

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

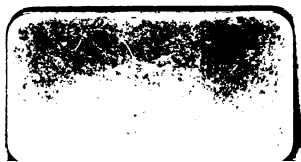
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

EX BIBLIOTHECIS GUDBRANDRI
VIGFUSSON et FRIDERICI YORK POWELL
olim alumni, partim ab hoc legatis, partim
emptis, a. MCMIV.

B 1921 ✓

*Fil for Gudbrand Vigfósson
fra Lørdagshavn.*

Norsk Grammatik

af

Ivar Aasen.

Omarbejdet Udgave

af

„Det norske Folkesprogs Grammatik“.

Christiania.

R. T. Mallings Forlagsboghandel.

1864.

Pris: 1 Ekd.

Norsk Grammatik

af

Ivar Aasen.

Omarbejdet Udgave

af

„Det norske folkesprogs Grammatik“.

Christiania.

P. E. Mallings Forlagsboghandel.

1864.

W. E. Walling's Bogtrykkeri.

Fortale.

Det er vistnok mange, som nu ville spørge, om Folket her i Norge ogsaa virkelig har et Sprog for sig selv. Det har ofte staaet i Bøgerne, at Nordmændene have samme Maal som de Danske; og det har ogsaa seet ud til, at det virkelig var saa. Vore Bøger og Skrifter vise samme Sprogform som de danske; et Stykke af en dansk Avis kan uden Forandring blive aftrykt i norske Aviser og Stykker af de norske Blade kunne ligeledes indføres i de danske uden nogen Oversættelse. Vore Personnavne og Familienavne have for det meste samme Form som de danske; ja endog Stedsnavnene, som ellers pleie at have visse særegne Former for hvert Land, findes her meget ofte skrevne i en dansk Form. Naar en Ublænding kommer til en af vore Byer, vil han høre omtrent samme Ord og Former som i Danmark; og om han endog kommer et Stykke ind i Landet, vil han maaskee der høre det samme, da ogsaa Landsfolk gjerne ville tale forstaaeligt for den fremmede og søge at vise, at de ikke have nogen affikkende Særegenhed.

Af alt dette maatte man da slutte, at hvis dette Land har haft et selvstændigt Sprog, da maa dette enten være dødt og glemt, eller ogsaa maa det have været længe skjult og tilbageholdt, saa at det ikke fik Leilighed til at vise sig for fremmede Folk. Nu vide vi dog alligevel, at dette Land har haft et Sprog, som baade har nydt en omhyggelig skriftlig Dykning og tillige har et betydeligt Værd i sig selv, saa at man endog har været tilbøielig til at ansee det som den hyppeligste af de tre gamle Sprogformer i Norden. Og ved nærmere Efterhyn vil man vel ogsaa finde, at den norske Almue kjender eller bruger et Tungemaal, som har om-

*

trent den samme Lighed med Gammel Norst som det nuværende svenske Taleprog med Gammel Svensk og det nuværende Dantske med Gammel Dansk. Den Paastand, at det norste Sprog skulde allerede være gaaet af Brug for tre hundrede Aar siden, kan altsaa ikke være saa ganske rigtig. Det Tungemaal, som Landets Almue bruger, kan ikke være noget, som engang har været dødt og siden igjen opvaagnet; det maa naturligviis have staaet oppe den hele Tid, uagtet det i Mangel af en egen skriftlig Mønsterform vistnok maa have været udsat for Svækkelse og Forvansning i enkelte Punkter. Det norste Maal har saaledes i lange Tider kun været brugt i Tale, men ikke i Skrift; og det norste Folk har altsaa staaet i en besynderlig Stilling ved Siden af det svenske og det danske Folk, som hvert paa sin Side har kunnet glæde sig ved at see Landets nedarvede Tungemaal saaledes dyrket og hædret, at det altid blev anseet som ligesaa værdigt for Kirken og Skolen som for den hverdagslige Samtale.

Rigtignok er der ogsaa andre Folkeslag, som ikke have havt saa god Lykke som det svenske og det danske Folk. I mange Lande have Folkevandringer og Erobringer oprevet alle de gamle Grundlag, saa at man tildeels endog har kommet til at dyrke et Sprog, som tilhørte et aldeles fremmedt og ubeslægtet Folk. I andre Lande har en enkelt Folkestamme tilvendt sig en saadan Overvægt, at det blev vanskeligt for en anden Stamme at hæbde sit eget Maal, om endog dette havde bedre Ret. Og det har nok ogsaa hændt, at man har overtalt en Folkestamme til at opgive Dyrkningen af dens eget Sprog, for at den kunde nyde den Ære at regnes med til et større Folkeslag; ialfald synes dette at være Tilfældet med Nordtydterne, som besynderligt nok have villet foretrække den høitidste Sprogform for deres eget gamle Maal, medens derimod deres nærmeste Frænder, Hollænderne, have anseet det som en større Ære at dyrke sit eget Fædrenesprog. Der er saaledes paa flere Steder indtraadt en Forrykkelse i Sprogenes naturlige Omraade, saa at nogle af dem have kommet til at strække sig ud over en Landvidde, hvor de ikke hørte hjemme, medens derimod andre have staaet ubemærkede og ringeagtede, hvad enten de nu have været tilbagetrængte ved Tyrannie, eller de kun ere forsømte formedelst Bankundighed og Eigeghidsighed fra Folkets egen Side.

Det er en uheldig Omstændighed, at en Sag, som har saa overordentlig stor Betydning for et Folkeslag, skal netop være en Sag, som Folket selv kan gjøre saa lidet ved. Almuen kan vistnok bevare det nedarbejdede Tungemaal i de enkelte Landstæder; men den kan ikke altid raade for, at det rette Landsprog bliver bevaret og brugt i Kirken og Skolen og Thinghuset. Almuen er adspredt i smaa Afdelinger, som ikke vide stort om, hvad der gjælder udenfor Hjemstedet, og som altsaa ikke lettelig kunne faae nogen fuldkommen Oversigt af, hvad det hele Samsfund behøver og har Ret til at kræve. I saadanne Sager er Folket saaledes nødt til at stole paa sine Talsmænd og Ledere, hvad enten de ere paalidelige eller ikke. Det er Landets Høvdinger, Embedsmænd, Lærere og Forfattere, som have Leilighed til at raade for denne Sag, og saaledes vil det da beroe paa, hvorvidt de have Kundskab nok til at hjælpe Sagen frem, og hvorvidt de ere villige til at forene sig med Landets Almue og betragte dennes Fordeel som sin egen. De have Leilighed til at ophjælpe Landets Tungemaal, men de have ogsaa Leilighed til at forfusse det eller endog at styde det til Side og sætte et andet Maal i Stedet. Omstændighederne kunne maaffee søie sig saaledes, at det synes dem bekvemlest at slutte sig til Høvdingestanden i et andet Land og bruge samme Maal som denne. Og hvis dette kommer i Brug og vedvarer nogen Tid, saa at det faar en Hævd eller Bane for sig, da kan det med Tiden ogsaa blive en almindelig Tro, at den paatvungne Stik er netop den rette, og at der ikke kan være noget videre ved den Ting at gjøre.

Naar vi nu ogsaa lægge Mærke til, hvor gjerne Folk vilde regnes med til et stort og anseet Samsfund, og hvor lidet de synes om at henhøre til de smaa og ubemærkede Folkeslag, da kunne vi just ikke undre os meget over, at flere gode og gamle Landsprog ere blevene forsmaaede, fordi de havde det Uheld at være lidet bekendte i den store Verden. De smaa Folkstammers Tungemaal havde for liden Tilløkkelse for Folk, som endelig vilde være noget stort; og derfor ønskede man helst, at de skulde være indbragne under et tilgrændsende Sprog-Rige, som derved kunde faae større Magt og gjøre mere Opfigt. Man ønskede at faae de smaa af Velen, for at de store kunde faae større Rum.

**

nok ogsaa ventet, at naar disse Sprogformer kun bleve overladte til Almuen og ellers uomstøttede, da skulde de snart forfalde og døe bort af sig selv, saa at man ikke længere skulde plages med dem. Men alligevel er dette dog ikke skeet. Trods al Foragt og Forsømmelse have Folkesprogene dog vedblevet at leve. De have maastee tabt noget i Rigdom og i Reenhed; men de have dog holdt sig oppe, saa at de endnu ere til og staae færdige til at optages til skriftlig Dyrkning, hvilket ogsaa virkelig er forsøgt i flere af de Lande, hvor denne Tilstand har fundet Sted. Men hvorledes har nu Almuen havt det i disse lange Tider? Man skulde have ventet, at et Lands Almue ikke skulde behøve at lære mere end Landets eget Sprog, og at Landets Høvdinge ogsaa skulde lære det samme, om de end selv havde lært et andet Maal. Men i Stedet derfor blev det nu netop Almuen, som maatte lære to Sprog. I Stedet for at Dyrden af Sprogernes Ulighed skulde falde paa en enkelt Stand, som netop havde den bedste Leilighed til at tænke paa siige Ting, er denne Dyrde kommen til at falde paa selve Folket, paa den tusinde Gange større Almue, som altermest kunde trænge til en Rettelse og ialfald til Befrielse fra unødigt Møle. I Stedet for at den almindelige Børnelærdom og al anden nødvendig Kundskab skulde meddeles i en Form, som stemmede noget nær overens med Folkets Tale, blev Lærdommen her meddeelt i en fremmed Form, saa at den ofte blev misforstaaet og sædvanlig kun halvdels eller meget dunkelt forstaaet, ligesom den ogsaa blev vanskeligt at komme ihu og endmere vanskeligt at meddele til Børn og Paacørende i den daglige Samtale. Og den nærmeste Folge heraf maatte da blive den, at Almuen ikke lærte mere, end den var nødt til, og forøvrigt overlod alt dette Kundskabsvæsen til de enkelte gode Hoveder, som vare nemme nok til at lære alt, hvad man kunde ønske.

Det vil altsaa være tydeligt nok, at det er Skade for et Folk, at det skal være nødt til at modtage Lærdom i et Sprog, som tilhører et andet Folk og ikke det selv. Skaden er naturligvis noget mindre, naar det indførte Sprog er nær beslægtet med Folkets eget Maal; men alligevel vil Tabet være stort nok. Et vel-dyrket Bogmaal vil altid have visse Vanskeligheder for en eller anden Deel af Almuen, da det ikke kan rette sig efter enhver af-

vigende Brug i Landstaberne; og saaledes vil da selv en hjemlig og nedrøvet Sprogform indeholde adskilligt, som ikke alle forstaae, og som man først maa lære og vænne sig til. Men alt dette bliver naturligvis kun lidet og ubetydeligt imod af den Dunkelhed, som følger med en Sprogform, som er indført fra et andet Land, især hvis denne ogsaa har optaget en Mængde Ord og Former af ubestemte Sprog. Og endda er denne Ulempe hverken den eneste eller den værste. Man skal her ikke see alene paa det nye, som et Folk maa lære, men ogsaa paa det gamle, som det ikke faar benytte. Man maa nemlig forestille sig en utallig Mængde af hjemlige Udtryk, som Folket har forstaaet fra Barndommen af, men som det ikke finder igjen i Bøgerne og ikke faar Leilighed til at bruge udenfor den hverdagslige Samtale. Man maa ogsaa forestille sig, at der altid har været forsøgt paa en Udvikling og Besigelse af Folkets Tungemaal; der har engang været Forfattere og Talere, som forsøgte at gjøre Brug af Sprogets bedste Kræfter; der har altid været skønnsomme Folk, som søgte at danne sig Udtryk for saadanne Begreber, som staae noget udenfor den daglige Samtale. Der har i Aarhundreder været arbejdet paa at uddanne og pryde Sproget; og det er ude, at en saadan Stræben skal omsider være aldeles forspildt. Med sin begyndte naturlige Fremvæxt vilde Sproget efterhaanden have samlet sig en rig Skat af vakte Udtryk og værdifulde Prædiker, og denne Skat vilde være tilgængelig for alle og ikke blot for en liden Hob. I et Sprog, som er udviklet paa fremmed Grund, vilde derimod saadanne Prædiker kun have Værd for en meget liden Deel af Folket. Det vil allerede have Vanskelighed for at virke paa Folkets Forstand, og endmere for at virke paa Hjertet og Sjælelsen; thi dette vil kun lykkes i de Tilfælde, hvor det indførte Sprog træffer til at have de samme Udtryk som Folkets Sprog; og jo færre disse Tilfælde ere, desmindre vil Virkningen ogsaa blive.

Og endelig maa man vel sige, at Undertrykkelsen af et nedrøvet Tungemaal maa ogsaa virke stødt i andre Maader. Det er allerede Skade for Videnskaben, at enkelte Sprog ere ubekjendte eller lidet tilgængelige, medens derimod andre ere, saa at sige, alt for vel bekjendte, da det nemlig træffer til, at nogle af de fortrinligste eller fuldkomneste Maal ere netop de mest forsmættede, og at

nogle af de mest forvanskede derimod ere ophøiede til *Ure* og *Værdighed*. Men det er ogsaa Skade for den almindelige Kundskab, at der skal være enkelte *Folkeslag*, som man vanskeligt kan faae nogen rigtig *Dplysning* om, fordi de ville ligesom narre *Verden* ved at paasætte sig et *Mærke*, som tilhører et andet *Folk*, og derimod med al *Flid* forfølge netop det *Utemærke*, som bedre end noget andet vilde vise, hvorledes disse *Folk* ere stillede imellem de beslagtede *Folk*. Og rimeligviis maa dette ogsaa være til Skade for deres *Anseelse* iblandt *Folkeslagene*, da man vel neppe vil være tilbøielig til at tilkjende dem nogen *Ros* for *Selvstændighed* eller *Fædrelandsfind* eller *Ugtelse* for sine *Forfædres Minde*.

Efter den *Forklaring*, som vi oftest have hørt, skulde rigtignok alt dette være noget, som ikke kom os ved, eller som ikke passede til vore *Lilstande*. Man har nemlig sagt os, at vort gamle *Sprog* var ei alene *norst*, men ogsaa fælles *nordist*, og at det nuværende *danst* skulde netop være det samme *Maal*, som kun havde faaet nogle nødvendige *Lillem্পninger* for at passe til *Lidens Krav* og til den stigende *Dannelse*. Men mod disse *Baastande* er der meget at indvende. Din *Sprogets gamle Lilstand* er liden *Dplysning* at finde, førend vi komme til den *Lid*, da man havde begyndt at skrive *Bøger*; og fra denne *Lid* finde vi tre beslagtede og samtidige *Sprogformer*, *Norst*, *Svenst* og *Danst*, men ikke nogen egentlig fælles *nordist*. Vistnok er det muligt, at den gamle *norste Form* kan staae nærmest ved det fælles *nordiste Stammesprog*; men hvis dette er *Lilfældet*, saa kunne vi sige, at ogsaa det nuværende *norste Maal* staar nærmere ved *Stammesproget* end baade det *svenste* og det *danste*, og at det altsaa er den mest *nordiste Form* i de tre *Riger*. Vist er det ialfald, at den nuværende *danste Sprogform* staar i en bethdelig *Affstand* fra den gamle *norste*, og at den nuværende *svenste Form* staar meget nærmere. Og saaledes staar da det *svenste Sprog* ogsaa meget nær ved det nuværende *norste*, saa at mange *norste Ordformer* og *Bøiningsformer* endog blive ganske ligeban som de *svenste*, hvad enten vi ville det eller ikke. Men heraf følger just ikke, at det *Norste* skulde kun være en *Mellemting* af *Svenst* og *Danst* (som nogle have fortalt); thi dette vilde egentlig kun gjælde for en vis *Dialekt*, som i de seneste *Lider* netop med *Flid* er tillem্পet efter *Dansten*. Heller ikke er *Stillingen* saa-

dan, at det norske Maal kunde inddrages eller optages i det svenske; thi derved vilde en stor Deel af de gamle Ord og Former gaae tabt. Og naar den norske Form ikke kan gaae op i den svenske, saa kan den, efter det før anførte, endnu mindre gaae op i den danske; thi derved maatte man da forsthyde en meget større Deel af de gamle Former og en meget større Deel af Ordforraadet. At undertrykke den norske Sprogform og sætte den danske i Stedet var altsaa den voldsomste Omstyrkelse af Sprogenes naturlige Stilling; det var den uheldigste Udvei, som man her kunde falde paa at vælge. Og naar vi nu alligevel see, at netop dette har været tilfaldet, saa maa vi dog sige, at dette var et besynderligt Misgreb, som maatte blive til uberegneligt Tab for det norske Folk, og maaskee ogsaa til Tab for Nabofolkene.

Det har ogsaa været sagt, at Opgivelsen af det norske Sprog var en nødvendig Følge af Foreningen med Danmark, og at Skjelden derfor maa tillægges det danske Herredømme i Norge. Men derimod kan dog ogsaa være afstilligt at indvende. At byrde sit Lands Tungemaal er noget, som Folkets Formænd selv maa sørge for; dertil kan man ikke faae nogen Hjælp udenfra, og ialfald kan man ikke vente nogen Opmuntring dertil af Nabofolkene; thi de ønske naturligvis helst, at man skal gjøre Kællesskab med dem og bruge deres eget Maal. Nordmændene synes ikke at have gjort sig megen Umage for at beholde deres gamle Maal. En Forvarstning i det skriftlige Sprog var allerede begyndt ved Kalmar-Unionens Tid, da det endnu ikke kunde være saa særdeles nødvendigt for de Norske at skrive Dansk. Ved Reformationens Tid var rigtig nok Norge knyttet fastere til Danmark; men i denne Opvaagnelsens Tid var det netop, at Svenskerne gjenopreiste sit Lands Sprog, som ogsaa var kommet i Forfald, og selv Islændingerne, som nu ogsaa vare komne under Danmark, begyndte allerede at trykke Bøger i deres eget Maal. I Norge synes noget saadant ikke at have været paatænkt. Man vil maaskee sige, at der nu ikke var Lælighed til at udgive Bøger i det norske Maal, fordi Regjeringen vilde have sat sig derimod; men dette kunne vi ikke vide noget om, saalænge vi ikke høre, at Nordmændene have begjært eller forsøgt noget saadant. Vi maa snarere slutte, at det har været Forsømmelse og Elggyldighed fra deres egen Side, som nærmest har været

til Hinder. De syntes formodentlig, at det Danske dog altid havde nogen Lighed med det Norske, saa at Folket nok med Liden kunde lære at forstaae det, og at man altsaa ikke behøvede at gjøre noget videre ved Lingen.

Foreningen med Danmark blev da omsider opløst i Marts 1814, og fra denne Tid kunde der altsaa være bedre Udsigt til en Forandring i denne Sag som i adskillige andre. Biskop var det ikke at vente, at man paa denne Tid skulde være kommen til nogen rigtig Opfatning af Forholdet imellem Norsk og Dansk eller af Sammenhængen med det gamle Sprog. Endnu mindre var det at vente, at man nu kunde have noget klart Begreb om en rigtig Mønsterform for norsk Talebrug, eller at man kunde skrive Bøger i en norsk Sprogform; thi dertil var man paa ingen Maade forberedt. Men da den nye Forfatning gav Folket en større Indvirkning paa Landets Styrelse og tillige vakte en større Omhu for alle Mærker paa Frihed og Selvstændighed, saa kunde der i de mindste være Haab om, at Almuens nedbravede Talebrug maatte nu blive betragtet med mere Opmærksomhed og anset for at have nogen Betydning iblandt de norske Utemærker, saa at man ialfald kunde taale at høre denne Brug og være mere tilbøjelig til at styrke end at svække den. Og da man efterhaanden fik flere Oplysninger om det gamle norske, og tillige blev nærmere bekendt med det svenske Maal, kunde der ogsaa være Haab om, at Almuens Maal maatte blive set i et andet Lys end forhen, saa at man engang kunde vide at sætte høiere Pris paa de ægte Dialekter end paa de mest forvanskede. Men alligevel saae det dog ud til, at det faldt vanskeligt at komme til nogen Forandring i den tilsvarende Synsmaade.

I den nylig vaagne Omhu for alle Mærker paa Selvstændighed, var det blevet et Slags Skik, at alt, som brugtes i Landet, skulde hedde norsk, og saaledes blev da ogsaa det benyttede Bogmaal kaldet det „norske“ Sprog, uagtet det dog var dansk som det havde været. At Nordmænd gjerne vilde kalde sin Tale norsk, var naturligvis at undskyldes, endstjønt det ikke blev saa rigtig, saa længe som man kun henholdt sig til det danske Maal som den øverste Mønsterform, saa at man i alle Tvivlsmaal kom tilbage til den Regel, at „man skal tale, som man skriver.“

Men for det skriftlige Sprog vilde denne Benævnelse væsentlig kunne forsvares. Den norske Almue vilde have noget at sige om Tingen, heds den kendte sin gamle Ret tilfulde. Det danske Folk havde god Grund til at være misfornøiet dermed, og de andre Folk maatte ogsaa finde det ubekvemt at høre et nyt Navn paa et Maal, som ikke var noget nyt for dem. Thi dersom ethvert Sprog skulde faae Navn efter hvert Land og Rige, hvor der findes Folk, som bruge det, da vilde der nok blive en forvildende Mangfoldighed af nye Navne paa gamle Ting; det tydske maatte da hebde preussisk, hannoversk, mecklenburgsk o. s. v.; det franske maatte ogsaa hebde belgisk; det engelske maatte ogsaa hebde skotsk og irsk og amerikansk, og saa videre. Men hvad vi her fornemmelig have for Øie, er den Betæning, som denne Brug maatte have paa Landets eget Folk. Naar nemlig det danske Bogmaal blev anseet som norsk og opstillet som Mønster for norsk Tale, da maatte jo Folket slutte, at dets egen afvigende Talebrug ikke kunde være norsk og altsaa var noget som helst burde være afføjet. Og saaledes kunde da denne Benævnelse lettelig blivde et virksomt Middel til netop at fortrænge det egentlige norske Talemmaal og føre det i Foragt hos selve Mmuen.

Og der var ogsaa andre Omstændigheder, som kunde virke med til det samme. En større Kunstflab udbredte sig iblandt Mmuen, og der blev læst og skrevet mere end forhen; hvad man havde læst, vilde man gjerne fortælle, og derved kom man ofte til at bruge de samme Ord, som stode i Bogen. En Rængde Almuesmænd kom efterhaanden ind i adskillige Ombud og Bestillinger, som førte dem nærmere sammen med Folk af en anden Stand. De bleve drevne til at danne sin Tale efter den store Mode, et alene af Træng til at blive forstaaede og af Dykt til at tælle og behage, men ogsaa af Frygt for, at de ellers maatte anses som ubaanne Folk. De opvopende Bher drog en Mængde af unge Almuesfolk til sig, og disse bleve da ogsaa nødte til at danne sin Tale efter Moden. Overalt blev der gjort store Krav paa „Dannelse“, og til Dannelsen regnebe man især den Kunst „at tale ordentlig“, som det hebte, det vil sige efter den opstillede Mønsterform, altsaa dansk med visse norske Egenheder, især i Udtalen. De Dialekter, som lignede Danskten mest, vare anseede som de bedste;

de øvrige anfaae man for at være saa raa og plumpe, at de aldrig kunde bruges af dannebe Folf. Men af alt dette blev det da en nødvendig Folge, at der altid blev en større Mængde Almuesfolf, som nu kom til at tale et Slags Danst og derimod glemme en god Deel af det norske. Og paa saadan Maade kunde man snart komme til at gjøre den beshnderlige Opdagelse, at Danstken aldrig før havde fundet saa stor Udbredelse i Norge, som netop efter at Norge var skilt fra Danmark, og at det rette norske Maal var aldrig før komet i saa stor Fortrængsel, som netop nu da man altid talede om „det norske Sprog“.

Men dette vilde ikke ret passe sammen med hvad vi ellers have hørt om Betydningen af en „Nationalitet“ og om Medfølelse for alle de Folfeslag, som stride mod Tyranniet og forsvare sin Ret til at have sin egen Arvestit. Det vilde ikke passe for et Land, hvor man gjerne vil bryste sig af sine Forsædres Minde, og hvor man engang har dyrket et Sprog, som har vundet megen Opmærksomhed hos Videnskabsmændene baade i Nabolandene og flere Lande. Det vilde ikke passe til en Tid, da Sprogkundskaben har naaet en større Høide end nogenfinde før, da flere Folfeslag i Øst og Vest arbejde paa at dyrke et Maal, som før har været forsømt, og da Guds Ord bliver talt og skrevet i mangfoldige Sprog; som forhen vare ubekjendte udenfor deres eget Hjem.

Man vil spørge, om der nu kan være noget at gjøre ved denne Ting. Der vilde være meget gjort, hvis Folf vilde betragte denne Sag med samme Eftertanke som adskillige andre Sager. At skrive Danst er egentlig ikke nogen Stam for os, da det ikke er vi, som have begyndt med det; men saa burde vi da ogsaa tilstaae, at det var danst og ikke norsk. Naar vi kun ville sammenligne vore ægte Dialekter med Gammel Norsk og med de nyere beslægtede Maal; saa kunne vi dog see, at det rette norske Maal ikke er det samme som Danst, ikke heller den Dialekt, som ligner Danstken mest, og ikke heller en vilkaarlig Blanding af danstke og norske Former. At optage adskillige norske Ord i Danstken kan vistnok være til Nytte i Skrifter for Almuen, da det dog altid er en Lettelse for Almuesfolf at faae see noget mere af det Maal, som de kjendes ved og selv kunne bruge; men derved er dog at mærke, at dette ikke er nogen Opreisning for det norske Maal, og at Bogmaalet

ikke derved faar nogen Ret til at kaldes norsk, saa længe som Form og Grundlag i det hele er dansk. Og paa Grund af Ulighed i mellem danske og norske Ordformer vil denne Optagelse heller ikke kunne drives synderlig vidt. Den danske Sprogform er nu engang bleven befæstet med temmelig trange og knappe Grændser, saa at enhver Overskrivelse let vil blive bemærket og gjøre et uheldigt Indtryk. De optagne Ord ville saaledes ofte synes stødende og give Sproget Udseende af en Forvanskning; og deraf kommer det vel ogsaa, at det nu, efter mange Forsøg paa en saadan Optagelse, dog kun er meget saa norske Ord, som have fæstet sig og blevet staaende i den sædvanlige Skrift.

For at komme til en rigtig Opfatning maa man her see bort fra den tilvante Skrivebrug og derimod see nærmere paa Folkets Talebrug. Og dersom man da finder en nyere Talebrug ved Siden af den gamle, da gjælder det om at bedømme, om det er den nye eller den gamle, som har den bedste Ret. Dette kan ikke blive rigtigt afgjort efter Smag og Behag; thi om ogsaa en Deel af Folket vil synes, at den gamle Talebrug er stødende, vil derimod en anden og større Deel finde den nye Brug at være stødende. Heller ikke kan det blive rigtigt afgjort efter Behvemhed og Fordeel; thi hvad der falder bekvemt for den ene Deel, vil netop falde ubekvemt for den anden. Man behøver altsaa en fastere Grund at staae paa, og denne finder man, naar man vil sammenligne Folkets Talebrug med Gammel Norsk. Først derved finder man den rette naturlige Sammenhæng med Svensk og Dansk, og derved finder man ogsaa Oplysning om, hvad det er for Dialekter, som ere de bedste. Men herved kommer man netop ind paa en selvstændig Sprogform, som ikke er bleven Folket paatvungen udenfra, men som netop tilhører Folket fra gamle Tider. Dette Sprog kunde gjerne være skriftlig dhilet og have et stort Forraad af Bøger; men det kan ogsaa indtil videre betragtes som et Almuesprog uden Bøger; og i hvert Fald er det alligevel dette, som er det rette norske Maal. Vi see ingen Grund til at ansee det som lavere end Svensk og Dansk; vi finde ingen Ret til at kalde det uædelt eller uværdigt for noget høitete Formaal. Vi indsee ikke, at det kunde være nogen Ure for Almuen at foragte dette Maal og ønske at ombhytte det med noget andet. Heller ikke kan det

være noget lastværdig Genfældighed, om vi ansætte at sætte dette Raad paa en fastere Fod; en saadan Genfældighed skulde dog ikke være værre for os end for andre selvstændige Folk, saasom det svenske, danske, tydske, engelske og saa videre. De ere allesammen eensfædige i dette Stykke; og ingen kan løste dem derfor. Det er paa denne Raade, at Folkenes Vætemærker og historiske Minde blive vedligeholdte; og dette er da ogsaa til Folkenes eget Gavn, som her tilfaldt er det vigtigste Hensyn.

Det bliver saaledes det bedste Raad at søge det norske Raad der, hvor det findes, at lade det staae ukrænket, hvor det staaer, og hellere forsøge at drage det frem end at trænge det tilbage. En skriftlig Dyrkning af dette Raad vil være et ønskeligt Middel til at vænne Folk til Læringen, at sætte Begrebet om en Mønsterform og fremhæve Sprogets bedste Egenheder. Men der er noget andet, som ogsaa er ønskeligt, og dette er, at Almuen ikke skal forledes til at foragte sit nedbravede Raad. Hvad vi først maa ønske, er at man skal taale at høre Norst, og at Almuen ikke skal tvinges eller tvinge sig selv til at tale noget andet. Det vil være bedre at oplyse Folk om Lands sprogets rette Værd end at bestyrke dem i visse indprentede Indbilledninger, for Exempel, at Dansk er meget ædlere og fornemmere end Svensk og høit opøiet over det norske „Bondemaal“, at Dansk er det eneste, som passer for „dannede Folk“, og det eneste, som er værdigt til Brug i Kirken og Skolen, at alvordige Forretninger skulde blive latterlige i det norske Raad, og at Guds Ord skulde derved blive vanhelliget, osv. Det vil være rettere at oplyse Folk om Lands sprogets virkelige Tilstand end at indbilde dem, at der kan findes nogle forvanskede Bygemaal med visse svage og hensygnende Læringer af et forældet Raad, som ikke længere passer til Tiden. Det vil være kloge at opmuntre Folk til at bevare sit Raad end at affrætte dem derfra med den grundløse Haastand, at det allesammen er noget umyttigt Kram, som om kort Tid vil være aldeles udryddet og forfubdet for den sigende Dannelsen. Dersom man troer, at det vil falde Almuen saa let at opgive sit eget og sætte et andet i Stedet, da kan man ogsaa troe, at det vil være muligt for Almuen at gaae i en modsat Retning, at forstøde det fremmede og vende tilbage til det gamle. Det kommer alt an paa en Veiledning og

en Tilværelse; og det pleier ogsaa at ansees som noget uensfoldigt at forestille sig, at der aldrig kan blive nogen anden Sæt end den, som bruges nu i Dag og her i Suset. Om Fremtiden vilde vi alle lige libet; men saa meget kunne vi dog vide, at de Folk, som nu ere oppe, maa engang lægge sig til Hvile, og at der altid vil opvoxe en ny Ungdom, som ogsaa skal lære et Sprog, hvad enten det saa bliver det ene eller det andet. Og hvad vi for vor Deel have at gjøre, er at undersøge Sagens rette Sammenhæng og give Folket en sandfærdig Oplysning derom, for at den opvoerende Slægt maa have Udgang til at begynde sin Betragtning med en bedre Kundskab end den, som vi selv maatte begynde med.

Om visse Ting vilde det være meget mere at sige, og egentlig vilde jeg ogsaa ønske at finde Lelighed til en mere ubforktig Fremstilling af visse Punkter, som her kun ere antydede i stærke Kortbed. Men da dette vilde blive noget for langt for en Fortale, maa jeg her lade det heroe med at tillægge nogle Ord om Bogens Plan og Indretning.

Egentlig er denne Bog en ny Udgave af „Det norske Folkesprogs Grammatik“ (Christiana 1848); men det hele Skrift er, som man let vil mærke, saa fuldstændig omarbejdet, at det nu kan betragtes som en ny Bog. Den første Udgave fik rigtignok en god Modtagelse og blev venligere bedømt, end jeg havde ventet; men alligevel synes den dog ikke at have virket synderligt til nogen rettere Opfatning af Sprogets Stilling; og dette lader sig lettest forklare saaledes, at Bogen var et noget forhastet Arbejde, som ikke gav tilstrækkelig Oplysning om sit Formaal. Den var nærmest at ansee som en Masse af Stof, som var nylig samlet og ikke tilstrækkelig opklaret og bearbejdet. Jeg var dengang saa uheldig kommen ind i Sagen, at jeg ikke endda kunde være kommen til nogen fuldkommen Oversigt eller til den selvstændige Opfatning, som her behøvedes, hvor det især maatte gjælde om at frigjøre sig fra den stærke Paavirkning af visse herskende Meninger og ikke lade sig forvirre af de forskjellige Røster, som man traf til at høre. Ved den videnskabelige Bedømmelse, som Bogen fik, blev jeg allerede

opmærksom paa visse Feil i Planen, og ved nærmere Betragtning fandt jeg da ogsaa efterhaanden, at der ikke kunde blive nogen rigtig Skik paa dette Arbeide, førend det blev aldeles omgjort fra Begyndelse til Ende. Og da jeg senere har været opmærksom til at holde ved med de begyndte Arbeider og tillige har nydt offentlig Understøttelse til videre Undersøgelse af Landets Sprog, maatte jeg ogsaa finde mig forpligtet til at give saa gode Oplysninger om denne Ting, som det nu maatte blive mig muligt. Men med det samme troede jeg mig ogsaa forpligtet til at fremsætte disse Oplysninger paa den Maade, som kunde være til den bedste Fremhjælp for Sproget og for det Folk, som har arvet og bevaret dette Sprog, saa at altsaa denne Fremstilling ikke skulde tillempes efter nogen forud herskende Mening, naar denne befandt sig at være feilagtig.

En betydelig Mangel ved den forrige Udgave var det, at Sprogets Enhed og selvstændige Stilling ikke var tilstrækkelig fremhævet. Der var flere Punkter, hvorom jeg var i Uvisshed; og det blev ogsaa krævet fra forskjellige Sider, at man kun skulde „holde sig til det givne“, altsaa kun meddele hvad man havde forefundet og intet videre. Dette var da rigtignok ogsaa det forsigtigste, forsaavidt man kun skulde skaffe en Samling af Stof til videnskabelig Benyttelse; men derved fik man ofte kun en Opregnelser af Dialektformer uden nogen forbindende Mønsterform, og dette kunde ikke være nogen synderlig Opreisning for Sproget. Man maatte derfor engang gaae et Skridt videre. Det blev nødvendigt at paavise, at de norske Dialekter ikke staae i samme Stilling som de svenske og danske, at de ikke staae som Afvigelser eller Varianter omkring et Bogmaal, som allerede indeholder deres fælles Grundlag; men at de derimod i sig selv indeholde det Grundlag, som svarer til Bogmaalet i de andre Lande. Dette Grundlag maatte først opstilles i den fuldkomneste Form og med gjennemgaaende Enhed og indre Sammenhæng, ligesom i ethvert andet selvstændigt Sprog. Først derved kunde Sproget komme til sin fulde Ret, og derved maatte det ogsaa blive lettere at bestemme med Hensyn til dets egentlige Værd og Betydning.

Med Undtagelse af et Par smaa Afstrik, som kun handle om Dialektformer, er Indholdet altsaa fordeelt saaledes, at kun Spro-

gets almindelige Stof og de vigtigste dertil hørende Regler ere afhandelede i Bogens egentlige Text, medens derimod Dialekternes afvigende Former ere omtalte i de tilføiede Anmærkninger. Disse Anmærkninger skulde ogsaa indeholde nærmere Oplysninger om visse Punkter i Texten og tildeels en større Samling af Exempler, hvorved dog er at mærke, at Exemplerne ofte ere indførte uden nogen Forklaring af Ordets Betydning, da det her syntes mere nødvendigt at paavise Ordets Forekomst end at forklare dem i alle Punkter, hvilket her vilde blive altfor langt og gjøre Bogen meget større. I disse Anmærkninger vilde jeg ogsaa gjøre Rede for Behandlingen af visse Punkter og paavise Grundene for, at en eller anden Form var opstillet som Mønsterform, da jeg gjerne vilde, at man overalt skulde have Afgang til at bedømme disse Grunde, og at man skulde see, at Intet var opstillet ganske vilkaarligt eller ligesom paa Slump. Og om der endog her (ligesom i andre Sprog) var visse Punkter, som bleve tvivlsomme og derfor kunde behandles noget vilkaarligt, da skulde ogsaa dette paa sit Sted blive anmærket, da her ikke var noget, som behøvede at stujles for et nærmere Eftersyn. Og et nærmere Eftersyn vil netop være ønskeligt for en Sag, som hverken støtter sig til nogen Herremagt eller til nogen Folkemening, men som kun kan vinde Medhold ved sin egen Sandhed og Klarhed.

Den forrige Udgave havde fem Afdelinger: Ehdforhold, Overgangsformer, Ordbannelse, Bøining og Ordføining, med et Tillæg om Dialekternes indbyrdes Forhold. Denne Ordning er her bleven forandret. Det har forekommet mig, at en Grammatik, næst efter Ehdlæren, burde have en Fremstilling af de særegne Ordformer, som ikke høre til Bøiningen; og derfor har jeg her opstillet en saadan Afdeling under Navn af „Ordformer“, hvortil ogsaa de ovennævnte Overgangsformer ere henførte. Derimod er den egentlige Ordbannelse opstillet som fjerde Afdeling, for at det store Afsnit om Bøiningen ikke skulde komme for langt ud i Bogen, og for at der kunde blive bedre Afgang til at betragte de Ord, som dannes af Verberne, efter at Verbernes Bøining først var afhandlet. Tillægget om Dialekterne er beholdt og noget omarbejdet, ligesom alt det øvrige; men ved Sideren deraf er her nu indført et andet Tillæg, nemlig om Landssproget, indeholdende en nærmere Be-

lysning af nogle Hovedpunkter, som her maatte komme i særdeles Betragtning. Forøvrigt ere mange nye Stykker tilkomne og mange Omflytninger i Indholdet foretagne, saa at det ofte vil være vanskeligt at sammenligne den nye Udgave med den gamle. Ved denne Omarbeidelse er den nye Udgave bleven større end den forrige, og egentlig større, end jeg anstede; men alligevel er akt saa kortfattet og sammentrængt, at jeg ogsaa maa frygte for, at en opmærksom Læser vil synes at finde for liden Dphlysning paa et eller andet Sted. Maaskee er der ogsaa en eller anden Forglemmelse eller Mislighed i Fremstillingen, som kunde være rettet ved en længere Udsættelse; men Bogens Udgivelse har allerede været længe udsat, og jeg maatte nu ansee det nødvendigt at faae denne Bog fra Haanden for desbedre at kunne arbejde paa en ny Udgave af en norsk Ordbog, hvilket ogsaa vil kræve nogen Tid, da der baade behøves en Forbedring i Opstillingen, og der tillige er meget nyt Stof at behandle, som nemlig er samlet eller først optegnet, efterat den forrige Udgave var udkommen.

Og saaledes bliver da denne Bog fremlagt for Almeenheten med det Ønske, at den maa give nogen Veiledning til en rigtig Opfatning af Landets Sprog og virke noget imod de Forestillinger, som have været til Hindrer for dette Sprogs Udvikling og tildeels endog truet med at trænge det tilbage og overgive det til Forglemmelse.

Indholdsliste.

	Side
Første Afdeling. Lydlære.	4.
I. Bogstaver eller enkelt Lyd	4.
a) Vokaler 5. b) Konsonanter 22.	
II. Lydstillinger eller sammensat Lyd	31.
III. Betoning	46.
Anden Afdeling. Ordformer.	55.
I. Grundformer. (Lydstilling i Roden).	58.
II. Endelser	67.
III. Forandringer i Roden. (Omlyd o. s. v.)	73.
IV. Tillempede Ordformer	81.
V. Overgangsformer. (Dialektformer)	93.
Tredte Afdeling. Bøjningsformer.	122.
I. Substantivernes Bøjning	133.
a) Gængsordsord 134. b) Gængsordsord 142. c) Intet-	
fjendsord 151. Oversigt 156.	
II. Adjektivernes Bøjning	166.
III. Bøjning i Pronomener og Artikler	177.
IV. Verbernes Bøjning	191.
A. den stærke Bøjning 195. B. den svage Bøjning 210.	
Fjerde Afdeling. Ordbannelse.	231.
I. Oversættelse. (Afløbning uden Endelse)	232.
II. Afløbning ved Endelser	241.
III. Sammensætning	245.
IV. Ordbannelse efter Betydningen	256.
A. Afledede Subst. 256. B. Adj. 269. C. Verber 274.	
Femte Afdeling. Sætningslære.	281.
I. Rævende Led. (Nomen)	282.
II. Fortællende Led. (Verber).	301.
III. Fyldebe Led. (Partikler).	308.
IV. Ordfølge	313.
V. Sammensatte Sætninger	323.
VI. Talemaader og afvigende Sætninger	333.
Første Tillæg. Om Landfæbsmaalene.	339:
Andet Tillæg. Om Landsproget.	357.

Fortklaring af nogle Fortkortninger.

- Adj.** — Adjektiv.
Aff. — Affusativ. (S. 132).
Alex. — Alexanders Saga. Christiania 1848.
Ang. — Angelskiff.
Barl. — Barlaams of Josaphats Saga. Chr. 1851.
Bst. f. — den bestemte Form.
D. — Dansk.
Dibr. — Dibrisk Saga. (Saga Thidris Konungs af Bern) Chr. 1853.
Dipl. — Diplomatarium norvegicum. (Flere Dele).
Eng. — Engelsk.
Fagrst. — Fagrskinna. Chr. 1847.
Fl. — Fleertal.
Gbr. — Gubbrandebalen.
Ght. — Gammel Høitidsk.
G. N. — Gammel Norff.
Hall. — Hallingdal.
Harb. — Harbanger.
Helg. — Helgeland.
Homll. — Gammel norff. Homllie. bog. Første Hefte, Chr. 1862.
Indh. — Indherred. (S. 342).
Jf. — Jævnfør (til Sammenligning).
Jæb. — Jæveren.
Kongsp. — Kongespillet. (Konungs Skuggsjaa). Chr. 1848.
Kr. — Kristiansands (Stift).
Landst. — Norske Folkedøiser, udgivne af Landst. Chr. 1853.
Maf. (eller: m.). — Mafullinum.
N. — Norff.
Namb. — Nambalen.
Ndm. — Nordmør.
Nff. — Norffjord.
Nhl. — Nordhordland.
N. L. — Norges gamle Love. 1ste Bind, Chr. 1846. — 2 Bind 1848. — 3 Bind 1849.
Num. — Nummedal.
Orf. — Orfebålen.
Rbg. — Raabgdelaget.
Ryf. — Ryfske.
Sdm. — Søndmør.
Sff. — Søndffjord.
Shl. — Søndhordland.
Strengl. — Strengleifar eða Hjóbok. Chr. 1850.
Sv. — Svensk.
Sæt. — Sætersbalen.
T. — Tydff.
Tel. — Telemarken.
Tr. — Trondhjem (Stift).
Ubst. f. — den ubestemte Form.
v. — verbum (S. 56).
Vald. — Valderø.
Værd. — Værdalen.

Indledning.

1. Det Tungemaal, som tilhører den norske Almue, har meget tilfælles med det svenske og dernæst ogsaa med det danske, men adskiller sig fra dem begge ved et Forraad af særegne Ord og Former, og har i det Hele saa meget eiendommeligt i Formen, at det ikke kan falde sammen med noget af disse Nabo-sprog, men maa nødvendig tænkes opstillet ved Siden af dem som en selvstændig Sprogform. I selve Grundlaget falder det nærmere sammen med den islandiske Sprogform, som egentlig ogsaa er udgaaen fra Norge; men alligevel har dog den norske Form udviklet sig anderledes end den islandiske, saa at ogsaa disse nu ere noget ulige.

2. Efter den nedarvede Talebrug er det norske Tungemaal ogsaa noget forskjelligt i Landskaberne, ligedan som Omgangssproget hos Almuen i Nabolandene. Det deler sig saaledes i flere Landskabsmaal (Dialekter), som tildeels ere meget afvigende i adskillige Smaating, medens de derimod ere meget lige i de egentlige Hovedregler. Ved en nærmere Sammenligning vil man kunne slutte, at de alle have en fælles Grund og kunne ansees som Forgreninger af en enkelt ældre Sprogform. Og herom have vi da ogsaa fuldkommen Vidshed. Det Sprog, som disse Bygdemaal ere udsprungne af, er os endnu tilgængeligt i en temmelig gammel og uforbansket Form, nemlig i en Række af Skrifter fra Middelalderen, fornemmelig fra det trettende og fjortende Aarhundrede. Dette Sprog, som vi kalde Gammel Norsk, er altsaa særdeles vigtigt for os som Veiledning til en rigtig Bedømmelse af Folkets nuværende Sprog, og til en rigtig Opfatning af adskillige Former, som i Tidens Løb ere blevne noget forandrede.

3. Forholdet imellem det gamle og det nyere Sprog er ganske det samme her som i adskillige andre Lande, idet den nyere Sprogform adskiller sig fra den gamle ved en lettere og simplere Ordning af Formerne. De nødvendigeste Bøiningsformer ere saaledes vedligeholdte, men tildeels noget forkortede ved en Udelabelse eller Inddragning i Endelsen. De mindre nødvendige Former ere derimod tildeels bortfaldne eller inddragne under en af de nærmeste Former. I Ordforraadet er imidlertid Forskjellen mindre betydelig, især naar man vil fraregne adskillige fremmede Ord, som ere tilkomne i den senere Tid. Paa enkelte Steder synes rigtignok mange gamle Ord at være ubekjendte, men paa andre Steder forefindes de endnu, saa at det ikke er nogen stor Mængde, som er gaaen af Brug overalt. Og desforuden har det nyere Sprog et betydeligt Antal af Ord, som ikke ere forefundne i de gamle Skrifter, men som dog efter alle Mærker synes at være ægte gamle og hjemlige Ord. Men herved er at mærke, at de gamle Skrifter vist ikke indeholde det hele fuldstændige Ordforraad, da nemlig de gamle Forfattere kun have skrevet om enkelte almindelige Emner, især historiske, og saaledes ikke have havt Anledning til at bruge alle de Ord, som de kjendte.

4. Forholdet imellem de nuværende Bygdemaal bliver saaledes lettere at forklare, især naar man veed, at ogsaa andre Lande have en Række af forskjellige Landskabsmaal, uagtet de dog have havt et nedarvet og stadig dyrket Bogsprog. Naar det gamle Sprog havde flere eenstydige Ord eller saakaldte Synonymer, kunde det let skee, at eet af disse Ord blev herskende paa det ene Sted, og et andet paa andre Steder; herved blev der altsaa nogen Forskjel i Ordforraadet i Bygderne. Naar det gamle Sprog havde mange Bøiningsformer, som tildeels vare noget lange og tungføre, kunde det let hændes her som i andre Lande, at der opkom en almindelig Stræben efter større Kortbed og Letthed; og naar først en saadan Afvigelse fra den gamle Form var begyndt, var det meget naturligt, at nogle Bygdemaal gik videre end enkelte andre, eller toge en særegen Retning i Opfatningen af Lyd og Former. Bygdemaalene maa

altfaa ansees som forskjellige Tillem্পninger af et gammelt Sprog, som vistnok i Grunden har været eensartet over hele Landet, men som dog maaskee i lange Tider kan have havt visse Afvigelser i visse Dele af Landet, uagtet de ikke vise sig i de gamle Skrifter.

5. Ved Siden af dette gamle og hjemlige Sprogstof findes dog ogsaa meget, som er af fremmed Oprindelse. At det norske Sprog i saa lang Tid har savnet al skriftlig Dyrkning, og at Folket i de senere Tider har været oplært i at læse og skrive Dansk, er en Omstændighed, som naturligviis maatte have nogen Indflydelse paa selve Talesproget. I selve Formerne er dog denne Indflydelse ikke bleven saa ganske betydelig, især hos Almuen i de indre Landsbygder, hvor man tværtimod vil finde, at Formerne deels have holdt sig paa det gamle Grundlag og deels have taget en egen Bending, saa at de ikke ligne de danske, men derimod ofte falde sammen med Formerne i de svenske Landsskabsmaal. I Ordforraadet har derimod den danske Indflydelse været større, idet der er indkommet en Mængde af norske Ord, som dog ikke ere egentlig danske, men netop saadanne som Danstien har optaget af andre Sprog og især af Tydskten. Rigtignok er det kun en mindre Deel af disse Ord, som har vundet nogen almindelig Indgang hos Almuen; men alligevel har Tallet været stort nok til at skade Sproget, da nemlig denne Tilvænnelse til fremmede Ord har virket til at støve den fædrelandske Sprogstands og i visse Tilfælde til at fortrænge de tilsvarende norske Ord, som foresandtes i Landet.

6. Men uagtet al Paavirkning udenfra vil man dog finde, at de samlede norske Bygdemaal indeholde et selvstændigt Sprog, som kun behøver at blive skjønsonomt behandlet og rigtigt skrevet for at kunne vise sig som jævnbyrdigt ved Siden af de nyere beslægtede Sprog. Der er ikke mange Punkter, hvor det kan siges at være mere forvansket end Nabo sprogene; derimod er der mange Tilfælde, hvor det netop fremviser en mere usvækket og ægte nordisk Form; og desuden vil det nok ogsaa findes at have et ligesaa stort Forraad af hjemligt Stof og at være ligesaa vel stillet til videre Uddannelse. I Ordforraadet og Ordrenes

Grundformer har dette Landsprog den største Lighed med det gamle Norske. I Bøiningsformerne er en saadan Lighed ogsaa tydelig nok; men da disse Former ere færre i Tal og tildeels noget forfortede, saa nærmer Sproget sig i denne Henseende meget til det Svenske og dernæst ogsaa til det Danske. I Ordernes Sammenstilling er der ogsaa nogle Punkter, hvori dette Sprog afviger fra det gamle og nærmer sig til de nyere Nabo-sprog.

Disse Sætninger ville nu blive nærmere forklarede i denne Bog, som netop har til Formaal at fremstille de Grundregler, som forefindes i det norske Sprog i dets nuværende Tilstand, og ved samme Leilighed at meddele de fornødne Oplysninger om Sprogets Forhold til de nærmeste Sprog.

Nærværende Fremstilling vil blive ordnet paa følgende Maade. Som første Afdeling opstilles Lydlæren eller en Forklaring over Sprogets Lydsforraad og Udtale, som her maa behandles noget udførligt. Dernæst følger en Afdeling om Ordformer (eller lexikalske Former), det vil sige, de Grundformer og Endelser, hvorved Ordene adskilles fra hverandre. Derefter kommer Afdelingen om Bøiningsformer (grammatiske Former), som vil optage en betydelig Deel af Bogen. Dernæst følger Orddannelsen og endelig Sætningslæren, hvoraf dog den sidste Afdeling vil blive temmelig kortfattet. Som Tillæg indføres en kort Fremstilling af Landskabsmaalenes Egenheder og af Landssprogets Kjendemærker i det Hele.

Første Afdeling.

Lydlære.

I. Bogstaver eller enkelt Lyd.

7. De enkelte Lyd, som udgjøre Ordernes mindste Dele, kunne i dette Sprog betegnes med de sædvanlige tilvante Bogstaver, omendstjont der vistnok ved nogle Selvlyd (Vokaler) gives en Adskillelse, hvortil en nærmere Betegnelse ofte kunde være ønskelig. Efter alt, hvad man kan slutte af Skrivemaaden

i det gamle Sprog, synes Lydforraadet at være ganske det samme nu som i ældre Tider, med Undtagelse af et Par Medlyd (Konsonanter), hvori der er indtraadt en Forandring, som senere skal omtales. Konsonanterne ere nu for Tiden ganske de samme som i Svensk og Dansk, hvorfor de her kunne behandles i Korthed. Ved Vokalerne findes derimod en videre Fjergrening og Adskillelse, som her udtræver en udførlig Forklaring.

Anmærkning. Dette gælder imidlertid ikke for hvert enkelt Bygemaal, men kun for det Lydforhold, der kan opstilles som Normal eller Mønsterform. Paa nogle Steder kunne to forskjellige Lyd, især Vokaler, falde sammen til een, og paa nogle Steder, især i den nordlige og østlige Deel af Landet, findes flere særegne Lyd, som ikke kunne betegnes nøagtig med de almindelige Bogstaver. Men saadanne Egenheder maa vistnok betragtes som afvigende Udtaleformer, hvis nærmere Betegning i Skriften man ikke vilere kan indlade sig paa. Den Udtale, som er almindeligst i den sydvestlige Deel af Landet og især i Bergens Stift og de nærmeste Fjeldbygder østenfor, synes her at have de fleste Fortrin og at komme temmelig nær til den Mønsterform, som man kan slutte sig til af Skrivemaaben i det gamle Sprog. Og da Lydenes Overgange lade sig bedst forklare, naar denne Udtale opstilles som Mønster, er det netop denne, som vi i den følgende Fremstilling vilde holde os til.

a) Vokaler.

8. Det norske Sprog har ni enkelte Selvlyd, nemlig: A, Å, Æ, E, I, O, U, Y, Ø, og tre Tvelyd eller Diftonger: Au, Ei, Dy; men nogle af de enkelte Selvlyd dele sig atter i to forskjellige Lyd, hvorom nedenfor. Efter en vis Regel i Sproget, som senere ofte vil komme i Betragtning, kunne Vokalerne deles i to Arter, nemlig de haarde (A, Å, O, U, Au) og de lunde eller bløde (Æ, E, I, Ø, Y, Ei og Dy); men denne Forskjel viser sig først ved Lydenes Sammensætning og Overgange, og kan saaledes paa dette Sted forbigaaes. Derimod kan man tænke sig en Inddeling efter selve Udtalen, og denne maa her tages først i Betragtning. Man veed, at Vokalerne udtales alene ved et Lydstød, som bestemmes eller afmaales ved Mundens Stilling, saaledes at det Punkt, hvorpaa Lyden egentlig dannes, kan være mere eller mindre fremfludt, det vil sige, længere bagud eller forud i Munden, medens det paa samme

Lid ogsaa kan være mere eller mindre indtrykt ved Mundens Sammenslutning fra Siderne. Paa denne forskellige Fremstydning og Indtrykning beroer altsaa Vokalernes forskellige Form. Efter Fremstydningen kunne de enkelte Vokaler deles i tre Rækker; de dybeste eller mindst fremstudte ere: *U, E, I*; mere fremstudte ere: (*A*), *D, Y*; mest fremstudte ere: *Aa, O, U*. Efter Indtrykningen dele de sig ogsaa i tre Rækker; de bredeste eller mindst indtrykte ere: *U, A, Aa*; mere indtrykte ere: *E, D, O*; og de snævrreste eller mest indtrykte ere: *I, Y, U*. Ved at lægge Mærke til denne Inddeling, vil man formodentlig lettere kunne skjønne den følgende Forklaring over Lydforholdet i enkelte Punkter, som ikke synes at være almindelig bekjendte.

9. Der er nemlig sex Vokaler, som egentlig dele sig i to forskellige Lyd, saaledes at nogle Ord have den ene, og nogle den anden. Disse Vokaler ere netop de, som ovenfor ere anførte paa de to sidste Grader af Indtrykning, altsaa: *E, D, O, I, Y, U*. Strengt taget, kunde hver af disse optages som to særskilte Lyd, og Vokalernes Tal vilde saaledes blive 18 i Stedet for 12. Den ene Lyd kan kaldes den lukte, den anden derimod den aabne. Den lukte Lyd er den mest bekjendte og bestemte, da den altid bruges som Navn paa Vokalen, naar denne nævnes som Bogstav eller som Deel af en Stavelse. Den aabne Lyd nærmer sig til en bredere Vokal (f. Ex. *E* til *U*), men adskiller sig baade fra denne og fra den lukte Lyd ved en anden Stilling, som for det meste kan siges at være lidt mere fremstudt. (Man sammenligne til Ex. det Ord „for“ med „faat“ og „foer“). Den lukte Lyd kan have et Slags svag Bilyd eller Efterklang (saaledes *I* næsten som *ij*, og *U* næsten som *uv*); den aabne er derimod altid affluttet og aldeles fri for enhver saadan Efterklang. Den lukte Lyd passer bedst for en lang Stavelse, og den aabne for en kort; men imidlertid kunne de begge være lange i nogle Ord og korte i andre.

Anm. Det ansees som afgjort, at en saadan Adskillelse af lukt og aabne Lyd har ogsaa fundet Sted i vort gamle Maal saavel som i andre beslægtede Sprog. De nyere Sprogforskere ansee netop den aabne Lyd som den ældste og oprindeligste, saaledes at den lukte har dannet sig ved

en Forlængelse eller distingift Udtydelse af den aabne. I yngre Grammatikker bliver den aabne Lyd kaldet den korte, og den lukte derimod den lange; men disse Benævnelser behøve vi her til et andet Brug, nemlig til at betegne den virkelige Længde eller Dvantitet i den nu brugelige Tale, hvor den aabne Lyd er deels lang og deels kort, og den lukte ogsaa er ofte kort.

I nogle gamle Haandskrifter findes af og til en liden Streg eller Løbbe over den lukte Vokal, og denne Betegningsmaade er siden bleven gennemført i det Islandske og i enkelte Udgaver af gamle Skrifter; saaledes sættes den lukte Vokal med Tegn, f. Ex. vik, sol, hús, dýr; men den aabne uden Tegn, f. Ex. vinr (Ven), lodinn (laabden), sumir (somme), dyr (Dør). I tydske Sprogværker bruges ogsaa et lignende Mærke (·) for den lukte (eller saakaldte lange) Vokal. Skønt nu en saadan Afskillelse er mindre nødvendig i et levende Sprog, vilde den dog i visse Tilfælde være ønskelig; men i saa Fald vilde det være mest nødvendigt at betegne den aabne Lyd, da netop denne falder mange Læsere vanskeligt. I mine Optegnelser til en norsk Ordbog har jeg derfor brugt at sætte Tegn (·) over den aabne Lyd i alle lange Stavelser; men at gennemføre dette ved Trykningen vilde dog have for megen Vanskelighed, og desuden maa ethvert Lydtegn udenfor den egentlige Bogstav anses som en Uleilighed, blandt andet fordi man derved hindrer Afgang til andre Betegnelser, f. Ex. Betoningsstegn, som ogsaa i visse Tilfælde kunde være meget ønskelige. For imidlertid at undgaae den idelige Gjentakelse af Udtrykket „lukt“ og „aabn“, har jeg her forsøgt at sætte en Betegnelse ved Siden af Ordet, nemlig dobbelt Vokal for den lukte Lyd, og enkelt Vokal med Apostrof (') for den aabne Lyd, f. Ex. liva (ll), ɔ: spares; og liva (l'), ɔ: leve.

Enkelte Vokaler.

10. Vokalen *U* har en almindelig og vel bekendt Udtale, som kun i nogle Dele af Landet har enkelte Afvigelser. Med Hensyn til Længden i Udtalen har den samme Forhold som de andre Vokaler, idet den er lang, naar en enkelt Konsonant følger efter; f. Ex. *Sat* (ɔ: *Sad*), *Sat*, *Stad*, *Gras*, *las* (læste), *bar*, *Tal*, *same*, *hava*, *Sak*, *Tak*, *Dag*; og derimod altid kort forved en dobbelt Konsonant og for det meste ogsaa forved sammensatte Konsonanter; f. Ex. *Satt*, *Lass*, *Fall*, *Fann*, *Rapp*, *Takk*; *Sast*, *Arv*, *Sald*, *halv*, *Band*, *Kamb* o. s. v. Som Endevokal er den mindre betonet men har alligevel den samme Lyd; f. Ex. *Visa*, *hava*.

Anm. Blandt de ovenfor nævnte Afvigelser mærkes især en Tilnærmelse til Lyden af *W*. I Østerbølen og Smaaløene høres titbeels en Mellemting af *A* og *W*, blandt andet forveb og (Tagg, Plagg); paa flere Steder sønderjælls mærkes en lignende Udtale forveb *R* (f. Ex. Mark, Arm) og endnu mere forveb *L* (Halm, Hals, galen, udtalt omtrent som Halm, Hals, galen). Længere nord findes ogsaa en Afvigelse forveb dobbelt *L* og *R*, f. Ex. i Ordene: alle, fallen, Mann, kann, o. s. v., hvor *A* lyder næsten som *al* (norderjælls) eller *æl* (i Gudbrandsbølen), altsaa „alle“ som „alle“ eller „ælle“, hvilket ellers har en Forbindelse med den særegne norderjællske Udtale af dobbelt *L* og *R*, som senere skal omtales.

11. Vokalen *Aa* har i den største Deel af Landet den samme Udtale som det danske „aa“ og det svenske å; den er altsaa en enkelt og afsluttet Lyd, som har noget tilfælles med *O*, men er meget bredere end dette og tydelig adskilt derfra (§ 8). Den er for det meste lang, f. Ex. i Ordene: faa, naa, sjaa; Maate, Raad, Aas, Vaar, Maal, Maane; dog ogsaa ofte kort, som i: Draatt, Slaatt, gaadd (: bemærket), Saald, faast, slaast.

Anm. En mærkelig Afvigelse finder Sted ved denne Vokal i Sogn, Bøss og Harbanger, hvor den nemlig faar et Slags Tvetydsform og lyder omtrent som „aa“ eller „aa“, f. Ex. Aor (Aar), Maol (Maal); man har ogsaa skrevet den med „au“, men den er alligevel tydelig adskilt fra Tvetyden Au. En lignende Udtale findes som bekendt ogsaa paa Island, hvor nemlig „á“ lyder som au; den synes altsaa at være meget gammel i denne Deel af Landet.

Uden for Norden findes denne Vokal ikke betegnet i Skrift. Alligevel synes den at forekomme i Taler, især i Tybøland; men Tybøerne skrive den med „a“, og af Sprogforskerne bliver vort „aa“ kun anset som „et langt a“. I vore gamle Skrifter betegnes denne Lyd paa flere Maader, deels kun ved „a“, deels ved „aa“ eller et sammenbraget „ao“ og senere i Normalskrift ved „å“. Som en enkelt Lyd burde den ogsaa skrives med en enkelt Bogstav, hvilket især vilde være til Fordeel i de Tilfælde, hvor *Aa* og *A* stode sammen (f. Ex. blaa-a, sjaa-ande, raa-aste); og her vilde netop en sammenbragen Bogstav, i Ligehed med *W*, være det bekvemeste. Da det imidlertid er vanskeligt at finde nogen ret passende Figur hertil, kan man dog indtil videre hjælpe sig med „aa“, som Folket nu engang er blevet vant til.

12. Vokalen *W* udtales som det lange æ (ä) i Dansk og Svensk, altsaa som en enkelt og afsluttet Lyd, som har noget

tilfælles med **E**, men er meget bredere end dette. Den er for det meste lang, f. Ex. i: *Fræ* (*Ftø*), *Blæde*, *blæser*, *læra*, *Sæl*, *nyem*, *gjæv*, *lækja*, *vægja*, (j: *foie*); sjældnere kort, som i: *Utt*, *Slætte*, *rædd*, *færre*, *næst*.

Anm. En liden Afvigelse forekommer søndenfelds, som det synes mest i Byerne, nemlig at **W** forveksles med **E** lyder mere aabent eller har en liden Tilnærmelse til **A**. I Læsningen høres derimod ofte en Forverling med det lukte **E** (*ee*), f. Ex. *fæl* (*feel*), som ikke synes at have nogen Støtte i Tælen. Noget Tilnærmelse til „*ei*“ eller „*ai*“, som i det Islandste, forekommer derimod ikke, uden i et Par Ord, som rettest maa henføres til Dørgangsførerne. — Det maa ellers bemærkes, at ved Siden af det ægte **W**, som kun har et liden Omraade i Sproget, forekommer her ogsaa en Mangfoldighed af uægte **W**-Lyb, for det meste fremkomne ved en bred Udtale af det aabne **E**, tilveels ogsaa ved Dørgang fra **A** (§ 10) og fra flere Vokaler.

13. Det aabne **E** (*e'*) er deels kort, f. Ex. i Ordene *mett*, *fletta*, *Evessa*, *fella*, *Fjenna*, *leppa*, *Beff*, *Egg*, *leggja*; *hest*, *velja*, *velta*, *æld*, *æld*, *hesta*; og deels langt, som: *Net*, *set* (*setter*), *Eveda*, *Nes*, *lesa*, *tver*, *bera*, *Sele*, *vel* (*vælger*), *Fjem* (*kommer*), *veva*, *Lepe* (*Læbe*), *reka*, *Veg*, *trega*. I begge Tilfælde er Lyden ganske den samme, og der er ingen anden Forskjel paa Vokalen, f. Ex. i *Begg* og *Beg*, end at den i sidste Tilfælde udtales længere. Den nærmer sig noget til Lyden af **W**, men er mere fremstødt (§ 8) og tydelig adskilt derfra; imidlertid er der dog mange Tilfælde, hvori den gaar over til **W** eller forveksles dermed.

Anm. I enkelte Lydstillinger bliver dette **E** overalt udtalt som **W**, da nemlig de efterfølgende Konsonanter ligesom med Nødvendighed kræve en saadan Udtale; dette er Tilfældet forveksles — *nd*, *ng*, *nk*, og nogle flere, som senere skulle omtales, da de ogsaa have Indflydelse paa andre Vokaler. Saaledes udtales „*Eng*“ og „*Ende*“ altid som *Weng* og *Wende*; i Ordet „*brenna*“ høres rigtignok **E**, men i Formerne *brend* og *brent* høres kun **W**; og saaledes i alle lignende Tilfælde. Ogsaa i nogle andre Lydstillinger, og især forveksles **R**, **N**, **M** og **B**, er denne Vokal tilsvarende til at antage Lyden af **W**. Forveksles et enkelt **R** og **N** synes Udtalen med **W** at være ganske almindelig; f. Ex. *ven* (j: *vänner*), *Spene* (*Patte*), *tem* (*tammer*), udtalt som: *væn*, *Spæne*, *tæn*. (Undtag: *Fjem*, j: *kommer*). Forveksles **R** høres deels **E** (som i: *tver*, *bera*, *vera*) og deels **W** (som i: *er*, *her*, *fer*). Forveksles **B** er det samme Tilfældet,

da nogle Ord udtales med **E** (som *Neve, veva, hever*) og nogle med **Æ** (som *Dev, Sev, Stev*). Den samme Forskjel kan ogsaa finde Sted forved sammensatte Konsonanter; saaledes udtales ialfsaa i Bergens Stift: *berga, herkja, kverva*, med aabent **E**, men *bermob: erga, merkja, erva*, med **Æ**. Denne Forskjel imellem Ord, som have ganske den samme Lydstilling, er noget besynderlig og synes at have en eller anden Grund, som nu er vanskelig at opbage. Det er oplyst, at det aabne **E** er egentlig to Slags (som endnu skal kunne adskilles i den tydske Udtale), nemlig et, som er dannet ved Svækning af **J** (hvilket Grimm betegner ved *é*), og et, som er dannet ved Dmlyd af **A**. Man kunde saaledes vente, at netop det sidste, nemlig Dmlyden af **A**, vilde være mest tilbøieligt at gaae over til **Æ**, og i enkelte Tilfælde er det virkelig saaledes, men i andre Tilfælde er Forholdet anderledes, saa at det er uvisst, hvor Grunden til den omtalte Forskjel skal søges. En nærmere Forklaring herover vilde imidlertid blive noget vidtløftig og maa derfor her forbigaaes.

Efter det her anførte bliver der altsaa mange Tilfælde, hvor man maa skrive „e“, uagtet Udtalen synes at kræve „æ“. Grunden hertil er i nogle Tilfælde tydelig nok, blandt andet naar der er to beslægtede Former, hvoraf kun den ene er langtonet med Lyd af **Æ**, medens den anden er korttonet med **E**, f. Ex. *ver* og *verja*, *sver* og *sverja*; *Her* og *herja*, *Grev* og *grevja*, *Stev* og *stevjast*, *Hes* og *Hesjar*, *Skjel* og *Skjeljar*. I andre Tilfælde ligger Grunden dybere, saa at der behøves en større Kundskab om Ordnes Oprindelse og Slægtskab for at finde den. I saadanne Tilfælde kan man skundom finde Billeddning i det Islandske, hvor nemlig *e'* lyder som *æ*, men *æ* som *ai*, saa at disse to Lyd ikke kunne forveksles.

14. Det lukte **E** (*ee, é*) er oftest langt, f. Ex. *Se, Tre, Kne, let* (j: lod), *bles* (blæste), *fer, Zela* (j: Riim), *Klen, tena*; sjeldnere kort, som: *lett, rett, fretta, fedd, fekk, gjekk*. Udtalen er den samme som ved det lange **E** i Svensk og Dansk.

Det **E**, som bruges i Ordnes Endestavelser (f. Ex. *Time, Timen*), er egentlig en Lyd for sig selv, som adskiller sig fra begge de her omtalte og nærmer sig noget til det aabne **J**. Paa Grund af dens ubetonedede Stilling, er den imidlertid mat og svævende med adskillige Forandringer i Bygdeemaalene.

Anm. Det lukte **E** har et usædvanlig lidet Dmraabe i Norsk, da det kun er et Tal af omtrent 40 Ord eller Rødder, hvori det med fuld Ret kan have Sted. I nogle Bygdemaal findes det derimod i stor Mængde, nemlig som Overgangslyd i Stedet for „ei“, og tilbeels i

Stedet for det aabne J. — Om Endevokalen E maa her anmærkes, at den i nogle gode Bydemaal har megen Lighed med det aabne J, hvilket er lettest at mærke i de Ord, hvor Forklavelser netop har denne Lyd (f. Ex. Skifte, Knippe, Bite, Rife, misser, liver, visen, driven), da nemlig begge Vokaler her ere omtrent lige. Paa andre Steder har den visse Afvigelse, saa at den nærmer sig deels til det lukte J, og deels til K og D. I Endestavelser med „er“ og „en“ (f. Ex. Syfter, Kvister, Kvisten) er Afvigelsen endnu mere tydelig, da man paa nogle Steder udtaler eller læser Endelsen som „ær“ og „æn“, og paa andre Steder som „itr“ og „tin“. I begge Tilfælde er det en falsk Udtale, som ikke bør finde Sted i Læsningen, da E skal have samme Lyd i Endelsen „er“ og „en“, som naar Ordet ender med „e“ alene, altsaa ligedan i Møte og møter, riste og rister, Time og Timen o. s. v.

15. Det aabne J (i') er deels kort, f. Ex. mitt, sitt, Midja, vis, misa, vilja, Pippa; Kvist, Fisk, Silke, Skista; og deels langt, som: Lit (Farve), Vit, Rid, visen, Bil (Lid), Skin, Brim (Bølgebrydning), liva (leve), Grip, Skip, Skipa (ordne), Vikka (Uge), Strik (Streg), Stig (Skridt), sviga (boies). Lyden nærmer sig noget til det lukte E (§ 14), men er mere fremstødt og affluttet.

Anm. I nogle Fylker findes visse Afvigelse, især i de lange Stavelser. I de østlige Egne gaar Lyden ofte over til E, og i Lærbredens Stift endog til K, f. Ex. Læt (Lit), Bæk (Bik). I nogle Fjeldbygger (Sætersdalen og Telemarken) findes en Afvigelse i modsat Retning, idet denne Lyd falder næsten sammen med det lukte J, f. Ex. Bit næsten som Bitt. — I de Ord, hvor D følger efter J, gaar det paa de fleste Steder over til E, medens D falder bort, f. Ex. Le for Ed, Be for Bld, Sme for Smd.

16. Det lukte J (ii, i) er oftest langt, f. Ex. Kvi (Gold), fri, bita, Tid, visa, Kir (reen), Sil, Lin, Kim, Liv, gripa, liKa; — sjeldnere kort, som: fritt, Vidd, Sidd; imidlertid findes det i mange korttonede Ord, som efter Lydstillingen egentlig skulde have aabent J, f. Ex. ill, spilla, inn, finna, Minne, Prikk, tigga, liggja. Udtalen er den samme som ved det lange J i Nabo sprogene.

Anm. Som en Afvigelse mærkes, at dette J paa nogle Steder, (Sogn, Bøss, Sætersd.) udtales meget bredt med et Slags Forslag, eller næsten som „s-i“, f. Ex. Le-iv (Liv), be-ita (bita). Om en lignende Udtale ved U skal siden tales.

17. Det aabne **O** (o') er deels kort, som i Ordene: **Dott**, **Odd**, **ofs**, **Orre**, **holl**, **Fonn**, **Topp**, **Stoff**, **hogga**; **Frost**, **borga**, **orka**, **Solt**. **Solk**, **osta**; og deels langt, som: **Skot** (**Skud**), **Bod**, **loben**, **Bos**, **Mose**, **bora**, **Kol**, **Sole**, **Poma**, **Lov**, **sova**, **Drope** (**Draabe**), **LoF** (**Laag**), **Tog** (**Toug**), **Boge** (**Bue**). Lyden nærmer sig noget til „aa“, men er mere fremstødt og mindre aaben, saa at det kun er nogle faa Lydstillinger, hvori begge Vokaler falde sammen.

Anm. Forveb —nd, ng, mb lyder dette **D** almindelig som „aa“, f. Ex. **Vond** (: **Jordrotte**), **Rond** (**Rinte**), **Stong** (**Stang**), **Ongul** (**Risserkrog**), **Vomb** (**Bug**); sædvanligst ogsaa forveb enkelt **R** og **M**, som: **Son**, **Rona**, **nomen** (: **lam**). Jf. **E**, § 13. — Forveb dobbelt **R** og **L** lyder det nordensjæls næsten som „oi“ (som: **Lonn**, **Roll**), hvilket egentlig grunder sig paa en særegen Udtale af Konsonanten. Paa mange Steder findes en meget omfattende Overgang til **D** (aabent), f. Ex. **Bø**, **løen** (i **Nordland** for **Bod**, **loben**); **lømen**, **brøten**, **gødt**, **Føll** (i **Hall**, **Valbers** og fl.). — Det maa her bemærkes, at vort aabne **D** er efter Oprindelsen egentlig to Slags (ligesom det før omtalte **E**, § 13); det ene er det egentlige **D**, som er beslagtet med **U** (f. Ex. **Ros**, **Slot**, **Sol**, **Folk**); det andet er et Slags Dmlyd af **R** (f. Ex. **Ros**, **Lonn**, **Dp**), som i Normalskrift i det gamle Sprog betegnes ved „ø“, altsaa: **nøa**, **lønn**, **øsp**. Begge disse falde her sammen og faae de samme Overgange.

18. Det lukte **O** (oo, ó) er som oftest langt, f. Ex. i **To** (: **Stof**), **Ko**, **Klo**, **Sot**, **Kot**, **god**, **Ros**, **Snor**, **Sol**, **Von**, **Dom**, **Sov**, **Sop**, **BoF**, **drog**; sjelden kort, som: **Trott** (: **Fliid**), **Sott**, **Otte**, **Rodd** (: **Roet**). Udtalen er den samme som ved det lange **D** i **Svensk** og **Dansk**.

Anm. Naar **D** forekommer i Ordenes Endelselser, har det sædvanlig den lukte Lyd, skjønt noget mattere, fordi det er mindre betonet. Efter en gammel Skrivemaade skulde denne Endevokal lyde som et aabent **U**, men dette forekommer nu sjelden; derimod gaar den paa nogle Steder over til lukk **U** og paa flere Steder til **aa** (f. Ex. **av nyaa**, **for: nyo**). Om Endevokalerne vil ellers blive talt paa et andet Sted.

19. Det aabne **U** (u) er deels kort, f. Ex. **stutt**, **rudd**, (: **ryddet**), **turr** (**tør**), **Ull**, **full**, **tunn**, **Grunn**, **um(m)**, **upp**, **Klubba**, **Skugge**; **Dust**, **turka**, **Ulv**, **Ufs**, **Tuft**; og deels langt, som: **Lut** (**Lod**), **Flus** (**Skal**), **Sura** (**Træ**), **gul**, **Mun**

(Forandring), Brum (Knopper), Sumar (Sommer), Sug, duga. Lyden nærmer sig noget til det lukte D, men er mere fremstødt og tydelig adskilt derfra.

Anm. Blandt Afvigelser mærkes, at denne Lyd paa nogle Steder er tilbøielig til at gaae over til D forveb R og M, f. Ex. mona (for muna), some (for sume). Især er det Tilfælbet forveb —nd og ng (f. Ex. Hund, under, tung), hvor endog flere af de ret gode Bygbemaal have Udtalen med o (tong, onder). I Bygderne ved Oslofjorden vil Lyden i disse Tilfælbæ heller gaae over til lukte U.

20. Det lukte U (uu, ù) er som oftest langt, f. Ex. Bu, Tru, Bru, ut, Bud, Sus, Bur, Mule, Tun, Duva, Zuva, supa, Duk, Muge, truga; sjelden kort, som: butt, budde, trutt, snudde. Lyden har nogen Lighed med det lange U i Svensk og Dansk, men synes dog ikke at være ganske den samme, da det svenske U forekommer os at nærme sig en liden Smule til Y, og det danske derimod at nærme sig meget til D.

Anm. Paa nogle Steder (som Voss, Sætersdalen o. fl.) findes den Afvigelse, at dette U udtales noget bredere og med et Slags Forslag, næsten som „e-u“, f. Ex. Heus (Hus). En lignende Afvigelse er forhen omtalt ved S (§ 16), og hertil kan endnu føies, at denne Udtale gjerne forekommer paa de Steder, hvor det aabne S og U udtales mere lukte, end som almindeligst er Tilfælbet, f. Ex. Lit (Farve) næsten som Litt; og det synes ogsaa ellers at være et Slags Regel, at naar den aabne Vokal nærmer sig meget til den lukte Lyd, da vil netop den lukte Lyd frastille sig ved en bredere eller mere distongisk Form. Det mærkelige ved denne Udtale er ellers, at en lignende Forekomst ogsaa visser sig i forskellige andre Sprog og Dialekter. Paa Færøerne har det lange S en Udtale, som man har betegnet med „uj“, paa Island synes det lange U at nærme sig meget til „o-u“. I en ypperlig svensk Dialekt, nemlig den gotlandske, udtales disse Vokaler saaledes, at S kan betegnes med „æi“, og U med „au“. I Høi-Lydsf er, som bekendt, det lange S ombyttet med „ei“, og det lange U med „au“, f. Ex. fret, Zeit, Eis; og Braut, Haut, Haus (i Stedet for det gamle Høi-Lydsf: fri, zit, is; brât, hât, hâs). I Engelsk bliver det lange S (f. Ex. side, time, like) udtalt som „ei“, og det gamle U skrives tilbeels med „ou“, f. Ex. out, sour, house (Angelsk: út, sår, hâs). Alt dette synes netop at være den samme Dvergang, og naar nu den afvigende Lyd i enkelte Sprog er bleven den herskende, da er dette kun et Exempel paa, at ogsaa en Dialektform ved et eller andet Tilfælbæ kan komme i Moden og siden blive anseet som Landssprogets rette Form.

21. Det aabne **R** (y') er deels kort, f. Ex. *stytt* (j: for-
 korte), *fyr* (fôr), *yppa*; *dryssa*, *spyrja*, *dylja*, *dynja*,
symja; *Lyst*, *myrk*, *styrkja*, *syrgja*, *fylgja*, *ymse*, *lyfta*;
 og deels langt, som: *flyt* (flytter), *dryss* (af *dryssa*), *Mysa*,
Byr, *Dyr* (Dôr), *fyre* (fôr), *VI* (Varme), *Syl* (Fol), *Skyn*,
Glym, *Klyv*, *yver*, *myket*, *Lykel*. Lyden nærmer sig noget
 til **D**, men er mere fremstødt og tydelig frastilt i de Bygde-
 maal, hvor Vokalerne ere noiagtigst adskilte.

Anm. Paa flere Steder, især i det Nordensjælske, gaar denne
 Lyd ofte over til **D**, fornemmelig i de lange Stavelses, og denne Til-
 hørelighed bekræftes ogsaa ved Exemplet af den danske Skrivemaade,
 som saa ofte har **D** for **J**, f. Ex. *mørk*, *sørge*, *Bør*, o. s. v.

22. Det lukte **P** (y) er som oftest langt, f. Ex. *By*, *SkY*,
ny, *byta*, *lyda*, *lysa*, *Dyr*, *styra*, *Syl*, *Syn*, *styva*, *ryk*,
flyg (flyver); sjældnere kort, undtagen i Bøiningformer, som:
nytt, *bytt*, *bytte*, *flydde*; imidlertid findes det dog overalt i
 nogle korttonede Ord, som efter Lydstillingen egentlig skulde
 have aaben Vokal, f. Ex. *Sylla*, *fylla*, *tyinna* (fortyndende);
rykkja, *byggja*, *hyggja*. Udtalen er den samme som ved det
 lange **P** i Svensk og Dansk (= Lydst **ü**).

Anm. Ogsaa ved denne Lyd forekommer paa nogle Steder en
 bredere Udtale, næsten som „e-y“ eller „ø-y“. (Se det lukte **J** og **U**).
 At **J** paa nogle saa Steder gaar over til **J** (ligesom i Islandsk), vil
 blive omtalt under Dvergangsformerne.

23. Lyden **Ø** deler sig ogsaa i to Slags, men Forholdet
 er dog ikke ganske det samme som ved de foransførte, da det
 aabne **Ø** ikke nærmer sig til nogen bredere Vokal, og det lukte
 egentlig kun er en mindre aaben Lyd, som ellers er ganske af-
 sluttet og fri for enhver Bilyd (§ 9).

Det aabne eller mere fremstødte **Ø** (ö) finder Sted i
 saadanne Ord som følgende: *døkk* (dunkel), *fløkk* (svag),
søkk (synke), *gløgg* (Karpshnet), *snøgg* (rast), *høgg* (hugger),
Øks, *Björn*, *Bjørk*, *Mjølk*, *Mjøll*; og mere langtonet:
Rjøt, *Jøtul* (Jætte), *Mjød*, *Sjødr*, *Sjøra* (Strandbred),
Rjøl, *Sjøl*, *Mjøl*, *Smør*. Ellers er det kun en liden Række
 af Ord, hvori denne Lyd er herskende med fuld Ret; derimod

findes den i nogle Bygdemaal i stor Mængde som Obergangslyd i Stedet for D', og tildeels ogsaa for andre Vokaler.

Anm. Som Tegns for den forhen omtalte Dmlyd af A (§ 17) skalbe denne Lyd egentlig have et større Omraade; men denne Dmlyd betegnes nu for det meste ved D (o'). I nogle Bygder (især Balbers) gjælder rigtignok D for denne Dmlyd, f. Ex. Vøl (Stol), Dnb (And); men da man her ogsaa har D i Stedet for det oprindelige D', bliver dette helst at ansee som en Obergangsform. — Afvigelser i Udtalen forekomme, blandt andet i Solør, hvor dette D lyder meget aabent, næsten som „a-o“.

24. Det lukte eller mindre fremstødte Ø (ø, œ) er som oftest langt, f. Ex. søt, møta, føda, øsa (j: ophidse), føra, Fjela, Bøn, grøn, døma, tøma, høva (passe), Løf (Væl), søkja, fløg, pløgja; sjelden kort, undtagen i Bøiningformer: som: søtt, møtte, fødd, større. Lyden er den samme som ved det lange D i Svensk og Dansk.

Anm. I nogle Bygdemaal findes dette D i større Mængde som Obergangslyd, især i Stedet for det aabne J (§ 21), paa nogle Steder ogsaa for øy, sjeldnere for au. I Afledning betragtes dette sidste D som en Dmlyd af D, medens derimod det første eller aabne D har et vist Slægtskab med A. I de gamle Haandskrifter betegnes de to forskellige Lyd paa forskellige Maader; i Normalskrift betegnes det første ved „ø“ og det andet ved „œ“.

Ivlyd (Diftonger).

25. Ivlyden Au er at betragte som et sammensmeltet a-u, hvoraf hverken A eller U høres særskilt, men begge tilfammen danne een Vokal, som ligner det tydste au, men er lidt mere fremstødt, som kan mærkes deraf, at den tydste Udtale forekommer os at nærme sig til „aa-u“. Lyden er sædvanlig lang, f. Ex. braut (brød), baud, fraus, Aur, gaula (brøle), Raun (Træ), Draum, Lauv, Raup, Sauk, Saug, Auga; dog ogsaa kort i enkelte Former, som: blautt (blødt), audt (øde).

Anm. I Balbers og paa enkelte andre Steder udtales au med en nogenlunde tydelig A-Lyd, men i den almindelige Udtale er Lyden af A saa dunkel, at Diftongen gjerne kunde betegnes med „ou“ eller „eu“. I norske Ord og Navne har man ogsaa ofte skrevet den med „ou“ i den senere Tid, men den gamle Skrivemaade er „au“.

26. Ivelyden **Ei** kan ligeledes betragtes som et sammensmeltet „e-i“ eller „æ-i“, hvori ingen af Delene høres særskilt, men begge tilsammen danne een Vokal, som ligner det tydske „ei“, men er lidt mere indtrykt (da den tydske Udtale synes os at nærme sig til „ai“). Lyden er sædvanlig lang, f. Ex. veit (veed), beitt, Seid, reisa, meit, heil, Bein, Seim, Kleiv, Keip, **EiF**, leika, feig, eiga; dog ogsaa kort i visse Former, som: heitt, breidt, Breidd, leidde.

Anm. Paa nogle Steber (især paa Voss og i Balbers) er Udtalen lidt afvigende og gaar over til „ai“. Dette kunde vistnok synes at være en mere oprindelig Form, men maa alligevel her betragtes som en Overgang fra „ei“, blandt andet af den Grund, at Konsonanterne **G** og **R**, i Stillingen forved dette „ai“, beholde Lyden „g“ og „r“ (f. Ex. **G**laatt, **R**laatt), hvilket netop passer til **E** og ikke til **A**, efter en vis Regel, som senere vil blive omtalt.

27. Den tredie Ivelyhd **Oy** udtales ligeledes som en sammensat Vokal, hvori ingen af Delene høres tydelig særskilt. I Afledningens svarer den nærmest til det tydske „äu“, som den ogsaa ligner i Udtalen. Lyden er sædvanlig lang, f. Ex. **Oy**, **Søy**, **døya**; **støyta**, **nøyda**, **løysa**, **Oyra**, **Søyla** (Søle), **løyna**, **gløyma**, **døyva**, **støypa**, **OyF**, **bøygja**; dog ogsaa kort i visse Former, som: **støytt**, **øydt**, **øydde**.

Anm. En liden Afvigelse forekommer tildeels i Balbers, ibet Lyden nærmer sig til „oy“ eller „aat“. Paa et Par andre Steber lyder **oy** som „ei“, men dette er en Overgang, som staar i Forbindelse med Overgangen fra **J** til **I** (§ 22). I de gamle Skrifter betegnes Lyden deels med „oy“ og deels med „ey“, i Islandsk altid med „ey“, som udtales „ei“.

Ved Siden af de ægte Diftonger forekommer ogsaa ofte en Overgang til Diftong, især ved Omdannelse af Lyden **O**, f. Ex. „Lau“ for Log, „feta“ for segja, „feten“ for segjen (fegen), „Nøie“ for Nøge (Nøge). I enkelte Tilfælde findes ogsaa: ai, oi, ui; men disse maa ansees enten som Overgang fra en anden Lyd (f. Ex. vait for veit, Laie for Lagje) eller som en fremmed Lyd, indkommen med et fremmed Ord (f. Ex. Kola, Kola). Man kan saaledes ikke antage flere Ivelydh end au, ei og oy, som retgjældende i Sproget. En anden Ivelyhd, nemlig „iu“ eller „eu“, synes rigtignok engang at have fundet Steb i Sproget; men denne har allerede i en ældre Tid gaaet over til „ju“ og „jo“, som senere skal omtales.

At skrive „ei“ og „øi“, som nogle have forsøgt, er fejlagtigt, da vi her have ægte og oprindelige Diftonger, som ikke indeholde nogen Konsonant. Det er desuden forvirrende, da det lægger for stor Bægt paa den første Deel af Tvetyden, medens det dog efter en nærmere Undersøgelse er netop Tvetydens sidste Deel, som er den vigtigste.

Oversigt.

28. Tvetydene *au*, *ei* og *øy*, ere, som før bemærket, oftest lange, og det samme er Tilfældet med *aa*, *æ*, *ø* (*æ*) og med Luft *e*, *i*, *o*, *u* og *y*, da nemlig disse Vokaler oftest findes i den Lydstilling, at kun en enkelt Konsonant følger efter, og altsaa sjældnere forved en dobbelt eller sammensat Medlyd. Man kunde saaledes fortrinsviis kalde disse Vokaler lange; men herved er dog at mærke, at, saavel ved disse som de øvrige Vokaler, er selve Lyden ganske den samme i en kort Stavelse som i en lang, saa at f. Ex. Formerne „bur“ og „budde“ have begge det samme Lukte U, kun med den Forskjel, at det i den sidste Form er mere Forttonet.

Ann. I selve Lyden ere disse Vokaler fordetmeste ligedan som de tilsvarende i de nærmeste Nabolandes Sprog, og saaledes er deres Udtale ogsaa den mest bekjendte og mindst omtvistede. I Vokalernes Omfang eller Omraade i Sproget findes derimod en betydelig Forskjel, og her er det især de tre Diftonger (*au*, *ei*, *øy*), som udgjøre den mærkeligste Egenhed for dette Sprog. Men dette er da ogsaa en Egenhed, som netop er et stort Fortin. Det viser sig nemlig ved nærmere Eftersyn, at Tvetydene fra de ældste Tider have haft Sted i flere af de allerfuldkomneste Sprog og udgjort en væsentlig Grunddeel i deres indre Bygning. Men i nogle Sprog synes de allerede tidlig at være bortfaldne, og i enkelte andre er deres oprindelige Omraade blevet meget forrykket. I Høitidsfler findes de tildeels bevarede, men deres gamle Forhold er blevet forvansket derved, at et Par andre Vokaler (*I* og *U*) ere overgaaede til „ei“ og „au“ (s. § 20, Ann.), hvorved altsaa disse to Tvetyd have faaet et unaturligt stort Omraade. I Svensk og Dansk findes allerede fra gammel Tid „e“ i Stedet for „ei“, og ligeledes „ø“ for „au“ og „øy“; herved har altsaa *E* og *O* faaet et umaadelig stort Omraade, medens derimod „ei“ og „øi“ kun forekomme som uægte Diftonger, fremkomne ved en Svækkelse af visse Konsonanter, f. Ex. *Hoide* eller *hojd* for *Høgd*. Det norske Maal har altsaa den Fordeel, at Tvetydene fremdeles findes i samme naturlige og passende Omraade som i gamle Dage, og at de tillige have beholdt en bestemt og sikker Udtale, saa at de ikke kunne forveksles med nogen anden Lyd. Herved vinder

Norsk Grammatik.

man, blandt andet, en større Afverling og Belklang i Vokalerne, og tillige et større Raaderum for Afledning og Drdbannelse, da nemlig mange saadanne Ord, som have forskjellig Oprindelse, ogsaa faae en forskjellig Form, saa at de ikke kunne forverles. Som Exempler herpaa kan anføres: let (af laata) og leit (af lita); røta (rødfæste), røyta (lade raabne) og rauta (brøle); øsa (ophidse) og ausa (øse); Ør (Svimmelhed), Øyr (Banke) og Åur (Grus); røra (røre) og røyra (ombinde); søma (sømme) og sauma (sye); tōma (tømme) og tōyma (tølle); Løf (Bøf) og Lauf (Løg); røkja (gjøre sig Flid for) og røykja (røge).

29. De øvrige Vokaler, nemlig a og det aabne e, i, o, u, y og ø (ö), ere deels lange og deels korte, idet de bruges i forskjellige Lydstillinger, deels forved enkelte Konsonanter, hvor Vokalen maa være lang, og deels forved sammensatte Konsonanter, hvor den sædvanlig er kort; og da disse sidste Stillinger ere de fleste, kan man altsaa sige, at disse Vokaler ere oftest korte. Herved maa atter mærkes, at selve Lyden er i begge Tilfælde den samme; men har f. Ex. det samme aabne E i lesa (læse) som lessa (lægge i Læs), samme O i hopa (vige tilbage) som hoppa (hoppe), samme aabne Y i fyre (for) som i fyrre (fjorrig). Disse Vokaler have ellers det tilfældes, at de ere meget udsatte for Forandringer i enkelte Bygdemaal, og i visse Lydstillinger have de heri et ret mærkeligt Fællesskab, som senere skal vises i Dvergangsformerne.

Anm. Om de aabne Vokaler (især e', i', o', u', y') maa endnu nogle Ord tilføies, da saa mange Læsere ere tilbøielige til at ansee disse Lyd som uberettigede, fordi de ikke nævnes blandt Vokalerne i Stavebogen eller Alfabetet. Efter hvad der forhen er anført, adskille disse Lyd sig ei alene fra de lukte Vokaler, f. Ex. Li'm (Lem) fra Lim (Ltim), No'r (en Nød) fra Not (et Nod), Dy'r (en Dør) fra Dyr (et Dyr), men ogsaa fra den nærmeste aabne eller brede Vokal, f. Ex. lesa (læse) fra læsa (tillaase), stela (stjæle) fra stœla (kaalsætte), Kol (Kul) fra Kaal (Kaal), Mose (Mos) fra Maase (Maage), Bl (Barne) fra Bl (Bl). Men det maa ogsaa mærkes, at Udtalen paa mange Steeder ikke er saa nøiagtig i at adskille disse Lyd fra de tilgrændsende. Den bedste Udtale for disse Vokaler er vistnok den, som hersker i Bergens Stift og i de sydlige Fjeldbygder (fra Raabygdelaget til Balbers); men ogsaa i dette Strøg findes visse Afvigelser paa enkelte Steeder; i Nordfjord kommer S' lidt for nær til E; i Sundhord-

land kommer D' lidt for nær til Aa; i Gardanger nærmer E' sig vel meget til W; i Sætersdalen og den øverste Deel af Telemarken kommer S' for nær til det lukte J, medens U' kommer tilbeels for nær til luft U og i visse Lydstillinger for nær til O; i Hallingdal staar E' for nær ved W, og J' for nær ved D; i Balbers gaar D' tilbeels over til W. I de østlige Strøg og i det Nordenfjeldske er det sædvanligt, at disse Lyd blive noget for brede, idet at E' vil gaae over til W, ligesom J' til E, og J' til D. Paa enkelte Steber kan det dog træffe til, at een eller flere af disse Lyd udtales bedre end de øvrige; saaledes har man i Østerdalen en god Udtale af D', men ikke af E' og J', og i Nordland findes ofte en god Udtale af J', medens derimod J' gaar ganske over til D. Exempler herpaa kunne søges i de foregaaende Stykker om de enkelte Vokaler.

Der er al Grund til at antage, at disse aabne Vokaler ogsaa have havt Sted i Svensk og Dansk, saavel i lange Stavelsler som i de korte, hvor de endnu ofte forefindes. Umiddelbart seer det ud til, at man har fundet det ubekvemt at beholde dem i de lange Stavelsler. I nogle Tilfælde har man beholdt Lyden men opgivet Længden, idet man har fordoblet den følgende Konsonant; saaledes i Svensk: broppe, flotta, mosfa, brott, koppar, tumme, mycken; ligesaa i Dansk: visfen, frosen, komme o. fl. I andre Tilfælde har man beholdt Længden men opgivet den egentlige Lyd, idet man har sat den nærmeste Vokal i Stebet (nemlig æ for e, e for i, aa for o, o for u, ø for y); saaledes i Svensk: väg, läsa, sten, veta, tåg, ståda, om, skola, före, öfver; — i Dansk: Næs, være, Kneb, Streg, taale, baaren, Lob, om, Bør, før. I enkelte Fald findes baade Fordobling og ombyttet Vokal, f. Ex. Sv. vett, flepp, veda; og Dansk: Benner, Lemmer, Sommer. — Med saadanne Exempler for Die have ogsaa norske Forfattere skrevet norske Ord paa lignende Maade. Allerede i Jensens Glosebog (fra 1646) findes: Bofs (for Bos), Dvittel (Kvitel), Spytte (Spyta), Kulle (Kola, 3: Lampe), flinne (flina, 3: bisse), og med anden Vokal: Beel (Bil), Daar (Bor), Skaat (Skot), Skjør (Skjør). Hos S. Strøm findes ligeledes: Telle (for Tele), Bitte (for Bite), flippe (for flipa), mofke (for mofa), Mofke (Mofke, 3: Stykke), og med anden Vokal: Dål (Dil), Dvestobbe (Dverstoba), Leet (Lit), Meed (Mib). Nyeere Forfattere fra andre Kanter af Landet have sædvanlig foretrukket den bredere Vokal, f. Ex. Tæle (for Tele), Braate (for Brote); og mange ville vistnok paastaae, at dette er den rette Maade, siden den paa mange Steber virkelig har et Slags Medhold i Udtalen. Men dette kan kun forsvares, saalænge som man skriver for fremmede Læsere i en Dialekt, som man ikke tillægger nogen synderlig Betydning. Naar derimod Sproget skal behandles som et heelt Lands Sprog, maa afsluttige høiere Hensyn tages med, og Vokalforholdet maa

saaledes her føres tilbage til den Form, som efter den stadigt gamle Skrivemaade befindes at være den rette, og som endnu har fuldkomment Værdhold i mange gode Dialekter. Kun herved kunne Ordene faae den Form, hvorved deres Oprindelse og Slægtskab kan nærmest betegnes, og hvoraf deres Forandring, ved Omlyd og andre Overgange, kan bedst forklares. Og da disse Vokaler, efter hvad de kændigste Sprogforskere have oplyst, netop henhøre til de oprindeligste og ældste i Sproget, er dette ogsaa en Grund mere til at bevare den i en uforvansket Form.

30. Efter den her fremstillede Fordeling af Lydene har det norske Sprog altsaa et temmelig rigt Forraad af Vokaler; og efter alt, hvad man kan slutte af den gamle Skrivemaade, er dette Forraad ganske det samme, som fandtes i det gamle Sprog. Ved Sammenstilling af disse Vokaler vil man ogsaa finde, at de have en mærkelig indbyrdes Orden og staae i visse regelrette Afstande fra hinanden, idet de udgjøre visse adskilte, men nøagtigt ligeløbende eller parallelle Rækker. Til Oplysning om dette Forhold opstilles de her jævnsides i tre Rækker efter de forhen omtalte Grader af Fremstydning (§ 8):

	1.	2.	3.
Bredeste Vokal	æ	a	aa
— — — — —	æ	æ	aa
Middelvokal, aaben . . .	e	ø	o
— — — — —	e	ø	o
Snævreste Vokal, aaben	i	y	u
— — — — —	i	y	u
Lvelyd	ei	øy	au (ou).

Anm. Efter den Betegningsmaade, som bruges i Normalstift for det gamle Sprog, afstilles Lydene saaledes:

æ	a	á	o
e	æ	ó	o
é	æ	ó	o
i	y	u	u
í	ý	ú	u
ei	ey	au	

Ved denne Ordning er ellers at mærke, at Lyden *A* ikke passer nøagtigt til den mellemste Række, da den ligesom staar udenfor de øv-

rige Vokaler. Forøvrigt er altsammen regelret; efter en bred eller meget aaben Lyd følger en, som er noget snævrere, og en, som er meget snævrere, og ved Siden af hver af disse to findes en mere fremstøbt aaben Vokal; tilsidst følger en Distong, der meget nær kan betegnes som en Sammensmeltning af alle de foregaaende. Lydene i den tredje Række, tilsammen med A, udgjøre de saakaldte haarde Vokaler.

Tre Vokaler, nemlig A og det aabne J og U blive af Sprogformerne anseede som Grundvokaler eller som de mest oprindelige Selvlyd; og i nogle gamle Sprog have ogsaa disse Vokaler en betydelig Dørvægt fremfor de øvrige. Fra disse Grundlyd ansees da de øvrige at være udgaaede, dels ved Svækning (som E' af J', og D' af U'), dels ved Forlængelse eller Udvidelse (som Aa af A, luft J af aabent J, luft U af aabent U o. s. v.), dels ved Dmlyd (som E' af A, W af Aa, D af D, J af U, Dy af Au).

Om den gamle Udtale har været ganske den samme som den nuværende, er rigtignok vanskeligt at sige med nogen Visshed; men naar vi see, at Forholdet imellem Lydene i vor Tale svarer nogenlunde godt til Forholdet i den gamle Skrift, saa falder det os dog naturligt at antage, at den Udtale, som her i det foregaaende er fremstillet, ikke kan være ret meget forvansket. Imidlertid er det en mærkbarlig Omstændighed, at Islændingerne udtale de fleste Vokaler anderledes end vi. Allerede det, at de udtale e (e') som æ, o som aa, og i som e, er efter det foranførte et Slags Afvigelse; ligeledes at det lukte U (ú) lyder næsten som vort D, og at Aa (á) lyder omtrent som vort „au“. Men endnu mere paafaldende er det, at æ lyder som „at“, og at ø (œ) falder sammen med æ og udtales som „at“; ligeledes at é lyder som „jæ“, aabent u som „ø“, ý som „i“, og aabent y som i', ligesaa ey (øy) som „ei“ og derimod au som „øy“. Her er saaledes en betydelig Afvigelse fra den regelrette Afstand imellem Lydrækkerne, som ovenfor er omtalt; og denne Udtale afviger altsaa ei alene fra den norske, men ogsaa fra den almindelige Udtale hos de beslægtede Folk paa Fastlandet. Den synes saaledes nærmest at maatte betragtes som en Egenhed for et enkelt Landskabsmaal, i Lighed med visse andre Egenheder, som ellers forekomme i meget affondrede og affides liggende Egne. Distnok kunde man tænke sig, at f. Ex. Lyden Aa kan engang have staaet noget længere fra O, og ligeledes W noget længere fra E, end som nu er Tilfældet hos os; men det synes dog mindre rimeligt, at de skulde have gaaet over til virkelige Distonger. I nogle af vore Bygder har rigtignok Aa et Slags distongift Udtale (§ 11), men er alligevel adskilt fra „au“; og nogen tilsvarende distongift Udtale af Dmlyden W forekommer ikke i disse Bygder. Hvad W angaar, synes ogsaa den gamle Skrivemaade at give vor Udtale Medhold, da nemlig de gamle norske Haandskrifter (f. Ex. af

Lovene) meget ofte forveksle **W** med **E** (f. Ex. hætr for boetr, hældr f. heldr, væra f. vera; og derimod: næst for næst, letr for lætr), hvilket synes at vise, at **E** og **W** maa have staaet hinanden meget nærmere end „e“ og „at“, som ikke kunde saaledes forveksles. Endvidere synes den gamle Skrivemaade ogsaa at vise, at **D** (œ) har været tydelig adskilt fra **W**, og ligeledes **J** fra **I**, og **Dy** (ey) fra **Ei**. I et og andet Bygdemaal have vi rigtignok enkelte Overgange, som ligne den islandste Udtale, saasom det førnævnte „ad“ for aa; saaledes ogsaa: „y“ eller ø for u' (i nogle faa Ord paa forskellige Steder), „je“ for e (i nogle Ord i Indbered), „i“ for y, og „ei“ for øy (i Hallingdal og Solør). Men dette bliver dog kun Undtagelser fra de Regler, som her maa kaldes almindelige; det er altsaa et Slags Egenheder for visse Dele af Landet, skjønt det altid maa indrømmes, at de i sig selv ere mærkelige nok og rimeligvis ogsaa ere meget gamle.

b) Konsonanter.

31. Det norske Sprog har følgende femten Konsonanter: **B, D, F, G, H, J, K, L, M, N, P, R, S, T, V**. Ogsaa ved disse Lyd kan man skjelne imellem tre forskellige Grader af Fremstydning, og Forskjellen er her endnu tydeligere end ved Vokalerne. De mindst fremstudte ere: **K, G, J, H**, som kaldes Ganebogstaver; mere fremstudte ere de saakaldte Tungebogstaver (eller Tandbogstaver): **L, D, S, R, L, N**; og de mest fremstudte ere Læbebogstaverne: **P, B, F, V, M**. Efter andre Grunde blive Konsonanterne ellers inddeelte i: Aandelyd (Spiranter): **H, S, J, B**; Flydende (Liquide): **R, L, N, M**, og Stumme (mute), som atter deles i haarde: **K, L, P**; linde eller bløde: **G, D, B**, og beaandede (aspirerede): **F**. (Dog kan man ogsaa sætte **F** som Aandelyd ved Siden af **B**). Begge disse Ordninger kunne overskues ved følgende Opstilling:

	Stumme.			Aandelyd.		Flydenbe.		
Ganebogstav	k	g	-	h	j			
Tungebogstav	t	d	-	s	-	r	l	n
Læbebogstav	p	b	f	-	v	-	-	m

Anm. Under de saakaldte stumme Medlyd kan man, foruden de tre haarde (**k, t, p**) og tre linde (**g, d, b**), ogsaa tænke sig tre beaandede (aspirerede), som Grimm betegner ved: **gh, th, ph**. Af disse have vi nu kun den sidste i Formen **F**; men det gamle Sprog havde ogsaa

den mellemste (th) i Formen þ, hvorefter mere siden. For den første Lyd (h) findes intet tilsvarende, da nemlig vort „H“ ikke er nogen selvstændig Konsonant, men kun en Tillempling af „F“ for visse Lydstillinger.

Medlydene c, q, x og z gaar udenfor Sprogets nødvendige Lydforraad og behøves egentlig ikke i norske Ord. De to sidste have imidlertid været meget brugte i det gamle Sprog som Dobbelttegn, nemlig „x“ for ks eller gs (f. Ex. ax, ox), og „z“ for ts eller ds (f. Ex. bezt, sæzla, for betst og sætla). Men da de Ord, hvori de skulde bruges, ikke ere ret mange, og denne Brug altsaa ikke kunde være til nogen stor Hjælp, saa kan man vistnok undvære saadanne Tegn i disse Tilfælde saavel som i mange andre, hvor et Dobbelttegn vilde være til langt større Hjælp, f. Ex. for kt, ft, rt, ng og lignende. Det er egentlig kun i fremmede Ord og Navne, at disse Bogstaver høre hjemme; f. Ex. Centrum, Dvæstor, Exempel, Alexander, Cicero, Zeno o. s. v.

Hvor Exempler skulde anføres af forskellige Lydstillinger i en sammenhængende Række, falder det bekvemtest at begynde med Tungebogstaverne og gaar frem omtrent i følgende Orden: T, D, S, R, L, N, M, B, F, P, V; — K, G, J, H. Det er nemlig de første, som kunne indtræde i de fleste Stillinger for og efter enhver Vokal, og som ere mindst ubstatte for Paavirkning af Vokalen.

32. Ved T kan mærkes, at denne Lyd egentlig omfatter to forskellige gamle Konsonanter, nemlig T og Th (þ), hvoraf den sidste Lyd er bortfalden ved Overgang. Ved Udtalen er imidlertid intet særegent at bemærke; en ubetydelig Afvigelse forekommer rigtignok paa enkelte Steder (saasom ved Stavanger), idet T udtales stærkere eller med stærkere Mandestød; men dette gjælder da uden Forskjel, hvad enten T svarer til det gamle T eller til Th. At T ofte bortfalder i visse Endelser, at Tj gaar over til kj, og Ll ofte til ll, vil senere blive omtalt.

Anm. I det gamle Sprog ere T og þ (th) nøagtig afvikle i Begyndelsen af Ordene; f. Ex. taka (tage), og þakka (takke); tunga (Tunge), þungr (tung). Det samme har været Tilfældet i flere gamle Sprog og er det endnu i Islandsk og Engelsk, medens derimod Lydsket har D for Th. Det gamle þ svarer saaledes til th i Engelsk og b i Tydsk; f. Ex. þykk, Eng. thick, T. dick; þistill, E. thistle, T. Distel; hvortil det gamle T svarer til Eng. t og Tydsk z, f. Ex. telja, E. tell, T. zählen; tollr, E. toll, T. Zoll. At det gamle Th saaledes er faldet sammen med T, er i Grunden et Tab for Sproget; men det samme Tab findes ogsaa i Svensk og Dansk, hvor netop den samme Overgang har fundet Sted. I enkelte Ord har man forsøgt at betegne Oprindelsen

ved at skrive „th“, saaledes: Thing, Thorsbag; men dette er kun til Ilden Hjælp og har ikke synderlig mere Grund i disse Ord end i alle de øvrige, som egentlig skulde have „th“.

33. Ved **D** er at mærke, at det i visse Stillinger tildeels forekommer med en afvigende Lyd, og deels ogsaa bortfalder i Talen. Dette er især Tilfældet, naar **D** skal følge efter en Vokal eller staae imellem to Vokaler, f. Ex. i **Tid**, **Stad**, **Skade**. Det er kun et lidet Strøg i Landet, hvor **D** i denne Stilling bruges temmelig regelret, nemlig i Nordfjord og den søndre Halvdeel af Søndmør. I denne Egn har det tildeels ogsaa en særegen Udtale, som fremkommer ved et svagere Tun- geslag og en stærkere Beaanding (Aspiration), hvorved det faar Lighed med det islandste **ð** og med det beaandede **d** (**dh**), som tildeels forekommer i Danmark. Paa andre Steder i Landet bliver **D** i denne Stilling sædvanlig ubeladt, f. Ex. **Ti**, **Sta**, **Ska**'e. I enkelte andre Stillinger er det ogsaa tilbøieligt til at bortfalde; efter **R** (f. Ex. **Ord**, **Bord**, **Gard**) bortfalder det næsten overalt, og efter **L** og **N** (f. Ex. **Æld**, **Kald**, **Sand**) bliver det paa mange Steder utydeligt. I det Hele er det netop ved denne Konsonant, at den almindelige Udtale har de fleste Mangler.

Anm. Efter den gamle Skrivemaade maa **D**, i Stillingen efter Vokalen og i visse Endelser, have adskilt sig fra det almindelige **D**, da det nemlig betegnes ved en egen Figur, det saakaldte stungne **D** (**ð**), ligedan som i Islandsk. Imidlertid har denne Adskillelse ikke nogen synderlig Betydning, da det stungne **D** ikke fremtræder som nogen selvstændig Bogstav, men kun som en Afvigelse i visse Lydstillinger. Ved Ligning med andre gamle Sprog, finder man derimod, at der virkelig har været en selvstændig Lyd, som kunde betegnes med **ð** (eller **dh**) og var adskilt fra det almindelige **D**. I Angelsaksisk findes disse to Lyd tydelig adskilte, f. Ex. **ridan** (**riðe**) og **vridan** (**vríðe**), som begge i Gammel Norsk hedde: **rida**. I Engelsk er ogsaa de to Former adskilte ved forskellige Bogstaver, nemlig **d** og **th** (**riðe**, **wríðe**), og ligesaa i Tydsk, som har **t** for **d**, og **ð** for **ð** (**dh**); f. Ex. **R. breid**, **Eng. broad**, **L. breit**, men: **leid**, **E. loath**, **L. leib**; — **hjóða**, **E. bid**, **L. bieten**, men: **sjóða**, **E. seeth**, **L. sieben**; — **Ord**, **E. word**, **L. Wort**; men: **nord**, **E. north**, **L. nord**. Her er saaledes to forskellige Lyd faldne sammen til een, men denne Overgang er saa gammel, at nogen Forskjel ikke kommer tilsyne i de gamle Skrifter.

For Landets Maal eller Normal sproget maa Regelen nu blive den, at D bør skrives overalt, hvor det med rette hører hjemme, og at det ogsaa maa udtales i Læsningen. Paa Grund af Vanen til at ubelabe det i Dagligtalen vilde vistnok mange tænke, at dette nu kunde ansees som det rette, og man har ogsaa Exempler paa, at norste Ord ere optagne i Skrift med ubelabt D, saasom: Di, Dei, Sau, og flere. Men dette vilde alligevel være for megen Skade for Sproget. Naar D hører til Roden af et Ord, er det en ligesaa umiskelig Deel som enhver anden Medlyd; D i „Stad“ er ligesaa nødvendig som G i „Dag“, L i „Lat“ o. s. v. Dernæst er det ligesaa nødvendigt i de særegne norste Ord som i de Ord, som ogsaa ere danske; der er lige saa megen Grund til at skrive „Lid“ som Lid, „Glod“ som Flod, „Saab“ som Raab. D har lige saa god Grund i det norste „Heid“ som i det danske „Hebe“ og det tydske „Heide“; det er ligesaa nødvendigt i „Daube“ som i „Dob“ og det tydske Dob; at ubelabe det i Skrivningen vilde kun tjene til at give Sproget et Udseende af Ufuldkommenhed og sætte det paa et lavere Trin, omtrent som et Bygdemaal, imod de andre Sprog, uagtet enkelte af disse, og især det svenske, har den samme Ubelabelse i Dagligtalen, uden at dette kommer tilsynne i Skriften. Endelig kan det ogsaa mærkes, at der er flere Tilfælde, hvor to forskjellige Ord ved denne Ubelabelse vilde blive ganske lige; saaledes: Flod (Oversvømmelse) og Flo (et Lag), Trod (Grundlag) og Tro (en Kasse), Sud (Fuge) og Su (en So), frid (smuk) og fri (fri), Saad (Spot) og Saa (Græs).

34. Ved R forekomme enkelte Afvigelser, som dog ikke have nogen synderlig Betydning. Den almindeligste Udtale af R er den, som foregaar ved et Stød med Lungespidsen imod Landkjødet eller den forreste Deel af Ganen. Dette stemmer overeens med Udtalen i Sverige og paa Island og bliver at ansee som den egentlige norste Udtale. En anden og sjældnere Udtale er den, som fremkommer ved et Tryk med den bagere Deel af Lungen, hvorved R faar nogen Lighed med Ganebogstaverne. Denne Udtale, som her maa kaldes fremmed, forekommer af og til i den sydligste Deel af Landet, især i Byerne i Kristiansands Stift samt i Bergen og, besynderlig nok, ogsaa i et lidet Strøg i Hardanger.

Anm. Enkelte andre Afvigelser gjælde kun for visse Lydstillinger, saasom: rt, rd, rn. Ved rt og rd forekommer ofte en særegen Udtale i Agershuus og Trondhjems Stifter, idet rt (f. Ex. i kort, Erter) bliver utydeligt, næsten som dt, og rd gaar over til en Mellemting af R og L, eller egentlig til det saakaldte tykke L, hvorfor det ogsaa i Biser og

Dyptegnelse fra visse Egne ofte findes skrevet med **L**, f. Ex. **Ol** (**Orb**), **Bol** (**Borb**), **Gal** (**Garb**), **Bøl** (**Byrb**), **vøle** (**vyrba**). — Ved **rn** forekommer en langt mere almindelig Overgang til **nn**, og paa nogle Steder til **dn**, f. Ex. **Hønn** og **Hødn** for **Horn**.

35. Ogsaa ved **L** forekommer en Afvigelse i Udtalen i en Deel af Landet, fornemmelig i Agershuus og Trondhjems Stiftter. Foruden det almindelige simple **L** findes ogsaa i visse Lydstillinger en afvigende Lyd, som dannes ved en egen Bevægelse af Tungen, idet denne trækkes mere tilbage og bøies mere opad. Denne Lyd, som man kalder „det tykke **L**“, mærkes tydeligst, naar **L** staar alene efter Vokalen, f. Ex. **Dal**, **Staal**, **fæl**; men ellers bruges den ogsaa i mange andre Stillinger, f. Ex. **Blad**, **gløymt**, **Folk**, **halv**, **Sals** o. s. v. Forved **L** (f. Ex. i **fælt**) bliver den ofte uthdelig, ligesom det ovenfor omtalte **R**, og i enkelte Tilfælde kunne **R** og **L** være vanskelige at adskille. For Sproget i det Hele kan denne Lyd imidlertid ikke tillægges nogen Betydning.

Anm. Det tykke **L** bruges ogsaa i Sverige og er saaledes en fælles Egenhed for dette Land og den østlige Deel af Norge. I det Søndenjældste rækker det til Langfjeldene i Vest og til den østligste Deel af Telemarken i Syd; i det Nordenjældste strækker det sig til Havet og rækker lige fra Romsdalen til Helgeland. I Bergens og Kristiansands Stiftter er det derimod aldeles fremmedt, saa at det falder Indbyggerne meget vanskeligt at udtale eller efterligne denne Lyd. Da man heller ikke finder nogen sproglig Grund for Brugen af denne Lyd, maa den vistnok kun ansees som en Dialekt-Egenhed for en Deel af den nordiske Halvø.

36. Ganebogstaverne **K** og **G** faae i visse Tilfælde en Forbindelse med „i“ og danne saaledes en særegen Lyd, som rigtignok maa skrives med to Bogstaver (**kj**, **gj**), men alligevel er enkelt og udelelig. Denne Lyd kan have Sted saavel i Forstavelsen som forved Endelsen; f. Ex. **Kjole**, **Kjosa**, **Kjøl**; **Gjord**, **gjota**; **Skjota**, **Skjold**; — **vikja**, **lækja**, **søkja**, **vægja**, **pløgja**; **styrkja**, **blenkja**, **stengja**; ligeledes i Fordobling, som: **Lækja**, **rykja**, **leggja**, **byggja**. I alle saadanne Tilfælde er „i“ sammensmeltet med **K** eller **G**, saa at begge tilsammen udgjøre kun een Lyd. **Kj** bliver meget blødere end **K** og lyder

omtrent som det tydste „h“; Gj bliver blødere end G og lyder næsten som „j“. I fordoblet Form (f. Ex. Lyffja, liggja), blive de naturligtvis stærkere, men beholde alligevel den særegne Lyd. Kj og Gj maa altsaa ikke læses med adskilt Lyd (saaledes som tj, sj, rj, og lignende); thi en saadan Lyd forekommer ikke her, undtagen i sammensatte Ord, som: Krol-jarn, Kalk-jord, Plog-jarn o. s. v.

Anm. Egentlig er denne Udtale ikke nogen Særegenhed for dette Land, da den ogsaa forefindes i Sverige; imidlertid paastaas der, at det svenske „kj“ lyder som „tj“, og hvis dette er almindeligt, maa den svenske Udtale være stærkere end den norske; forøvrigt maa det mærkes, at Kj og Gj have langt mindre Omraade i Sverken, hvor nemlig „j“ er bortfaldet i Efterkavelse, f. Ex. „sola“ for sölja. Her i Landet er den ovenfor nævnte Udtale almindelig og har kun enkelte Afvigelser i visse Lydstillinger. Saaledes bliver Gj i Forkavelsen ofte udtalt ganske som „i“ (f. Ex. Gjord som Jord), hvilket egentlig ikke er ganske rigtigt; adskillige gode Bygemaal have virkelig et Gj som er adskilt fra j og kan opstilles som et Slags Mellemting imellem G og j; men Brugen af denne fuldkomnere Lyd synes dog ingensteds at være saa nœagtig, at man med Tryghed kunde følge den i Skrivemaaden. Ogsaa i Efterkavelsen lyder Gj ofte som j, naar ingen anden Konsonant følger med; efter S, J og Dy bliver det ofte uhyrligt, f. Ex. vigja, drygja, byggja (som via, brya, býa); efter C og D bliver det ofte opløst i en Tvetyd, f. Ex. segja, tegja, nøgja, som paa mange Steder lyder som: seia, teia, nøia. I enkelte Egne, som Raabygdelaget og Telemarken, er imidlertid G-Lyden tydelig i saadanne Tilfælde, (f. Ex. Wegjen, dregjen); i Hallingdal og Valders lyder den skundom meget stærkt og næsten som fordoblet (f. Ex. i Strigje, drygje).

Den sammensatte Lyd Skj faar forskjellig Udtale; i Bergens Stift høres K-Lyden lige tydeligt i „kj“ som i „ki“, saa at f. Ex. Ordet „kjar“ lyder som „kær“ med et S forveb; men i det Søndensjøiske og i Trondhjems Stift bliver denne K-Lyd saa svag og utydelig, at man neppe kan adskille kj fra sj; og paa nogle Steder har dette „sj“ en afvigende Lyd (et Slags „sch“), som nærmer sig meget til den svenske Udtale, men dog ikke gaar ganske over til en saadan Hysfelyd som i det Svenske. Dette maa her ansees som en Afvigelse fra den rette oprindelige Udtale, og der er ikke nogen Grund til saaledes at bortkaste en Deel af Ordets Rod; K er ligesaa nødvendigt i „skjelver“ som i skalo, i „skjota“ (og skyter) som i skaut; og desuden har den fuldkomnere Udtale ikke nogen Vanskelighed mere ved „kj“ end ved andre sædvanlige Lydstillinger.

37. Ved Lyden *Kj* og *Gj* er ellers en Regel at mærke, som har en mere gjennemgribende Betydning, og som her maa nærmere omtales. Der er nemlig nogle Vokaler, som have den Virkning paa et foregaaende *K* eller *G*, at dette altid faar den ovenfor nævnte Lyd af *Kj* og *Gj*; disse Vokaler ere de forhen (§ 8) omtalte linde eller bløde Vokaler: *U*, *E*, *I*, *Ei*, *O*, *Y*, *Oy*. Forved disse Selvlyd have vi altsaa ikke haardt *K* eller *G*, men kun *Kj* og *Gj*, hvad enten man nu vil skrive disse Lyd med „j“ eller ikke; f. Ex. *kjær* (ell. *kær*), *kjenna* (ell. *kenna*), *kid* (*kjid*), *keiva* (*kjeiva*), *kjola* (*køla*), *kjyr* (*kjyr*), *kjøya* (*kjøyra*); *Skjip* (*Skjip*), *Skjy* (*Skjy*), *skjøya* (*skjøya*), *gjæta* (eller *gæta*), *Gjeit* (*Gjeit*), *gjild* (*gjild*), *gylla* (*gylla*), *gøyma* (*gjøyma*). Imidlertid er det kun i Forstavelsen eller forved den betonedede Vokal, at denne Regel er almindelig gennemført. I en Endestavelse med „e“ er derimod Udtalen noget forskjellig; imidlertid have dog de bedste Bygdemaal ogsaa her for en stor Deel „kj“ og „gj“; f. Ex. *kike* (udt. *kikje*), *Mærke* (*Mærkje*), *Lykel* (*Lykjl*), *Læge* (el. *Læje*), *Lygel* (*Lygjil*). Med Hensyn til Skrivemaaden kunde dette „j“ kaldes et uvæsentligt j i Modsetning til det (i forrige § omtalte) væsentlige j forved a og o, som nemlig ikke kan ubelades i Skrivningen.

Anm. Denne Udtale, som er et af de mærkeligste Punkter i vor Lydlære, er almindelig i Landet og maa antages at tilhøre Sproget fra gammel Tid, ligesom den ogsaa fremdeles har Sted i Islandsk og Svensk og i danske Dialekter. Den har ogsaa en mærkelig Tilnærmelse til Udtalen af *C* og *G* i de romanske Sprog, hvor Lyden *c* (forved *E*, *I* og *Y*) rigtignok nu nærmer sig til *S*, men i ældre Tider antages at have været et blødt *K* (*kj*). I Forstavelseerne maa den, som ovenfor sagt, ansees som aldeles gennemført; thi de Unbtagelser, som forekomme, ere enten Dvergangsformer, f. Ex. „*kem*“ for *kveim*, eller Udbrabsord og Løffenavne, som ofte staae udenfor Sprogets Regler, og ikke kunne betragtes som egentlige Ord; saaledes: „*Kis*“ (til en *Kat*), „*Kille*“ (til et *Kid*), „*Gis*“ (til en *Gris*), som nemlig udtales med haardt *K* og *G*, ikke med *Kj* eller *Gj*. I fremmede Ord og Navne kan ogsaa enkelte Unbtagelser forekomme; imidlertid vil man dog gjerne holde sig til Regelen, f. Ex. *Kyst* (*kj*), *Gevær* (*gj*), *Gibeon*, *Egypten*. I Dvergangsformer, hvor en haard Vokal er ombyttet med en blød, eller omvendt, beholder Konsonanten alligevel sin Lyd, som om ingen Dvergang

havde fundet Sted; saaledes f. Ex. Hælt (for Hælt), Gjøtt (for Gjøtt), gjara (f. gjera), og derimod: kælb (kælb), galen (galen) med haardt K og G. Noget lignende finder ogsaa Sted i Efterstavelsen; saaledes har man altid haardt K og G i saadanne Former som: Lule (for Lula), Lunge (for Lunga), toke (f. toko), broge (f. brogo); derimod har man i mange Bygdemaal: Bokja (for Bokje el. Bok, d. e. Bogen); Baagia (for Baagje el. Baagi), i Skogja (f. Skogje), o. s. v. I saadanne Former som Bøter, Merker, Stenger, ryker, flyger o. s. v. er K og G altid haardt; men herved er at mærke, at det paafølgende E ikke er nogen væsentlig Vokal, men kun en indskudt Lyd eller Halvlyd, hvorom senere. I Efterstavelser med et ægte eller væsentligt E, f. Ex. Balle, Hage, teken, bregen, fengen, er derimod Udtalen Kj og Gj herskende i mange Bygdemaal (altsaa Balle, Hage :c.), medens derimod andre have haardt K og G, som her maa ansees som en nyere Form.

Om Skrivemaaden kan her være nogen Tvivl. I det gamle Norske findes sædvanlig kun K og G (uden J) forveed de linde Vokaler; det samme bruges fremdeles i det Islandiske og som bekendt ogsaa i Svensk. Og dette er ogsaa egentlig det rette. Det falder os underligt at skrive Kjib, glist, Skifte, Skjy o. s. v.; men det er i Grunden ligesaa underligt at skrive Hæmba (af Hamb), Gjøser (af Gæs), Skjøta (af Skaut). Nu er det Tilfældet, at Danstien har K og G alene forveed J og J, men derimod Kj og Gj forveed de andre linde Vokaler; denne Skrivemaade er man her i Landet bleven vant til, og mange have endog vant sig den Uvane at læse K og G uden J, naar dette J ikke staar skrevet, f. Ex. Kilde, give, Skjuld o. s. v. Her gjaelder det altsaa at indprente sig den ovennævnte Regel, at K og G i de betonedede Stavelser lyder som „K“ og „G“ forveed æ, e, i, y, ø (ligedan som naar „c“ i latinske Ord læses som „s“ forveed e, i, y). Men alligevel vilde det dog maaffee falde for strengt at gennemføre den gamle Regel, saalænge som Folk ere saa uvæbde i at læse dette Sprog. Det kunde saaledes for det første gaae an at skrive efter den nu tilvante Regel, dog burde dette kun betragtes som en midlertidig Efterlempling og ikke som nogen fast Regel for Fremtiden.

38. Ved de øvrige Konsonanter er ikke noget særegent at mærke; derimod er der nogle Sammenstillinger af Konsonanter, som her maa kortelig omtales. At Lyden *ŋ* i Forbindelsen *ng* og *nŋ* faar en lidt afvigende Udtale (f. Ex. i *ung*, *Ting*, *minŋa*), er rimeligviis ikke nogen Særegenhed for dette Sprog; imidlertid kan det anmærkes, at „ng“ paa enkelte Steder faar en særegen Udtale, hvorved Lyden af *G* bliver saa godt som umærkelig, og at „ngi“ (f. Ex. i *Ungje*) paa nogle Steder (saa-

som i Namdalen) lyder omtrent ligedan som det dobbelte **R** med den særegne nordenfjeldske Udtale, hvorom strax nedenfor.

Ved „gn“ er Udtalen lidt forskjellig; paa de fleste Steder lyder det reent og tydeligt, f. Ex. **Regn** (som **Reggn**, eller **Rægg'n**), **Lygn** (**Lygg'n**, **Løgg'n**), **Gagn** o. s. v.; men i det Søndenfeldske findes et Par Afvigelser. I **Valders** lyder det som „gdn“ (**Gagd'n**, **Regd'n**, **Eigd'n**), og i de østlige Egne næsten som „ngn“ (**Nengn**), hvilket sidste er en Tilnærmelse til den svenske Udtale.

39. Det dobbelte **L** og det dobbelte **N** have begge en afvigende Udtale i en Deel af Landet. Egentlig er det kun i det Søndenfeldske, at den rene og simple Udtale findes gennemført, f. Ex. i **Fall**, **Gull**, **Voll**, **alle**; **Mann**, **Tonn**, **Minne**. I de nordlige Egne, eller overalt nordenfor **Sogn** og **Gudbrandsdalen**, bliver derimod **L** og **nn** udtalte med en særegen Tungestilling, omtrent som Stillingen for **Lyden „j,“** hvorved de altsaa blive til et Slags Ganebogstaver. I det Vestenfjeldske udtales de rigtignok med Tungepidfsen, men her have de ofte en anden Afvigelse, idet de nærme sig til „dl“ og „dn“, f. Ex. **able** (for **alle**), **redna** (for **renna**).

Anm. Den nordenfjeldske Udtale af **L** og **nn** kan vanskeligt betegnes ved andre Bogstaver; man har f. Ex. forsøgt at skrive „alle“ enten som „aalle“ eller „aalle,“ men ingen af Delene er betegnende, da „l“ hverken høres førved eller efter **L**, men ganske sammensmeltet med dette. Det samme er Tilfældet med „nn;“ det har nogen Lighed med **Lyden af „ng“** (§ 38) og kunde næsten skrives med „ngl.“ men er meget lettere og simplere end dette. Ellers kan her anmærkes, at dette „nn“ bruges i mange Former, hvor **R** ikke egentlig er dobbelt, men kun har faaet et Slags Forboblning ved en Forbindelse med en gammel Bøiningsform; saaledes i de Ord: **ein** (**einn**), **hin** (**hinn**), **min**, **din**, **sin**; og i de mangfoldige Endelser paa „en“ (som paa disse Steder lyder som „inn“ eller „ingl“), f. Ex. **liten**, **komen**, **Enden**, **Timen**, **Hesten** o. s. v.

40. Et Par sammensatte **Lyd**, nemlig **sl** og **tl**, maa her til Slutning omtales, fordi deres Udtale er noget forskjellig. Disse **Lyd** falde gjerne sammen til **cen** og ville sjelden findes nøiagtig adskilte. Søndenfelds høres kun „sl,“ saaledes ogsaa: **esle** for **etla**, **lisle** for **litle**, **Fesling** for **Fetling**. Vestenfjelds

høres sædvanlig kun „ll,“ saaledes ogsaa: *Hatt* for *Hasl*, *Kvitt* for *Kvift*, *Reitla* for *Reidsla*. Nordensfelds falde de begge sammen i en særegen Lyd, som ligner *lll*, *llj* eller *llsch*, men som ellers ikke kan betegnes ved sædvanlige Bogstaver. Imidlertid maa denne Lyd, saavel som den sidstnævnte ved *ll* og *nn*, betragtes som en Landskabs-Udtale, som ikke kan have nogen særdeles Betydning for Landets Sprog i det Hele.

Anm. De forskjellige Tilfælde, hvori en Lyd forvandles eller gaar over til en anden, ville ellers blive nærmere omtalte paa et andet Sted, under Navn af Overgangsformer.

II. Lydstillinger eller sammensat Lyd.

41. De Stillinger, hvori den enkelte Lyd forefindes i Ord og Stavelses, ere naturligviis meget forskellige; og dette giver da Anledning til, at Lyden kan blive mere eller mindre paavirket af de nærmeste Lyd, saa at den ikke altid bliver lige stærk eller lige reen. Saaledes kan en Vokal komme i forskellige Stillinger, hvorved den selv faar en forskjellig Form i Talen; den kan nemlig faae en Forandring i Længden eller Lydstyrken (Quantiteten) og stundom ogsaa i selve Lydlaget (Qualiteten). Ligeledes blive Konsonanterne ofte paavirkede af Stillingen, saa at de enten lempe sig noget efter de nærmeste Lyd eller ogsaa faae en svækket Form og tildeels ville bortfalde. Disse Tillem্পninger i Talen fortjene en nærmere Betragtning, især da de i enkelte Tilfælde lettelig kunne blive til Hinder for en rigtig Opfatning og Skrivemaade.

Anm. Ved at omtale de forskellige Lydstillinger betjener man sig af visse Benævnelser paa hver Deel af Ordene. Den Vokal, som indholdes i Ordets Hovedstavelse (det vil sige, i den første og mest betonebe Stavelse, hvis ikke Ordet er sammensat), bliver saaledes kaldet *Rodbvokalen*, i Modsetning til den følgende, som kan hebde *Eftervokal* eller *Endevokal*. De Konsonanter, som staae forved *Rodbvokalen*, kaldes *Forlyd*; de som følge efter denne Vokal, kunne kaldes *Efterlyd*; saaledes er f. Ex. i det Ord „Barme“ *B* Forlyd, *a* *Rodbvokal*, og *rm* *Efterlyd*. Nyeere Sprogmand gjøre ellers Forskel paa *Forlyd*, *Indlyd* og *Udlyd* (*Lybst* *Anlaut*, *Inlaut*, *Auslaut*), saavel for Vokaler som Konsonanter, og efter denne Brug er det altsaa *Slutningsbogstav*, som kaldes *Udlyd*. Men for en Afhandling som denne synes det *rod-*

vendigt at have et Par Navne, hvorved Vælydene for og efter Rodvokalen kunne adskilles.

a. Vokalstillinger.

42. Det er allerede forhen bemærket (§ 28, 29), at enhver Vokal kan være lang i visse Former og kort i adskillige andre, ligesom ogsaa at nogle Vokaler have en vis naturlig Længde, eller ere oftest lange, nemlig Vælydene au, ei, øy, tilligemed aa, æ, ø (œ) og de lukte Vokaler e, i, o, u, y; men at ogsaa disse i nogle Former faae en kortere Lyd, f. Ex. Breidd, nøydd, vaatt, Rett, rædd, sedd (af sjaa), nytt (af ny) o. s. v. Denne Forskjel grunder sig da paa Forskjellen i den paafølgende Efterlyd. Den sikreste eller mest bestemte Længde har Vokalen i de Ord, som ikke have Efterlyd og altsaa ende med Rodvokalen, f. Ex. Kne, Tre, Fræ, Klo, Taa, Bu, Sky, Søy. Imidlertid har den omtrent den samme Længde, naar kun en enkelt Konsonant paafølger, f. Ex. Fat, hata, Glas, Dal, Vane, same, Stav, Tap, Sak, Dag, draga. Den sikreste eller mest afgjorte Korthed har Vokalen derimod, naar den paafølgende Konsonant har den særegne Hjørpede eller forstærkede Lyd, som vi betegne ved Fordobling (Geminering), f. Ex. Satt, ladd, Lass, Narr, Fall, Mann, framme, Tapp, draff, vagga. Imidlertid bliver Vokalen omtrent lige saa kort ved adskillige sammensatte Konsonanter, hvorom nedenfor.

Anm. Om en lang Vokal skal betegnes ved Fordobling, har ofte været omtvistet, og nu for Tiden synes det at være en almindelig Stræben at undgaae al saadan Fordobling. Imidlertid har denne Sag ikke saa stor Betydning i dette Sprog, hvor det Tilfælde, at to lige Vokaler støde sammen (f. Ex. Kne'et, Tre'et, Klo'om), kun sjelden forekommer. Det kunde derfor ikke stabe syndeligt, om man for større Lydelighed vilde fordoble Vokalen i enkelte Ord, som: foor, teent, viist; imidlertid burde man dog være sparsom med denne Brug. At derimod Konsonanten maa skrives dobbelt, hvor den lyder dobbelt, synes at være en klar Sag, og saaledes skrives den ogsaa i flere Sprog, medens derimod den danske Skrivemaade (ligesom den engelske) kun har Fordobling, naar en anden Stavelse paafølger, f. Ex. Top, Toppen. Det naturlige og retteste er, at Ordets Rod skal have samme Udseende i Genstavelseformen som i de andre Former (altsaa „Topp“ saavel som „Toppen“), og herved faar man da ogsaa en let og simpel Regel for

Læsningen, nemlig den, at naar den sluttende Konsonant er dobbelt, er Vokalen kort, men naar Konsonanten er enkelt, er Vokalen lang. Smid-
lertid troer jeg dog, at man maa gjøre en Undtagelse ved nogle faa Ord, som ikke faae nogen Forlængelse eller ny Stavelse, nemlig: han (egentl. hann) og den (eg. dann), ein(n) og eir (eg. eitt), um, fram og som, — ba nemlig disse Ord maa bruges faa ofte, at Forbobligen der vilde blive meget besværlig.

43. Naar Efterlyden er sammensat af to eller flere forskjellige Konsonanter, bliver Vokalens Længde noget forskjellig. Hvis hele Efterlyden hører til Ordets Rod og ikke indeholder nogen Endelse eller tilføiet Bogstav, er Vokalen i Almindelighed kort; f. Ex. i fast, Pasta, Kvist, Sift, svart, Berg, Solt, Land, Kamb. Hvis derimod den sidste Konsonant er tilføiet til Roden eller tilhører en Endelse, beholder Vokalen tildeels den samme Længde, som den havde i Roden, men den korte Lyd vil gjerne have Overvægten. Naar Vokalen er kort i Roden, vedbliver den altid at være kort i den forlængede Form, f. Ex. alt (af all), grant (af grann), Kjende (Kjenna), bygde (byggja), Ietna (lett), turka (turr). Naar derimod Vokalen er lang i Roden, vedbliver den ikke altid, men dog ofte og for det meste at være lang; f. Ex. snar-t, smal-t, laag-t, bygg-de, søk-te, kir-na, sur-na, spak-na, dyr-kast. Blandt de mange Undtagelser (hvor Vokalen bliver kort) kan til Exempel nævnes: slift (af slif), sagt (segja), Høgd (høg), dømd (døma), havt (hava), livde (liva), Hovde (Hovud). I Former, hvor to adskilte Konsonanter ere sammenrykkede (f. Ex. gamle af gamal), bliver Rodvokalen ogsaa sædvanlig kort; saaledes i: brotne, stotne, frodne, borne, stolne, tekne, slegne, visne; Fetlar, Vylfar, Speglar.

Anm. Af to Former med lige Stilling kan stundom den ene have lang Vokal og den anden kort; saaledes: rift (lang) og list (kort), tagt (l.) og sagt (t), alne (l.) og galne (t.). Hermed kan sammenlignes: snart (af snar) og snart (snertebe), svalt (af sval) og svalt (sultede), hvor det første beholder sin Længde fra Roden, det andet derimod er kort. Ellers kan det ogsaa mærkes, at adskillige Former ere vakkende, saa at Længden ikke er altid eller allesteds den samme.

Det anses ikke nødvendigt at skrive den dobbelte Konsonant, naar en ny Konsonant er tilføiet, og det vilde ogsaa blive besværligt at
Norff Grammatik. 3

gjennemføre dette i alle Tilfælde, f. Ex. alst, sannt, knappt, byggb, træggt o. s. v. I enkelte Tilfælde vilde det alligevel være nyttigt at see en Forskiel paa to Ord, som ellers blivde lige i Skrift, saasom: fullt (af full) og fult (af ful), tynt (af tynna, fortynde) og tynt (af tyna), sølt (af søtja) og sølt (af søtja).

44. Naar en Konsonant, som tilhører en Endelse, lægges til et Ord, som ender med Rødvokalen, faar denne Konsonant sædvanlig en fordoblet Lyd, saa at Vokalen bliver kort. F. Ex. raa-tt, blaa-tt, fri-tt, ny-tt, bu-tt, bu-dde, ro-tt, ro-dde; Kne-sbot,, fæ-rre (af faa), smæ-rre (af smaa), smæ-FFa (: formindstes), TaæFFa (: tøet Jord, jf. taæn), Iy-FFast (varmes, af Iy). Saaledes ogsaa, naar et tilføjet Ord behandles som en Endelse, saasom i: tre-ttan, tre-tti, fju-tti, ni-tti.

Anm. En lignende Fordobling finder Sted ved R i Endelserne „na“ og „nab,“ f. Ex. graana el. graanne, Saanab el. Saannab (: Ubsøb); dog er dette ikke ganske almindeligt, og heller ikke faar R den fuldkomne dobbelte Lyd (efter § 39). I dette Tilfælde kan Fordoblingen i Skrift undgaaes; i de andre Tilfælde synes den derimod at være nødvendig.

45. Efter de her omtalte Regler bliver det ofte Tilfældet, at en forskjellig Længde finder Sted i Formerne af et og samme Ord, saaledes at Vokalen er lang i den ene Form og kort i den anden; f. Ex. graa og graatt, flat og flatt, møter og møtte, seler og selde, skiler og skilja. Imidlertid er det her alene Længden (eller Qvantiteten), som forandres, hændes derimod Vokalens særegne Lyd (Lydlaget, Qvaliteten) sædvanlig bliver uforandret; saaledes finder man f. Ex. det samme aabne E i „feter“ som i „sette,“ og det samme lukte E i „fedd“ (af fjaa) som i „fer“ (feer). Jfr. § 28 og 29. En mærkelig Undtagelse er Formen „godt“ (med aabent O) af „god“ (med lukket O), men dette synes da ogsaa at være den eneste Undtagelse af dette Slags. Derimod findes her nogle Exempler paa, at Vokalen i den langtonede Form kan faae en bredere eller aabnere Lyd end i den korttonede; dette er Tilfældet med Ordene: berja (tærste), værja (værge) og sverja (sværge), da nemlig Vokalen i den langtonede Form (ber, ver, sver) gaar ganske over til æ; ligeledes blive Ordene Ses (Stillads), Skjel (Musling) og Vev (Bæv) udtalte ganske som Hæs, Skjæl, Bæv,

uagtet de i en anden Form (Fleertal) hedde: Høffar, Skjelfar, Bevjar. Det er nemlig den forttonede Form med „j“, som her har bevaret den oprindelige Vokal.

Anm. Et lignende Forhold som ved disse Undtagelser kan fundom findes imellem to nærbeslægtede Ord, som egentlig skulde have samme Lyd. Saaledes udtales: Grev, Sev, Tev, Stev, Ser og Sel sædvanlig med reent æ (Græv o. s. v.), uagtet man ogsaa har Ordene grevja (j: sætte Grev eller Hage paa), hevja, revja, stevjast, herja, seljeorar, med aabent E. Dvergang fra lukt til aaben Lyd findes i: blodga (for blodga) af Blod, dyrka (y') af dyr, Surka (u') af sur. Dvergang til en nærstaaende kort Lyd forekommer i: Sætt (j: Sare); smæffa (aftage), Maatt (Magt), Taaffa (toet Jord), Saalka (Glatbed), som ofte udtales: Sætt, smekka, Noitt, Lofte, Holte. (Jfr. henke for beinka, senke for seinka, renke for reinka). Noget forskellige herfra ere Ordene: loona (af laus), blotna (af blaut), bitna (af helt), blika (af bleik), Selg (af sellag), da dette kan regnes til de gamle og regelrette Dvergnge.

46. Der gives ellers ogsaa adskillige Tilfælde, hvor Vokalen bliver noget paavirket af de paafølgende Konsonanter, saa at selve Lyden gjør en liden Afvigelse fra den Form, som efter Ordbannelsens Regler og efter gammel Skrivemaade maa antages at være den rette. Det er nemlig Tilfældet, at nogle Konsonanter forbinde sig lettere med den ene Vokal end med den anden. Forved en enkelt Konsonant kan rigtignok enhver Vokal have Sted; men alligevel ere enkelte aabne Vokaler udsatte for Lydstifte (især forved R og M), medens derimod de lukte og af Naturen lange Vokaler (efter § 28) ere de, som holde sig rene i denne Stilling. Forved en dobbelt Konsonant er det derimod de aabne og egentlig korte (efter § 29), som holde sig bedst; dog er herved at mærke, at dobbelt T og D har et meget stort Omraade og kan forbindes med alle Selvlyd, medens derimod det dobbelte L, N, R og G har et lidet Omraade med visse Afvigelser, hvorom nedenfor. Ved de sammensatte Konsonanter er Forholdet omtrent som ved de dobbelte; dog bliver Vokalen sædvanlig mest paavirket af den nærmeste Medlyd.

47. Det er fornemmelig ved nogle af de flydende Konsonanter (R, N, M), at visse Vokaler, især E og O, faae en

lidt afvigende Lyd. Forved **R** vil saaledes det aabne **E** (e') ofte gaae over til **æ**, f. **Æ**, her, er, fer (∴ farer); jf. ber, ver, sver (§ 45); imidlertid beholdes Lyden af **E** i enkelte andre Ord, som tver, bera og flere (§ 13, Anm.). Forved **rr** og **rn** lyder det sædvanlig som **æ**, f. **Æ**, verre, herma; ligesaa ved **rt** og **rd**, som: snerta, Sverd; dog er herved at mærke, at **rd** sædvanlig lyder som „r“ (eller tykt **E**, § 34), saa at Ordene Ferd, Gjerd, herda udtales Fær, Gjær, hære o. s. v. Ved **ræ**, **rg**, **rv** findes Overgangen til **U** kun tildeels (§ 13); ved **rj** findes den ikke.

I Stillingen ved **rt** og **rd** kommer ogsaa **O** i et særegent Forhold; i Stedet for det aabne **O**, som efter al Lighed med andre Former netop skulde findes i denne Stilling, finder man sædvanlig kun det lukte **O** (oo), f. **Ø**, i Skort, Kort, svorta; Ord, Bord, nörd, Svord, Jord, Sjord.

Anm. Ved „rn“ findes det besynderlige Forhold, at naar den rette Konsonant beholdes, bliver Vokalen (**E** og **O**) afvigende; men naar „rn“ gaar over til „nn“, beholdes Vokalens rette Lyd. Saaledes blive Ordene: Kvern, Kjerne, gjerna, Horn, Korn, i Dagligtalen til Kvønn, Kjenne, gjenne (el. gjebna), Honn, Konn (el. Kobn); men i Læsningen siger man oftest: Kværn, Kjærne, gjærne, Hoorn, Koorn. (De sidste skulde egentlig læses Hornn, Korrn). Dog findes ogsaa Undtagelser, som: borne, storne og fl. med den rette Lyd. Undtagelser findes ogsaa ved flere af de ovennævnte Tilfælde, saaledes: tverra, ferma (med e', ikke æ), snorten (af snerta), Hord (en Hordelandsing) og tildeels Nord (∴ en Naar) med aabent **O**. Ordet verda (bltøe) har paa mange Steder Formerne „verta“, „vert'e“ med aab. e, og „vorte“, med aab. o.

48. Forved **U** vil det aabne **E** og **O** (e', o') ofte gaae over til **U** og **Ua**. Ved enkelt **U** lyder **E** sædvanlig som **U**, f. **Û**, Sen (Sump), Spene (Patte), ven, el. vener, (vænnner). Ved **nt**, **nd**, **ns**, **næ**, **ng**; og endog ved **nj** lyder **E** altid som **æ**; f. **Û**, Prent, Ende, Brensla, Skjenæ, Eng, venja. Ved dobbelt **U** beholder det derimod sin egentlige Lyd af aabent **E**, f. **Û**, renna, Spenne, Mænnner.

Et lignende Forhold finder Sted ved **O**. Forved enkelt **U** lyder det aabne **O** næsten overalt som **Ua**, f. **Û**, Son, Kona, Mon (∴ Man), Gron (Gran), Lon (Bygning); udt.

Saan, Raana, Maan, Graan, Laan. Forved *nd*, *nɛ* og *ng* lyder det ogsaa som *aa*, f. Ex. *Rond* (Linie), *Vond* (Jordrotte), *Sonɛ* (Klynge), *Stong* (Stang), *Tong* (Lang), *trong* (trang), *Gonga* (Gang). Ved dobbelt *R* beholder det derimod sin egentlige Lyd, f. Ex. i *Onn* (Arbeide), *Sonn* (Sneelag), *Tonn* (Land).

Anm. I Stillingen ved *ne*, *nd*, *nɛ* og *ng*, faae de aabne *Bo-* *faler U, S og Y* tilbeels ogsaa en afvigende Udtale. Paa nogle Steder (som ved *Dslofjorden*) bliver *U* næsten lukt, f. Ex. *tung*, næsten som *tuung*; paa andre Steder og i en stor Deel af Landet lyder det derimod omtrent som *D*; dette er Grunden til at man *skundom* har skrevet: „*sond*“ og „*sondt*“ (for *sund* ∴ *sønder*), *rond*, *ong*, *Ongje* o. s. v. Ogsaa *S* og *Y* bliver paa enkelte Steder næsten lukt; paa andre Steder faae de en bredere Udtale, f. Ex. *Vind*, næsten som *Ve-nd*, *Ring* som *Re-ing*, *Lyng* som *Lo-ɣng*.

Af Undtagelser fra ovenangførte Regel kan mærkes, at „*Son*“ og „*Sona*“ paa enkelte Steder i Bergens Stift virkelig udtales med reent aabent *D*; paa nogle Steder faae de lukt *D* (*Soon*, *Roone*). Ser maa det ogsaa mærkes, at der er nogle faa *Drb.* som have lukt *D* ved *-nd* og *-ng*, nemlig: *vond* (∴ *ond*), *Bonde*, *Rong* (for *Ronung*). Disse *Drb.* maa altsaa ikke læses med „*aa*“; de ligne mere de ovennævnte *Drb.* med *D* for *U*, saa at de næsten kunde skrives: *vund*, *Bunde*, *Rung*, hvilket der dog ikke er tilstrækkelig Grund til.

49. Forved *M* findes lignende Overgange som ved *R*. Det aabne *E* lyder saaledes som *Œ* baade forved enkelt *M*, og ved *mj*, *mm*, *mp*, *mɔ* (*mr* og *ml*); f. Ex. *temer* og *temja*, *femer* og *femja* (forlige), *fjemma*, *fempa*, *femba*, *fjemba*, *femta*, *fremre*. (Undtag: *fjem*, ∴ *kommer*). Ligeledes vil det aabne *D* lyde som *aa* baade forved enkelt *M* og ved *mp* og *mɔ*, f. Ex. *Trom* (Rant), *nömen* (lam), *Somp* (Stroppe), *Vomb* (Bøm), *Klomber* (Klemme). Undtag: *koma*, *komen*, med aabent *D*,

At ogsaa *B* undertiden virker paa det aabne *E*, saa at dette bliver til *Œ*, er forhen omtalt (§ 13, Anm.); dog er dette af mindre Betydning.

Anm. Ved *U, S* og *Y* forved *mɔ* og *mp* (f. Ex. *Dump*, *Bumba*, *Limbr*) findes samme Afølgelser som forved *nd* og *ng* (i forrige §).

Den foregaaende Fremstilling vil maaktee synes noget besynderlig, da man nemlig nu er vant til en anden Skrivemaade, som holder sig

mere til den her omhandlede Udtale og saaledes ofte sætter **W** og **A** for det oprindelige **G** og **D**. Men ved en nærmere Betragtning af Ordnes Indbyrdes Ligbed og Slægtskab vil man dog finde, at der ialfald ere stærke Grunde for en Tilbageførelse til den gamle Skrivemaade. Man finder f. Ex., at „**And**“ maa her hebbe enten **And** eller **Dnd** (forbum ogsaa skrevet: **dnb**); man finder, at Formen „**Tong**“ og „**Tenger**“ har ganske den samme Grund som **Tonn** og **Tenner**. Og hertil kommer ogsaa, at **G** og **D** ere smukkere og behageligere i Skrift end det brede **W** og **A**, som ikke burde bruges oftere, end hvor det har fuldkommen sproglig Grund. En videre Begrundelse maa her forbigaaes, da den maatte støtte sig til saadanne Regler, som først kunne komme under Omtale i en senere Deel af Bogen.

50. Ved det dobbelte **L**, **LL**, **R** og **G**, forekommer den Egenhed, at man ikke sætter aabent **J** eller **Y**, men kun lukt **J** (ii) og **Y** (yy) forved disse Lyd. F. Ex. ill, illa, vill, fylla; inn, sinna, tynnast, Prikk, Lykkja, tigga, liggja, byggja. Det samme Forhold findes sædvanlig ogsaa ved: **It**, **Id**, **Et**, **gd**, og stundom ved andre Forbindelser med **R** og **G**, f. Ex. **ilt**, **mild**, **skild**, **gylt**, **ikt**, **Brigde**, **sikla**, **sigla**, **blikna**. Imidlertid findes der dog adskillige Undtagelser, især med **Y**, som tildeels beholder den aabne Lyd, saasom i: **trygg**, **styg**, **lytt**, **Bygd**, **Dygd** og flere. Men naar et „**j**“ følger efter **R** eller **G**, bliver **Y** altid lukt, om endog en anden Form af Ordet har den aabne Lyd; f. Ex. **rykkja** (yy), **rykte** (y').

Anm. Ogsaa forved et enkelt **G** (gi) faar **J** og **Y** ubertiben den lukte Lyd i Stebet for den aabne, da nemlig **G**-Lyden her falder sammen med „**j**“ (efter § 36); saaledes i Ordene: **Stige**, **sig** (j: funken), **Tygel** (**Lølle**). **Trygel** (Ildet **Trug**), som egentlig skalbe udtales **Stigle**, **siglen**, **Tygjel**, **Trygjel** (med aab. **J** og **Y**), men som hellere lyde som: **Ette**, **sten**, **Tyel**, **Tryel** (med lukt Vokal). Noget lignende skeer ved „**bj**“ naar **D** bortfalder; saaledes høres: **Smie** for **Smibja** (i'), **Bie** for **Bibja** (i'), **rye** for **rybja** (y').

I det Nordenfjeldske, hvor det dobbelte **L** og **R** har en særegen Lyd (som er omtalt i § 39), synes det naturligt og næsten nødvendigt, at **J** og **Y** maa blive lukt i denne Stilling, da nemlig den lukte Lyd her falder meget lettere end den aabne: men det mærkeligste er, at den lukte Lyd i denne Stilling synes at være ganske almindelig i Landet og saaledes ogsaa hersker paa de Steder, hvor det dobbelte **L** og **R** udtales reent. — Ellers kan det mærkes, at ogsaa flere Vokaler i det Nordenfjeldske faae en egen Lyd i denne Stilling; saaledes „**a**“ ofte som „**af**“

og o'-som oi (Kalk for Kalk, Joian for Jona). Noget lignende finder ogsaa Sted forveed It og Ib; i Søndmør lyder saaledes A næsten som at, G' som ei, og derimod D' som ou (au) i dette Tilfælde, f. Ex. i svalt, kalb, Velte, Elb, Smolt, Molb (Ræsten: svalt, kalb, Velte, Elb, Smault, Maulb). Kun naar den sidste Konsonant er tilføjet som en Endelse, bliver Vokalen reen, f. Ex. smalt, felt, tolbe, stalb (:); stælet; forskjelligt fra „stalb“ (:); beslægtet, som har luft J). Undtag: vilbe (med luft J) af vilja.

Den islandiske Egenhed, at U og D bliver luft forveed It, Ig, If og Im, og at K bliver til aa (å) i samme Stilling, er afvigende fra den almindelige norste Udtale, som nemlig har aabent U og D og ligeledes reent K i denne Stilling, f. Ex. Uu, olm, Golv, Foll, halv, Palm. I en enkelt Deel af Landet, nemlig i Raabygdlaget, findes alligevel enkelte Overgange, som nærme sig til den islandiske Form, hvorom senere.

b. Konsonantstillinger.

51. Det Tilfælde, at en Konsonant bliver paavirket af en nærstaaende Vokal, forekommer egentlig kun ved K og G, som nemlig i Stillingen forveed de linde Vokaler (E, U, I, J, D) altid faae Lyden Kj og Gj (efter § 37), saa at endog to Former af samme Ord kunne adskille sig saaledes, at den ene har reent „k“ eller „g“ og den anden har Lyden „kj“ eller „gj“; f. Ex. Gaas, Gjaeser; gav, giva; skar, skjera. Herved er at mærke, at der ogsaa er en stor Mængde Ord med „kj“ eller „gj“ forveed Endevokalen, og for denne Stilling har Sproget den Regel, at „kj“ og „gj“ ikke sættes imellem to haarde Vokaler. De Ord, som have denne Lyd forveed Endevokalen „a“, ere altsaa kun saadanne, som have lind Vokal i Roden; f. Ex. tekkja, leggja, segja, vikja, lækja, søkja, styrkja, drygja. I de Ord, som have Endevokalen „e“ (i), kan derimod Rodvokalen være lind eller haard uden Forskjel, f. Ex. Kikje, Makje, Sagje. Men naar et Ord, som har haard Vokal i Roden, faar en Endelse med A eller D, da indtræder atter det rene K eller G, f. Ex. Makar, Sagar, i Sagom. (Jf. Formerne: vaka og valjer, duga og dugjer).

Anm. Da D er medregnet til de linde Vokaler, som fræve Kj og Gj, kunde man spørge, om dette ogsaa gælder det aabne D (efter § 23), og om dette ikke er en Afvigelse fra det gamle Sprog. Hertil maa bemærkes, at de Ord, som i det gamle Sprog findes skrevne med „d“,

have her sædvanlig aabent *D* (*o'*), og følge Regelen for de haarde Vokaler, saa at de altid tage et reent *R* eller *G* til sig, saasom: *Bos*, *Kongul*, *Sfor*, *Skofst* (af *Skafst*), *Sogn*; *Gota*, *gomol* (af *gamal*). Kun nogle faa Ord have *D* med *Rj* (nemlig *Rjot*, *Rjøl*, *Rjører*), men disse skrives ogsaa i det gamle Sprog med „*j*“. Jf. *Skjold* (*G. N.* skjoldr), *Gjord* (*G. N.* gjörd).

Den opstillede Regel for Efterkavelferne er i flere Bygdemaal bleven ganske forrykket ved en Forandring i Endevokalen fra *A* til *E*, eller *E* til *A*, f. Ex. „*Bofja*“ for *Bofje* (*Bofk*). Jf. § 37. Dette kommer rigtignok ikke i Betragtning i Landesproget (Normalsproget), hvor netop det regelrette Vokalforhold maa gjennemføres; men alligevel kan her dog blive enkelte Tvivlsmaal om Skrivemaaden. Hvorvidt „*j*“ er nødvendigt eller ikke, beror meget paa den anførte Regel for Forholdet til Kobvokalen. I de Ord, som have haarde Kobvokal (f. Ex. *Bakkje*, *Sagje*), er „*j*“ en ubesentlig Lyd og bliver virkelig ogsaa ubeladt i flere Bygdemaal, endog i nogle af de meget gode (som *Sognst* og *Valberst*); i dette Tilfælde kan det vist ubelades i Skrivningen. I de Ord, som have lindh Kobvokal, staar det derimod temmelig fast og vedbliver endog i Endelser med *A* og *D*, hvor det ikke kan ubelades, f. Ex. *Bekkjer*, *Bekkja-brag*, *Bekksom*. Man kan saaledes sige, at „*j*“ er ligesaa nødvendigt i „*tenkjer*“ som i *tenkja*; i „*styrkje*“ som i *styrkja*; i „*merkje*“ og „*merkjeleg*“ som i *merkja*. Imidlertid kan det dog synes besværligt at skrive „*j*“ i alle disse Tilfælde, og Sagen skulde heller ikke have nogen Betydning, naar man kun var sikker paa, at den rette Udtale i Læsningen vilde blive tagtagen.

52. Det „*j*“, som saaledes forbindes med en Konsonant i Efterlyden, er ellers en Lyd, som ikke egentlig hører til Ordets Rod, og som kun bliver staaende saa længe, som en virkelig Vokal paafølger; f. Ex. *søkja* og *søkjer*, *trengja* og *trengjer*; *setja*, *selja*, *skilja*, *venja*, *krøvja*. Det bortfalder altsaa, naar den følgende Vokal bortfalder, saa at der kun bliver een Stavelse; f. Ex. *søk*, *treng*, *set*, *skil*, *ven*, *krøv*. Ligesaa bortfalder det, naar en anden Konsonant lægges til Ordets Rod, f. Ex. *søkt*, *Søkning*; *trengd*, *Trengsla*; *sette*, *Setning*; *seld*, *selde*; *skilde*, *skilst*, *venst*, *krøvst*. Saaledes ogsaa ved *R* og *G*, naar en følgende Konsonant rykkes ind til Roden, saa at den mellemstaaende Vokal bortfalder; f. Ex. *tekne* (af *teljen*), *dregne* (*dregjen*); *Lyklar* (*Lykjel*), *Speklar* (*Spegjel*).

Ann. Efter Roden af Ordet følger i visse Former en Lyd, som ligner et *E*, men som egentlig ikke er nogen virkelig Vokal, og som heller ikke blev skreven i det gamle Sprog; f. Ex. Bøf(er), Stenger, Merker, seter, teler (G. R. bœkr, steŋgr, merkr, sotr, telr). I saadanne Former kan intet „i“ finde Sted.

53. Af de Konsonanter, som ellers lægges til Ordnes Rod, for at betegne en Voicing eller Afledning, er der især to, som bruges meget, nemlig *T* og *D*. Imellem disse to finder det Forhold Sted i visse Former, at den haardere Lyd *T* tillægges, naar den foregaaende Lyd er haard, og derimod den lindere Lyd *D*, naar den foregaaende er en af de lindere Konsonanter. Saaledes sættes *T* efter *L*, *S*, *R* og *P*; men derimod *D* efter *D*, *G* og *B*; f. Ex. set-*t*, set-*te*, løy-*ſte*, søk-*te*, slep-*t*, Tjuft, Dypt; — Klæd-*de*, mød-*d*, leig-*de*, døy-*de*; Vid-*d*, Søg-*d*, Liv-*d*. Efter de flydende Konsonanter *R*, *L*, *N* og *M* kommer sædvanlig ogsaa *D*, f. Ex. før-*de*, tol-*de*, Fjend-*e*, dømd-*e*; Gjern, Deild, Grend, Rømd. Imidlertid er endeel Former noget vallende, og i nogle Bygdemaal mærkes en Tilbøielighed til at sætte *T* i Stedet for *D*, f. Ex. lær-*te* for lær-*de*.

Ann. At „i“ bortfalder forved saadanne Endelser, er strax forhen omtalt. Tilsvarende bortfalder enhver Egensbet i Udtalen af de dobbelte Konsonanter, saa at Lyden atter bliver reen. Om f. Ex. „full“ udtales fuil, fubdel, eller fudd, bliver *L* alligevel reent i „full“ (fullt). Om „Henna“ lyder som Henna eller Henna, kommer dog det rene *R* tilbage i „Hent“ og „Hende“.

54. Lydene *T* og *S*, som forekomme i en stor Mængde Endelser, ere stundom vanskelige at forbinde med den nærmest foregaaende Medlyd og have da en svækkende eller tilslæmpende Virkning paa denne. Forved det tillagte *T* ville saaledes de linde eller svage Konsonanter *D*, *G* og *B*, faae en liden Tilslæmpning i Udtalen og nærme sig til en haardere Lyd; f. Ex. blid-*t* (udtalt ganske som blitt), lagt (næsten lafft), havt (næsten haftt). Hvis en anden Medlyd staar forud, ville de gjerne falde bort, f. Ex. syrg-*t*, tol-*te* (sædvanlig udtalt: syrt, tolte), hvorom mere nedenfor. — Forved Lyden *S* ville derimod *T* og *D* blive utydelige og ligesom falde sammen med *S*; f. Ex. til

Mots, til **Baats**, **ytst**, **sløst**, **læst** (sædvanlig udtalt: **Mof**, **Baaf**, **yst**, **sløst**, **læst**); til **Kaads**, til **Mids**, **sidst**, **bydst**, **nidst** (udtalt: **Kaafs**, **Mifs**, **sist**, **byst**, **nist**). Ogsaa **R** vil stundom blive utydeligt forved **S**, saasom i: **størst**, **fyrst**, **verst** (ofte udtalt: **støst**, **fyst**, **vest**); dog er dette sidste mindre nødvendigt, saa at det egentlig kan betragtes som en **Landstabs-Udtale**.

Anm. Her er altsaa adskillige Tilfælde, hvor **Skrivemaaden** ikke altid kan følge **Udtalen**. I det gamle **Sprog** skrives „**tt**“ for **dt** (f. **Er**. gott for godt), men denne **Maade** er alligevel ikke heldig, da nemlig **Roden** derved bliver ukjendelig, og stundom to forskjellige **Former** blive lige, saasom: **fridt** (af **frid**, **∴** smut) og **fritt** (af **fri**), **møbt** (af **møda**) og **møtt** (af **møta**), **grøbt** (af **grøda**) og **grøtt** (af **grøta**), **blaudt** (af **blaud**, **∴** frøgtfom) og **blautt** (af **blaut**), **nøbt** (af **nøda**) og **nøytt** (af **nøta**). For **Tydeligheds Skyld** bliver det saaledes bedst at beholde **D** saavel som **G** og **B** forved **T**; især da denne **Afvielse** i **Udtalen** er saa ubetydelig, at en nærmere **Betegnelse** ikke synes nødvendig. Alligevel kan man nok gjøre en **Undtagelse** ved nogle afledede **Ord** med **F** for **B**, som: **Drift**, **Skrift**, **Kluft**. Derimod kan der blive mere **Tvøl** om andre **Former** og især om det ovenfor nævnte „**tt**“ (som **læst** og **læst**), hvor **Udtalen** nødvendig maa have en lettere **Form**. De Gamle brugte rigtignok „**dt**“ (**bezt**, **yzt**, **læzt**); men dette kommer ud paa det samme som „**st**.“ **Tilfald** maa det være tilladt at skrive de mest bekjendte **Former** med „**st**.“ f. **Er**. „**best**“ (for **betst**), og „**viste**“ el. **viste** (for **viste**); det sidste hedder ellers i det gamle **Sprog** „**vissi**.“ (**Endog** i **Gothisk vissa**).

55. En lignende **Lillempning** forekommer ogsaa ofte ved adskillige andre **Endelser** og **Tilfætninger**, naar de begynde med en **Konsonant**, som ikke lettelig forbinder sig med den sidste **Lyd** i **Roden**. I dette **Tilfælde** er det sædvanlig **Rodens** **Konsonant**, som lempes sig efter den tilføiede **Lyd** eller ligesom ligedannes (assimileres) med denne. Saaledes har **Udtalen** altid: **bliFFa** for **blidfa** (gjøre **bli**), **viFFa** f. **vidfa** (**ubvide**), **traFFa** f. **træfa** (**træde**), **bloFFa** f. **blodfa** (af **Blad**), **bloGga** f. **blodga** (**saare**), **staggga** f. **stadga** (**standse**); **viFFast** f. **vittast** (**faae** **Forstand**). Og lignende **Tilfælde** forekomme ogsaa ved **R** og **N**, hvor dog en **Lillempning** er mindre nødvendig; f. **Er**. **Ryilag** for **Ryrlag** (**∴** 6 **Stykker** **Smaasø**), **Follog** f. **Forlog** (**Underhold**), **Killing** f. **Ridling**, **tønna** f. **torna** (**tørres**), **vianna** f. **vidna** o. f. **v**.

Ann. Enkelte saabanne Overgange have været brugte i Skrift isra gammel Tid, saasom: *midlom* for *midlom*, *Frika* f. *Friba*. Derimod holder den gamle Skrivemaade strengt paa Formerne ved *R* og *G*, som: *blidka*, *trabka*, *Fedgar*. Imidlertid falder dette ofte ubekvent, saa at man vistnok maatte kunne lempe sig noget efter Udtalen, tilfald ved saabanne Ord som: *Rakk* (for *Rakt*), *Trakk* (for *Trakt*), *Blofka* (af *Blad*), *fakka* (formodentlig for *fakta*).

I sammensatte Ord, hvor en lind Konsonant kommer efter en haard, finde lignende Tillemninger Sted i Udtalen; saaledes: *Skjipbaat* (ofte udtalt *Skibbaat*), *Skjipbrot*, *Stumpbraud*; *Udbyr* (ofte som *Udbyr*), *Brjosfbud* (som *Brjos'bud*); paa nogle Steder ogsaa: *Matgjerd* som *Raggjer*, *Utgard* som *Uggar*, *Balbord* som *Babbor*. Her mærkes Stedsnavnene: *Flatdal*, udt. *Flabbal*; *Heitdal* (for *Heitradal*) som *Hebbal*; *Kleppabu*, efter *trondhjemske* *Raade*: *Klepp'bu*, udt. *Klebbu* (feilagtig skrevet *Klæbo*); *Uppbyrge*, udt. *Ubbyrge* (skrevet *Naberge*). Jf. *Ubbdal* for *Uppdal*. I enkelte Ord, som *Rikdom*, *Sjukdom*, udtales dog begge Konsonanter tydelig, dog hører man stundom en mat Vokal-lyd imellem dem, f. Ex. „*Rik(e)dom*.“

56. Ved Sammensætning med en Endelse eller et tilføjet Ord kunne ogsaa flere Konsonanter støde sammen i en saadan Stilling, at Udtalen bliver noget vanskelig. I dette Tilfælde kommer der ofte en Udeladelse, og da er det sædvanlig den sidste Medlyd i Ordets Rod, som bliver udeladt. Saadant Bortfald i Udtalen er meget almindeligt ved *R*, f. Ex. *Vat(n)sflugl* (udt. *Vasflugl*), *Barnsøl* (udt. *Barsøl*), *Om(n)fort*; *nem(n)t*, *nemnde*, *Nem(n)sla*, *jamnt* (altid „*jamnt*“), *jam(n)god*, o. s. v. Sjeldnere ved *M*, men mere almindeligt ved *B*: *Tylvt* (*Tylt*), *turvte*, *halvt*, *hal(v)gjord*, *Ulvskot*, *Syl(v)knapp*; ligesaa ved *G*: *syrgde* (sædv. *syrrde*), *syrgde*, *Byrgsla*, og ved *R*: *myrkt* (udt. *myrrt*), *sterkt*, *merkte*.

Ann. Formen „*Vats*“ (*Vas*) for *Vatns* er saa gjennemgaaende i al Sammensætning og desuden saa nødvendig for Udtalen, at den vistnok maa optages som gjælbende. Formen „*jam*“ for *jamn* er ogsaa temmelig gjennemgaaende, endog hvor en Vokal paafølger (f. Ex. *Jam-albre*, *jam-ekst*), saa at den vel maa ansees som gjælbende for Skrivemaaden. De øvrige Former maa vel betragtes kun som Former for Dagligtalen.

57. At en Konsonant indstødes for Belydendens Skyld, kan rigtignok her ansees som en Sjeldenhed; imidlertid forekommer

dog ogsaa denne Tillem্পning i det mindſte i eet Tilfælde, nemlig naar et R kommer efter L eller N, da nemlig et D indſtydes imellem diſſe Lyd. Saaledes: ſil-dra (for ſil-ra, jf. ſila og ſilla), gnel-dra. (af gnella), aldrameſt (eg. aldra-meſt); andre (af annar), indre (af inn), mindre (af Roden „min,“ jf. min-ka), lindra (af linn), dundra (af Dun, 3: Bulder). Jævnfør Navnene: Hállrid (udtalt Haldri), Gunnrod (udt. Gundro). Det S, ſom ofte findes forved Endelſen „leg,“ kunde ogsaa ſtundom ſynes indſtudet for Belydſ Skuld, nemlig naar et L gaar forud, f. Ex. fælsleg, illſleg, Faldſleg; men da dette bruges i mange andre Tilfælde, maa det viſtnok have en anden Grund.

Anm. I nogle Bygbemaal (ſaaſom i Søndmør og flere) indſtydes altid et B efter R, naar L eller R kommer efter; f. Ex. gamble (for gamle), dembla, hambra (af Hamar), ſvimbra (ſvime), Sumbra (af Sumar).

58. I ſaadanne Ord, ſom oprindeligt have to eller tre Staveller, kan ſtundom en Sammenbragning finde Sted, idet Medlyden imellem førſte og anden Vokal bortfalder, ſaa at den anden Vokal drages ind under den førſte. Dette forekommer i nogle Ord, ſom have ſamme Medlyd før og efter den anden Vokal, ſaaſom: Konung, ſammenbraget til „Kong;“ Pening til Peng; Klining til Kling. Jf. dyrre for dyrare, tolleg for toleleg. Ligefaa i en Deel af de Ord, ſom have en lind eller ſvag Konſonant, nemlig D, G eller B, imellem Vokalerne; ſaaledes: Jadar, ſammenbraget til „Jar,“ Fader til Far, Moder til Mor, Odensdag til Onsdag; Laugardag til Laurdag, mogeleg til moleg; Kuvung til Kung, Sovud (nordenfjelds) til Haud. Lignende Bortfald findes ogsaa imellem anden og tredie Vokal, f. Ex. hardla for hardlega, fulla for füllelega.

Anm. I en ſtor Deel af Bygbemaalene forekommer det førſte Slags Sammenbragning altid i de Ord, ſom have et R forved Endelſen „en,“ f. Ex. Spo'n (for Sponen), Stei'n (for Steinen), Svei'n (Sveinen); ogsaa: Ma'n (Mannen), a'n (annan), Gra'n (Grannen); nordenfjelds endog: Bl'nn (for Binden), Bra'nn (f. Branden). — Som Exempler paa det andet Slags Overgang ſene ogsaa enbeel-Steds-

navne, som Onskab for Øenskab, Alby f. Albalby, Melhus f. Melalhus, Larvik f. Lagarvik, Lobru f. Lovubru, Sarvoll f. Søvarvoll, Sjørvoll f. Sjøvarvoll (3: Sø-vold).

59. I adskillige Former, som have to Stavelser og ende med en Konsonant, nemlig T, D, R, N eller M, er denne sidste Konsonant tilbøielig til at bortfalde i Dagligtalen. F. Ex. annat (sædvanl. „anna“), lagat, kallat, myket (mykje), litet, Landet, Suset; lagad, kallad, hugad; kallat, kastat, dømer; saman, heiman, undan; stundom, Susom, Skogom. T og D bortfalde saa godt som overalt i denne Stilling; R og M bortfalde i mange Bygdemaal; N bortfalder i en vis Vøiningssform overalt, medens det derimod i enkelte andre Tilfælde bliver staaende.

Anm. De fleste af disse Udelabelser maa betragtes som Former for Dagligtalen, da det nemlig bliver nødvendigt, at Skrivemaaden her maa følge den gamle Regel og saaledes beholde den fuldkomnere Form. Derimod er der en vis Vøiningssform, som der kan være nogen Tvivl om, nemlig en Form for visse Navneord, f. Ex. Solf (3: Solen), Kloffa (3: Kloffen); denne Form skulde nemlig slutte med R, men dette R er ingensteds at finde i Taler, og der er stærke Grunde for at optage Formen saaledes, som den nu forefindes. Men dette Spørgsmaal henhører egentlig under Vøiningssformerne.

60. Endelig kan her tilføies, at nogle Konsonanter i visse Stillinger ere tilbøielige til en Ombytning med en anden Lyd, og at stundom to forskjellige Former findes saaledes ombyttede, at den ene er herskende i den ene Deel af Landet, og den anden i en anden Deel. Saaledes forekommer: „sl“ for tl, og omvendt: „tl“ for sl; ligesaa: „pt“ for ft, og „ft“ for pt; „mn“ for vn, og „vn“ (bn) for mn. F. Ex. Hatl for Hast, Reitla for Reidsla; og paa andre Steder: esla for etla, o. s. v. (§ 40); Duft for Duft, opta f. -ofta; og andensteds: knaft f. knapt, klist f. klypt; ligesaa: somna for sovna, limna f. livna; og paa andre Steder: Favn for Favn, Navn (Navn) f. Ramn. Blandt enkelte Ombytninger, som ere meget udbredte i Landet, kan her nævnes: „tj“ for tj, og „nn“ for rn; f. Ex. Rjonn for Tjern, Hønn for Horn (§ 47).

Anm. Disse Ombytninger henhøre til de saakaldte *Overgangsformer*, som senere vilke blive omtalte. De ere kun nævnte paa dette Sted for at udfylde den nødvendige *Oversigt* af Lybforholdet i *Almindelighed*.

III. *Betoning.*

61. *Endskjønt* Ordene ofte findes saaledes forlængede, at de udgjøre flere *Stavelser*, er dog deres *Rod* eller egentlige *Kjerne* oftest ikke større, end at den vel kunde findes samlet ved en eneste *Vokal* og saaledes udgjøre een *Stavelse*. Virkelig forefindes ogsaa en meget stor *Mængde* af Ord og *Former* med kun een *Stavelse*, medens derimod en anden *Deel*, som ogsaa er meget stor, har to *Stavelser*, saaledes at der foruden *Rodvokalen* ogsaa forefindes en anden *Vokal* enten i *Slutningen* eller imellem de sidste *Konsonanter* i *Kjernen* af Ordet. I dette *Fald* er da den første *Stavelse* den vægtigste eller mest fremhævede i *Talen*. I visse *Former* kunne Ordene ellers forlænges ved *Endelser*, saa at de faae tre eller fire *Stavelser*; men alligevel bliver det altid den første *Stavelse*, som har den største *Vægt* eller den egentlige *Betoning*, saa at de øvrige *Stavelser* blive temmelig lette og toneløse i *Ligning* med den første.

62. Den *Stavelse*, som følger næst efter den første, har meget liden *Vægt*, hvorfor ogsaa *Vokalen* i denne *Stavelse* bliver noget mat og dunkel. Derfor er ogsaa denne *Vokal* udsat for adskillige *Forandringer* i *Talen*, saavel naar den slutter Ordet, som naar den efterfølges af en *Konsonant*; især er dette Tilfældet med *Lyden* *E* (§ 14), som i denne *Stilling* bliver meget dunkel og vakkende. Naar Ordet slutter med en *Konsonant*, især *R*, *L*, *N*, og en ny *Stavelse* lægges til, stæer der endog ofte en *Sammendragning*, hvorved den anden *Vokal* falder aldeles bort, idet den nye *Stavelse* fortrænger den gamle; f. Ex. *Samar*; *Samrar* (for *hamarar*); *Bendel*, *Bendlar*, *Likkel*, *Likkelar*; *faren*, *farne*; *Fomen*, *Fomme*. I visse andre *Trestavelser* bliver den anden *Vokal* rigtignok staaende, men faar som oftest en svagere *Betoning* end den tredje *Vokal*.

Anm. I enkelte Former med tre Staveller vil den anden Vokal, nægtet dens svage Betonning, dog staa stærkere end den paafølgende. Saaledes især forveb Endelsen „en.“ I Stedet for „Bendelen“ vil man heller sige „Bendel'n“ end „Bend'len;“ i Stedet for „Samaren“ vil man gjerne sige „Samar'n,“ men aldrig „Sam'ren.“ — I de Ord, som ende med den tredje Vokal, bliver denne ogsaa ubeladt i afstiklige Bygdemaal. f. Ex. farand (farande), lettar (lettare), Hestann' (for Hestarne) o. s. v.

63. Den almindelige Regel for Betonningen i Ord, som have flere Staveller og ikke ere sammensatte, bliver saaledes den, at den første Stavelse faar den største Vægt eller den fuldkomneste Betonning; den anden Stavelse bliver meget svagt betonet; den tredje ligesaa, men dog lidt stærkere end den anden, og hvis der endnu er en fjerde Stavelse, bliver denne svagt betonet ligesom den anden. F. Ex. fara, farande; Cigar, Cigarar, Cigararne; Aaring, Aaringar, Aaringarne.

Alt dette gjælder naturligviis kun for de Ord, som have en enkelt Rod. Naar Ordene derimod ere sammensatte og altsaa indeholde mere end een Rod, bliver Forholdet anderledes, idet de enkelte Dele af Ordet ofte blive betonede som selvstændige Ord, og hvis den sidste Deel har flere Staveller end den første, kan Hovedtonen ogsaa gaae over paa den sidste Deel. I de øvrige Tilfælde hviler Betonningen sædvanlig paa den første Deel af Ordet.

Anm. I Sammensætninger af to eenstavede Ord er det sædvanlig den første Deel, som faar den største Betonning, f. Ex. Tilsyn, Vaardag, Uaar. Naar derimod den sidste Deel har to Staveller, bliver Forholdet anderledes, f. Ex. i fullføra, rettleida, Sjellsida, Savbaara, Uvane, Vanvare. Her kan man sige, at Tonen falder paa den anden Deel; imidlertid bliver dog den første Deel endnu ikke toneløs, hvilket blandt andet kan mærkes deraf, at disse Former ikke klinge godt i jambiske Vers (3: Vers med een kort og een lang Takt), men derimod paa de bedre til daktyliske (3: med een lang og to korte). Naar derimod den sidste Deel har mere end to Staveller, gaar Tonen virkelig over paa denne sidste Deel; f. Ex. Aalmenningen, uendeleg, Hofarande, tilhøyrande, vankunnande.

Sammensætninger af to eenstavede Former med Tonen paa den sidste Deel forekomme rigtignok, men have ikke rigtig Grund i Sproget. Nogle af disse Ord ere nyere og mindre agte, som: formaa, forsmaa, forslaa; og nogle ere fuldkommen fremmede, som: forbt, Gøvar, betalt.

Af norske Sammensætninger kan hertil henføres saadanne som: upp-aa, ut-i, att-aat; men i disse er Betoningen vækkende og i Grunden ligegyldig. Saadanne Sammensætninger, som: i-dag, i-høj, i-hel, um senn, til lags, til lands o. s. v., ere egentlig afskilte Ord og ikke sammensatte.

64. De egentlige Genstavesord have naturligviis sin Betoning for sig selv, hvorved der ikke kan være noget at anmærke; men imidlertid er det ikke altid saa ganske afgjort, om et Ord har een Stavelse eller to. Der er nemlig en heel Mængde af Ord, som i Slutningen have en Sammenstilling af Konsonanter, som kan falde lidt ubekvem for Udtalen, og som derfor gjerne bliver deelt eller afskilt ved en indstødt Vokal-Lyd, som egentlig ikke tilhører Ordet; f. Ex. i det Ord „Finger,“ som egentlig skulde hedde „Fingr“ og paa nogle Steder virkelig udtales saaledes, men som almindeligst har den mageligere Udtale med en indstødt Lyd, som ligner et E. Denne Indstødelse finder Sted forved R, L og N, især efter en sammensat Konsonant; f. Ex. Alder (for Aldr), Older (f. Oldr), Sulder, Under, Timber, Anger, Sanger, Bakster, Høgstær, Blomster; Kangel (for Kængl), Øksel (Øksl), Søyrsel, Kjensel, Trengsel; Erken (f. Erkn), Burken, Sælsen. Ofte ogsaa efter en enkelt Konsonant, f. Ex. Søter (f. Søtr), Næver, Næker, Døger, fager; Skavel (for Skavl), Segel (Segl), Botten (f. Botn), Baapen; Løysen (Løysn). Denne indstødte Lyd eller saakaldte Halvlyd er naturligviis meget mat og toneløs og den falder sædvanlig bort, saasnart som en ny Stavelse tillægges; f. Ex. Aldren, Hungren, Timbret. Den danner saaledes et Slags Halvstavelse eller uægte Stavelse med en meget ubetydelig Betoning, da nemlig Rodvokalen beholder sin fulde Vægt og altsaa betones saaledes, som om Ordet kun havde een Stavelse.

Anm. . Endeel Ord, som egentlig ikke ere norske, men af fremmed Oprindelse, have rigtignok det samme Forhold i Betoningen, men afstille sig derved, at den anden Vokal er lidt mere tydelig og ikke saa let bortfalder i forlængede Former. Hertil høre: Mønster, Plaafter, Kloster, Fadder, Kammer(s), Nummer, Pulver, Sukker, Bøker, Reges, Tiger; Sædel, Littel, Bibel, Regel, Fabel, Sabel, Handel, Vinkel. Her

bliver den sidste Bokal sædvanlig saaende, naar en ny Stavelse lægges til, f. Ex. Nummeret, Sufferet, o. s. v.

Udtalen er lidt forskjellig, især i de oprindelig norske Ord. Paa nogle Steder høres Halvlyden saa godt som ikke; saaledes paa Søndmør: Aatr, Aldr, Limbr. (Dog findes ogsaa Undtagelser, som: diger, mager; Døger, Føker). Paa de fleste Steder lyder den indstøbte Bokal som et mat eller dunkelt E; i Hardanger som aadent U, eller D (Aakur), i Balderes næsen som D (Aakør). Det synes at være rigtigst at skrive denne Lyd med E, hvis den virkelig skal skrives; men det er netop dette, som der kan blive Tvivl om. I det gamle Sprog skrives den ikke; saaledes f. Ex. aldr, fostr, myrkr, dægr, vedr o. s. v. Derimod have Islænderne betegnet den med „u“ (udtalt ø) forveb R, f. Ex. aldur, heldur, leugar. Andre beslægtede Sprog have fra gammel Tid haft en Bokal i denne Stilling (f. Ex. Lydsk: Finger; gam. T. finger), saa at Lyden ikke her kan siges at være indstøbt. I de fremmede Ord, som ovenfor ere nævnte findes ogsaa Bokalen at staae saa fast, at der ikke kan være Tale om at ubelade den. I de oprindelig norske Ord kunde det derimod være ønskeligt at kunne følge den gamle Skrivemaade og ubelade Halvlyden overalt; men det vil dog blive vanskeligt at gennemføre denne Regel i alle Tilfælde. Forveb L og R kan det stee uden synderlig Ulempe, og her bør det ogsaa forsøges, saa meget mere som man her er mest udsat for allehaande Forvansninger i Talen (f. Ex. Fuggel, Haggel, Vatten, Potten, Eolen); det bliver saaledes rettest at skrive: Avl, Suvl, Suml, Kvall, Segl, Soyrs, Kensl, Tyngsl; — Varn, Born, Loyrn, Bism, Vaapn, Teikn, o. s. v. Forveb R bliver derimod Sagen mere tvivlsom. Ogsaa her kunde det være ønskeligt at ubelufte den indstøbte Lyd, da man dermed kunde betegne den særegne Betoningsmaade og tillige afbille disse Former fra andre, som have Endelsen „er“ med en anden Lydvirkning, især efter R og G, hvorom nedenfor. Men alligevel er der store Ulemper ved denne Regel, saa at den neppe kan gennemføres. I nogle Bøtningsformer (f. Ex. Stenger, Merker) lyder Bokalen saa tydeligt, at den neppe kan ubelades; i nogle andre Former bliver den sammentrængte Lydstilling misliksom og besværlig for Udtalen (f. Ex. Myrkr, Hindr, Bakkr), og allermeest, naar Ordet sammensættes med et andet, f. Ex. attr-teken, attr-briven. (Jf. G. R. aldrregi, austrvegr, eitrdropi, akrkarl, endrborinn, fingrgull). Det vil saaledes synes tilraadeligst at skrive E forveb R, idetmindste i de Former, hvor Udtalen gjør det mest nødvendigt og hvor Stillingen er mest hinderlig for Belliingen.

65. En lignende Lydfølge findes ogsaa i endeel Bøtningsformer, hvor Endelsen „r“ er lagt til Roden af Ordet, idet en Halvlyd eller dunkel Bokal, nemlig „e“, er stillet imellem Roden og

Endelsen; f. Ex. *Menner* (*Menu'r*), *Bønder*, *Zender*, *Søter*, *Røter*, *Bøker*, *Næter*, *Tæger*, *Stenger*, *Merker*. Ogsaa her kunde *E* anses som indstuds; men imidlertid har det dog en vis Forbindelse med den saakaldte Dmlyd, hvorom senere vil blive talt. Betoningsmaaden eller Tonelaget er omtrent ligedan som ved de næst forhen omtalte Ord, idet Rodvokalen beholder den samme Vægt som i et Genstavelsesord, men den følgende Vokal fremtræder alligevel saa tydeligt, at den endog i flere Bygdemaal bliver staaende, efterat det paafølgende „r“ er bortfaldet.

En lignende Betonning indtræder, naar Endelsen „en“ og „et“ lægges til et Genstavelsesord, hvorom nedenfor.

Anm. I disse Former med *R* faar Vokalen (*Halvlyden*) tilbeels en anden Form end i Ordene i forrige Stykke; den lyder rigtignok almindeligst som *E* og i *Harbanger* som *U* (eller *D*), men i flere sønderjellske Bygder gaar den ganske over til *A*, f. Ex. *Henbar*, *Føtar*, *Bøkar*.

Det maa ellers her bemærkes, at der er flere meget omfattende Former, som egentlig have haft Endelsen „er“ med denne samme Betonning, men som nu ikke ere almindelig brugte. Hertil hører f. Ex. 1) *seter*, *bryter*, *hemer*, *kreper*, *stiger* (og alle lignende); 2) *flater*, *fletter*, *letter*, *tunger*, *faster*, o. s. v.; 3) *Dager*, *Fister*, *Baater* o. s. v. I det gamle Sprog skrives de alle med *R* alene (setr, flatr, dagr o. s. v.). Men i en stor Deel af Bygdemaalene bortfalder det sluttende *R*; ja de to sidste Klasser have neppe nogensteds i Landet beholdt denne Lyd; det hedder altsaa: *Dag'e*, *Fist'e*, *flat'e*, *flett'e* o. s. v.; og saaledes staa da *E* tilbage med sin særegne Betonning, uagtet den egentlige Endelse er bortfalden.

For alle disse Former gælder det, at Lyden „i“ ikke finder Sted forveed denne Endelse (s. § 52, Anm.), og at denne Vokallyd ikke har nogen Virkning paa *R* og *G* (s. 37 og 51); det hedder saaledes: *ryter* (ikke *ryfjer*), *Stenger* (ikke *Stengjer*) o. s. v.

66. Der er saaledes to forskjellige Betoningsmaader eller Tonelag i Ordene's Hovedstavelser. Det første Tonelag (No. 1), som er omtalt ovenfor, er stærkere eller dybere, og lyder som om Ordet var affluttet og ikke skulde have mere end een Stavelse; det giver altsaa Rodstavelsen et stærkere Tryk eller Stød, hvorfor ogsaa Nogle kalde det „Stødtonen“. Det andet Tonelag (No. 2) er derimod svagere eller lettere, idet Hovedstavelsen lyder som en begyndt og ikke affluttet Tonefølge, saa at man

tydelig kan høre, at der skal komme en Stavelse til. Eksempler paa det stærkere Tonelag (No. 1) ere: *Hender* (af *Hænd*), *Bøter* (af *Bot*), *Gløder* (af *Glød*); *Staden*, *Søffen*, *Vegen*; *Fallet*, *Faret*, *Støtet*. Eksempler paa det svagere Tonelag (No. 2) ere derimod: *hender* (af *henda*), *bøter* (af *botā*), *gløder* (af *glōda*); *staden* (: *staaet*), *søffen* (*sunken*), *vegen* (*veiet*); *fallet* (*faldet*), *faret* (af *fara*), *støtet* (*stødt*). Det første Tonelag er saaledes Genstavelsesordets Betonning, som er overført paa en Flierstavelsesform; det andet er derimod Lovstavelsesordenes sædvanlige Betoningsmaade.

Anm. Benævnelsen stærkt og svagt Tonelag er egentlig ikke ganske betegnende, men har dog en vis Grund deri, at disse Tonelag staae i megen Forbindelse med de saakaldte stærke og svage Bøiningformer. I Modsætning til hinanden er det ene Tonelag lidt stærkere end det andet; men i Modsætning til de paaafølgende lette eller ubetonede Stavelser kunne begge Tonelag siges at være stærke. Det kan her ogsaa bemærkes, at Betonningens Styrke ikke har noget at bestille med Stavelsens Længde eller Vokalens Lydstyrke (Dvantalitet), da nemlig denne beholder sin Egenstaa overalt i de betonedes Stavelser, uden noget Hensyn til de forskellige Tonelag.

67. Det svagere Tonelag er det, som har det største Omraade eller forekommer i de fleste Tilfælde; saaledes findes det overalt i de ægte Lovstavelsesord med Endelsen *A* og *E*, og med de fleste af de øvrige Endelser. F. Ex. *tala*, *Falla*, *Sida*, *Ende*, *Time*; — *gamal*, *Samar*, *Kallad*, *Kallast*, *Kallande*, *lettare*, *lettaste*. I Former med Endelsen „*en*“ og „*et*“ findes derimod begge Tonelag fordeelte saaledes, at det stærke finder Sted, naar Endelsen er lagt til et Genstavelsesord, f. Ex. *Dalen*, *Dagen*, *Staden*, *Landet*, *Huset* o. s. v.; medens det svage Tonelag gjælder for de øvrige Tilfælde, f. Ex. *Enden*, *Timen*, *Stykket*; *faren*, *Komen*; *faret*, *Komet*. I Former med Endelsen „*er*“ findes ogsaa begge Tonelag, dog ikke ganske efter samme Regel, da nemlig det svage Tonelag ogsaa finder Sted, hvor Endelsen „*er*“ er lagt til et Genstavelsesord, f. Ex. *Kvister*, *Lider*, *Bygder*; medens den stærke Betonning gjælder for andre Former, som før ere omtalte (i § 65), f. Ex. *Menner*, *Hender*, o. s. v. Disse Former kunne ogsaa forlænges med en ny Sta-

velse og endda beholde de det samme Tonelag uforandret; f. Ex. *Mennerne, Bønderne, Senderna* (med stærkt Tonelag), og derimod: *Kvisterne, Tiderna, Bygderna* (med svagt). En nærmere Forklaring herover henhører til *Bøiningformerne*.

Forfaavidt de *Orb*, som have den indstudte Halvlyd (efter § 64), skulle betragtes som *Tostavellesord*, have de naturligviis altid det stærke Tonelag.

Anm. Denne Adskillelse af to *Betoningsmaader* synes at være en *Egenhed* for de nordiske *Maal*, mebens derimod andre *Sprog* kun have det stærke Tonelag. I fremmede *Orb* og *Navne* bruge vi ogsaa sædvanlig det stærke Tonelag; saaledes i *Navne*, som ende med *A* og *O*, f. Ex. *Kreta, Malta, Wina, Clara, Laura; Ebro, Lajo, Hugo* o. s. v. Derimod ere vi tilbøielige til at bruge det svage Tonelag i *Navne*, som ende med *E*, saasom: *Hebe, Daphne, Lethe; Rhone, Seine; Dante*. Besynderligt nok forefindes ogsaa stundom et *Navn* i to *Former* med forskjellig *Betoning*; saaledes: *Anna, Marta, Sara*, med det stærke, og derimod: *Anne, Marte, Sare*, med det svage Tonelag. Herved er rigtignok at mærke, at dette *E* er kun en *Overgangsform* i *Stedet* for *A*; men det maa ogsaa bemærkes, at naar man i saa lang *Tid* har læst *Bøger* i et *Sprog*, som kun har *Endelser* med *E* og ikke med *A*, undtagen netop i fremmede *Orb*, saa maatte dette let fremkalde en *Tilbøielighed* til at behandle de *Orb*, som ende med *A*, som fremmede, uagtet det stundom kan være gamle indenlandske *Orb*, som tilbeels endnu bruges. Det er saaledes ikke saa ganske underligt, at gamle norske *Navne*, som: *Freja, Thora, Gyda, Bala, Saga*, blive stundom læste med det stærke Tonelag, hvilket naturligviis er urigtigt. En lignende *Misforstaaelse* finder ofte *Sted* i de *Navne*, som i det gamle *Sprog* ende paa „*ir*“ (er), saasom: *Ymer, Mimer, Skirner, Vger, Gyller* (som netop skulle have det svage Tonelag); men dette er dog mere at undskylde, da denne *Form* nu er noget stelden i *Sproget*.

68. Det svagere Tonelag bruges ogsaa i den største *Deel* af de sammensatte *Orb*, hvilket lettest mærkes i de *Tilfælde*, hvor *Ordet*'s første *Deel* udgjør kun een *Stavelse*; f. Ex. *Sandmo, Steinbru, Vaardag, Aveltsfund, Sjomann*, o. s. v. Imidlertid gives der dog adskillige *Undtagelser*, og deriblandt en stor *Række* af *Orb*, nemlig saadanne som: *av-lægd, avsett, framsett, heimførd, utførd, uppkomen*, o. s. v. (Altsaa *Sammensætninger* af en *Partikel* og et *Particip.*). Alle disse have det stærkere Tonelag, hvilket kan forklæres saaledes,

at den første Deel er opfattet som et særskilt og enestaaende Ord med en overveiende Bøgt i Talen. De andre Undtagelser (som nemlig have det stærke Tonelag) ere meget spredte og vanskelige at bringe under nogen Regel; som Exempler kan nævnes: Marsdag, Fridag, Byfolk, Ungkarl, Kjendmann, Middag, Sundag, Maandag o. s. v. Imidlertid findes ogsaa adskillige Ord, som vakte imellem stærk og svag Betonning.

Anm. Blandt Undtagelserne kan endnu nævnes: 1) nogle Ord med Sammensætningsformen „s“, som: Kongsgard, Landsmann, Maalsmann, Kvæstid, Mannslut; 2) nogle Ord, hvis første Deel ender med Robvokalen, som: Haafst, Kufot, Storelm, Skydott, Bymann; 3) Ordene med den nyere Endelse „bett“, som: Friheit, Gobbett, Sannbett. I sidste Tilfælde gælder nok Undtagelsen overalt; men i de to første (No. 1 og 2) gælder den kun for en Deel, da nemlig en stor Rængde Ord følge Hovedregelen og altsaa have svagt Tonelag, f. Ex. Dageljos, Mannsvort; Fehus, Trefot, Buksad, Søyhus o. s. v.

69. Foruden de her omtalte Betoninger paa Stavelsene er der ogsaa noget, som kan kaldes Ordnes Betonning; hvorved nemlig et vist Ord i en Sætning bliver udmærket fra de øvrige ved en stærkere Tone. Regelen herfor er naturligviis den, at Tonen falder paa de Ord, som enten i sig selv ere de vigtigste i Sætningen, eller som af tilfældige Grunde behøve en særdeles Fremhævelse, saasom naar et vist Begreb skal sammenlignes med et andet eller stilles i Modsetning dertil. Men da denne Regel er ligesom selvgiven og overalt den samme, kan en nærmere Forklaring her forbigaaes.

Anm. Det er ellers en Uleilighed, at denne Betonning er vanskelig at betragte i Skrift, saa at adskillige gode Talemaader ikke kunne gjøre den Virkning i Skriften som i Talen; saaledes f. Ex. det Udtryk „tykka aat vera“ (?; finde sig utilfreds), som ikke kan forståes, uden at der lægges en stærk Tone paa Ordet „aat“. Der er ogsaa mange Tilfælde, hvor to sammenslæbte Ord faae en forskjellig Betydning, efter som Tonen lægges paa det første eller sidste; f. Ex. vera til (tjene til), vera til (findes, eksistere); fara med (besatte sig med), fara med (behandle); taka paa (være, føle paa), taka paa (tage-fat, angribe).

70. Endelig er der endnu et andet Slags Betonning, som man kan kalde Talens Betonning, nemlig Tonefaldet eller den saakaldte „Accent“, som falder paa Talen i det Hele. Dette

Tonesald har forskjellige Egenheder for de enkelte Dele af Landet, og disse Egenheder grunde sig da paa forskjellig Bane i en eller anden Retning, saasom i en mere eller mindre afvejlende eller spillende Tone, en mere eller mindre langsom Tale, og et stærkere eller svagere Tryk paa de vægtigste Ord i Sætningerne. Hertil kommer da ogsaa visse Egenheder i selve Udtalen, og alt dette i Forening giver Talen et eiendommeligt Præg, saa at opmærksomme Jagttagere allerede deraf kunne kjende et Steds Indbyggere uden Hensyn til selve Sprogformen. Tonesaldet indeholder saaledes visse Mærker for enkelte Bygder saavel som for større Landsdele (Østlandet, Bergens Stift, Nordland), og vistnok ogsaa for Landet i det Hele i Modsetning til andre Lande. Men saa tydelige disse Mærker kunne være for Øret, saa ere de dog meget vanskelige at beskrive paa nogen forstaaelig Maade, og da en saadan Beskrivelse heller ikke vilde give noget stort Udbytte for Sprogkundskaben, maa vi her for Kortheds Skyld lade den fare.

Anm. Det tilvante Tonesald er, som bekendt, meget vanskeligt at foranbye, saa at det sædvanlig ogsaa vil hænge ved, efterat man har vænnet sig til at tale i en anden Sprogform. Derfor er det nok ogsaa, at Folk, som ere mindre sprogkyndige, ansee netop dette som et meget vigtigt Kjenndemærke, saa at man ofte hører, at selve Tonesaldet kaldes en „Dialekt“, og at den, som har vænnet sig til en vis Mønster-tone, siges at tale „dialektfrit“, uden Hensyn til selve Sprogformen. Det er imidlertid at mærke, at Tonesaldet dog staar i megen Forbindelse med den tilvante Sprogform; og vist er det ialfald, at Foredraget eller den ubearbejdede Tale ikke vil falde ret naturligt og flydende uden i en Sprogform, som enten er tilvante eller meget lig den tilvante. Naar Folk forsøge at tale ziirligt i en Form, som er dem meget fremmed, maa deres Foredrag naturligvis blive meget slæbende og samlende, uagtet deres egen tilvante Tale kan være meget flydende og tækkelig. I Forening med en hjemlig Sprogform og en naturlig Stilt vilde vistnok den hjemlige Sprogtone her hos os kunne faae en meget ædel Form i det offentlige Foredrag; og isaafald vilde det Tonesald, som er det almindeligste i Midten af Landet og især i Fjeldbygderne, kunne afgive en ganske tækkelig Mønsterform for Sprogtonen.

Anden Afdeling.

Ordformer.

Indledning. Om Ordklasserne.

71. Efter den foregaaende Oversigt af Lydene eller Ordene's Dele med Hensyn til Udtalen, kunne vi nu gaae over til en Betragtning af Ordene selv og de Former, hvorved de adskilles fra hverandre, altsaa de forhen nævnte Ordformer (eller lexikaliske Former), hvori Ordet kun betragtes som Udtryk for et Begreb, uden noget Hensyn til Sætningsforhold eller Bøining, hvorom her først vil blive handlet i en følgende Afdeling. Men da vi her komme til at nævne forskjellige Klasser af Ord, maa vi først have en kort Opstilling af Ordene's Inddeling.

Ordene kunne deles i fem Hovedklasser, som almindeligst betegnes med de Navne, som de engang have faaet i den latinske Grammatik, nemlig Substantiv, Adjektiv, Verbum, Pronomen og Partikel. De tre første Klasser have en overveiende Betydning, idet de omfatte den største Mængde af Ordene og saa at sige udføre Sprogets egentlige Hovedværk ved at betegne selve Tingene (Substantivet) med deres Egenheder (Adjektivet) og deres Gjerning (Verbum). Ligeledes er det disse tre Klasser, som have den mest regelrette Bøining og tillige den største Betydning i Orddannelsen, hvorom senere vil blive talt.

72. Substantiver eller Navneord ere de Ord, som betegne en Ting i den mest omfattende Betydning, saaledes ogsaa Dyr og Mennesker og alt, hvad der tænkes som en Person. De ere enten virkelige Tingsnavne (Konkreter), f. Ex. Land, Hus, Baat o. s. v., eller ogsaa Begrebsnavne (Abstrakter), som nemlig betegne en Tilstand eller Gjerning som en Ting for sig selv, f. Ex. Liv, Kvind, Varme, Gang, Kast, Vending. De første deles atter i Egennavne (Proprier), f. Ex. Gunnar, Dovre, Farsund, og Fællesnavne (Appellativer), som: Mann, Stad, Sjell o. s. v. Uden Hensyn til disse Skilninger have Navneordene ellers en almindelig Inddeling i tre Rion, nemlig Hankjøn (Masculinum), Hunkjøn (Femininum) og Intetkjøn

(Neutrum), hvilket især er af stor Betydning for Bøiningslæren, da nemlig hvert Køn har særegne Bøiningformer.

Ravnordenes sædvanligste Form udgjør en Stavelse eller to; i sidste Tilfælde ender Ordet deels med en Vokal, nemlig A eller E, deels med en sluttende Konsonant, især R, L, N eller D.

Anm. I Danstien, ligesom i Tydskt, er det vedtaget at skrive Ravnordene med store Forbogsstaver, og da vort Folk saaledes er vant til denne Skrivemaade, kunne vi ogsaa bruge den her, da den nemlig har visse Fordele, idet den bringer Afverling i den ellers altfor eensformige Skrift og giver Diet enkelte Hvilepunkter i Linierne, ligesom den ogsaa hjælper til større Tydelighed i de Tilfælde, hvor et Ravnord og et andet Ord ere lige, hvilket meget ofte indtræffer i dette som i de andre nordiske Sprog; f. Ex. Bein (Ben) og bein (ret); ff. Dyr, Mob, Strid, Veit; Braut, Leib, Song; Tru, Læra, Vylgia, Føda o. s. v. Smidlertid har man ogsaa vedtaget at sætte stor Bogstav i andre Ord, som staae substantivisk eller forestille Begrebet af et Ravnord; men i dette Tilfælde bliver det vanskeligt at sætte nogen Grænse for Regelen, hvorfor ogsaa nogle Forfattere skrive en forfærbelig Mængde Ord med store Bogstaver. Det synes derfor raadeligt at beholde Regelen for Ravnord alene og ikke for andre Ord.

73. Adjektiver eller Egenstabsord ere de Ord, som betegne, hvorledes en Ting er, og blandt andet hvor den er stillet, seer ud eller befinder sig; f. Ex. stor, breid, svart, blaa, ny, rein, sterk o. s. v. Dog er der ogsaa nogle, som kun betegne, hvorledes Tingen er stillet, ordnet eller nærmere bestemt, f. Ex. annan, same, fyrste, fremste, indre, ytre o. s. v. Hertil nærme sig ogsaa nogle Ord, som ellers henføres til en særegen Klasse, nemlig Talordene, f. Ex. ein, too, tri o. s. v., og Artikelen: ein, ei, eit.

Adjektivernes sædvanligste Form er enten eenstavet eller ogsaa tostavet med en sluttende Konsonant, nemlig L, N, D; f. Ex. vesall, open, lagad.

74. Verber eller Gjærningsord ere de Ord, som betegne, hvad Tingen gjør, eller hvad der hænder og foregaar. Naar denne Gjærning eller Foregang gaar udover en Ting, saa at denne derved bliver paavirket, kaldes Verbet virksomt eller overgaende (transitivt), i Ordboerne ogsaa verbum activum (for-

fortet v. a.), f. *Ex. bera, færa, leggja, taka, giva, senda.* I andre Tilfælde kaldes det uirksomt eller „ikke overgaaende“ (intransitivt) og i Ordboøgerne: *verbum neutrum* (forkortet: v. n.), f. *Ex. fara, ganga, koma, vaka, frjosa, regna.* Imidlertid er der mange Verber, som ere deels virksomme og deels uvirksomme, efter den forskjellige Stilling og Betydning, hvori de bruges.

Verbernes sædvanligste Form er tostavet og slutter med den anden Vokal. Imidlertid have de mange forskellige Bøiningformer; den Form, som oftest opstilles i Ordboøgerne som Grundform, kaldes Infinitiv (eller den ubestemte Maade), f. *Ex. færa, giva*; — en anden Form er Indikativ (el. den fremsættende Maade), som deler sig i to Tidsformer, nemlig Samtidsformen (Præsens), f. *Ex. fører, giver*; og Fortidsformen (Præteritum, el. Imperfektum), f. *Ex. førde, gav.* I en Form, som kaldes Middelformen (el. Participium), gaar Verbet over til et Adjektiv, f. *Ex. førd, gjeven.*

75. De to andre Ordklasser ere af mindre Betydning, men indeholde dog endeel Ord, som bruges overordentlig meget. Pronomener eller Stedord (Fællesord) kaldes nogle Ord, som henvise til en Ting eller Person uden at nævne denne med noget egentligt Navn; saasom: *eg, du, han, det; min, din, vaar, denne.* De ere kun faa i Tallet men deres Brug er meget stor. — Partikler eller Fyldningsord kaldes en stor Række af Ord, som kun bruges til en Udfyldning og nærmere Bestemmelse i Sætningerne, og som ikke have Bøiningformer. De dele sig i tre Arter: 1) Adverbier (Følgeord, Omstændighedsord), f. *Ex. her, fram, ut, uppe, fyrr, sidan, vel, illa*; 2) Præpositioner (Forord, Forholdsord), f. *Ex. i, aa (i: paa), fraa, til, ved, med*; 3) Konjunktioner (Bindeord), som: *og, men, eller, um, naar.* De to sidste Arter omfatte kun et libet Tal af Ord; den første Art (Adverbierne) omfatter derimod en stor Mængde, hvoraf dog de fleste ere dannede af andre Ord ved en tilføjet Endelse.

Anm. Der er ogsaa nogle Partikler, som ikke vel kunne henføres til nogen af disse Arter; saaledes Regtelserne: *ei, ikke* (el. *ikke*); Svareordene: *ja, jau, nei*, og ligeledes enkelte Udraabsord, som enten

bruges som Liltaleord, f. Ex. hur, hyfs! — eller som Tegns paa Lykke eller Borneemelse (de saakaldte Interjektioner), f. Ex. aa, hei, fy, o. s. v. Disse Ord have tilbeels en usædvanlig Form, saa at de ikke rigtig passe til Sprogets Regler (jf. Gis, Riss, Rille § 37). De kunne saaledes betragtes som et Slags ufuldkomne Ord, som paa en Maade staae udenfor Sprogets sædvanlige Former.

I. Grundformer.

76. I de Ord, som ikke ere sammensatte, bestaaer Grundformen, som forhen antydet, sædvanligst af een Stavelse eller to, og i sidste Tilfælde ender den enten med en Vokal (f. Ex. Ende, fara) eller med en enkelt Konsonant (f. Ex. Samar, Bendel, bunden), sjeldnere med sammensat Konsonant (som Aaring, Kjerald). Ellers forekomme ogsaa trestavede Ord, og disse ende sædvanlig med en Vokal (f. Ex. Lunnende, eigande). Men om Ordet saaledes har mere end een Stavelse, er dog den første Stavelse den vigtigste (jf. § 61); og sædvanligst er den Deel af Ordet, som staaer forud for den anden Vokal, at ansee som Ordets Rod eller egentlige Kjerne. I denne Kjerne er da den nødvendige Vokal (Rodbokalen) sædvanlig sammenstillet med een eller flere Konsonanter, og meget ofte med een Konsonant paa hver Side, hvilket netop er det letteste og bekvemteste Forhold. I mangfoldige Tilfælde findes dog ogsaa en sammensat Medlyd paa en eller begge Sider; i andre Tilfælde mangler Medlyden paa den ene Side, og i nogle faa Ord mangler den endog paa begge Sider, saa at Vokalen alene udgjør det hele Ord; saaledes: i, aa (paa), Na (Elv), Øy (en De).

Anm. Ved Grundform forståaer vi her den Form, som Ordet sædvanlig har, naar det nævnes eller opstilles som et Ord for sig selv uden Bøiningformer, f. Ex. Dag, i Modsetning til Dagen, el. Dagar.

77. I Stillingen forved Rodvokalen, eller som Forlyd, kan enhver enkelt Konsonant have Sted, og nogle af Konsonanterne kunne ogsaa være sammensatte med en anden Medlyd. Naar de forskjellige Sammensætninger med Lyden „j“ fraregnes, ere Forlydene i dette Sprog følgende:

t, tr, tv.	v. (vr, i nogle Dialekter).
d, dr, dv.	f, fr, fv.
f, ft, fl, fu, fm, fv, fp, fr.	p, pr, pl.
ftr, fpr, ftr, fto.	b, br, bl.
r.	t, tr, tl, tn, tv.
l.	g, gr, gl, gn. (gv, i Dial.).
u.	h.
m.	i.

Men hertil kommer en Mængde af Sammenstillinger med „j“, da nemlig denne Lyd findes sammensat ei alene med de fleste enkelte Medlyd, men ogsaa med de fleste af de sammensatte; f. Ex. Tjon, trjota, djup, drjug, Sjo, stjorna, sljo, Snjo, smjuga, Spjot, stjota, strjuka o. s. v. Dog er herved at mærke, at „vj“ mangler ganske, at „hj“ lyder som j, at kj og gj udtales som enkelt Lyd (§ 36), og at nogle andre Forbindelser (som slj, strj, prj, og flere) ere meget sjeldne.

Anm. Sjældne Forlyd i enkelte Landskabsord ere: spl, sl og sn, nemlig i: Splint (Landskrøger), Slette (for Sletta, s: Slub), slie (for sriba?), snose (ellers frøsa). Istedetfor det gamle hr, hl, hn bruges her kun: r, l, n; istedetfor hv findes almindeligst kv og paa nogle Steder gv og v, hvorom senere. Forlyden vr og vl, som findes i andre gamle Sprog, er allerede i Gammel Norsk overgaaet til r og l; imidlertid have dog nogle Bygdemaal vr (f. Ex. vrang, vreib), medens derimod de fleste have „r“ alene.

Mærkelige ere de mange Sammenstillinger med „j“. Allerede af deres Mængde og det deraf følgende Misforhold imod de andre Lydstillinger, maa man slutte, at dette „j“ ikke har været nogen oprindelig Konsonant, og dette skaber sig da ogsaa ved Ligning med de beslægtede Sprog. Det er nemlig kun de nordiske Sprog, som have en saadan Brug af denne Lyd, medens derimod de andre have en Vokal, især J eller E, i denne Stilling. Blandt de tilsvarende Former i de ældre beslægtede Maal (Gotisk, Angelsaksisk, Gammel-høitydsk) er der især en Lyd, som skrives „iu“ (ogsaa eu, og eo), og som sættes for en Distong (jf. § 27), f. Ex. Gotk. diups, Ang. deop, Ght. tiuf (N. hjuv); Gotk. siuks, Ang. seoc, Ght. siuh (N. sluf); Ang. fleogan, Ght. fligan (N. fluga). Denne Lyd er i de nyere Sprog afvejen til to forskellige Steder; i Tydskten er Betoningen lagt paa Lydens første Deel alene, saa at den nu er bleven til et langt „i“ (tief, sieh, fliegen); dog

findes ogsaa Undtagelser med virkelig Diftong i Formen „eu“ (som: fleugt, Seuche, Teufe). I de nordiske Sprog er Tonen derimod lagt alene paa den sidste Deel, hvorfor altsaa den første Deel (nemlig i) maatte gaae over til „i.“ Naar nu to eller endog tre andre Medlyd gaae forud for dette „i.“ maa Formen naturligvis blive tung at udtale (f. Ex. drjupa, Spjot, Grjot, frjosa, fljota, frjuka, Strjona); imidlertid bliver den dog paa flere Steder virkelig udtalt med en mærkelig Letthed. I de tungre Former hører man dog skundom et ubetonet „i“ iskedetfor „i“ (f. Ex. Bri-ost, Gri-ot, fl-ota), og dette er ogsaa den bekvemeste Raade for Folk, som ikke ere øvede i denne Udtale. Paa mange Steder bliver derimod denne Lyd i saadanne Former omgaaet, enten ved Omlyd til y (Stryf, bryg, brøte), eller ved anden Overgang, hvorved „i“ bortfalder (f. Ex. Grøt, el. Grøt, Brøst, brøte, strøte).

78. I Stillingen efter Rodvokalen, eller som Efterlyd, bruges ikke alle Konsonanter; saaledes ikke H i noget Tilfælde, ikke „j“ alene i sædvanlige Tilfælde, og ikke B eller F i eenlig Stilling eller i ægte Former. I fordoblet Form bruges alle Medlyd, undtagen H, J og B; dog maa Former med dobbelt F ansees som fremmede. I Forbindelse med „i“ bruges alle Medlyd, undtagen F, B og H; saaledes bruges ogsaa „vj“ (som ikke har Sted i Forlyden); ellers kan det bemærkes, at „fj“ og „gj“ ere ogsaa her at betragte som en enkelt Lyd. De andre sammensatte Former ere mange, som her ikke behøve at opregnes; især kunne R, L og N forbindes med flere forskjellige Medlyd, saavel enkelte som sammensatte (f. Ex. rst, rsl, rsl, rfn), saa at Efterlyden i enkelte sjeldnere Tilfælde kan omfatte fire eller endog fem Konsonanter, f. Ex. yngst, Hengsla, vinstre, el. vingstre.

Anm. Former med eenligt „i“ ere faa og tvivlsomme, saaledes: Blæja (vel egentlig Blæa), læja (enten læa eller lægja); man maa nemlig fræregne de Forneq, hvor Udtalen har „i“ for „gi.“ saasom: vægja, flægja, Hæje (udt. Hæje, el. Hæje). Former med eenligt B findes kun i nogle Bygemaal, som have B for P (f. Ex. taba, roba, griba), og ellers kun i fremmede Ord, som Fabel, Fæber, Sabel, Jubel, Bibel (§ 64). Former med dobbelt B ere derimod norste og fuldgjældige (f. Ex. Rabb, Krabbe, Robbe, Klubba); hvorimod Former med br, bl og bn maa ansees som Dialektformer (f. Ex. bibra for biva). Af Former med F kunne alene „fi“ og „fs“ ansees som regelrette norste; hvorimod endel andre maa ansees som fremmede; saaledes eenligt og

bobbelt F, forbedtætte i tydske Ord, som: *fløffa, Ekker; Hoff, Straff, kaffa, treffa, Stuffa*; ligeledes: *fr* og *f*, f. Ex. *ofra, Lofa, Riffa*. Det gamle Sprog har rigtignok F ikkedetfor vort B (som: *af, Alf, Dlaf*); men dette er kun en Skrivemaade. At ellers enbeel Former (som *ts, ds* og flere) lide visse Tillemptinger i Udtalen er forhen omtalt (§ 54), og at nogle andre lide visse Dvergeange i Bygdemaalene, vil senere omtales.

79. Der findes ogsaa en Række af Ord, som ikke have nogen Efterlyd og altsaa ende med Rodvokalen; f. Ex. *Se, Tre, fri, Ko, Bu, Tru, By, Taa, faa, Fræ, Vø, Sø*; og med Endevokal: *spea, fria, Snoa, Knue, Dya, Kaae, glæast, høya*. Ved denne Form er at mærke, at Vokalen altid er lang (§ 42), og at det ikke er alle Vokaler, som bruges i denne Stilling. Det er kun, naar Vokalen er et luft *e, i, o, u, y*, eller ogsaa et *aa, æ, ø* eller *øy* (som i de anførte Exempler), at denne Form kan ansees som regelret i Sproget. Naar derimod et Ord har en anden, og især en aaben Vokal i denne Stilling, er det sædvanlig^o kun en Dvergangsform eller Dialektform.

Anm. Denne Ordform findes i enkelte Tilfælde at være opkommen ved en Forkortning eller Inddragning af en Konsonant. De ældre Sprog have undertiden et S til Efterlyd (hvilket hos os mangler), og dette findes netop i nogle hertil svarende Ord; saaledes: *Na* (: *Ev*), Ght. *aha*, Goth. *ahva* (jf. Lat. *agva*); — *Je*, Ang. *seoh*, Ght. *ahh* (jf. Lat. *pecu*); — *tio* (el. *tte*), Goth. *taihun*, Ght. *zehan* (jf. Lat. *decem*). I enkelte Tilfælde synes et S eller B at være bortfaldet; saaledes: *maa*, Goth. og Ght. *mag*; — *tru*, Ght. *trāwan*, Ang. *trāwian*. I et Par Ord er endog et R indbraget; saaledes: *„i“*, Goth. Ght. og Ang. *in*; *„aa“* (: *paa*), Ght. *an*, *ana*, Ang. *on*. I nogle Tilfælde findes der ogsaa visse beslægtede eller afledede Former, hvor en virkelig Konsonant (især B og G) endnu finder Sted; ved Siden af *Fræ* og *Sno* findes saaledes: *fræva, snjova*; en Form af *flaa* hedder: *saag* og *saago*; ved Siden af: *maa, flaa, flaa, twaa* (: *vaste*) findes: *mega* (jf. *Umage, mogoleg*), *flegen* (jf. *fløg, Slag, Trumbeslagar*), *flegen* (jf. *Maraslagar*), *twegen* (*Lwag, twaga*); og med Hensyn til Oprindelse og Slægtskab maa visse Ord opfattes som: *wag, flaga, twaga*.

Former, som ende med en aaben Vokal (*e', i', o', u', y', ø'*), ere kun Dialektformer, hvori en Konsonant er bortfalden; f. Ex. *Ste'* for *Sted* (: *Amboli*), *he'* (for *hæver*, (: *har*), *te* (f. *til*), *Bo'* (f. *Bob*), *su'* (f. *sub*), *fv'* (f. *føre*), *Wjo'* (f. *Wjoh*); eller med forandret Vokal,

som: Ejo (f. Ejo), Eno (f. Eno). Former, som ende med a, ere forforte, f. Ex. ha (hava), ta (taka), eller fremmede, som „bra“ (Fransk brave). Ordet „ja“ hører til de usædvanlige Former (efter § 75) og saaledes ogsaa de Former, som ende med au og ei (sau, tavau, sjau, nei, ei, dei), og som oftest synes at være fremkomne ved en Sammenbragning af to forskellige Vokaler, altsaa af to Stavelser.

80. Om Bogstavernes Fordeling i Roden af Ordene kan her bemærkes, at Vokalerne ere noget ujævnt fordeelte, da nogle af dem, især A, G' og D' findes i en stor Mængde Ord, medens derimod nogle, især det aabne O (§ 23) og det lukte E (§ 14), findes kun i en liden Mængde. De cenlige Konsonanter ere temmelig jævnt fordeelte baade i Forlyd og Efterlyd, med Undtagelse af B, F, S og J, hvoraf de tre første have liden eller ingen Anvendelse i Efterlyden (§ 78), og den sidste har en usædvanlig stor Anvendelse i Forlyden (§ 77). Dog er herved at mærke, at ogsaa Lyden P har meget liden Anvendelse i Forlyden i ægte norske Ord, da nemlig de fleste Ord, som begynde med P, synes at være af nyere Opkomst i Sproget. I Sammensætninger med andre Konsonanter have R, L og N et meget stort Omraade, især i Efterlyden. Som Begyndelsesbogstav har derimod S et usædvanlig stort Omraade, paa Grund af dens Bekvemhed til at sammensættes med en følgende Medlyd. (S. § 77). I Slutningen af Ordene, og især i Boiningsformer, har Lyden R det største Omraade; men dette henhører egentlig ikke til Rodformerne.

Anm. Det er en mærkelig Egenhed for dette som for nogle af de nærmest beslægtede Sprog, at Lyden B findes kun som Forlyd og ikke som Efterlyd (undtagen som Dvergangsform), og at derimod Lyden P synes oprindelig kun at have fundet Sted som Efterlyd og ikke som Forlyd. Nu om Stunder have vi rigtignok mange Ord, som begynde med P, men kun faa af disse ere rigtigt gamle i Sproget (som Pening, Pung, Blog, prub, Pretta), og selv disse synes engang at være indkomne udenfra; forøvrigt ere saadanne Ord optagne enten af Latinen (som Par, Part, Penn, Pina, Port, Pund, Prov, pris) eller i senere Tid fra forskellige andre Sprog. At lignende Former ogsaa kunne opkomme ved Dverngange i Sproget indentil, kan sees af saadanne Exemppler som „paa“ for upp-aa, „pt“ for upp-t, „Prim“ f. Brim „plystre“ f. bliftra, „Pyskje“ f. Byfke.

At Lydene *S* og *R* have saa stor Overvægt, den ene i Byggbølsen og den anden i Enden af Ordene, er egentlig til Elskede for Besklangen og for det jævne Forhold imellem Lydene indbyrdes; men denne Elskede kommer ikke paa dette Sprog alene, men ogsaa paa de nærmest beslægtede Sprog, som heri have omtrent det samme Forhold.

Det er ellers at mærke, at visse simple Lydstillinger synes at være fremmede for dette Sprog, idet de enten er meget sjældne eller kun findes i Overgangsformer. Saaledes Stillingerne: *o*mm, *y*mm; *u*m (*uu*), *ir* (*i'*), *yg* (*y'*), *uv* (*u'*), og flere med Luft „*e*“ og aabent „*o*“ (*em*, *ep*, *ek*, *om*, *op*, *ok*), som dog findes i visse Dialektformer. Mærkeligt er det at Lydstillingen „*um*“ (*uum*) synes her at være ganske ubeluftet. I Steedet for Luft „*u*“ bruges saaledes enten Luft „*o*“: *Rom*, *Gom*, *Ploma*, eller aabent „*u*“: *Skum*, *Tume*. Jf. Lydst: *Raum*, *Daumen*, *Pflaume*, *Schaum*, *Daumen* (med *au* for *u*). Det første Ord hedder vel paa nogle Steder „*Rumm*“ (hvoraf: *rymma*, el. *ryma*), men almindeligst „*Room*“ hvoraf Verbet „*roma*“.

Endevokaler.

81. De Vokaler, som bruges i anden Stavelse eller den sædvanligste Endestavelse, og som vi for Kortheds Skyld kalde Endevokaler, ere egentlig kun tre, nemlig *A*, *E* og *O*. (Egentlig de tre Grundvokaler *A*, *Y*, *U*, f. § 30, Anm.). Dog have de to første en langt større Anvendelse end den sidste.

A er Endevokal i følgende Grundformer: 1) i Substantiver, som ere Funktionørd (Femininer), f. Ex. *Sona*, *Duva*, *Sluga*, *Baara*, *Sida*, *Visa*, *Klokka*; sjelden i Intetkørd, som: *Auga*, *Øyra*, *Sjarta*; — 2) i Infinitiv eller Grundformen af Verberne, f. Ex. *fara*, *Foma*, *vera*, *sitja*, *halda*, *senda*, *kasta*, *skjota*; — 3) i nogle Adverbier (§ 75), som: *lika*, *gjerna*, *illa*, *fulla*, *storlega*. Ligeledes er *A* den rette Endevokal i nogle Bøiningørd, og blandt andet i Sammensætningsformer, som: *Daga-tal*, *Folka-slag*, *maka-lauft* o. s. v.

Anm. Her have Bygemaalene store Afvigelser, saa at det kun er en mindre Deel af Landet, hvor det rette Forhold findes bevaret og fuldkommen gjennemført. Dette sidder Steb i det Vestensjælske fra Sogn til Lister, altsaa i Sogn, Søndre Bergenhus og Stavanger Amt, samt den største Deel af Mandals Amt. Paa andre Steder er *A* overgaaet til *E*, enten ganske (som i Søndfjord, Nordfjord og Søndmør) eller for en stor Deel (som i det Søndensjælske), og i nogle Egne sidder Endevokalen bort (Trondh. Stift). I det Søndensjælske og i

Trondhjems Stift findesellers den Egenhed, at nogle af Substantiverne ende paa U eller D (f. Ex. Furu, Eöju, Hoso), og nogle af Verberne ende paa A (som: fara, loma, lesa), medens derimod de øvrige ende paa E, forsaavidt Vokalen ikke bortfalder, hvilket altsammen gaar efter en vis Regel, som senere skal omtales.

At imidlertid A er den rette Vokal i alle disse Former, viser sig ei alene af det gamle Sprog, som her har ubelukkende A, ligesom Islandsk og Svensk, men det viser sig ogsaa af visse Forkomster i Sproget selv. Paa mange Steder, hvor man har E for A i Enden af Ordet, har man alligevel A, naar en Medlyd paafølger, f. Ex. finnaft, mofast, finnanbe, Finnar, Bisar o. s. v., (jf. Hamar, Lakan, gamall), og endog i de Former, hvor en Medlyd er bortfalden, f. Ex. Klofka (for Kloftan), lasta (for lastat og lastade). Endvidere har man paa samme Steder altid reent R og G i saadanne Former som: Lufe (Lufa), Klofke, Bogge, Bringe, lifke (lifa), drifke, raake, vaage (v: vove), hvilket netop viser, at dette E ikke kan være agte; thi hvis dette var Tilfældet, vilde det hedde: Lufke, Boggie, lifke, drifke, rokke o. s. v. (§ 37); men slige Former ere ikke til, undtagen hos Forfattere, som ikke have forskaaet at adskille de Ord, som skulle have reent R og G, fra dem, som virkelig skulle have Kj og Gj. Det maa saaledes af flere Grunde anses som en Nødvendighed at beholde og gennemføre Formerne med A i al Normalstift, saa meget mere som Dptagelsen af E i Stedet for A medfører den store Ueilighed, at den matte Endelse med E bliver saa godt som eneherkende, hvilket baade er altsor eensformigt og tillige giver Anledning til megen Misfång, især naar et Ord, som begynder med en Vokal, følger efter (f. Ex. vende av, brive inn, legge ut), da nemlig E bliver ligesom opslugt af den følgende Vokal, medens derimod A faar uroffet.

82. E er Endevokal i en Mængde af Substantiver, som enten ere Funktionord, f. Ex. Bate, Skade, Maate, Vaade, Ende, Time, Make, Bakke, Sage, Skugge; — eller ogsaa Intetkjensord, f. Ex. Sæte, Klæde, Byte, Belte, Snøre, Styre, Minne, Kikke, Merke, Gjenge. (Her lyder R som Kj og G som Gj). E er ogsaa den rette Endevokal i nogle Adverbier, som: inne, ute, framme, uppe, lenge; og desuden i mange Bøiningformer, hvorom senere. — Efter det gamle Sprog skulde der ogsaa være nogle Funktions-Navneord med E, (som: Sve, Gled, Kjøte), og nogle saadanne findes virkelig i et lidet Distrikt (i Nærheden af Bergen), adskilte fra Funktionsord med A; men almindeligst falde de sammen med de

Drb, som have A, og blive desuden saa faa, at de neppe komme i Betragtning.

Anm. Det er forhen bemærket (§ 14), at denne Endevokal har en særegen mat Lyd, som adskiller sig baade fra det aabne og det lukte E, og derimod har mere Lighed med det aabne J. Paa nogle Steder gaar Lyden endog over til luft J (ii), saaledes i syre Telemarken (f. Ex. *Revi, Seli, Maatti*) og nogle andre Fjeldbygder, især efter *Ri* og *Gj* (f. Ex. *Ritji, Bakkji, Skuggji*); men dette er en Afvigelse, som undertiden ogsaa kan finde Sted ved det aabne J, naar det staar som Robvokal (§ 15). I det gamle Sprog anses J at være den oprindelige Lyd i disse Former; imidlertid er Skrivemaaden meget vækkende i Haandskrifterne (f. Ex. i Lovene), som nemlig have snart J og snart E, endog paa samme Blad og i samme Linie; medens derimod en saadan Væksen ikke finder Sted ved det aabne J i Roden, f. Ex. *litr* (Farve), *vinr* (Ven). I det Islandske skrives alle hertil hørende Endelser med J, og det samme bruges ogsaa, naar gamle Skrifter udgives med normal eller gennemrettet Skrivemaade. Paa Grund heraf har der været Tvivl, om man ikke ogsaa her skulde bruge den samme Skrivemaade. En særegen Grund for denne Brug kunde søges i den saakaldte Dmlyd, som er fremvirket ved Lyden J, f. Ex. i „Snori“ af Snor (hvorom senere); men herved er at mærke, at det kun er en liden Række af Drb (nemlig Intetkjønsordene), som altid have denne Dmlyd, medens derimod en større Række (nemlig Hankjønsordene) ikke har Dmlyd og maastee ikke oprindelig har havt Endelsen J, da nemlig de beslægtede gamle Sprog have en anden Vokal (f. Ex. *Hane, Ang. hana, Goth. hana, Ght. hano*); hvortil endnu kan føies, at mange Bøiningformer ogsaa have E (J) uden Dmlyd, medens andre have Dmlyd uden virkeligt E (J), blandt andet de førnævnte Halvlydsformer, f. Ex. *Bøker, Hender* (§ 65). En stærkere Grund for „J“ kunde derimod søges deri, at det vilde give en bedre Samklang i de Drb, som have aabent J i Roden (§ 14), at det vilde falde bedre i de Drb, som udtales med „k“ og „g“ (f. Ex. „Bakk“, „Sagi“) og at det kunde adskille de Former, som have virkeligt Endevokal, fra dem, som kun have Halvlyden (§ 65). Men alligevel synes det afgjort, at E bør foretrækkes for J, især af følgende Grunde: 1) den rette Udtale betegnes bedre ved E end J, da det sidste vilde lede til Udtalen af luft J (ii), som her er falsk. 2) De Former, som skulde skrives med J, vilde blive overordentlig mange, (da man ogsaa maa medregne Endelserne; *er, el, en, et, est*), og dette vilde blive en altsor afføikende Egenhed, da nemlig de mest bekjendte beslægtede Sprog (Svensk, Dansk, Lybsk) have et tilsvarende E, som vort Folk nu er saa vant til, at det vilde falde vanskeligt at faae nogen anden Naabe gennemført og efterfulgt. 3) Der er intet synderligt Tab ved at skrive E,

da Lydens Birkning bliver omtrent den samme, og da Betegningen af den oprindeligste Lyd ikke er saa vigtig i Endestavelserne som i Roden.

83. Endevokalen *O* har ikke megen Anvendelse i Grundformerne, da den kun har Sted i nogle Adverbier, som: *longo* (i: forlængst), *mesto*, *storo*, *litlo* o. fl., som nærmest kunne betragtes som et Slags Adjektivformer, ligesom: med *godo*, med *vondo*, *av nyo* o. s. v. I Bøiningformerne findes den derimod oftere; saaledes i en Form af Verberne, f. Ex. *foro*, *drogo*, *baaro*; og i Sammensætningsformen af nogle Navneord, f. Ex. *Sogo-mann*, *Stovo=tak* o. fl., hvor det dog almindeligst gaar over til *E*. Mest bemærkelig er denne Lyd i Endelserne „*or*“ og „*om*“, f. Ex. *Visor* (af *Visa*), *Klofkor*, *Ristor*; i *Susom*, paa *Vegom*, i *Skogom*.

Anm. Ved dette *D* findes lignende Forholde som ved det førnævnte *E*. Den oprindeligste Form er ikke egentlig *D*, men aabent *U* (u'), og denne Form er gjennemført i den islandiske Skrivemaade og i Nordmålstrift i det gamle Sprog. I de gamle Haandskrifter findes imidlertid den samme Omverling imellem *U* og *D* som imellem *I* og *E*, medens derimod en saadan Væksel ikke finder Sted ved det aabne *U* i Roden f. Ex. *klutr*, *munn*. Den nuværende Udtale er ogsaa noget usikker, da det sluttende *D* deels gaar over til *Aa*, deels affvæktes til *E*; i Endelsen „*or*“ gaar det over deels til luft *U* (Telemarken o. fl.), deels til *Aa* (Trondhj. Stift). I nogle Dørgangsformer, f. Ex. *Furu*, *Wiku*, *Svölu* (§ 81), er rigtignok *U* mest almindeligt; men i andre og især der, hvor *M* falder bort, f. Ex. *stundo(m)*, *mitto(m)*, i *Suso(m)*, forekommer ikke *U*, men kun *D* og tildeels *Aa*. Af de forhaanden værende Former bliver saaledes *D* (§ 18) den mest passende til at bruge i Skrift, især da Formen med *U* vilde forlede til Udtalen af luft *U* (uu), som er mindre rigtig. Herved faar man da ogsaa en Samklang med Endelsen *E*, da nemlig *E* og *D* paa en Maade staae jævnsides eller høre sammen, ligesom *I* og *U* paa et andet Trin, saa at de Sprog, som ikke bruge *I* og *U*, sædvanlig have *E* og *D* i Stedet.

84. Foruden de Former, som saaledes slutte med Vokalen, er der ogsaa nogle, som have en sluttende Konsonant, især *R*, *L* og *N*; som deels kan medregnes til Ordets Rod, og deels kan betragtes som en tillagt Endelse. Saaledes ende nogle Navneord paa: *ar*, *er*, *el*, *ul* (ol), *an*, *on*; f. Ex. *Samar*, *Sumar*, *Broder*, *Meitel*, *Teistel*, *Jøtul*, *Aftan*, *Morgon*.

Ligeledes ende mange Adjektiver paa: al (all) og en; f. Ex. gamall, tagall, vesall, open, liten, fallen. Og hertil kan ses en Rængde Bøiningformer paa: ar, er, or; f. Ex. Dagar, Tider, ViFor; Fastar, møter o. s. v. Disse Former have egentlig de samme Vokaler, som de næst forhen omtalte; dog findes der enkelte smaa Afvigelser, især ved Endelsen „ol“, som kun findes i nogle faa Adjektiver (kvivol, togol, traagongol), med aabent O og tildeels med Aa; hvorimod Navneordene have U med aaben Lyd (f. Ex. Joful, Skoful, Stuful, Ongul, Kongul), forsaavidt Vokalen ikke gaar over til E. Imidlertid ere disse Ord ikke mange.

Anm. At E i Endelserne „er“ og „en“ bør læses med samme Lyd, som naar det slutter Ordet, eller som om R og R var horte, f. Ex. møte(r), Maate(n), Vane(n), ikke „møtar, Maaten, Vanen“, — er allerede forhen bemærket (§ 14). Ved Endelsen „er“ kan ellers mærkes, at den i Bygbemaalene har to Slags Overgange efter de to forskjellige Tonelag; naar nemlig Ordet har det stærke Tonelag, saa at E bliver et Slags Halvlyd, kan dette gaae over til U eller Ø (§ 64) og i en vis Form til A (§ 65); ved svagt Tonelag kan det derimod gaar over til J (luft), f. Ex. i Telemarken: Staaltr, Øreintr. En lignende Forskjel efter Betonningen findes tildeels ogsaa ved Endelsen „en“ (§ 67), f. Ex. i Balbers: Baat'n, eller Baat'on (for Baaten), men derimod: Raatin, Eimin, Endin o. s. v. Denne Ovgang til luft J findes ellers paa mange Steeder forveb R og ligeledes (især søndensjælds) forveb L, f. Ex. Eitti, Eitfil, Eitfil (Eitfil). Dette grunder sig vistnok derpaa, at dette R og L har været opfattet som en dobbelt Konsonant (nn, ll), og i denne Stilling vil Lyden J sædvanlig blive luft, skønt den egentlig skulde være aaben (efter § 50); i det Nordensjælske bliver R i denne Endelse ogsaa virkelig ubtalt som dobbelt R (§ 39), hvorimod L bliver ikke fordoblet. I Skrivningen synes det imidlertid rettest at bruge E, og saaledes følge Hovedregelen.

II. Endelser.

85. De Ord, som ende med en Vokal, saaledes som de ovenfor omtalte, kunne tildeels være afledede eller dannede af andre Ord, da der nemlig ved Siden af det oprindeligste Ord (Stamordet) er opkommet et andet selvstændigt Ord med en beslægtet Betydning, men med en anden Form og Bøining; f. Ex. Varme (Substantiv) af varm (Adjektiv); fiske (Verbum)

af Fjft (Subst.). En faadan Afledning viser fig imidlertid mere tydeligt, naar en Konfonant, eller en Sammensætning af Konfonanter, er lagt til Roden af Ordet, og det afledede Ord altsaa har faaet en fast Endelse eller et Tillæg (Suffix), som ikke kan bortfalde eller forandres under Ordets Boining; f. Ex. Frægd (): Berømmelse) af fræg (berømt), Finning (Opdagelse) af finna (finde). De Endelser, hvormed denne Afledning betegnes, kunne tildeels være fælles for flere beslægtede Sprog, men alligevel have de dog visse Afvigelser og Egenheder, saa at en Opregning af disse Former altid vil blive anderledes i det ene Maal end i det andet. De maa saaledes regnes med til Sprogets Kjendemærker og undergives en nærmere Betragtning.

86. Nogle Endelser indeholde kun en enkelt Medlyd, oftest en af Lungebogstoverne (L, D, G; R, L, N); hjeldnere en af Ganebogstaverne (K, G). De hertil hørende Former skulle her i Korthed opregnes.

Med **T** forekommer følgende Former: 1) Substantiver paa t, f. Ex. Drift (af driva), Tjukt (af tjukt), Dypt (af djup). 2) Adjektiver paa t, som: mælt (af mæla), hendt (af hand), tenkt. (af tenkja) o. s. v. 3) Verber paa ta, som: vanta (van), røkt. (røkja), lengta. — Hertil kommer endnu et Par Former med dobbelt **L**, nemlig Substantiver paa tt, som Slaatt, (smaa), Tvaatt, (af twaa), Draatt (af draga); og en stor Række af Adjektiver paa utt, f. Ex. steinutt, bergutt, moldutt.

Med **D** mærkes følgende: 1) Subst. paa d, som Feigd (af feig), Dygd (af dygg, jf. duga), Breidd (breid). 2) Adj. paa d, som: kvild, kjend, bygd, klødd o. s. v. 3) Adj. paa ad, som: hugad, sakad, fostrad o. s. v. (Dette **D** efter **A** bortfalder gjerne i Talen).

Med **S** findes kun faa Afledninger, nemlig nogle Verber som: hugsa, kalsa, munsa (af Munn), og nogle faa Subst. som: Sams, (Ham), Selsa (el. Heilsa, af heil), Ofse (af ov). Nogle Adverbier have Endelsen —es, saasom: beinleides, utbyrdes, samstundes.

Anm. **L** og **D** ere meget lige stikende, og Forskjellen imellem dem skulle egentlig være, at **L** føies til efter baarde Konfonanter, og **D** efter

de bløde og efter en Vokal (§ 53); dog findes herved mange Afvigelser. Efter Rødvokalen blive de fordoblede (efter § 44), f. Ex. se-dd, snu-dd, flo-dd; jævnfør det anførte Slaatt og Lvaatt, hvor dog det dobbelte L kunde staae i Steedet for „gt“ (efter § 79).

Endelsen utt har forskjellig Form i Bygdemaalene; i Fjeldbyggerne lyder den som „utt“ (aab. u), eller utt'e (for utt'r), i Trondhjems Stift som „aatt“, og tilbeels „att“, i Bergens Stift og videre som „ett“ eller itt'e (aab. i); f. Ex. bergutte, bergaatt, bergette. I det gamle Sprog bruges —ott'r (f. Ex. flekkótt'r); men i andre beslagtede Sprog findes en tilsvarende Form med ht el. cht (Ang. iht, Øst. oht, aht, Mst. icht, f. Ex. bergicht), som vistnok er mere oprindelig og synes at have et Slægtskab med Endelsen „ig“ eller „ug“, hvorom nedenfor.

87. Af Endelser med en flydende Konsonant (R, L, N) blive følgende her at anføre:

Med R. 1) Subst. paa ar (eller are), f. Ex. Tenar(e), Fiskar, Bakar. 2) Verber paa ra, som: Flivra, svimra, lindra (af liun, f. § 57).

Med L. 1) Subst. paa el (ill § 84), som Bendel (Baud), Sevel (af hevja), Kvervel o. s. v. 2) Adj. paa al (sædvanlig: all), som: blaasall, frostall, vaagall. 3) Verber paa la, som: Rutla, dropla, trivla.

Med N. 1) Subst. paa n, som; Eign, Lygn, Løysn. Dgsaa paa —na (ne), som: Sysna, Ripna, Sæfna. 2) Adj. paa en, som: eigen, Fjolen, fallen o. s. v. 3) Verber paa na, som: vakna, livna, ljøsna o. s. v. Her mærkes ogsaa nogle Adverbier paa an, som: sidan, utan, heiman.

Anm. Endelsen ar lyder i nogle gode Bygdemaal (Sel. Hard. o. fl.) som „are“, f. Ex. Bakare, Maalare o. s. v., hvilket ogsaa stemmer med det gamle Sprog; imidlertid ere saabanne Treksævelsformer noget ubekvemme. — Endelsen all skulde egentlig skrives „al“ (i Ligbed med „el“); men da Ordene oftest beholde dette „ll“ i Bøiningformerne (f. Ex. tagalle, sturalle), kan Forbøilingen ikke godt undgaaes. At „n“ sædvanlig lyder dobbelt, naar det lægges til Rødvokalen (f. Ex. graanna for graana), er før anmærket (§ 44).

88. Af Endelser med Ganebogstav mærkes følgende:

Med K. 1) Verber paa ka, f. Ex. turka (af turr), smalka, beinka. 2) Subst. paa ka og ke (kje), saasom: Tverka, Saalka; Ljofke, Brunke, Manke. (Kun saa). Fra

Verber paa „ta“ udgaae ogsaa Subst. paa „t“, som: **Turt** (Tørte), **Atint** (Formindskelse), **Dunt** (Lyd af et Stød, jf. dunka og dynja).

Med **G.** 1) Verber paa **ga** (sjelden), som **blogga** (for blodga), **lauwga** (: sanke Lov), **tag-ga** (faae til at tie). 2) Adj. paa **ig** og **ug**: **kunnig**, **tidig**, **dygdig**; **vitug**, **vilsug**.

Med „j“ findes ogsaa nogle Subst., der see ud som Afledninger, saasom: **Netja**, **Tilja**, **Fylja**; men disse ere af en anden Art og komme ikke i synderlig Betragtning ved Orddannelsen.

Anm. Endelsen **ig** udtales sædvanlig med luft **J** (tt); og udtales med aabent **U** og gaar over til „og“, „aug“, „au“ (f. Ex. „vetau“ for vitug). De to Former kunne ansees som lige gjældende, ligesom „igr“ og „ugr“ i det gamle Sprog. I en Deel af Bergens Stift synes Formen „ig'e(r)“ at være eneherstende; paa andre Steder er „ug'e„ (au) den sædvanligste Form. Hvor begge Former bruges jævnsides, synes „ug“ at følge oftest efter en Stavelse med „i“, og derimod „ig“ efter „a“ og „u“; forøvrigt synes Afstikelsen ikke at være nøie bestemt.

89. Foruden de hidtil nævnte Former er der ogsaa nogle Endelser, som indeholde en sammensat Konsonant, nemlig: **st**, **sk**, **sl**, **nd**, **ng**.

Med „st“ findes en Mængde Verber paa **ast** (nogle Steder: **as**), f. Ex. **dagast**, **øctast**, **varast**; imidlertid bruges denne Endelse kun som et Tillæg til Boiningsformerne. Dernæst findes nogle Subst. paa **esta**, **st**, og **str**, saasom: **Tenesta**, **Syllesta**; **Kunst**, **Bakster** (el. **Bakstr**, § 64), **Vofter**, **Sogster**, **Blaaster**.

Med „sk“ findes nogle Adjektiver, som: **dansk**, **finst**, **ryst** (el. **russt**). Ogsaa nogle Subst. paa **ska** og **ske** (stje), som: **Sinska**, **Syrdska**, **Danske**; **Grønka**, **Ørka**, **Juska**.

Med „sl“ haves en Række Subst. paa **sl** og **sla**, som: **Søyrsl**, **Bjensl**, **Blygsl**; **Brensla**, **Sengsla**, **Tyngsla**. I nogle Ord lyder Endelsen som „sel“ (Rædsel, Trengsel), men i Grunden er dette det samme som „sl“.

Med „nd“ findes Adjektiver paa **ande**, som: **takande**, **havende**, **etande**. Ogsaa nogle Subst. paa **ende** (inde), som: **Tarvende** (: nødvendigt Redskab), **Leidende** (Ubehagelighed), **Likinde** (el. **Likjende**, : Sandsynlighed).

Med „ng“ findes en stor Mængde Substantiver paa —ing, som ere deels Hantjønord, f. Ex. Soring, Sending, Maa-ling; deels Hantjønord, som: Aaring, Kjenning, Erving. Nogle Hantjønord ende ogsaa paa ung, som: Aattung, Sjordung, Vettring; sjeldnere paa —ang: Sarang, Savang.

Anm. Ved Siden af Ordene med „st“ findes ogsaa en stor Mængde med Formen „esse“, f. Ex. Hendselse, Rettelse o. s. v.; hvilket her maa ansees som en nyere og mere fremmed Form.

I nogle Egne forekomme ogsaa adskillige Hantjønord med Formen „inge“ (ingie), som ogsaa findes i det gamle Sprog; f. Ex. Ervinge, Arminge, Samninge.

90. Endelig er der ogsaa nogle Afledningsformer, som adskille sig fra de foregaaende derved, at de baade have en Endelse efter den anden Vokal og tillige en Konsonant forved Vokalen. Hertil høre Formerne: nad, ning og ling, som findes ved endeel Navneord f. Ex. Skilnad, Lovnad, Sugnad; Skilning, Setning, Spurning; Ridling, Rjetling (Ratte-unge), Reivling (Esvøbebarn).

Anm. Den første Medlyd i disse Endelser har været anset som en indskudt Lyd; imidlertid ere disse Former meget gamle. Endelsen nad lyder nu almindeligst „na“ dog ogsaa „nad“ og „nar“ (G. R. nadr). En Form med „ad“, uden R, forekommer nok ellers ikke i Hantjønord, undtagen i: Raanad, Vanad (i: Slabe), Sarnad (Savn), men disse have forhen et R i Roden. En Form med „od“ forekommer kun i eet Ord: Armob.

91. I mange Tilfælde faae Ordene ogsaa en Forlængelse, som ligner en Endelse, men som dog egentlig er et Ord for sig selv. Saaledes findes en Række af Navneord med Tillæggene: dom, Skap, leike; døme, send, løysa; f. Ex. Ungdom, TrusKap, Godleike; Serredøme, Annsend, Meinløysa. Dernæst findes en Mængde Adjektiver med: leg, sam, laus; f. Ex. varleg, sømeleg, langsam, annsam, meinlaus. Og endelig have ogsaa en Mængde Adverbier med Formerne: lega, samt, laust; f. Ex. nylega, snarlega, ovlega; tungsam, endelaust o. s. v. Disse Ord ere egentlig at ansee som sammensatte, endstjont den sidste Deel af Ordet tildeels ikke bruges anderledes end som Endelse ved andre Ord.

Anm. Formen *leike* hedder paa mange Steder „*leik*“, og i det gamle Sprog findes begge Former (*leiki* og *leikr*); men den første har den Fordeel, at den ikke saa let forvirres med Ordet *Leik* (*Leg*). — Endelsen *leg* (aab. e) bliver i Tiden almindeligst forfortet til „*le*“ eller næsten „*læ*“; paa nogle Steder tyder den ogsaa som „*li*“; ellers bruges ogsaa den fulde Form: „*leg'e(r)*“, el. *leg* (Rbg. Sbm. o. fl.) og en forlænget Form: „*legen*“, *legien*, *le'en* (Nordfjord, Østerdalen). I vort gamle Maal findes *legr* og *ligr*; men i de beslagtebe gamle Sprog findes denne Endelse i en Form, som ligner Ordet „*lik*“, hvorfor man ogsaa almindelig antager, at den oprindelig betyder en Lighed. Imidlertid seer det ud til, at man her i Landet ikke har opfattet denne Form saaledes; derimod synes Formerne „*leg*“ og „*legen*“ at hentyde til, at man hellere har tænkt paa en anden Rod, saasom: *lag* (3: Art, Natur), *laga* (3: danne) eller en anden Afledning af Roden i *leggja* og *liggja*, hvilket saa meget lettere kunde skee, da man ogsaa havde en gammel Form „*læg*“ (*lægr*) med Betydning af en Veltiggenhed, f. Ex. *nælægr* (nærtliggende), *sjarlægr* (fjernliggende).

92. Til Slutning maa det her være anmærket, at naar Ordene sammensættes med et paafølgende Ord, faae de tildeels en egen Endelse eller et lidet Tillæg til den egentlige Rod. Dette er især Tilfældet med Substantiverne, som her faae flere forskellige Former, nemlig: *s*, *ar*, *a* eller *o* (*u*), f. Ex. *Dagsljos*, *Uars-vokst*; *Rektar-bot*, *Soknar-folk*; *Dala-folk*, *Vega-stil*, *Haga-blom*; *Sogo-mann*. (Bokalerne *A* og *D* ere ellers her udfatte for den samme Svækkelse og Overgang til *E*, som forhen er omtalt ved Endevokalerne, § 81, 83). Imidlertid staae disse Former i en nær Forbindelse med en af Bøiningformerne og ville saaledes blive omtalte senere.

Endnu kan det her tilføies, at visse Forandringer i Ordenes Begreb ikke udtrykkes ved nogen Endelse, men derimod ved en Partikel eller et lignende Ord, som tilføies ved Begyndelsen som en Forstavelse (Præfix). Saadanne Ord ere: *u*, *van*, *ov*, *for*, *mis*, *and*, *sam* (og flere); f. Ex. *Uaar*, *vanfør*, *ovstor*, *forjera*, *mistaka*, *Uudstraum*, *Samtykke*.

Anm. Om de her omtalte Afbøningsformer vilde naturligtvis være meget at sige; men det her anførte er kun en kort Oversigt af selve Formerne, medens derimod Formernes Brug og Betydning i Ord-bannelsen vil blive omtalt i en senere Afdeling. Som et kort Uddrag

af det omhandlede kan her anføres, at de mest anvendte Endelser ere: 1) ved Substantiverne: t, d, ar, el, n, R(r), fl, ing, nab, ning (jf. dom, Kap, leise, semd, løysa); 2) ved Adjektiverne: t, utt, d, ad, all, en, ug (ig), R, ande (jf. leg, sam, laus); 3) ved Verberne: na, ka (jf. aft); 4) ved Adverbierne: es, an (jf. lega).

III. Forandringer i Roden.

(Omlyd og Aflyd).

93. Ved Siden af disse Afledningsformer, hvorved Ordene kun faae en Forlængelse eller udbortes Forandring, gives der ogsaa nogle Former, hvorved Ordene faae en Forandring indentil og især en Omkiftelse i Rodvokalen. Af de forskjellige Tilfælde, som her komme i Betragtning, ville vi først omtale de Ord, som have et „j“ forved Endevokalen. Det er forhen nævnt, at Lyden j har en særegen Forbindelse med R og G, og at Efterlyden „kj“ og „gj“, med et følgende A kun finder Sted i saadanne Ord, som have en lind Vokal i Roden, nemlig: e, æ, i, y, ø, ei, øy; f. Ex. segja, lækja, vikja, mykja, søkja, sveikja, røykja, (§ 51). Men det er endnu at mærke, at Lyden „j“ ogsaa kan forbindes med de fleste andre Konsonanter i Efterlyden, nemlig med: t, d, s, r, l, n, m, v, p (§ 78); og i dette Tilfælde bliver det endnu færre Vokaler, som kunne være Rodvokal. Det er nemlig kun tre Vokaler som findes i Roden i denne Stilling, nemlig J, E, Y (alle aabne), f. Ex. sitja, setja, flytja; kilja, selja, dylja o. s. v. I denne Sammenstilling finder man atter en vis Forbindelse med de tre Grundvokaler A, J, U (§ 30), og denne viser sig tydeligst i nogle Verber, som have J, E eller Y, naar et „j“ kommer efter, men derimod have J, A eller U i visse andre Former; f. Ex. vilja, vil-de; telja, tal-de; spyrja, spur-de. Da nu A og U er mere oprindeligt end E og Y, vil man altsaa finde, at den egentlige Rod i disse Ord er: vil, tal, spur, hvorfra de øvrige Former udgaae ved Forlængelse og Vokalkifte; og herved ledes man altsaa til den Regel, at Grundlydene A og U ved et paafølgende „j“ kunne forandres til E og Y, medens derimod J bliver uforandret.

Anm. Reglerne gjælde naturligvis kun for ægte og regelrette norske Former. Afvigende ere visse Dialektformer, som „olja“ for vha (varme) „Farga“ f. Farga (Maling) „Kolja“ f. Kolga (en Fisk), og enkelte fremmede Ord, som Olja (Lat. oleum). Dette sidste Ord har ellers faaet visse Tillemptninger; saaledes til „Olje“ (masc.), som dog ikke er norsk Form, uden det opfattes som Ulge (Ulge); i Balbers og Hall. derimod til „Olja“ (Ulu) som er fuldkommen norsk Form. (Sf. „Histrya“ for Historia. Balbers). — Et Forholdet med „h“ og „g“ er anderledes ved E end ved A, er allerede forklaret i § 51 (Sf. § 81, 82).

94. Men foruden disse Former (med j) er der ogsaa mangfoldige andre, hvori den linde Vokal i Roden kan antages at være fremkommen ved en Indvirkning fra Endelsen eller Endevokalen. Især bliver dette Tilfældet med en stor Mængde af de Ord, som have E (Ë) til Endevokal. Iblandt Navneordene er det saaledes mærkeligt, at de Intetkjønsord (Neutra), som ende med E, have allesammen en lind Vokal i Roden; f. Ex. Sæte, Møte, Lyte, Klæde, Gjerde, Velde, Søve, Bjevle, Eple, Søve, Løve. I Berbernes Boiningsformer vil det sees, at Endelsen „er“ (i'r) hører fornemmelig til de Ord, som have lind Rodvokal; f. Ex. fester, mæler, lyser, dømer, nøyter o. s. v.; medens derimod Endelsen „ar“ tilhører de Ord, som have haard Vokal, f. Ex. hatar, kastar, ropar, vaagar, brukar. Og en lignende Forskjel findes ogsaa ved Endelsen I og D; i Ord med lind Vokal sættes denne Endelse lige til Roden, f. Ex. mælt, lyst, dømd; men i Ord med haard Vokal sættes et A forved I og D, f. Ex. maalat, lagad, hugad. Nogle Ord kunne endog have begge disse Former med samme Betydning; f. Ex. farmad og fermd, graahaarad og graahærd, nybolad og nybølt, husad og hyst, einaugad og einsygd. (Sf. laagare og lægre, tungare og tyngre). Og i saadanne Tilfælde vil den Form, som har lind Vokal, sædvanlig findes at være afledet eller dannet af en Form, som har haard Vokal; dog undtages herfra de Ord, som have J og Ei, da dette er oprindelig og ikke afledet Lyd.

Anm. Intetkjønsord paa —e, som ikke stemme med den her anførte Regel, maa betragtes som selsagtige. F. Ex. „Utkome“ maa her bedde enten Utkoma eller Utkøme; „Umraade“ maa enten bedde Um-

raab(a) eller Umræbe. „Kuge“ og „Hjarte“ er kun Dialektformer for Kuga og Hjarta. Det samme er Tilfældet med et Par østlandske Ord „Eagle“ (forelagt Arbejde) og „Laagje“ (Engskifte), som nok egentlig skulde være Sanktionsord. I Sanktionsordene ligger Rodvokalen ingen Paaavirkning af Endelsen (f. § 82, Anm.); det samme er Tilfældet med Objektiverne.

Dmlyd.

95. De her omtalte Forekomster henhøre til den Overgang, som man kalder Dmlyd (Tydsk: Umlaut), og som bestaar deri, at en afledet eller yngre Form er bleven adskilt fra Stammeformen ved en Forandring i Rodvokalen, og for det meste ved Overgang fra en haard til en lind Vokal. Ved Dmlyden dannes deels afledede Ord, f. Ex. Velde af Vald, og deels Boiningsformer, f. Ex. Røter af Rot. Den herved afledede Form er oftest et Tostavelsesord, som ender med en Vokal, men ogsaa ofte en Halvlydsform med „er“ (r) og undertiden et reent Enstavelsesord; f. Ex. Klør af Klo, Tær af Taa, fær af faa, tøk af tok (taka), stød af stod (standa). — Ellers er Dmlyden egentlig to Slags, som vi her ville kalde den linde og den haarde. Den første forandrer Vokalen fra haard til lind og findes især forved Endelser med *E* (som i de foranførte Exempler) og tildeels forved „i“ (som i § 93); den anden er kun en Overgang fra en haard Vokal til en anden af de haarde og findes blandt andet forved Endelser med „o“ (u) og „om“. Den første eller linde Dmlyd har imidlertid en langt større Brug og Betydning end den anden.

Anm. Efter Afledningsforholdet kunne Vokalerne deles i tre Rækker nemlig: 1) Stamm vokaler, som kunne faae Dmlyd: a, aa, o, u, au (og ju); 2) Stamm vokaler, som ikke faae Dmlyd: i, ei (og é); 3) Afledningsvokaler: e, æ, ø, y, øy (og tildeels: o). Det er ellers at mærke, at der gives adskillige Tilfælde, hvor vi nu kun have Dmlydsformen tilbage, medens Stammeformen er tabt eller kun findes i de ældre beslagte Sprog.

96. Den saakaldte linde Dmlyd omfatter følgende Overgange:
 1) a til e (aabent), f. Ex. fast festa, Læs lesa, Kvast kvesa, Karp Kjerpa, Skak Skjekja, Skast Skjesta,
 Samn femna, lat Leta, Satt Setta, Mann Menne.

- 2) aa til æ: vaat væta, Laas læsa, Traad træda, Maal mæla, baag bægia, Faat fjæta, Slaatt slætte, Saar særa, Daam Dæma, Nafer Næra.
- 3) o til ø: Bot bota, Mot mæta, Flod fløda, Glod gløda, Dom døma, Krof Krøfja, Plog pløgia, mod Møda, Snor Snøre, Bol Bøle.
- 4) u til y (luft): Sut syta, Knut knyta, Gud hyda, Sus hysa, fus fysa, Brun bryna, Stuv styva, ut Ita, sur Syra, Dun Dyna.
- 5) u' til y' (aab.): Butt Dytta, upp yppa, Bust Byfke, Skugge fkyggja, ung yngja, tung tyngja, full fylla, Gull gylla, Grunn Brynna, tunn tynna. (E. § 50).
- 6) o' til y' (aab.): Dott dytta, Odd ydda, Brodd brydda, Ost ysta, Horn Hyrna, Sorg syrgja, Mold mylda, Topp typpa, holl hylla, Soll fylla.
- 7) au til øy: blaut bløyta, aud øyda, Naud nøyda, laus løyfa, Staur støyra, Draum drøyma, Straum strøyma, dauv døyva, laupa løyppa, Mauk møyfja.
- 8) ju (jo) til y (luft): djup dypast, mjuf myfja, fjuf fufjast, bljug blygjast; fljot flyta, ljot Lyte, Ljod lyda, Ljos lysa, Skjol fyla, Tjon tyna.

Anm. Den første Deel af de anførte Afledninger ere Verber, som altsaa have Endelsen „a“ i Grundformen (§ 81), men som i Bøiningsformerne sædvanlig have „e“ eller „er“ (§ 94).

Efter den almindelige Udtale kunde det synes, som om der ogsaa var en Omlyd „a til æ“, men dette E er egentlig det aabne E, som i visse forben omtalte Lydstillinger faar en saadan Udtale, f. Ex. i herda (høre) af hard, erva af arv, verma af varm (efter § 49). En lignende Overgang er det lukte J istædtfor aabent (efter § 50), f. Ex. i fylla af full, Trygel af Trog o. fl.

97. Foruden disse regelrette Former findes der ogsaa nogle andre, som vel maa henregnes til den linde Omlyd, men som dog nærmest kunne betragtes som afvigende Former, hvori enten den ene Vokal har lidt en Forandring, eller hvori en vis Stammeform eller Mellemform er tabt. Her mærkes først Omlyden: o' til e' (aab.), f. Ex. Vork berfja, Sonn fenna (jf. Tonn Tenner, Stong Stenger); denne Form slutter sig

meget nær til Dmlyden: a til e (i forrige §), da nemlig dette D maa selv betragtes som en Dmlyd af A (hvorum i næste §). Som sjældne og tvivlsomme Overgange mærkes dernæst: o—øy: Lov løyva (en Grundform med „au“ mangler); —a —s: Dag Døger, Dal Døler; —a—y: Nagl Nygla. Hertil høre ogsaa et Par Overgange med to linde Vokaler: e—i: Segl sigla, Regn rigna; og e'—y': sterk styrkja, verd vyrda. Og hertil nærmer sig ogsaa Overgangen: jø til y, med flere Forandringer, saasom: Bjørk Byrkja, Mjølff mylkja; Sjord Syrder, Gjord gyrda; jf. bjart byrta, Sjell Sjylla; Bjørn Birna (Binna). Men disse sidste Overgange kunne neppe henføres til Dmlyden, da der nemlig i andre Maal findes Spor til en oprindelig Stammeform med Vokalen J (altsaa Birk, Fird Birn, o. s. v.), hvoraf Formerne „jø“ og „ja“ (je) have dannet sig ved en Udvidelse eller saakaldet „Brydning“.

Anm. Den linde Dmlyd bliver af Sprogmandene kaldet „J-Dmlyd“, fordi man antager, at den er fremvirket af et „i“ eller „j“ i Endelsen, som nemlig har virket tilbage paa Rodvokalen og givet denne en lindere Form. J endel Ord findes virkelig endnu et „j“ i Endelsen og en Aflednings-Vokal i Roden (s. § 93); i andre Ord findes Endelser med E (som svarer til J), men forøvrigt ere de hertil svarende Endelser allerede fra gammel Tid bortfaldne. I de ældste beslagtebe Sprog finde vi derimod ofte en mere oprindelig Form med Stammesvokal i Roden og med „i“ eller „j“ i Endelsen; saaledes i Gotthist: nau (vort Net), fani (Fen), kuni (Kyn); sandjan (senba), sódjan (føda), ródjan (røda), dómjan (døma), sulljan (sulla), lausjan (løysa). Ligesaa i Sam. Svi-tydsk: hartí (Herb), gróni (grøn), kannjan (kenna), sórjan (føra), hrórjan (tøra).

98. Den anden Dmlyd, som her til Forstjæl fra den foregaaende kan kaldes den haarde Dmlyd, har kun en eneste Form, nemlig: a til o (aabent). Den findes i endeel afledede Navneord, f. Ex. Grov af grava, Drog af draga, Torv af tarv (turva), Vord (v): Bogter af varda, Kost (Vidarlost) af kasta; Sota af sat, Voda af vada, Solva af halv, Toka af Tak, Voka af vaka, Soga af sagde (segja). Jævnfør: Kos (Dyng), Onn (Arbeide), Logg (Lugg paa Kar), Morff (Stov), Boeff (Bark), Log (Band), Vol (Cylinder), — hvor

Stammevokalen kan søges i de beslægtede Berber: *Kasa, anna, lagga, marka, barKa, laga, wala*. Dernæst findes den ogsaa i endeel Boiningsformer, saasom: *Born* (af *Barn*), *Voyn*, *Skof*, *Lofs*, *Plogg*, og blandt andet forved Endelsen „om“ (*um*), f. Ex. *Bokkom* (af *Bakke*), *Stodom* (*Stad*), *Dolom* (*Dal*). I nogle Tilfælde indtræder en dobbelt Dmlyd idet der findes en Form med *E* og en anden med *D*, som begge maa ansees som udgaaede fra *U*; f. Ex. *Mann* *Menner* *Monnom*, *Nagl* *Negler* *Noglom*. Jf. *Tonn* *Tenner* *Tann-gard*, *Logg* *Legger* *Lagga-band*, *Bork* *berKja* og *barKa*.

Anm. Denne Dmlyd findes i ældre Litter skreven paa forskjellig Maade med *o*, *ö* og *av*; i det Islandske skrives den altid med „*ö*“. Her i Landet lyder den sædvanlig som *D* (aab.); og saaledes have vi da to Slags *D* (f. § 17), et som er beslægtet med *U* og kan faae Dmlyd til *J* (§ 96), og et andet, som er beslægtet med *A* og har et Slags Dmlyd til *E* (§ 97). Det sidste har ellers de samme Egenheder som det første; det virker som haard Vokal efter *R* og *G* (§ 51), det gaar over til lukt *D* forved —*rt*, *rd* (§ 47), f. Ex. *Svorta* (af *svart*), og til „*Aa*“ i visse Stiklinger ved *R* og *M* (§ 48), f. Ex. *Lond* (af *Land*), *Lomb* (af *Lamb*).

Den haarde Dmlyd bliver af Sprogforskerne kaldet „*U-Dmlyd*“, fordi man anseer den som fremvirket af et *U* (*D*) eller *B* i Endelsen. I det Islandske findes den regelret forved alle Endelser med *U*, f. Ex. *vöku* (*vaka*), *götur* (*gata*). I det Norske synes den ikke at have været saa strengt glennemført, da de gamle Skrifter ofte beholde Stammelyden *A* istedetfor Dmlyden, f. Ex. *allum mannum* (*öllum mönnum*). I Svensk og Dansk findes sjelden noget Spor til denne Dmlyd, og i andre Sprog er den aldeles ukendt.

Aflyd.

99. Foruden den her omhandlede Dmlyd have vi endnu en anden Vokalforandring, som her maa kortelig omtales, nemlig den saakaldte *Aflyd* (*Lydsf* *Ablaut*), som egentlig kun finder Sted i Boiningsformerne i en Deel af Berberne, men som alligevel har megen Betydning for Ordannelsen, da den nemlig giver Anledning til en meget forskjellig Formdannelse i de Ord som afledes af saadanne Berber. Stammeforholdet ved denne *Aflyd* er ganske forskjelligt fra Forholdet ved Dmlyden, da nemlig to eller flere Former her kunne have hver sin egen

Stammevokal og saaledes maa betragtes som selvstændige og fideordnede, saa at man ikke kan sige, at den ene kommer af den anden. Til en kort Oversigt kunne de Berber, som have Aflyd, inddeles i tre Klasser efter de tre Grundvokaler (A, I, U):

1) Med A-Lyd (egentlig med tre Grundvokaler, dog saa at en Form med A er stærkt fremtrædende), for det meste i følgende Omveglinger:

i' — a — u', for *Ex.* *finna, fann, funno, funnen.*

e' — a — o', " " *bresta, brast, brosto, brosten.*

e' — a — aa — o', " " *bera, bar, baaro, boren.*

2) Med I-Lyd i følgende Omvegling:

i (ii) — ei — i' — i', f. *Ex.* *driva, dreiv, drivo, driven.*

3) Med U-Lyd i følgende Omvegling:

ju — au — u' — o', f. *Ex.* *sljuga, slaug, slugo, slogen.*

(jo) — — — " " *sljota, slaut, sluto, sloten.*

Hertil komme endnu to Rækker, som nærmest maa henføres til første Klasse (med A-Lyd) og som have følgende Vegling:

a — o (oo) — a, f. *Ex.* *fara, for, foro, faren.*

a — e (ee) — a, " " *halda, heldt, heldo, halden.*

Anm. Aflyden findes egentlig i alle de beslægtede Sprog, men de fleste af dem have kun lidet tilbage af dens ældste og fuldkomneste Former, da nemlig disse Former ere deels blevne formindskede og deels forvanskede ved Forandringer i Vokalerne. Den ansees som et Kjende-mærke for den germaniske Sprogstamme og findes at være ældre og dybere begrundet end Omlyden; saaledes findes den allerede fuldkommen udviklet i det gotiske Sprog, som derimod ikke viser Spor til Omlyd. En udsørligere Fremstilling af Aflyden maa her forbigaaes, da den nærmest henhører til Berbernes Bøiningsformer.

100. Iblandt de Ord, som have Aflyd, findes netop nogle af Sprogets vigtigste Stamord, hvoraf mange Afledninger have dannet sig, og i disse Afledninger er ogsaa Omlyden bleven benyttet ved Siden af Aflydsformerne. Endog Stamordenes egne Bøiningsformer dannes tildeels ved Omlyd; f. *Ex.* *flyger* af *sljuga*, *fer* af *fara*, *helder* af *halda*; *if.* *dregen* af *draga*, *giengen* af *ganga*. Ved denne Anvendelse af Aflyd og Omlyd tilsammen kan der ofte dannes en Slægt af Ord med flere forskjellige Vokaler; f. *Ex.* *Skjere, Skar, Skaare, Skær* (adj.).

Skora (og Skurd) af Formerne i „stjera“; — Skjot, Skyt, Skaut, Skøyta, Skut, Skot af „stjota“, — Drag, Drog (o'), Drog (oo), Drøgje (Draatt og Drætte) af „draga.“ Imidlertid findes der ogsaa enkelte Afledninger, som ikke netop slutte sig til en bekjendt Aflydsform, men som alligevel synes at være fremkomne ved et Slags Aflyd, f. Ex. Site (i') af heit, Stikje af steikja, losa (o') af laus, Blote (o') af blaut; og saadanne Ord kunne da tænkes at være dannede ved et Slags Efterligning af Aflyden, eller af et gammelt Stamord, som har havt den tilsvarende Aflyd.

Anm. Af det anførte vil det sees, at Forholdet ved Aflyden ikke er noget egentligt Stamme-Forhold, hvori den ene Form uledes af den anden; man kan f. Ex. ikke ligefrem sige, at „boren“ kommer af bar, eller „finna“ af fann; endskjønt man rigtignok kan sige, at hvis en af disse Former endelig skal opstilles som Stammeform, da maa det være den, som har „a“ (altsaa: bar, fann). Ved Omlyden er Forholdet derimod et virkeligt Aflednings-Forhold, især i de Tilfælde, hvor en haard og en lind Vokal ombyttes (efter § 96), da man her altid maa antage, at den Form, som har den linde Vokal, er afledt af den, som har den haarde (f. Ex. erva af Arv) og ikke omvendt. Dette kan ubestridt synes noget tvivlsomt; men Aarsagen hertil er sædvanlig den, at Forholdet imellem Stamord og Afledningsord er blevet utydeligt eller noget forvansket. Deels har det afledte Ord faaet en videre Betydning end Stamordet, f. Ex. døma af Dom, høva af Hov (el. hova), søva af Lov; deels har det derimod faaet en langt mere indskrænket Betydning, f. Ex. gjøda (egentlig: forædle, forbedre) af god, hylla (eg. gjøre hulb) af holl, yta (egentlig: udsætte, udføre) af ut; — deels er ogsaa det afledte Ord blevet langt mere bekjendt og anvendt end Stamordet, f. Ex. pryda af prud (prægtig), gjøta af Gaat (Bevogtning), bægja af baag (hinderlig). Alle sige Forholde maa her tages med i Betragtning, da nemlig Ordbannelsen retter sig efter de gamle og oprindelige Tilstande i Sproget og ikke efter de Forandringer og Tillemplinger, som ere indtraadte i den seneste Tid.

Det er ogsaa at mærke, at Omlyden har en vis Grænse og langt fra ikke indtræder i alle de Tilfælde, hvor den kunde være mulig (f. Ex. mata, vatna, dagaft). Dette er en god Ting, thi dersom Omlyden skulde indtræde overalt, hvor den var mulig, vilde de linde Vokaler faae en altfor stor Dørvægt i Sproget. Det er ogsaa en Fordeel, at her ofte er Anledning til at betegne to beslægtede Begreber med to forskellige Ord, et med Stammevokalen og et med Omlyd, f. Ex. namna

(sætte Navn paa) og nemna (nævne), kroka (gaae i Krumninger) og krøtja (krumme), hova (afpasse) og høva (være passende), hufa (sætte Huus paa, bebygge) og hysa (huse, give Huusrum), Sura (en suur Art) og Syra (en suur Bødste). I det hele maa man sige, at det Anlæg til Vokalverking, som fra gammel Tid har fundet Sted i den germaniske Sprogkamme, er i dette Sprog blevet ubøffet og afpasset paa en meget forbeelagtig Maade, og at den tydelige Afvikelse af visse Vokalfægtter, som viser sig i Aflyden og Omlyden, endnu, til Trods for alle svækkende Paavirkninger, bær Vidne om en sund og ufordærvet Tilstand i Sprogets inderste Bygning.

IV. Tillempede Ordformer.

101. Efter denne Oversigt af de Lydveglinger, som høre til Orddannelsen, kunne vi nu gaae over til en anden Lydvegling, som staaer i et ganske andet Forhold, da det her ikke gjælder om en afledet Form for et beslægtet Begreb, men kun om en forandret Form for det selvsamme Ord i samme Betydning og samme Stilling, altsaa om Variationer eller Overgange uden nogen særskilt Betydning. Saadanne Overgange ere egentlig to Slags, nemlig enten historiske, som have forekommet paa samme Sted til forskjellige Tider, eller ogsaa landskablige, som findes til samme Tid paa forskjellige Steder. Imidlertid blive de landskablige Forandringer ogsaa opfattede som to Slags, nemlig enten som Overgange imellem flere selvstændige Landsprog, eller som Skillemærker imellem de forskjellige Landskabsmaal, som høre til eet og samme Sprog; men disse to Arter falde meget nær sammen, da nemlig to eller flere beslægtede Sprog ogsaa kunne ansees som et Slags Dialekter eller Landskabsmaal i Modstilling til et fælles gammelt eller ubekjendt Modersprog. I visse Tilfælde ville ogsaa de historiske og de landskablige Overgange falde sammen til eet, nemlig i Sammenligningen med de ældste beslægtede Tungemaal.

Num. Vi finde det her bekvemst at sætte disse Ordformer i to Afdelinger. Til den første Afdeling, som vi (i Mangel af noget bekvemmere Navn) kalde „Tillempede Ordformer“, hense vi først de historiske Overgange, som vise sig i en Sammenligning med vort gamle Raal, det vil sige, med den Sprogform, som findes i de ældste norske Skrifter; og dertil føie vi da en kort Oversigt af de vigtigste Ordformer,

hvori dette Maal adskiller sig fra de ældre og nyere beslægtede Tunge-
maal. Til den anden Afdeling henføre vi derimod „Overgangsformerne“
i vore nuværende Landstabsmaal.

Afvigelsler fra det gamle Sprog.

102. Den gamle Regel for Omlyden *U* til *D'* eller *D*,
(jf. § 98) findes nu ikke længere gennemført, hvilket let kan
forklares af den indtraadte Forandring i Bøiningssmaaden, da
nemlig den gamle Bøining havde nogle Former med *U* og nogle
med *D* (f. Ex. sök, sakir; vaka, vöku), og en saadan Dob-
belthed kunde ikke lettelig holdes vedlige, naar en simplere
Bøiningssmaade blev herskende. Det er især i Navneordene, at
denne Forandring viser sig, og for det meste saaledes, at Om-
lyden *D'* er bleven eneherkende. De Hunkjønord, som efter
det gamle Sprog skulde have *D* (*D'*) i Grundformen, have
ogsaa nu for det meste *D* (aabent), f. Ex. Vott, Sporr, Storr,
Bork, Voll, Vol, Mol, Log; men i nogle af dem
er derimod *U* blevet eneherkende, saasom i: Galt, Katt, Last
(G. N. göltr, kötr, löstr). De eenstavede Hunkjønord, som
i Grundformen altid skulde have *D* og ikke *U*, have ogsaa nu
for det meste *D'*, f. Ex. Nos, Osp, Nov, Kloop, Soks, Dogg,
Tonn, Stong, Sonk, Vomb; men nogle af dem have dog
almindeligst faaet *U*, saaledes: Sak, Sag, Takk, Samn,
Spann, Grav. De tostavede Hunkjønord skulde egentlig
have *U* i Grundformen og *D* i de andre Former (f. Ex. gata,
gölu), men de fleste af dem have nu faaet *D'* i alle Former,
f. Ex. Flota, Osta, Svola, Soka, Voka, Soga, Tvoga,
Vogga; medens derimod nogle faa have *U* i alle Former, som:
Kaka, Kanna, Slaska. I nogle Tilfælde findes ogsaa et
Ord med *U* og et andet med *D'*, som egentlig begge skulde være lige;
saaledes: Tram (Forhøining) og Trom (Kant), Mark (Jord)
og Mork (Skov), Gräv (til Lig) og Grov (til Gjemsel), Gata
(Strade) og Gota (Kjørevei), Tavla (Table) og Tovla (Brille).

At den almindelige Form har *D'* og ikke *D*, er forhen
bemærket (jf. § 17, 23, 51, 98); imidlertid er der nogle Und-
tagelser, som almindeligst have *D* (aabent), nemlig Loda (Lade),
Öks, Örn (som endog har langt *D*), og dernæst alle de Ord,

som have „j“ forved Vokalen, f. Ex. *Mjød, Bjøl, Bjørn, Sjøl, Bjørk, Tjørn, Bjørr, Sjøra, Tjøra, Bjølla*. Men herfra adskilles de Ord, som have „rt“ og „rd“ efter Vokalen, da nemlig disse faae Luft D (efter § 47); saaledes: *Sjort, Sjord, Gjord, Jord*. Ordet *Skjold* (G. R. skjöldr) beholder derimod det aabne D.

Anm. Som man netop kunde vente i et Tilfælde som dette, er Formen i nogle Ord vakkende, saa at de paa nogle Steder have A, paa andre Steder D. Saaledes findes baade: *Troff, Sporr, Dsp, Dff, Skomm, Fosta, Horpa, Snora*, og tilfælle: *Trafk, Sparv, Afp, Afl, Skam(m), Fasta, Harpa, Snara*. Jf. *Gran* og *Gron* (udt. Graan), *Hand* og *Hond* (udt. Haand). De fleste Former med A synes at have Sted i de østligste Bygder i Ag. og Trondhj. Stift, hvilket saaledes kunde være en Tilnærmelse til den svenske Form. Det er nemlig at mærke, at denne Omlyd til D (D) er saa godt som særegen for det Norske, og at de andre Sprog sædvanlig have A i disse Ord. Svensken har næsten altid A (f. Ex. *sparf, bagg, vagg*) og kun faa Undtagelser (såg, våmb, örn, björn, og flere med i); Dansken har ogsaa A (f. Ex. *Barf, Hars, Land*) men dog adskillige Undtagelser med D, D, Na, U (saaledes: *Ort, Møl, Örn, Björn, Bom, Lov, Aand, Haand, Spuro, Dug, Bugge*). Det er saaledes mærkeligt nok, at Formerne med D have beholdt en saa stor Overtægt i det Norske, da nemlig Ordene med A ere langt færre, saa at de forholde sig til de øvrige omtrent som 1 til 4. Der kunde altsaa spørges, om man ikke i den skriftlige Form skulde gjenoprette Regelen og saaledes gennemføre Formen med D. Men det er ogsaa et Spørgsmaal, om det er virkelig nødvendigt, at alle disse Ord skulle være lige. Det synes rettest, at man her tager Forholdet, som det er, og holder sig til det almindeligste; det vilde ellers blive til stor Uleilighed at skrive „Sol“ for *Sak*, „Loff“ for *Lakk*, „Grov“ for *Grav* o. s. v. Og det kan ogsaa erindres, at det dog egentlig er A, som er Grundlyden, og at A ogsaa i visse Tilfælde falder bekvemtest; saaledes maa f. Ex. *Aand, Hand, Strand*, vistnok ansees som bekvemmere Form end *Dnd* (= *Aand*), *Hond*, *Strond*, hvor der kunde blive Tvivl om baade Skrivemaaden og Læsemaaden.

101. En anden Afvigelse fra den gamle Form er det, at det aabne J ikke bruges i Stillingen forved R (f. Ex. i G. R. *birta, virda, girda, stirdr, hirdir*), men sædvanlig findes ombyttet med Y (nogle Steder udtalt som D). Saaledes: *byrta, (op)flare, vyrda* (agte), *gyrda* (af Gjord), *styrd* (ogs. *flor, stol, ɔ: stiv*), *Syrding* (ogs. *Høring, Høling, ɔ: Hyrde*), *vyrk*

(omhyggelig), **Vyrke** (Materiale), **Byrkja** (Birkefagt), **Byrkja** (Kirke). Jævnfør Navnene: **Syrde**, **Syrte**, **Byrgsen** (el. **Borfen**), **Byrkjestrånd**; forðum **Firdi** (af **Fjördr**) **Hirta**, **Birgisi**, **Birkiströnd**. — Forved **U** findes denne Overgang ikke almindelig, undtagen i et Par Ord, nemlig: **Syfo** og **Stylf** (**G. R.** silfr, stilkr), men ellers ofte i enkelte Bygdemaal.

Anm. Denne Overgang omfatter ellers kun saa Ord og er saaledes af liden Betydning. Undtagelser findes hist og her i Bygberne, saaledes: **Birkje** (j: Birkekrat) og **Dirkje** (i Tel.), **Kirkje** (Edm. o. fl.), **stir** (i') eller **stær** (i Nbl. for **G. R.** stindr).

104. At Lyden **J** ved en paafølgende Vokal er overgaaen til Konsonant (**j**) er allerede forhen bemærket (§ 77). Ved Sammenligning med ældre beslægtede Sprog er det ellers oplyst, at Lydene: **ja**, **jø**, **ju** og **jo**, i Rodstavelsen grunde sig paa en gammel Overgang, da nemlig de to første ansees at være dannede ved en Udvidelse eller Brydning af Vokalen **J** (jf. **G. R.** hialmr og Goth. hilms), og de to sidste derimod ved en Tillempling af en gammel Distong „iu“ (§ 77); men denne Overgang er saa gammel, at den her ikke kommer i synderlig Betragtning. Derimod er der indtraadt en Afvigelse fra det gamle Sprog, som her maa nærmere omtales. Lyden „**ja**“ er nemlig for det meste gaaet over til „**je**“ (ligesom i Svensk og Dansk), saaledes: **djerv**, **Kjerr**, **gjerna**, **Bjerne**, **Sjell**, **Sjell**, **Tjeld**, **sjeldan**, **gjelda**, **Kjelva**, **Sjelm**, **hjelpa**. (**G. R.** djarr, skjarr, gjarna, kjarni, hjall o. s. v.). **J** nogle Ord, især saadanne som begynde med „**j**“, er rigtignok **U** vedligeholdt; saaledes i **Tadar** (eller „**Jar**“, j: Kant), **Jark**, **Jakfle**, **jamm**, **Sjarta**; men ved Siden heraf findes gjerne en Form med **E** i enkelte Bygdemaal (**Jær**, **jemn**, **Sjerta**), saa at Overgangen fra **U** til **E** paa nogle Steder maaskee er ganske gjennemført. Derimod findes Formen „**je**“ at være bedre vedligeholdt, f. Ex. i **Sjødr**, **Kjørr**, **Bjørk**, **Sjøl**, **Mjøll**; sjønt man ogsaa her kan mærke en Tilboielighed til Overgangen til **E** (**je**) paa enkelte Steder. Om Overgangen til **D** (i **Jord**, **Fjord**, **Hjørr**) er forhen talt (§ 102).

Bed Lydene „ju“ og „jo“ findes vel ogsaa adskillige Overge (især til jø og y), men alligevel maa dog disse Former ansees som fuldkommen vedligeholdte, da de i mange gode Dialekter findes ganske gjennemførte efter den gamle Regel, saaledes at U indtræder forved B, P, R og G, men D forved de andre Konsonanter; f. Ex. rjuva, djup, mjuk, lfuga, rjota, bjoda, Ljos, Tjor, Skjol, Tjon, Kjome.

Anm. I det gamle Sprog synes alle disse Lyd at være betragtede, som Vokaler, da der ofte er skrevet „e“ for „i“ (f. Ex. beorna for bjørn, beoda for bjoda), og da Bogstavrimet i Versene altid opstiller ia, id, iu og io som Rimebogstav imod en anden Vokal, f. Ex. „Or Ymis holdi — var iðrd um sköpuð“, hvor nemlig „Ymis“ og „iðrd“ ere Rimeord, som begge skulle begynde med en Selyd. Dette stemmer ogsaa overrens med den angelsachsiske Form, f. Ex. eord (Jord), beorce (Bjort) o. s. v.

Overgangen fra „ja“ til „je“ er en ubelig Afvigelse fra den gamle Form, da nemlig „je“ er en uklar og mat Lyd (paa Grund af Ligbeden imellem J og E), og desuden er ogsaa Omlydsforholdet (ja til jø) derved blevet forstyrret. Imidlertid er der nu ikke nogen Afgang til at faae den gamle Form fuldkommen gjenoprettet, da den i flere Tilfælde er uvan og ubekjendt for Folket overalt i Landet. Efter Skrivemaaden i gamle Breve synes ogsaa denne Overgang at være temmelig gammel.

105. Af Overgange i Konsonanterne mærke vi først nogle Afvigelser ved Lyden *h*. I Sprogets ældste Form har der været endeel Ord, som begyndte med *hr*, *hl*, *hn*, *hv*, og ligeledes *hj* (som dog efter det foransførte egentlig har været „hi“). Men forved *R*, *L* og *K* findes nu ikke Spor til noget *h*, og det synes ogsaa at være tidlig bortfaldet, da det ofte mangler i de gamle norske Skrifter, medens det derimod er bleven vedligeholdt paa Island, f. Ex. i *hringr*, *hræddr*, *hlid*, *hlaupa*, *hnakki*, *hnefi* (hos os: Ring, rædd, Lid, laupa, Rakke, Reve). Forved „f“ høres det rigtignok heller ikke, f. Ex. i *harta*, *hjaa* (o: hos) *hjell*, *hjelm*, *hjelpa*, *hjerne*; men i Stedet derfor findes dog paa enkelte Steder et „R“, som da kan betragtes som en haard Udtale af *h*, f. Ex. i „*Rjell*“ for *hjell*, „*Rjelm*“ for *hjelm*, „*Rjul*“ for *hjul*. Forved *B* er det derimod i den største Deel af Landet gaaet over til tit *R*; -saaledes *Rval* (Hval), *Rvar* (hvorhelst), *Rvasa*, *Rvat*, *Rveite*, *Rvelp*, *Rvelva*, *Rverva* :

Fvila, Fvina, Fvit, Fvitel (v: Tæppe). Ved Siden af denne almindeligste Form findes ellers „gv“ (gvass, gvit, gvike) og blot „v“ (vass, vit, vile), hvorom senere lidt mere.

Anm. Det er altid et Tab for Sproget, at en Lyd i Roden af Ordene er bortfalden. Saa uønskelig som Lyden h synes nu at være forvejet R , L og N , har den dog engang udgjort en væsentlig Deel af adskillige Ord og saaledes tilveels adskilt disse fra andre Ord, f. Ex. brada (paastynde) fra rada (sætte i Rad), hrjoda (splitte, rydde) fra rjoda (farve), bland (Urin) fra land (Jord), hli (Befyttelse) fra lif (Liv). Smlertid kan der nu ikke være Tale om at gjenindsføre denne Lyd i den skrivelige Form, da dette vilde have alt for meget imod sig. Derimod maa h forvejet „j“ nødvendigvis beholdes; thi i denne Stilling er h langt vigtigere end „j“, som kun er en Udværet af en Vokal og saaledes kan kaldes en indstøbt Konsonant, som man helst kunde ønske at være frit for. I Stedet for det gamle „hv“ synes det nu at være tjenligt at bruge „fv“ i den skrivelige Form, uagtet Lyden derved falder sammen med en anden uvekkommende Medlyd. Det vilde falde altfor besværligt at opretholde Skrivemaaden „hv“ imod den herskende Udtale, især i de Ord, som ikke er meget bekendte i Skrift (f. Ex. Kvam, Kvann, Kvarv, Kvein, kvæka, kvima); og det værste er, at dette „hv“ vilde altid blive læst som „v“ alene, hvilket netop vilde blive den største Forvanskning. Det kan ogsaa anmærkes, at der ikke findes noget mærkeligt Exempel paa forskellige Ord med „hv“ og „fv“, som paa denne Maade kunde forvejes.

106. Det gamle „th“ (h) er overalt faldet sammen med en anden Lyd, paa samme Maade som i Svensk og Dansk. (Jf. § 32). I de fleste Tilfælde, nemlig i Substantiver, Adjektiver og Verber, er det overalt gaaet over til L , f. Ex. Tæ (Tæg), tæffa, tegja (tie), Tele, tett, Ting, Tjuv, tola (taale), tora (turde) Traad, trong, truga, tung, turn, turt, tver, tyffja. (G. R. pak, pakka, pegja o. s. v.) I Pronomener og Partikler (§ 75) er det derimod gaaet over til D ; saaledes: du, din, dei, det, detta, der (el. dar), daa. (G. R. þú, þinn, þeir, þat, þella, þar, þá).

Anm. Dette er en meget betydelig Afvigelse, da den nemlig omfatter Ord i Hundrethald, og det er tillige den uheldigste af alle Afvigelser fra den gamle Form. En selvstændig Lyd, som hørte med til Sprogets Indbæring som en væsentlig og fuldstændiggjørende Deel, er herved gaaen ganske tabt og blandet sammen med andre-Bogstaver. medens derimod en anden Lyd, nemlig L , har faaet et utilbørlig stort

Omraade, saa at den gjælder dobbelt mere, end den egentlig Kulde. Ved en saa omfattende Sammenblanding maatte det ogsaa ofte træffe til, at to forskellige Ord bleve saa lige, at de let kunde forveksles; saaledes: *Taf* (et Øreb) og *Thaf* (Tag paa et Huus), *Taa* (paa en Fod) og *Thaa* (afsvet Jord), *tid* (byppig) og *thid* (smeltet), *sjona* (fordærve) og *thjona* (gaaue), *Toll* (Told) og *Tholl* (Træ, Pind), *Torv* (Løv) og *Thorv* (Løv). Smidlertid er intet beqvæmt at gjøre, da det vilde kun lidet nytte at skrive „th“, naar det ikke har nogen Understøttelse i Udtalen.

Om Forholdet til de andre Sprog er det nødvendigte anført ved § 32. Sf. Anm. til § 33.

107. De øvrige Afvigelser i Konsonanterne have mindre Betydning og kunne her behandles i Korthed.

R og R ere bortfaldne i visse Endelser, som blive nærmere at forklare under Bøiningformerne. Blandt andet bortfalder R i saadanne Navneord som: *Dag*, *Baat*, *Sifk* (G. R. dagr, bátr, fiskr) o. s. v.; hvilket egentlig er en Fordeel, da Endelserne med R vilde ellers have et altfor stort Omraade. R er almindelig bortfaldet i en vis Bøiningform for Hunkjønnsordene, f. Ex. *Soli* (G. R. sólin) og i enkelte andre Former for Hunkjøn, saasom: *ei*, *hi*, *mi*, *di*, *si* (G. R. ein, hin, min, þin, sin), hvilket grunder sig paa en Stræben efter tydelig adskilte Former for hvert Kjønn, som senere vil blive omtalt.

D bliver fordoblet i visse Bøiningformer, som slutte sig til Rodvokalen (efter § 44), f. Ex. *naadde*, *trudde*, *flydde*. (G. R. náði, trúði, flýði). Hvor D er tilføjet efter en anden Konsonant, udtales det haardt og tydeligt, f. Ex. *førde*, *livde*, *vigde*. (Sf. G. R. færði, lifði, vigði). Efter en Vokal er det derimod tilbøieligt til at bortfalde i Udtalen. (§ 33).

Det B, som findes i endeel gamle Ord i Efterlyden efter R og G, er bortfaldet, f. Ex. *hogga*, *dogga*, *søkkja*, *slökkja*, *myrkja*. (G. R. höggva, dögva, sökkva, slökkva, myrkva). Det gamle F, som svarer til vort B i Efterlyden, f. Ex. i *Liv* (G. R. lif), er formodentlig kun en Skrivemaade.

Anm. De anførte Afvigelser komme mest i Betragtning, naar man vil undersøge Ordnes Slægtskab og ubfinde Oprindelsen til adskillige gamle Ord og Navne; thi i dette Tilfælde måa man vide at gjøre Forskiel paa *T* og *Th*, *Rv* og *Hv*, *R* og *Hr*; og saaledes bliver

det da nødvendigt at gaae tilbage til Sprogets ældste Form. I andre Henseender have de ikke synderlig Bigtighed, da Sproget med disse nyere Former kan være ligesaa brugbart og bekendt som andre samtidige Sprog, hvori netop lignende Forandringer have fundet Sted. Flere af disse Afvolgesser vilde vel ogsaa have været undgaaede, dersom man havde vedblevet at læse og skrive i Landets eget Sprog. Det er paa den Maade, at man paa Island har beholdt flere af de gamle Former. Saaledes har Islandsten beholdt Dmlyden af A gennemført i Formen „D“, Lydstillingen „ja“ (ia) uforandret (§ 104), ligesaa: hr, hl, hn og hv (dog udtalt som fo), samt endelig þ (th), som er det første Fortrin. Alligevel er dog selve Islandsten ikke gaaen fri for adskillige Overgange, saasom: æ for ø, je for e, á for a (forved: lm, ll, lg, og flere) o for á (efter v), ð for t (i visse Endelser), hn for kn, A for rl; ligesom ogsaa Udtalen har flere mærkverdige Egenheder (§ 30), saa at Islandsten vilde blive meget afstikkende og uforstaaelig, hvis den blev freven lydbret eller ortofonisk efter vor Opfatning.

Forhold til de beslægtede Sprog.

108. Til en dybere Undersøgelse af Ord og Former bliver det ellers ofte nødvendigt at søge Oplysning i et andet Tungemaal fra de ældre Tider, saa vidt som nogen Afgang dertil er forhaanden. Vort gamle Maal er selv (som forhen bemærket) et Led i en Række af beslægtede Sprog, som have meget tilfælles og kunne ansees som adskilte Grene af et ubekjendt ældre Stammesprog. De særegne Ordformer, som et af disse Sprog har faaet, kunne saaledes betragtes som et Slags Tillem্পninger for det ene Folkeslag efter dets særegne Opfatning og Smag; og det maa saaledes ofte træffe til, at en vis Form i det ene Maal kan oplyses og forklares af en tilsvarende Form i det andet. Hertil kommer da ogsaa, at vort gamle Maal selv kan kaldes et nyere Sprog i Forhold til enkelte andre, da man nemlig har meget ældre Skrifter og Optegnelser i disse Sprog. Og ved slige Sammenligninger kommer det meget an paa Alderen, saavel for de beslægtede Maal indbyrdes som for et enkelt Maal især, da nemlig en Sprogform i en senere Tid kan være meget forandret, enten ved Tillem্পning til en lettere Bøiningsmaade, eller ved tiltagende Overvægt af en Dialekt, eller ogsaa ved Indblanding og Paavirkning af andre Sprog.

Anm. Den Sprogfamilie, hvortil dette Maal henhører, kaldes

sædvankig den germaniske af Navnet Germaner, som Romerne forðum
 tilkagde de tydske og nordiske Folkeslag. Den kan deles i tre Fjergreninger:
 den høitydske, den nedertydske og den nordiske. Af den høitydske Green
 har man kun eet Sprog, som nu om Stunder fortrinsovis kaldes det
 tydske. Den nedertydske Fjergrening har derimod været meget spaltet;
 til denne Green henfører man det Gotiske, som i gamle Tider maa
 have høstet et meget stort Omraade, men som alligevel siden er forsvundet
 paa Grund af Gøthernes altfor store Afspredelse og Sammenblanding
 med andre Folkeslag. Andre Former af denne Green vare Saksisk,
 Angelsaksisk, Neberlandsk og Frisisk, hvoraf nu kun to Former ere i
 fuldkommen skriveslig Hævd, nemlig Hollandsk (el. Neberlandsk) og En-
 gelsk (af Angelsaksisk). Den nordiske Fjergrening har tidlig deelt sig i
 to Afdelinger, nemlig den østlige, omfattende Svensk og Dansk, og den
 vestlige, indbefattende det Norske med det deraf udgaaende Islandsk.

Den skriveslige Brug af de enkelte Sprog har deels begyndt noget
 sent, og deels været forsømt eller afbrudt, saa at der tildeels mangler
 Sprogminde for lange Tider. De ældste Skrifter, som høre til denne
 Sprogstamme, ere skrevne i det gotiske Sprog i det 4de Aarhundrede
 (Ulfilas + 388); derfor er dette Sprog af saa overordentlig Betydning
 for Sproglundskaben. Først efter lang Tids Forløb og omtrent fra det
 8de Aarhundrede findes Skrifter i Høitydsk og siden ogsaa i Saksisk
 og Angelsaksisk. Og de første Skrifter i Gammel Norsk ere fra en
 endnu senere Tid, formodentlig fra det 12te Aarhundrede; de fleste Skrifter
 høre ellers til det 13de og 14de. Omtrent fra samme Tider har man
 ogsaa Skrifter (især Lovbøger) i Gammel Svensk og Dansk, hvoraf det
 viser sig, at disse to Sprogformer vare meget lige indbyrdes og tillige
 havde nogen Lighed med den norske, især i Bøiningformerne, medens
 de derimod fraskille sig i visse betydelige Punkter, og Landt andet ved
 Mangel af Tvelyd eller Diftonger.

109. I de ældre beslægtede Sprog findes enkelte Former
 eller Lydstillinger, som ved Sammenligning med dette Sprog
 befindes at være mere oprindelige, saaledes at den tilsvarende
 norske Form kan betragtes som en Dvergang eller tillempet
 Form. Af saadanne Dverge mærkes følgende:

O (W) for A (Den forhen omtalte Omlyd, § 98, 102) saasom:
 Tonn, Nos, Osp, Stong, Vomb. Jf. Gammel Høi-
 tydsk: zand, nasa, aspa, stanga, wamba.

Ja (je) og jø for J (G), f. Ex. jamn, Sjarta, Sjelm; hjælp.
 Goth. ibns (I. eben), hairto (I. Herz), hilms (I. Helm),
 hilpan (I. helsen). Ligesaa: Sjodr, Bjørk, Jord, jf.

Ght. fedara, bircha, erda (G. § 104). Derimod „ju“ og „jo“ for „iu“ (I. ie), hvorpaa Exempler ere anførte ved § 77.

I for þ (th, i Lydsk D) er en nyere Overgang, som forhen er omtalt (§ 32, 106). I Efterlyden er þ (Angelsk. ð) fra gammel Tid faldet sammen med D (hvorom s. § 33); i nogle Ord er det sammensmeltet med et foregaaende Q og R, saaledes: Gull, holl, vill, sinna, linn, Munn. Goth. gulþ, hulþs, vilþeis (Ght. gold, hold, wildi), Ght. findan, lind, mund.

R for S (i Gothisk), f. Ex. vera, or, Rjer, Øyra, høyra. Goth. visan, us, kas, auso, hausjan.

R er bortfaldet i visse Endelser, f. Ex. fara (Goth. Ang. og Ght. faran). I nogle Ord ogsaa efter Rodvokalen, saasom: „i“ for in, „aa“ for an (Ang. on), „u“ for un (f. Ex. u-rett, Ang. unriht), si for sin (f. Ex. si-grøn, Ang. singrene). Sjeldnere forved S: Gaas (G. I. gans), fus (G. I. funs). Forved R er det stundom sammensmeltet eller assimileret, f. G. oþþer (o: øð), taþþa, driþþa, søþþa, frøþþa. Jf. Ang. unc, þancian, drincan, sincan, scrincan

V er bortfaldet forved U og D i nogle Ord, som: Ord, Orm, Ulv, UU, undra. Jf. Ang. vord, vorm, vulf, vulle, vundran.

þ er bortfaldet efter Rodvokalen, eller rettere sagt, det har ikke fundet Indgang i denne Stilling. Jf. Sko, Se, tio, med Goth. sköh(s), faihu, taihu (s. § 79). Det findes ellers at omvegle med G, som ogsaa i nogle Ord er bortfaldet, saasom: maa for mag, twaa for twaga (§ 79). Ved et paafølgende I bliver et saadant þ (ch) eller G ligedannet eller assimileret, f. Ex. Dotter, Naatt (eller Natt); aatta, (Ght. tohtar, naht, ahto), lett, rett, (Ang. liht, riht); jf. bergutt (I. bergicht). Om þ forved R, Q og N er forhen talt; det er især i Gothisk og Angelskisk, at denne Lyd findes gjennemført.

Num. Svøtydskten har fra gammel Tid adskilt sig fra de andre Sprog ved en Lydskjæbning i Konsonanterne, idet den har **Z** for **X** (f. Ex. Zahl, Junge), **X** for **D** (Tag, Lob), **D** for **T** (Dach, Ding); ligesaa **F** for **P** (kaufen, laufen) og **B** for **F** eller **V** (haben, leben). Dette skulde egentlig synes at være os uevkomnende, men det maa dog anmærkes til en Vaarindelse, da man altid er saa tilbøielig til at bruge visse tydske Ord, som man selv har haft eller kunde have i en mere hjemlig Form; f. Ex. zitre (Norst: titra), zire (skulde her bedde tira), Klobs, Spibs, ribse (Norst: Klot, Spit, rita), Enit (Entb), Ekilt (Eskold), Zelt (Tjeld); jf. forvalte og opvarte, som her skulde bedde forvalda og oppvarba (eller rettere aavarba). Det tydske „Beute“ skulde her ikke bedde „Bytte“ men Byde; **X** hijsig ikke „hidsig“ men hitug; **X** rechtmäßig (af Maß) ikke „retmæssig“ men enten rettmaatig (rettmæt) eller noget lignende.

110. I de nærmeste samtidige Sprog, nemlig Svensk og Dansk findes mange Former, som adskille sig fra de tilsvarende norske; men i disse Overgange kunne de norske Former ikke kaldes tillempede eller ufuldkomnere Former, da de sædvanlig have ligesaa god Grund og ofte endog maa blive at ansee som fuldkomnere Former, idet de stemme mere overeens med de ældre og mere uforvanskede Sprog. For en stor Deel ere Afvi-gelserne de samme i Svensk og Dansk og kunne saaledes betragtes under eet.

I den norske Form svarer saaledes:

au til o, f. Ex. laus, blaut, Auga. Sv. lös, blöt, öga.

øy til ø: høyra, løysa, støyta. Sv. höra, lösa, stöta.

ei til e: Leir, heil, rein. Sv. ler, hel, ren.

e til æ, i de Ord, som ende med Vokalen, saasom: Se, Ane, Tre. Sv. sä, knä, trä. Lignende i Dansk.

u til o, i samme Tilfælde: Vu, Bru, tru. Sv. bo, bro, tro.

o' til u i forskjellige Tilfælde: Odd, hogga, broten. Sv. udd, hugga, bruten. Ligesaa: Mold, holl, Sol, Kol. D. Muld, hul, hul, Kul.

a til o eller aa, forved id og rd: Vald, halda, Gard, hard. Sv. våld, hålla, gård, hård. Ligesaa: Fald, Fald, svart. D. Fald, kold, fort.

o mangler forved r: rang, reka, Rist. Sv. vrång, vråka, vrist. (Dog findes det i nogle Dialekter.)

g svarer stundom til j eller i: *Søgd, nøgd, mogleg.* (Sv. højd, nåjd, möglich); *Auga, Veg, vega.* (D. Die, Bei, veie).

j findes ofte forved Endelsen, f. Ex. *hevja, Krevja, flytja* (Sv. häfva, kräfva, flytta); *telja, skilja, venja* (D. tælle, stille, vønne). Derimod mangler j stundom i Forlyden forved e (æ): *Set, stela, sette* (Sv. fjät, stjåla, sjetta); *eg, heim, i Sel* (D. jeg, hjem, ihjel).

I Forholdet til Danish findes imidlertid flere betydelige Overgange, især i Efterlyden. Saaledes svarer:

t til d, f. Ex. *ut, mot, liten.* (D. ud, mod, liden).

p til b: *tapa, gripa, ropa.* (D. tabe, gribe, raabe).

r til g: *rið, tið, taka.* (D. rig, lig, tage).

g til v (ofte efter a og o): *laga, Sage, Skog* (D. lave, Have, Skov). Jf. *Sug, duga.* (D. Sn, due).

u til ld: *full, Falla, illa.* (D. fuld, falde, ilde).

nn til nd: *Mann, inn, Fienna.* (D. Mand, ind, fjende.)

Hertil komme ogsaa nogle Overgange i Vokalerne, saasom at Endevokalen *u* i Dansk bliver til *ø*, at *ju* (*jo*) ombyttes med *y*, og enkelte mindre omfattende Lydskifter, som her maa forbigaaes. Om Afvigelser i de aabne Vokaler og om Fordobling af Konsonanter er forhen talt (§ 29, Anm.).

Anm. I et Par af disse Overgange kunde maaskee den norske Form ansees som nyere eller usuldkommere; nemlig ved *D* for *U*, forsaavidt det sidste skalde svare til den oprindelige Grundvokal (f. Ex. *Mold, Goth. mulda*), og ved *R* for *Br*, da dette *B* ogsaa findes i de ældre Sprog, især i Angelsachsisk (f. Ex. *vridan, vritan*). I de øvrige Overgange maa derimod den norske Form ansees for at have ret god Grund, som kan sees ved Sammenligning med de andre beslægtede Maal. Til nærmere Oplysning kunne et Par Exempler paa nogle af de mest omfattende Overgange her anføres:

	Goth.	G. Hvitvsk.	Angelsk.	Norsk.	Dansk.
au.	laubs.	laub.	leaf.	Lauv.	Løv (Sv. Löf).
	augo.	auga.	eage.	Auga.	Die. (Sv. äga).
ei.	haims.	heim.	häm.	Heim.	Hjem. (Sv. hem).
	stains.	stein.	stän.	Stein.	Steen.
ju.	piubs.	diub.	peof.	Ljuv (Ljov).	Løv.
	niutan.	hiuzen.	neotan.	niota.	nyde.

a.	hardus.	hart.	heard.	hærb.	haarb.
	haldan.	haltan.	hoaldan.	halba.	holbe. (Sv. hålla).
t.	itan.	ezan.	etan.	eta.	æbe. (Sv. äta).
	bitan. (oi).	bizan.	bitan.	bita.	bibe.
p.	gripan.	grifan.	gripan.	gripa.	gribe.
	hlaupan.	hlaufan.	hleupan.	laupa.	løbe.
f.	riks (reiks).	rich.	ric.	rif.	rig.
	vakan.	wachen.	vacian.	vaka.	væge.
g.	vigs.	weg.	veg.	Beg.	Bei. (Sv. väg).
	liugan.	liugan.	leogan.	ljuga.	lyve. (Sv. ljuga).
j.	saljan.	saljan.	sellan.	selja.	sølge.
	varjan.	warjan.	vorian.	verja.	værg.
ll.	fulla.	full.	full.	full.	fulb.
nn.	vinnan.	winnan.	vinnan.	vinna.	vinde.

Ser ved er at mærke, at Angelsachsisk har visse Overgange i Vokalene, saasom å for oi, eå for au. De høitidske Overgange ere for nævnte. — De her opstillede Exempler ere kun faa; men maaskee man allerebe heraf kan see, at den norske Form dog ikke er saa ganste at foragte.

V. Overgangsformer.

111. Efter denne korte Sammenligning med Ordformerne i Gammel Norsk og i Frændesprogene komme vi endelig til de Afsigelser, som finde Sted i Landstabsmaalene, altsaa til de Lydvæglinger, som forhen ere betegnede som samtidige Overgange i Sprogets indre Forgørelser (§ 101); og som med eet Ord kunne kaldes Overgangsformer eller Dialektformer. De nærme sig meget til de i den første Afdeling omhandlede Udtaleformer, saa at de kun adskille sig fra disse som større og mere vilkaarlige Forandringer, som kunne ansees at være fremkomne enten ved en særegen Opfatning af visse gamle Former eller ogsaa (i enkelte Tilfælde) ved Paavirkning af et andet Sprog. De fleste af disse Overgange forekomme kun i enkelte mindre Dele af Landet og have saaledes kun liden Magt; enkelte andre ere derimod udbredte over en stor Deel af Landet, uden at der dog er Grund nok til at ansee dem som gyldige i en almindelig Sprogform.

Anm. Da disse Former egentlig her maa betragtes som et Slags Afsigelser i Sproget, kunne vi altsaa ikke tillægge dem nogen stor Betydning, og da de oftest kun omfatte smaa Rækker af Ord og saaledes

nærmest høre til Ordbogen, maa de her behandles i første Række. Vi tage dem her i den Orden, at vi først betragte Vokalene og derefter først Endevokalerne, dernæst Konsonanterne og tilsidst nogle Lydskiftninger, som omfatte baade Selvlyd og Medlyd.

a) Overgang i Vokalene.

112. Det regelrette Forhold imellem Endevokalerne *U* og *E* er, som forhen anført, at *U* tilhører Verberne i Grundformen (Infinitiv) og Navneordene i *Hunkjøn*, medens derimod *E* tilhører Navneordene i *Hankjøn* og *Intetkjøn*. Men det er allerede bemærket (i § 81), at det kun er en Deel af Landet (nemlig den vestenfjeldste Side fra Mandal til Sogn), hvor dette Forhold findes rigtig gennemført i Taler, og at der paa andre Steder findes visse Afvigelser, som her maa nærmere omtales. I et lidet Strog af Landet (Esfj., Nfj., Edm.) er dette *U* overalt gaaet over til *E*; f. Ex. *Kaste*, *Falle*, *fare* (for *kasta*, *kalla*, *fara*); *Kloffe*, *Riste*, *Sure* (for *kloffa*, *kista*, *fura*). I det Søndenfjeldste findes en Uvedeling af Ordene, saaledes at de fleste Ord have faaet *E* (som *kaste*, *kalle*, *kiste*), medens derimod nogle Ord enten beholde *U* eller faae en anden Overgang (som *fara*, *furu*), hvorom nedenfor. I det Trondhjemste findes den samme Deling af de eensartede Ord, men med den Forskjel, at *E* bliver udeladt, eller med andre Ord, at Endevokalen bortfalder; f. Ex. *Kast'*, *Fall'*, *Fjenn'*, *finn'*, *bit'*, *før'*, *driv'*, *Rift'*; *Rist'*, *Kloff'*, *Dyn'*, *Gryt'*, *Luf'*, *Suv'*, *Tuv'*. Det samme finder da ogsaa Sted i de Intetkjønordsord, som ende paa et oprindeligt *E* (*J*), f. Ex. *Snør(e)*, *Belt'*, *Minn'*, *Skift'*, — og tildeels ogsaa i *Hankjønordsord* og andre Ord, som skulde ende paa *E*, saa at der paa nogle Steder (navnlig i Stjordaten) ikke skal findes noget Ord, som ender med denne Vokal, undtagen i enkelte Boiningsformer.

I sammensatte Ord, som ere forbundne med *U* (f. Ex. *Sanda=lag*, *Manna=mod*, *Folka=slag*), faar denne Vokal de samme Overgange, f. Ex. *Folkeslag* el. *Folkslag*. Endnu mere finder dette Sted ved det gamle *D* (eller *u*) i denne Stilling, f. Ex. *Ristø=lof*, *Klofko=streng*, *Tungo=rot*; den gamle Vokal findes bevaret i *Hardanger* og maaskee lidet videre derom-

kring, hvorimod den paa andre Steder gaar over til **E** eller bortfalder.

Imidlertid er det at mærke, at Overgangen af **A** til **E** sædvanlig kun finder Sted, naar Vokalen virkelig slutter Ordet. Naar derimod en Konsonant paafølger, staar Vokalen noget fastere, f. Ex. i: **Kastar**, **gamall**, **Gaman**, **møstast**, **rivast**, **rivande**. Og om endog Konsonanten er bortfalden, vil dog gjerne den gamle Vokal blive staaende; f. Ex. **anna(t)**, **Kalla(t)**, **Kasta(t)**, **Kasta(de)**, **Skoga(r)**, **Gesta(r)**, **uta(n)**, **heima(n)**, **Asta(n)**, **Klofka(n)**, **Kista(n)**. Ligesaa i Sammensætninger som: **Katta(r)**=**Kinn**, **Skoga(r)**=**teig**, **Sofna(r)**=**folk**.

Anm. I Ord med tre Stavelser er Endevokalen noget vakkende, idet den paa flere Steder bortfalder. Saaledes bliver f. Ex. **Fjvrelde** (Sommerfugl), **Søgende** (Yube), **Tenesta** (Tjeneste) ofte forkortet til: **Fjvrelb**, **Søgend**, **Tenest**. Ligesaa forkortes Endelserne **ande**, **are**, og den nye Endelse „**else**“ ogsaa søndenfielbs til: **and**, **ar**, **els**; f. Ex. **buand**, **skerar**; **Sendels**. Om Endelsen „**leise**“ er forhen talt (§ 91), ligesaa om „**ing**“ (§ 89) og „**ar**“ ved Subst. (§ 87). En lignende Afkortning findes i nogle sammensatte Ord, som: **Sorsæte** (til **Sorset'**), **Syrflæd(e)**, **Tongsim(e)**, **Brudgum(e)**, **Suobond(e)**. Jf. Navnene: **Sverik(e)**, **Frankrik(e)**, **Saabøl(e)**, **Krosbøl(e)**, **Nordmør(e)**, **Sunnmør(e)**, **Enebak'** (for **Ignabak'**); **Torber** (for **Torbera**). — Ellers kan anmærkes, at ogsaa nogle kortere Ord ere noget vakkende, saa at det seer ud, som om de havde to gamle Former, en med een Stavelse, og en med to; saaledes findes: **Galte**, **Kobbe**, **Holme**, **Myra**, ved **Siden af Salt**, **Kobb**, **Solm**, **Myr**; ligesaa **Star**, **Dr**, **Rein**, **Belt**, **Skodd**, ved **Siden af Stare** (Fugl), **Ore** (Træ), **Keina** (Engbakke), **Veita** (Grøft), **Skodda** (Laage).

Alt dette er imidlertid som intet at regne imod den store Forkortning, som finder Sted i de trondhjemske og nordlandiske Egne; hvor Sproget saaledes faar et ganske særegt Præg ved sine mangfoldige Eenstavelsesformer. Noget lignende findes ogsaa i Sverige i de nordlige Egne, saa at dette Sprogmærke synes at indtage en Rude eller Strimmel tværs over Halvøen fra Havet til den botniste Bugt. Efter et kort Mellemrum findes det igjen i det jydsk Almuesprog, samt i Hollandsk og, som bekendt, ogsaa i Engelsk.

Tiljævning i Føstavellesord.

113. I en Deel af Landet findes imidlertid, som ovenfor antydet, en Deling i de eensartede Ord, saaledes at nogle af

dem have *E*, forsaavidt *B*okalen ikke bortfalder, medens andre have *A*, som ikke bortfalder, men derimod stundom gaar over til en anden haard *B*okal (*Ma*, *D*, *U*). Denne Afvigelse findes at grunde sig paa en Tilstrækning eller Begjælvirking imellem *R*odvokalen og *E*ndevokalen, idet den ene lemper sig efter eller nærmer sig til den anden; det kan saaledes kaldes en Tiljævning eller Afsmilering, som tildeels ogsaa bliver en fuldkommen *V*igedannelse i begge *B*okaler. Og denne *O*vergang indtræder da kun i en vis *U*ydstilling og fremviser saaledes en *R*egel, som er ret mærkelig, saavel ved dens stærke *I*ndgriben i nogle *B*ygdemaal som ved dens store *O*mråde i *L*andet, da den med visse *F*orandringer gjælder for *T*rondhjems og *A*gershuus *S*tift og endda strækker sig langt ned i den østlige *D*eel af *K*ristianssands *S*tift.

Kortest kan denne *R*egel udtrykkes saaledes: Naar et *O*rd har en aaben *B*okal i *R*oden, og en enkelt *K*onsonant paafølger, bliver *E*ndevokalen ikke *E*, men enten *A* (*Ma*) eller *D* (*U*). Men *U*ydstillingen maa nærmere bestemmes saaledes, at *R*odvokalen maa være en af de *S*elskød, som i § 29 ere betegnede som „ofteft korte“, fornemmelig *A* og det aabne *D*, *U*, *E* og *I*, og den følgende *K*onsonant maa være enten en, som oprindelig er enkelt, eller ogsaa en som er forbunden med *j* (*rj*, *lj*, *nj* o. s. v.). *I* denne *U*ydstilling indtræde altsaa følgende *F*orholde. *V*erbet (*I*nfinitiv) beholder den gamle *E*ndevokal *A*, f. *E*x. *f*ara, *t*ala, *b*aka; *b*ora, *f*oma, *f*ova, *m*una; *l*esa, *b*era, *d*repa, *v*ita, *l*iva, *k*ipa; — *set*ja, *ver*ja, *spyr*ja, *sel*ja, *ven*ja, *tem*ja, *krev*ja, *seg*ja. *I* *N*avnordene skeer den *F*orandring, at *K*onsonantordene faae *A* i *S*tedet for det gamle *E*, f. *E*x. *S*ara (en *h*are), *S*ana, *M*aka, *S*aga, *M*osa, *S*ola, *D*ropa, *B*runa; *S*ela, *U*eva, *B*ita, *S*tiga. *K*onsonantordene faa derimod *D* eller *U* istedet for det gamle *A* (*E*), f. *E*x. *B*roto, *S*olo, *S*oso; *S*uru, *S*etu, *L*egu, *S*vipu, *V*iku; *V*erju, *S*elju, *L*oju. *I* *S*ammensætningen findes lignende *F*ormer; saaledes endog i *L*elemarken: *S*ana-Kamb, *M*aga-maal, *S*prota-belte, *U*eva-tak, *T*ela-Flot; *S*uru-Fløg, *S*ogu-mann, *V*iku-blad. Men i dette *L*ilsælde er det en

gammel Form, som kun er bleven staaende i denne Lydstilling, men i andre Stillinger gaar over til *G*.

Anm. De sœndensjœlste Maal have saaledes to Slags Infinitivber nogle paa *E* og nogle paa *A*, to Slags Funktionord, nemlig paa *E* og *A*, og to Slags Funktionord, paa *E* og *U* (*D*). I de Ord, som have Tilhœvning, er Udtalen tildeels noget afvigende; saaledes lyde de anførte Ord: *Reva*, *Øita*, *Stiga* omtrent som: *Ræva*, *Betta*, *Stegga* el. *Stæga*.

Man kunde let falde paa den Lante, at disse Funktionord paa *A* kunde være Levinger af en gammel Sprogform, da nemlig denne Endelse findes i ældre beslægtede Sprog. (Jf. Angelsk. *hana*, *maca*, *maga*). Men i saa Fald maatte da samme Endelse ogsaa findes i andre Lydstillinger, f. Ex. *Lime*, *Maane*, *Krabbe* (Ang. *tima*, *mona*, *crabba*); og dette er ikke Tilfœldet. Lingen forklæres vistnok lettest saaledes, at det er en gammel Bœiningform, som her er traadt i Stedet for Grundformen; og den gamle Bœining gav ogsaa en let Anledning hertil, da nemlig Ordene paa *E* (*i*) havde de fleste Bœiningformer paa *A*, ligesom ogsaa Ordene paa *A* havde de fleste Former paa *D* (*U*).

114. Men paa nogle Steder forekomme endnu større Afvigelser i den her omhandlede Lydstilling. De Berber, som henhøre hertil, faae deels en betydelig Forandring i Rodvokalen og deels ogsaa i begge Vokaler. I de Ord, som oprindeligt have en lind Vokal (*E*, *J*) i Roden, faar denne sœdvanlig en bred Udtale (f. Ex. *bœra* for *bera*, *lœva* for *liva*), saa at den endog kan gaae over til *A*; saaledes i *Ramdalen*: *bara* f. *bera*, *lava* f. *liva*. I de Ord, som have *D*' og *U*', vil Lyden derimod helst gaae over til „aa“, og dette synes da at virke paa Endevokalen, saa at ogsaa denne bliver til „aa“, f. Ex. *saavaa* for *sova*, *kaammaa* for *koma*, *maannaa* for *muna*. (Jndherred, Ord., Gbr.). Men hvad som er mere besynderligt er, at ogsaa *A* gaaar over til *Ua* i begge Stavelses, f. Ex. *faaraa* (*fara*), *taalaa* (*tala*), *baakaa* (*bala*); og dog er dette en meget udbredt Overgang. (Jndh., Ord., *Guldal*, *Østerd.* — *Rûmmedal* og *œstre Tel.*). Og endelig komme de Ord, som egentlig havde *E*' og *J*', paa nogle Steder ogsaa til at følge med i det samme Lydstifte, saa at deres Udseende tilsidst bliver temmeligt ujkendeligt; f. Ex. *baaraa* (for *bera*); *laasaa* el. *lofsaa* (*flesa*),

laavaa (liva), vaataa el. vottaa (vita); dog er denne Overgang ikke fuldt saa udbredt. (Indh. Ordb., Guldalen, Østred.).

Anm. Flere Exempler ere: hata (haataa), mala (maalaa); bora (borraa, baaraa); vera (vera, vara, vaaraa), stela (stela, stala, saalaa), drepa (bræpa, brappa, braappaa), hita (heta, hetta, hatta, haattaa), lina (lena, læna, lana, laanaa).

Paa et Par Steder findes Ordb med Endelsen aa, men med en anden Vokal i Roden. Saaledes i Østebalen: staa (eta), gjøraa (gjera), fjøraa (fjera). I Finn (i Del.): veraa, segjaa, tølaa (tela), fjønaa (fjønå, o: bisje). — Lignende Former synes ogsaa at finde Sted i fvenste Dialekter:

115. En lignende Tiljævning finder Sted ved Navneordene. Hantjønordsordene, som her have Endelsen A for E (§ 113), faae endog ganske de samme Forandringer som Berberne paa de samme Steder. Saaledes bliver f. Ex. Hana (Hana) til Haanaa, Mose (Mosa) til Maasaa (el. Mossaa), Spune (Spona) til Spaanaa. (Øbr. og fl.). Rigesaa: Neve, Bie (Beta), Stige (Stega) til Nava, Bata, Staga (Ramdalen) og Naavaa, Baataa, Staagaa. (Indherred og fl.).

Hantjønordsordene faae en lignende Overgang i andre Former. Naar Rodvokalen oprindelig er D' eller U, faae begge Stavelser enten luft D eller luft U, f. Ex. Loko og Luku for Loka (en Laage); dog findes undertiden begge Overgange paa eet Sted, saaledes i Østebalen: Koso, Kolo, Skoro, ved Siden af: Flutu (f. Flota), Svulu (f. Svola), Zuku (f. Hoka). Og om Rodvokalen egentlig er E' eller J', kan den endda paa nogle Steder gaae over til D og U; saaledes bliver f. Ex. Seta (o: Sidden, Sæde), Lega (Liggen), Vikka (Uge) til Soto, Logo, Boko (i Ramdalen), og til Sutu, Lugu, Buku (i Indh. og fl.).

I de Hantjønordsord, som slutte med en Konsonant, retter Tiljævningen sig efter den anden Vokal i Ordet; saaledes: Saapaar (for Hamar), Naavaar (Navar), Kaapaar (Kopar), Saamaar (Sumar); men derimod: Tudur (for Tidur, Fugl); jf. Jutul (Jotul), Jukul (Jokul).

Anm. Flere Exempler ere: Sage (Sagje), Soga, Saagaa. Sæfe, (Sæfe), Saka, Saalaa. Brote, Brotta, Braataa. Boge (Bogje), Bogga, Baagaa. Brune, Brona, Braanaa. Sele, Sela, Sala,

Saala. *Sice, Seta, Satta, Saattaa. Svide, Svæ'a, Svabba, Svaaabaa.* — *Soka* (paa Ansigtet), *Soku, Soko, Suku.* *Bera* (∴ Sunbjørn), *Baru, Boro, Buru.* *Keka* (∴ Skovl), *Ketu, Kolo, Kulu.* *Ida* (Hvirvelstrøm), *E'a, E'o, Dbo, Ubbu.* — Konsonanten imellem Vokalerne lyder ofte, som om den var fordoblet; men alligevel maa det erindres, at det er kun ved enkelt Konsonant, at denne Tiljævning finder Sted, og ikke ved dobbelt eller sammensat Medlyd; saaledes ikke i: *falla, Stalle, Granne, kasta, fanga* o. s. v. Ligesaa maa bemærkes, at endskjønt Tiljævningen medfører *lu* og *D*, samt *Aa*, findes den dog ikke i de Ord, som oprindeligt have denne Lyd; saaledes ikke i: *Suva, Lufa, Kosa, Bola, Raate, Laave, blaasa, laana* o. s. v. Tiljævningen holder sig alene til den forhen (i § 113) anførte Lydstilling, hvorved endnu kan mærkes, at Exempler med *J* og *D* (aa)vent) ikke her ere anførte, fordi de ere meget saa, hvoriblandt: *Rysu, Sypyu, Kjuru* (for *Ljora*). Naar et Ord har Bøiningsformer med forskellig Lydstilling, kan Tiljævningen indtræde i den ene Form og ikke i den anden; saaledes: *Dag, Daagaa* (for *Dagar*); *Beg, Baagaa* (for *Begar*); *bertmob: Haamaar, Hamra(r); Raavaar Ravra(r); taakaa, taf; draagaa, drag; laasaa, les; baaraa, ber; laavaa, liv (lev).*

I det Bestensjeldste er denne Overgang aldeles fremmed, undtagen i et Par enkelt staaende Tilfælde: „*maba*“ for *medan*, „*naba*“ for *neban* (paa nogle Steder i *Sdm.*); „*aavaa*“ for *ovan*, „*aataa*“ for *utan* (ved *Bergen*). Derimod findes en Tiljævning i Vokalerne i nogle saa sammensatte Ord, som: „*berfott*“ for *berfott* (*barfobet*), „*Borroft*“ for *Bordbiff*, „*Kvissinn*“ for *Kvitsunn*. Jf. „*Kjerolb*“ for *Kjerolb*.

Overgang i enkelte Vokaler.

116. Til Oplysning om Overgangene i de enkelte Vokaler bliver det rigtignok nødvendigt at omtale hver enkelt Lyd for sig selv; men her bliver det ogsaa nødvendigt at beslitte sig paa den allerførste Korthed, da Emnet er saa mangfoldigt, at en udførlig Behandling deraf vilde optage alt for stort Rum i Forhold til andre og vigtigere Sager.

Lyden *A*, som vi her begynde med, gaar ofte over til *Aa*, saaledes 1) forved „*ng*“ og „*nk*“ (i *Bergens Stift*), f. *Ex. laang'e, raang'e, maange, Kraank'e, Taankje* (for *lang, rang* o. s. v.). 2) i nogle Ord, hvor et *l* er bortfaldet (i *Rbg. og Tel.*), f. *Ex. Nam* (*Ulm*), *Saam* (*Halm*), *haav'e* (*hålv*), *Raav* (*Rålv*), *Saas* (*Håls*). Jf. *Baan* for *Barn*, *Gaan* for *Garn*. 3) i Endestavelser forved *R*, *L* og *N*, som: *innaar*

(for innar), utaar, Sumaar; vesaal (for vesal), frostaal, vindaal; noraan (for nordan), utaan, undaa(n). Om den videre Overgang ved Tilfævning er nys forhen talt.

Anm. Andre Overage ere: A til D', i en Form af nogle Verber, som: kvorv, kolv, løf, rol (for kvarv, kalv, laf, raf). Ogsaa i nogle Subst., oftest som en videre Gjennemførelse af Omlyden A—D (§ 102), som: Høst (for Hæst), Stomm (Stam), Løste (Læsta). — A til E og E, som: Hæta (Hætan), herle (for hærbla, o: temmelig). Jf. læmn, Jerv, Hjerta (§ 104). Søndenfjelds ofte som Abtialeform forøed H, L, R, f. Er. arg (arg), Høls, Hlv, kenn, ænna (§ 10). Om E for A i Endestavelserne er før talt (§ 112).

Nogle faa Ord, som i det gamle Sprog synes at have havt A, have nu almindeligst Na, nemlig: Aaker, Aare (i Sirdal: Aere, G. R. arinn), aar (i Tel. at), laaf (i Nyl. laf).

117. Na gaar over til D (luft) i en Form af nogle Verber, dog kun i et lidet Distrikt (Hall. og Valdres); saaledes oto (for aato), logo (laago), fogo (saago), voro, boro, foto, govo, dropo. Sjelden i andre Tilfælde, som: To for Taa, So for Haa (Græs).

Anm. En mærkelig Overgang imellem Na og D finder Sted i det Ord „høg“ (høi); det hedder i Nbg. og Tel. „haag't“, men har ellers overalt D, ligesom i Svensk hög og Dansk høi. I det gamle Sprog hedder det „haa“ (hår), og denne Form findes fremdeles i mange Stedsnavne, som: Haasv, Haanes, Haavoll. Men i de ældre beslegtede Sprog har Ordet en Vokal, som ellers svarer til vort Au (Goth. hauhs, Ght. hoh, Ang. heah), og saaledes synes ingen af de norske Former at være ganske oprindelig. Imidlertid har Formen „høg“ nu faaet en saadan Oervægt i Landet, at den vistnok maa opstilles som den normale Form i Sproget.

118. O gaar over til Na i visse Endelser, f. Ex. mestaa (for mesto), Ristaar (Ristor), Susaa (for Husom) o. s. v. (Vest-nordenfjelds). I Rydstillingen „jo“ bliver det ofte til D (aabent), f. Ex. Njøte (for Njota), njøte, frjøse, Ljøe, Ljøre, Rjøme. (Hall., Vald., Nyl., Edm. og fl.). Det aabne O gaar meget ofte over til D (aab.), f. Ex. Sø (for Sod), Rø (Rød, o: Fiskekind), Bøe (Bode, o: Skjær), Knøe (Knoda), tøre, Tørv, Rørg, Røl, Fømen. (Vest i Hall. og Valdres og ellers paa Opplandene, ogsaa i Nordland).

Anm. At D' i visse Lydskillinger sædvanlig lyder som Na, er forhen omtalt (§ 48); i Hallingdal og Balbers er dog Overgangen til D overveitende, hvorved Bofalem i mange Ord faar en mærkelig Lighed med en vis gammel Form af Dmlyden af A (§ 98), f. Ex. Ørn (Oran), Løn (for Lon, f. § 48); Dnd, Hønd, Strønd, Støng, Bømb. Denne Overgang kan skindom give en Vellebning til Ordets rette Grundform; saaledes ved et Ord, som i Midten af Landet hedder „Faan“ (= Fug, Støvbælle) men i Nordland „Fan“ og i Balbers „Føn“, hvoraf man kan slutte, at den egentlige Form er: Føn (o') og svarer til et gammelt føn (i Genitiv fanar).

I Lighed med „is“ for io findes ogsaa is for ju, f. Ex. fjøke (ffuka), rjøke, Frjøpe (dog kun i Berberne). I nogle Tilfælde gaar Lyden over til v, f. Ex. Sv, Sny, Ryme (paa Helg. for Sjo, Snjo, Rjome), blyg, dryg, lyga (for bljug o. f. v.).

Af de andre Overgange fra D' mærkes: 1) D' til A i Ravne, som: Lærgler (Lørgelr), Lallat, Lalleis o. fl. Jf. Mal, Man, Afl, Trapp, Habba (som staar i Forbindelse med Dmlyden A—D, § 102). 2) D' til U: usf (ofs), Kluffe, butten, sluppen, bruften o. f. v. Ellers ved Tilføjning efter § 115.

119. U er i det Søndenfjeldste overgaaet til D forved A; saaledes: Don (for Dun), Lon, bron, Lone. Jf. Krone, Bona (for Bunad). Det aabne U gaar i nogle Ord over til Y eller D, f. Ex. stytt (for stutt), Ryst, Brynn, tynn, Lykke, tørr, Stønd, Søndag. (Paa forskjellige Steder).

Anm. Nedsætnings-Partikelen „u“ hedder „o“ i hele den nordlige Deel af Landet til Sogn, Balbers og søndre Øst; f. Ex. olit, okjend, Ogagn, Oaar, Ogras. Altsaa ligedan som i Svensk og Islandsk. I det gamle Sprog findes u og o afserlende; dog maa u anses som det ældste.

Overgangen af U' til Y' (D) kan liges med adskillige danske Former, som: Lykke, tynd, Tønde, Kloft, sønden, sønder, Brønd, Lørke. Ordet Sub (S. R. sudr) er paa de fleste Steder overgaaet til „Syd“ og „Sør“; kun i Rbg. og Lel. høres „Su“. Ogsaa den gamle Form „Sunn“ (i Sunnfjord og fl.) har paa de fleste Steder faaet „v“; dog er Formen „sunnan“ noget mere almindelig.

120. Au gaar sædvanlig over til D (aab.) i Østerdalen og Valdalen, f. Ex. los (for laus); brot, fros, Prop, Lov, Hofst. Ellers paa Østlandet kun forved R, som: Tom (Taum), Flom (Flaum), omli (for amleg). I nogle af de østligste

Bygder gaar det over til *D*, f. *Ex. Mør* (*Maur*), *Ør* (*Aur*), *Strøm* (*Straum*).

Ånm I nogle faa Ord er *D* for *Ku* blevet meget udbredt i Landet, nemlig i *Brød* (for *Braub*), *Rød* (*Raub*), *Død* (*Daube*). Navnene „*Rommerike*“ og „*Romsdal*“ maa ansees som Overgangsformer for *Raumarike*, *Raumsdal*. Navnet „*Blomma*“ (paa Elven fra Østerdalen) synes ogsaa at være forvansket, men om det oprindeligt har hedt *Glauma* eller *Glaama* (som det tildeels kaldes), er uvisst.

121. *W* har i nogle faa Ord en Overgang til *E* (luft); saaledes: *Fre* (for *Fræ*, o: *Frø*), *ner* (*nær*), *ven* (næsten almindeligt for *væn*, o: *smul*). Omvendt findes ogsaa *W* for *E*, som: *Wing* (for *Eling*), *sær* (f. *ser*, *adv.*), *Sæna* (*Fenad*). Pronomenerne: *æg*, *meg*, *deg*, *feg*, *have sædvanlig luft E* (ikke aabent); men paa mange Steder gaar Lyden over til *W*.

Ånm I nogle faa Ord findes en mærkelig Omverling af „*æ*“ og „*jo*“, som synes at have fundet Sted fra de allerældste Tider. Saaledes: *Fræ* (med Overgang: *Fre*) og *Frjo* (med *Dv. Frø*, *Frjo*, *Frø*), *Sæ* (i Navne som *Sævs*, *Sævik*) og *Sjo* (med Overgang: *Sjø*), *Snæ* (i Navne, som *Snæbjørn*) og *Snjo* (*Snjs*, *Snø*). Disse Ord findes i *Gothisk* i *Farmen* *fraiv*, *saivs*, *snaivs*; og den gamle *Bokal* synes siden at være opfattet paa to Maader, dels som *æ* eller *e* (Jf. *L. See*, *Schnee*), dels som „*ju*“ (*ju*, *jo*). Hos os er den sidste Form bleven herskende i *Sjo* og *Snjo*; derimod synes den første at have Overvægten i Ordet „*Fræ*“, som ogsaa er bekvemmere end *Frjo*. En lignende Dobbeltform finder Sted i Navnet paa en Fugl (*Slaben*), nemlig: *Skjær* (med *Dv. Skjör*) og *Skjor* (med *Dv. Skjör*, *Skjur*, *Skjur*), hvortil den anden Form synes bedst berettiget. Jf. *fljo* (o: *fløv*), som ogsaa i *G. N.* hedder *sljör* og *slær*, ligesom *sjör* og *sær*, *snjör* og *snær*. Blandt lignende Overgange mærkes: *tjona* og *tena*, *Frødag* (ogsaa *Frødag*) og *G. N. frjádagr*, *te* og *G. N. tjá*, *flaa* og *lō* (*G. N. ljár* og *ló*). Jf. Navnene: *Ræroy*, *Ræreim*, *Rærland* (*G. N. Njardöy*, *Njardheimr*, *Njardarland*).

122. Det aabne *E* har flere Overgange, hvoraf de betydeligste ere: 1) *E* til *J*, f. *Ex. ditta* (for *detta*), *dinna* (*denne*), *Silju* (*Selja*), *Jöju* (*Evja*), *Ginte*, *sigja*, *tigja*; og ved et Slags Tiljævning: *Ritil* (*Rjetel*), *Sitil* (*Ferel*), *Sligjil* (for *Slegel*), *fligjin* (*flegen*), *drigjin* (*dregen*). — 2) *E* til *D* (aabent), som: *Rjelda*, *gjæno*, *Rjøm*, *Røy*, *Nøve*, *Løffa*, *Omne* (for: *Rjelda*, *gjennom*, *Rjem*, *Røy*, *Nëve*, *Løffa*, *Omne*).

Naar **E'** er langt og lyder som **Æ**, gaar det over til langt **D**:
 hør: (for her), høre (herda), Støv (Stev), Vov (Bev).

Anm. Om **Æ** for **E'** i visse Lybtilfælde er forhen talt (§ 47 og fl.). Andre Dvergange ere: **E** til **A**: Fal, val, glal' (for Ferd, verb, gjerda, i Jubbhered). Jf. Tilhævningen § 114. — **E** til **D**: Koble, wort, Dlv, kvolve (for Kella, wert, Elv, kvøva). — **E** til **J'**: trofja, hylja, Sylma, Svlbe, Sulle (for trefja, belfa, Selma, Selba, Sella).

123. **J** gaar over til **E** (luft) i nogle Ord, som: Kve (for Kvi), tre (tri), Tvebeite (for Tvibeite); i øvre Tel. sædvanlig forved **R**, f. Ex. fen'e (fin), Leen (Lin), Klene (Klina). Det aabne **J** gaar ofte over til **J'**, f. Ex. Byl, Gyl, Tyle, Kylje, Klja (Edm. for Pil, Gil, Tise, Klja, Jhar), Kysse (Tel. for Kise), mysse (misfa), myllo (millom), Klyppe (Klip-pa), Kypa (Kifta). **J** forved **R** regnes ikke hertil, da det maa betragtes som almindeligt (efter § 103).

Anm. Dvergangen ved Tilhævning til **a**, **aa**, **o**, **u**, er forhen nævnt (§ 114). Det er ogsaa anmærket, at **J'** paa flere Steder nærmer sig meget til **E** og tildeels endog kan gaar over til **Æ**, f. Ex. Læt (for Ltt), Klæpa (Klpa), Bæt (Btt) o. s. v. (Nest i Throndb. Stift). En lignende Dvergang findes ogsaa i nogle danske Ord: Bæger, bæve, kvæge, kvæg, Søder. Jf. Svensk: Bägare, bäfva. (Oprindeligt: Bilar, diva, kvila, Kvil, Sider). Ogsaa Dvergangen **J** til **J'** (**D**) gjenfindes i nogle danske Ord, nemlig: Lød (= Ltt), Lømmer (Lmber), Svøbe (Svtpa).

124. Ivellyden **Ei** gaar i en Deel af Landet, nemlig Østerdalen og Gulbalden, sædvanlig over til **E** (luft), f. Ex. mer (for meir), hel, ren, vet, grep, rev. Naar en paafølgende Konsonant mangler, beholdes dog „ei“ paa flere Steder, men i Eggen ved Røros indtræder „e“ ogsaa i dette Tilfælde, f. Ex. E, Se, Ie, gre, bre, for Eid, Heid, leid, greid, breid).

Anm. Sjestørre Dvergange ere: **Ei** til **i**, som Htm, Gtl, Gtt' (for Heim, Gell, Steib), og **Ei** til **ey**, som: røysa (B. Stift, for reisa), løyve, svøppe, svøggje (f. Ietva, svetpa, sveigla).

125. Ved de øvrige Vokaler kan følgende mærkes. **O** (aab.) gaar over til **E** i nogle Ord, som: deff'e, glegg'e, snegg'e (for døff, gløgg, snøgg). — **R** gaar paa nogle Steder (Hallingdal, Solør) sædvanlig over til **J**, f. Ex. Bi (for

By) ni, nitt, dir, Rit, brit, Grite, fist (o: fyrst), biggje (byggja); andre Steder kun i enkelte Ord, som: tvi (hver), firi (fyre), tikje (tykja). — By bliver paa nogle Steder (Hall, Solør) sædvanlig til „ei“, f. Ex. steite (for støyta), leise, gleime, Keik, deive, o. s. v., — paa andre Steder (Østerd., Gulda-len) sædvanlig til „ø“, f. Ex. støte, løse, høre, glømme, Røf, støpe.

Anm. Ved Overgangen D til E kan tilføies, at en mærkelig Dob-beltform med E og D finder Sted i nogle Berber, som: sōkka og sekka, rōkka og sekka, rōkka og rekka, og flere, som senere vilse nævnes under Bøiningformerne. Dernæst maa anmærkes, at „sø“ gaar ofte over til „se“, f. Ex. Bjerg, Kjerr, Mjell, Tjenn (eller Kjedn), for Bjerg (o: Hjalp), Kjerr (Krat), Mjell (Mim el. Snee), Tjorn (Bandytt) I Rigged hermed findes ogsaa: Fjera, Stjerna, Bjella, ved Siden af Fjora, Stjorna, Bjolla; men dette maa vel snarest opfattes saaledes, at den første Form er udgaaen fra den gamle Grundform med „a“ (G. R. fjara, stjarna, bjalla) og den sidste fra Bøiningformen med ø (Hjōru, stjōrnu, bjōllu). Jf. § 104.

At det aabne J paa nogle Steder ofte gaar over til D, er for omtalt (§ 21). I nogle faa Ord findes en Overgang til U, saaledes: murk (for myrk), buæg (f. byrg, i Balbers), slugg (f. slugg). Men i nogle Ord findes en mærkeligere Overgang, nemlig til „ju“; saaledes i Kristiansands Stift: gjura (for gyrd), Kjur'e el. Kjur (for styrd), Hjuring og Kjurung (for Hyrding, o: Bogter), ligesom „Kjura“ for Hyrda (o: Paase, Kjette). Jf. Navnet „Gjurd“, ubtalt som: Gjur, Jur, Jul (G. R. Gydr). I Ordet „tjukk“ (G. R. pykk) er denne Form saa almindelig, at den maa ansees som den herskende norske Form. Meget udbredt er ogsaa Formen „Kjurte“ og „Kjorte“ for Kjurta. Jf. Kjørtel for Kyrtel. Nogle lignende Former findes i Dansk, nemlig: Tjorn, Hjorne, Eenhjørning (for Tyrne, Hyrne, Einhyrning). Jf. Svensk: Kjørt, Kjørtel, bjugg, sjunga, sjunka.

b) Overgang i Konsonanterne.

126. I Konsonanterne ere egentlig to Slags Overgange; den ene er, at en Medlyd enten falder bort eller bliver indskudt, den anden, at Lyden ombyttes med en anden Medlyd. Begge disse Overgange skulle her betragtes under eet, idet vi kortelig maa omtale hver Lyd for sig selv, hvorved vi da følge den samme Orden som forhen (§ 31) og saaledes begynde med L.

L bortfalder sædvanlig i Talen i visse Endelser efter den

anden Vokal, f. Ex. *Suse(t)*, *lite(t)*. Jf. § 59. I en stor Deel af Vandet mangler det ogsaa i en Endelse ved Berberne efter *S*, f. Ex. *finnas* (= *finnast*), *møtas*, *Kiljas* o. s. v. Derimod bliver det stundom tillagt efter *S* i nogle Adverbier, som: *annast* (for *annars*), *ellest* (ellerø), *saaleist* (soleides). Af Overgange til en anden Medlyd findes en, som er meget omfattende, nemlig *I* til *D* i Efterlyden (i Mandals Amt, Jæderen og videre), f. Ex. *Mad* (for *Mat*), *veid*, *beid*, *bida*, *Kaud*, *Kod*, *ud*, *støyda* o. s. v.

Anm. I Ravnordene af Intetkjønnet høres sselben noget *I* efter den anden Vokal (kun i Smaalene: *Huset*, *Landet* o. s. v.); derimod findes et bobbelt *I* ofte tillagt til Roden i de Ord, som ende med Rodvokalen, f. Ex. *Irret*'e for *Ire-et*. Saaledes i *Sæterød*, *Tel*. og *Sogn*: *Rnett* (*Rne*), *Butt* (*Bu*), *Rytt* (*Ry*), *Fratt* (*Fræ*), *Høytt* (*Høy*); i *Søndmør* derimod: *Ireb* (*Ire*), *Stræ-b*, *Fræ-b*, *Ljø-b* (for *Ljø*, o: *Langen* paa en *Lee*). Her er altsaa en *Bøining*sform indlemmet i selve Ordet og opfattet dels som *I* (*Irret*), dels som *D* (*Ire-d*). Jf. *Svensk*: *tråb*.

Et Par Overgange, som før ere nævnte, ere: 1) *I* til *Kj*, f. Ex. *hukt*, *hugt*, *Kjønn*, *Skjøbn* (for *hjukt*, *hugo*, *Ljørn*, *Sijorn*). En tydelig Udtale af „*h*“ findes kun paa faa Steder (*Hard*, *Sdm*). — 2) *I* til *fl*, f. Ex. *Resle* for *Retla* (see § 40). Paa nogle Steder (især *Sæterød* og *Tel*.) findes dette gennemført ogsaa i *Bøining*sformer, som: *Etslar* (af *Ettel*), *Eselar* (af *Setel*), og i sammensatte Ord, som: *Moslag* (for *Rotlag*), *maslaus* (*matlaus*), *kvøleitt* (*kvittleitt*), *Kjoslynd* (*Kjoslynd*), *resleite* (*rettleite*).

127. *D* er udsat for mangehaande Overgange, hvoraf nogle allerede ere forhen omtalte; saaledes bortfalder det i *Dagligtalen* baade efter den anden Vokal (§ 59) og paa mange Steder ogsaa efter den første (f. § 33), ligesom ogsaa i forskjellige *Sammenstillinger* med en anden Konsonant i Efterlyden. Af *Ombytninger* findes fornemmelig en, som er noget omfattende, nemlig *D* til *I* efter en anden Medlyd; saaledes (mest i det *Nordenfjeldske*, tildeels ogsaa paa flere Steder): *hært* (for *hærd*, af *Haar*), *lært* (*lærd*), *styrt* (*styrd*), *tunghøyr*, *Fjent* (*fjend*), *sent* (*send*), *vaatlent*, *godlynt*, *dæmt* (af *Daam*), *fengt* (for *fengd*).

Anm. Det kunde synes, som om *D* var bortfaldet overalt i den

eenlige Stilling efter Rødvokalen, men dette er dog ikke Tilfældet. (§ 33). I Nordfjord og Søndmør bruges det gjennemført, med meget faa Undtagelser, som: braa (braad), sto (stob); dog i Nordre Ebm. kun efter U og Au (som Būd, Hūd, Saub). I Søndre Bergenhuus Amt høres det ofte i Sammensætninger, f. Ex. Saabfohn (∴ Sebe-torn) og imellem to lige Vokaler, f. Ex. tīdig, bīdig; i Thronblyems Stift ofte imellem tilsvænde Vokaler (§ 115), f. Ex. vaabaa (vaba), laabaa (laba), Svaabaa, Ubu, Spudu, Lubur og Løbur (∴ Liur). I Forlyden „bj“ udtales D tydeligt i Harbanger og Søndmør, f. Ex. bjers, bjup, Djuv. Forved en anden Konsonant i Efterlyden bliver det deels ubeladt, deels beholdt, efter forskellige Regler, som her for Kortheds Skyld maa forbigaaes, idet vi kun nævne nogle af de Ord, som efter det gamle Sprog have „br“, saasom: Bebr (el. Beber, ∴ Betr), Lebr, Føbr, Reibr, Nabr, Webr, Brubr; i disse bortfalder deels R (Leb, Føb, Reib o. s. v. i Ebm.), deels D (Ver, Ler, Reir o. s. v.), og deels begge tilsammen (Væ, Læ, Rei). Herved maa mærkes, at i de fleste af disse Ord er D langt mere nødvendigt end R, som man i nogle Tilfælde godt kan undvære (saaledes: Reib, Sub, Brub); derimod synes D ikke at være synderlig nødvendigt i de Ord, hvor det kun er tillagt ved Afledning, saasom: Gro(b)r, Ro(b)r, Snu(b)r.

Et indskudt D forekommer (i Harb., Sbl. og Stavanger Amt) ofte forved L og R i Navneord af Samfjønnet; saaledes i Ordene: Aal, Hæl, Træl, Støl, Kul, Syl; Raun, Kaun, Hun, Stein, Tein, Svein, Stein (altsaa udtalte som Aabl, Hæbl, Træbl o. s. v.). Dette grunder sig paa den Egenhed i den gamle Døining, at „lr“ og „nr“ efter en lang Vokal blev ombannet til ll og nn (G. R. all, hæl etc.), formodentlig med en særegen Udtale. At ogsaa det dobbelte L og R gaar over til ll og nn, vil vises nedenfor.

Sjældnere Ombytninger ere: D til R, som: Rjorm, Børve, Mark, Drle, Mørkedag, srla, for: Rjøm (Hofte), Bøvve (Ruffel), Raff (G. R. madkr, Rabbil), Dbla (Hirbeen), Rībvikobag, sblega. — D til L: Graal (for Graad, ∴ Graadighed), Jle (for Jda, ∴ Strøm), Hlja (Hljā);jf. Gullmør (f. Submør), Gullmund (Submund). — D til G: Saug, raug, blaug, Meig, Spugu, for: Saub, raub, blaub, Meib, Spoba. Jf. Biggja for Bībja. — Til Exemplerne med L for D kan her føies: Bort (vistnok for Byrd, ∴ Skyldighed, det som bør være), verta (f. verda, ∴ blive), vprtuleg (i Harb. for vprdeleg). At ellers „rd“ bliver til „r“ og til et tykt „l“, er forhen omtalt (§ 34), ligesaa at „ld“ og „nd“ paa mange Steder udtales som ll og nn (§ 33).

128. S findes ofte tilføjet til Endelsen „ande“, f. Ex. farandes, verandes, livandes, etandes o. s. v.. Det kunde

maaftee ogsaa ansees som indstødt forved Endelsen „leg“, hvor det ofte forekommer, f. Ex. mannsleg, reinsleg, godsleg, illaleg, fælsleg, o. s. v., men i dette Tilfælde er det dog mere fordeelagtigt og synes at være nødvendigt. Forsørigt er S en Lyd, som staar temmelig fast, saa at den sjelden bortfalder og heller ikke gjerne ombyttes med en anden Lyd. Den eneste Ombytning af nogen Betydenhed er „sl“ til „tl“, hvorom før er talt (§ 40).

Anm. Da saa mangfoldige Ord begynde med S (§ 80), kunde man let slutte, at S i Forlyden maatte ofte være indstødt; men alligevel findes dog ikke mange siffre Exempler herpaa. (Sf. kvæla og skvæla, melta og smelta, Lut og Stut, Bræke og Spræke, gryla og skryla). — Paa den gamle Overgang S til R (f. Ex. vera for vesa, hvoraf Heimvist og fl.) findes kun faa og tvivlsomme Exempler; jf. glira og glisa, Sirelrot og Sifelrot, Wdymaare og Waase (o: Waage, Fugl). Det sidste Ord synes altid at have været vakkende; egentlig skulde det maaftee hedde „Maav“ (G. R. måvr, må'r, må'r; jf. L. Mewe, Eng. mow?); nu findes Waag og Waaf kun i de sybligste Egne, men ellers overalt Waase, ligesom i det Svenske.

129. R bortfalder ofte i Enden af Ordene, dog mest i Bøiningformer efter den anden Vokal, f. Ex. Zesta(r), Skaa-le(r), Suvo(r), Fælla(r), døme(r) o. s. v. Ofte ogsaa i Genstavellesord, som: Tæ(r), Klø(r), Ky(r); jf. o (for or), naa (naar), æ (for er), va (var). De betydeligste Ombytninger ere: 1) rl til „ll“ og „dl“, f. Ex. valla (for varla, o: neppe), Kyl-lag, Kydlag (for Kyrlag, om en halv Tylt). — 2) rn til „nn“ (øst og nord i Landet) og „dn“ (vestentil), f. Ex. Kvønn og Kvedn (Kvern), Kjenne og Kjedne (Kjerne), Sonn og Sodn (Horn).

Anm. R findes i nogle Ord tilføjet efter Rødvokalen saaledes (i Hærb., Sæt. og fl.): Raar, Stor, Snor, nyr, blaar (for Raa, Slo, o. s. v.), hvilket egentlig er en Form af den gamle Bøining. I enkelte andre Ord findes R deels tilføjet efter en Konsonant, som: Lufr, Klotr, Stuldr, deels bortfaldet, f. Ex. Fing, Klung, Vet (for Finger, Klunger, Better el. Vetr).

Ombytningen rn til nn (bn) er neppe nogensteds ganske gjenneført, og især findes mange Undtagelser i det Nordenfjeldske, saasom: Jarn, Drn, Hjerne, Lærning, Lerna, Stjerna. Af flebnere Ombytning-

ger mærkes: **R** til **L**, som: *nohle* (for *nohre*), *Lola* (*Lora*), *Huola* (*Hovud-orar*), *Unbaaln* (*Unborn*). — **R** til **R**: *Rnaff* (*Rraff*), *Dogn* (*Doger*), *Dynn* (*Dyr*, el. *Dyrn?*), *Manlauf* (*Marlauf*).

130. **L** bortfalder paa nogle Steder forved „j“ i Forlyden, f. *Ex. Jaa* (for *Ljaa*), *Jo* (for *Ljod*), *Jos* eller *Jos* (*Ljos*). I de sydligste Fjeldbygder (Sæt. og øvre Tel.) bortfalder det imellem Vokalen og et paafølgende **R**, **G**, **B**, **M**, saaledes at ogsaa Vokalen tildeels forandres; f. *Ex. Fopp* (for *Folk*), *Sopp* (*Holt*), *Taag* (*Talg*), *Sæg* (*Helg*), *Bæg* (*Belg*), *fygje* (*fylgja*), *Kaav* (*Kalb*), *haav'e* (*halb*), *toV* (*tolv*), *Saam* (*Halm*), *om'e* (*olm*). — Det dobbelte **L** gaar over til „dl“ (i de sydvestlige Egne) og til „dd“ (i Sætersd. og øvre Tel.); saaledes f. *Ex.* i Sogn: *Udl*, *Vodl*, *Sadl*, *adle*, *idla*, *Kadla*, *Sedla*; i Sætersd. *Udd*, *Vodd*, *Sadd*, *adde*, *idde*, *Kadde*, *Sedde* (for: *Ull*, *Boll*, *Fall*, *alle*, *illa*, *kalla*, *Hella*).

Anm. Paa nogle Steder (Sbl. *Ryf*.) høres ogsaa „dl“ for **L** i Endelsen „el“ (il), f. *Ex. Mettebl*, *Hevebl*, *Lyltbl*. Jf. *gamabl* (*gamall*). — Af sieldne Overgange mærkes: **L** til **R**: *grytte* (*glytta*), *freskalle* (for *flest-alle*). — **L** til **R**: *Rykjel* (*Rykel*), *Rytle* (*Ryta*), *Rintilla* (for *Rin-Erla*).

131. **N** bortfalder meget ofte i Endelsen „an“, f. *Ex. sama(n)*, *sida(n)*, *unda(n)*, *inna(n)*, *sunna(n)*; *Alta(n)*, *Sanga(n)*, *Gama(n)*. I Sætersd. og øvre Tel. bortfalder det sædvanlig forved **S**, naar en lang Vokal gaar forud, f. *Ex. eis* (*eins*), *eisynd* (*einsynd*), *reiske* (*reinska*), *Reisfure* (*Reinsfura*), *Steifstoge* (*Steinstova*), *Nosbil* (*Ronðsbil*), *Læsmann* (*Leusmann*). Det dobbelte **N** gaar ofte over til „dn“ i de sydvestlige Egne, f. *Ex. Kadna*, *Gradne*, *bredna*, *fidna*, *Todn* (for *Kanna*, *Granne*, *brenna* o. f. v.).

Anm. Et indfudt **N** findes (i *Hall*. og *Valders*) i *Sunfjongs-Ravnord*, som ende med Vokalen, saasom: *Nan* (*Na*), *Tron* (*Tro*), *Brun* (*Bru*), *Roen* (*Rvi*), *Dyn* (*Dy*). Jf. *Rnjon*, *Trjon* (for *Rnjo*, *Trjo*, et Slags Flertal af *Tre* og *Rne*). Et tillagt **N** forekommer ogsaa af og til i Adjektiver paa „ig“ og „leg“, f. *Ex. kraftigne*, *saarlegne*. (Jf. § 91). Ogsaa i nogle Adverbier, som: *beran*; *beran*, *soleln*, *nofoleln* og fl. hvor det kan forklares af en gammel Endelse „na“ eller „ne“. Æfers er **N**-tilføjelse til at bortfalde i Slutningen af adskillige Ord

og Navne, f. Ex. Jo (for Jon), Dlsø (for Dlabson), Guro, el. Guru (f. Gubrun), Al (for Aln), Bøtt (for Botn), Drott (Drotten). If. Ordet jamn (§ 56). — Sjeldne Dverge ere: R til R: margment (for mangment; ogs. i G. R.), ptre (f. ptna), Harp (for Hamp, oprindelig Hap). R til R: innrømt (innrønt), Skurm (Skurn). Den gamle Dvergang af nn til b (ð) kan paavises i enkelte Navne, som Gudlaug (Gunnlaug); if. Sub (Sunn), adre (are, aitre, for ann're).

132. M bortfalder paa flere Steder i Endelsen „om“, f. Ex. haano el. haanaa (for honom), stundo(m), millo(m), i Suso(m). En Ombytning finder Sted imellem M og B forved R, saaledes at man paa nogle Steder kun har „vn“ (el. bn) og paa andre Steder kun „mn“, saaledes: jamn, Samn, Ramn, Semn, Emne, Omn, Stomn, stemna; andre Steder: javn, Havn o. s. v. I nogle Ord maa „mn“ ansees som det oprindeligste (saaledes Namn, Samn, samna); i andre og flere Ord synes derimod „vn“ at være mere oprindeligt; men imidlertid er Formen med „mn“ den almindeligste i Landet.

Anm. I Tel., Gard, og maaste flere Steder have disse Ord „vn“, i Sogn, Hall, og Balbers lyder det som „bn“ (eller endog bbn), f. Ex. Nabn, næbna. I det gamle Sprog ansees „fn“ for det regelrette; men Skrivemaaden i Haandskrifterne er dog meget vakkende; saaledes findes, f. Ex. i Lovene: stofna og stomna, jafna og jamna, jant, jamvel o. s. v. I Dansk bruges kun „vn“, i Svensk derimod „mn“ (endog i: somna, domna, remna). I andre Sprog findes oftere Former, som svare til vn, f. Ex. Eng. even, L. eben (= jamn). Imidlertid synes der ikke at være nogen stærk Nødvendighed for at holde paa „vn“, undtagen i de Ord, som have tydelig Afledning af en Rod med B, saasom: sovna og Svevn (sova), livna, rivna, dovna, klovna.

Blandt sjeldne Dverge mærkes: R til R, som: sanko (egentlig sam-ka), Skunt (Skumt), Njød (Njød), Brosna (Brosma). En anden Dvergang er, at det enkelte R paa flere Steder tilbeels lyder som dobbelt, f. Ex. Hammar, Summar, Lumme, lomma, gammall, i Stedet for Hamar, Sumar o. s. v.

133. V bortfalder af og til i Forlyden forved D og U, f. Ex. to (for tvo), Tugu (Tvoga), forte (svorta), folten (svolten), Solo og Sulu (Svola), Rode (Rvoda), Røft (Rvøft), ondt (vondt). I Efterlyden bortfalder det paa nogle Steder sædvanlig efter U, saaledes (i Edm., Khl. og fl.): Stu

(for Stuv), Sue (Svua), Tue (Tuva), Lau (Lauv), dau'e (dauv). Ombytninger forekomme, men ere ikke meget omfattende.

Anm. Paa enkelte Steder bortfalder **B** ogsaa efter **D**; saaledes i **Eff**: gro(v), So(v), Lo(v)e og fl. At **B** bortfalder imellem to Konsonanter, er forhen omtalt som en **Ubtaleform** (§ 56). Af **D**overgange mærkes ellers: 1) **B** til **W**, f. **Er**: aama (for ovan), Lomt (Luft), Lemsa (Lessa), somna (sovna), linna (livna), f. forrige §. 2) **B** til **B** (bb): bibra (bitra), Fibrelbe (Fivrelbe), ribna (rivna, § 132); Tubba (Tuva), ubbugt (ovugt). 3) **B** til **G**: ogo (for ovan), Stoga (Stova), Hugu (Hovud), Sagre (Savre), taugra (tauvra), Sugl (Suvl). — Forlyden (vr) forekommer kun sönbenfjelds (som i **Lel**, **Busterud** og fl.) saaledes: **Brat**, **vrang**, **vrei(b)**, **vri(b)e**, **Brift**, **Brong**; ellers har man kun **R** (**rang**, **rengta**, **Rift** o. s. v.) ligesom i det gamle Sprog (§ 110). Det er et Spørgsmaal, om ikke „**vr**“ skulde foretrækkes i **Ordene**: **vriba**, **vreib** og **Breibde**, da det her vilde være til stor Fordeel, fordi der er andre **Orde**, som **ovrindelig** begynde med „**r**“ og som let kunde forveksles med disse.

134. **F** gaar over til **P** forved **I** og **S**; saaledes (i **Søndre Bergenhuus Amt** og flere Steder): **Skapt** (Skast), **Duvt**, **Tuvt**, **Lopt**, **opta**, **Kipta**, **gipta**, **Ups**, **Opse**, **Lepsa**. I den nordlige og østlige Deel af Landet findes en modsat **D**overgang, nemlig: **pt** til **ft**, f. **Er**. **Knast** (for **knapt**), **stest**, **flist**, **tafte** (tapte), **Kjofte** (køpte).

Anm. Andre **D**overgange ere sjeldne; saaledes **F** til **K**: **Kvets** (for **Kvefs**), **glefse** (gleffa, el. egentlig **glepsa**), **Krafse** (Krafse), **Lukt** (Luft), **Siltosolo** (Syltunsvoka).

135. **P** gaar over til **B** i den eenlige **Stilling** efter **Vo**-**talen**, dog kun i de sydligste **Egne** (**Mandal** og fl.); f. **Er**. **taba** (f. **tapa**), **griba**, **Skib**, **Job**, **roba**, **lauba**, **Reib**, **støyba**. (Herom mere ved **R**, nedenfor).

Anm. Om **ft** for **pt** ovenfor. Meget sjeldne **D**overgange ere: **P** til **B**: **Gauvn** (Gauvn), **Sovl** (Sopl); og **P** til **R**: **Baakenhus** (for **Baapnhus**), **Julfaang** (for **Djuvsogn**).

136. **B** bortfalder ofte efter **M**, eller rettere: „**mb**“ lyder paa mange Steder som „**mm**“, f. **Er**. **Kamm** (for **Ramb**), **Lamm** (for **Lamb**), **Flemma** (flemba), **Dumme** (Dumba), **Trumme** (Trumba). Om et indstødt **B** er talt paa et foregaaende Sted (§ 57).

Anm. I enkelte Ord overgaar **B** til **P** i Forlyden, saasom: **Punt** (formobentlig rettere: **Bunt**), **Pyske** (for **Byske**), **Prim** (**Brim**, et **Slags** **Dsk**), **plystra** (**bliftra**), **ploma** (**bloma**).

137. **K** bortfalder af og til i Forlyden forved **R**; saaledes i Sætersdalen: **Kapp** (**Knapp**), **Kæ** (**Kne**), **Kiv** (**Kniv**); og paa flere Steder: **Kut** (**Knut**), **Kue** (**Knue**), **Katt** (**Knatt**). Den betydeligste Ombytning ved **R** er den, at det i eenlig Stilling efter Vokalen gaar over til **G** (i Mandal og fl.), f. Ex. **Sag** (for **Sak**), **Tag**, **baga**, **Vig**, **Dug**, **Leig**, **raug**, **Røyg**.

Anm. Dette er altsaa den samme Overgang fra haard til lind Konsonant, som forhen er omtalt ved **L** (§ 126) og **P** (§ 135). Den har sit Hjemsted i den sydligste Deel af Kristiansands Stift, saaledes at den paa Bessiden strækker sig temmelig langt mod Nord, nemlig fra Mandal og Lister over Sredal og Sæveren omtrent til Ribden af Rysfjelle Fogderie, medens den derimod paa Vstiden kun hersker paa en smal Strækning langs med Søen til Omegnen af Arendal. Mærkelig nok findes den samme Overgang ogsaa i den sydligste Deel af Sverrige, ligesom i Danmark. Man kunde lettelig troe, at den maatte være indkommen ved Efterligning af Dansten; men alligevel synes den dog at være noget gammel i dette Strøg, da Ordene ellers i Vokaler og Endelser have fuldkommen norske Former, f. Ex. **Gjeld**: **leiba**, **blaud'e**, **kraub**, **roba** o. s. v.

Et indstøbt **K** forekommer forved Endelsen „leg“ (i **Tel.** og fl.), f. Ex. **sølfleg**, **illfleg**, **aubfleg**, **gøbfleg** o. s. v. En Overgang imellem **Kv**, **Gv** og **Bv** vil omtales nedenfor under **S**. Af sjældnere Overgange mærkes: **K** til **L**, saasom: **inte** (for **inkte**), **huste** (for **husta**), **Burin** (**Burkn**), **Marina** (**Marknab**). Jf. **Ravnene Bjertnes**, **Batneffjord** (for **dum Bjartnes**, **Barknaffjord**).

138. **G** bortfalder stundom forved **R** i Forlyden, f. Ex. **naga** (for **gnaga**), **Kæiste** (**Gneiste**), **nika** (**gnika**, o: **gnide**). I Efterlyden bortfalder det paa nogle Steder sædvanlig efter **U**; saaledes (i **Sdm.**, **Rhl.** og fl.): **tjue** (for **tjugo**, 20), **true** (**truga**), **sue** (**suga**), **Sau** (**Saug**), **laue** (**lauga**). Ogsaa paa mange Steder i Endelsen „leg“ (§ 91). Et Bortfald, som bevirkes af et paafølgende „j“, er forhen omtalt (ved § 36).

Anm. Et indstøbt **G** findes i enkelte Ord efter Vokalen, saasom: **Kag** (for **Ka**), **Kjaag** (**Kjaa**), **Mog** (**Mo**), **tvaug** (**tvau**), **Fruge** (**Fru**). Efter **R** og **L** er **G** meget ubsat for at bortfalde, et alene forved en

Konsonant (§ 56) men ogsaa i en friere Stilling, f. Ex. Morraan (for Morgon), fyr' (fyrgjer), svel' (svelgjer). Jf. Navnene Asbjør(g), Asbor(g), Eidsber(g), Berrem (Bergheim). I de østlige Egne ombyttes det i denne Stilling ofte med „j“, f. Ex. Berj, Sorj, Selj, — en Udtale, som ogsaa findes i Sverige. I de forlængede Former, hvor et **E** paafølger, f. Ex. Berget, Selgen, er denne Udtale egentlig at ansee som rigtig. — Sjældnere Dørgange ere: **G** til **B**; Drauv (for Draug), brava (braga), Dvning (Dugning), Korv (Korg), Gyvr (Gygr). — **G** til **R**: noff (for nog), voff (for veg), Krugg (Grugg), knaga (gnaga), knika (gnika). Nogle Ord forekomme saaledes baade med **Rn**, **On** og **R**.

139. I bortfalder ofte forved **D** og **U**, naar to Konsonanter (eller tre) gaae forud (§ 77); saaledes: Gron og Grøn (for Grjon), Grot og Grøt (for Grjot), Brøst (Briost), fløt (fljot), Snø (Snjo), Knøst (Knjost); blug (bljug), drug (drjug), strufe (strjufa); hvorved kan mærkes, at **D** er kun en Dvergangsljud af **D** (§ 118), og at Dmljuden **Y** vilde egentlig være rettere. Af og til bortfalder „j“ ogsaa forved Endevokalen **A** i Berberne, f. Ex. seta (for setja), fløta (fljotja), spøra (spyrja).

Anm. Derimod findes ofte et indstøbt „j“, hvor det ikke hører hjemme. Saaledes i Trondhjems Stift (især Indherred) forved **E** (og **W**): fjett (lett); fjett (lett), Rjeta (for Reta, Rita, en Fugl), sier (ser), njær (nær); og paa andre Steder: flette (sette), Sjæl (for Sæl = Saal), Kjæl (Kjæg, o: Bregne), Kjæla (Tele, frosen Jord). Syd i Landet findes ogsaa indstøbt i forved **Aa**, **D**, **U**, i enkelte Ord som: flaa (flaa), Pjaak (Pjaak), Spjole (Spole), Trjug (Truga), Bjugt (Bugt). Jf. tjurr el. Hurr (for turr).

Det uvæsentlige „j“, som følger med **R** og **G** forved Endelser med **E** (**D**), er, som forhen bemærket, noget valfende (§ 51). I Indre-Sogn og Balder's gjøres Forskjel paa visse Klasser af Ord, saaledes at i beholdes i Navneord af Intetkjønnet, f. Ex. Rikke, Stikke, Merke, Fylgje, Gjengje; men derimod bortfalder i Hantjensordene, f. Ex. Rake, Bakte, Sage, Stige; og ligeledes i Adjektivformer som: telen, dregen, flegen, øgen, løgen. Paa andre Steder have alle disse Ord „H“ og „gi“ uden Forskjel. Adjektiverne have almindeligt visse Former med „te“ og „ge“ (uden j), men i Hardanger og Voss have de H og gi (f. Ex. rikke, sterkje, ungie). Navneord paa „-ing“ have almindeligt kun „j“, naar Stammeordet har i (f. Ex. Sotting, Rytting, Legging); men ellers ikke (f. Ex. Bakning, Dragning); men paa nogle Steder (som i Hallingdal) findes „j“ ogsaa i det sidste Tilfælde, altsaa: Bakting, Dragting o. s. v. Enkelte andre Forskjelligheder høre til Bøtningsformerne.

140. \S bortfalder ofte paa nogle Steder i Bergens Stift, f. Ex. Av (for Hav), Est (for Hest), alv'e (halv). Paa andre Steder kun i faa Ord, som: eite (for heita), Udr (Huldr), yle (hyla). Almindeligst bortfalder det i sammensatte Ord, hvis firdste Deel begynder med \S ; saaledes: Maralm (for Marhalm), Saaram (Haarham), Silaar (Silhaar); jf. Navnene: Trondeim (Trondheim), Søreim (for Sudrheim eller Sydrehim), Sæm (Sæheim), Myrol (Myrhol). I enkelte Ord findes derimod et indstuds \S , som: helder (for elder, \circ : eller), hellest (f. ellers), haka (aka).

Anm. I en stor Deel af Søndmør og paa enkelte Steder i Søndfjord og Nordhordland bortfalder \S meget ofte; imidlertid er der neppe noget Sted, hvor det ganske mangler; det er kun en Uorden, som er indkommen i Brugen af denne Lyd, saa at den deels mangler og deels indskydes paa urette Sted, f. Ex. Hely for Ely, Høyl for Dyl. Det er dette, som har forlebet \S . Strøm til at skrive „Haraas“ for Kraas (Arb-aas, \circ : Plov-Arel), og „Hasing“ for Vasing (i Søndmørs Beskrivelse, 1, 339 og 403).

Det gamle „h“ (f. § 105) gaar paa nogle Steder (især ved Stavanger) over til „f“; saaledes: Kjell (Hjell), Kjelm (Hjelm), Kjupa, (Hjupa), Kjerrand (Hjerrande, Mandsnavn). Paa andre Steder (især i Øbr.) gaar det over til „ff“, som: ffaa (for hjaa, \circ : haa), ffjell (Hjell), Sjerne (Hjerne), Sjerninn (Hjerdinn, Stebsnavn). — I Stedet for det gamle „hv“ har man søndenffjels kun „h“ i nogle faa Ord, som: baatt, hor, hofs (G. R. hva, hvar, hversu); men den almindeligste Form for „hv“ er „fv“, som før er omtalt (§ 105). I et stort Strøg østligst i Landet (nemlig ved Oslofjorden) høres ellers kun V, f. Ex. vass, Vette, velse, vit, vile. (Ellers: kvass, kvette o. s. v.). Men i et Par Udkanter af dette Strøg (paa Vestfiden i Nummedal og en Deel af Telemarken, og paa Østfiden i Nasnæs i Solør) høres derimod „gv“, f. Ex. Gværv, gvass, gvolve, gverve, gvit, gvile. Dersom denne Form var mere almindelig, vilde den egentlig være bekvemmere end „fv“, da den nemlig kun findes i de Ord, som forbum havde „hv“ og ikke i andre Tilfælde.

c) Dvergang i visse Lydstillinger.

141. Foruden de enkelte Dvergange, som her ere opregnede, findes der ogsaa nogle, som omfatte baade Selvlyd og Medlyd eller mere end en enkelt Lyd, og som hører til Slutning maa kortelig blive omtalte.

Hertil regne vi først den Forandring, at en Stavelse i Slutningen bortfalder, idet Endevokalen og den foregaaende Medlyd udelades. Dette forekommer helst ved saadanne Endestavelser, som have en af de svageste Konsonanter, D, B eller G; f. Ex. raa' (for raada), Ra' (Raada), Klæ' (Klæde); gje (for giva), ha(va), he(ver); dra(ga), pla(ga); jf. tolle(ga), storle(ga). Stundom ogsaa i andre Tilfælde, som: la' (lata), ta' (tata), 'fø' el. fe (fyre), ve' (vera), Ru' (Rulde), sa' (sagde), la' (lagde), sta' (stada), ga' (ganga).

Anm. Denne Overgang forekommer oftest i saadanne Ord, som bruges usædvanlig meget, og som netop derfor ere meget udsatte for Forkortning. Det er saaledes det samme Tilfælde som ved adskillige Eenstavelsesord, f. Ex. o (for or), naa' (naar), te' eller ti (til), vi (vi), Ra (Ra), so' (som), a (av), ga' (gav), e (eg), se (seg). — I Næstættelse til denne Forkortelse i Slutningen faae adskillige andre Ord paa nogle Steder en Afkortning i Begyndelsen; saaledes: na (for denna), sa (for desaa), ta (detta), 'ne (henne), 'naa (haanaa, for honn); jf. paa (for upp-aa), pi (upp-i), ti (ut-i), ta (ut-av).

142. Et andet Slags Forkortning finder Sted i adskillige Løstavelser, som slutte med en Konsonant og have en enkelt Medlyd imellem Vokalerne, da nemlig denne mellemstaaende Lyd bortfalder, saa at begge Vokaler falde sammen; f. Ex. Far (for Fader), Bror (for Broder), Kal (Kadal, o: Loug), Støl (Stødul), Dar (Dagar), plar (plagar), Kjel (Kjetel), naan (nokon). Jf. § 58. Noget lignende findes ogsaa i Ord, som ikke egentlig have to Stavelser men kun en Halvlyd forved den sidste Konsonant (§ 64), saasom: Ver (Veder), Ler (Veder), For (Foder), Jur (Juver); jf. Ur (for Auger, en Jist), ner (for neder, nidr).

Anm. Naae Vokaler faae i dette Tilfælde oftest en forlænget eller forandret Lyd; saaledes: Beer og Bær (Veder), Leer og Lær (Veder), Peer og Pær (Navnet Peter), Leer (Lidur, Fugl), Beel (Bibel); jf. baar (for bokar, o: Ebers). Det samme finder ogsaa Sted, om Ordet sluttes med en Vokal, naar Lydskillingen forøvrigt er den samme; saaledes: nere (med ee, for nebne), here (ee) og bære (for betre), rela (for ribla, o: forvride), søre (for sydre), Mora (oo) og Maare' (for Mobra, en Plante; jf. Haana (for Hobna, = Habna, o: Hæb)

143. Men i denne Lybstilling forekommer ogsaa stundom en større Forandring, idet der nemlig indtræder en ny Vokal i Stedet for den bortfaldne Medlyd, saa at altsaa denne kan siges at være „vokaliseret“ eller omdannet til en Selvlyd, som forener sig med Rodvokalen, saa at de begge tilsammen udgjøre en Distong (ei, ai, øi eller øy, ou eller au). Denne Overgang finder Sted ved D forved R, L og N. i enkelte Ord, som: aire (for adre, o: andre), Veir (for Veder), Støil og Staul (for Stødel eller Stødul), .auraa (for odro, af „andre“ eller annat). Den forekommer oftest i Sætersdalen og paa Søndmør, men i enkelte Ord ogsaa paa andre Steder.

Anm. Flere Exempler ere: Fatr (for Fader), Fatr (Fadar, o: Kant), Kall (Edm. for Kadal), Kall (Kadal, o: Loug), Haine (Hådnq, o: Hjed), Veir (Sæt. for Veder), Elle (Toten, for Ebla, o: Dgle), Søil og Sall (for Søbul, Sabel), Nøtre (Nobra), Høine (Håbna). Formen med au (ou, eu) er sjældnere, som: Baur (Nhl.) og Veir (for Veder, el. Vedur, o: en Væder), Naure (ligesom Nøtre, for Nobra. Plantenavn), Haune (Hobna), Kåur (f. Ljodr). Jf. Navnene Kairi (i Edm. for Katrin), Guiri og Guiry (i Sæt. for Gudrid, Gudrun). I et Par andre Ord findes J for I, nemlig: beire (betre) og Kjell (Kjetel). I andre Lybstillinger er denne Overgang sjelden, saasom: kofve og kavaa (for kofva, o: kands), Bawé (Bodve, o: Mustel). Jf. Navnene: Die, Køien, Skøien, Løien, Bøien (forbum: Dbin, Købin, Skobvin, Løbvin, Bøbin).

Denne Overgang findes ogsaa i Dansk i nogle faa Ord: Veir, beile, Løir, Nøte, — som saaledes kunne betragtes som Dialektformer.

144. En lignende Overgang finder Sted ved G, men oftest i en anden Lybstilling, især forved en Vokal og i Enden af Ordene. G kan saaledes gaae over baade til J og U, men Overgangen til J, som kun finder Sted efter en lind Vokal, kan for det meste ansees som foraarsaget af et paafølgende „j“, som har fortrængt Lyden af G og forenet sig med Rodvokalen til en Distong (ei, øi), f. Ex. i seia (for segja), teia (tegja), nøia (nøgja). Samme Virkning har ogsaa det uvæsentlige „j“ forved E, f. Ex. Speiel (Spejel), seien (segen), dreien (dregen), Nøie (Nøge), Løien (løgen, o: latterlig). Overgangen til U (ou, au) findes kun ved haarde Vokaler (især D), f. Ex. au (fox og), Trau (Trøg), manleg (møgeleg).

Anm. Formen „ei“ findes sædvanlig kun for „egi“ og „egi“ (f. Ex. beie for bæjja) og ligeledes „ei“ for „egi“, saa at de ikke træde i Stedet for et reent *Ø* i Enden af Ordet. I de sydsjælliske Egne findes dog nogle Undtagelser, som: mei, dei, sei (for meg, deg, seg), som vist maa være Efterligninger af den svenske eller danske Udtale. — Formen „au“ findes berimod netop i Enden af Ordet. I Østerdalen findes „au“ for ag, f. Ex. Dau (for Dag), Slau (Slag), saue (saga) og fl. Paa flere Steder findes „au“ for Endelsen „ug“, f. Ex. vetau (vitug), minnau (minnug), toslau (tolug). If. Hau (for Hug), Flaue (Fluga). Forved en paafølgende Medlyd er denne Overgang sjelden, saasom i: Faul (Fugl), Gaul (Gogl), Gaun (Gogn). Paa et enkelt Sted (Edm.) forekommer et Par Exemppler med „ai“ for ag, nemlig: fair'e (for fager), flatra (for flagra, *o*: svate).

Denne Overgangsform (I for *Ø*) findes meget ofte i Dansk, f. Ex. Bet, veie, Leie, Hete, Seier, seile, speile; hoi, fløi, løi, Die, nøie, høire, Løile, — som altsammen er Dialektformer, som ikke burde have Sted i Skriftsproget. Udtalen har endnu flere Exemppler, som: jet, mei, Rein, teine, Løin, Røile.

145. Som en Modsetning til denne Omdannelse (af *Ø* til U og I) findes imidlertid ogsaa en Overgang fra U og I til *Ø*, dog kun i en eneste Lydstilling, nemlig forved R. Saaledes forekommer i de nordlige og østlige Egne „ogn“ for „aun“ i Ordene: Bogne (for Bauna, *o*: Bønne), Kogn (for Kaun, *o*: Rønnetræ), Rogn (for Raun, *o*: Rylb). If. Ravnene Skogn, Froggn, Frogner (for Skau, Fraun, Fraunar). I Lighed hermed findes ogsaa „egn“ for „ein“, dog kun paa et enkelt Sted (Lønset i Østerd.), som: Begn (Bein), segn (sein).

Anm. Det anførte „Rogn“ er ofte blevet brugt i Skrift og har derved vundet et Slags Fortrin, men alligevel maa dog „Raun“ anses som rettere. I de sydlige Egne (til Sogn og Balbers) hedder det virkelig Raun (ogsaa Raubn, f. § 127), og dette svarer netop til det svenske og danske „Røn“, og nærmest ogsaa til det gamle „reynir“, som alligevel synes at være en afledet Form (med Omlyd efter § 96) og neppe har været den almindeligste Form her i Landet.

I Lønset forekommer ogsaa et indstøbt *Ø* efter I og J, f. Ex. Svign (Svin), Rign (Rin), Svgn (Svn); imidlertid er nok denne *Ø*-Lyd temmelig svag og tvivlsom.

146. I de Tilfælde, hvor en Medlyd inddrages eller ligesom gaar ind i Modvokalen, faar denne Vokal tildeels en For-

længelse eller en Forandring, saa at den gaar over til en anden Lyd. Dette er allerede viist i de anførte Former med et bortfaldet *I*, *D* eller *G*, som: *bére* (for *betre*), *Veir* (*Veder*), *Lau* (*Log*); og lignende Tilfælde forekomme ogsaa ved et bortfaldet *B*, *R* og *L*, saasom: *Stau* (for *Stova*), *Auund* (for *Obund*); *Baan* (*Barn*), *Gaan* (*Garn*); *Sæg* (for *Selg*), *Nam* (for *Alm*, efter § 130). Men hertil kan endnu føies, at en lignende Forandring ogsaa findes i nogle Former, hvor et *B* i Forlyden er inddraget; saaledes: *For* (for *fbar*, *o*: *hvor*-*hest*), *Fost* (for *fvadst*, *o*: *sagde sig*), *Fovt* (= *fvøvt*); *if*. *kom* (for *kvam*), *fov* (for *svav*). Det Bokalstifte, som finder Sted ved et inddraget „*i*“ (f. *Ex*. *bryta* for *brjota*), kunde ogsaa synes at henhøre hertil; men dette falder egentlig sammen med *Omlyden*.

Anm. Her mærkes ogsaa en Overgang fra „*ve*“ eller „*vi*“ til *u* og *y*, saasom: *Sult* og *Svlt* (af *svelta*), *sumla* (= *svimra*), *Svll* (= *Svill*), *Syftesolo* (for *Sviftunsvola*), *tyft* (= *tvist*), *tyrja* (= *tværja*). Formerne: *for* (*o*: *hvorledes*), *forkje* (*o*: *hverken*) og *forje* (*o*: *ingen af Delene*), ere rigtignok Overgangsformer (med *f* for *hv*), men da de ere saa udbredte i Landet, og da nogen bedre Form vænkelig kan opstilles, kunne de for det første anses som fulbgældige Former.

147. I andre Tilfælde, hvor en Medlyd er bortfalden, er Bokalene bleven staaende uforandret, men derimod har den paafølgende Medlyd faaet en fordoblet Form, saa at altsaa den inddragne Konsonant kan siges at være tiljævnet eller „assimileret“ med den følgende; f. *Ex*. *Fofs* (= *Fors*), *Kall* (egentlig *Karl*), *Sperna* (egentlig *Sperna*); *if*. *Foff* (for *Folf*), *viffa* (for *vidfa*), *stagg* (*stadga*, § 55). Hertil høre ogsaa nogle mere mærkelige Overgange, nemlig følgende: —*nt* og *ng* til *ff*, som: *Beff* (for *Bent*), *stiffa* (*stinga*); —*nt* og *nd* til *tt*, som: *satt* (for *sant*), *bitta* (*binda*), *vitta* (*vinda*); —*ft* til *tt*, som: *harsoftt* (for *hardsoft*), *totte* (for *tolte*, *if*. *tyffja*).

Anm. Det er imidlertid kun saa af disse Former, som kunne kaldes Dialektformer, da de fleste ere temmelig almindelige og de sidstnævnte desuden grunde sig paa en gammel Overgang, som er omtalt i det foregaaende (§ 109). I enkelte Tilfælde er denne Overgang særegen for det Norske, saasom i: *Lekkja*, *Breffa*, *Ruffa* (Dansk: *Lænte*, *Brint*,

Rynke); bratt, Klett, Bott (Sv. brant, Klint, vante); i andre Tilfælde er den fælles for de nordiske Sprog. — I et Par Ord have vi nu overalt i Landet „it“ for st, nemlig: atter (att) og etter (G. N. astr, estir). I nogle Ord synes en Ombytning af „mp“ og „bp“ at finde Sted, (saa som: kappast og kampast, Supp og Sump, kappaa og stampaa; men denne Overgange er tvivlsom, og Formerne have oftest forskellige Betydninger.

148. Adskillige Overgange fremkomme ved en Omsætning (Inversion), idet en af Konsonanterne bliver overflyttet til et andet Sted i Ordet. Denne Omsætning findes oftest ved de sammenstillede Konsonanter i Efterlyden; saaledes forekommer: „rv“ for vr, f. Ex. Sarve (Havre), Svrve (Hvire), Svrveld (for Svirelde); — „lv“ for vl: Alv (for Vlv), Kjelve (Kjelve); — „ng“ for gn: gangleg (for gagnleg), Vangstjerna (Vagnstjerna); — „fs“ for fl (meget almindeligt forbed D): frikst (frist), beikst (beist), fækst (ferst). Sjældnere forekommer en Omsætning af en Medlyd til en anden Side af Vokalene; f. Ex. Kors (for Kros), Kurl (Knull), Abrygsla (Abrygsla), Frykle (Fyrklade), Siraal (Silhaar). Jf. Klinger (Kringla), Krungl (Klung), kratla (Klatra).

Ans. Af Omsætninger, som findes ofte paa et enkelt Sted, mærkes: „rv“ for vr (i Est.), som: Rærv, Lrv, torva (for Rævr, Lrv, taurva); og „ln“ for nl (i Hard. og Svd): balna (for bandla), Alnt (Andlit), Baalnar (Bonlar), Bælmar (Behlar). Blandt forskellige andre Former mærkes: Fvivil (Fvirelde), Fvring (Fvoreign), stolpa (stolpa), Kfegl (Kfjgl), Ksvda (Ksvva), Vovde (G. N. vödvi); jf. Navnet Ksvde (forbum Ksvvin).

149. I sammensatte Ord, som blive meget brugte, forekommer stundom en Sammendragning eller Forkortning, hvorefter Ordets oprindelige Form tildeels bliver noget ukjendelig. Oftest foregaar denne Sammendragning i Ordets første Deel, idet en svagere Medlyd bortfalder, saa at to Vokaler falde sammen (jf. § 58), f. Ex. Laurdag (for Laugardag), Onsdag (Odensdag), Laabrit (Laavebrit), Vrfugl (Vdarfugl), Lauflaatt (vistnok for Løduflaatt). Men undertiden findes Inddragningen ogsaa i Ordets sidste Deel, idet en Lyd eller Stavelse deri bortfalder; f. Ex. Borsf (for Bordsdist), Faster

(Farsyster), Møster (Morsyster), einsmall (ligt Isl. einsamall for einsaman), Ringla (Ring-Grå), Dogur (ogf. Dugur og Duur, for Dagverb). Jf. Ravnene Sæm (for Sæheim), Læm (for Læheim). Hertil høre nogle Ord, som dannes af Stedsnavne, saasom: Hauking (for Haut-riding), Rakking (Rakkestading), Trykting (Trykstading); og nogle Benævnelser paa Vaade, som: Uattring (Uattøring, af Uar), Selsring (Selsøring), Lending (vistnok det gamle teinøringr).

Anm. Sammenbragning kan ogsaa finde Sted imellem to adskillte Ord, som ofte følges ad; saaledes: ni (for: ned ti), nyve' (ned vøer), tets (til bes), maata (maa vita); jf. mæ'ne (med henne), mæ'om (med honom). Blandt andre stærke Forkortninger mærkes: Iel (Illa vel), Røkebag (Ribsøkebag; jf. Ravnene Røek for Ribsø), Disol (for Dlassvøla), Jonsol (Jonsvøla), Bolsol (Botølsvøla). — Den mærkeligste Forkortning findes ellers i Stedsnavne, især saadanne, som ere sammensatte med et Mandnavn; saaledes: Hilstab (for Hiltulffstab), Brandsrub (Brandulffrub), Jørstab (for Jorullffstab, ogsaa for Joreffstab), Ullskab (Uvaldastab), Frilskab (Fribulffstab), Gulsvaag (Gulffsvaag), Lølsø (Lørdastab), Høsthol (Hørdulffstølt), Kallstab (Kaldulffstab), Blushamar (Blulffshamar), Gunstab (Gunnulffstaben), o. s. v. (Efter Rung's Beskrivelse over Norge i Ribbelalderen). Ellers er det dog at mærke, at endel Gaardsnavne ikke ere saa forvanskede i Almuens Udtale, som de see ud til efter den sædvanlige Skrivemaade; og forøvrigt kan det mærkes, at slige Forkortninger ogsaa ere sædvanlige i andre Lande.

150. Ord og Ravne, som i ældre Tider ere optagne af fremmede Sprog, fornemmelig af Latinen, ere her som i andre Lande bleve tillempede efter den hjemlige Sprogform, idet man har søgt at undgaae de fremmede Former i Endelser, Lydstillinger og Betonning. Mange af disse Ord have saaledes ved en liden Tillem্পning faaet en ganske hjemlig Form; f. Ex. Engel (med gj), Klerk, Kloster, Kros, Krone, Kyrtja, Munk, Mynt, Spegel (gj), Regla, Tavla, Lilja. Andre have faaet en lignende Form ved Forkortning og Inddragning af enkelte Staveller; saaledes: Spital (Hospital), Pirikum (Hyperikum), Døkn (diaconus), Bisop (episcopus), Prest (presbyter), præka, ogf. præika (prædicare), Meistar (Magister), Perm (Pergament). Jf. Ravnene: Jon (Johannes), Nils (Nikolaus), Lars

(Laurentius), Frans (Franciscus), Bent (Benedictus), Lispet, (Elisabeth), Tulle el. Pernille (Petronella). En lignende Tillem্পning kan tildeels endnu siges at være i Brug hos Almuen, og adskillige af dette Slags Ord have derved faaet en Form, som er afvigende fra den, som ellers er i Moden; f. Ex. Beit (Beet), Speisf (Specie), Beist (Beest), Krætur og Krøter (Kreatur), Korteer (Qvarteer), Rumpas (Kompas), Faut og Fut (Foged, egentl. advocatus), Men den overvældende Indstrømning af fremmede Ord, som i den sene Tid har fundet Sted, har alligevel lagt altfor store Hindringer i Veien for denne Stræben efter Tillem্পning, ligesom den naturligvis ogsaa har gjort meget til at fordærve den sunde Sprogsands, hvoraf denne Stræben havde sin Oprindelse.

Anm. At holde Sproget aldeles reent for alle fremmede Ord vilde neppe nogensinde være muligt, og i Grunden kan dette heller ikke være saa ganske nødvendigt, naar kun de indførte Ord passe saavidt sammen med de hjemlige Former, at de ikke falde Folket besværlige eller forstyrre Begrebet om Sprogets Regler. Vi have flere fremmede Ord, end vi selv lægge Mærke til, endog i vor simpleste Hverdags-Tale (f. Ex. Brev, Vers, Note, Non., Nil, Var, Pund, Skriva, signa); men de hindre os ikke, fordi de ere lige saa lette og bekvemme som vore oprindelige gamle Ord. Der er ikke noget støvende eller besværligt ved saadanne Ord, som kun have en Stavelse eller to, naar de forøvrigt have en hjemlig Betyning og sædvanlig Lydstilling; f. Ex. Form, Stil, Tone, Messa, Kassa, Pris, Part, Rest, Lista, Takt, Pakt, Frukt, Mina, Puls, Nerve, Lina, Lampe o. s. v. Og naar Lyden ellers er let og simpel, er der heller ikke noget syndeligt støvende ved Ord med tre eller fire Stavelser, naar de have Tønen paa tredje Stavelse, og saaledes ligne vore sammensatte Ord; f. Ex. Apothek, Barometer, Katalog, Magasin, Pyramide, Eventyr, Testamente. Saaledes heller ikke ved trestavede Ord med Tønen paa anden Stavelse, da ogsaa disse ligne en Deel af vore sammensatte Ord (§ 63); f. Ex. Apostel, Exempel, Register, Examen, Artikel, Kapittel, Ministre o. s. v. Disse Former ere altsaa ikke til nogen stor Uleilighed, forsaavidt som de ikke komme i Veien for lignende hjemlige Ord, saa at de enten kunde fortrænge disse eller ogsaa forstyrre Begrebet om Ordnes Slægtsskab. Naar derimod Ordene have andre Former end de her betegne, ville de snart blive besværlige og støvende for vor naturlige Opfatning. Allerede de tostavede Ord, ere til Uleilighed, hvis de endelig skulle have Tønen paa den anden Stavelse, (f. Ex. Figur, Natur, Papir, Maneer, Model, Person, Roman, Planet, Minutt); thi her

vilde vi enten have en Stavelse til (f. Ex. Planeta), eller ogsaa vilde vi have Tonen paa første Stavelse. I sær er der noget stødende ved de Ord, som have en stærkt betonet Vokal i Slutningen, hvad enten de ere korte eller lange, f. Ex. Parke, Idee, Armeé, Politie, Oekonomie, Geografie, Mineralogie; thi det klinger underligt for nordiske Øren at høre en stærk Betoning paa en saadan Stavelse, som ikke kan betyde noget for sig selv. Endvidere er der noget stødende ved Ord, som have to eller flere korte Stavelser jævnsides, saa at de betonede Punkter komme for langt ifra hinanden; f. Ex. Manufaktur, Majoritet, Seminarist, Præliminarist, Elektricitet, Aristokratie. Men allerværst blixe saadanne lange Ord, naar de ogsaa have noget fremmedt i Lyden, saa at selve Udtalen bliver tvivlsom, f. Ex. Rationalitet, Souverainetet, Arrangement, og ligesaa: Addition, Deputation, Konstitution, Vaccination, Kattifikation, o. s. v., som for en stor Deel ere aldeles ufornødne; da man vel kunde lade sig nøie med det tilhørende Verbum og en afledet Form paa „ering“, som: Abbering, Subtrahering, Kattiffering. Og forøvrigt er der noget besværligt og mobbydeligt ved alle de Ord, som have en fremmed Lyd, hvad enten de saa ere lange eller korte, f. Ex. Jalour, Journal, Genie, Chaussée, Palais, Bilet, Budget, Logis, Loge, Gage, Etage. Imidlertid er det ikke alene Lyden og Betoningen, som gjør alle saadanne Ord besværlige; de have ogsaa andre Uleiligheder, som ere lige saa store. Deres Rod er ubekendt for Folket, saa at man ikke har nogen Afgang til at slutte sig til Betydningen, men derimod altid behøver en Forklaring. Dernæst har man ingen Regel for Bøiningen ved slige Ord; man skaar f. Ex. forlegen ved Navneordene, da man ikke veed, hvad Køn de skulle have, eller hvad Fleertal man skal give dem. Desuden virke de ogsaa skadeligt ved at forvirre Begrebet om Ordnes indbyrdes Slægtskab og om Sprogets Regler i Almindelighed, saa at de derved svække den nedarbejdede Sprogstands, som netop skalde styre og lede Sproget i dets naturlige Fremvært. Og endelig skade de derved, at de fortrænge adskillige hjemlige Udtryk, og hvad der maaskee er det værste, at de standse Fremvæerten i den indenlandske Ordbannelse og saaledes hindre Sprogets egne Kræfter fra at komme til sin rette Virksomhed. Disse Grunde maatte være mere end nok til at bortvise alle saadanne stødende Former og at forsøge paa at ombytte dem med et eller flere Ord af hjemlig Rod, forsaavidt som Begrebet eller Meningen virkelig behøves. Herved vilde man dog i det mindste faae Ord, som man kunde udtale, og om end Betydningen tilveels blev lidt bundet for de Folk, som ere vant til noget andet, vilde dog Landets Folk altid forstaae dem bedre end de fremmede Ord, hvis Betydning altid behøver en udfølgelig Forklaring.

Tredie Afdeling. Bøiningformer.

151. De Forandringer i Formerne, som hidtil ere omtalte, ere deels at ansee som adskilte Former for to beslagtede Ord, og deels kun som ligestillede Former for et enkelt Ord uden nogen Forandring i Betydningen. Derimod have vi nu at betragte et andet Slags Formskifte, som uetop medfører en vis Bending i det enkelte Ords Betydning, eller som nærmest betegner en Tillem্পning til visse særegne Forholde; saasom Kjon, Tal, Omfang, Tid eller Stilling. Denne Forandring kaldes Bøining (Flexion), og de hertil hørende Former ere de, som fortrinligviis kaldes grammatiske Former. De dannes for det meste ved tilføiede Endelser (s. Ex. Dagar, Dagarne; dømer, dømd), og tildeels ogsaa ved en Omvexling i Rodvokalen efter de Regler, som forhen ere omtalte under Navn af Omlyd og Aflyd (§ 95—100). Substantiverne, Adjektiverne og Pronomenerne have noget tilfælles i Bøiningen, hvorfor deres Formskifte ogsaa stundom benævnes med et eget Navn som Nominalbøining eller Deklination. Verberne have derimod en særegen Bøining, kaldet Verbalbøining eller Konjugation. Adverbierne have tildeels et Par Former tilfælles med Adjektiverne; forøvrigt have Partiklerne ingen Bøining.

Kjon

152. Af de forskjellige Delingsgrunde, som Bøiningformerne rette sig efter, mærke vi først det saakaldte Kjon (Genus), som for det første findes ved Substantiverne, saaledes at et Ord kun har eet Kjon, og dernæst ved Adjektiverne, saaledes at Ordet lempet sig efter alle Kjon og tildeels faar en egen Endelse for hvert af dem. Navneordenes Kjon ere tre, nemlig Hunkjon (masculinum), Hunkjon (femininum) og Intetkjon (neutrum), som i Ordbøgerne sædvanlig betegnes ved den første Bogstav af det latinske Navn (m. f. n.). Hunkjonsordene kunne ombyttes med det Ord „han“, Hunkjonsordene med „ho“ (hun),

og Intetkjonsordene med „det“; desuden adskilles Kjønnene ogsaa ved den Artikel, som Ordene kunne forbindes med, nemlig: „ein“ for Hankjøn, „ei“ for Hunkjøn og „eit“ for Intetkjøn. Noget Fælleskjon findes her ikke ved Navneordene; derimod er det Tilfældet ved en Deel af Adjektiverne og Pronomenerne, at de have samme Form i Hankjøn og Hunkjøn og for en liden Deel ogsaa i alle tre Kjon.

Anm. Denne Skilning imellem tre Kjon har fra gammel Tid haadt Sted i alle beslægtede Tungemaal saavel som i Latin, Græsk og flere gamle Sprog. I et Par af de nyere germaniske Sprog er imidlertid en betydelig Afvigelse indtraadt, nemlig i Engelsk, hvor de tre Kjon ere faldne sammen, og i Dansk, hvor Hankjøn og Hunkjøn falde sammen ved fælles Artikler og Endelser, saa at Begrebet af Han og Hun kun adskilles, naar der tales om Mennesker og Aander. I Dansk er dette ogsaa en Afvigelse fra Almuens Sprog, som yagtet de tre fælles Endelser dog beholder den gamle Forskiel imellem Hankjøn og Hunkjøn. At danne et Fælleskjon af disse to naturlige Kjon og ved Siden deraf ogsaa have et Intetkjon maa visnok ansees som en underlig Ting, og overalt maa enhver Sammenblanding af Ordnes Kjon ansees som en ubelig Afvigelse fra Sprogens gamle Plan, som nemlig sætter levende og livløse Ting i samme Rang, saaledes at den største Mængde forbeles imellem de to naturlige Kjon, medens derimod en Rest eller Levning henføres til Intetkjonnet. Man vil lettelig see, at dette er en stor Fordeel ved den Livlighed og Afverling, som derved udbreedes over Talen. Allerede saadanne Sætninger som: „Baaden drev for Strømmen“, eller: „Bølgen slog imod Skuden“, og lignende, synes at tabe noget, naar Begrebet om Kjon tages bort; og endnu mere bliver dette Tilfældet i de figurlige Sætninger, som indeholde en tydelig Hentydning til Kjon, f. Ex. „Sønnen er Dødens Broder“, — „vor fælles Moder Jordan“, — „Engen er Moder til Ageren“, — s. s. v. Det vilde derfor være ilde, om der i dette Sprog skulde findes Spor til nogen stærk Afvigelse fra den gamle Tredeling, eller nogen hyppig Overgang fra de naturlige Kjon til et Intetkjon. Men heldigvis er dette ikke Tilfældet; den gamle Forskiel vedbliver fremdeles usforstyrret og understøttes ved en stærk Afskillelse af Bøiningformerne for hvert Kjon. Enkelte Afvigelser fra Ordnes gamle Kjon ere visnok at finde; men mærkeligt nok bestaae disse Afvigelser oftest i en Overgang fra Intetkjon til Han- eller Hunkjøn, saa at de ikke kunne siges at være til nogen synderlig Skade.

153. Navne paa Mennesker rette sig sædvanlig efter det

naturlige Kjø. De Benævnelser, som tillægges Mandfolk, ere saaledes almindeligst Hunkjønnsord; f. Ex. Mann, Dreng, Svein, Son, Maag, Bonde, Smid, Maalar, Mylnar, Siskar, Sogning, Finn, Kys o. s. v. Benævnelser for Kvindfolk ere derimod Hunkjønnsord; f. Ex. Kona, Gjenta, Brud, Syster, Dotter, Srenka, Terna, Deigja, Døla, Vossa, Sygna, Sinska, Svenska. Benævnelser, som ere fælles for Mænd og Kvinder, ere sædvanlig Hunkjønnsord, saasom Erving, Umage, Make, Like, Kjenning, Skylding, Næste, Kjærafte, Gjest, Vin, Tenar, Gjetar, Tiggjar.

Anm. Herved findes adskillige Undtagelser, dog ikke mange. Blandt Kvinders Navne findes Intetkjønnsordene: Viv, Kvende, Kvinnfolk, og Hunkjønnsordet: Kvennmann (G. N. kvennadr, jf. Angels. wifman, Eng. woman), hvor Ordet „Mann“ har den gamle Betydning af Menneſte, ligesom i „Karmann“ (G. N. karlmadr). Istedetfor disse Ord bruger man oftest Intetkjønnsordene: Mannfolk, Kvinnfolk, som dog egentlig betyde noget mere, nemlig en Høb af Mænd eller Kvinder. Et Par Hunkjønnsord: Kjempa, Verja (Lagverja, Landverja) bruges sædvanlig kun om Mænd. Elggjældende for Mand og Kvinde ere Hunkjønnsordet: Menneſtja (egentlig Menneſteſlægten) og Intetkjønnsordene: Menne (Ungmenne, Godmenne, Banmenne, Dømmene, Stormenne); Folk, Barn, Foreldre, Systkin (de to sidste kun i Flertal); jf. Vitne, Talnoyte, Kvilenoyte. Ellers er der ogsaa endeel andre Ord, som egentlig ikke betyde Personer, men som ofte overføres paa Menneſter, uden Henſyn til Kjø, og ere deels Hunkjønnsord, f. Ex. (ei) Krøtja, Leida, Uvyrda, Vitlöysa, Agalöysa; deels Intetkjønnsord, som: (ei) Narr, Tjon, Skafs, Unoyte, Uting, Ugrøde, Övrike.

Mænds og Bøiters Navne ere oftest Hunkjønnsord, saasom: Alv, Draug, Dverg, Gast, Jotul, Marmæle, Nyff, Rife, Tufs, Urburd. Undtag: Sygr, Sulder, Fylgja, Mara, Vett, som ere Hunkjø; — Troll, Verre, Skryme, som ere Intetkjøn.

Sammensatte Ord blive her forbigaaede, da Kjønnen retter sig alene efter Ordets sidste Deel, f. Ex. i det ovenanførte „Mannfolk“. Ord, som overgaae til et andet Kjø ved Afledning (eller Notion), ville senere blive omtalte under Ordbannelsen.

154. Ved Navne paa Dyr, Fugle, Fiske og andre levende Skabninger er at mærke, at der tildeels gives særſilte Navne for Han og Hun, og i dette Fald retter Ordets Kjø sig efter det naturlige Kjø; t. Ex. Sjort (Hankjø), Sind (Hunkjø).

Men i de fleste Tilfælde har man kun eet Navn for en enkelt Slægt eller Art, og disse Navne, som altsaa omfatte baade Han og Hun, ere for det meste Hantjønords; f. Ex. Ulv, Otr, Lare, Sel, Kval; Ramn, Stare, Sporv; Aal, Seid, Saa; Krabbe, Maur, Klegg, Maff, Snigel. Undtagelserne ere imidlertid temmelig mange; især ere mange af Fuglenes og Fiskenes Navne henhørte til Hantjønnet, og blandt Vandfuglenes Navne findes næsten lige saa mange Hantjønords som Hantjønords.

Anm. Nogle af de mest bekjendte Dyr have et alene faaet særskilte Navne for Hantjøn og Hantjøn, men tilbeels ogsaa for Arten (Slægten) og for Fosteret, hvilke sidste da ere enten Hantjøn- eller Intetjønords. Saaledes:

Art.	Hantjøn.	Hantjøn.	Foster.
Dyr, m.	Seft. (Fole).	Merr. (Fylja).	Fyl, n.
Saub, m.	Beder, Bekre.	Seyda (Gymber).	Lamb, n.
(Beitse).	Duff.	Geit. (Hadná).	Rib, n.
Raut, n. (Buse).	Ukse, Tjor.	Ku. (Kviga).	Kalb, m.
Evin, n.	Galt, Kone.	Su, Purka.	Gris, m.
Hund, m.	Raffe.	Lit, Bikkja.	Kvelp, m.
Katt, m.	Fross.	Kjetta, Koyfa.	Kjetling, m.
Bjørn, m.	Bjørn (Bjørnkall).	Bera, Birna.	Sun, m.
(Graadyr).	Kein.	Simla.	Keff, m.

I Brugen af disse Navne findes alligevel nogle besynderlige Afvigelser; saaledes bruges „Geiter“ og „Kyr“ almindeligst som Artsnavn, medens derimod „Saub“ paa de fleste Steder, og „Dyr“ paa nogle Steder, netop anvendes paa Hundyre, altsaa tværtimod Ordet Kjø.

Undtagelser, som høre til Intetjøn, ere foruden de anførte: Raut, Evin, (Fyl, Rib, Lamb), ogsaa: Dyr, Fe, Beisf, Hørs, Erfn, Jkorn, Lemende (de tre sidste tilbeels Hantjøn); og af Insekters Navne: Fivrelde, Fjyge, My, Kat, Vattr, Krel, Troll. Blandt Undtagelser, som høre til Hantjøn, mærkes: Gaupa, Kotta; Mus, Stjaavengja, Alfa; (Fugle): Kraaka, Stjor, Duva, Kjuva, Lo, Trana, Erla, Svola; Alfa, Dunna, And, Veb, Gagl, Gaas, Evana, Letna; (Fiske): Brugba, Elata, Styrja, Kveita, Flundra, Brosma, Longa, Hysa, Silb, Gjedda; (Krybdyr): Pabda, Gro, Dbla; Fluga, Humla, Girisfa, Nama, Lus, Loppa, Marflo, Konglo. — Det kan ellers anmærkes, at et Dyr kan have to Navne, hvoraf det ene er Hantjønords og det andet Hantjønords; saaledes: Kvitting og Bleikja, Auribe og Kfoda, Aadorr og Tryta, Grasshopp og Engspretta. Ligesaas at enkelte Ord ere vallende i Kjø,

f. Ex. *Orn*, som almindeligst er *Hunkjon*, og tildeels *Hankjon* eller *Inttekjon*.

155. I *Ravnene* paa de livløse *Ting* vil *Fordelingen* imellem de tre *Rjon* blive mere vanskelig at forklare. Man kunde vente, at de *Ord*, som betegne virkelige *Ting* (*Konkreter*), maatte dele sig efter en *Forstjæl* i *Betydningen*, hvorimod de *Ord*, som betegne *Lilstande* eller *Begreber* (*Abstrakter*), kunde hellere dele sig efter *Ordenes Form*; og for en *Deel* er dette ogsaa virkelig *Lilfældet*; men paa *Grund* af *Begrebernes* store *Mængde* og deres *forstjællige* indbyrdes *Forbindelse* ville de *Regler*, som grunde sig paa *Betydningen*, hverken blive meget omfattende eller tydeligt adskilte fra hverandre. I *Almindelighed* kan man vistnok sige, at *Hankjønnet* især tillægges saadanne *Ting*, som ere høie og fremragende, eenlige og usammenhængende, bevægelige og kortvarige, hvorimod *Hunkjønnet* især tillægges *Ting*, som ere udbredte og omfattende, forbindende og beslyttende, rolige og vedvarende, medens *Inttekjønnet* fornemmelig omfatter de *Ting*, som udgjøre en *Masse*, en *Fleerhed* eller *Samling* af lige *Dele*. Men i de enkelte *Punkter* ville disse *Regler* blive til kun liden *Hjælp*, da de idelig støde sammen imod hverandre indbyrdes og tillige mod visse andre *Regler*, som grunde sig paa *Ordenes Form* og *Afledning*, saa at de altid blive beheftede med adskillige *Undtagelser*.

Ann. I det Enkelte kunde dog følgende mærkes. *Ravne* paa *Marker* eller *Jordstykker* ere oftest *Hunkjønnsord*, f. Ex. (ei) *Eng*, *Mark*, *Heid*, *Lid*, *Strand*, *Myr*, *Dyr*, *Glenna*. (*Undtag*: ein *Bø*, *Aker*, *Hage*, *Bang*, *Boll*). *Ravne* paa *Forhøininger* ere oftest *Hankjønnsord*, f. Ex. (ein) *Nas*, *Haug*, *Rjøl*, *Roll*, *Rabb*, *Rinde*, *Lind*, *Klett*, *Stage*. (*Undtag*: ei *Egg*, *Hø*, *Ripa*, *Tuva*; eit *Berg*, *Hjell*, *Mis*). *Ravne* paa *Dybdter* ere oftere *Hunkjønnsord*, f. Ex. ei *Doff*, *Hola*, *Skør*, *Skorta*, *Betta*, *Gjota*. — *Træers* *Ravne* ere oftest *Hankjønnsord*, f. Ex. ein *Alm*, *Apall*, *Hasl*, *Hegg*, *Raun*, *Løn*, *Dre*, *Bider* o. s. v.; men nogle (især for de første *Træer*) ere dog *Hunkjønnsord*, nemlig: *Fura*, *Gran*, *Bjork*, *Lind*, *Eik*, *Bof*, *Dsp*, *Selja*. (*Sammensatte* med „*Træ*“ ere *Inttekjønnsord*). — *Stykker* af *Træer* henføres oftest til *Hankjøn*, f. Ex. ein *Rjepp*, *Stoff*, *Strange*, *Butt*, *Rubbe*, *Stav*, *Staur*, *Lein*, *Hun*, *Spon* o. s. v.; men brede eller meget lange *Stykker* have *Hunkjønnsnavn*, saasom: ei *Fjøl*, *Spil*, *Stong*, *Troda*, *Bibja*. — *Saand-Redskaber* af *Træ* eller

Jern regnes oftest til Hantjøn, f. Ex. ein Krol, Hafe, Hamar, Antv, Haa, Sigd, Syl, Spade, Lykel. (Dog findes mange Undtagelser). — Baand og Fæstevært regnes oftest til Hantjøn, f. Ex. ei Festr, Gjord, Reim, Snor, Lekka, Lina, Lykka, Hempa, Hont, Hespera. — Navne paa Stof eller Materie ere oftest Intetkjønnsord, saasom: Jarn, Staal, Gull, Svl; Grist, Glas, Kol, Lyre. (Undtag: ein Malm, Kopar, Stein, Kalk; ei Flint, Linna, Essa). — Navne paa en Klasse eller Rængde af adskillte Dele ere ogsaa Intetkjønnsord, f. Ex. Saar, Sklegg, Lav, Gras, Laub, Lyng, Tang, Rim, Sot. Dog findes mange Undtagelser, saasom: (ei) Ul, Hjoer, Haa, Kjoer og flere; og iblandt Navne paa store Klasser findes en stor Deel Hantjønnsord, saasom: Dya, Dumba, Myrja, Myll, Hela. En Klynge eller tæt affluttet Hob har oftest et Hantjønnsnavn, f. Ex. ein-Hop, Dunge, Muge, Lepp, Dott, Base, Flokk, Skare. En lang Ræd eller Række har derimod oftest et Hantjønnsnavn, som: et Ræd, Ræd, Breida, Binda, Reib, Skreid, Stroala. — Adskillige Naturvirkninger saasom Iis og Sne, Ild og Varme, Damp og Lyd, have forskjellige Navne, som oftest ere Hantjønnsord; f. Ex. ein Tele, Klæte, Skare; Løge, Sneiste, Hite; Tim, Ange, Daam; Dunk, Smell, Gny, Hjom. — Navne paa Fornemmelser ere oftest Hantjønnsord, saasom: Hunger, Torste, Løst, Kuls, Lunge, Harm, Anger. Derimod ere Navne paa Sygdomme oftest Hantjønnsord, f. Ex. Sott, It, Kos, Bola, Kolba, Krilla. — Navne paa en Afgift eller Afkaelse ere oftest Hantjønnsord, som: Løn, Leiga, Gaava, Forn, Folga, Liend. Ligesaa Navne paa en mundtlig Meddelelse, Tale, Yttring, f. Ex. ei Von, Klaga, Røda, Gaata, Herma.

Egennavne have sædvanlig samme Kjøen som det Fælesnavn, hvortil de nærmest maa henføres. Saaledes ere Ders Navne oftest Hantjøn (ligesom Dy), f. Ex. Senja, Leka, Skorpa, Sella, Herla. Hjordes Navne ere oftest Hantjøn (ligesom Hjord), som: Ransjen, Bantjøn, Glopjen, Gulen, Samlen. Naers Navne sædvanlig Hantjøn (ligesom Na og Elv); f. Ex. Borma, Ditta, Begna, Etna, Doffa. — Bogstavets Navne ere Hantjønnsord, f. Ex. „ein A“. Ogsaa naar et Ord nævnes som et Navn, er det oftest Maskulin, f. Ex. ein Men, ein Du. Dog findes ogsaa Undtagelser, saasom: „ett kort Nei“.

Ellers kan det anmærkes, at een og samme Ting kan have to Navne med ulige Kjøen, f. Ex. ein Bætt, et Grov; ein Aare, et Gruva; ein Sott, et Hosa. Ligeledes at Navne paa to lige eller modsatte Ting ofte synes at være sammenstillede som et Par, f. Ex. Himmel, m. og Jord, f. Maane, m. og Sol, f., Dag, m. og Natt, f., Føt m. og Hand f., Kvist m. og Grein, f. I flige Tilfælde forekommer det ofte, at Navnet paa den første Ting er Hantjønnsord, og dette kan da sammenstilles med, hvad ovenfor er sagt om Navne paa Træer og enkelte andre Ting, hvorefter det næsten seer ud til, at man har tænkt paa en No-

der med sit opvorende Aftom. Naar man træffer en meget stor Ting imellem adskillige mindre, pleier man i Spøg at sige: „Dette maa være Moder til dem alle“; og det er ikke umåltigt, at en saadan Forestilling kan have høvt nogen Indflydelse paa Ordnes Rjøn.

156. For en stor Deel beroer dog Ordnes Rjøn ikke paa deres Betydning men paa deres Form og Afledning, hvilket ogsaa er Grunden til adskillige Undtagelser fra de før omtalte Regler. En vis Forbindelse imellem Rjøn og Form findes allerede i de forhen (i § 94) omtalte Intetkjønsord, som ende paa *E* og altid have Dmlyd eller lind Vokal i Roden, f. Ex. *Snøre, Sæte, Byte*, og ligeledes i de Tostavelsesord, hvis Rod sluttes med et „j“ (f. Ex. *Uetja, Vidja, Verja, Tilja, Mylja, Brynja, Semja, Evja*), og som næsten alle ere Hunkjønnsord. (Undtag *Vilje*, m. og nogle Ord med „kj“ og „gj“, som egentlig ikke høre hertil. Jf. § 93). Forsaavidt Ordene ikke have nogen bestemt Endelse, synes Formerne forøvrigt ikke at afgive nogen omfattende Regel; og egentlig er det kun de Ord, som ere afledede og have en abstrakt eller ulegemlig Betydning, som her kunne komme i nogen særdeles Betragtning. De Tostavelsesord, som dannes af Adjektiver og betyde en Egenstabs, dele sig imellem Hantjøn og Hunkjøn; dog saaledes at de fleste ere Hunkjønnsord, f. Ex. *Bjæta* (af *kaat*), *Villa, Leida, Mæta, Visfa, Sæla, Stilla, Sylla*. Eenstavelsesord, som dannes af Verber og betyde en Gjerning eller Tilstand, ere for det meste Intetkjønnsord; f. Ex. *eit Drag, Tak, Fall, Gald, Kast, Kop, Styr, Lag; Skin, Slit, Brot*. Men herved er dog en Deel Undtagelser, da mange af disse Ord henføres til Hantjønnet, især de som betegne en hastig eller kortvarig Begivenhed, f. Ex. *ein Dett, Sleng, Støyt, Smell, Brest, Rykk, Trykk, Sudd* o. s. v. De Tostavelsesord, som paa lignende Maade afledes af Verberne, ere derimod for det meste Hunkjønnsord, f. Ex. *Verja, Stemna, Søma, Venda, Sasta, Svelta, Nata, Seta, Lega*.

Anm. Hvorvidt selve Formen eller Lydstillingen alene kan anses at bestemme Ordnes Rjøn, er vanskeligt at sige. Rigtignok finder man, at de fleste Ord, som ende med: *rn, lm, rk, ll, nk, ng*, ere Hantjønns-

ord, f. Ex. Arm, Halm, Børl, Bøll, Bent, Streng; og at de fleste, som ende med: ft, vb, tt, gb, gu, ere. Hunkjensord, saasom: Kraft, Hærb, Bakt, Legd, Dgu; men dette grunder sig dog for en Deel paa Afledning, hvorom nedenfor. Mere mærkeligt er det, at de Ord, hvis Rod slutter med en dobbelt Konsonant (Hær tt, fs, ll, pp, bb, tt, ga), ere sædvanlig Hunkjensord, naar Ordet slutter med Konsonanten, men derimod Hunkjensord, naar en Vokal følger med, f. Ex. ein Slaatt, ei Slaatta. Jf. Kull, Kulla; Entipp, Entippa; Løft, Løfta. — I det Hele gjælder det, at Tenskavelsesord høre for det meste til Hunkjøn og Intekjøn, saa at de eenkavede Hunkjensord kun udgjøre et lidet Tal imod de øvrige; medens Løskavelsesordene derimod dele sig imellem Hunkjøn og Hantjøn, saa at Intekjensordene kun udgjøre en liden Deel.

Ved de Løskavelsesord, som slutte med den anden Vokal, maa her henvises til det, som forhen er sagt om Endevokalerne (i § 81 og 82), at nemlig kun Hunkjensordene (og nogle faa Intekjensord) ende paa A, og derimod de andre Ord paa E. I nogle Byggemaal er A blevet til E, saa at alle tre Rjøn ere lige; dog mærker man en Forskiel i de Ord, som have R eller Ø forved Endevokalen, da denne Lyd er haard i Hunkjensordene, men blød (som kj, gj) i de andre Rjøn; f. Ex. ei Tunge (for Tungæ), ein Tunge (v: en Tunge). Jf. § 81. I nogle Byggemaal gjør den saakaldte Tiljøvning' en anden stor Afvigelse, idet en Deel Hunkjensord komme til at ende paa A eller Å (§ 113, 116), og derimod en Deel Hunkjensord paa U eller Q (§ 115).

157. De tydeligste Regler for Rjønnet findes imidlertid ved de Navneord, som have en Aflednings-Endelse med en eller flere Konsonanter. Hunkjensord ere de, som ende med: ar, el (ul), ung, ing (tildeels), ling, nad, str, og de som ere sammensatte med: dom, leike og skap (abstrakt); f. Ex. Samar, Tistel, Vondul, Mattung, Aaring, Vevling, Skapnad, Bakster; Ungdom, Storleike, Truskap. — Hunkjensord ere de, som ende med et tillagt: t, d, s, ll, sla, esta, ing (abstrakt) eller ning, og sammensatte med: send og løysa; f. Ex. Dypt (af djup), Høgd, Eign, Høyrsl, Sørsla, Tenesta, Vending, Serning; Langsend, Modløysa. — Intekjensord ere de, som have de sjeldnere Endelser: elde og ende, eller ere sammensatte med: dæme, lag, maal; f. Ex. Naælde, Tarvende, Lunnendes, Serredæme, Spurlag, Spursmaal.

Anm. Ved nogle af disse Former findes dog enkelte Undtagelser. Saaledes er der nogle afledede Ord med dobbelt "t" (Draatt, Flaatt, Norff Grammatik.

Laatt, Raatt, Slaatt) og -nogle andre med t, d og n (West, Barb, Skurb, Stuld, Melb, Svebn), som ere Hantjensord. Ligesaa findes nogle med t (som Frost, Lovt, Skumt) og nogle fremmede med „el“ (som Kvartel, Tempel, Trempel), som ere Intetkjensord. — Ved Formen „f“ findes nogen Ballek, da nogle hertil hørende Ord ere Intetkjensord, som: Krensl, Stræmsl, Fengsl; medens derimod nogle blive oftere henførte til Hantjen, saasom: Rædsel, Fødsel, Trængsel o. fl., hvilket vistnok maa ansees som en Forvanskning. — At Formen „ing“ deler sig imellem to Kjøn, har sin Grund i de forskellige Betydninger; de Ord, som betyde en Gjerning, henføres til Hantjen, men de, som betyde en Ting eller Person, blive Hantjensord. (Jf. § 89). Ogsaa Formen „flap“ har flere Betydninger og enkelte Afvigelser i Kjøn, da nemlig nogle nyere Ord, som betegne en Samling eller Fleerhed, henføres til Intetkjen (ligesom i Dansk), f. Ex. Mannsflap, Selstlap, Borgarsflap; desuden have vi ogsaa et „Skap“, som betyder Stikkelse (f. Ex Fugleskap), og dette er altid Intetkjen.

Af nye eller fremmede Endelser mærkes: „heit“, som er Hantjen (f. Ex Friheit), samt „else“ og „ri“, som her lægges til Intetkjen (f. Ex Hændelse, Fiskeri). Ved Ord af fransk og latin Oprindelse er den Altelighed, at de enten valle imellem to Kjøn eller falde over til Hantjen; det sidste er Tilfældet med Ord paa: ion, ur og tet (f. Ex Session, Figur, Bonitet), som egentlig skulde være Hantjensord ligesom i de andre Sprog. Dette grunder sig vistnok derpaa, at man har optaget disse Ord af Danstjen med Artiklen „en“, som her passer nærmest til Hantjensordet. En lignende Paavirkning findes ogsaa ved enkelte aflede Ord, saasom de ovenanførte: Rædsel, Trængsel og flere. Men i de mere oprindelige og hjemlige Ord er en saadan Efterligning meget sjelden; og der er endog en betydelig Række af Ord, som her have et andet Kjøn end i Danstjen. Af Hantjensord kan saaledes anføres: Heim (Hjem), Stab (Steb), Sand, Fyr, Dyl, Mol (Møl), Løb (Led), Lim (Lem), Nebb, Skjold, Spegel, Kross, Bilar (Bøger), Bokflap, Rysse, Sult, Støyt (156); Livnab, Saknab, Marknab; Reidsflap, Binflap og fl. Af Hantjensord mærkes: Soln, Segn, Mold, Røyr, Erm, Snel, Krus, Naaltid. Af Intetkjensord (som i Dansk ere Føllestjensord): Regn, Frost, Raal, Lang, Lyng, Nyra, Milte, Gjenge, Troll, Narr, Kus, Bin Ogsaa de nyere Ord med Formen „else“ ere her Intetkjensord, som ovenfor er omtalt.

I enkelte Bygbemaal forekomme rigtignok adskillige Afvigelser fra den almindeligste Brug af Kjøn; men imidlertid ere dog disse Afvigelser ikke synderlig mange. Paa nogle Steder findes saaledes: 1) Hantjen for Hantjen ved Ordene: Gaatt, Hamn, Skjære; eller omvendt: Al, Havre, Hein, Reis, Reit, Trom, Ufs, Drn. 2) Hantjen for Intetkjen: Barb, Fjos, Laas, Leir; eller omvendt: Finger, Grand, Haut,

Kvælb, Dø, Plass, Sumar, Vaar. 3) Hunkjøn for Intetkjøn: Aaga, Dyra, Sil, Sjul, Slaap; eller omvendt: Klyv, Tjorn, Vol. De Ord, som ende med „løysa“ (løyse), synes ogsaa paa nogle Steder at vasse imellem Hunkjøn og Intetkjøn. (I det gamle Sprog findes baade löysi, n. og löysa, f. men det sidste seldnere).

Endelig maa det anmærkes, at enkelte Ord ogsaa afvige fra det gamle Sprog i Kjønnet. Hunkjøn (sædvanlig) for Intetkjøn have saaledes: Abel (adal), Anger, Faare (får), Gjelv (gjælfr), Strid, Kvælb, Haus, Vaar, Sumar. (Sf. Nord, Aust, Vest). Hunkjøn for Intetkjøn have: Alba (albin), Bragg, Gjelb, Gogn, Jol, Log, Luft (loft), Lyy, Løn (laun), Raab, Sky, Laar, Livend, Wrend. (De fleste udgaaede fra Intetkjønnetts Fleertal paa Grund af en Ligbed i Formen, hvorom senere). Andre Overgange ere seldnere, saasom Hunkjøn for Hunkjøn i Kverf, Ufs, Elding; og omvendt (s. for m.) i: Kraft, Dadr, Bogn; samt Intetkjøn for Hunkjøn i: Bar, Dun, Rob, Steb (s: Ambolt). Disse Afvigelser, som tilveers ikke engang ere almindelige i Landet, støtte sig for en stor Deel til visse Regler, som ere kortelig nævnte i det foregaaende; og da de fleste af dem ere Overgange fra Intetkjønnet til et af de naturlige Kjønn, er der heller ikke noget synderligt Tab ved dem.

Cal og Stillingsformer.

158. Den her omhandlede Kjønsinddeling ved Navneordene faar ellers en større Betydning derved, at disse Ord have visse særegne Boiningsformer for hvert Kjønn. For det Første mærkes her Talsformerne, som ere to, nemlig Cental (singularis) og Fleertal (pluralis), hvilket sidste for en stor Deel adskiller Kjønnene ved særegne Endelser. Dernæst mærkes et Par Skilleformer, idet man gjør Forskjel paa en ubunden eller ubestemt Form for Tingenes almindelige Betydning, og en bunden eller bestemt Form, hvorved Tingene faae en mere særskilt Betydning; her adskilles Kjønnene tydeligst i Centallet, hvor den ubestemte Form kan betegnes ved en forudgaaende Artikel ein, ei, eit (§ 152), medens den bestemte Form betegnes ved en Endelse, nemlig: „en“ (in) for Hunkjøn, „i“ (e) eller „a“ for Hunkjøn, og „et“ for Intetkjøn. I det hele have Navneordene saaledes fire nødvendige Former, nemlig to for Cental (s. Ex. Dag, Dagen), og to for Fleertal (s. Ex. Dagar, Dagarne). Adjektiverne have derimod et andet Forhold, da nemlig det

samme Ord anvendes i alle tre Rjøn, og da saavel Fleertal som den bestemte Form sædvanlig kun betegnes ved en Endevokal.

Anm. Den Endelse, som lægges til Navneordene i den bestemte Form, har egentlig ogsaa været en Artikel, nemlig: *hinn, hin, hic*, eller som den ogsaa findes skreven: *enn, en, et*. Denne Form havde den store Uleilighed, at Forskjellen imellem *Sankjøn* (*hinn, enn*) og *Hunkjøn* (*hin, en*) var saa liden, at de i den daglige Tale maatte ganske forveksles sammen; og denne Ulempe maa vistnok være den fornemste Aarsag til den Afvigelse, som det nyere Sprog har gaaet ind paa, at det nemlig overalt har opgivet det sluttede „*n*“ i *Hunkjøn*sformen og altsaa opstillet et nyt og skarper Skillemærke imellem de to Rjøn. Denne Sammensætning af Navneordet og Artiklen er ellers en Særegenhed for de nordiske Sprog, da nemlig de andre Sprog betegne den bestemte Form alene ved en egen foregaaende Artikel. (Eng. *the*; Tysk: *der, die, das*). I visse Maader kan denne Sammensætning have sine Fordele; men paa en anden Side er den ogsaa forbunden med store Uleiligheder, som i det Følgende vil vides.

159. Foruden disse nødvendige Former har Sproget imidlertid ogsaa haft egne Former til at betegne Ordets forskjellige Stilling eller Forhold til de nærmest vedkommende Ord i Sætningen. Disse Former, som man sædvanlig kalder *Kasus* (: *Fald, Tilfælde*), ere følgende: 1) *Nominativ* eller *Hovedformen*, som finder Sted, naar en Ting nævnes som „*Subjekt*“ eller som selvstændigt og virkende Led i en Sætning, altsaa som Sætningens egentlige Ophav, eller det, hvorefter noget bliver sagt; — 2) *Akkusativ* eller *Modfaldet*, som finder Sted, naar Tingen er stillet som „*Objekt*“ eller *Mod-Led*, eller nærmest som et *Formaal* for *Paavirkning*; — 3) *Dativ* eller *Sidefaldet*, naar Tingen er opstillet som et *Sideled*, som vel ikke bliver ligefrem paavirket, men dog ligesom berørt eller medtaget i den *Virking*, som udgaar fra *Hovedledet*; — 4) *Genitiv* eller *Eiesfaldet*, som betegner, at noget hører til Tingen eller er forbundet med den. Imidlertid findes disse Former ikke ganske adskilte i det nyere Sprog; *Akkusativ* er næsten altid lig *Nominativ*, *Dativ* er tildeels blevet forvansket, og *Genitiv* er ikke meget brugeligt, undtagen i *Sammensætning*. Disse Former kunne saaledes ikke opstilles som tydelig adskilte eller almin-

delig gennemførte; men alligevel have de dog et saa betydeligt Raaderum i Sprøget, at de ikke ganske kunne sættes ud af Betragtning.

Num. I den Sætning: „Mannen tøl Staven“ er det første Nominativ og det sidste Akkusativ, men dette viser sig ikke paa Ordernes Form, da de nemlig hedde ligedan, om Forholdet er omvendt, f. Ex. „Eg ser Mannen“ (Akkus.), eller: „Her er Staven“ (Nomin.). I den Sætning: „Mannen gav Sestom Høy“ findes derimod en tydelig betegnet Kasus i Ordet „Sestom“ (Dativ); thi i Nominativ og Akkusativ hedder det „Sestarne“. Tydeligst afslutte findes visse Former i nogle Følelsesord eller Pronomener; saaledes: Rom. han, Gen. hans, Dativ honom, Akk. han (el. honom); ligesaa: Rom. ho (hø), Gen. hennar, Dativ henne, Akk. hana (el. henne).

I Gammel Norsk maa de fire Kasus overalt afslutte, omtrent ligedan som i Tydsk; dog er herved at mærke, at Ordene for en stor Deel have to eller flere Kasus, som ere ganske lige. I Svensk og Dansk ere de gamle Former for Kasus for det meste bortfaldne; imidlertid har dog Svensken endnu en Rængde gamle Dativ og Akkusativformer i den simple Stil, især i Bibelen og adskillige Almueskrifter. Den Genitivform (med S), som nu findes gennemført i Svensk og Dansk, er for en stor Deel at ansee som en ny og uøgte Form, da den egentlig kun skal have Sted i en Deel Hantsønsord og Intetfønsord i Gentallet.

I. Substantivernes Bøining.

160. Navneordene (Substantiverne) dele sig i flere Rækker, som have visse særegne Former i Bøiningen, saa at de vel kunde opstilles som forskjellige Bøiningsmaader (Declinationer); men alligevel findes der dog saa megen Lighed imellem de Ord, som høre til samme Række, at det her bliver bekvemtest at dele Ordene i tre Rækker efter de tre Rækker. Den mest omfattende Forskjel forøprigt er den, at Ordene i hvert Række afslutte sig i to Afdelinger, hvoraf den ene omfatter alle Genstavsord og alle de Ord, som slutte med en Konsonant (f. Ex. Døg, Mørgon), medens den anden omfatter de Ord, som have mere end een Stavelse og ende paa E eller A (f. Ex. Lime, Klak). Disse to Rækker afslutte for det første ved en forskjellig Bøining i den bestemte Form (efter § 67); men tildeels afslutte de sig ogsaa i selve Endelserne, og forsaavidt som dette er Tilfæl-

det, kunne Ordene i den første Afdeling kaldes de „stærke“ (eller stærkformede) medens derimod de andre kaldes de „svage“ (eller svagformede). Denne Forskjel i Formerne er størst i Hunkjønnsordene; i Hunkjønnsordene er Forskjellen mindre, og i Jntekjønnet er det kun nogle faa Ord, som kunne regnes til den svage Bøining.

Anm. Benævnelsen stærk og svag, som man nu, efter Grimms Exempel, altid bruger i det gamle Naals Grammatik, sigter egentlig ikke til selve Ordenes Form, men kun til en vis Forskjel i Bøiningen. Man maa saaledes ikke ansee alle de Ord, som ende paa en Vokal for at være „svage“, da vi nemlig have mange Ord, som ende paa E, og som dog egenlig høre til den stærke Bøining.

Navneordenes Bøining er meget forskjellig i Bygdemaalene, saa at det her bliver nødvendigt at nævne en Række af afvigende Former. For en Deel kunne disse Afvigelser forklares som Forkortninger og simple Overgange i Dagligtalen; men for en stor Deel grunde de sig heller paa en forskjellig Tillempling af de gamle Regler; man har nemlig forsøgt at slaae to eller flere Former sammen til een, for saaledes at faae en lettere Bøinings-Plan, men herved er man da kommen ind paa forskjellige Veie, som f. Ex. at nogle have holdt sig mest til det gamle Nominativ, og andre derimod til Akkusativformen. Naar vi nu skulle føre disse forskjellige Planer tilbage til en Eenhed og saaledes kun optage een Form for hver Stilling, maa vi hertil udvælge den Form, som baade ligner den gamle mest og tilligs kan bedst passe sammen med de øvrige Former. Imidlertid maa Bygdemaalenes forskjellige Tillemplinger ogsaa her anføres til nærmere Oplysning om den Plan, som Sproget af sig selv har fulgt.

a) Hunkjønnsord.

161. Navneordene af Hunkjønnet (*Mastulinium*) faae i den bestemte Form altid Endelsen „en“ og i Fleertal for det meste „ar“. De Ord, som egentlig slutte med en Konsonant, have for den største Deel en Bøining, som kan fremstilles ved følgende Exempel:

Eental.		Fleertal.	
Ubestemt Form.	Bestemt Form.	Ubestemt Form.	Bestemt Form.
Rom. og Akk. Dom.	Domen.	Domar.	Domarne.
(Dativ	— Dome.	—	Domom).
Genitiv	Doms.	Doma.	—

I den bestemte Form i Gentallet have disse Ord altid det stærke Tonelag, som her kunde betegnes: „Dom'en“, „Døm'e“ (forkortet for Dom'enom). Fleertallets Former have derimod det svagere Tonelag (§ 67).

Anm. Det er saaledes kun de fire nødvendige-Former (§ 158), som kunne opstilles som gennemførte og almindelige, og enhver af disse omfatter to Kasus, nemlig Nominativ og Akkusativ. Ellveels omfatte de ogsaa Dativ; men i en stor Deel af Landet findes dog en egen Dativform gennemført, dog kun i den bestemte Form og ikke i den ubestemte. Derimod bruges Genitiv kun i den ubestemte Form og mest i Sammensætning, f. Ex. Doms-bag og Doma-bag. Dog findes der ogsaa adskillige Undtagelser, som senere skulle omtales.

Andre Ord, som kunne passe til Exempel, ere: Baat, Has, Mur, Sal, Stof, Stein, Saum, Selm, Stav, Sopp; Ddb, Foss, Hest-Arm, Eld, Kamb, Knapp, Lopp, Fugl o. s. v. At nogle Ord have Genitiv paa „ar“ (f. Ex. Katt, Kattar-Slag), vil senere blive omtalt.

De Former som foresendes i Bygdemaalene, ere:

Gental.		Fleertal.	
Ubestemt F.		Ubst. F. Dømar (Rbg. Tel. Svøb.).	
Dom (l. Døom).		Doma (Berg. og Trøndf. Stiff).	
Dom'e (Rbg., Tel., Sff., Rff).		Dømer (Søndre Agerøb.).	
(Gen. Døms).		Døme (Øbr.).	
Bestemt F. (Rom. og Alf.):		Bst. Form:	
Dom'en. (Dom'in, aabent l.).		Domadne (Sogn).	
Dom'on (Valb.).		Domadn (Hall., Valb.).	
Dom'inu. (Rff., Sdm. og fl.).		Damann- (mest alm.).	
Dativ:		Domann (Trøndf. Stiff og fl.).	
Dom'ent, el. Dom'om (Østerdalen).		Domenn, -atinn (Øbr.).	
Dom'i (Tel., Sogn, Romb.).		Doma' (Søndre Agerøb.).	
Dom'e (Hall., Valb., Øbr.).		Dativ: Domom (Trøndf. Stiff,	
Dom'æ (Søst., Bøst., Rbl.).		Nordre Agerøb.).	
Dom'a (Sff., Rff., Sdm., Trøndf.).		Domo. (Hall., Valb., Søst., Bøst.).	
Løten, Hedeml.).		Domaa (Rbl., Sff., Sdm., Rdm.).	

Dette maa sammenlignes med Formerne i Gammel Norsk, som ere følgende:

Gental ubst.	bestemt.	Fleertal ubst.	bestemt.
Rom. dōmr.	dōmrinn.	dōmar.	dōmarnir.
Alf. dōm.	dōminn.	dōmǫ.	dōmǫna.
Dat. dōmi (o).	dōminum.	dōmum.	dōmunam.
Gen. dōms.	dōmsins.	dōmǫ.	dōmǫnua.

Heraf sees, at Hovedformen (Rom.) og Nodsfaldet (Alf.) ere i den

senere Tid faldne sammen, da f. Ex. det anførte „Dom'e“ (= dóm) bruges i begge Kasus ligesaavel som „Dom“. Dativet i Gentæl er overalt blevet noget forvansket; thi Formen: Dom'e (i, æ) svarer egentlig til det gamle „dómenom“ og ikke til „dóme“ (dómi). Denne sidste Form, som er kjenkelig ved sit svagere Tonelag, findes kun af og til i visse Talemaader, f. Ex. av Garde, i Stæde, i Mæte og fl. (hvorum senere). Imidlertid have vi dog ogsaa den gamle Form med „nom“ (no, naa), men kun i de Ord, som ende med Rødsvokalen, f. Ex. Sjo (So), paa Sjo'nom (Sjo'no, Sjo'naa); og disse Ord have da oftest den samme Form i Fleertallets Dativ, f. Ex. i Sjo'nom, med Sjaa'nom (ligt i Gentæl og Flertæl). Den østerdalske Form for Gentæl er ogsaa tilbeels lig Flertæl, idet den kun frastikker sig ved det stærke Tonelag (Dom'om). Den almindeligste Form paa A (Dom'a) er en Tillempling efter den svage Bøining, hvorum strax nedenfor.

I de Ord, som slutte med R og G, skulde dette egentlig ubtales som tj og gj i de Former, hvor et E (i, æ) paafølger (§ 51), og saaledes lyder det ogsaa i en stor Deel af Landet, f. Ex. Duf, Dufjen, med Dufje; Stog, Stogjen, i Stogje. Men heri findes dog store Afvigelser, da nemlig nogle Bygdemaal ogsaa beholde „j“ i Dativet med A (som her er traadt i Stedet for E), f. Ex. mæ' Dufja, i Stogja, (Nordre Bergenb., Sdm., Ndm. og flere); medens derimod andre udelade dette „j“ ogsaa forved E og altsaa sige Dufen, Stogen o. s. v. (Sogn, Balb., Drk.). I Hall. og Øst. findes ogsaa den Egenhed, at „j“ beholdes forved det blotte „e“, men ikke forved „en“, altsaa: Stogjen, men: i Stogje.

162. De Hantjønord, som ende paa „e“ og saaledes have mere end een Ståvelse, adskille sig noget fra de foregaaende i Gentallets Former, især i Dativ og Genitiv, forsaavidt som dette bruges. Deres Bøining (som er den saakaldte svage Bøining) kan fremstilles ved følgende Exempel:

Ubest. Form.	Best. Form.	Ubest. Form.	Best. Form.
Nom. og Akk. Ende.	Enden.	Endar.	Endarne.
(Dativ —	Enda.	—	Endom).
Genitiv Enda.		(Enda).	

Anm. Andre Ord, som kunne tjene til Exempel, er: Waate, Faare, Sole, Kjøle, Straale, Etne, Love, Laave; Gnefte, And, Stalle, Bolle, Ragle, Granne, Ramme, Stolpe, Stabbe, Rubbe.

De Former, som findes i Bygdemaalene, ere: — 1) I Gentæl, ubestemt Form: Ende. Genitiv Enda (utydeligt, da nemlig A gaar oftest over til E, f. Ex. Ende-lykt). Bestemt Form: Enden el. Endin (med

aabent i). ogf. Endian (hør nordensfelds). Dativ: Enda (i de fleste af de Egne, hvor Dativ bruges), Endam (Melbalen i Trondh. Stift), Endom, el. Endaam (Rambalen, Østherd.), Endo (Helgeland). 2) I Fleertal findes samme Former som ved Genflavelserordene (Dom, i forrige §), altsaa: Endar, a, er, e; — Endarne, abn, anne, aun, enn og a; i Dativ: Endom, Endo, Endaa.

De tilsvarende Former i Sammel Korst ere følgende:

Cental, ubst.	Bestemt F.	Fleertal, ubst.	Bestemt F.
Rom. endi (e)	endinn.	endar.	endarnir.
All. enda.	endann.	enda.	endana.
Dat. enda.	endanum.	endum.	endunum.
Gen. enda.	endans.	enda.	endanna.

Her er atter at mærke, at Hovedformen og Nodfalbet ere faldne sammen, og at det nyere Dativ „Enda“ ikke egentlig svarer til det gamle „enda“, men til Formen „endanum“, hvoraf ogsaa Formerne Endam og Endaam kunne forklares. — Nogle Ord, som i det gamle Sprog endte paa „ir“ og havde stærk Bøining (f. Ex. mælr, hirdir, herrir), have nu for det meste faaet Formen „e“ med svag Bøining, f. Ex. Mæle, Dativ: (i) Mæla. Dog findes enkelte Spor af den stærke Form; saaledes har „Lerre“ (i: Lerring) i Genitiv: Terres, f. Ex. Terresdag, Høsterrisdag.

De Ord, som have R eller G forveb E (f. Ex. Baffe, Slugge), have endnu i et stor Deel af Landet den regelrette Udtale, nemlig med „i“ forveb E, men ikke forveb A; altsaa: Baffje, Baffjen, Dativ Baffa, Fleertal Baffar; Sluggje, Sluggjen, Slugga, Sluggar. (Sæt., Voss, Hall., Øbr., Øst.). I nogle Egne findes derimod Afvigelser; paa nogle Steder hørifalder „i“ i alle Former, altsaa: Baffe, Bafften; Slugge, Sluggen (Indre-Sogn, Vald., Helg.); paa andre Steder findes den Forvanskning, at „i“ bliver vedhængende ogsaa forveb A i Dativ, f. Ex. paa Baffja, i Sluggja, i Sagja (Øst., Nst., Sdm., Ndm.). Det kan ellers anmærkes, at ogsaa det gamle Sprog har en besynderlig Egenhed i de Ord, som ende paa „ingi“ (f. Ex. ørlingi, hødingi), da nemlig disse Ord overalt faae et tilføjet i (i) forveb A; endog i Fleertallet (ørlingjar, hødingjar). Disse Ord have rigtignok endnu paa nogle Steder Formen „ing“ (ingje), men almindeligst „ing“ med stærk Bøining, og Fleertallet har, saavidt vides, overalt et reent G uden I, f. Ex. Ervingar, Hovdingar, Jamningar.

I det Søndensfeldske og i Trondhjems Stift findes ellers en betydelig Afvigelse i de Ord, som have den foromtaltte Tilhævning i Vokalene og altsaa ende paa A (§ 113) eller Å (§ 115), f. Ex. Soga, el. Saagan (for Sage, Saggi), Sola el. Saalaa (for Sole, aabent o), da nemlig Endevokalen seeliker uforandret i de forlængede Former

(Saga'n. Folan, el. Faalaan) og tilbeels endog, naar et *A* føies til, f. Ex. i Saagaa'a (Dativ), Saagaa'ann (Fleertal). Denne afvigende Endevokal har vistnok sin Grund i det gamle Affusativ paa *A*, som saaledes kun er beholdt i de Ord, som have en enkelt Konsonant efter en aaben Vokal (s. §. 113), og ikke i andre Tilfælde. I nogle Fjeldbygder (Tel., Hall.) ender Hovedformen regelret paa *E* (f. Ex. Hagle, Nese, Rose), men Genitivet i de sammensatte Ord har altid *A* (lige som i G. N.), f. Ex. Saga-blom, Nesa-slag, Rosa-mark; hvilket ikke finder Sted i andre Lydstiklinger.

163. Nogle af de eenstavede Hanksjonsord adskille sig fra de øvrige derved, at Fleertals-Endelsen faar Vokalen *E*, ligesom i Hanksjonsordene; f. Ex. Kvist, i Fleertal: Kvister (Kvistir, Kviste), i den bestemte Form: Kvisterne (Kvistidne, Kvistenne, Kvistinn). Blandt disse Ord ere nogle, som ende med *R* eller *G* og have en lind Vokal i Roden, og disse Ord frafalle sig endnu mere derved, at de forbindes med Lyden „i“ i alle Former i Fleertallet; f. Ex. Dyk, i Fl. Dykjer (Dyffe), bestemt Form: Dykjerne (Dyffinne, Dyffinn), Dativ: Dykjom (—o, aa), Genitiv: Dykja (eller sædvanligst med *E* for *A*, f. Ex. Dykje-sloft). Ogsaa i Gentallet findes Spor til et Genitiv med „i“, i Forbindelse med den gamle Genitiv-Endelse „ar“, som f. Ex. ved Ordet „Rygg“ i Sammensætninger som „Ryggjar-taf“; men denne Form findes dog kun ved faa Ord og kan neppe opstilles som almeengjældende.

Anm. Hertil høre herved 50 Ord, som kunne stilles i følgende Orden (efter Udlyden): Lit (Farve), Lut (Lob), Rett (om en Ret Mad), Brest, Gjest, Rest, Kvist, Kost, Lid (el. Led), Sid (el. Sed), Stab, Saud, Gris, Dyl, Hyl, Styl, Vin, Nun, Lon (Tra), Orn, Bjorn, Rim, Bev, Rev; — (med *R* og *G*): Belf, Dyl, Lof, Belf, Bleft, Lelf, Selt, Drykk, Rykk, Serk, Berk, Styll, Bent, Skent; Segg, Klegg, Legg, Begg, Rygg, Belg, Svlg, Dreng, Sleng, Streng, Beng, Styng. — Hertil høre ogsaa nogle Fleertalsord, som bruges til Benævnelse paa Folk fra et vist Hjemsted, saasom: Døler (af Dal), Fyrder (af Fjord), Sygner (fra Sogn), Nøret (fra Norene i Sogn), Kvemmer (fra Kvam i Hard.), Egder, Teler, Trønder, Bærer (Vaagbærer og fl.), Bygger (Selbyggjer, Sparbyggjer).

Ved nogle Ord er Formen ellers vakkende, saaledes i „Bjorn“ og „Rev“, som paa mange Steder have Fleertal med *A* (ar). Paa nogle Steder findes flere Ord med Fl. paa „er“, som: Letv, Deil, Fann,

Beber, Beg, Teig, Priff, Lett. Ogsaa i det gamle Sprog findes flere Ord med *fl.* paa „ir“, saasom: dalr, salr, hvalr, hamr, staf; dog have nogle af dem været vakkende, f. Ex. hvalir og hvalar (N. g. Love 1, 252, 330).

Fleertalsform med „i“ kan nu kun opstilles som regelret for de Ord, som slutte med *R* og *G*. Rigtignot findes en lignende Form ved nogle faa andre Ord; saaledes: *Hyl*, *Hyljom*; *Bev*, *Bevjom*; og *fl.* med „i“ og „a“, som *Hylja(r)*, *Bevja* (*Sdm.* og *fl.*), *Bo*, *Boja* (*Bofs*); *if.* *Rev*, *Revja-Skinn* (*Smaal.*); men dette bliver nærmest at betragte som Undtagelser for enkelte Egne. — At mange af de ovennævnte Ord have Genitiv paa „ar“ vedkommer nærmest Sammensætningen.

154. Nogle Ord adskille sig fra de ovennævnte derved, at de faae *Dmlyd* (§ 95) i Fleertallet; dog ere disse Ord ikke mange. Nogle af dem faae i Fleertallet den fulde Endelse „er“ (= *ir*) med svagt Tonelag ligesom de foransførte; saaledes: *Son*, *Søner* (*G. N. synir*), *Spon*, *Spøner*; *Taatt*, *Tætter*; *Vott*, *Vetter*; *Trom*, *Tremer* (ikke alm.). Nogle faae derimod „er“ (= *r*) med stærkt Tonelag (§ 65), nemlig: *Mann*, *Menner*; *Nagl*, *Negler*; *Sot*, *Søter*; *Traad*, *Træder*; *Fader*, *Feder* (*G. N. fedr*); *Broder*, *Brøder*; *Bonde*, *Bønder*. Et Par Ord beholde *Dmlyden* i *Dativ* (*Sedrom*, *Brøderom*); men de fleste gaae tilbage til *Grundlyden*, saasom: *Søter*, *Sotom* (jf. *Menner*, *Monnom*), ligedan som *Hunkjønnsordene*, hvorom senere.

Paa nogle *Stæber* findes flere med *Dmlyd*, saasom: *Stol*, *Støler* (*Lel.*), *Voll*, *Vølljer* (*Sdm.*), *Bog*, *Bøg'er*, *Hov*, *Høv'er*, *Saa*, *Sær*; men disse synes at have mindre Grund. Følgende ere: *Botn*, *Betne* (*Sdm.*), *Ljaa*, *Lja* (*Eff.*), *Stab*, *Stæber* (efter *Dansten*). — Den ovennævnte *Salvlydsform*: 'er for „r“, har mange *Afviqelser* i *Bygdemaalene*, f. Ex. *Renn'ur*, *Renn'ar*, *Renn'a*, *Renn*; hvorom mere senere.

Det gamle Sprog havde imidlertid flere *Raskulliner* med *Dmlyd*, og dertilblandt mange med en dobbelt *Dmlyd* (a—s—e), f. Ex. *vøllr*, *Gen*, *vallar*, *fl.* *vøllir*. (Hertil høre de ovennævnte *Vott* og *Trom*). Men denne *Bøining* er nu gaaet af Brug, idet *Vokalen D* (eller *D*) i de fleste af disse Ord er bleven *eneberkende* (§ 102), og *Fleertallet* har lempet sig efter *Høved-Regelen*; f. Ex. *Voll*, *Vøllar* o. s. v.

165. En anden *Afviqelse* i *Fleertal* findes ved endeel Ord, som ende paa „el“ (og *ul*), idet *Vokalen D* forved *Q* falder bort

og Konsonanterne saaledes sammendrages; f. Ex. Tistel, Tistlar; Bendel, Bendlar; Lykel, Lyklar; Spegel (Spejgel), Speglar; Tygel (Ty'el), Tyglar; Ongul, Onglar. En lignende Form findes ogsaa ved nogle faa Ord paa „ar“, som Samar, Samtar; Navar, Navrar.

Anm. Enkelte afvigende Former ere: Fotel, Fallar; Rjetel, Rjetlar (ikke almindelige); Morgon, Mornar. Det sidste Ord har mange Afvigelser i Talem, saaledes: Mornar (Tol.), Mornar (Harb.); Menna (Sdm. og fl.). Andre Former som: Eislar (af Eitel), Esclar (af Setel) og lignende, ere kun Udtaleformer. — Af de Ord, som ende paa „ar“, er det kun faa, som lide Sammenbragning i Fleertal; da de fleste, og deriblandt alle de, som dannes af Verber, beholde sine Vokaler, uden Forkortning; f. Ex. Lenarar, Fiskarar, Lærarar. Disse Former, som kunne synes at klinge noget haarbt, blive ellers i Dagligtalen formildebende derved, at det sidste R paa mange Steder bortfalder, og ialfsald sjelden høres i den bestemte Form; f. Ex. Lærararne, som almindeligst udtales „Læraranne“.

166. De øvrige Afvigelser, som findes i Hovedformerne, ere at ansee som ubetydelige Forandringer, som nærmest vedkomme Dagligtalen. Et Par Ord, som ende med Vokalen, nemlig Sko og Sjaa, have sædvanlig et Fleertal uden „r“, men det synes dog rettest at skrive dem med „er“ (Skoer, Skoerne). De øvrige af disse Ord have Fleertal paa „ar“ som: Moar, Skjaa'ar, Byar. I den bestemte Form af disse Ord tilføies ofte kun et „n“ (uden e), saasom: By'n, Mo'n, Bø'n; men det bliver dog altid tydeligst at tilføie Formen „en“. Det samme gjælder ogsaa om visse andre Forkortninger, som Hamar'n, Fiskar'n, Himmel'n o. s. v.; udtagen forsaavidt man i Vers eller Riim kunde benytte disse Former for Kortheds Skyld.

Anm. I de Ord, som ende med „n“, bliver Endelsen „en“ paa mange Steder noget utydelig, da nemlig begge disse Konsonanter ville ligesom flyde sammen; f. Ex. Stein'n, Mann'n. — At R og S bliver til „R“ og „S“ forpaa „en“, er forhen anmærket.

I Hantjensordene af den stærke Bøjning havde det gamle Sprag et tilføiet „r“ som Mærke paa Nominativ (f. Ex. dogr, hæstr, skær); dog kunde dette „r“ blive tilføjet eller sammensmeltet med et forfølgende S, L eller N, saa at det enten bortfaldt eller dannede en dobbelt Konsonant; saaledes findes dobbelt L i Endelsen „ll“ (f. Ex. lykll) og ligeledes „ll“ og „nn“ for h og n efter en lang Vokal, f. Ex. ll

(*Nal*), *steinn* (*Sætn*), og dette „*n*“ og „*nn*“ har da rimelignis havt en egen Udtale (*Nl*, *bn*) ligesom paa Island. Af denne Form findes mange Levninger i Bygdemaalene. I de *Drb*, som ender med *Rodvokal*, findes tilførels et tilføjet „*r*“ eller „*rr*“; saaledes: *Sto'r*, *Enjo'r*, *Saa'r* (*Num.*, *Hall.*), el. *Sto'ra*, *Enjo'ra* (*Sætersd.*, *Lel.*); *Sto'ren*, *Haa'ren* (*Hard.* og *fl.*); i *Sætersdalen* endog et nyere *Dativ* med „*r*“, altsaa: i *Sto'ra*, i *Enjo'ra*. I andre *Drb* findes et tilføjet mat *E* (*Halvlyd*) uden „*r*“, f. Ex. *Dag'e*, *Hef'te*, *Fiff'e* (*Sæt.*, *Lel.*, *Eff.*, *Nfl.*); if. *Ravnene*: *Knut'e*, *Gjur'e*, *Giril'e* (*Edm.*). Dette kan ogsaa findes i *Drb*, som ikke havde „*r*“ i *G. N.*, f. Ex. *Fugl'e*, *Rama'e*, *Ses'se*; saaledes ogsaa ved *Endelsen* „*e*“: *Uttil'e*, *Rifil'e*, *Fivil'e* (*Sæt.*, *Lel.*); if. *Kapaal'e* (for *Kpall*), *Gintr'e* (*Giner*). Ordene paa „*e*“ faae ellers paa andre *Steder* „*bl*“ (§ 130), f. Ex. *Hvedbl*, *Lifkebl*, *Lykstbl* (*Sbl.*, *Ryf.*). *Drb* med *L* og *R*, efter en lang *Vokal*, faae „*bl*“ og „*bn*“ (§ 127); saaledes: *Nabl* (*Nal*), *Stobl*, *Hæbl*, *Træbl*; *Heibn* (*Hein*), *Steibn*, *Raubn*, *Hubn* (*Hard.*, *Sbl.*, *Ryf.*). Paa *Steder*, hvor den nordensjællske Udtale af „*n*“ og „*nn*“ (§ 39) er herskende, findes ogsaa et Par *Exempler* paa denne *Overgang*, nemlig: *Heinn* og *Sveinn*; if. *Ravnene* *Paall*, *Marteinn*, *Kolbeinn*, *Toskeinn* (*Edm.*). Disse *Former* have dog nu ingen *Betydning* for *Bevingen*, da nemlig den *Rafus*, som de skulle betegne, ikke længere adskiller sig fra de andre *Former*.

167. I *Dativ* og *Genitiv* findes ogsaa adskillige gamle *Former*, som vilde have en større *Betydning*, hvis de fandtes saavidt gennemførte, at de kunde opstilles som *almeengjældende*. Det foromtalte *Dativ* med *R* (f. Ex. *Sjonom*) er saaledes mærkeligt ved sin *Lighed* med den gamle *Form*; men det findes kun i nogle faa *Drb* og er desuden ikke almindeligt. En anden gammel *Form* er *Dativ* med *Dmlyden* *D'* (af *N*) i *Fleertal*, f. Ex. *Monnom* af *Mann*, *Boffom* af *Balle*; men ogsaa dette findes kun i nogle *Drb* i en *Deel* af *Landet*. — Det forhen nævnte *Genitiv* paa „*ar*“ har derimod en større *Betydning*, da det i en *Deel* *Drb* maa opstilles som *almeengjældende*, især i *Sammensætning*, f. Ex. *Sonar-son*, *Kettar-bot*, *Skoggar-teig*, og i visse *Talemaader*, f. Ex. *ein Fredar Mann* (i: en *Fredens Mand*). Denne *Form* gjælder imidlertid ogsaa for *Hunkjønnsordene* og vil altsaa blive senere omtalt ligesom et Par andre *Genitivformer*, som ogsaa findes i *Intetkjon*.

Anm *Dativer* med „*n*“ forekomme mest paa nogle *Steder*, hvor *Endelsen* „*om*“ er forkortet til „*o*“ eller „*aa*“; saaledes paa *Boss*: paa

Sjo'no, paa Bø'no, mæ' Haa'no; — paa Søndmør: Sjonaa (og Sjo'naa), Sko'naa, Saa'naa, Haa'naa; — i Balbers: Sko'no, Haa'no. Paa sidstnævnte Sted synes denne Form nærmest at tilhøre Fleertallet; paa Søndmør bruges den derimod helst i Gentalt; saaledes gjøres Forfæll paa „Bø'naa“ (Gental) og „Bøaa“ (Fleertal).

Ogsaa det Dativ, som har Dmlyden af A, synes at være indskrænket til de Egne, hvor Endelsen „om“ er forkortet. Saaledes i Balbers: i Dolo' (af Dal), i Goro (for Gorbom, af Garb); paa Bofs: i Dolo (aab. o), i Goro, aat Kolvo (Kalv); paa Søndmør: i Dolaa, i Goraa, aat Kolvaa, aat Ronnaa (Rann), paa Roglaa (Ragl), paa Volkaa (Vaffe), mæ Kaambaa (for Kambom, af Kamb), i Haambraa (for Somrom, af Hamar).

Flerē Exempler paa Genitiv med „ar“ ere: Kostar-helbe, Natar-maal, Bibar-lafs, Botnar-løysa, Draattar-reim, Kattar-rova, Sjoar-is (Bofs), Bentkar-gaava (Balbers). Ellers findes denne Form i en liden Række af Hantjønordsord, som dog ikke kunne omfattes under nogen bestemt Regel. De vigtigste af dem ere følgende: Nat, Gut, Keit, Katt, Kett, Koft, Vest, Freb, Bib, Meib, Burb, Skurb, Veber, Mun, Son, Bin, Voin, Stog, Beg, Log (o'), Lok (k). Dreng (gi), Rygg (gi). I mange Ord bliver ellers Formen utydelig derved, at „ar“ paa de fleste Steder lyder som „a“ og saaledes falder sammen med Fleertals-Genitivet.

b) Hantjønordsord.

168. De Navneord, som høre til Hantjønnet (Femininum), adskille sig i flere Former fra Hantjønordsordene og dele sig desuden i to forskjellige Bøiningømaader, som kunne kaldes den stærke og den svage. De Ord, som slutte med en Medlyd og saaledes høre til den stærke Bøining, have et Formskifte, som kan forestilles ved følgende Exempel:

Gental.		Fleertal.	
Ubest. Form.	Best. Form.	Ubest. Form.	Best. Form.
N. og A. Skaal.	Skaali (n).	Skaaler.	Skaalerna.
Dativ	Skaalenne.	—	Skaalom.
Gen. Skaalar.	—	Skaala.	

Anm. Andre Ord, som kunne tjene til Exempel, ere: Eib, Bub, Leib, Enor, Raal, Fil, Grein, Bøn, Von; Vett, Lyft, Urt, Luft, Klust, Ferb, Stund, Grend, Bygg, Sofn, Segn.

De Former, som foresindes i Landet, ere følgende:

Cental.

Ubst. F. Staal.

Genitiv.

Staal(a)r; tydeligt i enkelte Sammen-
sætninger.

Bestemt F. (Nom. og Akk.):

Staal'i (Sogn, Lel.).

Staal'e (Lel., Hall., Valb., Øbr.).

Staal'æ (Sæt., Hærb., Voss, Nbl.).

Staal'a (mest udbredt).

Staal'aa (Rister, Jæb., Nys.).

Staal'o (Sbl.).

Dativ:

Staal'enne, og Staal'inne (Sæt.,
Voss, Nbl., Sff., Sbm.).Staal'en (Hall., Valb., Øbr. og
Trondh. Stift).

Fleertal.

Ubst. F. Staal(er) (Hærb., Nys. og fl.)

Staalir (Nbg., Lel.).

Staalit (Hall. og fl.).

Staal(e) (V. og Trondh. Stift).

Bestemt F. (Nom. og Akk.):

Staalidna (Sogn).

Staalidn (Hall., Valb.).

Staalenna (Hærb., Voss, Nbl.).

Staalenne, el. Staalinne (mest ud-
bredt).

Staalinn (Øbr. og Trondh. Stift).

Dativ:

Staalom (Dplandene og Trondh.).

Staalø (Sæt., Voss, Hall., Valb.).

Staalaa (Nbl., Sff., Sbm., Nbm.).

Efter Bøiningen i det gamle Sprog ere Formerne følgende:

Cental ubst.	Bestemt F.	Fleertal ubst.	Bestemt F.
Nom. skål.	skálin, (en).	skáilir (er).	skáilirnar.
Akk. skál.	skáлина.	skáilir.	skáilirnar.
Dat. skál.	skáliinni.	skállum.	skállumum (onom).
Genr. skálar.	skálarinnar.	skála.	skálanna.

Seraf sees, at nogle Former ere godt vedligeholdte; især er Dativet meget fuldkomnere her end i Hunkjønnsordene. Derimod findes en betydelig Afvigelse i den bestemte Hovedform i Centallet, hvor det gamle Sprog havde Endelsen in (eller en), f. Ex. ættin, tidin, sólin (eller ætten, tiden, sólen), da nemlig det sluttebe R er overalt bortfaldet, saa at Formen ender med Vokalen. Det samme er ogsaa Tilfældet i de svagformede Hunkjønnsord (hvorom nedenfor), samt i Hunkjønnsformen af Adjektiver paa „en“ (f. Ex. litten, liti) og af enkelte andre Ord paa „n“ (som: hi, mi, di, si, ei, ho); det viser saaledes en tydelig og gjen- nemgaaende Plan til at adskille Hunkjønnsordenes Former fra Hunkjønnsordenes. At gjenoptage det sluttende „n“ (f. Ex. Staalin, el. Staalen), som ved første Blik maa synes at være det retteste, har saaledes meget imod sig, forbi det netop strider imod en saadan almindelig Plan. Den nærmeste af de brugelige Former er egentlig den med „e“ (Staal'e); men denne Form er ubekvem, forbi der er saa mange andre Former, som ende paa „e“, og forbi den særegne stærke Betonning, hvorved denne Form adskiller sig fra de andre, ikke kan betegnes tydeligt i Skrift. Formen med „i“ er heller ikke meget bekvem, men har dog den Fordeel, at den adskiller sig fra andre Endelser, ligesom den ogsaa har nogen

Lighed med Ordet „N“ (hin), som denne Endelse nærmest maa henføres til. (§ 156).

Formerne med *i*, *e* og *æ*, ere ellers kun at ansee som forskjellig Udtale af een og samme Endelse. Formerne med *a*, *aa* og *ø*, ere derimod noget andet, nemlig en Tillempting efter den svage Bøining, hvorom nedenfor. Dog kunde maaskee den almindeligste Form med „a“ (Slaal'a) opfattes som en Mindelse af det gamle Akkusativ (Slaalena) med ubeladit N. Dette bekræftes derud, at de Det, som ende med Røddokalen (f. Ex. Bru, Klo, Dy), have i mange Dialekter et vedhængende R i den bestemte Form; f. Ex. Bru'na (Rdg., Sjl. ogsaa Hard.), Bru'naa (Stav. Amt, Sogn, Sdm.), Bruno (Sjl.); ellers ogsaa: Bru'ne, Bru'ne (Sæt., Hard., Nhl.), og foruden R: Bru'i (Tel., Sogn), Bru'e (Gbr.), Bru'a (Trondh. Stift og flere). Mærkeligt er ellers Forholdet ved disse Ord i Hallingbal og Valbers, hvor nemlig et R er lagt til Røden af Ordet og medfølger i alle Former, f. Ex. Dyn (for Dy), bst. F. Dy'ne; Dativ Dyn'; Fleertal: Dy'na (D. r. Der), bst. F. Dy'naa, Dativ Dyno. Her bliver „N“ at betragte ligesom det tilslagne „L“ i nogle Inteksjonsord, f. Ex. Trett'e for Tre-et (§ 126).

De Ord, som ende med R og G, faae som sædvanlig Lyden R og gi forved alle Endelser med „e“ eller „i“, f. Ex. Mark, Markji, paa Markjenes; Fl. Markjer; derimod Dativ: Markom, Gen. Marka (f. Ex. Marka-Bibb). Men paa nogle Steder findes dog besynderlige Afvigelser i den bestemte Form i Gentallet; saaledes: Mark'a (Nordre Berg. og Trondh. Stift); Mark'aa og Mark'o (Jæb., Nyl. Sjl.); og derimod: Mark'i (Sogn), Mark'e (Valbers), Mark'a (Ordb., Søndre Agerb.), i Hallingbal og Gbr. høres „R“ og „gl“ forved et sluttende „e“ men l og g forved „en“, f. Ex. Mark'e, paa Marken; Sag'e, paa Sagen. (Jævnfør Dativet af Raskullerne, § 161).

169. De Hunkjønord, som have Endevokalen U, adskille sig meget fra de foregaaende og have en egen Bøining, som kan kaldes den svage. Deres Former kunne bedstemest opstilles som i følgende Exempel:

Gental.		Fleertal.	
Ubest. Form.	Best. Form.	Ubest. Form.	Best. Form.
N. og U. Visa.	Visa (n).	Visor.	Visorna.
Dativ —	Visonne.	—	Visom.
Gen. Viso.		(Viso).	

Anm. Andre Ord til Exempel ere: Gaata, Siba, Baara, Dyma, Gaava, Luva, Raapa, Lata, Muga; Setta, Rista, Kjerri, Hella, Latta, Skjeppa, Klubba, Drekka, Klotta, Bøgga, Lunga.

De Former, som findes i Bygdemaalene, ere:

Cental.

Ubestemt Form (N. A. D).

Bisa (fra Soga til Lister, f. S 81).

Bise (Søndenfielbs og ydvere).

Bis (Trondh. Stift);

Genitiv: Biso, el. Bisu, i Sammensætning, f. Ex. Biso-tone. (Havb.). Ellers: Bise.

Bestemt F. (Nom. og Aff.)

Bisa (Søndenfielbs, Trondh. og A.).

Biso (Voss, Harb., Sbl.).

Bisaa (Sob., Nys., Nbl., Sogu, Sdm., Romsb., Ndm.).

Dativ.

Bisunne, -onne (Søsterb.).

Bisenne (Berg. Stift).

Bisun (Hall, Valb., Gbr., Drf.).

Bisaan (Ndm., Indberreb.).

Efter det gamle Sprog ere Formerne følgende:

Cental, ubst.	Bestemt.	Fleertal, ubst.	Bestemt.
Nom. visa.	visaa.	visur (or).	visurnar.
Aff. visu (o).	visuna.	visur (or).	visurnar.
Dat. visu.	visunni.	visum.	visupum.
Gen. visu.	visunnar.	visna.	visnanna.

Der findes atter den samme Afvigelse som i den første Betinging, at nemlig det sluttende N i det bestemte Cental (S. N. visaa) overalt er bortfaldet. Alligevel have dog de fleste Bygdemaal en Forskel imellem ubestemt og bestemt Form; der hvor den første har A, har den anden oftest D eller Na, hvilket vistnok er den gamle Attusativform, som saaledes er sat ind i en ny Stilling; — hvor derimod det sluttende A er svækket til E, bliver A sædvanlig beholdt i den bestemte Form. (S. S 112). Men det er her at mærke, at A er ligesaa nødvendigt i den ubestemte Form som i den bestemte, og at Sprogets egne Lydregler netop kræve en haard Vokal i denne Form, hvilket lettest kan sees af de Ord, hvis End ender med R eller G, da nemlig disse Ord beholde denne Konsonant uforandret; have de haardt R eller G (f. Ex. Klofka, Lunga), da beholde de det i alle Former; have de derimod „h“ eller „gl“ (f. Ex. Eitja, Snettja, Bryggja), da beholde de dette i alle Former; og dette viser netop, at alle Former skulle have haard Endevokal og altsaa ikke noget E. Nu er der den Uleilighed ved den bestemte Form, at den

gamle Endelse „an“ er vanskelig at optage, forbi den skrider imod den foromtalte almindelige Plan i det nyere Sprog; ogsaa Endelsen „o“ (eller aa) synes her at have meget imod sig, og endelig har Endelsen „a“ den Uleilighed, at bestemte og ubestemte Form blive lige. Alligevel synes dog denne Form (med a) at være den bekvæmste, og dens Lighed med en anden Form synes ikke at medføre nogen betydelig Vanskelighed.

Som før er bemærket (§ 82) havde det gamle Sprog ogsaa endel Funktionord paa i (e), f. Ex. wā, glēdi, kēti; og disse havde da en anden Bøining, som lignede den stærke. Heraf findes nogle saa Levninger; saaledes i Nordhordland: We, bñ. F. Wæ; Fette, bñ. F. Fetæ; men paa andre Steder have de svag Bøining; saaledes i Hard. Wea, bñ. Weo; Glea (G. N. glēdi), bñ. Gleo o. s. v.; og i det helt er Forholdet ved disse Ord blevet forviklet, saa at det nu synes bedst at henføre dem alle til den svage Bøining.

I det Søndenfielde og i Trondhjems Stift findes ellers en betydelig Række af svagformede Funktionord, som have faaet Tilhøring i Vokalerne og saaledes ende paa D eller U. (§ 113). Disse have da en egen Bøining i denne Deel af Landet; f. Ex. Furu, bñ. F. Furo (Tel. og fl.) eller Furuu (Søndre Agerø.); i Fleertal: Furner (Kommerige og fl.), Furu (Størdalen). I Genitiv (eller Sammensætningsformen) vedbliver Endevokalen usvækket, f. Ex. Furu-stog, Hoso-bånd; saaledes endog i Telemarken: Sogu-mann, Biku-tal, Solpustast o. s. v.; medens derimod Ord af andre Lydbillinger faae „e“, f. Ex. Riste-laas, Klokkestreg. Allsaa et lignende Forhold som i Funktionordene med A (§ 162).

170. Blandt Funktionordene af den stærke Bøining ere nogle, som afvige fra de øvrige deri, at de i Fleertallet faae Endelser med U (ar) ligesom Funktionordene; f. Ex. Elv, i Fleertal: Elvar, bñ. F. Elvarne (egentlig: Elvarna). Nogle af disse Ord frastille sig endnu mere derved, at de ogsaa faae et tilføjet „i“ i alle Former i Fleertal; f. Ex. Klyv (Kløv), fl. Klyvjar, Klyvjarne; Dativ Klyvjøm. Men disse sidste Ord ere meget faa, og nogle af dem ere kun lidet bekendte.

Anm. Til denne Række høre alle de Funktionord, som ende paa „ing“, f. Ex. Føring, Sønding, Bending, Retning, Kjerring. (Allsaa fl. Føringar o. s. v.) De Genstavsord, som høre hertil, ere henved 50; saaledes: Sit, Seid, Serb, Byrd, Silb, Grind, Hind, Strind, Flis, Sneis, Røys, Dls, Kar, Myr, Dyr, Røyr, Merr, Sætr, Nadr, Nør, Røvr, Gymb, Gygr; Geil, Soill, Sin, Lein, Rørn, Reim, Rim, Erm,

Rjodm, Kleiv, Elv, Ryp, Grelp, Dril, Spil, Vit, Helg; Dy, Roy. Og med „j“ i Fleertal: Fit (Fl. Fittar), Wib, Kies, Ses, Skjel, Rlyv, Egg, Eng. Hertil hører vel ogsaa: Ji (=: Fjodsaa), som kun bruges i Fleertal (Jilar) og oftest opfattes som Hantjensord.

I det Søndenfjeldske bruges adskillige af disse Ord med Fleertal paa „er“, f. Ex. Mar, (paa en Baad), Fl. Marir (Tel.), Mare (Bald.). Paa andre Steder findes derimod flere Ord med „ar“, saasom: Ltb, Bygg; Fjøl, Ljörn (Rjydn), Seng (Fl. Sengja'). De Ord, som faae Dmlyd, have i det Søndenfjeldske ogsaa Fleertal med A (som Rot, Rot'ar); men disse høre ikke hertil. Ordet Dyr (en Dør) har paa nogle Steder Fl. Dyra(r), og det seer endog ud til, at Fleertallet egentlig skulde hedde Durar. En lignende Afvigelse finder Sted ved Ordet Merr, som i Bergens Stift har Fleertal Marar. (f. G. N. marar, i Gulathingsloven, Kap. 223); ellers sædvanlig; Merrar.

Det bestemte Fleertal skulde egentlig ogsaa her have Endelsen „na“, altsaa: arna; men denne Form bruges ikke. Endog i Hardanger og tilgrændsende Egne hedder det: Dyanne, Elyanne o. f. v. Dette grund sig paa en vis Belybdsregel, hvorefter en Endelse ikke skal have mere end eet „a“. Mere herom under Adjektiverne.

171. Blandt de Ord, som have en haard Vokal i Roden, er der nogle, som faae Dmlyd i Fleertallet, og tilligemed Dmlyden faae de ogsaa for det meste en lidt afvigende Endelse, nemlig „r“ med en foregaaende Halvlyd (§ 65) eller et uvæsentligt „e“, som næsten kunde udelades. De fleste af dem have den sædvanlige lunde Dmlyd: aa til æ, o til ø, eller u til y; og disse Ord faae da for det meste kun Dmlyd i Fleertallets Hovedform og ikke i Dativ; f. Ex. Rot, Fl. Røter (Rot'r), Dativ Rotom; — Bøf, Bøker (Bøf'r), Dativ Bøkom. De Ord, som ende med Rodvokalen, faae i Fleertallet kun „r“ uden Halvlyd; f. Ex. Taa, Tær; Klo, Klør. — Nogle andre Ord have derimod Dmlyden: o til e (begge aabne); i disse Ord er allerede „o“ at ansee som en Dmlyd af A (f. § 98), og dette oprindelige A kommer derfor stundom frem i en af Formerne; f. Ex. Tonn, Fl. Tenn'er (Tenn'r), Dativ Tonnom, Gen. Tanna (f. Ex. Tanna-vert). Men ved Siden af disse Ord er der ogsaa nogle, som allerede i Fleertallets Hovedform ombytte D med A, og i dette Tilfælde indtræder den fuldkomne Endelse med „er“ (= ir) og ikke Halvlyden; f. Ex. Ogn, Fl.

Agner; Øff, Fl. Åffler; Nos, Fl. Naser (ogsaa Nasar).
Imidlertid ere disse Ord kun faa og tildeels vakkende.

Den ovennævnte Endelse med Halvlyd findes ellers ogsaa ved nogle faa Ord, som have kind. Vokal og altsaa ikke Dmlyd; saaledes: Geit, Fl. Geiter (Gjeit'r); Ert, Fl. Erter; Syster, Fl. Syster (Syff'r).

Anm. Ord, som høre til denne Klasse, ere følgende: 1) Med Dmlyd til *a*, *o*, *y*: Bot (Fl. Boter), Not, Rot, Raatt (med alm. Ratt, Fl. Rater), Dotter (Fl. Døtter), Moder (Fl. Møder), Glob (Gløder), Gaas (Gjæser), Lus (Lyser), Røs (Ryser), Grov (Grøver), Vof, Vrof, Raal (Ræler), Slaal, Laag, Laag; Flaas (Flæi); Kraa, Raa, Straa, Slaa, Laa; Flo (Fløi), Gro, Klo, Ro (o: Røde), Lo (o: Græsplet), Ru (Fl. Rye). Paa enkelte Steder findes ogsaa andre Ord med denne Dmlyd, saasom: Klot, Slaat, Rab, Flob, Raas, Raal, Brun, Grøp, Braal, Ra. (Rr), Baa, Kro, Bru. — 2) Med Dmlyd til *e*: And (el. Dnd, Fl. Ender); Haand, Raand, Strand (§ 102), Grøn (el. Gran, § 48), Fonn, Lonn, Vomb, Vof, Voff, Vork, Font, Fogg, Rong, Syong, Stong, Tong; ligesaa: Rot (o: Røb, Stålfugt); hvorum mere siden. Paa enkelte Steder ogsaa flere Ord, som: Ort (= Ert), Dos, Dø, Døff, Stolen, Klomb, Kløpp, Tøpp, Dø, Døf, Bløff, Hørl, Fong, Song. (Med i de tydeligste Egne) — 3) Med *u* i Fleertal, og uden Halvlyd: Røs (Ræser), Røs, Døff, Gørn (Gonn, o: Larm), Dgn, Røn, Løn (o: Lræng). Paa enkelte Steder ogsaa flere, som: Flot (Flater); Rød (Rader), Jord (Jarder, i Nbl. Jare, Jære), Fø, Flor, Svof, Gøgl, Grøn (o: Rude), Fonn, Rønn, Skomm, Skolin, Kløpp, Tøpp. Men i disse sidste Ord er Bøiningen forskjellig i Bygemaalene, saa at man ofte finder to eller tre Slags Fleertal, saasom: Fønner, Fanner og Fønner (Føn'r); Tøpper, Trapper og Tøpper (Tøpp'r). Efter det gamle Sprog skulde vel haabe disse og mange flere Ord have *D* (o) i Gentel og *U* i Fleertal; men den gamle Regel for denne Dmlyd kan nu ikke længere gennemføres, da nogle Ord have almindeligt optaget „o“ i begge Tal (som Jord, Jøder; Kløpp, Kløpper), medens andre derimod have ladet „a“ faae Overvægten (jf. § 102), saasom: Søl, Sag Sønn, og af de ovenanførte: Rab, Sval, Svann, Slam(m). Med denne Form gaar de altsaa ind under den regelrette Bøining.

Fleertal med Halvlyd (r), uden Dmlyd, findes kun i faa Ord og er sjelden almindeligt. Foruden de anførte: Geit, Ert, Syster, kan endnu tilføies: Røn, Løn, Røtt, Røtt; og for enkelte Egne: Svind, Søl, Svørl. (Det sidste har i Høll. Fl. Svørl's, altsaa: Svørl'r).

Disse Former vedkomme kun Udtalen, forsaavidt Fleertal maa skrives med „er“ ligesom i Ordene af den regelrette Bøining.

Denne Fleertalsendelse („er“ med Halvlyd, eller 'r) har imidlertid en saa forskjellig Udtale i Bygbemaalene, at det her bliver nødvendigt at opstille et fuldstændigt Exempel:

Rø'er (Søndre Ag., Nordland).	Røterna, i bestemt F. hedder:
Rø'ur, -or (Harb.).	Rø'tenna (Søndre Berg.).
Rø'ar (Rbg., Tel.).	Rø'tanne (Rbg., Tel.).
Rø'a (Søt., Num., Hall., Balb.).	Rø'abn' (Hall., Balb.).
Rø'e (Berg. Stift).	Rø'tenne, -ne, -enn (mest alm.).
Røt (Øst., Øst., Ndm. og fl.).	Rø'tera (Jnderoen).

Desuden findes endnu en Form med „re“ i nogle saa Ord, f. Ex. Logg, Fl. Legg're, hst. F. Legg'rinne; Bomb, Bemb're, Bemb'rinne (Sdm.), hvilket nærmer sig noget til den nordre-trondbjemiske Form: Rø'tera, og det bertill hørende Dativ: Rø'terom, fl. Rø'trom. — Det kan her bemærkes, at denne Fleertalsform synes ogsaa at have været forskjellig i ældre Tider; i de gamle Skrifter findes sædvanlig kun „r“ (f. Ex. røer); men tildeels „er“ og „ur“ (hvilket sidste især er den islandske Form), og endelig findes ogsaa „ar“ i visse Gaandskrifter fra det Søndensjælske, især i en Lovbøg fra Lunsberg, hvorfra flere Stykker ere aftrykte i „Norges gamle Love“; dog have disse Skrifter et alene „ar“ i denne Form, f. Ex. bætar, hendar, merkar (N. g. Love III, 50, 89), men ogsaa i mange andre-Former, hvor Bygbemaalene kun have „er“ eller „e“ (Halvlyd). Da imidlertid Omhyden i denne Form kan ansees som fremvirket ved et gammelt „J“ i Endelsen (see § 97), bliver egentlig hverken „ur“ eller „ar“ det rette; men saavidt nogen Vokal her skal skrives, maa det helst hedde „er“, da nemlig E staar nærmest ved J. Men alligevel tjener dog dette E kun som en fylbende eller ligesom indstøbt Vokal (§ 64), og det har saaledes ingen Virkning paa et foregaaende R eller G, som i denne Form ikke bliver til „Rj“ eller „Gj“, men altsid beholder sin haarde Lyd, f. Ex. Merker, Stentger.

I de Ord, som ende med Rødvokalen, vedbliver denne Selvlyd at være langtonet i alle Former, og saaledes ogsaa forveb „rn“, f. Ex. Lærna (Laa), Klørna (Klo); dog undtages: Ryrna (Ru), som sædvanlig har kort Lyd (Rybb'na, Rynn'e, Rynn). Lyden „r“ høres dog sjelden tydeligt; deels forisfalder den ganske (altsaa: Lø'ne, Klø'ne), deels gaar den over til en Lyd af „b“ (Løb'na, Kløb'na), eller løber sammen med „n“ til et „an“, som efter den nordensjælske Udtale lyder næsten som „ngt“ (§ 39), men alligevel er Vokalen lang. Mærkeligt er en Afvigelse i Hallingdal og Valdres, hvor allerede et „n“ er tilkagt i Hovedformen, f. Ex. Klø'na (for Klør), hst. F. Kløn'abn (for Klørna). Jf. § 168, Anm. Dog findes noget lignende ogsaa paa andre Steder

sybligt i Landet; saaledes i Smaalenene: *Klønna* (f. *Klor*), *Klønnan* (for *Klørna*).

I Fleertallets Dativ have disse Ord tilveels beholbt det gamle „n“ forved Endelsen „om“ (o, -aa), f. Ex. *Kløn*om. (Paa Edm. i *Kløn*’naa, paa *Laa*’naa, aat *Ku*’naa o. f. v.). Jf. *Maffullnerne*, § 167. Med Hensyn til Dmlyden eller Vokalen i denne Form findes ellers adskillig Uligbed. Nogle Ord have fra gammel Tid beholbt Dmlyden i Dativ, saaledes: *Rødtrom* (*Røder*), *Døttrom* (*Dotter*). Andre have derimod gjentaget Grundlyden, og dette gjælder endnu ved de fleste Ord, saaledes: *Kotom*, *Bokom* (*Drk.*), *Kaatom* (*Kotta*, Edm.). Men Forholdet er tilveels vakkende (f. Ex. i Edm. *Kraa*, i Dativ: *Kra*’naa, og *Kraa*’naa), og paa nogle Steder beholbes Dmlyden, f. Ex. i Gbr. *Kot*’om, *Kis*’om, *Læ*’om. De Ord, som have Dmlyd til „e“, gjentage oftest sit „o“ i Dativ, f. Ex. *Fonnom*, *Dokom*, *Morkom* (jf. *Høndom* af *Hånd*, *Strøndom* af *Strand*); imidlertid ere ogsaa disse Former paa mange Steder vakkende, og man siger f. Ex. -bellere „med „Teng’om“ end „med Tongom“.

172. Genitivet i Funktionordene skulde egentlig have fire Former, hvoraf to for Ordene af den stærke Bøining, nemlig „ar“ i Genital og „a“ i Fleertal, og to for de svagformede Ord, nemlig o (u) i Genital og „na“ i Fleertal; men den sidste af disse Former synes nu at være aldeles tabt. (Jf. § 169). De tre andre maa derimod ansees som gjældende, uagtet de ofte ere meget forvanskede i Bygdemaalene. De ere lettest at kjende i Sammensætningen; f. Ex. *Solar*-gang, *Sofnar*-folk, *Ullar*-røpve; *Alna*-maal, *Bøna*-bof. De Ord, som have Fleertal paa „ar“ med „j“, have ogsaa „j“ i denne Form, f. Ex. *Hessar*-stad, *Engjar*-gras; *Skjelja*-sand. De, som have Dmlyd, beholde her Grundlyden; f. Ex. *Boka*-skaap, *Ku*-flokk (egentlig *Kuaflokk*); dog er dette kun sjelden Tilfældet med dem, som have Dmlyden o-e (f. forrige §), saasom *Logg*: *Lagga*-band; hvorimod de, som have „a“ i Fleertal, sædvanlig have „a“ i Genitiv, f. Ex. *Alfa*-bein (*Ofsl*), *Agna*-bing, (*Dgn*). — De Ord, som ende paa U, skulle efter det foranførte have Genitiv paa D (eller aabent U); f. Ex. *Klofko*-streng, *Tungo*-maal o. f. v.; men denne Form klinger nu paa de fleste Steder fremmed, da nemlig dette „o“ er enten ganske gaaet over til „e“, eller ogsaa kun beholdt i de Ord, som have tiljævnede Vokaler (efter § 113).

Anm. Formerne „ar“ og „a“ blive paa mange Steder utydelige derved, at „ar“ gaar over til „a“, hvortil det egentlige „a“ gaar over til „e“ (§ 112). Bedst er Forholdet i de sydvestlige Egne, hvor „a“ sædvanlig er tydeligholdt, og hvor enkelte Former med tydeligt „ar“ forekomme, f. Ex. paa Voss: Li(b)ar-aasen, Kvistlar-aattungen, Sotnar-elv.æ. Paa mange andre Steder bliver dog Gentals- og Fleertalsbegrebet adskilt ved „a“ og „e“, f. Ex. paa Søndermør: „Dyafolt“ (Folt fra en enkelt De) og „Dyefolt“ (Folt fra flere Der),. Hamba-legg (Underarm) og Hamba-lag (Hændernes Bevægelse). Mest almindeligt er dog den ovenfor omtalte Dvergang af „o“ til „e“, da nemlig dette o (u) neppe høres tydeligt paa andre Steder end i Fardanger, hvor det synes at være gennemført; f. Ex. Høloberg, Kirkeveg, Stovotal. Sønderfjelds og i Trondhjems Stift høres rigtignok ofte „o“ og „u“ (Hosoband, Furufløg), men dette gjælder da kun for de Drb, som have en vis bestemt Lydskilling, som før er omtalt.

Som afvlgende Former for enkelte Drb mærkes: Marar af Merr, f. Ex. Marar(r)fyl (B. Stift); Durar af Dyr (Dør), f. Ex. Durarring (Tel. og fl.). Ordet Rot (o: en Rød) har Rata, f. Ex. Ratafløg, Ratafjal, Ratafjerne; det hies altsaa ligedan som „Lonn“ og „Logg“, uagtet det i de ældre Sprog har en Total, som svarer til U (D) og ikke til A. (Ang. hnut, huyt; G. L. nuz).

Nyere Gentliver med „s“ forekomme i enkelte Tilfælde; saaledes: Røber's (G. R. mōdor), ei Ratt'es Ltb, ei Mar'les Pengar. Saaledes findes i de telemarkiske Viser: Raaltids Ltb (Landskab, S. 119), um Rjempa's Liv (L. 269), Hage's Drb, o: Helga's Drb (L. 210). Men saadanne Former ere uagte og urigtige for Funktionordenes Bestemmelser.

c) Intethjensord.

173. De Navneord, som høre til Intethjøn (Neutrum), adskille sig fra de andre Rjøn fornemmelig derved, at de ikke faae nogen Endelse i det ubestemte Fleertal. De allerfleste af dem have een og samme Bøining, som bekvemmest kan opstilles saaledes som i følgende Exempel:

Gental.		Fleertal.	
Ubestemt F.	Bestemt F.	Ubestemt F.	Bestemt F.
N. og A. Nar.	Naret.	Nar.	Nari (n).
Dativ —	Nare.	—	Narom.
Gen. Nars.		Nara.	

De Drb, som ende paa „e“, adskille sig fra Genstavelses-

ordene i Betoningen, da de nemlig have det svage Tonelag i alle Former; men forøvrigt have de ganske den samme Bøining; f. Ex. Eple, Eplet; i Fleertal: Eple (Danst: Äbler), Äpli (D. Äblerne). I Genstavesordene er Tonelaget stærkt i begge de bestemte Hovedformer (Aar'et, Aar'i), men derimod svagt i de øvrige Former, saaledes ogsaa i Gentaltets Dativ (Aare).

Anm. Andre Ord, som kunne tjene til Exempel, ere: Hø, Hus, Bur, Dyr, Haar, Bil, Naal, Lun, Bein, Brev, Skip, Reip; Løft, Ord, Børb, Sund, Fjell. Og af Løstavesord: Sæte, Byte, Møte, Kløbe, Snøre, Styre, Kvile, Bryne, Høve; Skifte, Belte, Minne, Vitne, Emne.

De Former, som forefindes i Bygdemaalene, ere:

Gental.		Fleertal.	
Ubestemt F. (N. A. D.):		Ubestemt F. (N. A. D.):	
Aar.	Aar.	Aar.	Aar.
Genitiv: Aar's.	Bestemt F. (Nom. og Aff.):	Aar'i (Sogn, Tel.)	Bestemt F. (Nom. og Aff.):
Bestemt F. (Nom. og Aff.):	Aar'i (Sogn, Tel.)	Aar'e (Hall, Balb., Öbr.)	Aar'i (Sogn, Tel.)
Aar'et (Smaalene).	Aar'e (Hall, Balb., Öbr.)	Aar'æ (Nbl., Bøst, Hæb., Sæt.)	Aar'e (Hall, Balb., Öbr.)
Aar'e (Almindeligst).	Aar'a (mest almindeligt).	Aar'aa (Sbl., Rys., Jæb.)	Aar'a (mest almindeligt)
Dativ:	Aar'aa (Sbl., Rys., Jæb.)	Aar'o (Sbl.)	Aar'aa (Sbl., Rys., Jæb.)
Aari (Sogn).	Aar'o (Sbl.)	Aar'ann (Nordland; Mandal).	Aar'o (Sbl.)
Aare (Hall, Balb. og l.).	Aar'ann (Nordland; Mandal).	Dativ:	Aar'ann (Nordland; Mandal).
Aara (Nbl., Bøst, Sæt.).	Dativ:	Aarom, o, an, som i de andre Njøn.	Aarom, o, an, som i de andre Njøn.
Aara (Trondh. Stift, Østherb. Sbm., Rff., Sfl.).	Aarom, o, an, som i de andre Njøn.		

De tilsvarende Former i Gammel Norsk ere:

Gental, ubst.		Bestemt.		Fleertal, ubst.		Bestemt.	
Nom. år.	årit.	år.	årin (åron).	år.	årin (åron).	årin (åron).	årin (åron).
Aff. år.	årit.	år.	årin.	år.	årin.	årin.	årin.
Dat. åri (åfe).	årinu (-eno).	årum (om).	årunum (onom).	årum (om).	årunum (onom).	årunum (onom).	årunum (onom).
Gen. års.	årsins.	åra.	åranna.	åra.	åranna.	åranna.	åranna.

Det sluttende „t“ i det bestemte Gental-børfaldet næsten overalt i Talem, men kan ikke godt ubelædes i den skriftlige Form, da en Endelse med „e“ som Hælslyd vilde her blive besværlig, og da man ogsaa maa tage Hensyn til Ligbeden med Adjektiver og Substantiver, som i Genstavesformen altid beholde „t“ (f. Ex. stort, alt, stit o. f. v.). I det bestemte Fleertal er røgtigt ogsaa en Lyd børfalden, nemlig „u“ (Aari, egentlig Aarin); men i denne Form maa man lægge Mærke til den almindelige Stræben efter en Ligbed med Gentalformen i Hønsordene af den stærke Bøining; der hvor man siger: Solt, Snort, Naalt, siger man ogsaa: Aari, Gust, Skipi; endogsaa der, hvor man siger: Sol'a, Snør'a, Naal'a, bruger man sæbvanligt: Aar'a, Hus'a,

Stip'a. Som Exemplerne vffe, ere de to Former ogsaa lige i Gam-
mel Norsk. Efter det ovenfor anførte findes her alligevel en Afvigelse
fra denne gamle Regel, nemlig en Form med „ann“ eller „anne“ for
Intetkjon; og det mærkeligste er, at denne Afvigelse findes kun i den
nordligste og den sydligste Ende af Landet, og at den paa begge Steder
er omtrent den samme. Men paa disse Steder synes der netop at være
en Tilbøielighed til ogsaa at give Funktionordene Endelsen „ann(e)“ i
Lighed med Funktionordene og altsaa at opstille en fælles Form for
alle Rjon.

I de Ord, som ende med Kobvokalen, findes ogsaa i dette
Rjon adskillige Afvigelser. I det bestemte Gentel findes ofte et dobbelt
T tilføjet til Roden, f. Ex. Trett'e for Treet, Frætt'e for Fræet (§ 126).
I Dativ i Fleertallet findes skundom det gamle „n“ beholdt, f. Ex. paa
Kne'nom (aa Kne'naa, Edm.), paa Straanom (Straano, Valb.); ber-
timod pderst selben i Gentallets Dativ, f. Ex. med Høyno (Høy'naa,
Edm.). Ordene Kne og Tre have i Hall og Valb. Fleertallet: Knjon,
Trjon (jf. Formien „trjó“ i Landsloven, N. g. L. 2, 132); i bestemt
Form Knjon'e, Trjon'e (i Nummebal Kneo, Treo). Kne har desuden
ogsaa i bestemt Fleertal: Kne'na (Edm.), og i Dativ: Knjo'no (Valb.,
Hall), Knjo'naa (Sogn), Knoom (Gbr.), Kjoo (Saterød.). Jf. G.
N. knjánom.

De Ord, som ende med R eller G, faae som sædvanlig Lyden H
og gi, naar et „e“ paafølger, f. Ex. Lok'e (Loket), Log'e (Loget); i
nogle Bygdemaal ogsaa, hvor „a“ er kommet i Stedet for „e“ eller „i“
(Lok'a, Log'a). Dette „i“ bortfalder i de Former, hvor et oprindeligt
D eller A paafølger, f. Ex. Lokom, Lingom; Folka-ferd. Dog gæl-
der dette ikke for de tostavede Ord, f. Ex. Rike (Rikke), da nemlig disse
beholde i i alle Former, altsaa: Rikjom, Merkjom, Stykkjom.

174. De Ord, som ende paa „e“, have efter det foran-
førte egentlig samme Former som Gentavelsesordene og maa
saaledes henføres til den stærke Bøining. Derimod er der nogle
faa Intetkjonsord, som ende paa „a“, og som fra gammel Tid
have havt et Formskifte, som med rette kan kaldes den svage
Bøining. Deres Former kunne bekvemest opstilles saaledes
som i følgende Exempel:

Gental.		Fleertal.	
Ubestemt F.	Bestemt F.	Ubestemt F.	Bestemt F.
N. og A. Auga.	Augat.	Augo.	Augo (n).
Dativ —	Auga.	—	Augom.
Gen. Auga (o?)	—	Augna.	

Smidleltid er denne Bøiningssmaade ikke almindelig i Landet, hvormod det almindeligste er, at disse Ord i Fleertal faae samme Hovedform som de svagformede Hunkjønnsord; f. Ex. Augor, Augorna.

Anm. De Ord, som høre hertil, ere kun følgende: Auga, Dyra, Nyra, Harta, Olla, Noda, Nyta, Efta. Paa enkelte Steder findes dog nogle flere, saaledes i Hallingdal og Valders: Hovba, Hyrna, Efta, Nyta, Nyola, Fjetra (hvilke paa andre Steder heftt ere Hunkjønnsord). Enkelte andre Intetkjønnsord, som: Fanga, Drifka, Ejoa ere egentlig forfortebe (af Fangan, Drifkan, Ejoan) og høre saaledes ikke hertil; alligevel findes dog Exempel paa, at de kunne faae samme Bøining; saaledes i Valders: Fanga, i Fl. Fango.

I det gamle Sprog var Bøiningen som følgende:

Nom. auga.	augat.	augu (augo).	augun (-on).
Akt. auga.	augat.	augu.	augun.
Dat. auga.	auganu.	augum.	augunum.
Gen. auga.	augans.	augna.	augnanna.

Den gamle Bøining i Fleertallet findes heftt beholdt i de sydlige Fjeldbygder, saaledes i Valders: Augo (banskt Dine), hft. F. Augo (b. Dinene), hvorved er at mærke, at den sidste Form faar i Stedet for „Augon“ paa samme Maade som Bifa for „Bifan“ i Hunkjønnsordene. Paa andre Steder har denne Form rigtigtnok et „n“; saaledes Augonna, Augena, Augene (B. Stift), Augunn (Gbr.), Auaan, Auan (Trondh. Stift); men dette er netop samme Form som i de svagformede Hunkjønnsord, altsaa en Tillem্পning efter et andet Kjøn. I de nordlige Egne kunne disse Ord endog ganske gaae over til Hunkjønnsord, f. Ex. et Aue, et Dyre (Sbm. og fl.), et Hart' (Ordb.); ellers findes de ogsaa som Neutra paa „e“ med almindelig Bøining. — Det maa ellers bemærkes, at ogsaa enkelte Intetkjønnsord paa „e“ kunne faae Fleertal som Hunkjønnsord; saaledes tildeels i Trondh. Stift: Klæa (Klæder) og Klæan (Klæderne), Stykkja, Stykkjan, eller Stykkjaa, Stykkjaan (i Stykkerne). I Nummebal: Klæu (Klæder), Mærku (Mærker).

Mærkelig er Genitivsformen med N (Augna); denne Form, som i de ældre beslagtede Sprog ogsaa fandtes i de andre Kjøn og som netop var det tydeligste Mærke paa svag Bøining, findes i Gammel Norsk kun i Hunkjøn og Intetkjøn, og i det nyere Sprog kun i Intetkjøn. Ved Ordet Auga findes den oftest i Sammensætning som: Augna-brun, Augna-lot, Augnastein; ellers findes den kun ved et Par andre Ord: Dyra (Dyrna-haar) og Nyra (Nyrna-talg), og er desuden ikke almindelig. Forholdet er saaledes omtrent det samme som i Svensk og Dansk.

hvor kun et Par Ord have Spor af denne Form; if. Svensk Bgnæsten og Bgonsten, Bronssubdom og flere.

175. De øvrige Ord i dette Røn have det Særmærke, at de ikke faae nogen Endelse i det ubestemte Fleertal, hvad enten Ordet ender med Konsonant eller Vokal. Saaledes findes heller ikke nogen lind Omlyd i Fleertallet i dette Røn. (Jf. Lydsk: Land, Länder). Derimod kan den haarde Omlyd (A til D) finde Sted i dette Røn, og efter en gammel Regel i dette Sprog skulde egentlig alle de Ord, som have A til Rodvokal, netop her faae Omlyden D (s) i Fleertal; f. Ex. Barn, Born. Men denne Regel er nu kommen i Forsald, ligesom de andre Regler for den haarde Omlyd, saa at den neppe længere kan opstilles som almeengjældende. Imidlertid er den dog i en stor Deel af Landet overholdt i de Ord, som ende med dobbelt eller sammensat Konsonant; f. Ex. Vatn, Votn; Aks, Oks; Plagg, Plogg; Skast, Skost; Band, Bond (udtalt Baand); Lamb, Lomb.

Anm. I denne Omlyd findes atter en Lighed imellem Fleertal i Intetkøn og Gentel i Hunkøn; thi eenstavede Hunkønsord med A (som: Sæl, Taff, Hamn) skulde efter den gamle Regel ikke have Sted. Men da saadanne Regler som disse ere besværlige og forvirrende for alle dem, som ikke ere vant til dem, kunne de vanskeligt overholdes, naar Fleerbeden af Folket ikke længere følger dem.

Rest omfattende er denne Regel i de sybligere Egne (Søndre Berg., Sogn, Balb., Hall., Tel. og Sæt.), hvor den gælder for Ord af de forskjelligste Lydstillinger, f. Ex. Fat (fl. Fot), Blad, Glas, Par, Svar, Tal, Tæl, Lag, Slag; Kaff, Vant, Spann, Garn, Starv. Paa andre Steder høres den kun i enkelte Ord og synes tilbeels at være sjelden. Det Ord, som almindeligst har Omlyden, er: Barn, fl. Born (maastee styrket ved Exemplet af det danske: Barn, Børn); alligevel høres dog tilbeels i de østligste Egne Fleertallet „Barn“ (Barn'a) ligesom i Svensk.

Forsaaend Regelen gælder, er det ellers at mærke, at Omlyden (s) altid medfølger i Fleertallets Dativ, f. Ex. Børnom, Botnom, Oksom, Lombom, Lombom o. l. v., men derimod ikke i Genitiv, da denne Form altid skal have A, f. Ex. Barna-vef, Landa-fred, Lamba-stoff. Former som det danske Børnesto, Børnelærdom o. l. v. ere altsaa fremmede.

176. Dativ og Genitiv har i dette Røn omtrent samme Form som i Hunkønsordene af den stærke Bøining. Gentel-

lets Dativ maa saaledes opstilles med „e“ (i Stedet for det gamle: eno, inu), ihvorvel det adskiller sig fra Hankjønnsordenes Dativ ved det svage Tonelag, som det ogsaa beholder, om „e“ gaar over til „a“ (§ 173). Genitivet i Gentallet maa opstilles med „s“ baade for Genstavelseordene og for de Ord, som ende paa „e“ (som i Vitnes-maal, Minnes-merke); hvilket ogsaa stemmer med det gamle Sprog. I Fleertal gjælder Dativ paa „om“ og Genitiv paa „a“ ligesom i de andre Kjøn. Efter det gamle Sprog skulde ellers nogle Ord have et tilføjet „i“ forved D. og U i disse Former; men dette gjælder nu næsten kun for de foromtalte Ord paa „fe“ og „ge“ (udtalt fje og gie); f. Ex. Stykke, Stykkjom; Gjenge, Gjengjom. I andre Ord forekommer det kun i nogle Bygdemaal.

Anm. Saadanne Former med „i“ findes af og til i Bergens Stift; saaledes: Egg, paa Eggjaa (for Eggfom), Eggja-stal; Sklegg, Skleggja-foks; Rib, Ri'jaa (for Ribjom), Res, Resjaa, Resjalongar; Skjer, paa Skjerjaa; Sil, i Siljaa. I Nbl. ogsaa: Bær, Berja, som Berjalvng, Berjatuva. (Hvis denne Form var almindelig, maatte Ordet skrives „Ber“). I Gammel Norsk vare disse Ord flere, saasom: Ret, Sel, Fen, Grev, Rev, Stev; som maasse endnu paa et eller andet Sted have Former med „i“; ellers er det kun i Afledning, at man nu kan mærke, at et „i“ ligger ligesom skjult i disse Ord, f. Ex. i grevja (o: forsyne med „Grev“), netja seg (o: blive fast i et Ret), stesjaft (disputere i Stev).

Dversigt af Navneordene.

177. Den bestemte Hovedform har, efter det forhen anførte, en særskilt Endelse for hvert Kjøn og betegnes i Gentallet saaledes:

i stærk Bøining: Maskul. 'en; Femin. 'i (e); Neutr. 'et;

i svag Bøining: — er; — a; — at.

Den sidste Endelse (at) er imidlertid sjelden, da der er faa Intetkjønnsord, som ende paa U; derimod er der mange, som ende paa E, men disse gaae ind under den stærke Bøining og falde sammen med Genstavelseordene, saa at de to Former kun adskilles ved Betonningen (f. Ex. Sus-et, Eple-t). I Hankjønnsordene faar den svage Bøining samme Endelse som den stærke

og fraffiller sig kun i Betoningen (Dom-en, Time-n). I Hunkjønordene adffilles derimod begge Bøininger baade i Endelsen og Betoningen (f. Ex. Sol-i, Klofka); imidlertid er der dog mange Dialekter, som have optaget samme Endelse i den stærke Bøining (Sol-a) som i den svage, saa at Forstjellen kun høres i Betoningen.

I Fleertal betegnes den bestemte Form i Hunkjønord ved -ne; i Hunkjønord ved -na (paa mange Steder: ne), i Intetkøn ved -i (i nogle Dd -o), hvorom mere nedenfor.

Anm. Disse Endelser grunde sig, som før er bemærket, paa en gammel Artikel „hin“ eller „en“, hvis gamle Bøining her maa anføres til nærmere Oplysning:

Cental.			Fleertal.		
Mast.	Femtn.	Neutr.	Mast.	Femtn.	Neutr.
Rom. hin.	hin (en).	hit (et).	hinir.	hinar.	hin.
Aff. hinn.	hina.	hit.	hina.	hinar.	hin.
Dat. hinum.	hinni.	hinu.	hinum.		
Gen. hins.	hinnar.	hins.	hinna.		

Sermed stemme alle de bestemte Former i det gamle Sprog, f. Ex. dóm'r'inn, dóm'inn, dómi'num (el. domenom), dóms'ins; tid'in, tid'ina, tid'inni (el. tidenne) o. s. v. Men det er ogsaa at mærke, at disse Former ikke brugtes saa ofte i det gamle Sprog som nu, da de ældste Skrifter ofte have den ubestemte Form, hvor vi vilde bruge den bestemte; f. Ex. pá tekr sól at skina jafnbjart um nær sem um daga (Kongsp. 17); sá skal skipi stýra, er konungr ðefnir til (Lovene); estir þetta sættust bændr vid konung; o. s. v. Man antager ogsaa, at denne Slutnings-Artikel ikke har været brugt i de ældste Tider, og at den først i en senere Tid har faaet den almindelige Brug, som man nu er vant til. Imidlertid bortfalder den i Dagligtalen i visse Tilfælde, nemlig i Intetkjønord paa „e“, hvor det tilfugte „t“ ikke høres, f. Ex. Velte(t), og i Hunkjønord paa „a“, hvor det tilfugte „n“ overalt bortfalder, f. Ex. Klofka, for Klofkan.

At dette Artikel-Tilfug er en Egenhed for de nordiske Sprog, er allerede forhen bemærket (S 158). Det er en Fordeel, at man saaledes ved en ubetydelig Forlængelse i Ordet kan give Begrebet en Forandring, som ellers maatte udtrykkes med to Ord; og den Endestavelse, som her ved lægges til Genstavsordene, er ofte ogsaa til Fordeel for Beskaffenheden. Men til Gjengjæld har denne Form ogsaa sine Uleiligheder. Før det første træffer det ofte til, at to Ord, hvoraf det ene ender paa „e“, blive lige i den bestemte Form; f. Ex. Nagl og Nagle (begge i bestemt

Form Naglen), Stab og Stabe, Log og Loge, All og Alle, Barm og Barne, Kalv og Kalve; Igesaa i Intetkjon: Liv og Live (begge i bl. S.: Livet), Styr og Styre, Verb og Verbe, Lil og Lile. (Dog gjaelder dette kun om Skrift, og ikke om Dagligtalen, hvor Betonningen afskiller disse Ord): For det andet vil den tilfagte Artikel synke ned til en betydningsløs Endelse, hvilket netop giver Anledning til en forvildende Forskjellighed i Dialekterne (f. Ex. Boki, Bokje, Bok'a, Bok'ja), som ikke vilde finde Sted, hvis Artiklen stod fraskilt som i de andre Sprog. Og her til kommer den store Ueilighed, at den gamle Artikel gjør saa liden Forskiel imellem Hankjon (een, hinn) og Hunkjon (en, hin), hvilket netop maatte lede til, at Formen enten blev den samme i begge Kjon, eller at det ene Kjon maatte fraskille sig ved en ny Form (f. Ex. Binden, Soli), hvilket sidste netop her er indtruffet.

Denne Forandring i Hunkjonsordene har ogsaa draget en anden Forandring med sig. Det er tydeligt, at man har søgt at gjøre alle Hunkjonsord lige og saaledes faae den samme Eenhed som i Hankjonsordene, hvor Endelsen altid er „en“; dette kunde opnaaes derved, at den svage Form paa „a“ (f. Ex. Klofka) ogsaa blev overført paa de stærke Femininer (f. Ex. Sol'a), hvilket ogsaa paa en Maade passede til det gamle Akkusativ (sólina). Denne Form med „a“ har liden grebet saaledes om sig, at den nu maa siges at være den almindeligste i Landet og den mest moderne, da den ei alene hersker hos et større Folketal paa Landet, men ogsaa er den sædvanligste i Byernes Sprog. (Sf. 168). Besynderlig nok see vi, at denne Form ogsaa er den almindeligste i Sverige, uagtet Bogsproget dog beholder den gamle Form med „en“. Efter Nyqvist (Svenska Språkets Lagar, II, 258) er nemlig dette „a“ i de stærke Femininer den almindeligste Egenhed ved Folkesproget (f. Ex. sola, rota, floa o. s. v), idet kun nogle af de mest gammelformede Dialekter have den ældre Form med „i“ eller „e“ (soli). Saaledes bortfalder Slutningslyden „n“ ogsaa i de svenske Landskabsmaal baade i de stærke Hunkjonsord og i de svage paa „a“ f. Ex. „gata“, som ogsaa i den bestemte Form hedder „gata“ ligesom hos os. Denne Etghed imellem to Lande med forskjelligt Bogmaal er ikke lidet mærkelig, da den ligesom aabenbarer en stiltende Overenskomst om at følge en ganske selvstændig Plan i Tillem্পningen af de gamle hjemlige Former. Thi de gamle Endelser for Kjonordenes bestemte Form vare netop de samme i Gammel Svensk som i Gammel Norsk.

178. Fleertal ender i Hankjons- og Hunkjonsord med „r“ og deler sig i fire Former, nemlig 1) ar, i de fleste Hankjonsord, 2) er (ir) i de fleste Hunkjonsord af den stærke Bøining, 3) r med Halvlyd ('er), mest i Hunkjonsord med Omlyd, og 4) or (ur) i Hunkjonsord af den svage Bøining (de som ende paa a).

Intetkjønnets Fleertal ender med Roden, uden „r“. Fleertal med den linde Omlyd findes mest i Hunkjøn, sjelden i Hankjøn; den haarde Omlyd findes oftest i Intetkjøn, men er ellers kommen i Forsald, saa at den ikke kan opstilles som gjennemført.

Det bestemte Fleertal dannes ved Tillæg af „ne“ i Hankjønordsord, og „na“ i Hunkjønordsord; f. Ex. Dagar=ne, Tider=na. I Intetkjøn kun ved „i“ (for in), f. Ex. Susi; med Undtagelse af nogle faa Ord, som faae Endelsen „o“ (§ 174).

Anm. I mange Bygdemaal bortfalder Fleertalsmærket „r“; saa at Ordene kun ende med a, e eller o, f. Ex. Hesta, Staaale, Risto. Saa vidt bekendt gælder dette ligesuldt for Hankjøn- og Hunkjønordsord, uden noget Hensyn til Ordets Stillings eller Kasus. Den Omværling af „er“ og „e“, som finder Sted i Dansk, er her fremmed; der hvor man siger: Greine, Naale, Grave, siger man ogsaa: Bone, Staaale, Stunde o. s. v. Og der, hvor man siger: Knappar, Kantar, Glesler, siger man ogsaa: Dagar, Stelnar, Fuglar o. s. v.

De bestemte Former med „ne“ og „na“ lide megen Forkortning og Forvanskning i Bygdemaalene, som før er viist. Paa mange Steder blive begge Former lige, da nemlig „na“ gaar over til „ne“. Mange ville vel ogsaa synes, at den særskilte Form (na) for Hunkjønordene ikke kunde være synderlig nødvendig, og vistnok er denne Form ikke af nogen stor Betydning; men imidlertid har den dog sin Grund, da den staar i Forbindelse med Hunkjøn-Endelsen „a“ i Pronomen og Adjektiv (f. Ex. hina, mina o. s. v.), som senere bliver omtalt; desuden er denne Form ogsaa til Fordeel for Velklang, især i Vers. I Hunkjønordsord med Fleertal paa „ar“ (§ 170) synes imidlertid Formen „na“ at være overalt gaaen ud af Brug, saa at den neppe længere kan opstilles som gjældende.

I Stedsnavne med visse Endelser er man bleven vant til megen Uorden, da de ofte findes skrevne i en forkortet Form efter forskellige Bygdemaal; f. Ex. Haugan (for Haugarne), Vokan (Vokarne), Vikan (Vikarne), Grindabn (Grindarne), Kringen (for Kringarne, Dativ Kringom). Men i saadanne Navne ere ogsaa flere Former bleve forvanskede ved en uheldig Skrivemaade, og den rette Form er ofte vanskelig at finde, fordi den gamle Skrivemaade er ubekendt.

179. Stillingsformerne eller Kasus have her ikke nogen stor Betydning, da de to vigtigste af dem, nemlig Nominativ og Akkusativ, ere faldne sammen, saa at de ikke længere kunne adskilles ved særegne Endelser. Derimod er Dativet i den be-

stemte Form bevaret i en stor Deel af Landet med Brug og Betydning som forskilt Kasus, men tildeels med en forvansket Endelse. I Gentallet har det særegne Endelser for hvert Kjønn, men disse Former ere i Hantskjens- og Intetkjensordene blevene saa stærkt forkortede, at de vanskelig kunne benyttes i et normalt eller almeneegybdigt Sprog; derimod har Flertallet en bekvemmere Form, som er ligedan i alle tre Kjønn (nemlig Endelsen: om); og denne Form vilde i flere Tilfælde være tjenlig til en mere almindelig Brug.

Anm. Som forhen er vist, vare Nominativ og Akkusativ i det gamle Sprog ikke altid forskellige men ofte lige, især i Hantskjens og Intetkjens. Dette kunde lettelig føre til en Stræben efter lige Former i alle Tilfælde, og i den herved opkomne Sammenblanding maatte det let hændte, at den ene Form blev staaende i nogle Ord, og en anden i andre Ord. Saaledes have de stærke Hantskjensord i nogle Bygdemaal en Form, som tydeligt udgaar fra det gamle Nominativ med „r“ (hvilket før er omtalt ved § 166). Derimod findes der nogle Dørgangsformer, som hellere maa henføres til det gamle Akkusativ; hertil hører: Endelsen „a“ i Maskuliner med Tilhøving (§ 162), Endelsen „o“ (u) i Femininer med Tilhøving (§ 169), Endelsen „na“ i nogle Hantskjensord og maaskee ogsaa den mere almindelige Form med „a“ i Hantskjensordene, hvilket dog er tvivlsomt. (§ 168). Hertil hører vistnok ogsaa den Endelse „na“, som af og til forekommer i Søndre Bergenhuus Amt i Flertal af nogle Hantskjensord, f. Ex. Føt'na, Beggjena, Mennena og flere.

Dativ skulde egentlig adskilles i to Former: den ubestemte og den bestemte; imidlertid er kun den bestemte Form bleven anført i den foregaaende Fremstilling, fordi det er kun denne Form, som findes gjennemsført i Bygdemaalene. Men det maa her tilføies, at der ogsaa findes Dativ i den ubestemte Form, svarende til de gamle Dativ paa „i“ (e) i Hantskjens- og Intetkjensord. Saaledes i visse Talemaader, hvor Ordet er forbundet med en Præposition, saasom: (Mask.) av Garde, aa Gange, aa Bege, aa Bange, i FALLE (Fetel), i Mafe, i Etade, av Sumre (Sumar); (Neutr.): mot Kare, aa Borde, i Hufe, av Lage, i Live, aa Hovbe (Hovub), aa Lofte, i Note. Tilsees i en Mængde Stedsnavne, som kun bruges i denne Form, saasom (Mask): Alme, Aure, Ase, Dale, Fyrde (af Fjord), Hamre (Hamar), Hauge, Hjelte, Kvame, Lunde, Rele, Dse, Sande, Steine, Straume, Waage, Velle (af Voll); — (Neutr.): Berge, Etde, Hjelte, Hove, Lande, Rese, Rife, Steide, Sande, Satne. Ved saadanne Navne underforstaaes en Præposition, som styrer Dativ, især „i“ eller „aa“ (o: paa); if. G. N. på kaupstad

er heitir i Lundi (o; Byen Lund). Dette Dativ afvikler sig fra det bestemte, da det ikke forandres i Bygemaalene, medens derimod det bestemte Dativ kan forandre sig, især til „a“, f. Ex. „i Husa“ (o; i Huset), forskjelligt fra „i Huse“ (o; i Huset). Der hvor det bestemte Dativ ender paa „e“, blive rigtig nok begge lige; men i Nassulinum afvikles de dog i Betoningen, f. Ex. aa Begje (paa Bei, G. N. á vøgi); derimod: aa Begje (paa Beien, G. N. á vøginom). Kun i Vers, hvor Betoningen fordunkles, er det vanskeligt at skjelne imellem bestemt og ubestemt Form, f. Ex. i de telemarkiske Viser: i Munne, av Heste, or Sesse. — Endelig findes ogsaa nogle tvivlsomme Dativ af et andet Slags; saaledes i nogle saa Hunkjensord: i Lide, i Lide, fyre Sole; maafter af det gamle flødnere Dativ paa „u“ (o), f. Ex. fyrir sölu. Ligesaa i Fleertal, f. Ex. aa Høndom (af Hønd), aa Fotom, i Føtom, og flere, hvor Endelsen bliver ligedan i den bestemte Form. Hertil hører ogsaa nogle Stedsnavne, som: Lom (for Lo-om, af Loar), Flom (for Flo-om, af Floar).

Dativet i den bestemte Form er ikke ganske almindeligt, men dog meget udbredt i Landet, som før er vist. Nest herskende er det i Egnene omkring Dovrefjeld; derfra strækker det sig mod Nord igennem Trondhjems Stift, og mod Syd til Boss, Hallingdal, Valdres, Toten, Hedemarken og Solør; tilbeels findes det ogsaa i sydligere Egne, især i Sætersdalen og Øvre Telemarken. Det har saaledes en meget anseelig Følelsesstyrke for sig. Men alligevel bliver det et Spørgsmaal, om denne Form skal optages i Bogmaalet eller det normale Sprog. For det første er denne Form ikke meget nødvendig; man kan endog paa-
 staae, at en Akkusativform vilde være til langt større Nytte i Sproget, og Aarsagen til, at man har bevaret Dativ og ikke Akkusativ, maa kun være den, at Dativet her, ligesom i de beslægtede Sprog, havde en mere fylldig og Høndelig Form, saa at det ikke saa let kunde bortfalde. For det andet er Brugen af Dativ noget vanskeligt at lære for dem, som ikke ere vant til fra Barndommen. Og endelig kommer hertil, at den nuværende Dativsform er meget forvansket, da kun Hunkjensordene have den fulde gamle Form, medens derimod Hantjens- og Intetjensordene kun have en Vokal (e, a) tilbage af den gamle Form, saa at Endelsen her er saa godt som tabt. Af disse Grunde synes det tiltraadeligt, at Bogmaalet overlader denne Form til Dagligtalen og ikke optager den til nogen fast eller stadig Brug. Imidlertid burde dog Fleertallets Dativ (paa „om“) ikke ganske vrages; denne Form falder let, fordi den er ligedan i alle Røn; den er ogsaa bekvem og velklingende og kunde bruges med Fordeel i en høitidelig Stil og især i Vers, hvor den gjør en god Tjeneste derved, at den er kortere end Hovedformen; f. Ex. paa Haugom (Haugarne), i Bygdom (Bygdarne), i Bøtom (Bøfarna).

180. Genitivets Former ere efter det foranførte i den stærke Bøining: Mask. s, ar; Femin. ar; Neutr. s; Pl. a (e); og i den svage: — a (e); — o (e); — a. Det bruges, med faa Undtagelser, kun i den ubestemte Form; men dets Nødvendighed synes ikke at være synderlig følt i Dagligtalen, og Brugen er saaledes temmelig sparsom; desuden bliver det ogsaa tildeels fordunklet derved, at Formerne „a“ og „o“ (u) ville almindeligt gaae over til „e“. Da imidlertid en Form for Genitivets Begreb ofte synes nødvendig i en mere regelbunden Stil, og da den ikke altid kan erstattes ved nogen bekvem Omstrivning, bliver det alligevel nødvendigt at bevare de Former, som virkelig ere forhaanden.

Anm. Exempler paa Genitiv i Sammensætning ere forhen anførte, saasom: Dagsljøs, Aarstal, Sonarson, Sandarlegg, Sagamur, Dagatal. Som Exempler i adskilte Ord kan hertil føies: ein Manns Alder, ett Aars Lid, ett Stjemandar Berf, ein Eignar Ting, ett Faara Weber, ein Offa Mann, ein Kro (Kre) Mann. (Sf. Talemaadene: Ein sekk intje høyra Manna Maal. D'er vidt Bega Not. D'er braad Barna Hug). Desuden bruges Genitiv i Forbindelse med visse Partikler, især med „til“ (som i det gamle Sprog altid styrer Genitiv), f. Ex. til Dags, til Kvelds, til Garbs, Manns, Morgons; — til Aars, Bords, Maals, Bytes, Merkes, Minnes; — til Botnar, til Munar, til Stabar; til Libar, til Bygbar, til Hamnar; til Manna, til Fota, til Sanda; til Husa, til Maala. (Sf. utan Garbs, innan Stoffs, innan Bords; Manna millom, Garba millom, Husa millom). Ellers ogsaa i forskjellige Sammenstillinger, saasom: tibla Dags, tibla Aars, betta Bil Aars, Himmels høgt, Manna høgst, Livs livande.

Genitiv i den bestemte Form bruges kun i visse Talemaader ved nogle faa Ord, som: Dagsens, Heimsens, Mannsens; Aarsens, Landsens, Husens; — i Fleertal kun efter „til“, saasom: til Fotanna, til Sandanna, til Husanna. (Sædvanligt med „e“: Husanne). I det bestemte Cental af Hunkjønordene findes kun enkelte Spor af Genitiv, saasom: til Solanne (S. N. solariannar), til Nottanne (nättariannar), til Lidanne. (Søndre Bergenhuus Amt). I de svagformede Hunkjønord findes kun faa og tvivlsomme Exempler, som: Herrens, Bondens; men allerede disse synes os lidt fremmede, uagtet de dog have Grund i det gamle Sprog. Endnu mere er dette Tilfældet med de uagte Genitiver med „s“ i Hunkjønord og i Fleertal, som stundom forekomme. Det maa nemlig mærkes, at de gamle Genitiver vare omtrent de samme i Dansk og Svensk som i Sammel Norsk, men da disse Former siben

kom i Forfald, bannede man et nyt Genitiv med „s“ for hvert Køn og Tal uden Forskjel. En Efterligning af disse nybannede Genitiver (f. Ex. Tidens, Tidernes) høres undertiden i en pyntet eller udskuderet Tale; men forøvrigt ere de i Almindelighed fremmede for Dagligtalen, som i disse Tilfælde udtrykker Genitiv ved en Omkrivning, enten med en Præposition (til, aat, av) eller et tilføjet Pronomen (sin, hans, hennar). Den nærmere Forklaring heraf hører til Sætningslæren.

181. Mængden af Navneordenes Bøiningformer er her altfaa mindre end i det gamle Sprog, hvis Former er kortelig anførte i de foregaaende Anmærkninger. De fire Hovedformer ere rigtignok overalt gennemførte; men derimod ere Stillingsformerne eller Kasus meget afknappede. Akkusativ maa ansees som opgivet, Dativ er tildeels forvansket, og Genitiv bruges kun i et lidet Omfang. Som Følge heraf er den gamle Forskjel imellem stærk og svag Bøining ogsaa bleven fordunklet, især i Hantjensordene. En Forandring er altfaa indtraadt som Følge af en Stræben efter at udjævne de mindre vigtige Former og derved opnaae en lettere Bøiningeregul, ligedan som i de nærmeste Landes Sprog. Imidlertid har man dog holdt Maade med denne Udjævning og søgt at holde Formerne paa den gamle Grund, saa at ingen nydannet eller villaarlig indfudt Form (saasom „r“ i Fleertal af Neutrum, eller „s“ i Genitiv af Hunkjøn) har faaet nogen synderlig Indgang.

Ann. I Bygdemaalenes Afvigelse fra den gamle Form mærkes ofte en Overgang, som synes at grunde sig paa en Tillempling efter en anden Form i et andet Køn. Saaledes bliver Dativ af Maskulinum ligt Nominativ af Femininum (f. Ex. Hest'e, ligesom Staal'e), og Dativ af Femin. paa nogle Steder ligt Nominativ af Maskul. (f. Ex. Staal'en, ligesom: Hesten); Dativ i Fleertal bliver paa nogle Steder ligt Nominativ af svagt Femin. (f. Ex. Baataa, ligesom: Klokkaa, el. Bisaa).

Den Udjævning i Formerne, som her er omtalt, kan for en Deel forklares derved, at Forskjellen imellem de gamle Former tildeels var saa liden, at de let kunde forveksles eller falde sammem. Men Aarsagen hertil bliver dog tydeligere, naar man veed, at en lignende Udjævning allerede tidlig havde fundet Sted i Svensk og Dansk, og at man her i den senere Tid fik saa god Anledning til at hende Dansten, men derimod ingen Afgang til at hende det gamle Norske. Under disse Omstændigheder er det mere mærkeligt, at Forandringen i Bøiningen

ikke blev hørt, end den er, især naar man bemærker, at Dansten netop havde brevet Udkjænningen til det yderste, saa at endog alle Endevokaler vare faldne sammen til een.

Det kan her være oplysende at betragte Forholdet i Svensk, hvor der kan siges at være to Bøiningmaader, en gammel og en ny. Den gamle Maade, som findes bevaret i Folkestrifter og især i Bibelen, beholder endnu for en stor Deel de gamle Kasus, som oftest ere lige de gamle norske Former. Saaledes Akkusativer, f. Ex. han såg Guds anda (Rom. ande); uislåder icke andan; vi hafva sett hans stjerno; de sågo stjerna; han såg på jordena; af lagen känner man syndena, a. f. v. Elgesaa Dativer, f. Ex. på första bagenom i första månadenom; i Herranom; af andanom; ifrå syndene; af jordene; paa gatone; allo folkena i landena (rettere: folkens, landena). Elgesaa enkelte gamle Genittiver (uden s), saasom: Apostla gerningar; domare boken; första Konunga boken. I den moderne nyere Svensk falde disse Former bort, og Bøiningen fremviser kun fire Hovedformer, hvoraf hver har et tilsvarende Genitiv, som er dannet ved et tillagt „s“ i alle Røn, saavel i Fleertal som i Cental.

182. Nogle Navneord kunne kaldes saasformede eller defektive, fordi de ikke bruges i alle de Former, som udgjøre den fuldkomne Bøining. Især er der en Mængde Ord, som sjelden eller aldrig bruges i Fleertal, fordi det Begreb, som de betegne, sædvanlig tænkes som eenligt eller udeelt. Derimod er der enkelte Ord, som kun bruges i Fleertal og ikke i Cental. Nogle Ord bruges kun i den ubestemte Form; hertil hører især Personnavne og endeel Stedsnavne. Andre Ord, især Stedsnavne, bruges derimod kun i den bestemte Form. Endelig bruges nogle Ord kun i en enkelt Kasus, fornemmelig Dativ.

Til de saasformede Ord henhører ogsaa endeel fremmede Ord og Navne, som ofte faae en meget ufuldkommen Bøining, fordi deres Form og Endelse her falder ubekvem, forsaavidt de ikke have faaet nogen Tillem্পning efter de nordiske Sprog.

Anm. Som Exempler paa saasformede Ord kunne følgende anføres. 1) i Cental. a) ubestemt, og bestemt Form: *Mob*, *Sty*, *Daube*, *Sveon*, *Hunger*, *Varne*, *Ros*, *Dvund* o. f. v. b) ubestemt F.: *Korb*, *Suh*; *Fang*, *Fals*, *Swil*, *Spott*; *Kvitsunn*, *Jonsvola*; — *Harald*, *Gunnhild*; *Sagn*, *Voss*, *Kordfjord*, *Sverike*, *Holland* o. f. v. c) bestemt F.: *Midten*, *Verdi*; *Betterbrauti*, *Solareibi*, *Mara*, *Krika*; *Lofoten*, *Ramsen*, *Auslandet*. d) Dativ og Akkusativ i ubestemt Form: i

Senn, i Gaar, i Fjor, i Le, aa Gruvv, i Slaa, i Svime, i Sel. Her-
til de forømtalke Stedsnavne: Saube, Straume, Batne o. f. v. — a)
i Flertal, a) ubestemt og bestemt F.: Sykkin, Jorelvre, Fjorfeder, Lvil-
lingar, Andfjøppingar, Raagnautar; Klæde, Skofot; Brilkor og fl. b)
bestemt F.: Sumarnæterna, Vetternæterna, Sjauffjernorna, og Steds-
navne som: Holtarne, Halsarne, Grinbarne. c) Dativ: i Svovnorom,
i Andlaatom, i Einingom, Lviningom; Smaaningom.

Bed Personnavne er at mærke, at de i Dagligtalen sædvanlig for-
bindes med et Pronomen „han“ eller „ho“, og at Vøiningen betegnes
ved dette Ord, medens Navnet selv bliver uden Vøining; f. Ex. han
Sunnar, honom Gunnar, hans Sunnar. Ordet Gud slaar i ubestemt
Form som et Mandnavn og har ingen Endelse uden i Genitivet (Guds).

Fremmede Navne bleve: i det gamle Sprog behandlede paa forskjel-
lig Raabe: tilbeels bleve de sammensatte med et hjemligt Ord eller til-
lagte en norsk Endelse; f. Ex. Indialand, Sikiley, Mundiufjall, Roma-
borg, Parisarborg; Romverjar, Grikkir, Persar. Tilbeels bleve de og-
saa optagne i den latinske Form, (f. Ex. Arabia, Nilus, Athonæ; Atho-
nienses, Persæ); og i dette Fald beholdt de gjerne den latinske Vø-
ning, f. Ex. Asia, i Aff. Asiam, Gen. Asiæ. Denne Brug har ellers
lange været herskende i de beslægtede Sprog og forefindes tilbeels endnu
i enkelte Navne, f. Ex. Paulus, Aff. Paulum, Dativ Paulo, Gen.
Pauli. (I Navnet Kristus er den latinske Vøining endnu saa godt
som eneherkende). Regelen for saadanne Navnes Vøining kan saaledes
blive noget uvis; imidlertid har man dog her den Fordeel, at der egent-
lig ikke behøves nogen Kasus, uden maastee Genitiv, og dette kan da i
Mandsnavne sædvanlig betegnes med „s“, hvilket ogsaa er temmelig
gammel Brug, f. Ex. i Kongespillet: Adams, Jøsepfs, Davids. I
Kvindenavne er det mere vanskeligt, da et Genitiv med s i disse Ord
skrider imod den gamle Regel, og endnu forekommer os meget høbende,
især efter en Vokal (f. Ex. Eva's, Maria's), saa at selv den latinske
Form (Eva, Maria) synes os mere taalelig. I det gamle Sprog
havde de mest be kendte af disse Navne allerede faaet en norsk Vøining;
saaledes havde de anførte (Eva, Maria) i Genitiv: Evi, Mariu (Kon-
gespillet, S. 113; 133).

I adskillige Landsnavne er man i den senere Tid bleven vant til
en Endelse „en“, som ikke har nogen Grund i de nordiske Sprog. I
egentlig tydske Navne (som Baden, Hessen, Franken, Sachsen, Bøhmen)
kan den rigtignok forsvares, Men den allerede her er noget forvildende,
da den nemlig leber til, at disse Navne her opfattes som Hanksønsord
med Artiklen „en“, hvilket naturligtvis er urigtigt, da Tydsken ikke har
nogen saadan Artikel, men derimod har dannet denne Endelse af en
gammel Kasus, som er os uebkomme. Mere Grund har man til

at forlæste denne Endelse i Navne, som egentlig ender paa „a“ (a), f. Ex. Spanien, Italien, Asien, Arabien, Persien, Indien, Syrien og flere. Disse burde her opstilles som Funktionssord paa „a“, og Genitivet, som da ikke skulde have „s“, kunde, hvis det behøvedes, betegnes ved et tilføjet „Lands“ eller noget lignende. — En anden fremmed og ubekendt Endelse er „te“ (tet), såsom: Lyrtiet, Valaktiet, Tatariet, og fl. som her burde glængives ved et tilføjet Ord, som „Lyrtland“ o. s. v.

Andre fremmede Ord have den Uægtighed, at Kjønnen ofte er uvisst (jf. S 154), og at Bøiningen altsaa bliver vakkende; især vilde mange Ord vakte imellem Han- og Hunkjøn og derfor ogsaa imellem Formerne „ar“ og „er“ i Fleertal. Intetkjonsord (f. Ex. Faktum, Botum, Thema, Komma) skulde her egentlig ikke have nogen Fleertalsendelse. At lægge en nordisk Form til en fremmed Endelse (f. Ex. Globus-en) synes ubehøvet, og allerubehøvet ser det ud, naar en fremmed Fleertalsform (f. Ex. Franks, Dollars, Turnips, Potetes) optages som et Gentalsord. (Former som „Potetesen“ og „Poteteser“ ere kun til at lee ad). Det bedste er naturligvis at undgaae saa mange som muligt af disse Ord, og forsaavidt man endelig skal have dem, da at give dem saa liden Bøining som muligt.

II. Adjektivernes Bøining.

183. Adjektiverne (Egenskabsordene) bøies efter Kjøn og Tal, samt efter bestemt og ubestemt Form, ligesom Navneordene; men de frastille sig derved, at det samme Ord kan bruges i alle Kjøn og have baade stærk og svag Bøining, saaledes at den første hører til den ubestemte Form, og den sidste til den bestemte. Ved Siden af Kjønsformerne have Adjektiverne ogsaa havt Kasus; men disse kunne her anses som bortfaldne, da de kun forekomme i nogle Talemaader og ikke kunne opstilles som gennemførte. Ellers have disse Ord, foruden de egentlige Bøiningformer, ogsaa et Par Former for Sammenligning (Komparation), som her maa komme under Omtale.

Anm. Adjektiverne betegne deels en Egenskab og deels en Orden eller Stilling, og blive derfor deelte i to Klasser. De beskrivende Adjektiver (Egenskabsord) udgjøre den største Mængde og have den jævnest Bøining, hvortil de bestemmende Adjektiver (Stillingsord) tildeels have visse Egenskaber i Bøiningen. Disse sidste falde nær sammen med Pronomenerne, og der'er ogsaa nogle Ord, som man kan regne baade til Adjektiv og Pronomen. Lidt afvigende fra disse Klasser ere Talordene og Artiklerne, som siden skulle omtales paa et andet Sted.

a) *Egentlig Bøining.*

184. Efter den almindeligste Regel have Adjektiverne i det ubestemte Gentel i Intetkøn et tillagt „t“ og i Fleertal en Vokal-Endelse: e, a; i den bestemte Form ende de overalt med en Vokal. Formerne ere tydeligst i de korte eller eenstavede Ord, hvis Bøining kan opstilles som i følgende Exempel:

	Gental.			Fleertal.		
	Mask.	Fem.	Neutr.	Mask.	Fem.	Neutr.
Ubestemt F.	stor (er).	stor.	stort.	store.	stora.	store.
Bestemt F.	store.	stora.	stora (e).	store.	store.	store.

I de Ord, som ende med Rodvokalen, tillægges et dobbelt „t“ i Neutrum, f. Ex. blaa, blaatt; ny, nytt; tru, trutt. I de Ord, som ende med „t“, bliver dette simpelthen fordoblet (f. Ex. flat, flatt); men hvis „t“ har en Konsonant forved sig, bliver det tillagte „t“ naturligviis utydeligt og kan ansees som overflødig, f. Ex. i bratt, lett, stutt, fast, svart.

Anm. I det gamle Sprog vare Formerne flere, da nemlig Kasus for en stor Deel vare tydelig adskilte, især i den ubestemte Form. Hvilket her maa oplyses ved et Exempel:

	Gental.			Fleertal.		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
Udst. F. Nom.	rik.	rik.	rikt.	rikir.	rikar.	rik.
Aff.	rikan.	rika.	rikt.	rika.	rikar.	rik.
Dat.	rikum.	rikri.	riku.	rikum	(i alle Køn).	
Gen.	rika.	rikrar.	riks.	rikra	(ligeaa).	
Bst. F. Nom.	riki.	rika.	rika.	riku	—	
— A. D. G.	rika.	riku.	rika.	riku	—	

Sanktionsformen med „r“ (rif'r) findes endnu paa en Raade gjenneført i en stor Deel af Landet, dog ikke som særskilt Kasus. Med tydeligt „r“ forekommer den kun i de Ord, som ende med Rodvokalen, som blaa'r, graa'r, ny'r. (Saaledes i Nummedal og flere Steder i Agerø. Stift. I Setersdalen: blaa're, graa're). I de andre Ord bliver „r“ utydeligt, men den tilhørende Vokallyd (Halvlyden) bliver staaende og lyder almindeligst som et dunkelt „e“ og paa nogle Steder næsten som „ø“ eller o (aaent u), f. Ex. rif'e (i Bergens og Kristianssands Stifter), rif'ø (Balbers), rif'o eller rif'u (Harbanger, Voss). Denne Lyd føies her til enhver Konsonant uden Forskiel (f. Ex. laus'e, vis'e, stor'e, dyr'e, vell'e, sæl'e, sein'e, grøn'e), altsaa lidt afvigende fra den

gamle Form, hvor „r“ falder sammen med s, r, l, n, omtrent som i Navneordene (f. § 166), f. Ex. lausa, dyrr, heill, seinn. Ellers er det at mærke, at det er kun faa Stæder, hvor denne Form gjælder for Hantjøn alene (saaledes i Harbanger: „han er rik'u“, men „ho er rik'"); hvorimod den samme Form almindeligst bruges baade for Hantjøn og Hunkjøn, f. Ex. han er rik'e, og: ho er rik'e. (Det samme synes ogsaa at være Tilfældet i Sverige, da en Form med „er“ for Hunkjøn ofte forekommer i Vers; f. Ex. en riker enka; en svensker slika; en varmer fluga).

I Hunkjønformen har det gamle Sprog den stadige Regel, at „a“ faar Omlyd til „ø“ (f. Ex. hardr, hörð); men denne Regel findes nu kun bevaret i nogle faa Bygdemaal, især i Harbanger og Sætersbølen; saaledes i Harb.: bratt'u, brott; fassu, fost; kald'u, kold; varm'u, vurm; halv'u, hold; lang'u, long (laang) o. s. v. Kun i et Par Ord findes denne Omlyd mere almindelig i Landet, nemlig: all-(oll) og gamall, f. Ex. han er gamall'e, ho er gomol. (Jf. ein annan, ei onnor). Dette Formskifte er saaledes at ansee som forældet, ligesom de fleste andre Regler for den haarde Omlyd i Bøiningformerne.

I Intektjønformen bevirkes adskillige Tillem্পninger ved det tilføjte „t“. (Jf. § 54). Saaledes bliver „dt“ efter en Vokal altid udtaalt som „tt“ (f. Ex. blidt, stødt, aubt) og i andre Tilfælde kun som „t“ (hardt, kalbt, vandt). I saabanne Ord maa „d“ beholdes i Skrift; men i de Ord, hvor det kun er Bøiningstilføjelse og ikke hører til Roden, ansees det som ombyttet med „t“ i Neutrum; f. Ex. selv, felt; bønd, bømt; bygd, bygt. (Jf. klædd, klædt; saabb, saatt). I adskillige andre Sammenstøb bliver ofte den foregaaende Lyd forbunklet i Udtalen (saaledes „beift“ for beistt; „falsk“ for falskt), medens derimod „t“ selv bliver staaende fast, undtagen maastee i nogle aflebede Ord paa „st“, som: fransk, engelsk, arabisk, og flere, som man dog helst undgaar at bruge i Intektjøn.

Fleertal afviger almindeligst fra den gamle Form i Neutrum, hvor det nu ender paa „e“ (f. Ex. store Huus, rike Folk), altsaa ligedan som i Hantjøn. Som enkelt Undtagelse mærkes „oll“ (af all), f. Ex. i Fjtre-Sogn: „oll try Bonn'a“, hvor ogsaa den gamle Omlyd er beholdt. I mange Dialekter ender ogsaa Femininet paa „e“; men ved Eiden deraf vebbliver dog den gamle Form paa „a“ (f. Ex. stora Bøker) almindeligst i Betgens Stift, Sætersbølen, Valbers og flere Stæder. I en Deel af Trondhjems Stift bortfalder Endevokalen ganske i alle Kjøn. I de Ord, som ende med Rodvokalen, bortfalder den mangesteds efter „aa“ (f. Ex. smaa' Fuglar), men ikke gjerne efter u, i eller y.

I den bestemte Form mærkes ogsaa en Stræben til at udkjæne Endevokalerne og lade alle Kjøn ende paa „e“. De gamle Former med „a“ i Hunkjøn og Intektjøn (f. Ex. den stora Stova, det stora Huset) findes kun bevarede i de sydvestlige Egne, nemlig Rister, Stavanger og

Søndre Bergenshøens Amt. Rigtigst ere disse Former ikke af nogen stor Bigtighed, og de fleste vilde vel ogsaa ønske at blive dem lidt, især i Intetkøn, hvor man er mest tilbøjelig til at bruge samme Form som i Sanktøen (nemlig e). Imidlertid har dog denne Form sine Grunde; saaledes er det nemlig Formen med „a“, som stemmer bedst overens med Averbierne, som nemlig for en stor Deel ere bannede efter Afkeltivets Intetkønsform og saaledes tildeels ender paa „a“, f. Ex. lisa, viva, meka, varlega.

Ved de Abjektiver, som ender med R eller G, er at mærke, at nogle gode Bygemaal have beholdt den gamle Regel, at Lyden bliver „R“ og „G“ i alle de Former, hvor et oprindeligt „e“ paafølger, men ikke ellers. Saaledes i Harbanger: rikke Mennere, rikke Folk; dan rikke Mannen, da(t) rika Fokke(t); dan unge Mannen, dan unga Kono (Kaano) o. s. v. Eignende Former bruges ogsaa paa Bost og i Setersdalen og i fløbneere Laksøide ogsaa paa flere Steder.

185. Den mærkeligste Afvigelse fra den ovenfor fremstillede Bøining finder Sted ved de Ord, som have Endelsen „en“, f. Ex. open (o: aaben), heppen, doven, vifene; faren, Kommen, fallen. Disse Ord have nemlig den Egenhed, at Gentalsformen retter sig efter Substantivernes Endelse i den bestemte Form, saaledes at kun Maskulinum faar „en“ (in, inn), men Femininum „i“ (med mange Overgange) og Neutrum „et“ (med bortfaldende „t“ i Dagligtalen). I Fleertallet og den bestemte Form beholde de derimod altid „n“ og udstøde den foregaaende Vokal. Deres Bøining kan saaledes fremstilles ved følgende Exempel:

	Gental.			Fleertal.		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
Ubestemt F.	open.	opi.	opet.	opne.	opna.	opne.
Bestemt F.	opne.	opna.	opna.	opne.		

Anm. Af den gamle Bøining er det nok at afsætte Nominativet i den ubestemte Form, nemlig i Gental: opian, opin, opit; i Fleertal: opnir, opnar, opin. Her er altsaa den samme Lighed med Navneordene; Endelsen i Sanktøen og Intetkøn er ganske den samme som i den bestemte Form af de Substantiver, som ender paa „e“ (§ 162, 173), hvorimod Sanktøens Endelse er den samme som i de stærke Femininer (f. Ex. Skaal, § 166), ligesom den sædvanlig ogsaa har de samme Former i Bygemaalene; f. Ex. ho er kont (Søgn, Tel., Balb.), kome el.

koma (Chr., Tel., Harb., Bofs, Rbl.), koma, el. komma (Trondh. og Ag. Stift og flere Steder), koma (Sbl.), komaa (Stav. Amt). Imidlertid forekommer dog ogsaa en Form med „n“, f. Ex. ho er komen, el. komin (Hall., Num., Helg.).

I Intetkøn bortfalder det sluttende „t“ almindeligt, ligesom i Substantiv (altsaa „ope“ for opet); imidlertid findes dog ogsaa i nogle Fjeldbygder (Hall., Balb.) en afvigende Form med „ent“ eller „int“, især i Adj. som dannes af et Substantiv f. Ex. sanbint (∴ sanbtigt), vaasint (vandtigt). Jf. Pintint (Pintø), Ullint (Ulltø). — Fleertal i dette Køn ender, efter den foromtalte Regel, paa „e“ (opne) og afviger altsaa fra den gamle Form (opin); dog er dette ikke ganske almindeligt, da man paa nogle Steder ogsaa finder en Form med „t“ (uden n), altsaa: opt (opt, Balbers).

I de Ord, som have R eller Ø forveb Endelsen, lyder dette som „t“ og „gt“ (l), naar Vokalen virkelig paafølger, men ikke ellers. Saaledes (efter Udtalen): tekten, tekne; nalken, nalne; segjen (sejen), segnes; lögjen (løjen), løgne. Eignende Forekomster i andre Ord ere forhen omtalte (§ 52, 53).

Afvigende ere Ordene: mylten og liten, som egentlig skalde hedde: mytel, litel (G. N. mikill, litill), og som derfor i den bestemte Form hedde: mylle og litle (hvoraf det første kun bruges i Navne, som Rylleby, Ryllebolstøb). I Fleertal bruges de ikke. .

186. De andre fleerstavede-Adjektiver have derimod samme Bøining som de korte eller eenstavede, med Undtagelse af nogle Ord, som ende med en Vokal og ikke have Bøining. De Ord, som ende paa: all, utt, ig (ug) og leg, blive saaledes at ansee som regelrette; f. Ex. Kostall, Kostalt, i Fl. Kostalle; Frokutt(er), Frokutt, Frokutte; tidig, tidigt, tidige; varleg, varlegt, varlege. Ligesaa de paa „ad“ (§ 86), f. Ex. lagad, lagat, lagade; uagtet disse Former blive utydelige i Dagligtalen (§ 59). De Ord, som ende paa „ande“ ere derimod ubøielige; f. Ex. ein sovande Mann, eit sovande Barn, sovande Foll. Det samme er Tilfældet med endeel Ord, som ende paa „re“ eller „are“ (f. Ex. lifare), hvorom senere.

Anm. Enkelte Afvigelser i Bygbemaalene ere at ansee som Bortninger af den sluttende Halslyd (‘e for ‘r), som nemlig i disse Ord ikke kan kendes paa Betoningen (saaledes som i Genkavelsesordene), men derimod lyder ganske som et virkelig ‘e“, hvorved to forskellige Former altsaa blive lige; f. Ex. Cental: vitug’e (G. N. vitugr) og Fleertal:

vituge (G. N. vitagir). I et Par Endelser kan endog det sluttende „e“ blive vedhængende i alle Røn, saa at Ordet bliver ligesom ubstøieligt. Saaledes i Endelsen „utt“ (utt'e, ett'e), som paa mange Steder (og endog i de sydsøstlige Egne, hvor Halslyden ellers bortfalder) altid beholder sit „e“, selv i Intetkjønnet, f. Ex. eit steinette Land. Ligesaa i Endelsen „leg“, som hejder deels: leg'e (leger) og deels: le' (forkortet), og i sidste Fald bliver uforandret; f. Ex. faarle' for faarleg og faarlegt. (Sf. § 91). Ellers pleier dog Formen „t“ (i Neutrum) at være et Mærke paa, at Ordet skal slutte med en Konsonant; saaledes synes Ordet „framande“ (o: fremmed) her at kræve Formen „framand“, da nemlig Neutrum hejder „framandt“. Ligesaa viser Formen „einart“ at Ordet „einare“ (o: enkelt, ublandt, reen) skal hejde einar eller rettere einarb. (Sf. G. N. einardr).

Som en Synderlighed maa anmærkes, at de Ord, som ende paa „ig“ og „leg“, paa nogle Steder faae et tillagt „n“ i Fleertal og bestemt Form. Saaledes i Valders: kraftigne, megtigne, merkelegne. Ligesaa ved Røros: daglegne, gubelegne o. s. v.; men i denne Egn findes ogsaa Formen „legjen“ (le'en) i Gentel.

I det gamle Sprog havde de fleerflavede Ord ofte en Sammenbragning i de forlængede Former (ligesom det før omtalte open, øyne); f. Ex. vidförull, vidförli; hoilagr, helgi; naudugr, naudgir. Dette bruges nu ved et Par Ord paa „all“, nemlig altid i „gamall“ (gamle, gamla), og skundom i „vesall“ (vesle, vesla); men sjelden i andre Ord, saasom i ymis (o: forskjellig), Fl. ymse, dog ogsaa: ymise. (Sf. lille og mylle). I nogle Ord, som ende paa „er“, er Sammenbragningen kun tilsyneladende, da nemlig „e“ forved „r“ kun er Halslyd eller indskudt Lyd; f. Ex. sager, fagre; digre, digre; mager, magre.

De Ord, som skulle ende med „ad“, blive overalt forkortede i Dagligtalen, saaledes at de slutte med „a“ uden videre Bøining, f. Ex. kalla' for G. N. kalladr, kallat, kalladir o. s. v. I mindertid havde det gamle Sprog ogsaa nogle Ord, som virkelig endte paa „a“ (uden d) og som ikke fik nogen Bøining; f. Ex. fulltids, drvita, einakipa. De egentlige Adjektiver, som nu kunde regnes hertil, ere kun faa, saasom: faaltba, mangltba, sjelvsotta, einstaka, jamstoka. Derimod have vi adskillige Ord paa „a“, som bruges som Adjektiv, men egentlig kunde ansees som en Form af et Substantiv, saasom: fagna, muna, griya, offa, filla, rata, harka, einka, maata. De ere nærmest at betragte som Genitiv, ligedan som: Eignar, Raubar, Stammar; Stakars, Gagns, Frums. (Sf. medels, overs, fams, eins). Slike Ord have naturligvis ingen Bøining; saaledes heller ikke de Adverbier, som skundom bruges for Adjektiv, f. Ex. innbyrdes, innbyfes, lagom (el. Iogom), utifraa, framifraa.

187. Nogle Adjektiver kunne kaldes faaformede (defektive), da de ikke bruges i alle de Former, som de egentlig kunde have. Saaledes er der mange, som kun høres i Intetkøn, fordi de ikke bruges om Personer eller bestemte Ting, men kun om en Tilstand; f. Ex. her er inngjengt (o: her er det muligt at gaae ind). Nogle faa Ord bruges kun i den ubestemte Form; saaledes: all, sum, sit, eigen (Jf. nokon, ingen). Derimod er der mange, som kun bruges i den bestemte Form, og altsaa ende med en Vokal (e, a), saasom: eine, same, fyrre, fyrste, tridje, fjorde, femte o. s. v. Hertil høre især de Ord, som dannes af Partikler og have en Vigningsform (re, ste), f. Ex. indre, nedre, øvre, ytre, nordre, sydre; inste, nedste, øvste o. s. v.

Anm. Flere Exempler paa upersonlige Adjektiver: Det er framgængt, framkømt, ukømt, farsynt, vegsynt, avbagat, nærlibet, aarløbet, uløndt, løndt, strømt, lybt, andbert, ufredt, landvart, kvælvart. Mærkeligt nok beholde nogle Ord sin Intetkønsform ogsaa naar de bruges om Personer; saaledes i Talemaaben: „um han var Liv laget“ (lagte); ligesaa: „han var ant um det“; jf. „han varbt ilt ved“. Dette grunder sig paa en Omstilling i Sætningen, da Personen netop skulde staae i Dativ; altsaa: um det var honom Liv laget (o: om det var ham beskikket at leve); honom var ant um det (o: det var ham magtpaaliggende).

Nogle af de Adjektiver, som betegne Mængde eller Omfang, have visse Egenheder i Brug. Ordene liten og myten bruges kun i Gentalt; i Fleertal ombyttes liten med smaa. Ordene: smaa, faa, mang, sum, bruges i Gentalt kun kollektivt (om en Hov eller Mængde), f. Ex. Fjften var faa og smaa; eller: sum av Fjften (o: en Deel af Fjftebøben); dog bruges „mang“ kun i Sammensætning med „ein“ (mangein, mangel) og bliver derved afvigende. I Intetkøn (smaatt, faatt, mangt, sumt) ere disse Ord mere omfattende; og i Fleertal (smaae, faae, mange, sume) faae de endelig sit fulde Omfang; dog bruges „sume“ ikke i den bestemte Form. Noget lignende er ogsaa Tilfældet med „følg“ (o: mangfølg). Ordet „ein“ vil blive omtalt under Talordene.

Endelsen „e“ i de korte Adj. hører her kun til den bestemte Form, og saadanne Former som det danske: bange, ringe, ægte, ere her altsaa fremmede. Saavidt disse Ord bruges, falder Vokalen sædvanlig bort; altsaa: bang, ring, ægt. Jf. aud (øbe), still (stille); i Neutrums: audt, stillt.

188. **Stillingsformer** eller **Kasus** findes her, som før er bemærket, ikke gennemførte, men kun af og til i visse Talemaader. Saaledes findes enkelte Spor af det gamle Akkusativ paa „an“ i Funktion; f. Ex. Koma paa berran Botn (∴ komme til at mangle, have intet-tilovers). Dativer findes oftest i Intetkjensformen paa „o“ (nogle Steder: aa), f. Ex. med godo (∴ med det gode, med Lempe, uden Tvang); og dette er, i Grunden den nyttigste og vigtigste af disse Former. Noget sjeldnere er Dativ paa „om“ i Fleertal, f. Ex. paa nyom Stundom (Trondh. Stift). — Genitiver ere sjeldne og bruges næsten kun i Forbindelse med „til“; men i dette Fald faae de oftest en adverbialst Form og ende paa „es“, f. Ex. til godes.

Anm. **Nominativformen** paa „r“ (er, 'e) kommer her ikke i synderlig Betragtning, da den bruges saavel for andre Kasus som for Nominativ, og saavel for Funktion som Funktion (§ 184). Paa rette Sted vilde imidlertid denne Form ofte være til Nytte for Belklangen, især i Vers, da man derved kunde rette noget paa den Ueilighed, at et eenflavet og stærkt betonet Ord faa ofte stoder sammen med et andet, som er ligesaa stærkt betonet, hvorved der ogsaa tildeels fremkommer anden Mislyd; f. Ex. ein sterk(er) Straum, ein frister Kropp, ein visser Daube, ein falster Granne. Stundom kunde maaffee denne Form ogsaa være nyttig til at afstille Objektiv fra Adverbium; f. Ex. han stod fasser (∴ forlegen, hjælpeløs), forskjelligt fra „fast“, adv. (∴ trygt, uroffeltigt).

Flere Exempler paa Akkusativ i Raskul.: goban Dag! (egentlig: hav, eller nyd, en god Dag); eta seg leidan (Trondh. Stift); rida hogan Hest (en Borneleg), ro tveran Fjord. I Folkeviserne mærkes: han kom paa kvitan Sand; i grønne Lund; i myrkan Skog. Jf. Talemaaderne „langande Begen“, og „paa vidande Vegg“, formodentlig for „langan“ og „vidan“.

Exempler paa Dativ: a) i Neutrum paa „o“ (aa): fyre godo, med vondo, med retto, med letto, av nyo, i brjugo (brügaa), fyre ollo (af all), med ollo godo (∴ med al Magerlighed), av ollo ubyttu (af den ubeelte Masse). Jf. Ordsp. Stort høyer storo. I Lighed dermed kunde man ogsaa bruge: i storo (en groe), i heilo, i litlo, i minsto, i mestu, i hogsto; — og disse Former vilde være særdeles forbeelagttige. — b) i Raskullinum paa „om“ (forkortet: aa) sjelden, som: „Tor med tungom Hamre“ (Xel.), i fastom Svevne („i fastaa Sønnaa“. Sdm). Jf. Ordsp. D'er mangt ungom ulært („ungaa“. B. Stift). — c) i Feminum paa „re“, sjelden; fyre stamre Stundo (Hard.); som Bind i varmere (el;

varmere) Sol (Hærb.). I Folkeviseerne med Formen „are“: med kvitære Sand (Landskab, Side 355), med sterkere Magt (S. 265). En anden Form paa „o“ eller „aa“, svarende til den bestemte Form paa o (u) i G. N., forekommer i Bergens Stift; saaledes: paa fleitto, Markenne; i åpno (aapnaa) Styvonne. — d) Fleertal paa „om“ (o, aa) findes oftere; saaledes: med hardom Hondom („mæ haraa haandaa“); heilom Beinom; paa nyom Bilom. I Edm. „sumaa Stodaa“, „ollaa Stodaa“, og flere.

Genitiv høres meget sjelden; saaledes: med gods Manns Hjelp. (Sf. i kvær Manns Hus; til ann(ar)s Manns Skade). Efter „til“ bruges adskillige Former med „es“: til bestes, til fulles, til halves, til rettes, til vundes. (Sf. til nokors, til inkjes). I de sydvestlige Egne findes et Par Former med „ar“: til gobar, til vondar. Dette er rimeligviis en Levning af det gamle Fleertals-Genitiv paa „ra“ (gödra, vándra).

Det er at mærke, at saavidt disse Former høves i Talem, bruges de sædvanlig rigtig og i sin rette Stilling; men dette er ikke altid Tilfældet med disse Former i Folkeviseerne. I Viserne fra Telemarken findes Formerne „an“ og „om“ rigtig nok ofte paa sit rette Sted; saaledes: han sterkan Svevnen fekk (Landskab, S. 68); han sablar fjotan Folen (S. 69); han lyfter paa hogan Hatt' (145); aa breidom Benkje (S. 180); i allom Aldre (161). Men ved Siden heraf findes de ogsaa ofte paa urette Sted; saaledes „an“ i urette Høn: han setan Scngt saknar (S. 40); eta grønna Høy (55); i hogan Loft (113); eller i urette Rasmus: selban vekker setan Kvisten (103); du sagra Folen (19); med goban Vilje (99). Ogsaa Endelsen „om“ er stundom feilagtig; f. Ex. av allom dinom Tru (25). I disse Tilfælde kan man maafter antage, at „an“ og „om“ ikke egentlig har nogen Betydning, men kun er en vilkaarlig Udfyldning i Verset, ligeban som Endelsen „en“ i de danske Viser, f. Ex. med røden Gulb, over bredden Vord, over saltens Hav, o. fl.

b) Rigningsformer.

189. Ved Siden af de egentlige Bøiningformer have Adjektiverne ogsaa et Par Former, som kun tjene til at forstærke Betydningen, naar Ordet kommer ind i en Sammenligning. Foruden den simple Grundform (Positiv) har man saaledes en Form for en høiere Grad (Komparativ) og en anden for den høieste Grad (Superlativ). Den høiere Grad betegnes egentlig kun ved et „r“, og den høieste ved „st“; men i de fleste Tilfælde har man her ogsaa en Endevokal „e“ og et „a“ forved Konsonanten, alfsaa: are (i Komparativ) og aste (i Superla-

tiv); f. *Ex.* lett, lettare, lettaste; snar, snarare, snaraste; tru, truare, truaeste; varleg, varlegare, varlegaste. Her ved skeer ingen Forandring i selve Ordet, undtagen i de Ord, som have Sammen dragning i de forlængede Former; f. *Ex.* open, opnare, opnaste. Imidlertid er der dog nogle Ord, som kun faae Endelsen „re“ og „st“ uden a (som: høg, høgare, høgst); og blandt disse er der nogle, som have Omlyd i Rodvokalen, f. *Ex.* ung, yngre, yngst. Dette er altsaa en afvigende Maade; men de Ord, som høre hertil, ere ikke mange.

Komparativerne have sædvanlig samme Form i enhver Stilling, altsaa ingen Bøining; og det samme gjælder nu for det meste ogsaa om Superlativerne. De Ord, som have den korteste Form (uden a), faae imidlertid den sædvanlige Bøining i Fleertal og den bestemte Form, f. *Ex.* yngst, yngste, yngsta.

Anm. I de Ord, som ere noget lange eller have en Endelse, som ikke let modtager Bøining, kan Ligningen ogsaa betegnes ved at sætte „meir“ eller „mest“ forved Ordet; f. *Ex.* meir kunnande, mest kunnande. I nogle Tilfælde kan Ligningen betegnes paa begge Maader, f. *Ex.* høveleg, høvelegare, høvelegaste, eller: meir høveleg, mest høveleg. Ved disse Ord paa „leg“ er ellers at mærke, at Lyden „g“ sjelden bortfalder i Ligningsformerne, uagtet den ofte bortfalder i Positiv, f. *Ex.* skaple(g), skaplegare. Den sammenbragne Form med „legre“ og „legst“, som tilbeels findes i det gamle Sprog, synes ikke at være i megen Brug, og paa enkelte Steder synes Folk mere tilbøielige til at sige „skapl'are“ end „skaplegre“.

De Ord, som her faae Omlyd og kort Form, ere sædvanlig kun følgende: stor (større, størst), lang (lengre, st), ung (yngre, st), tung (tyngre, st), faa (færre, færst), smaa (smærre, smæst). I enkelte Bygemaal findes ellers flere, som: fager (fegre, fegst), djup (dyppre), laag (lægre), haag (hægre), trong (trengre), grov (grøvre). Med kort Form uden Omlyd findes: høg (høgre), og paa nogle Steder: bein (beinre), sein (seinre), ven (venre); i Sætersdalen findes endog en Egebannelse (Assimilation) i de sidste Former, nemlig: beinne, seinne, vønne; men almindeligst ere de regelrette: bein, beinare, beinaeste. Ellers er der nogle Ord, som ikke have alle tre Grader og altsaa ere faaformede i Ligningen; og i disse Ord findes oftest den korte Form med „re“ og „st“ (uden a). Saaledes: betre og best; verre, verst; eldré, elbst; mindre, minst; meir, mest; fleire, fleste (plur.). — i Betybningen svarende til: god, vond, gamall, liten, myken, mange, — som ikke have egne Lign-

ningsformer. Ligesaa vilbre, sønre; øppare, yttare, haattare; med tilsvarende Superlativer. (Jf. høgre, vinstre, uden Superlativ). Endelig høre hertil nogle Ord, som dannes af Partikler og betegne en Sidsordening efter Sted og Tid, nemlig Komparativ: indre, ytre, øvre, nedre, attare (og ettre), fremre, sidre (næsten ubrugl.), fyrre, nærre (og næmare), nordre, sydre, østre, vestre; — og Superlativ: innt, østt, øvst, nedst, attaste (og ettek), fremst, sidst, fyrst, næst (og næmaste), nordst, synt. Jf. hitare, burtare, burtaste. Som enestaaende Superlativ mærkes: einaste. Iblant de her opregnede Ord vil man finde alle dem, som have den korteste Form med „re“ og „st“ uden mellemkommende „a“.

I det gamle Sprog havde Komparativ svag Bøining og kun i et Par Former; Superlativ havde derimod stærk Bøining, f. Ex. rikastr, rikaat, rikaost; Fleertal: rikastrir, rikastrar, rikaost; bestemt Form: rikasti o. s. v. Efter dette skulde Formen her ende paa „st“ (med Galslyd: st'e) og først i de forlængede Former faae Endelsen „e“. Rigtignot findes ogsaa Endelsen „ast“ i en Deel af Landet, men paa samme Steder findes ogsaa „ar“ for are, f. Ex. klar (jf. farand, for farande), saa at dette ikke har stort at betyde; og i de Egne, hvor Endelserne holde sig bedst, hører man altid „aste“ uden Forandring. Denne Afvigelse fra den gamle Form er ellers let at forklare. For det første var det vanskeligt her at beholde nogen Bøining; Formen er fleerstavet, og derfor maatte Galslyden ('e for 'er) blive utydelig, f. Ex. i lettast'e (lettast'r), ligedan som i: steinutt'e, bakkutt'e o. s. v. (see § 186); desuden ender Formen med „st“, og altsaa kan Intet „t“ tillægges i Neutrum. Der næst kunde en Forveksling imellem bestemt og ubestemt Form ogsaa let finde Sted; f. Ex. „hän er rikaste“, som kunde enten være „rikaste“ eller ogsaa: „hinn rikasti“. Og endelig var det naturligt, at man gjerne vilde have samme Form for Superlativ som for Komparativ, som altid har været svagformet og sluttet med en Vokal. — At Endelsen „ast“ ikke forandres til „asta“ (ligesom i G. N.), grunder sig ellers paa en Belydelsesregel, som ogsaa har gjort sig gjældende i andre Tilfælde, saaledes i Fleertallet af endel Navneord, f. Ex. Dvarne, for Dvarna (§ 170). Man har nemlig ikke villet have to Endestavelser med „a“; hvis altsaa den første Vokal i Endelsen var „a“, skulde den sidste være „e“. En Undtagelse findes rigtignok i Fleertal af Subst. paa „ar“, f. Ex. Tenarar; men her kan det første „a“ regnes til selve Ordet og ikke til Endelsen.

Ligning i Adverbierne.

190. Paa dette Sted maa vi ogsaa nævne Adverbierne, thiønt disse forøvrigt høre til de Ord, som ikke have nogen Bøining. Mange af disse Ord have nemlig en vis Lighed

med Adjektiver, og saaledes have de da ogsaa et Par Ligningsformer, som ere omtrent ligedan som i Adjektiverne. - Ogsaa her gjøres Forskjel paa en længere og en kortere Form; men den sidste er langt sjeldnere end den første. Den sædvanlige Form, som gjælder for de fleste Ord, er „are“ i Komparativ, og „aste“ i Superlativ; f. Ex. ofta, oftare, oftaste; vida, vidare, vidaste; feint, feinare, feinaste. (Jf. tidare, lettare, knappare, viåsare, tryggare). Den sjeldnere Form er „r“ (er) og „st“; f. Ex. lenge, lenger, lengst. Imidlertid er det sjelden, at Komparativ virkelig slutter med „r“; da man almindeligst er tilbøielig til at beholde Endevokalen (e), ligesom i Adjektivet; f. Ex. tungt, tyngre; høgt, høgre.

Annr Ogsaa her er en Afvigelse fra det gamle Sprog, som her havde Endelserne „ar“ og „ast“, uden nogen tilfagt Vokal; f. Ex. ostar, ostar; vidar, vidar. I Svensk og Dansk ender derimod Komparativ paa „e“, men ikke Superlativ; f. Ex. Sv. oftare, oftast; D. oftere, oftest. At begge Former her have faaet „e“, grunder sig vistnok kun i en Efterligning af Adjektiverne og kan altsaa forklares af de ovenfor anførte Grunde. — Et Par Ord, nemlig: tinnar og utar, frastille sig dog berved, at de overalt slutte med Konsonanten.

Den kortere Form med „r“ og „st“, uden „a“, indtræder her i samme Tilfælde som i Adjektiverne, nemlig i nogle faa Ord, som have Omlyd (først, tyngst, lengst), i nogle, som betegne en Stilling (inft, yft, øvft, neft, fremft, fyrft, sidft), og i nogle Ord, som egentlig mangle Positiv, nemlig: helber, helst; metr, mest: minder, minst; beter, best; verr, verft. De sidste ere ellers vallende i Komparativ, hvor de gjerne ville ende med „e“ (mindre, bedre, verre).

III. Bøining i Pronomener og Artikler.

119. Ved Siden af Substantiverne og Adjektiverne er der en liden Række af Ord, som i Brug og Betydning have nogen Lighed med disse to Ordklasser, men som dog i visse Maader adskille sig fra dem begge. De vigtigste af dem ere et Slags Fællesord, som kunne betegne Ting og Personer uden nogen egentlig Benævnelse, hvorfor de ogsaa kaldes Pronomener og siges at træde i Stedet for et Navn. Nogle af dem have Betydning som Substantiver, men frastille sig ved en ganske særegen Bøining og tildeels ved et Formskifte, som ikke

egentlig kan kaldes nogen *Boining*, da nemlig *Ordet* *Bendinger* ikke altid betegnes ved *Forandring* i *Endelsen*, men ofte ved *Ombytning* med et andet *Ord* eller med en meget afvigende *Form*. Derimod er der nogle, som have mere *Lighed* med *Adjektiverne* og som egentlig ogsaa kunne ansees som en egen *Art* af *Adjektiv*. Og iblandt de forskellige *Ord*, som slutte sig hertil, kan man ogsaa nævne *Talordene* og de saakaldte *Artikler*, som bruges til en nærmere *Betegnelse* af *Ravnordenes* *Stilling*.

Egentlige Pronomener.

192. Af de substantiviske *Fællesord* mærkes først de saakaldte personlige *Pronomener*, hvorved man adskiller tre *Personer*, den talende, den tiltalte og den omtalte. De *Ord*, som betegne første og anden *Person* (eg, du), have meget tilfælles med hinanden, især deri at de ikke gjøre nogen *Forskjel* paa *Kjøn*, og at *Stillingerne* betegnes mere ved *Former* af forskjellig *Art* end ved nogen egentlig *Boining*. I *Fleertal* findes de tildeels med forskjellig *Form*, hvilket nærmest grunder sig derpaa, at der egentlig har været to *Slags* *Fleertal*, nemlig først et *Total* (*dualis*) og dernæst et egentligt *Fleertal* (for mere end to *Personer*). Men da denne *Adskillelse* ikke længere findes iagttaget i den sædvanlige *Brug*, kunne de almindelige *Former* bekvemtest opstilles i følgende *Ordning*:

	Første Person.		Anden Person.	
	Cental.	Fleertal.	Cental.	Fleertal.
Nomin.	eg.	me.	du.	de.
Ulf. og Dat.	meg.	os.	deg.	dykk.
Gen.	—	(oskar).	—	dykkar.

Ordene: min, vaar og din kunde her ansøres som *Genitiver*; men de bruges almindeligst som selvstændige *Ord* med en egen *Boining*, altsaa som „*Bossesiver*“, hvorom senere.

Anm. De *Former*, som foresindes, ere imidlertid flere, og dersom deres *Brug* var mere nøagtig efter den gamle *Plan*, kunde man her ogsaa opstille tre *Talformer* og fire *Kasus* i følgende *Orden*:

	Cental.	Fl. A.	Fl. B.	Cental.	Fl. A.	Fl. B.
Rom.	eg.	mid.	me. (vi).	du.	bid.	de. (i).
Alt.	meg.	offer.	ofa.	deg.	byffer.	øber (ør).
Dat.	mer.	offer.	ofa.	der.	byffer.	øber.
Gen.	(win).	offer.	(vaar).	(din).	byffer.	øbar.

Deſte kommer ſaaledes nærmere tilbage til Formerne i Sammel
Norſk, ſom vare følgende:

	Centaj.	Total.	Fleertal.	Cental.	Total.	Fleertal.
Rom.	ek.	vit (mit).	vér (mør).	þú.	þit (id).	þér.
Alt.	mik.	okkr.	oss.	þik.	ykkre.	ydr.
Dat.	mér.	okkr.	oss.	þér.	ykkre.	ydr.
Gen.	min.	okkar.	vár.	þín.	ykkar.	yðar.

Deſe Totalsformer findes ogſaa i flere gamle Sprog; ſaaledes
Engeli. vit (vi to), un^e (os to), inc (G. N. ykkre); Høſſaſ Goth.
ngkis, el. unkis (os to, okkr), igkvis, el. inkvis (Eder to). I de
nyere Sprog er Totalsformen bortfalden. Hos os er den Afvigelse ind-
traadt, at Totalsformen er bleven ſaa godt ſom eneſtende i den an-
den Perſon, men ikke i den førſte, undtagen i Kriſtiansſands Stift, hvor
Formen „ofke“ (med Genitiv offer) netop er den atmindeligſte, og alt-
ſaa Totalsformen for begge Perſoner er bleven herſtende. Det ſamme
kal ogſaa finde Sted paa Island, ſaaledes at man i Dagligtalen bru-
ger Totalsformerne for de fleſte Tilfælde. — En mærkelig Afvigelse er
det, at Formen ykkre og ykkar nu overalt begynder med „d“ (byll, byl-
lar). I G. N. var det kun Nominativ, ſom havde „þ“ (þit, þid), men
ſelv dette anſees ſom en yngre Form i Stedet for „it“, ligedan ſom
Fleertalsformen þér for ér (ſj. gam. Gothiſk ir, Goth. jus). En anden
Afvigelse er det, at Formen „me“ for ve (vør) er bleven herſtende i de
bedſte Landſtadsmaal; men denne Brug viſer ſig allerede i de gamle
Breve ved Aaret 1300, da mit (mid) og mér afvejer med vit og vér,
og ſenere bliver endnu mere ſædvanligt. Formerne „me“ og „de“ ſynes
fremkomne ved en Tillempling efter Centallet, hvor man allerede havde
et Par Former med „m“ i førſte og „d“ i anden Perſon; desuden kunde
de ogſaa beſtyrkes ved den tilsvarende Endelse i Verberne, ſ. Ex. oram
vør (o: ere vi) og orud ér (ere I).

Om Formernes nuværende Brug i Landet kan følgende mærkes.
Ordene eg, meg, deg, udtales med luft e (ee), dog paa nogle Steder
med æ (æg, mag, dag), forforſet: e; me, de (Dr., Adm., Edm., Gbr.,
Bald., Hall., Num.). Ellers overgaa „eg“ til ei (Lønſæt), i (Snaa-
ſen), je (Søndre Agerſh.). Dativerne „mer“ og „der“ forekomme i
Nordhordland ſom forældre; i Sætersdalen hedder det „me“ og „de“
(forſkjelligt fra Altus. meg, deg). Genitiv „min“ og „din“ findes ſom

forælbet i enkelte Talemaader, saaledes; kom hit til min (Nbl.); velkomer hit til min (Landskab. Folks. 153). For Fleertal bruges i Nominativ: mid, aadent i (Sdm.), mi (Sogn), mo (Valb.); — me (Berg. og Kristiansands Stift, Fjeldbygderne og fl.); vi (Sbl., Nfl., Nordland og fl.); oss (Øbr., Romsb.); I anden Person: bid, aadent i (Sdm., Nfl.), di (Sogn, Fosen og fl.), de (mest alm.), dø (Østerd.); døff (Øbr.); i (i Nordland). Dativ og Akkus. i første Person: 1) offe (Fæb., Lister, Mandal), offo (Nbg.), aako (Harb.), offon, fon (Lel.), fan (Num.); 2) oss (mest alm.), uss (Hall, Valb.). I anden Person: dyffe (ved Mandal), diffe, dife, deke (Sogn, Nbl.), diff, deff (Hedem., Østerd.), diffo, deko (Nbg., Harb.), diffon (Lel.), døff (Øbr.); døff (Nordland, Trondh. Stift), doffo (Nbm.), doffe (Stavanger, Sbl., Nfl., Sdm. og fl.), doffer (Nordland); — 2) dere (Søndre Agersb.); 3) ør (Nordland), er, ør (Nordl., Habeland), jer (flere Steder). — Genitiv i første Person: offa (Fæb., Mandal), aakan (Harb.), offons, fons (Lel.), fans (Num.). I anden Person: dyffa (Mandal), diffa, deka (Sogn, Nbl., Hall, Valb.), dekan (Harb.), diffons (Lel.), døffor (Øbr.), doffa (Stav., Sbl., Nfl., Sdm. og fl.), doffers (Nordl.), daar (Øst., Østerd., Habeland, Smaal.); — 2) deres (Søndre Ag.), ørs (Helg., Lof.), ers (Helg., Habeland), jers (flere Steder). Dog kan herved mærkes, at nogle Former (aakan, dekan, døffor, daar) vel ikke ere egentlige Genitiver, men hellere frafælte Ord med adjektivisk Form, altsaa Possesiver.

I første Person findes neppe nogen tydelig Adskillelse af Totals- og Fleertalsformen; men i anden Person kan en saadan Forskjel paa-vises. Saaledes bruges i Nordland: de, doffer og doffers, som almindeligt Fleertal, men derimod: i, ør og ørs (nogle Steder: i, ør, ørs) som ugentligt Fleertal i Stedet for: du, deg, din, altsaa som høflig Tiltale til en eenlig Person. Ogsaa i det Søndstjendske findes enkelte Spor af en saadan Brug; saaledes bruges Formerne „ør“ og „ørs“ ogsaa paa Habeland, og især bliver Ordet „dere“ fortrinlig anvendt som Høfligheds Udtryk eller uegentligt Fleertal. Dette „dere“ er ellers noget vanskeligt at forklare; det kunde synes at være en ubvidet Form af det gamle þér, men det er maastee snarere at ansee som en Forkortning af diffr (dyffr el. døffr), ligedan som „baar“ for døffar. Af de forskellige Former for Objektet i anden Person synes Formen „dyff“, uagtet den er sjældnere, nu at være den, som bør sættes øverst, baade fordi den mest ligner den gamle Form (yffr), og fordi de øvrige Kasus-Overgange (paa een Side til „i“ og „e“, og paa en anden til „ø“ og „å“) kunne lettest forklares af en Form med „y“.

193. Den tredje Person betegnes ved et Ord for hvert Njon i Gentel (han, ho, det) og ved et fælles Ord for alle

Kjøn i Fleertal (dei). Ogsaa disse Ord have noget forskjellig Form og findes tildeels med fire Kasus (især i det ene Kjøn); men da to Former sædvanligst blive lige, kan Bøiningen bestemtest opstilles saaledes:

	Maskul.	Femin.	Neutr.	Fleertal.
Rom.	han.	ho.	det. (dat).	dei.
Aff. og Dat.	honom.	henne.	det.	dejm.
Gen.	hans.	hennar.	des.	deira

Bed Siden af disse Ord er der ogsaa et faaformet Ord (Affusativ uden Nominativ), nemlig „seg“, som har tilbagevisende (eller reflexiv) Betydning og gjælder for hvert Kjøn og Tal uden Forskjel. Almindeligst gjælder det ogsaa for Dativ; uagtet der ogsaa findes en særegen Dativform: ser, som dog er noget sjelden.

Anm. I en mere fuldstændig Bøining med fire Kasus kunde disse Ord ogsaa opstilles saaledes:

Nomin.	han.	ho.	det.	dei.
Aff.	han.	heng. hana.	det.	dei. (dejm).
Dat.	honom.	henne.	di.	dejm.
Gen.	hans.	hennar.	des.	deira.

Denne Ordning, som dog ikke altid stemmer med den virkelige Brug (hvorefter), passer nogenlunde godt til den gamle Bøining, undtagen i Fleertal, hvor det gamle Sprog havde en Form for hvert Kjøn (peir, pær, pau). De to første Ord lide ellers megen Forkortning i Talen, naar de staa i en ubetonet Stilling, saa at der ikke lægges nogen Vægt paa dem, f. Ex. „vilbe'n“ for: vilbe han. Ellers ere Formerne i Talen følgende: 1) Maskul. Rom. hann; 'an, 'en. Dativ (og Affus.): hannom (Gbr.), honom (Tel., Hall.), haanom (Drk.), hono, haano, haanaa (Valb., Vøfs, Sdm.); forkortet 'naa (Sdm.), hom, om (Gbr, Drk., Inbr.), ho, 'o (Sæt., Hall.). Gen. hans, hæs, 'æs; honoms (Tel.). — 2) Femin. Rom. ho (mest alm.), hu (Sed., Sbl., Josen og fl.); med Vægt: hon, haan (Aff., Salten), hona (Valb., Hall.); forkortet: 'o, 'a. (G. R. hon). Dativ (og Aff.) henne, hinne, 'ne; henn, en. Særskilt Affusativ: hena, hœna, hœ, 'œ (Sæt., Tel.), hona (Hall., Valb.), ho, 'o og ogsaa „a“ (Trøndh. og fl.). G. R. hana, men Dativ; honni. Genitiv; hennar, hœna, 'na; hinna (Sdm.), hanna (Namb.), hennars (Tel.), hœnas. — 3) Neutr. Rom og Aff.: da (Særb. til Aff.; Selg., Salten), dœ (mest

alm.), de (Søndre Ag.); ubetonet: ett, et (Smaal). G. R. þæt, (þæt), hvorom mere senere. Dativ: di (Efl., Sdm; Trondh., Gbr., Balb., Hall. og fl.). — 4) Fleertal, Rom. dei (meist alm.); di, de; ogsaa: dem, døm, dom. Dativ og Akk.: dei (Berg. og Kristiansands Stift med fl.), dem (Trondh., Østeb. og fl.), døm (Gbr., Sædem.), dom (Hingerige og fl.). Gex. deira (B. Stfft og fl.); deiras (Sogn, Tel.), deirans (Harb.), deires. (G. R. peirra).

Formernes indbyrdes Ordning i Bygemaalene er ellers noget vanskelig at ubrede, hvilket ogsaa her vilde blive altfor vidtloftigt. I Hønsordet bliver Dativ (honom, 'om, o') paa nogle Steder sædvanlig afstilt fra Akkus. (han, an, en); især i Gbr., Balb. og Hall. Tilsvarende bliver Dativet „di“ paa nogle Steder (Sdm. og fl.) regelret afstilt fra „de“, som er Akkus. og Rom. Men forøvrigt synes Formerne at være meget sammenblandede, og især staar Akkusativet meget usikkert, da det beels falder ind under Dativformen og beels falder sammen med Nominativ. Alligevel kunde her endda være Adgang til at opstille den gamle Bøining med fire Kasus; men det er dog at mærke, at denne Bøining ikke er synderlig bekvem, og især er det en Uleilighed, at Akkusativ bliver ligt Nominativ i Hønsjon og Fleertal; f. Ex. „daa sann han han“ (bedre: honom); „no saa dei dei“ (bedre: dem). Det vil derfor være bekvemmere at opgive Akkusativformen og følge den simple Plan, som ovenfor er opstillet. Dette er rigtignok en Afvigelse fra den gamle Sprog, men det er dog omtrent den samme Plan som i Formerne for første og anden Person, ligesom det ogsaa passer til den nuværende Brug i Svensk og Dansk, hvor man, rimeligvis af samme Grunde, har gjort en lignende Forandring ved disse Ord.

194. Som spørgende Pronomen (Interrogativ) bruges et Ord, som er fælles for Høns- og Hønsjon; nemlig: Euen (Evens), med et Dativ: Eveim, som dog sandsynligvis hører til et andet Ord. For Hønsjonnet bruges: Evat (Eva), med et Dativ: Evi; men det sidste bruges mest som Adverbium med Betydningen „hvorfor“. Ellers findes der ogsaa Spor til et sammensat: Evat:eim (Eva'eim), m., Evat:ei, f., Evat:ett, n. (sammendraget til: kveim, kvei, kveitt).

Noget tilbageførende eller relativt Pronomen haaves egentlig ikke; dets Betydning udtrykkes sædvanlig ved det Ord „som“ (sum); men dette er ubiøieligt og maa ansees som en tilbageførende Partikel.

Anm. Formen for det spørgende Pronomen synes allerede fra gammel Tid at have været noget usikkert i dette Sprog. Rimeligvis

have man engang et substantivisk Pronomen *hva* (*hva*), hvortil Dativet hveim henhører (Jf. Goth. *hvas*); i Svensk og Dansk havde Formen *hva*, senere overgaaen til: *hvo* og *ho*, med Dativ *hvem*, og Gen. *hvis*. Men i Stedet herfor have de nordste Skrifter sædvanlig et Par adjektiviske Føllesord, nemlig: *hvorr* og *hvarr*, som ellers betyde: *hver*, *enhver*. Denne dobbelte Brug af Ordet „*hver*“ er ikke bløden staaende i det nyere Sprog, hvor disse Ord almindeligst adskilles saaledes, at „*hvæn*“ (el. *hvæn*) er Interrogativ (*hvo*, *hvilkken*), medens „*hver*“ (for, *hver*) kun betyder *hver* (*enhver*), og hører til de pronominala Adjektiver, hvorsom senere.

Formerne i Landet ere ellers følgende. For Mask. og Femin.: 1) *kvæn*, *kvæn*, og tildeels: *kvann* (B. og Ironbh. Stiff); dette „*kvæn*“ kunde let anses som Akkusativ af det forældede „*hvar*“ (s. ov.), men maa hellere opfattes som „*hvarn*“ (acc.), ligesom *kvæn* for *hværn*, af „*hvær*“ (*hvar*); jf. det anførte *kvæn*, *kvæn* (brugt i *Harbanger*). 2) *kvæin* (Harb., Edm. og fl.), *kvæin* (Nere St.), *kvæin* (Gbr., Bask.), *kvæin* (Bask.); gjældende for alle Kasus. 3) *kvær*, *kvær* (Jittresogn), *kvæ* (Sæ.), svarende til G. N. *hvorr*. — For Neutrum: *kvæt* (Mhl., fjelden), *kvæt* (Bylle i *Setersdalen*), *kvæ* (mere alm.), *kvæ* (Skl og fl.), *kvæ* (Gbr., Bask., Sdgn), *kvæ* (Bald.), *kvæ*, *kvæ* (ved Ironbh. for „*kvæt*“, ligesom „*det*“ for *dat*); *kvæt*, *kvæt* (Lel. og fl.), *kvæ* (Søndre Ag.). I de lydsvulge Egne bruges dog ellers et ganske andet Ord som Interrogativ, nemlig: *hokken* (*hokk'n*, *hekken*, *vekken*, el. *hokken*), svarende til Sv. og D. „*hvilken*“ (i svenske Dial. *hökken*, *hullen*), som ellers ikke er brugeligt her i Landet. Dette „*hokken*“ er imidlertid et Ord, som man væsentlig kan gjøre noget med, da det er saa afvigende fra de sædvanlige Former, at Lydsvulkingen ikke lettelig kan gjenoprettes.

Adjektiviske Pronomener.

195. De øvrige Pronomener have mere Lighed med Adjektiverne og blive ligesom disse satte i Forbindelse med et Navneord, hvorefter de rette sig i Kjøen og Tal. Blandt disse Ord mærkes først Eiendomsordene (Bødsessiverne): *min*, *din* og *sin*, som ere ganske lige i Bøiningen, idet de bortkaste „*n*“ i Hunkjøen og faae dobbelt „*t*“ (samt aaben Vokal) i Juttetjøen; saaledes:

Maskul. *min*; Fem. *mi*; Neutr. *mitt*; Pl. *mine* (Fem. *mina*). (Dativ: *minom* — *minne* — *mino* — *minom*).

De andre Bødsessiver ere: *vaar*, som bøies regelret (*våar*, *vaart*, Pl. *vaare*), og dernæst: *okkar*, *dykkar*, *ødar* (ør), som

dog ere mangelfulde og ikke almindelige i den adjektiviske Form, da de oftest kun bruges som Genitiver.

Anm. Dativerne af min, din, sin og vaar, ere paa enkelte Steder meget brugelige, men have gjerne en eller anden Afvigelse; saaledes i Balder's: „mino“ for minom; i Edm. „minaa“, og i Gbr. „mine“ i alle tre Røn; i Ordt. „min“ ligesaa. Da Adjektivernes Dativs ellers sædvanlig er bortfaldet, kunde denne Form ogsaa her anses som unødvendig; men imidlertid gjør den dog stundom en god Virkning, især hvor der lægges særdeles Vægt paa Ordet; f. Ex. „Han er søl som med sin o er nøgd.“

Disse Ord udgaae fra de gamle Genitiver af de personlige Pronomener og skulde egentlig bruges baade som Genitiv og Possessiv; men almindeligst er kun den ene af disse Former bleven bestående. Ordene min, din, sin og vaar, ere kun blevene herskende som Possessiv, altsaa som selvstændigt Ord med adjektivisk Bøining; derimod ere okkar, dykkar og svar (ør, ørø) blevene staaende som Genitiv, altsaa kun som en Kasus og uden Bøining. Dog findes „okkar“ ogsaa som Possessiv, ialtsald i Sætersbaleu, hvor det i Sunksjøn hedder „okko“ (for okkor), f. Ex. „Da va okko Tru“ (dette var vor Tro). Ligesaa „dykkar“, især i Gbr. i Formen: døkkor, døkkort, Fl. døkkre, og i Østerbaleu og Smaalenene, sammenbraget til: daar, daart, Fl. daare, som altsaa passer fuldkommen til: vaar, vaart, vaare, og vilde være et meget bekvemt Ord, hvis det ikke var saa afvigende fra den oprindelige Form.

Ved de Ord, som slutte med „r“, findes paa mange Steder en Overgang af „r“ til „n“, altsaa: vonn (for vaar), okkan og dikkan (dikton), hvilket egentlig er en Mindelse af det gamle Akkusativ i Maskul. (várn, okkarn, ykkarn). Det samme er Tilfældet ved Ordene: noton, annan, einvæn (hvorom siden) og rimeligvis ogsaa ved det førnævnte „kven“ (kvønn, kvann).

196. Paavissende eller demonstrative Pronomener ere:

M. den (dan).	F. den.	N. det (dat).	Fl. dei.
denne (a).	denne (a).	detta (e).	desse (a).
hin.	hi.	hitt (aab. i).	hine, F. hina.

Dativer forekomme, men ere meget afvigende fra den gamle Form, undtagen ved Ordet „hin“, som ogsaa i denne Form har samme Bøining som Possessivverne (min o f. v.), altsaa: hinom, hinne, hino; Fl. hinom.

Anm. Formerne „det“ og „dei“ ere ogsaa personlige Pronomener, som før anført, og have saaledes et større Omfang end „den“, som her kun bruges demonstrativt og som bestemmende Artikel, hvorom nedenfor.

Ordene *den* og *denne* ere ellers afvigende fra det gamle Sprog, hvor Formerne *pann* og *ponna* kun være Affusativer i Maskulinum og intet videre. Formen *„den“* (*denn, dann*) er saaledes traadt i Stedet for det gamle Nominativ: *sá, m.* (Aff. *pana*) og *sá, f.* (Aff. *pá*), og ligeledes *„denne“* i Stedet for *G. R. pessi* (Aff. *ponna*).

Ordet *„den“* synes ikke at have noget Dativ, undtagen i *Valbers*, hvor man har Formen *„dei“* baade i *Hankjøn* (*G. R. peim*) og *Hunkjøn* (*G. R. peirri*), tildeels ogsaa i Stedet for *„di“* i *Intetkjøn*. Ordet *„denne“* (og *„detta“*) har paa mange Steder et eget Dativ, nemlig *„desa“* (*desse*), som sædvanlig er ligt i alle tre Kjøn. (*G. R. pessum, m., pessari, f., pessu, n.*). Dativet af *„hin“* er meget brugeligt og har de samme Overgange som Dativ af *„min“* (s. forrige S); i *Hunkjøn* er det tildeels noget vakkende, saaledes paa *Edm. „i hinne Vikenne“* (o: i forrige Uge), og *„i hinga Vikenne“* (nyere Form). Samtlige disse Former afvikles maaskee tydeligst i *Valbers*, hvorfor vi her vilde tage nogle Exempler af *Bang's „Reglo o Rispo“* (Chr. 1850); taa det *Manne* (o: af den Mand), Side 10; aat det *Var'e* (34); i det sama *Hauge* (73); aat det *Doren* (45); paa det *Stun* (76); if. i det *Have* (o: i dette Hav), S. 23; i det *Værilse* (45); — her i disse *Støge* (o: i denne Stov), S. 70; taa disse *Manne* (76); mæ disse *Kjempun* (72); i *desa* (o: i dette), S. 30; — imot *hino* (mod den anden), Side 72; mæ *hinno* *hønden* (70); haa *hinno* *Syste* *hinno* (o: hos din anden Søster), S. 5. 44.

En besynderlig Egenhed ved Ordet *„denne“* er det ellers, at det paa mange Steder har to Former, hvoraf den ene bruges om en nærmere Ting og den anden (som altid ender paa *„a“*) om en fjernere. Saaledes afvikles: *denne* (o: denne her) og *denna* (*denne her*); i *Edm.* *dinne* og *dinna*, paa *Helgeland*: *denne* og *danna*, i *Sogn*: *denna* og *danna* ligesaa: *dette* og *detta* (*datta*), *desse* og *desa* (*dasfa*). Paa enkelte Steder blive disse Former forkortede til: *'ne* og *'na*, *te* og *ta*, *se* og *sa* (*Nbm., Gulbålen*). Rimeligvis maa dette *„a“* betragtes som et tilføjet Ord og maaskee som en Form af Partikelen *„na“* (*par-na*) som ellers her hedder *„ne“*. Imidlertid blive disse Ord ogsaa sammensatte med dette *„ne“*, f. Ex. *denna-ne*, *detta-ne*, *desa-ne*, hvilket atter forkortes til: *dennan*, *dessan*; *dettin*, *dettan* (i *Tinn* hedder det: *'tenn* og *'tann*). I *Trondhjems Stift* findes ellers en Sammensætning med *„ber“* og *„hæn“* (maaskee *her-ne*), f. Ex. *hæ-her* (o: dette), *hæ-hæn* *Var'e* (dette *Var*). I *Jndherred* ogsaa blot *„hæn“*, f. Ex. paa *hæn* *Sia* (paa denne Side), hvilket dog maaskee kunde være et ganske andet Ord.

197. Til denne Orddrække høre endnu nogle pronominale Adjektiver, som man ogsaa kalder ubestemte Pronomener, og

hvis Former i det nyere Sprog tildeels ere uregelmæssige eller afvigende fra Adjektivernes Bøining. De ere følgende:

M. Kvar (hver).	F. Kvar (for).	N. Kvar.	Fl. (mangler).
noKon.	noKor.	noKot.	noKre.
annan.	onnoKor.	annat.	andte.
ingen.	ingi.	inKje.	(inKi).
Korgje.	Korgje.	Korkje.	
baade.	baada.	baade (bæde).	

Af sammensatte Ord mærkes: einKvar, eitKor, eitKvart; — annanKvar, onnoKvar, annatKvart; af enkelte Ord mærkes: sjølv, Fl. sjølve. (Ellers ubøieligt, undtagen i den telemarkiske Form: sjav, sjov, sjavt, Fl. sjave). Ordet same bruges kun i den bestemte Form og er regelret Adjektiv, ligesom de forømtalte: sum, faa og mang (§ 187).

Anm. Delingsordet kvar (hver) har i G. N. to Former, nemlig hverr eller (sædvanlige) hvarr (hver af flere) og hvárr (hver af to); begge disse bruges ogsaa som Spørgord (§ 194). Af begge Former findes endnu tydelige Spør; men de kunne vanskelig adskilles. Formen „kvar“ er mest brugelig vest og nord i Landet (lf. Sv. hvar), og forøvrigt findes: Kver (Nbl., Sfl. og fl.), Kvaar og Kvor, aabent o (Tel.), Kor (Hall., Balb., Gbr.); gvar (Linn), haar (Søndre Ag.), hør (Num.). Paa enkelte Steder hebdet Maskul. Kvar og Femin. Kor (altsaa Dmlyb); men i visse Tilfælde synes „kor“ og „kvaar“ at være Totalsform (altsaa G. N. hvárr), og hertil hører ogsaa en Form „korn“ (Gard., Bost), som enten er det gamle Akkus. (hvárr) eller et sammensat „kor-ein“. At to Former her ere sammenblandede, sees ogsaa af Dativ, som bruges mest i Neutrum og hebdet: Koro (G. N. hvóru? el. hváru); Kora (Sbm.); Kverjo (Sogn), Kvorjo (Tel.), Korjo (Hall., Balb.); hvoraf kun „Kverjo“ er en lydriktig Form af „Kver“, medens „Kvorjo“ er forvansket, da Former med „o“ og „j“ skrive imod Lydbillingsreglerne. (lf. Sv. hvarjom; Tel. Kvorjom, i Biserne). — Det sædvanlige „Korgje“ har Totals-Betydning (ingen af begge) og er sammensat af Kor (for Kvaar) og Partikkelen „gje“ (gl), som efter haard Konsonant bliver „Kje“ (K); deraf Formen „Korkje“ (for Kvaart-Ki). Ordet „einKvar“, som her betyder: nogen, en eller anden (ikke enhver), hebdet paa mange Steder „einKvar“ og nærmer sig derved til Spørgordet Kven (el. Kvan), men da Neutrum altid har „rt“ (eitKvart, inKort, eitKart), maa Formen einKvar (Gbr. og fl.) anses som rettere.

I Stedet for den gamle Form „noKor“ og „annat“ er Akkusatto-

formen nokon og annan blevev herskende, ligesom i Sænsk (någon, annan) og Dansk (nogen, anden). Dog vedbliver endnu „r“ paa mange Stæder i Sunktion (noset, onnor) og almindeligst i Fleetal: nôkre (ellers: nôk, nôgre, nôlle) og andre (ellers: are og aere, for adre); ligesaa i Dats: nôkre og odo (aura, auras). „Sngen“ skulde egentlig hebbe engje (sin-g) og i Sunktion effje (for sit-ll) i Sigtbed med bet. ovenfor nævnte høgje, forfje; men Dødet er allerde i det gamle Syrog blevet noget forvansket og har nu de forskjelligste Bøininger, saaledes i Fleetal: ingre (Edm. ligt nôkre), ingte (Sel. ligt nôlle) og ingæ (Sæd.); ellers er Fleetal almindeligst ligt Femin. i Cental (ingt, ingjæ, ingæ). Den hærangerste Form (Femin. ingjet, Pl. ingne) tyder paa Sammensætning med „ein“. I Neutrum foretkommer ogsaa et Dats „ingvo“ (ingraa, Edm.); som hellere skulde hebbe „ingo“.

Talord.

198. De egentlige Talord (Numeralia) have noget tilfælles med de Afstømtalte Ord og kunne derfor indføres her; men de fleste af dem ere ubøielige, saa at det kun er tre eller fire Ord, som her komme i særdeles Betragtning. Ordet ein har en almindelig Bøining, omtrent som Possessivberne, nemlig: M. ein (einn); F. ei; N. eitt (eit); hvortil ogsaa kan regnes et Fleetal: eine, hvorum senere. De tre følgende Tal have en egen Bøining, nemlig i sin fuldstændigste Form:

Mascul. tvøi.	Femin. tvæ.	Neutr. tvau.
— tri.	— trjaa.	— trju (try).
— fjore.	— fjora.	— fjögör (fjogo).

Men efter en mere almindelig Brug kunne de bekvemmere opstilles saaledes: M. tvo, F. tvo, N. tvau; — M. tri, F. tri, N. try; — M. fjore, F. fjora, N. fjore.

De Grundtallene dannes Ordenstal, sædvanlig med Endelsen „de“ (te) eller „ande“, som: fjorde, femte, aattande. Men alle disse ere svagformede Adjektiver og bruges alene i den bestemte Form.

Ann. Af enkelte Bygemaal kan anføres: tvøi, tvæ, tvau (Sæters-balen); tvøtr, tvær, tvau (Nål. forælbet); tvo, tvær, tvau (Valb.); — tri, trjaa, trju (Sæt.); tre, treaa, try (Voss); tre, tryaa, try (Valb.); fjore, fjora, fjogo, aab. o (Lun i Sæt.). Jf. S. N. tveir, tvær, tvau; þrjár, þrjú; fjórir, fjórar, fjögur. Alls. tvá af tveir, þrjá af þrjár. All dette sidste hører Formen trjaa (tryaa) i Mascul. som ofte bruges i

hvis Former i det nyere Sprog tildeels ere uregelmæssige eller afvigende fra Adjektivernes Bøining. De ere følgende:

M. Kvar (hver).	F. Kvar (for).	N. Kvar.	Fl. (mangler).
noKon.	noFor.	noKot.	noKre.
annan.	onnor.	annat.	andte.
ingen.	ingi.	indje.	(inwi).
Korgje.	Korgje.	Korkje.	
baade.	baada.	baade (bæde).	

af sammensatte Ord mærkes: einKvar, eitFor, eitKvart; — annanKvar, onnorKvar, annatKvart; af enkelte Ord mærkes: sjølv, Fl. sjølve. (Ellers ubøieligt, undtagen i den tetemærkede Form: sjav, sjov, sjavt, Fl. sjave). Ordet same bruges kun i den bestemte Form og er regelret Adjektiv, ligesom de foromtalte: sum, saa og mang (§ 187).

Anm. Delingsordet kvar (hver) har i G. N. to Former, nemlig hverr eller (sælbuere) hvarr (hver af flere) og hvátr (hver af to); begge disse bruges ogsaa som Spørgsord (§ 194). Af begge Former findes endnu tydelige Spør; men de kunne vanskeligt adskilles. Formen „kvar“ er mest brugelig vest og nord i Landet (jf. Sv. hvor), og forøvrigt findes: Kver (Nl., Sfl. og fl.), Kvaar og Kvor, aadent o (Tel.), Kor (Hall, Balb., Gbr.); gvar (Linn), haar (Søndre Ag.), hør (Num.). Paa enkelte Steder hedder Maskul. Kvar og Femin. Kor (altsaa Omlyd); men i visse Tilfælde synes „kor“ og „kvaar“ at være Totalsform (altsaa G. N. hvárr), og hertil hører ogsaa en Form „korn“ (Gard, Bofs), som enten er det gamle Akkus. (hvárn) eller et sammensat „korein“. At to Former her ere sammenblandede, sees ogsaa af Dativ, som bruges mest i Neutrum og hedder: Koro (G. N. hvóru? el. hváru), Kora (Sdm.); Kverjo (Sogn), Kvorjo (Tel.), Korjo (Hall, Balb.); hvoraf kun „kverjo“ er en lydriktig Form af „kver“, medens „kvorjo“ er forvansket, da Former med „o“ og „j“ stride imod Lydstillingsreglerne. (Jf. Sv. hvorjom; Tel. hvorjom, i Biferne). — Det seldnere „korgje“ har Totals-Betydning (ingen af begge) og er sammensat af kor (for kvaar) og Partikkelen „gje“ (gi), som efter haard Konsonant bliver „k“ (ki); deraf Formen „korkje“ (for kvaart-ki). Ordet „einKvar“, som her betyder: nogen, en eller anden (ikke enhver), hedder paa mange Steder „einKvar“ og nærmer sig derved til Spørgsordet Kven (el. Kvan), men da Neutrum altid har „rt“ (eitKvart, inKort, eitKvart), maa Formen einKvar (Gbr. og fl.) anses som rettere.

I Stedet for den gamle Form „noKor“ og „annat“ er Akkusativ-

formen nokon og annan blevey berstende, ligesom i Svensk talen, annan) og Dansk (nogen, anden). Dog vedbliver endnu i Norsk og i Hunkjøn (nokor, onnor) og almindelig i Fleertal: nokre (ellers: noko, nogre, nosle) og andre (ellers: ann og ann, for ann; ingesaa i Datis: nokro og odro (auro, auroa). Iger skulle ogsaa lig hebde engje (ein-gi) og i Intetkjon effje (for ein-gi) i Fleertal og det ovenfor nævnte forkje, forkke; men Detet er almindelig i det gamle Sprog blevet noget forvansket og har nu de forskjellige Forandring: i Datis i Fleertal: ingre (Sdm. ligt nokre), ingre (Sdm. ligt nokre) og ingre (hard.); ellers er Fleertal almindelig lig Femta i Dansk og ingja, inga). Den hardangerste Form Femta i Dansk og daa Sammensætning med „ein“. I Neutrum forekommer ogsaa i Datis „ingro“ (ingraa, Sdm.), som hellere skulde hedde „ingr“.

Talord.

198. De egentlige Talord (Numeralia) have ogsaa tilfælles med de sidstnævnte Ord og kunne derfor betragtes som men de fleste af dem ere ubøielige, saa at det kun er tre eller fire Ord, som her komme i særdeles Betragtning. Det ene har en almindelig Bøining, omtrent som Possessivum, nemlig N. ein (einn); F. ei; N. eitt (eit); hvortil ogsaa kan regnes et Fleertal: eine, hvorom senere. De tre følgende Tal have en egen Bøining, nemlig i sin fuldstændige Form:

Mascul. tvei.	Femin. tvæ.	Neutr. tvau.
— tri.	— trjaa.	— trju (try).
— fjore.	— fjora.	— fjogor (fjog).

Men efter en mere almindelig Brug kunne de bestemtere opstilles saaledes: N. tvo, F. tvo, N. tvau, — N. tri, F. tri, N. try; — M. fjore, F. fjora, N. fjor.

Af Grundtallene dannes Ordental, sædvanlig med Endelsen „de“ (te) eller „ande“, som: fjorde, femte, aattande. Men alle disse ere svagformede Adjektiva og bruges alene i den bestemte Form.

Num. Af enkelte Bygemaal kan anføres: tvæ, tvau (Sætere, dalen); tveir, tvær, tvau (Nbl. forældet); tvæ, tvæu (Balb.); trjaa, trju (Sæt.); tre, treaa, try (Bos); tvæ, try (Balb.); fjora, fjogor, aab. o (Lun i Sæt.). Jf. S. 100, tvær, tvau; þrjár, þrjú; fjórir, fjórar, fjögur. Af alle disse tveir, þrjú. Til dette sidste hører Formen trjaa (tryaa) som

Balders, f. Ex. „Ein Mann hadde tryaa Sone“. Ellers falder Hun-
 Hønsformen kort, endog i flere gode Bygdemaal; paa mange Steder
 bortfalder ogsaa Intetkøn, saa at alle Tal blive ubestemte, undtagen
 „ein“. — Ordet flere hejder nu almindeligst „fire“; men dette er en
 Efterligning af den tydske Form, da Tydsken altid har „ie“ for vort
 „to“ (S 77), og „flere“ er netop den rette norske Form, som ogsaa kan
 sees af adskillige andre Ord, saasom: florde, Flordung, flortan, Flør-
 fetla og fl.

Grundtalenes Form kan opstilles saaledes: ein, to, tri, flere, fem,
 seks, sjuu, aatta, niu, tiu, elleve, tolv, trettan, fjortan; femtan, sekstan,
 sjauttan, attan, nittan, tjugo (ein og tjugo, to og tjugo o. s. v.);
 tretti, fyrthi, femthi, seksthi, sjauthi, aattethi, nittih; hundrad, tusund. De
 to sidste ere egentlig Substantiver: eit Hundrad, eit Tusund. (I G. N.
 tusund, f.). Tallene 13 til 19 have tilbeels en Form med „aan“, eller
 aa (trettaa, sjurtaa o. s. v.), og 17 til 19 have ogsaa en Form med
 „i“, nemlig: sjautjan (sautjan, sautjaa); atjan (atjan, aatja), nitjan
 (nitja). Titalene have i det Søndensjelske faaet samme forvikende og
 besværlige Form som i Dansk, nemlig: trædeve, fyrretjuge, halvtræds,
 træds, halvserds, firs, hølvsfems.

Som Ordenstal bruges: fyrste, andre, tredje, florde, femte, sette (ee),
 sjaunde, aattande, niande, tiande (tiunde?), ellefte, tolfte, trettande, flør-
 tande, femtande, sekstande, sjauttande, aittande, nitjande, tjugande (ein
 og tjugande); trettjande, fyrthjande o. s. v. Af hundrad og tusund er
 intet bestemt Ordenstal; til Rod kan „hundrade“ og „tusunde“ bruges.

Artikler.

199. Et Par af de førnævnte Ord blive ogsaa brugte
 til Mærkeord eller Artikler, som forbindes med et Navneord
 eller Adjektiv til en nærmere Betegnelse af dette Ords Stilling.
 Ordet „ein“ bliver saaledes brugt som Artikel ved Navneord,
 som ere stillede i den ubestemte Form, f. Ex. ein Mann, ei
 Bygd, eit Land; og i dette Tilfælde kan det stundom ogsaa
 have Fleertal (i Betydningen: nogle), f. Ex. Kvat for eine
 Menner. De førnævnte Demonstrativer: den, det, dei, blive
 derimod brugte som paavisende eller bestemmende Artikel, f. Ex.
 den gamle Mannen. I ældre Tider har ogsaa Ordet „hin“
 været brugt som bestemt Artikel; men denne Brug er nu for-
 ældet, udtagen i Navne af den gamle Historie, f. Ex. Magnus
 hin gode. Derimod er et gammelt „hin“ eller „en“ blevet til-

lagt i Navneordene som en bestemmende Endelse, som før er omhandlet (§ 177).

Anm. Ordet ein bruges i meget forskellige Stillinger; saaledes 1) i ubst. Ental som Talord, som Artikel og som substantivisk Fællesord i Betydn. „man“, „nogen“ (i sidste Tilfælde uden Bøining); 2) i bestemt Form, adjektivisk: „den eine“ (jf. aal-eine); 3) i ubestemt Fleertal, a) adjektivisk: too eine, tauu eine; b) som Artikel: „Det foro som eine Gapar“ o. s. v. Forveb et Talord hedder det „ei“ (formodentlig G. N. ein, n. pl.), f. Ex. et fem sets (o: omtrent som 5 eller 6), et tjugo Stykke (omtrent 20 Stykker). Som Artikel har Ordet kun liben Bøining, og derfor faar det tildeels visse Forkortninger i Talen, saasom „en“, „et“, og i Femin. „i“ (Skl. og fl.), i Neutr. „i“ og „e“ (Trondh.). Kasus findes sjelden og kun naar Ordet er stærkt betonet; saaledes Dativ „i eino“ (i eet væt; uafbrudt); Gen. „eins“, mest i Betydningen: eensartet, hvilket i G. N. betegnes ved Fleertal, f. Ex. einir pundarar, einar vættir (og) ein mæli-keröld. (N. g. Love, 2, 266, jf. 166).

Ogsaa „den“ har forskjellig Brug, nemlig 1) som Demonstrativ, a) adjektivisk, f. Ex. den Mannen; b) substantivisk forveb „som“, f. Ex. den, som tegger, samtykker; 2) som Artikel med Adjektiv, f. Ex. den store Skogen. I sidste Fald bliver Ordet kun libet betonet, og Bøiningen efter Kasus falder sædvanlig bort. I Dalers bruges rigtignok Dativ af den og det, f. Ex. i det store Skoge (det, for deim, § 196); taa di beste; mæ di sama, o. s. v.; men ellers bruges „den“ og „det“ uforandret. I Fleertallet „det“ findes, saasidt viides, ingen Bøining, naar det faar som Artikel.

Brugen af disse Ord afviger meget fra det gamle Sprog. Som Demonstrativ svarer „den“ til G. N. så (Akk. þann) og sú (Akk. þá); ligesaa „det“ til G. N. þat. (I enkelte Breve fra det Søndensjædske findes temmelig tidlig þann for þann, og þet for þat). Som Artikel svarer derimod „den“ til G. N. hnan (enn) og ligeledes „det“ til G. N. hit. Herved have disse Ord faaet et langt større Raaderum end i det gamle Sprog. Imidlertid bruges dog Formerne „dan“ og „da“ for begge Tilfælde i den største Deel af Bergens Stift og en Deel af Nordland (Selg, Sälten), og der kunde saaledes være god Grund til at skrive „dan“ og „dat“, hvilket ogsaa har været brugt i enkelte Skrifter, blandt andet i „Norske Ordspog“ (Chr. 1856). Men alligevel synes det dog ikke at være nogen stærk Nødvendighed, at disse Ord skulde skrives med „a“. Da det ikke her gjælder om nogen Regel eller nogen Klasse af Ord, men kun om et Par Former, som ere usædvanlig meget brugte, kan der ogsaa være god Grund til at følge den Form, som den største Folkemængde bruger. Og da disse Ord nu for en stor Deel ikke svare

til det gamle Poon og Paa, men til et ganske andet Ord, som Krist-
maaden „den“ og „det“ ogsaa af denne Grund: at blive mere tilraadelig,

Overlagt.

200. De hidtil omtalte tre Ordklasser, som ogsaa med et fælles Navn kunde betegnes som Nomener eller Nævninger, have saaledes holdt sig nogenlunde paa det gamle Grundlag i Brugen af de vigtigste og nødvendigeste Boiningsformer; men derimod er Mængden eller Forraadet af Boiningsformerne blevet mindre end i det gamle Sprog. Især gjælder dette om Kasus eller Stillingsformerne, som tildeels ere blevne utydelige i Navneordene og endnu mere i Adjektiverne. Ligeledes ere ogsaa Kjønsformerne blevne noget utydelige i Fleertal af Adjektiv og Pronomen, medens de derimod i Gentallet ere bedre vedligeholdte. I disse Punkter har altsaa dette Sprog gaaet i samme Retning som det Svenske og Danske, og er saaledes blevet afvigende fra det Jølandsk, hvori de gamle Boiningsformer for det meste ere vedligeholdte.

Anm. Som forhen er vist findes Dativ nogenlunde gjennemført i Navneordene, men i Adjektiverne har det derimod liden Brug. Genitivet, som allerede findes sparsomt i Navneordene, er i de adjektiviske Former saa godt som opgivet og bruges kun i visse Forbindelser, saasom: til notors, til infles, annars imillom, sjøls min, i kvads Ramms Hus (s. S 168). Denne Form med „s“ gjælder da ogsaa kun for Hantjøn og Inteltjøn, medens derimod Formen for Huntjøn, Fleertal og den bestemte Form nu er bleven usikker eller ubekendt. I Rigtig med Dansk og Svensk vil dette synes at være en Mangel, men det er dog at mærke, at slige Genitiver som: hennes, dennes, hines, den enses, de andres o. s. v. ere nyere tilkomne Former, som ikke have Grund i den gamle Boining. En nærmere Omtale af Udtryk for Genitiv henhører ellers til Sætningslæren.

Til de Exempler, som forhen (S 168) ere anførte af Folkesternes fra Talemaarten, kan endnu lægges følgende Dativformer: „at Naane det“, for betaa; (Dansk. Side 80), av dinom Garde (113, 225); i dinom Baase (377), med Anom Stave (392), at einom Baggje (120), av Inørsom Hingre (76), i doorsom Linde (76). Mærkeligt er det ellers, at Akkusativ er saa ganske forsvundet i de adjektiviske Former, især i Fem- hvor det skulde ende paa o (e) og altsaa godt kunde beholdes. I ældre Svensk, navnlig i Bibelen, er denne Form godt vedligeholdt, f. Ex. tog

mig ena to, och ena get . . . och ena unga bufo (1 Mos. 15). Egelebes med Endelsen „an“ i Sanktion af Udj. f. Ex. hvor en blindes leder en blinden (Matth. 15); når sågo vi dig hungrigan eller törstigan eller husvilan eller natotan eller sulan (Matth. 25). I nyere Sprog ere disse Former bortfaldne, saa at de ikke opstilles i Sproglæren (if. S 181); og Tilfældet maa altså der have været det samme som her, at nemlig den gamle Brug efterhaanden kom i Forglemmelse, saa at man skjønt fandt det bekvemtest at opgive disse Former. Derved hør Sproget rigtignok vundet den Fordeel, at det er blevet simplere og lettere at lære; men desmod har det ogsaa tabt afkastligt, baade i Velklang og tilbeels ogsaa i Tydelighed.

IV. Verbernes Bøining.

201. De Ord, som vi kalde Gjerningsord eller Verber (§ 74), have en særegen Bøining (Konjugation), hvorved Udtrykket for en Gjerning eller Hændelse faar visse bestemte Bendinger, som man har betegnet med Navn af Køn (Genus), Maade (Modus) og Tid (Tempus); desuden have de ogsaa noget tilfælles med andre Ordklasser, nemlig en Afstillelse af Genital og Fleertal. Forsaavidt disse Stillinger udtrykkes i et enkelt Ord, blive de for det meste betegnede ved en Forandring i Endelsen og tildeels ved et Lydsifte i Roden, nemlig Aflyd (§ 99) og Omlyd. Men i nogle Tilfælde bliver Stillingen ikke betegnet tilfulde med et enkelt Ord, hvorimod man betjener sig af et understøttende Verbum (Hjælpeverbum) til at udfylde Begrebet, altsaa af en Sammenstilling af to Ord. En nærmere Forklaring af Verbets Brug hører saaledes for en Deel til Sætningelæren.

Anm. Efter Betydningen kunne Verberne inddeles i indvirkende (transitive) og uindvirkende (intransitive); men denne Inddeling har ikke nogen almindelig Indflydelse paa Bøiningen. For en Deel blive rigtignok de to Betydninger afstille i to Ord, nemlig 1) et uindvirkende Stamord med egen Bøining, f. Ex. renna (∞: rinde) med Formerne renn og rann; og 2) et indvirkende afledt Ord med en anden Bøining, saasom: renna (∞: rende, lade rinde) med Formerne: renner og rende. Men i mangfoldige andre Tilfælde blive begge Betydninger betegnede ved det samme Ord og de samme Former, f. Ex. i driva, som betyder haabe at drive selv, og at faae en Ting til at drive, men som i begge Tilfælde har Formerne driv og dreiv. Denne Afstillelse kom-

mer derfor ikke saa meget i Betragtning ved Boiningen som ved Ord-bannelsen.

202. Verbets Hovedstilling eller saakaldte Kjon (Genus) kan, forsaavidt Ordet betegner en Paavirkning, egentlig tænkes som to Slags, nemlig som en aktiv (selvvirkende) og en passiv (paavirket eller lidende) Stilling. Imidlertid er det kun den første, som her kan komme i særdeles Betragtning, da den passive Stilling sædvanlig kun betegnes ved det saakaldte Participium eller Egenkabsformen, hvori Ordet gaar ganske over til et Adjektiv og saaledes adskiller sig fra de øvrige Former. En saadan Egenkabsform (f. Ex. bunden, dømd) faar nemlig en adjektivisk Boining og altsaa Intetkjon paa „t“ (f. Ex. bundet, dømt). Men ved denne Intetkjonsform er dog at mærke, at den bruges paa to forskjellige Maader. I Forbindelse med Hjelpeverberne „vera“ og „verda“ betegner den Passiv (f. Ex. det er bundet); men i Forbindelse med „hava“ gaar den over i den aktive Betydning (f. Ex. eg hever bundet) og opfattes saaledes som en selvstændig Form. Denne sidste Form, som man tildeels har kaldet Supinum, har ogsaa et større Omraade, da den nemlig kan have Sted i næsten alle Verber, hvilket ikke er Tilfældet med selve Participium, som nærmest tilhører de Ord, som betyde en Paavirkning.

I enkelte Tilfælde kan den passive Stilling betegnes ved Endelsen „st“, f. Ex. høyrast, tolast; men denne Form har egentlig andre Betydninger og især en reflexiv eller tilbagevirkende, som senere vil blive omtalt.

Anm. Ogsaa de andre germaniske Sprog have egentlig kun eet Genus, nemlig det aktive. Det Passiv paa „s“, som nu findes Sted i Svensk og Dansk, grunder sig kun paa en ublidet Brug af en gammel Reflexivform og kan ikke godt gjenneføres, hvor den ældre Brug er gjældende. F. Ex. „de slaes“ kan neppe betyde: „de blive slagne“, da den gamle Betydning er: „de slaa hinanden“ (egentlig sig selv, altsaa reflexivt).

Participium kunde her, efter Tydsternes Exempel, ogsaa kaldes Midbelord, eller Midbelform. Det ovenfor nævnte Supinum (som egentlig ikke svarer til det latinske Supinum, uden kun for saavidt at det ligner Participium og seer ud som et Neutrum af dette), kunde maaſtee ogsaa bekvemest kaldes Midbelformen.

203. Fremstillingsmaaden (Modus) er fire-Slags, nemlig: 1) den fortællende Maade (Indikativ), 2) den sluttende eller forbindende Maade (Konjunktiv), 3) den bedende eller befalende Maade (Imperativ) og 4) den ubundne eller ubestemte Maade (Infinitiv), hvori kun en Gjærning blider nævnt uden at sættes i Forbindelse med nogen Person eller Ting. Den første Maade er den vigtigste og omfatter flere Former end nogen af de øvrige; den anden Maade har derimod liden Anvendelse, idet dens Former for en Deel falde ind under den første.

Anm. Infinitiv ansees som Verbs Røneform eller Grundform, hvorfor det sædvanlig er denne Form, som bruges, naar et Verbum anføres i en Ordbog eller eksempelsamling. Dets regelrette første Form er Endelsen „a“ (§ 91); men paa nogle Steder bliver „a“ til „e“, og i en Deel af Landet bruges begge disse Endelser, saaledes at „a“ kun beholbes i de Ord, som antage Utløvning i Vokalene, hvilket forhen er forklaret under § 112 til 114.

204. Tidsformen (Tempus) kunde egentlig tænkes som tre Slags, nemlig Fortiden (Præteritum), Samtiden (Præsens) og Fremtiden (Futurum); men den tredje falder her sammen med den anden, og saaledes bliver det kun to Former, Præsens og Præteritum, som her komme i Betragtning. Disse to Former adskilles altid i Indikativ og tillige i Konjunktiv, forsaavidt som dette bruges; i de to andre Maader gjælder kun een Form (Præsens). Forsaavidt en nærmere Angivelse af Tidsfølgen behøves, betegnes dette ved et Hjelpeverbum, som forbindes med en af Hovedverbets Former; saaledes „vilja“ el. „skulo“ med Infinitiv, og „hava“ med Supinum, som for er nævnt.

Anm. Efter den latinske Grammatik (hvoraf Formernes Benævnelse sædvanlig blive tagne) skulde Præteritum dele sig i tre Former: Imperfektum, Perfektum og Plusquamperfektum; men de to sidste maa i de nordiske Sprog betegnes ved Hjelpeverber. For Fortidsform svarer saaledes nærmest til det nævnte Imperfektum, og derfor bliver dette Navn (Imperf.) ofte sat i Stedet for Præteritum, da det er bekvæmere for Udtalen eller lettere at betone for nordiske Læsere.

205. Endelig have Verberne ogsaa to Talformer, Gentalt og Fleertal; dog er det kun i Indikativ og Imperativ; at disse Former kunne tydelig-adskilles. Efter den gamle Bøining skulde

der ogsaa være tre Personalformer i hvert Tal; men disse sidste Former, som egentlig ikke ere meget nødvendige, ere nu gaaede af Brug, saa at der kun findes Levninger af dem i nogle. saa og sjældne Tilfælde, som senere skulle nævnes.

Som et foreløbigt Exempel paa de her omtalte Former i deres indbyrdes Sammenhæng opstilles her et af de Ord, som bruges til Hjælpeverbum, nemlig „hava“:

	Indikativ.	Konjunkt.	Imperativ.	Infinitiv.	Participium.
Præsens	hever.	have.	hav!	hava.	havt, havt.
Fleert.	hava.	havc.	have!		Fl. havde.
Imperfekt.	hadde.	(hedde).			Sup. havt.
Fleert.	hadde.	(hedde).			

Anm. Paa Grund af megen Brug er dette Ord udsat for mange Fortørninger, saasom: ha' (hava), he (hever), hæ for „hadde“, som egentlig skulde hebde: havde (G. N. hafdi). — Konjunktivet „have“ bruges mest som en Dnsseform, f. Ex. „Sub. have Saalt“ (o: Sjælen). Det andet Konj. „hedde“ (G. N. hesdi) bruges i Sprogbarer og flere Steber i Formen „hædde“; f. Ex. „hædde eg villa“ (o: dersom jeg havde villet). — Jf. Tydsk hätte.

206. Den Maaade, hvorpaa Formerne dannes i de enkelte Ord, ere ellers noget forskjellig, men imidlertid er der dog visse Mærker, hvorefter alle Verber kunne inddeles i to Bøiningmaader eller Konjugationer, og det tydeligste af disse Mærker findes i Indikativets Fortidsform eller Imperfektum. I en Deel af Verberne bliver denne Form kort, saa at ingen Endelse finder Sted (f. Ex. i pinna, vann), og i dette Tilfælde siges Verbet at være „stærkt“ eller have stærk Bøining. I andre Ord bliver derimod denne Form forlænget ved en Endelse med „d“ eller „t“ (f. Ex. i føra, førde), og i dette Fald siges Ordet at høre til den svage Bøining. I den sidste Afdeling bliver Ordets Rod for det meste uforandret; i den første indtræder derimod en Forandring i Rodvokalen, nemlig den førømtalte Aflyd, f. Ex. eg vinn, eg vann, eg hever vurnet. Imidlertid er der ogsaa nogle Ord, som forandres baade ved Aflyd og Endelse (f. Ex. telja, talde, talt), og disse Ord' danne saaledes en Overgang imellem den stærke og den svage Bøining.

Anm. De Verber, som have den stærke Bøining, ere i dette Sprog omtrent 200; og i flere beslægtede Sprog er Tallet mindre. Dette er rigtignok kun en liden Deel af Verbernes store Mængde; men i denne Deel findes netop de vigtigste eller nødvendige og mest brugelige Verber. De Ord, som høre hertil, ere i Almindelighed Stamord, medens derimod de afledte Verber faae den svage Bøining. Man antager derfor, at den stærke Bøining er den ældste eller oprindeligste, og at den i de ældste Tider har omfattet flere Ord. Og da netop Formerne i disse Ord have den mærkeligste Forandring og den tydeligste Afvikelse, bliver det ogsaa betvemmet at betragte denne Bøining som den første.

For Kortheds-Skyld pletter man kun at anføre de tre eller fire Former, hvoraf Bøiningen lettest kan kendes, nemlig Infinitiv, Indikativ i Præsens og Imperfektum, og tilsidt Participleum. I Stedet for det sidste kan man her hellere anføre Supinum (Neutrum af Participleum, efter § 202), da dette med sin aktive Betydning passer bedst til de øvrige aktive Former, ligesom det ogsaa har det største Omraade, da det kan finde Sted overalt og saaledes ogsaa i mange Ord, som ikke have noget fuldkomment Participleum, f. Ex. kunna, vilja, orka, tegja, kva, skelva, regna, kaala, glitra o. s. v.

A. Den stærke Bøining.

207. De ydre Mærker paa Verberne af den stærke Bøining ere følgende. Indikativ Præsens er at ansee som Genstavsform, thi forsaavidt en Endelse med „er“ (e) finder Sted, da er dette „e“ kun en Halvlyd (§ 65); imidlertid ender Fleertal paa „a“ og er liget Infinitiv. Imperfektum er reen Genstavsform uden Spor til nogen Endelse; Fleertal ender paa „o“. Participleum ender paa „en“, og Supinum paa „et“ (i Ud-talen sædvanlig kun „e“). De indre Mærker ere, at Rodvokalen forandres ved Aflyd (efter § 99) og Tildeels ogsaa ved Omlyd (§ 100), saa at et Ord sædvanligst har tre og tildeels fire eller fem Vokaler i sine Former; f. Ex. Kjøta, Kyt, Kaut, Kuto, Kotet.

Efter dette Lydstifte, og især efter Vokalen i Imperfektum, kunne de stærke Verber deles i sex Klasser eller Rækker i følgende Orden:

	Inf.	Præs.	Impf.	Fl.	Sup.
1)	e' (t)	e' (i)	a	o' (u)	o' (n)
2)	e'	e'	a	aa	e' (o)

3) i	i	ei	i'	i'
4) jo (ju)	y	au	u'	o'
5) a	e' (æ)	o	o	a (e)
6) aa	æ	e	e	aa (e).

I de tre første Rækker har Infinitiv lind Vokal, og Præsens har samme Lyd; i de tre sidste har Inf. hård Vokal, og Præsens har den tilsvarende Omlyd. Undtagelser findes, men de ere ikke mange.

Anm. -Efter det Forhold til de tre Grundvokaler, som før er omtalt (§ 99), hører den første, anden, femte og sjette Række til A, den tredje til I, og den syvende til U. Kun de Rækker, som have A. Hulde sig ikke strengt til nogen Vokalrække og vise tildeels en Udbøielighed til at optage alle tre Grundvokaler. I disse Former maa man gjøre note Forskiel paa Luft og aabne Lyd; den aabne Vokal er her betegnet med et Mærke ('), s. Ex. e' betyder aabent e (ubtalt næsten som æ) o. s. v. (Sf. § 13 og følg.). I tredje Række har saaledes de to første Former Luft i (i), men de to sidste aabent i (i'), ubtalt næsten som „e“, altsaa en ganske anden Lyd.

a) Infinitiv oftest med lund Vokal, ligesom Præsens.

208. Den første Række omfatter de Ord, som have „a“ i Imperf. og hvis sluttende Konsonant er dobbelt eller sammensat, saa at altsaa Vokalen bliver korttonet. Efter Vokalstiftet deler den sig i to Afdelinger, en liden med: i—a—u, og en større med: e—a—o. Den første Afdeling, hvori de tre før-omtalte Grundvokaler findes sammenslittede, har altsaa i Infinitiv og Præsens „i“, i Imperf. „a“, men i Fleertal „u“ og i Supinum ligeledes „u“; f. Ex.

Inf. finna.	Præs. finn.	Imperf. fann.	Sup. funnet.
Fl. —	— finna.	— funno.	—

Anm. Da de hertil hørende Ord ere kun faa, og de tildeels have visse Egenheder, maa de helst opstilles fuldstændigt:

finna.	Pr. finn.	Imperf. fann.	Fl. funno.	Sup. funnet.
spinna.	spinn.	spann.	spunno.	spunnet.
vinna.	vinn.	vann.	vunno.	vunnet.
binda.	bind.	batt.	bunno.	bundet.
vinda.	vind.	vatt.	vunno.	vundet.
flinga.	fling.	flang.	flungo.	flunget, (gd).

springa.	spring.	sprang.	sprungo.	sprunget.
slinga.	sling.	stall.	sungo.	stunget.
drifka.	drift.	dratt.	druffo.	druffet (H).

Andre Ord, som tilveels faae samme Bøining, men som vi ikke ganske tør medregne, ere: tvinna, tvinga og tiggā. Det sidste bales paa mange Steder: tigg, tagg, tigget (tiggē), som er baade uregelret og afvigende fra den gamle Form, hvorefter det nu skulde hedde: tigg, taag, teget (i Rigbed med „liggā“, som hører til den anden Række). Ved Siden af binda, vinda, springa, slinga, findes paa mange Steder: bitta, vitta, sprikka (el. sprikka) og stikka, med samme Konsonant i alle Former, f. Ex. Præs. bitt, Sup. butte. Egentlig optræder „sprikka“ som et selvstændigt Ord med egen Betydning. Naar „springa“ betyder at løbe, har det altid: sprang og sprunget (ikke sprakk, spruffet); men naar det betyder at drifte, kan det faae Formernes sprakk og spruffet, eller ganske gaae over til „sprikka“. — „slinga“ har altid „stall“ (ikke stang), men yerelvis: stunget og stuffet.

Ordens „brenna“ og „renna“ hedde i det Nordenfjeldske: brinne, rinne, og gaae saaledes ind under denne Afdeling, som derved kommer til at omfatte alle de Ord i denne Række, som have „n“ efter Vokalen. Sættil hører egentlig ogsaa Ordet „drifka“, da dets oprindelige Form har været „drinka“, som man kan see af de gamle hestegtede Sprog.

Imperativ har samme Afvigelse som Imperfektum i Ordene: binda, vinda og slinga, nemlig: bitt, Fl. binde; vitt, Fl. vinde; stikk, Fl. stinge. — Imperf. i Konjunktiv skulde egentlig have Omlyden y (f. Ex. fynne, spynne); denne Form findes virkelig ogsaa, men er sjelden og usikker; i Stedet for „y“ bruges hellere „u“ (funne).

209 De fleste Ord af denne Række have imidlertid Lydstiftet: e—o, og høies som følgende Exempel:

Inf. brefta. Præs. breft. Impf. brast. Sup. brostet.
Fl. — brefta. — brosto.

Dog træder „u“ i Stedet for „o“, naar et „n“ eller „m“ følger efter Vokalen, nemlig i Ordene: brenna, renna og demba, altsaa Supinum: brunnet, runnet, dumbet. I Fleertal af Impf. er Vokalen tilveels vakkende imellem „o“ og „u“ f. Ex. sloppo og sluppo. Konjunktiv af Imperf. skal egentlig have „y“ (f. Ex. byrste, byppe); men denne Form høies nu kun sjelden.

A y m. Til denne Afdeling høre næsten 50 Verber, nemlig: betta, gletta (o: glibe), smetta, stetta; stetta (o: stange), smetta, sprejta, brefta, smerta, smelta, svelta, velta, verba (o: blive), gjelba, kessa (o: klæbe ved), tverra (o: formindskes), fella, gjella (o: straaale), gnessa,

kvella (o: hvíne), kvefja (o: stralbe), kvefja, smella, svefja, vella (o: frómme), sperna (o: sparke; udtales „spenna“ og kan maasse skrives staa), brenna, retna, bembja. (el. demma, o: støve, ryge), tvorra (svinde), kveldja, fjelva, snarpa, verpa, helpa (= hjelpe), gleppa, freppa (sammenkrumpes), kvæppa, freppa (o: rasle), fleppa, blefja (vifte), kvefja (forflaae), kvella (strømmes), reffa, frekta, snerta; svelga. (Ordene ere her ordnede efter den sluttende Konsonant og i den i § 31 opstillede Følge).

Andre Ord, som tilveels faae lignende Bøining, men som nærmest synes at være udgaaede af et andet Ord, ere: gnetta, gnefja og knefja (omtr. = knetta), kletta (= kletta), resta (= bresta, o: mangle); sprekka (f. forrige §): Derimod maa det bemærkes, at enkelte af de ovenangførte Ord ere selbne; som: gjella og fjella (i Nordland), bembja (Vstreb.), freppa (Øbr.), blefja (Mandal), og at nogle bruges almindeligst med svag Bøining, saa at den stærke kun forekommer paa enkelte Steder, saasom ved snerta (Øbr.), smekta (Vstreb. fl.), kvella (Rand.), tvorra (Æt.), vella (Gard.). I Stedet for „helpa“, som ved Mandal har Formerne: help, holp, holpet (G. R. help, halp, holpit), bruges almindeligst „hjelpa“ med svag Bøining. Af „svelga“ (el. svelgia) er sævnligt en Form svag, og de stærke findes sjelden samlede.

At en Rod, som slutter med „b“, faar i Imperf. „t“, er i Grunden rigtigt efter Regelen for Verber med to Konsonanter (fl. halda, helbt; binda, batt; vinna, vatt); saaledes ogsaa: gjelba; galbt (fl. galsbo), og verba, varbt (fl. vorbo). Men i det sidste Ord ere mange Forvæntninger opkomne; paa mange Steder har det altid „t“ for „b“, altsaa: verta, vert, vart, vorte; men ved Siden af Præs. „vert“ (o: bliver) findes dog ogsaa: ver'e (B. Stift), var'e (Sætersb.), val, med „vlt“ for „rb“ (i Indbered). De herskende Former ere altsaa Dvergangsformer (§ 122, 127), og Ordets Bøining kan bedst opfattes saaledes: Inf. verda; Præs. verb, fl. verda; Imperf. varbt, fl. vorbo; Sup. vorbet; Imperativ verb (verbt?), fl. verde; Konj. verbe, og i Imperf. vorbe eller (med en ældre Form): vvrbe. (I Sætersb. vvrte. G. R. yrði).

I nogle Ord har man paa mange Steder „o“ for „a“ i Imperf.; saaledes: kvorra, kvorr; verpa, vorp; fjelva, flov; kvefja, kloff; reffa, roff. If. helpa, holp. Ordet „fella“ (o: falde) hedder paa nogle Steder „falla“, med Imperf. fall eller fell (som i G. R.), og gaar saaledes over til slette Række. Inf. „gjelba“ hedder paa enkelte Steder „galba“ (Bos); forøvrigt har Infinitiv altid samme Vokal som Præsens (i Indik.), hvilket tilveels er afvigende fra det gamle Sprog; saaledes: gjelba, gjella, fjella, fjelva (G. R. gjalda, gjalla, skjalla, skjalsa).

210. Af de øvrige stærkformede Verber, som have sammensat Konsonant i Slutningen, er der nogle faa, som henhøre

til en anden Række (som: halda, hanga, ganga); men derimod er der nogle, som nærmest maa henlægges hertil, skjønt de ere meget afvigende. Blandt de Ord, som slutte med „f“ og „g“, er det nemlig nogle, som have i Imperf. „o“ og i Præsens „ø“ eller „y“, sjældnere „e“; f. Ex. søfka (o: synke), med Formerne: søff, søff, søffet. Nogle af dem ere rigtignok vakkende, idet de findes deels med regelrette Former (e—å—o) og deels med afvigende (ø—o—o), men det sidste synes at være det almindeligste og har ogsaa Medhold i det gamle Sprog.

Anm. De hertil hørende Ord ere: sløfka (o: røes i Stubet), strøfka (o: indsvinde), sløfka (o: sluttes), sløfka (briste) og søfka (alle med samme Aflyd); trenga (træng, trong, trunget); slenga (sleng, slong, slunget); syngja (syng, song, sunget); nuggja (nugg, nogg, nugget); tyggja (tygg, togg, togget); høgga (høgg, hogg, hogget).

De fem første have paa mange Steder et „f“ i Infinitiv (sløfka, strøfka o. f. v.); men dette hører nærmest til et afledt svagt Verbum og stemmer heller ikke med den gamle Form (G. N. klökkva, stökkva, sökkva). Paa nogle Steder (Edm., Iel. og fl.) faae disse Ord den regelrette Aflyd „e—å—o“ (seff, saff, søffje), og da findes her intet „f“ i Stammeverbet, hvortil det afledede transitive Verbum altid faar „f“, f. Ex. seffje (o: nedsanke). — Ogsaa det foranførte „reffa“ (o: naae) og „streffa“ (straffe sig) bøies tildeels paa denne Maade (altsaa røffja, røff, røff); men disse Ord, som synes at staa i Forbindelse med „reffja“ (o: udstraffe), bør vel hellere have den regelrette Aflyd.

Ordet „trenga“ (o: have Trang) er meget vakkende; Inf. bedder ogsaa: trønga og trøngja; Impf. trong, udt traang (Iel. og fl.), ellers traangde og trengde. Ved Siden af „slenga“ (o: dingle, slænge) findes ogsaa „slungja“ (jf. G. N. slungja); men det afledede slengja (o: kaste) har altid „e“. Ordet „høgga“ har egentlig hørt til en anden Række (G. N. hōggva, Impf. hjo), og er meget vakkende i Imperf., saaledes: hogg, haugg, hoggje og hogde.

Et Par andre Ord findes tildeels med lignende Bøining, nemlig „vefka“, som rettest hensesres til femte Række, og „byfka“ (o: boype), som paa nogle Steder (Nfl. og fl.) har Formerne: byfs, bōfs, bōfset; men ellers har svag Bøining, som synes at være rettere.

211. Den anden Række omfatter de Ord, som i Fortidsformen have „a“, og hvis sluttende Konsonant er enkelt, saa at altsaa Vokalen bliver langtonet. I disse Ord har sædvanlig Præsens „e“ (aaent), og Imperf. „a“ (som i forrige Række), men

i Fleertal „aa“; f. Ex. bera, ber, bar, baaro. Supinum har deels e, deels o. — Konjunktiv af Imperf. skal egentlig have „æ“ (bæte), men findes oftest afvigende. Enkelte Ord have et sluttende „j“, som bortfalder i alle de Former, som ikke dannes efter Infinitiv; f. Ex. i sitja: Præs. sit, Fl. sitja; Konj. sitje (sjelden); Imperativ: sit, Fl. sitje!

— Anm. Da de hertil hørende Ord ere lidt ullaige i Bøiningen, maa deres vigtigste Former her anføres. De ere følgende:

a) gita (el. gjeta).	Pr. git;	Impf. gat,	Fl. gaatp;	Sup. gjetet.
sitja.	sit.	sat.	saato.	setet.
bibja (el. beba).	bib (beb).	bab.	baabo.	bedet.
kæba.	kæb.	kæab.	kæaabo.	kæbet.
lesa.	les.	las.	laasp.	leset.
giva (el. gleva).	giv.	gav.	gaavo.	givet.
bræpa.	bræp.	bræp.	bræapo.	bræpet.
krefa (o: krybe).	kref.	kraf.	(kraato?)	krefet.
lesa (o: bryppe).	let.	lat.		letet.
reka (o: drive).	rek.	raf.	(raato?)	reket.
b) bera.	ber.	bar.	baaro.	boret.
stjera.	stjer.	stjar.	stjaaro.	stjoret.
vera.	er.	var.	vaaro.	voret.
stela.	stel.	stal.	staalo.	stolet.
svemja.	svem.	svam.	svomo (oo).	svomet.
koma.	kem.	kom.	komo (oo).	komet.
sova.	søv (sev).	sov.	sovo (oo).	sovet.
c) eta.	et.	aat.	aatq.	etet.
liggja.	ligg.	laag.	laago.	leget.
ffaa (o: see).	set.	sæg.	saago.	seet (sét).

Hertil høret ogsaa et Par andre Ord: meta (agte) og nema (fatte); men deres rette Imperf. (mat, nam) er sjelden at høre. Det første skal forekomme i Smaalenene (andre Steder: „meet“ og matte); det sidste (nam) findes maastee i Telemarken (ellers: nambe, nãmbẽ). Particium: meten og nomen er derimod mere bekjendt.

Af enkelte Afvigelser mærkes: I „lesa“ tilbeels Impf. lees el. lis (Sogn, Ord. og fl.). I krefa er Impf. Fl. uvist; i Balbers „krefo“ (med ee). I leka og reka høres tilbeels i Impf. lof, rof, meb o' (Spm. og fl.), ogsaa loof, roof (Æl.). I svemja findes den stærke Bøining kun paa saa Steder (Solør, Balbers); ellers hedder det: svemja, sumde. Ordene koma og sova hedde allerede i G. N. koma, sofa (for koma, svefa); Præs. kom og kem, søv og sev, men det sidste sjelden (Sbl., Nyl.); Imperf. egentlig svam og svav, men nu almindelig

kom, og sov (begge med aab. o); dog findes ogsaa „svav“ paa enkelte Steder (Hall., Gbr.). Fleertal egentlig: hvaaivo, hvaaivo.

Fleertal af Imperf. har flere smaa Afvigjeller; saaledes: saate, laafe, gaave, baate, vaare (Sæt., Tel.); foto, govo, horo, voro, oto (for aato), logg, foga (i Hall. med Iukt o); foto, gove, hore o. s. v. med o' (ved Bergen); fute, guve, bure etc. med u' (i Sdm. sselven). — Imperf. af Konjunktiv forekommer i forskellig Form og for det meste afvigende fra den gamle Regel; saaledes i Tel. vore, bore, gjove (for være, bære, gjæve), og i Bergens Stift: vore, bore, gove (ligt Supin.). Herom mere senere.

Paa nogle Steder mærkes en Stræben efter at gjøre flere Ord lige i Supinum, nemlig ved at sætte „o“ for e', eller omvendt. Saaledes høres i Bergens Stift ofte: gote (for gjetet), Tote, lose, roffe, gove og fl.; ved Trondhjem derimod: beti (for boret), fell (skolet), fleti (skoret). Ordet „vera“ har almindeligst i Supinum: „vore“ (voret), afvigende fra G. R. verit. Ved Trondhjem bruges rigtigst „beti“; men da man her, som sagt, ogsaa har „beti“ og endog „fleti“ (med haardt R, altsaa aabenbart en Forvansking), kan dette ikke have stort at betyde. Ved Siden af dette „voret“ findes ogsaa et meget brugeligt Adjektiv „voren“, som adskilles fra vorden eller „vorten“ (o: bleven) og betyder: værende, afstillet, bestaaende, — saa at det altsaa fremstiller sig som et Participleum af „vera“. — Blandt de øvrige Former af „vera“ mærkes det afvigende Præsens „er“ (ubtalt er, æ); Fleertallet heraf skal efter det gamle Sprog hedde „era“, men denne Form er nu vanskeligt at finde, da det deels hedder „era“ (Bald., Hall., Num) og deels forkortes til „er“ (el-ler æ) i Ligbed med Tallet.

212. Den tredje Række indeholder de Ord, som have Lyden „ei“ i Fortidsformen. De slutte alle med enkelt Konsonant og have altsaa lang Vokal. Lydskiftet omfatter kun tre Vokaler, og Bøiningen er den samme i alle Ord, saa at ingen Afdelinger finde Sted. Præsens og Infinitiv have Iukt i (ii); Supinum og Fleertal af Imperf. have aabent i (i').

F. Ex. bita, i Præs. bit (ii); Impf. beiti; Sup. bitet (i').

Fleertal — bita (ii) — bito (i').

Anim. Hertil høre over 40 Ord, nemlig: bita, brita, litta, nita (o: bitte), stita, slita, smita; bida (o: være, findes), glida; gntida, lida, rida og vrida, strida, snida, svida; fisa, risa, slina (o: fnise), gina, (o: gabe); grina, hvina, rina (o: strige), slina, glina. (o: lyse skarpt), betva, flva, sviva (o: surre), riva, striva, sviva, triva; gripa, knipa, kila; strika, snika, svika, vika; miga, niga, siga (segne) og fliga.

Nogle af bløse Ord ere dog sjældne, som: *Alna* (Sogn), *glna* (Sdm.), *glna* (Valb.), *lviva* (Solør), *niga* (Tel. ?); og nogle have oftere svag Bøining, som *gniba*, *lifa*, *sntfja*. Derimod findes nogle flere stærkformede, som vi neppe tør regne med, nemlig: *lvibg* (mest alm. svagt), *bliva*, *hiva*, *flipa*, *pviva* og *lifa* (alm. svagt, men paa Dp-lanbei ikkeels med *Impf. leff*). Ordet „bliva“ er her et fremmedt Ord (ff. Holl. *bliven*, L. *bleiben*, fordm: *bellben*, beslagtet med „lib“ o: *lta*); men er dog blevet meget brugeligt, især i Betydningen: blive paa Stedet, omkomme, drukne. Som Hjælpeverbum i Betydningen blive (verba) hedder det altid „bli“ (*Impf. blei*) og træder ofte i Stedet for verba, især i Præsens. Men ved Siden heraf findes ogsaa en Form „bi“ (i Nordland, Trondh. Stift og Østerr.), hvorom det er vanskeligt at sige, om den er kommen af det fremmede „blive“ eller af det norske „bida“ (o: være forhaanden). Om dette „bi“ (*Impf. bet*) kan bruges i Skrift, er altsaa tvivlsomt, men for Dagligtalen er det den bekvemste Form, som man kan ønske sig.

Da Forlyden „v“ er fremmed i den største Deel af Landet, ligesom i Gammel Norsk, bløse Ordene „viba“ og „vrida“ for det meste lige, altsaa: *viba* (*viba*, *vi*). Naastue er det ogsaa Tilfældet med „vina“, at det kan omfatte to Ord: *vina* (o: heste, hænge ved), og *vrina* (o: strige), da det i sidste Betydning ogsaa hedder: *vrine* (Smaalene) og *vrina*, el. *vrina* (i Sogn). G. N. *vrina*.

Fleertallet af *Impf.* er ikke meget brugeligt i denne Række; det samme er Tilfældet med Konjunktiv af *Impf.*, som her har den samme Vokal (nemlig *aab. i*), f. Ex. *bite* (*bete*).

b) *Inf.* oftest med haard Vokal; Præsens med Omlyd.

213. Den fjerde Række indeholder de Ord, som have Lyden „au“ i Fortidsformen. Disse Ord have forskjellig Vokal i Infinitiv, nemlig „jo“ eller „ju“ (det sidste kun forved *v*, *p*, *k* og *g*), sjældnere „u“ eller „y“; men i de øvrige Former ere de meget lige, idet Præsens altid har „y“ (undtagen i Fleertal, som er lig Infinitiv), *Impf.* „au“ og i Fleertal „u“ (aaent), *Supinum* o. (aaent).

F. Ex. *njota*, Præs. *nyt*; *Impf.* *naut*; *Sup.* *notet* (o').
Fleertal — *njota* — *nuto* (u').

Anm. Der findes herefter 40 Verber, nemlig: *brjota*, *fljota*, *gljota*, *kuta* (el. *lyta*, o: løbe), *ljota* (o: maatte), *njota*, *rjota* (o: styrte osv.), *fljota*, *ljota* (o: larme), *trjota* (o: faae Ende); *bjoba*, *njoba* (o: nitte), *rjoba* (o: farvt) og *ryda* (o: brydse, G. N. *hrjoda*), *ljoba*, *frjosa*, *gljosa*

(o: strømme), Hosa (o: vælge), njosa; gyoa (o: ryge), Njupa (o: Hove) nypa (o: affkumpe), rjupa (o: adskilte), flypa (el. flupa, o: støbe tilfide), brjupa (bryppe), glupa (el. gljupa, o: slugge), grjupa (o: knuse), trjupa, stupā (o: falde), supa (o: -søbe); fjufa, rjufa, trjufa; Njuga, Njuga, smjuga (o: smutte) og suga.

Enkelte af disse findes dog sjelden med stærk Bøining, især njoba, (Bosa) og nuba (Æl.). Derimod findes tildeels nogle flere stærkformede, som ikke her ere medregne, nemlig: snpta (o: snyde), tyta (o: udvælbe), try (o: vrinkle), sy (o: lye affled), hvoraf de sidste synes at være overgaaede fra en anden Bøining, ligedan som „spy“ i Nordland med Imperf. spau (G. N. spjó) og „tro“ i Drb. med Imperf. trau (rettere: treba, trob). Ogsaa „laupa“ har paa nogle Steder Imperf. laup (G. N. hljóp). Jf. bogga, haugg (G. N. hjó).

Infinitivets Bokal faar mange Forandringer i Landet, idet baade „io“ og „ju“ tildeels gaar over til „jo“, f. Ex. drjote (f. S. 118), og paa mange Steder til Omlyden „y“ (bryte). Efter sammensat Konsonant bortfalder ofte „j“ (f. Ex. fuge, for fjuga), og i nogle Drb mangler „j“ altid, nemlig: kupa, supa, suga: I nogle Drb kan Inf. vanskelig bestemmes, da de kun bruges i en Deel af Landet, nemlig: gyoa og flyda (Søndensjæds), kuta og ryda, el. „ry“ (ved Trondhjem).

214. Den femte Række omfatter de Drb, som have „o“ (luft) i Fortidsformen. Disse Drb. ere noget forskjellige; Inf. har oftest „a“ (ellers: aa, æ, e, øy), Præsens har Omlyden „e“ eller æ (et Par Drb: øy), Imperf. har „o“ (oo) baade i Gentalt og Fleertal: Supinum har deels „a“ og deels „e“ (nemlig forved f og g) og i enkelte Drb: o' aa, au. Et Par Drb slutte med sammensat Konsonant og have visse Afvigelser; et Par andre have et sluttende „j“ i Infinitiv men ere ellers regelrette.

Anm. Da de hertil hørende Drb ere noget ulige, maa deres vigtigste Former her anføres. De ere følgende:

	Præs.	Imperf.	Sup.	
a) vada	ved (væd).	vod, fl.	vodo.	vadet.
treba (el. troba).	treb	trob.	trobo.	tradet.
asa (o: gjære).	æs (æfer).	øs.	oso.	aset. (Bald.):
fara	fer.	for	foro.	faret.
sverja.	svær.	svor.	svoro.	svoret (o').
ala (o: fostre).	æl (æler).	ol.	olo.	alet.
gafa.	gæl.	gol.	golo.	galet.
mala.	mel.	mol.	molo.	målet.

grava.	gruv (græver).	grov.	grovo.	gravet.
flava.	flæv.	fløv.	flovo.	flavet.
veva.	vev.	vov.	vovo.	vovet (o').
hevja (o: løfte).	hev.	hov.	hovo.	(hæst).
b) aka (o: skytte).	ek (æker).	ok.	oko.	eket (ekke)
flaka (o: rykke).	flæk.	fløk.	floko.	flæket.
taka.	tek (tæker).	tok.	toko.	teket.
braga.	bræg.	brog.	brogo.	bræget (gi).
gnaga.	gnæg.	gnog.	gnogo	gnæget.
vega (o: vete).	veg.	vog.	vogo.	veget.
flaa.	flær.	flø.	floo.	flæget.
flaa (o: fløe).	flær.	flø.	floo.	flæget.
flaa.	flær.	flø.	(flogo).	flæget.
tvaa (o: vasse).	tvær.	tvo.		tvæget.
læa (el. lægja).	lær.	log.	logo.	læet (lætt)
c) bøya (el. bøy).	bøyr.	bo.	boo.	baæet.
gøya (el. gøy).	gøyr.	go.		(gaæet).
laupa.	løpp.	løp.	lupo?	laupet.
flanda (el. flaa).	flænb.	fløb.	flobo.	flæbet.
vefsa (vøxe).	vefs.	vøks.	vøfsø.	væfset.

En mærkelig Egendeb ved denne Række er, at Vokalen i Præsens almindelig lyder som reent „æ“ (æl; gjæl, mæl o. f. v.), uagtet den, som Dmlyd af „a“ skulde bedde e (aab.), som her er anført. Kun i de Ord, som have e' i Inf, beholder e' sin rette Lyd (vev, hev, veg). — I Stedet for „æ“ i Supinum har man i flere Egne (Sj., Nfj., Sdm. og Trøndb.) Lyden „e“ eller egentlig et aabent „i“; saaledes: vede, stebe (see); fere, ele, gjele, melle, greve, flæve. (I Sdm. vde, fide, fre osv. med i'). Particium har da deels den samme Lyd og deels „a“, f. Ex. milen (i') eller mælen.

Ordet „sverja“ skulde egentlig have i Sup. sværet (som i G. N.), men denne Form findes meget sjelden. I „læg“ er Formen tvivlsom, da det ogsaa forekommer med tydeligt „g“ baade i Præsens og Imperativ: „læg“. (Øbr., Sdm. og fl.). Jf. § 79. I „laupa“ er Formen „løp“ vanskeligt at finde; thi paa de Steder, hvor Lyden „jo“ bruges rigtigst, er dette Ord svagt (altsaa: laupte); derimod findes „løp“ (Nfj., Sdm. og fl.) og „laup“ (Soldr og fl.). „vefsa“ faar tildeels i Imperf. vøks; ellers „vøks“, som paa Grund af Lydstillingen faar aabent o (o'). Ordene hevja, gnaga, flaa, bøya og gøya have paa mange Steder svag Bøining; det sidste er saa godt som almindelig svagt, da Formen „go“ (Sdm.) er meget sjelden. Ellers findes der nogle flere Ord, som tildeels faae „o“ i Impf., men ikke godt kunne regnes med, nemlig: krevja (i Sogn Trø), haka (i Smaal. i samme Betydn. som aka), samt: leka og reka, som før ere nævnte.

215. Den sjette og sidste Række bestaar af nogle saa Ord, som i Fortidsformen have et luft e (ee), f. Ex. blaasa, blés. I disse Ord har Inf. aa eller a; Præsens æ eller e; Imperf. e baade i Gentel og Fleertal; Supinum har samme Lyd som Inf., undtagen i et Par Ord, som slutte med „g“, hvori Vokalene indtræder.

De hertil hørende Ord ere kun følgende:

	Præs.	Imperf.	Sup.
laata (o: give Lyd).	læt.	let. Fl. leto	laatet.
og lata (o: labe).	læt.	let. leto	latet.
graata (o: græbe).	græt.	gret. greto.	graatet.
blaasa.	blæs.	blés. bléso.	blaaaset.
halba (o: holde).	helb.	helbt. helbo.	halbet.
hanga (o: hænge).	heng.	heft. hingo.	henget.
ganga (el. gaa).	gjeng.	gjelt. gtago.	gjenget.
faa.	fær.	felt. fingo.	fenget.

Denne Række har altsaa et ganske særegt Lydskifte, som afviger fra den sædvanlige Aflyd, og som bliver forklaret saaledes, at disse Ord have egentlig ikke havt Aflyd, men kun „Reduplikation“, det vil sige den Egenhed, at den første Konsonant gentages eller deles i to ved en mellemkommende Vokal, som f. Ex. i det latinske *cecidi* af *caedo* o. f. v. Dette Lydskifte findes tydeligt i det Gotiske i enkelte Ord som *haldan* med Imperf. *hald*, men i de andre Sprog er denne Form sammendragen i een Stavelse, f. Ex. Lydskiftet, hos os: *helbt* (eller *hilt*). I Gammel Norsk fandtes ogsaa nogle Ord med Fortidsvokalen o (jo), som kunne forklæres paa lignende Maade; hertil hører det førnævnte *laupa*, *hjøp*, ff. G. N. *hoggva*, *hjó*; *búa*, *bjó*; *ausa*, *jós*; *auka*, *jök* (Gotb. *aiak*), hvilke sidste nu have faaet en anden Bøining.

Paa enkelte Steder findes ogsaa flere Ord med „e“ i Imperfektum, nemlig: *hefta*, *het* (Tsl.); *leita*, *let* (Dsterb.); *falla*, *fell* eller *fill* (Sogn og fl.); *lesa*, *lees* (Sbl. og fl.); *esa* (o: gjære), *eos* (Solor); *meta*, *meet* (Kommerige); ligesaa *lesa* og *reka*. Denne Bøining har imidlertid ingen Betydning for Ordbannelsen, da de afledede Ord udgaae kun fra Infinitivets Form.

Da det luftte „e“ falder lidt vanskeligt forved en sammensat Konsonant, vil det i de sidste Ord gjerne gaae over til „i“, altsaa: *hilt* (*hilt*), *hilt*, *gilt*, *fill*. I Supinum indtræder samme Afvigelse som i forrige Række, at nogle Dialekter (Sff. til Trondh.) sætte „e“ for „a“ eller „aa“, altsaa: *lete*, el. *lite* (for *latet*), *grete*, *blese*, *blibe*; ogsaa: *binge*, *gingje*, *gingje*.

216. Til enhver af de her omtalte Rækker høre ogsaa

enkelte „reflexive“ eller tilbagevirkende Ord med Endelsen „st“, som rigtignok altid slutte sig til ét af de korte eller simple Verber, men dog tildeels have en særegen Betydning, saa at de næsten kunde opstilles som selvstændige Ord, f. Ex. *trædast* (o: sige el. angive sig), *læast* (o: synes), *trivast* (trives), *laast* eller *laast* (o: anstille sig), *faast* (o: befatte sig). De adstille sig fra Hovedverbet ved Endelsen „st“, som føies enten til Roden eller til Endevokalen (kun ikke til nogen Halvlyd); i Supinum bliver det foregaaende „t“ fortrængt af det tilføiede „st“. Exempler ere:

	Præs.		Impf.		Sup.
<i>finnast.</i>	<i>finst</i> , Fl. <i>finnast.</i>	<i>fanst</i> , Fl. <i>funnost.</i>	<i>funnost.</i>	<i>funnest.</i>	<i>funnest.</i>
<i>trivast.</i>	<i>trivst</i> , Fl. <i>trivast.</i>	<i>treivst</i> , Fl. <i>trivost.</i>	<i>trivost.</i>	<i>trivest.</i>	<i>trivest.</i>
<i>dragast.</i>	<i>dregst</i> , Fl. <i>dragast.</i>	<i>drogst</i> , Fl. <i>drogost.</i>	<i>drogost.</i>	<i>dregest.</i>	<i>dregest.</i>

Anm. Nogle af disse Ord blive gjerne faaformede eller mangelfulde i Brugen; saaledes bruges „faast“ sædvanlig kun i een Form (selben fæst, fæst); af „laast“ bruges oftest kun læst (ubt. læst), af „trædast“ kun træd, overgaaet til „træst“ (Ehl.). — Naar Roden slutter med „t“ eller „b“, bliver den utydelig ved det tillagte „st“; saaledes udtales „læst“ som læst, og „læst“ som læst; „bydt“ som bydt, og „baudt“ som bauft. De Gamle skreve i dette Tilfælde „st“ (læst, læst, kvæst).

217. Det indbyrdes Forhold imellem Formerne vil for det meste kunne skjønnes af de foranførte Exempler. Infinitiv, Imperfektum og Supinum ere selvstændige Former og afstee ulige i Vokalen. Præsens Fleertal er ligt Infinitiv; men Pr. Gentel forholder sig hertil som en afledet Form; naar nemlig Infinitiv har haard Vokal, faar Præsens den tilsvarende Dmlyd, saa at dette i alle Tilfælde har lind Vokal. Imperativet retter sig efter Infinitiv og bliver kort i Gentel, men ender paa „e“ i Fleertal, f. Ex. *skjot*, Fl. *skjote*; *taft*, Fl. *tafte*. Ligesaa Konjunktiv Præsens, som kun ender paa „e“, f. Ex. *skjote*, *tafte*. Konjunktivet i Impf. skulde derimod efter den gamle Regel rette sig efter Indikativets Fleertal og have Dmlyd, hvor Vokalen var haard, f. Ex. *være* af Fl. *vaaro*, *bryte* af *bruto*, *føre* af *foro*. Men denne Regel er her tildeels bleven tilfidsat, saa at denne Form ofte forekommer med en forvansket Dm-

lyd eller endog med haard Vokal. Imidlertid er den saa lidet brugelig, at den ikke kan faae nogen stor Betydning.

Anm. Den Regel, at Præsens i Gentel altid har Lind Vokal og altsaa tildeels Omlyd af Infinitiv, er en Egenhed, som fra gammel Tid har afstillet det norske Sprog fra Svensk og Dansk. (Jf. Sv. kommer, sofer, kluter, far, slår, med Norsk: hjem, søv, flyt, fer, slær). Denne Brug er fremdeles almindelig i Landet, undtagen i Egnene ved Oslofjorden, hvor den danske (eller svenske) Form er herskende, f. Ex. kommer, sover, maler, graver, drager, slaar, blaaser o. s. v. I Ordene af herde Række heister rigtignok „v“ (f. Ex. flyter, fryser), men her bruges sædvanlig ogsaa „d“ i Infinitiv.

I de Ord, som slutte med Kobvokalen, tilføjes altid et „r“ i Præsens, f. Ex. ser, lær, slær, fær, bærer. I andre Ord bruges dette „r“ kun i nogle Egne (altid med en mellemkommende Halvlyd, f. Ex. brøt'er), hvortilmod det almindeligst bortfalder, dog tildeels saaledes, at den dertil hørende Halvlyd (r) bliver tilbage. Da imidlertid denne Form ogsaa findes ved en Deal af de svage Verber, vil den senere blive nærmere omtalt.

Fleertal af Imperf. er ikke ganske almindeligt, og Endevokalen (v) findes ofte svækket til „e“ (Sæt., Tel., Berg. Stift). Fuldkomnest findes det i Hallingdal og Valders, hvor kun saa Afvigelser finde Sted, saasom det fernævnte „oto“ for aato, „voro“ for vaaro, o. s. v. En lignende Overgang findes i Telemarken ved det hertil svarende Konjunktiv, som nemlig har „v“ for „æ“ (§ 211), f. Ex. være (var), søge (saag), og altsaa ligner Konjunktiv i den femte Række, hvor netop „v“ er den rette Lyd, f. Ex. grøve (grov), drøge (drog).

At nogle Ord have et sluttende „i“, som i visse Former bortfalder, er før bemærket. Det sluttende „i“ og „g“ bliver derimod til H og G, naar et egentligt „e“ (ikke Halvlyd) paafølger; saaledes i Supinum, hvor de fleste gode Dialekter have denne Udtale, f. Ex. fottje (fokket), dregje, dreie (dreget); ligesaa i Pl. af Imperativ, dog sjeldnere, f. Ex. drikkje! gangje! (Tel. og fl).

En mere mærkelig Medlyds-Forandring findes i nogle Ord, som slutte med „d“ og „g“. Der synes at have været en gammel Regel, at naar Roden ender med to Konsonanter, og den sidste er „d“ eller „g“, da skal dette høres til „t“ og „k“ i de Tilfælde, hvor Roden blottes for enhver Endelse. Dette findes rigtignok ikke gjenneført, men viser sig dog i flere Ord. Saaledes i Imperfektum: vardt, galdt, helbt (Pl. vorbo, golbo, hilbo), batt og vatt (Pl. bundo, vundo); stakk (stungo), bitt, gitt, fitt (Pl. hingo, gingo, fingo). Ligesaa i Imperativ: haldt, Pl. halbe; bitt, binde; vitt, vinde; stakk, stande; gakk, gange. Jf. stikk, slinge.

Enkelte Ord, som vakte imellem to Aflybs-Rækker, ere før nævnte, nemlig: *fella* (og *falla*), *lesa*, *lesa*, *reka*, *laupa*, *vefka*. I *saabanne* Ord findes Participliet dels dobbelt (f. Ex. *laupen* og *lopen*), og dels afvigende; saaledes vil „*fella*“ og „*vefka*“ bestå have Partic: *fallen* og *vålsen*, om end Ordet ellers høies efter første Række (e'—a—o). Og saaledes hører man ofte en anden Vokal i Supinum end i Particpl, saasom: *folle'* (*fållen*), *vøfse* (*vålsen*), *fero* (*fåren*), *greve* (*graven*), *stebe* (*ståden*), *blefo* (*blåasen*), *hilde* (*hålden*).

218. Blandt de øvrige Berber er der ellers mange, som have Lighed med de stærke i visse Former, men som dog ikke kunne henregnes hertil, forsaavidt som Fortidsformen har en Endelse og altsaa hører til den svage Bøining. For en Deel kan dette Forhold have god Grund, da nemlig nogle Ord have fra gammel Tid havt en blandet Bøining (hvorum i det følgende); men i adskillige andre Ord findes derimod Tegn til, at de fordmulig have havt en gjennemgaaende stærk Bøining. I enkelte Tilfælde finder man saaledes ved Siden af Verbet et beslægtet Adjektiv, som ender paa „en“ og som netop seer ud til at være Particplum af Verbet; f. Ex. *lofen* (o: *udmattet*, *opgiven*) og *bogen* (o: *bøiet*) ved Siden af *luka* (o: *slutte*) og *bjuga* (o: *bugne*). Og af adskillige beslægtede Ord, hvis Vokaler have Lighed med Berbernes Aflyd, ledes man ogsaa ofte til at slutte, at der engang har været flere stærkformede Berber, skjønt de ikke altid findes i det gamle Sprog. De hertil hørende Ord have altsaa formindsket sig, og endog i de forhen opregnede er der nogle, hvori den stærke Bøining nu er saa sjelden, at de hellere for den sædvanlige Brug maa opstilles som svage, saasom: *smelta*, *svelgja*, *gnaga*, *døya*, *gøya*. Men i mange Tilfælde er dog en saadan Overgang at ansee som et Tab, især for Opfatningen af Ordnes Slægtskab, da nemlig saa mange af disse Ord have to eller flere Former, hvoraf enhver før sig kan ansees som et Stamord, hvoraf andre beslægtede Ord kunne afledes, hvilket siden vil blive nærmere omtalt under Orddannelsen.

Anm. Blandt de Berber, som nu forefindes med stærk Bøining, er der nogle, som synes at mangle i de gamle Skrifter, men som dog vistnok maa ansees som ægte nordiske Ord; saaledes: *gletta*, *støtta*, *stetta*,

smetta, snerpa, bamba, gleypa, kvefka (egentlig hvætta), reffa, kotta, krefa, glíða, glíma, gýva, fýva, glupa, grjúpa, flupa, asa. Men til Øjengjæld har det gamle Sprog ogsaa nogle stærke Verber, som nu synes at mangle eller have tabt den stærke Bøining. Saaledes i Rækken 1: brinda, bella, sverfa, bjarga (jf. hrökkva); 2: seta, sola, (jf. bregda, fregna); 3: ríta, rísta; 4: ljósta, lúta, lúka; 5: hlada, kala, kefja, skepja (jf. suka, ausa, bua); 6: ráða, felda, blanda. Eigesaa findes der enkelte Spor af flere, som have Betydning for Drbbannelsen, nemlig: blíkja, bjúga og tjúga. Enkelte af disse (især de i 6te Række) ere rigtignok ikke af nogen Bigtighed; men herimod er der adskillige andre, som have megen Betydning for Drbbannelsen (saasom: lúka, bjuga, laba, kala), da vi nemlig have Afledninger, som grunde sig paa de gamle Aflydsformer. Imidlertid er det dog muligt, at disse Former endnu kunne bruges paa et eller andet Sted i Landet.

til Overfigt tilføjes her en Sammenstilling af de nu brugelige stærke Verber med Tillæg af de ovennævnte af Gammel Norsk, hvilke her betegnes med et Kors (+). Ordningen er flettet efter den førnævnte Plan, saaledes at Rækken begynder med de Ord, som slutte med **L**, og ender med dem, som slutte med **G** eller med Rødvokalen. Hvor flere Ord ere lige sluttende eller indbyrdes rimende, sættes for Rørbeds Stølb kun det første fuldt ud; af de øvrige sættes kun Forlyden.

Med enlig Konsonant.

- L** 2: eta, seta †, m., gífa, flíja.
 3: bita, br. l. n. r. †, fl. fl. sm.
 4: brjóta, fl. gl. lj. nj. rj. fl.
 tj. trj. kuta, l. †. 6: laata, gr.
D 2: bíðja, kveða. 3: bíða, gl. gn.
 l. r. str. su. sv. vr. 4: bjóða,
 nj. rj. fl., ryða. 5: laða †, v.,
 treða, flanda. 6: raða †.
S 2: lesa. 3: rísa, f. 4: frjósa, gl.
 fj. nj. 5: asa, ausa †. 6: blaasa.
R 2: vera, fl. v. 5: fara, sverja.
L 2: seta †, stela: (Jngen i 3 og
 4). 5: ala, g. l. †, m.
N 3: flína, g. gr. kv. r. fl.
M 2: nema, svemja, koma. 3:
 glíma.
B 2: gíva, sova. 3: dríva, fl. kv.
 r. str. sv. tr. 4: gýva, fl. flú-
 va, n. rj. 5: grava, fl. veva,
 bevja, l. †.

Med to Konsonanter.

- 1: þetta, gl. kn. kv. fl. sm. sv. spr.
 þresta, snerta, smelta, sv. v. 3:
 rísta †. 4: ljósta †.
 1: verða, gjelða, binda, r. †, v.
 bregða †. 6: halða, f. †, blanda †.
 1: klessa. 5: vefsa.
 1: tverra.
 1: bella †, f. gl. gn. kv. fl. str.
 sm. sv. v.
 1: brenna, r. sv. flúnd, sv. v.
 (Orð), 1: bamba.
 1: kverva, sv. †. kvæða, fl.

Þ. 2: brepá, 3: gripa, fn. 4: 1: gleppa, fr. þy. str. fl. brjupa, gl. gr. trj. fl. f. 5: lau- pa, þrepja t. snerpa, v. þelpa.	
Æ. 2: krefa, l. r. 3: kka, str. sn. 1: blekka, fl. kv. r. þyr. str. brifka fo. v. 4: fjuka, l. t. rj. strj. 5: flökka, str. fl. fl. f. snerka. aka, fl. t. auka t.	
Ø. 2: liggja, t. t. 3: niga, m. f. 1: berga t, svelgja, flinga, þyr. fl. fl. 4: fluga, fl. smj. f. 5: flenga, tr. fongja, noggja, t. braga, gn. vega. - bogga. 6: hanga, g. faa.	
(Vokal). 2: flaa. 5: flaa, fl. fl. tv. læa. þaya, g. bua t.	

Efter denne Dypregning blive de, som fremdeles ere brugelige, om- trent 200, foruden enkelte tvivlsomme Ord, som forhen ere nævnte, men ikke her medregne. Imidlertid gjælder Tallet kun efter de Dypregninger, som for Diebliffet ere forhaanden, og rimelignits findes vel endnu nogle flere, som ikke endda ere indkomne i Samlingen.

B. Den svage Bøining.

219. Hovedmærket paa Verberne af den svage Bøining er, at Fortidsformen bliver forlængt ved en Endelse med „d“ eller „t“, saaledes at denne Konsonant enten sættes lige til Roden af Ordet (f. Ex. lag-de) eller afvikles fra samme ved et mellemkommende „a“ (f. Ex. Fast-a-de). Den tillagte Konsonant skulde egentlig overalt være „d“, men da denne Lyd vilde falde besværlig efter en hård eller skarp Konsonant, har Sproget fra gammel Tid antaget den Regel, at „d“ bliver til „t“ efter s, t, þ, k (f. Ex. lyste, møtte, løypte, vakte), hvorimod „d“ bliver staaende efter d, g, v, m (f. Ex. leidde, dugde, livde, rømde) og tildeels ogsaa efter r, l; n (f. Ex. førde, vilde, røynde), thiønt der i de sidste Tilfælde findes mange Undtagelser og allermest efter Lyden „l“ (f. Ex. mælte, spille, fyllte). Efter Rodvokalen bliver „d“ staaende i en forstærket eller fordoblet Form (f. Ex. naa-dde, tru-dde); men efter Mellemvokalen a (f. Ex. i Fastade) vil det gjerne forfalde i Dagligtalen (§ 59). Lignende Regler gjælde ogsaa for Particium, som i denne Bøining altid retter sig efter Imperfektum og ender paa: d, t, og ad (Ø. N. dr, tr, adr). Som Neutrum heraf ender Supinum paa „t“ og „at“.

Indikativets Præsens har i denne Bøining tre forskjellige Former, nemlig 1) med „r“ (eller sluttende med Roden som i den stærke Bøining), 2) med „er“ (ir), 3) med „ar“. Efter denne Forstjæl kunne Ordene i denne Bøining deles i tre Klasser, hvis Former, stille sig saaledes: 1) (r), de (te), t; — 2) er, de (te), t; — 3) ar, ade, at. Den første Klasse er meget liden, men har mange Afvigelser; den sidste er derimod overmaade stor, men har en meget simpel og eensartet Bøining.

Anm. Fleertal af Præsens er ligt Infinitiv som i første Bøining. Derimod kan Fleertal af Imperf. vanskelig adskilles fra Gentel; efter den gamle Regel skulde det rigtignot ende paa „o“, ligesom i forrige Bøining, men dette „o“ høres neppe nogensteds i Landet og kan vel for større Letheds Skyld opgives. Imperativets Gentel er fort i de io første Klasser, men ender i den tredje med en Vokal, nemlig „a“.

1. Præsens fort (el. eenstaved).

220. Den første Klasse bestaar for en stor Deel af et Slags Ord, som man kunde kalde Mellembøiningsverber, fordi de baade have samme Præsens-Form som de stærke Verber og tillige et Vokalfifte, som ligner Aflyden, saa at det egentlig kun er Endelserne med „d“ og „t“ som adskille dem fra den stærke Bøining. Disse Ord have det tilfælles, at Infinitiv har et sluttende „j“, at Inf. og Præsens har lind Vokal, nemlig „e“ eller „y“, medens derimod Imperf. og Supinum have en tilsvarende haard Vokal, nemlig „a“ eller „u“. Formskiftet sees af følgende Ex.

Inf.	Ind. Pr.	Imperf.	Sup.	Konj.	Imperat.
telja.	tel.	talde.	talt.	telje.	tel.
	Fl. telja.	- talde.	Part. tald.		Fl. telje.
dylja.	dyl.	dulde.	dult.	dylje.	dyl.
	Fl. dylja.	- dulde.	Part. duld.		Fl. dylje.

Hertil slutte sig dog ogsaa nogle Ord, som ikke have Aflyd; men forøvrigt ere lige de anførte, f. Ex. setja, set, sette, sett.

Anm Til Hovedrækten med Lydskiftet „e—t“ og „y—u“ høre omtrent 50 Ord, som her maa nævnes: kvetja (o: hvæse), flytja, vletja (ubvælge), letja (lade), tetja (glødsle), mytja, rytja, stytja, estja (gjære), bytja (strøe), drytja, flytja (afskalle), knytja, rytja, trytja, vytja, berja

(stærste), verja, vrja (myldre), býrja (bør), myrja, smyrja, spyrja; bylja, telja, velja; þlja (varme), þylja, þylja, mylja (knuse), tenja (strække), venja; þynja, rýnja (styrte), strýnja, stýnja; lemja (banke), semja, temja; ymja (mumle), glymja, grymja, symja; krevja, krevja (?), þevja (∴ søbe), þvaja (bæve), leþja (labe), gryþja (= grjuba). leggja (med F. legg, lagde, lagt). I G. R. vare flere Drb, som hørte hertil, saasom: letja, kvedja, øtja, kvelja, fremja, gremja, kryþja.

De Drb, som ikke have Vokalskifte, ere: stljja (stll, stilde, stilt), setja, gledja, stebja, selja, stjla, stjla. Afvigende er: vilja (vik, vilde, viljat). Ogsaa enkelte af de ovenanførte bruges paa nogle Steder uden Aflyd, saasom: stjta, tryþja, mylja, gryþja, og flere.

Nogle faa Drb (som veþtja, segja, tegja) ligne de ovenanførte i Aflyden, men have en anden Præsensform og henhøre til anden Klasse. Derimod er der et Par Drb af anden Klasse, som paa enkelte Steder overgaar til denne Bøining ved en Forbavning, nemlig: sþygja (sþr, sþurde), og vörþa (vör, vörde). Tilsees er der enkelte stærke Verber, som tildeels faae denne Bøining, nemlig: meta, (met, matte), nema (især: fornema, fornæmde), trefka (trakte), og svelgja (svalde).

Forskjellige herfra ere et Par Drb, som afvige fra alle Klasser, nemlig „valba“ (∴ forarsage), med Formerne: velb, volbe, valbet (el. volbt), og „ausa“ (øse) med F. øys, øuste, øust. Det sidste var stærkt i G. R. (øys, jös, auoit); det første kulde egentlig ogsaa være stærkt og høres ligedan som „halba“, altsaa: veld, völb (jf. Goth. vaivald), men har allerede i G. R. faaet omtrent samme Bøining, som det nu har. Paa mange Steder findes lignende Afvigelser ved Ordene: trenga, hogga, laupa, som dog egentlig have stærk Bøining.

221. En anden Række, som maa henføres hertil, bestaar af Verber, som ende med Rodvokalen. Disse Drb have her en særegen Bøining, da nemlig Præsens altid ender med tydeligt „t“, Imperf. med „dde“, og Supinum med „tt“; f. Ex.

Inf. tru. Pr. trur. Impf. trudde. Sup. trutt. Part. trudd.

— spaa. — spaat. — spaadde. — spaatt. — spaadd.

Vokalskifte finder her ikke Sted, undtagen i et Par Drb paa enkelte Steder. Infinitivets Form er lidt vakkende, naar Roden ender med y og u, da nemlig et „a“ kan tillægges (f. Ex. bua, flyd); men almindeligst mangler „a“ overalt.

Anm. Hertil høre de fleste af de Verber, som slutte med Vokalen, saasom: te, st, gro, ro, gaa (∴ mærke), maa (∴ gænde), naa, saa, traa, (∴ trakte), hu, gny, sy. — Drb, som ikke høre hertil, ere derimod: 1) de fornævnte stærke Verber: faa, flaa, flaa, flaa, twaa, flaa, læa;

2) nogle, som have tydelig Eubrevokal og høre til tredje Klasse, f. Ex. spea, fria, sinoa, slya, toya.

Dunlyb i Præsens findes i Ordene: gro (gror), ro (ror), og snu (snur); men kun i nogle Distrikter nordensjælls. Disse Ord havde i det gamle Sprog i Præsens grær, rær, snyr, og i Imperf. en besynderlig afvigende Form: græri, ræri, snæri, hvoraf vi nu ikke finde noget Spor. Ellers har det gamle Sprog ogsaa haft enkelte Ord med et særegt Bokalstykke, som: lya (lådi), oja (ådi), heya (hádi); men disse synes nu at være bortfaldne.

I nogle Egne søndenjælls og ved Trondhjem forekommer Supinum med „bb“ for tt, f. Ex. ha' naabb, ha' trubb. Ogsaa i det nyere Jælandske findes en lignende Form med „ð“; men i de gamle Skrifter findes sædvanlig „t“; f. Ex. hovir let, el. lett (= lét, ɔ; laant, førle- net), Dipl. I, B; II, 31; III, 110; N. g. Lovb II, 400; — hafot toot, Dipl. II, 78; N. g. L. III, 32, 99; hovir flyt, N. g. L. II, 419; hafde spat (= spát), Parl. S. 13; sa natt (= så nåt), Parl. S. 39. At „t“ kan gaae over til „ð“ i disse Ord, er ellers en besynderlig Afvigelse saavel fra Supinum i de øvrige Verber som fra den hertil svarende Infinitivform i Adjektiverne, f. Ex. fritt, nytt, traatt, o. s. v.

222. Til denne Klasse henhøre endelig nogle faa Ord, som man kalder de „anomale“ eller uregelmæssige Verber, fordi de afvige fra alle de øvrige, især deri, at Præsens har en særegen Form, som ligner et Imperfektum af et stærkt Verbum. Disse Ord ere følgende:

Pr.		Impf.		Sup.
Funna.	Fann.	Funna.	Funde.	Funnat.
skulo.	skal.	skulo.	skulde.	skulat.
turva.	tarv.	turva.	turvte.	turvot (turft).
vita.	veit.	vita.	visste.	visft (vitat).
(mega).	maa.	(maa).	maatte.	maatt.
ff. eiga.	eig.	eiga.	aatte.	aatt.

Ann. Det sidste er afvigende, da Præsens kan have Endelse med Halvlyb (eig'er, eig'e), hvilket ikke er Tilfældet med de andre; i G. N. hedte Præs. á (aa, ɔ; eier). Noget Lighed med disse Ord har det for- ansførte „vilja“, da Præs. (vil) er frit for Endelse eller Halvlyb, og Sup. hedder: viljat (paa nogle Steder: vilst og vilba, ligesom skult og skulba). Inf. „skulo“ (G. N. skulu) hedder mest alm. skule (forkortet: sku) og er egentlig et Fortids-Infinitiv, ligesom „munu“ (G. N. munu). Imperfekt „kunde“ hedder ogsaa kunne, og paa mange Steder „funna“. I det gamle Sprog betedes et Par andre Ord ligedan, nemlig: unna

(Pr. ann), og: muna (Pr. man, o: mindes); det sidste er her gaaet af Brug. Nogen Elgbed hermed har „muito“ (Dansk monne), som kun bruges i Præsens og Imperf. (mun, munde).

223. I de reflexivformede Verber af denne Klasse bliver Præsens dannet paa samme Maade som i den stærke Bøining, saaledes at Endelsen „st“ træder i Stedet for „r“ (hvør dette findes) og lægges til Roden uden nogen mellemkommende Vokal. I Imperf. lægges „st“ til Endelsen „de“ (te) og i Supinum til „t“; men i denne Form bliver „t“ utydeligt, da det ligesom gaar op i det følgende „st“ og altsaa maa betragtes som udeladt. Exempler ere:

Inf.	Præs.	Imperf.	Sup.
venjast.	venst (Fl. venjast).	vandest.	vanst.
spyrjast.	spyrst.	spurdest.	spurst.
maast.	maast.	maaddest.	maast.

Ann. I Trondhjems Stift og Nordland findes en Afvigelse i Supinum, nemlig „t“ og „st“ afskilt ved et indskudt „e“, f. Ex. ha' vantest, spurtest, maattest (el. maattes). Herved faar denne Form en Stavelse for meget og bliver sædvanlig lig Imperf. (som i disse Egne gjerne har „t“ for d). De Gamle streve sædvanlig dette Supinum med „st“, som skulde betegne „st“, f. Ex. hafa stilt.

2. Præsens med „er“.

224. Den anden Klasse har et lettere Formskifte, da alle Former her have to Stavelser, undtagen Imperativ (i Gentel) og Supinum (Particip). Præsens ender i Gentel med „er“ (egentlig „ir“ med aabent i). Imperfektum har „de“ og „te“ efter den før omtalte Plan, nemlig „te“ altid efter s, t, p, k, og tildeels efter r, l og n. Supinum har „t“ (som ikke kan bortfalde), men Participium har „d“ og „t“ i samme Tilfælde som Imperfektum. Imperativet ender med Ordets Rod, som i de foregaaende Rækker. Exempler ere:

Inf.	Ind. Pr.	Imperf.	Sup.	Konj.	Imperat.
døma.	dømer.	dømde.	dømt.	døme.	døm.
	Fl. døma	dømde.	B. dømd.		Fl. døme.
lysa.	lyser.	lyste.	lyst.	lyse.	lys.
	Fl. lysa.	lyste.	(B. lyst)		Fl. lyse.

Anm. Flere Ord til Exempler ere: 1) med „b“ i Imperf. reiba, letba, søba, flæba, læra, flyra, føra, røyna, fienna, roma, gloyma, liwa, leiba, boyba. 2) med „t“: byta, syta, msta, reisa, løysa, misa, mæla, fjola, svilka, minna, søypa, sveipa, klippa.

I mange Følger høres ikke det sluttende „r“ i Præsens, og denne Form ender altsaa paa „e“ (døme, lyse), ligedan som Fleertallet af en Del Raaneord (§ 178). Her maa det iagttages, at Vokalen „e“ bør udtales ligedan, naar „r“ paafølger, som naar det ikke følger; altsaa, at man ikke maa læse „er“ som „ær“, hvilket især er støbende, naar „fj“ eller „gi“ gaar forud, f. Ex. i tentjer, fgljer.

Paa mange Steder mærkes en Ekstielighed til at sætte „t“ for „b“ i Imperf. (f. Ex. flyte for flyrde), og allersidest drives dette i Erndbjems Stift, hvor sædvanlig ogsaa Endevokalen bortfalder, f. Ex. dømt (for dømde), hengt (for hængde).

225. Ved de Former, hvor „d“ eller „t“ bliver tillagt, kan følgende mærkes. Naar Roden slutter med et eenligt „d“ eller „t“, bliver dette fordoblet ved den tillagte Lyd, f. Ex. møter, møtte; leider, leidde, leidt (udtalt som leitt). Men naar en anden Konsonant gaar forud for „d“ eller „t“, kan den tillagte Konsonant ikke høres og bliver derfor udeladt i Skrift; f. Ex. hender, hende (egentl. hend-de, jf. dansk håndte); fester, feste (for fest-te, jf. dansk fæstede). Saaledes ogsaa i Participium, f. Ex. vend; send, vyrd, fest, velt, Rist, lyst. (Jf. Adjektiverne, § 184). Naar Roden slutter med fordoblet Konsonant, bliver Fordoblingen utheldig forved „d“ og „t“, f. Ex. Fjenner, Fjende; minner, minte; misser, miste; spiller, spille. (Jf. § 53.) I de Berber, som gaae ud paa „fj“ og „gi“ (hvoraf de allerfleste høre til denne Klasse), bortfalder naturligtvis „j“, naar „d“ eller „t“ skal lægges til, f. Ex. søfjer, søfte, søft; læfjer, læfte, læft; hengjer, hengde, hengt. I disse Ord bortfalder ogsaa „j“ i Imperativ, f. Ex. søf, læf, heng. (Fleertal: søfje, læfje, hengje). Jf. § 52.

Anm. Flere Exempler med „b“ og „t“ ere: fretta, retta (o: rætte); spretta, rifta, lyfta, byrta, besta, gifta; brybba, herba, gjerba, mylba, benda, senda, venda. Flere med „fj“ og „gi“: fliffa, stiffa, fløfja, sveiffa; blettja, ryffja, stentja; bæggja, pløggja, tøvgja, byggja, ringja, tyngja o. s. v.

Til denne Klasse høre ogsaa nogle faa Ord med haard Vokal, og

sluttende „t“ eller „g“, nemlig: vaka, huka, kraka, aga (o: rave), vaga, buga. Disse Ord have haardt t og g i Inf. men k og g i Præsens f. Ex. vakjer, bugjer (bugje, buje, bje). Imidlertid ere de væltende og have tilbeels Inf. med i (vakje, bugje). Disse Ord kunne vistnok skrives uden „t“ i Præsens, men ved de øvrige Ord synes dette ikke at være ganske tilraadeligt, da Lyden egentlig er den samme forveb „e“ som forveb „a“ (f. Ex. i Præsens søkjer, og Inf. søkja), og i sidste Tilfælde maa „i“ altid skrives, saafremt det skal udtales.

I de Ord, som have „r“ eller „l“ forveb t og g, bliver den sidste Lyd utvetyk i Imperf. og Supinum, f. Ex. merkja, merkte; syrgja, syrgde; fylgja, fylgde, folgt (sædvanlig udtalt: fylde, fylt). Jf. § 56. I de Ord, som have et eenligt „g“ med „i“, bliver derimod „g“ tydeligere i disse Former; thi naar en Vokal paafølger, vil „g“ opløses i „i“, men naar Vokalen falder bort, bliver det staaende usvækket; f. Ex. i vigja, drygja, bøygja; Præsens vigjer, drygjer, bøygjer (udtalt omtrent vier, dryer, bøyer); men i Impf. tydeligt: vigde, drygde, bøygde Lige-
saa i Imperativ: vig, dryg, bøyg.

Enkelte Overgange i Bygemaalene vilde lettelig forstaaes, saasom: bete (= bægjer), bægede; note (= nøgler), nøgde; hjælper, hjelte (= hjælpte), stemner, stemde (stemnde); slepper, slefte (slepte); klipper, klifte (klippede).

226. Den mærkeligste Afvigelse i denne Klasse er imidlertid den, at nogle faa Ord have Aflyd eller Vokalfifte i Roden, ligedan som de før omtalte Mellembøjnings-Verber (§ 220), fra hvilke de kun adskille sig i Præsens, som har tydelig Endestavelse med „er“ og altsaa hører til denne Afdeling. De vigtigste af dem ere følgende:

	Præs.	Impf.	Sup.
rekfja (o: udbille).	rekfjer.	rakte.	rakt.
tekfja (tælle).	tekfjer.	takte.	takt.
vekfja (vælle).	vekfjer.	vakte.	vakt.
tegja (o: tie).	tegjer.	tagde.	tagt.
segja (o: sigte).	segjer.	sagde.	sagt.
hava (§ 205).	hever.	hadde.	hadt.
gjera (gjøre).	gjerer.	gjorde.	gjort.

Anm. Ordene med „tt“ ere egentlig flere, da ogsaa: stektja, strektja, knektja, findes med Aflyd; men disse Ord ere vanskelige at bestemme, da nogle Raalgrene, især de sændestfaldste, ikke vedkjende sig Aflyden, men have Imperf. stekte, rekte, strekte, tekte, vekte. Et andet tvivlsomt Ord er „tykja“ (o: tykkes), som i de sydligste Egne har: tykjer,

totte (el. totte), tøft eller tøtt (G. N. pykkir, pötta, pött), men ellers er regelret (med tyfte, tøft), som nu synes at være det bekvæmste. Hertil høre ogsaa Ordene: høpra og høpra, som i de vestlige og nordlige Egne overalt have Imperf. og Sup med „au“: haurde, haurt; haurde, haurt. Formen „haurde, haurt“ kan maaskee have god Grund, skønt den ikke findes i G. N., men Formen „haurde“ maa vist være rigtig; thi hvis „au“ var den rette Vokal, skulde „t“ være haardt, altsaa „haurde“. En lignende Regelløshed findes rigtignok ogsaa i „gjorde“ af „gjera“, men dette Ord har fra gammel Tid været noget svævende imellem „e“ og „ø“ (o), og tilskibet er da Formen gjorde (og gjort) bleven den almindelige og eneste Form, saa at der nu ikke er Udgang til nogen anden. Ordet „leggja“, som ellers hører til Mellemboiningen (§ 220), synes paa nogle Steder tilbøieligt til at antage svag Form i Præs. (legger) og saaledes gaae over til denne Række. Ved Ordene: leggja, segja og hava, er ellers at mærke, at Imperf. (lagde, sagde, havde) sædvanlig lyder forkortet: la, sa, ha (i Sdm. labe, sabe, bade, ligesom i Svensk); dog faar det sidste Ord' oftere Formen „hadde“, som ovenfor anført. Ordet „teglja“ adskiller sig fra „segja“, da det altid har Formerne tagde og tagt langtonebe; desuden har det ogsaa et særegt Imperativ: tegle, eller tig (tei, ti). G. N. pegi.

227. De reflexivformede Verber, som høre til denne Afdeling, have i Præsens „e“ forved Endelsen „st“, men høies forøvrigt ligedan som Ordene i forrige Klasse (§ 223). Exempler ere:

leidast (o: kjedes).	Pr. leidest.	Impf. leiddest.	Sup. leidst.
synast.	synest.	syntest.	synst.
blygast (o: blues).	blygest.	blygdest.	blygst.

Ånm. Flere Exempler ere: motast, nøyast, elbast, tvllast, minast, blinnast, stemmast, likast, leuglast, ynglast. — Om Afvigelser i Supinum (f. Ex. ha' syntest, ha' blygtest) gjælder det samme som for de lignende Ord i forrige Klasse.

3. Præsens med „ar“.

228. Den tredie og sidste Klasse er den første af alle, men har ogsaa den letteste Boining, da Roden altid her bliver uforandret, og Endelserne egentlig ere de samme i alle Ord. De Endelser, som have en Konsonant (d, t), adskilles fra Roden ved en Vokal, nemlig „a“; og samtlige Former have to eller tre Stavelser, saa at ingen Form er Genstavellesform. Præ-

sens ender med „ar“ (i Fl. a), Impf. paa „ade“ (i Dagligtalen forkortet: a’); Participium paa „ad“ og Supinum paa „at“. Imperativ ender paa „ā“ (Fl. paa „e“) og har, altsaa en særegen Form for denne Klasse. Det sjældnere Konjunktiv ender derimod paa „e“. Et Exempel er:

Inf.	Ind. Pr.	Impf.	Sup.	Konj.	Imperat.
Fasta.	Fastar.	Fastade.	Fastat.	Faste.	Fasta.
	Fl. Fasta.	- Fastade.	P. Fastad.		Fl. Faste.

Anm. Andre Ord til Exempler ere: fata, fata, letta, hafa, kofa, foba, kulba, blanda, vasa, bugsa, snara, bora, mura, maala, sold, kaka, kanna, rima, elma, flava, flipa, hoppa, toffa, takka, tanga.

I de Egne, hvor Inf. ender paa „e“, f. Ex. kaste (§ 81), gaar Bøiningen noget anderledes, da nemlig dette „e“ beholdes i et Par andre Former: Præsens Plural (kaste) og Imperativs Genital (kaste). I Præsens Genital bortfalder i mange Egne det sluttende „r“ (ligesom i Fl. af Subst.), f. Ex. han kasta’. Paa nogle Steder bliver ogsaa Vokalen „a“ til „e“ i denne Form; saaledes ved Østfjorden „han kaster“ (for katar) og ved Trondhjem (med ubeladt r): han kaste, han kalle, han rope osv. Endog i Imperf. hvor „a“ ellers naar temmelig fast findes paa enkelt Sted en Overgang til „e“, saaledes i Østbølen (Lønset): et vakne (v: eg vaknade), et somne (eg sovnade). Det Imperf. paa „et“, som tilbeels høres i Byerne (f. Ex. je kasket), er formodentlig indkommet udenfra. Den fuldkomne Form med „ade“ høres neppe nogensteds tydelig, men er alligevel aldeles nødvendig til skræfkelig Brug, da det netop er Konsonanten, som er Fortidsformens tydeligste Mærke.

229. I denne Klasse er egentlig ingen Undtagelse eller Underafdeling at mærke; men derimod kunne nogle Ord have en dobbelt Bøining, som her maa nævnes. Ved Siden af den regelrette Form i Imperfektum forekommer tildeels en sammen- dragen Form, hvori-Mellemvokalen „a“ er udeladt, og hvor „d“ ombyttes med „t“, hvis den foregaaende Lyd er haard, f. Ex. lovde (for lovade), bidde (bidade), roste (rosade), likte (likade). Herved faar altsaa Imperf. (og Supinum) samme Skik som i forrige Klasse; men sædvanlig finder dette kun Sted i nogle Ord, som have en eenlig Konsonant i Slutningen, f. Ex. leita, sværa, spela, stræva, ropa, baka, smaka, flaga, vaaga. For Dagligtalen kan denne sammendragne-Form være

til Fordeel, da Imperf. derved dog faar en tydelig Endelse; men for den Kristlige Brug synes det rettest at beholde samme Endelse i disse Ord som i de øvrige.

Anm. Denne Afvigelse forekommer især vestensjæls og nordensjæls, og paa nogle Steder (især ved Bergen) drives den tildeels til Jberlighed, f. Ex. rotte (for rotade), munte (munade), høpte (høypade), bante (bannade), lotte (loftade). Søndensjæls synes den derimod at være sjelden, og den sædvanlige Forkortning af „ade“ til „a“ findes her mere glennemført, f. Ex. han letta' (o: lettade), han lova', svara', tala', ropa' o. f. v.

230. De reflexivformede Verber i denne Klasse have flere lige Former og blive tildeels i Dagligtalen saa godt som ubøielige. Deres regelrette Bøining er som i følgende Exempel:

Inf.	Pr.	Impf.	Sup.	Konj. Pr.
ottast.	ottast.	ottadest.	ottast.	otteft.
	fl. ottast.	ottadest.		

Forsaaavidt Imperativ behøves, har det i Gentel „ast“ og i Fleertal „est“; f. Ex. ottast inkje (o: frygt ikke), otteft inkje (o: frygter ikke).

Anm. Flere Exempler ere: aarast, dagast, lagast, kappast, undrast, mannast, fristast, luffast. — I Dagligtalen bortfalder sædvanlig „de“ i Imperf., hvorved ogsaa denne Form kommer til at ende paa „ast“. Imidlertid forekommer dog ogsaa Sammenbragning (efter forrige §) i endel Ord, f. Ex. lagdest (for lagadest), skaptest (skapadest).

231. Den tredie Klasse er overmaade stor, saa at de Verber, som høre hertil, kunne siges at være flere end alle de øvrige tilsammen. Forsaaavidt Ordene kunne samles under nogen omfattende Regel, kan man hertil henføre følgende: 1) Verber, som dannes af Substantiv og Adjektiv med uforandret Vokal, hvad enten de ender er haard eller lind, f. Ex. sola, husa, mira, lima, flaa, fiska; høya, træla; — fria, letta, svala, kvika, nya, søta, vida o. f. v. (Undtagelser findes, men ikke mange). 2) Verber, som have haard Vokal og dobbelt Konsonant, f. Ex. taffa, falla, fanna, flappa, hoppa, loffa, spotta, rulla, dukka, rugga; og forøvrigt en Mængde af de Ord, som have haard Vokal, enten Medlyden er enkelt eller sammensat. 3) Af-

ledede Verber med en tillagt Konsonant (t, s, r, l, n, l), f. *Ex.* vanta, hugsa, svimra, trivla, gulna, furna, rivna, turka, seinka, grønka. Og forøvrigt en Mængde Ord, som have en saadan Efterlyd, som ikke lettelig kunde forbindes med Endelsen „de“ (t), f. *Ex.* angra, etla, sakna. Endelig blive ogsaa de fleste fremmede Verber henførte hertil, saavidt de ikke have nogen Lighed med norske Ord; saaledes alle de, som ende paa „era“, f. *Ex.* studera, prøbera, polera.

Ann. De sidstnævnte Ord faae ofte et Par Afvigelser i Bøining, nemlig Imperf. med Sammenbragning (sef § 229), f. *Ex.* studerte, polerte; — og Imperativ uben Endevokal, f. *Ex.* studér, prøber. Imidlertid bliver det dog rettest at have samme Bøining i disse Ord som i de øvrige, altsaa Imperf. studerabe, Sup. studerat, Imperativ studera o. s. v.

Blandt de Verber, som have en eentlig Konsonant i Slutningen, er det især de, som have haard Vokal, som hensees til denne Klasse; imidlertid er der dog adskillige Ord med „t“ og „e“, som ogsaa høre hertil, saasomt: lita (o: farve), lina, glima, stipa, blifa, lita (ti), slipa; spela, teva, strepa, bresta, trega. Paa den anden Side er der ogsaa nogle Ord, som have haard Vokal og dog ikke høre hertil, men til anden Klasse (med Formerne: er, de); saaledes med „a“: spara, vara, sama, hga (sef § 226), laša, gapa, taya; med o (o'): tora, tola; med o (oo): glofa, kopa; med u (u'): una (o: være tilfreds); med u (uu): luta, stuta, fluta, busa, kura, lura, stura, drupa; med andre Vokaler: raaba, laana, kaupā. (Sf. vata, raga, huta, buga § 225). Flere af disse Ord ere dog vakkende i Supinum, og det samme har nok ogsaa været Tilfældet i det gamle Sprog, hvor Supinum ofte havde Formen „at“, og tildeels oftere end nu; saaledes G. N. sparāt, porāt, polat, unat, vakat, dugat; nu sædvanlig: spart, tort, tolt, unt, vakt, dugt. Ellers havde enkelte af disse Ord en anden Bøining i det gamle Sprog; saaledes: luta og raaba, som havde stærk Bøining, og „kaupa“, som havde i Præs. kaupē, og i Imperf. kœppte.

232. Til den anden Klasse (med Formerne: -er, de, sef § 224) henhøre fornemmelig følgende Rækker: 1) De Verber, som ere dannede ved Omlyd af Substantiv og Adjektiv, f. *Ex.* læsa (af Læs), læsa (Læs), mæla, bœta, hysa, drœyma, nœyda, lœsa; kvesa (af Kvass), festa, væta, tœma, fylla, hylla, lœysa, œyda. 2) De paavirkende (el. transitive) Gjerningsord, som dannes af stærke Verber og have lind Vokal, f.

Ex. fleppa (o: løslade, gjøre fri); af fleppa, v. n. (o: blive fri); ligesaa: smetta, velta, svelta, fella, fvelva, svæva (af sova, svav), beita, leida, reifa, fløyta, stöppa, dröppa. 3) De fleste Berber med sluttende „fj“ og „gi“ (§ 225), f. Ex. flíkja, steikja, lækja, rykkja, styrkja; vigja, sveigja, vægja, flyggja, ringja. Undtag: eggja, kneggja, bruggja, som høre til tredje Klasse (altsaa: eggjar, eggjade o. f. v.).

Anm. Fordelingen imellem disse to Klasser beror altsaa for en stor Deel paa Dmlyden, og der er endog mange Eksempel, hvor man har to afledede Berber, hvoraf det ene er dannet uden Dmlyd. og høies efter tredje Klasse, f. Ex. landa, varma, kolla, molda; men det andet har faaet Dmlyd og høies efter anden Klasse, f. Ex. lenda (= landa), verma, kylla, mylda. Af de Ord, som ere dannede ved Dmlyd, er der ogsaa mange, som have en sammensat Konsonant i Slutningen, saa at Endelsen „de“ og „te“ falder lidt besværlig, men alligevel høies de dog efter Regelen for anden Klasse; saaledes: evla (evlde, evlt), negla (neglde), egna, nemna, stemna, ferma, evva, kvelva, fierpa, fergja, flygja. Af sigla (af Segl), styrkja (af sterd). Ganske det samme er Eksemplet i det gamle Sprog. — (Om „j“ og „e“ med Dmlyd se § 94, 97).

De Ord, som have et „j“ i Slutningen, ere saaledes fordelte, at de, som have „fj“ og „gi“, høre næsten alle til den anden Klasse, men de, som have en anden Medlyd med „j“ (tj, bj, sj o. f. v.), høre derimod til andre Klasser, nemlig dels til Mellemstningen (§ 220), f. Ex. verja (ver, varde), og dels til tredje Klasse, f. Ex. herja (herjar, herjade). De vigtigste af disse sidste ere: vitja, brytja, þessa, berja, byrja (o: begynde), þesja, emja, remja, tevja, flyvja, lyvja, svvja.

Enkelte Ord ere noget vakkende og høies dels efter anden, dels efter tredje Klasse; saaledes nogle med „t“: trætta, gjefta, erda, elta, venta; og enkelte andre, som: flapa, tapa, þisa, tvila, tena, meina, þrøva.

Overfigt af Berberne.

233. Af foregaaende Fremstilling sees, at den fortællende Maade eller Indikativ er overalt den nødvendige, saa at denne overalt maa finde Sted, om endog enkelte af de andre Former mangle. I denne Maade (Modus) kommer Præsens først i Betragtning, og dette er da efter det foranførte tre Slags, nemlig 1) kort eller eenstavet, i den stærke Bøining (A) og Mellemstningen (B, 1). — 2) tostavet med „er“ (B, 2), og 3) tostavet med „ar“ (B, 3). Egentlig skulde disse tre Former kunne

opstilles med „r, er, ar“: men i den første Form er dette „r“ almindeligst bortfaldet (undtagen i de Ord, som ende med Vokalen, § 221) og synes heller ikke at være særdeles nødvendigt, hvorfor det ogsaa i de foregaaende Exempler er udeladt. Imidlertid gjælde disse Former kun for Gentel (Singularis), da nemlig Fleertal er mere ligt i alle Verber og ender sædvanlig med en Vokal (a) ligesom Infinitiv. I de Ord, som slutte med Rodvokalen, falder Endevokalen tildeels bort (især efter o og aa); i endeel andre Ord adskiller Fleertallet sig fra Gentel ved et sluttende „j“ forved Endevokalen (§ 220).

Anm. I det gamle Sprog findes rigtignok de samme Former, men med den Forskjel, at der er tre Personalformer i hvert Tal, altsaa en Form for første Person (jeg), en for den anden (du) og en for den tredje (han). Sealedes f. Ex.:

	1, ek.	2, þú.	3, hann.	Fl. 1, vér.	2, þér.	3, þeir.
A.	tek.	tekr.	tekr.	tökum.	takit.	taka.
B, 2.	dæmi.	dæmir.	dæmir.	dæmmum.	dæmit.	dæma.
- 3.	kalla.	kallar.	kallar.	kállum.	kallit.	kalla.

Disse Personalformer blive nu, saavidt vi ses, albrig adskilte; det bedder ligesaa vel „eg kallar“ som „han kallar“, og paa nogle Steder ligesaa vel „han kalla“ og „du kalla“ som „eg kalla“. Ogsaa i Fleertal bruges kun een Form, nemlig en, som ender med Vokal og er lig Infinitiv, f. Ex. me kalla, de kalla, þe kalla; paa nogle Steder falder endog Fleertalsformen ganske bort, hvorom nebensfor. I Gentel bruges Endelsen „r“ i en Deel af Landet; derimod bortfalder den i andre Landstæder (Berg. og Trondh. Stift, Gbr., Valb., Hall.), saa at man ogsaa kunde have Grund til at skrive Præsens uden „r“, f. Ex. kalla, bome. I de toskabede Former med „er“ og „ar“ (B, 2, 3) synes det imidlertid at være nødvendigt at beholde „r“ i den skriftlige Brug, især for at Præsens derved kan adskilles fra visse andre Former (Infinitiv, Konjunktiv). I Ordene af den stærke Bøining (A) og Mellembøiningen (B, 1) kan det derimod blive mere tvivlsomt, om Præsens skal skrives med „r“ eller ikke. Den nuværende Brug i Taler giver Afgang saavel til det ene som det andet. I de Egne, hvor Sproget nærmer sig mest til Dansk og Svensk, høres sædvanlig „r“ med Halvlyd (§ 65), f. Ex. finner (udtalt finn'r) I mange af de fortrinligste Bygdemaal (Berg og Kristianssands Stift, og videre) høres derimod intet „r“ men kun Halvlyden (e, 'o, o), f. Ex. finn'e, nyt'e, tæ'te, tel'e, fill'e o. s. v., og dette gælder endog i nogle Egne, hvor de andre Verber have „r“, f. Ex. bomer, kallar (Hard., Tel., Rbg.). I Trondh. Stift og Nord-

land samt i nogle Fjeldbygder bortfalder Endelsen ganske. (Sf. Abj. S 184, 188). Efter det gamle Sprog er der, som ovenfor vist, ogsaa Afgang til en Form uden „r“, men naar nu de svagformede Verber skulle have „er“ og „ar“, kunde det synes saa, at ogsaa de stærkformede skulle have „r“. Dette vilde ogsaa have sine Fordele; Præsens vilde derved faae samme Slutning i alle Verber; enkelte korte Former vilde derved blive tydeligere (f. Ex. eter, eler, efer, veler, vener); man vilde undgaae endel Censvælsesformer, som stundom foraarsage Misflang, og Folk vilde synes, at Formen med „r“ var mere værdig og høitidelig, Hønt det sidste rigtignok kun grunder sig paa en Tilvænnelse til den danske Form. Men ved Siden heraf vilde denne Brug ogsaa have sine Uleiligheder. Ordnes Forskjel i Betonningen kan ikke godt betegnes paa Papiret, og saaledes vilde det stærke Tonelag, som tilhører disse Verber og ikke de øvrige, blive ubetegnet for Læseren, med mindre man kunde optage den ælteste Skrivemaade uden Vokal (f. Ex. etr, tetr, ængtr); men dette vilde her som i flere lignende Former (§ 64) blive altfor haardt og støvende. Med Formen „er“ vilde stundom ogsaa et Stamord faae samme Udseende som et afledet Verbum, f. Ex. feller (ubt. fell'r, o: falder) og feller (o: fælder), brenner (o: brænder) og brenner (o: lader brænde), løpper (o: løber) og løpper (lader løbe) o. f. v., uagtet Betonningen i begge Ord er forskjellig. Her er det altsaa den korte Form (fell, brenn, løpp), som falder bedst, og denne Form stemmer ogsaa bedst med den tilsvarende Reflexivform (f. Ex. finst, elst, grest, venst, spyrst), som ikke har mindste Spor af nogen Vokal forved Endelsen. Desuden er den korte Form ogsaa ofte til stor Fordeel i Vers og ordspørgelige Talemaader; og om den endog i visse andre Tilfælde kunde synes at støde imod Vællingen, maa det dog betænkes, at de mange Endelser med „r“ ere heller ikke synderlig vællingende; og af disse Endelser have vi i de nordiske Sprog en saadan frygtelig Mængde, at vi gjerne kunde ønske at undgaae dem i enkelte Tilfælde. Jeg har derfor troet, at de her omhandlede Ord kunne skrives uden „r“, og saaledes ere ogsaa Exemplerne opstillede i den foregaaende Afhandling. Dog vilde det maaſtee ikke være tilraadeligt at drive paa nogen streng Gjenneførelse, da Formen med „er“ vel ogsaa kunde tillades i enkelte Tilfælde, hvor nogen Utydelighed eller Misflang derved kunde forebygges.

234. Indikativets Fortidsform (Imperfektum) er egentlig kun to Slags, nemlig enten kort med Aflyd eller forlænget ved Endelsen „de“, men den sidste Form deler sig i flere, nemlig: de (dde), te og ade, som forhen er udførlig forklaret. I Fleertal faae de stærke Verber ogsaa en Endelse; men disse Ord have ellers et tydeligere Mærke i Aflyden eller den egne Vo-

talform, hvorved Fleertal oftest adskilles fra Gentel. I de svage Verber gives derimod ikke rigtig Afgang til at opstille nogen Fleertalsform for Imperfektum, saa at begge Tal maa her anses som lige.

Num. Det gamle Sprog havde ogsaa her sine tre Personformer og desuden Omlyd til „d“ i Fleertal af de Ord, som bade „a“ til Rodvokal, f. Ex.:

1. tók.	2. tókt.	3. tók.	Fl. 1. tókum.	2. tókt.	3. tóku.
dæmda	dæmdir.	dæmdi.	dæmdum.	dæmdut.	dæmdu.
kallada.	kalladir.	kalladi.	kálludum.	kálludut.	kálluda.

De stærke Verber havde saaledes en Form med „t“ for anden Person i Gentel, og af denne Form findes endnu enkelte sjældne Spor; saaledes paa Vofs: du tókt, du fórt, du saagt. Noget lignende findes ogsaa i Præsens af de anomale Verber (§ 122): du kant, du slakt, du veist, hvilket ogsaa har Meibhold i det gamle Sprog.

I Fleertal slutte de svage Verber egentlig have Endevokalen „o“ ligesom de stærke (f. Ex. det bómbo); men denne Form høres neppe nogensteds, og Forholdet er saaledes her blevet det samme som i Svensk, at Fleertal af Imperf. kun har en egen Form; i de stærke Verber, men derimod bliver lig Gentel i de svage. Den stærke Fleertalsform er rigtignok heller ikke almindelig brugt, men findes dog i flere Dele af Landet og har desuden et saa stort Værd formevelst Aflyden, at den naturligvis fortjener at bevares.

Ogsaa for Præsens gjælder det samme, at Fleertalsformen ikke bruges overalt. I den nordlige og østlige Deel af Landet bruges sædvanlig kun Gentalsformen; det mere moderne Sprog i Byerne følger samme Plan, og endog enkelte meget gode Bygdemaal bruge Gentel i Stebet for Fleertal; saaledes i Sogn og Lel. „det fer“ (for fara), „det bræg“ (for draga) o. s. v. Da nu Fleertal ikke paatrænger sig som nogen ganske nødvendig Form, kan man vel ogsaa synes, at det for større Letheds og Bekvemheds Skyld kunde opgives. Men imidlertid er dog denne Form ikke saa ganske unødvendig, hvilket man allerede kan slutte af andre beslagtede Sprog, som trods al sin Udsjæpning af de gamle Former dog have beholdt dette Fleertal. Endog det ellers saa formknappe Engelsk gjør dog Forskiel paa Gentel og Fleertal, talsald i andre og tredje Person (f. Ex. he comes, they come), og da netop den tredje Person er den, som bruges mest, har altsaa dette en desto større Betydning. Hvor Verbet staar tæt ved Siden af sit Subjekt, kan rigtignok Talformen ofte synes ligegyldig; men hvor det er adskilt fra Subjektet ved mellemkommende Ord, og hvor flere Subjekter med forskjelligt Tal staa i Nærheden, vil man snart mærke, at en egen Fleertalsform dog ofte er til stor Fordeel for Tydeligheden. Dernæst er det ogsaa at mærke,

at det Fleertal, som vi her have for os, er en ægte gammel og usforvansket Form, som ingensteds er udis eller vakkende; og ligesledes at det ofte fremstiller Ordet i en mere fuldkommen og tydelig Form end Cental, f. Ex. det staa (set), ala (el), taka (tel), verja (ver), spyra (spyr), at det i mange Tilfælde synes at være vakkere, f. Ex. det sekja (søker), tenkja, bruggja o. s. v., og at det stundom, især i Bers, vilde være en stor Uleilighed, om man ikke skulde have Afgang til denne Form. Og endelig er det ogsaa en Fordeel, at man derved for en stor Deel kan undgaae de Hedsommelige Endelser med „r“, som vi ellers have en altfor stor Mængde af. Der synes altsaa at være overveienende Grund til at holde paa Fleertalsformen i den skriftlige Brug, og om man alligevel i et Rrim eller en ordsproglig Talemaade vilde sætte Cental i Stedet, burde dog dette kun betragtes som en Undtagelse.

235. Konjunktivet er her en mindre benyttet Form og har kun i Præsens nogen almindelig Anvendelse. I denne Tidsform retter det sig altid efter Infinitiv, saaledes at det beholder dets Rodsykkel og det sluttende „i“, forsaavidt som dette findes, men dets rette Endelse er „e“ (skjønt man stundom ogsaa hører „a“ ligesom i Infinitiv). I Præsens har det sædvanlig en ensfyndende Betydning, f. Ex. han give, vetje, fylgie, vere med osv. late osv. o. s. v.; sjeldnere en tilladende eller indrømmende Mening, f. Ex. det vere, som det kann; — dei segje meg, Kvad dei vilja (man sige hvad man vil). I Imperfektum er derimod den tilladende eller sluttende Betydning den sædvanligste, f. Ex. Singe eg detta, so hedde eg nog. Men i denne Tidsform har Konjunktivet kun lidet Børd, da det kun er en meget liden Deel af Verberne, hvori det har nogen egen Form, og da denne Form tildeels et saa vakkende og afvigende fra de gamle Regler, at man vanskeligt kan faae den opstillet efter nogen almeengyldig Plan.

Anm. Konjunktiv i Præsens maa altsaa ansees som en almindelig og nødvendig Form, skjønt den neppe her kan faae en saa omfattende Brug som i adskillige andre Sprog. Derimod er Konj. i Imperfektum en Form, som er vanskeligt at bestemme. I den svage Bøining visser den sig kun i nogle faa Ord, hvori den dannes ved Omlyd; saaledes i Tel. „synne“ (f. Ex. Da synne hende, o: det kunde vel stee), „skylde“ (sæbv. stille, stille; paa Bøfs. forkortet: ske, f. Ex. Han sa, han ske koma), „møtte“ (for maatte, o: maatte), „bøe“ (for bevde el.

hedde, \circ : havde). I de stærke Verber findes den rigtignok oftere, men uden nogen rigtig Regel. Efter det gamle Sprog skulde Imperf. Konj. dannes efter Fleertal af Imperf. Indikativ; f. Ex.

af Ind. Pl. bundu, gáfu, tóka, bratu, bjta, létu,
blev Konj. byndi, gæfi, tæki, bryti, biti, léti;

altsaa altid med Dmlyd, hvis Vokalen var haard, men med samme Lyd, hvis den var lind. Dette stemmer ogsaa med den gamle tydske Bøining, og allerede i Gotisk (som mangler Dmlyd) havde Konj. en Form med „*ai*“ (f. Ex. brunnjau, \circ : brændte), som netop er den Lydstilling, hvoraf Dmlyd pleier at udgaae. Men de nu forekommende og noget sjældne Former afvige ofte fra denne Regel. I de sydlige Fjeldbygder (Tel., Sæt) findes vel Exempler med Dmlyd, saasom: føre (foor), tækje (tot),

Kjeme (kom), men ofte med afvigende Lyd: \circ før α , som: vøre, børe, gjøve, søgje, lægje. (Jf. det Hallingdalske Imperf. voro, boro, goro, o. s. v.). I Bergens Stift (især Nbl.) bruges ofte en Form, som vistnok maa ansees som Konjunktiv, men som dog har en saadan Lighed med Supinum, at den stundom vanstellig kan adskilles derfra; f. Ex.

„um eg vøre so rit“, som maaskee kunde opfattes, som: „um eg hadde voret“. Denne Form mangler altsaa Dmlyd, og ved Steden af: gripe, lete, singje, gingje, findes saaledes: funne, bunde, børe, sote, kome, gove, brote, fote (alt med aab. o).

Disse Former kunne ikke altid forklares som Supinum, og i dette Fald synes de at være udgaaede fra Fleertal af Indikativ uden Dmlyd, dog saa; at o' (aab) tilveels er traadt i Stedet for „aa“, f. Ex. vøre, for vaare. Dette stemmer rigtignok overeens med den svenske Form (f. Ex. bunde, gåfve, bure, vøre, brute),

men dermed afviger det netop fra den førnævnte Dmlydsregel, som just har været anseet som et af de Kjendemerker, hvorved Norsken fra gammel Tid har adskilt sig fra Svensk og Dansk. (Jf. Rydqvist, Svenska Spr. Lagar, 1, 361) Disse Former ere altsaa ikke tilfredsstillende, og de søndenfjeldske Former have ogsaa sine Ulemper. Men heldigvis er dette ikke nogen særdeles nødvendig Form, og da den ogsaa kun gjælder for nogle Ord og desuden er sjelden, vil den vel ikke komme i synderlig Betragtning for det skriftlige Sprog.

Nogle Exempler paa Brugen kunne endnu tilføies. Fra Tel. og Sæt.: Kynde da laga seg so, at du kjeme her atte'. Da vyrte bære (\circ : det vilde have blevet bedre. Rettere: vyrde). Han føre bære ma da (han vilde have faret bedre). Da vøre godt. (Rettere: være). Eg børe da vist, naar eg syngje da paa Ryggjen. (Rettere: bære, singje). Gø me eit Segl, so gyngje. Baaten bære. — Fra Søndre Berg: Singje me no. Kegin, so vøre da' vel. Du vøre snild, vilde du gjera da'. Sote eg no lenger, so vorte eg for sein'e. Gøve eg meir; so vøre da for mykje. Bøe eg mindre fyre da, so singje eg da inkje. (Elers: Baub eg mindre, so fekk eg det inkje).

236. Imperativet har omtrent samme Lydskilling som Konjunktiv Præsens, forsaavidt at det altid retter sig efter Infinitiv og beholder samme Rodvokal som dette. I den sidste Klasse af den svage Bøining (B, 3) ender det i Gentel med en Vokal (a), men i de øvrige Verber bliver det kort og ender med Roden; saaledes bortkaster det ogsaa det sluttende „j“, hvor dette forekommer; f. Ex. sel, set, legg (af selja, setja, leggja). I Fleertal ender det derimod i alle Klasser paa „e“, og her kommer ogsaa det sluttende „j“ tilbage, f. Ex. selje, setje, leggie. I de Ord, som slutte med Rodvokalen (især med aa og o), bliver Fleertal ikke tydelig adskilt fra Gentel, f. Ex. haa, slaa, ro.

Anm. Fleertal af Imperativ er en nødvendig Form, som, saavidt vides, findes beholdt overalt, om endog de andre, Fleertalsformer ere bortfaldne. I det gamle Sprog ender denne Form med „t“ (eller d), f. Ex. larit, komit; men denne Lyd synes nu overalt at mangle og kan vel ikke anses som sænderlig nødvendig. De Ord, som slutte med „t“ eller „g“ skulde egentlig i Fleertal udtales med ti og gi, og udtales virkelig saaledes i de sydlige Fjeldbygder, f. Ex. gangje, takje, driffje.

Den Konsonantforandring, som findes i Imperativ af enkelte stærke Verber, f. Ex. halbt, af halba (§ 217), høres ofte ogsaa i et Par svage Verber, nemlig: sendt (senda), vendt (venda). — Noget Imperativ for første Person i Fleertal bruges ikke, da det sædvanlig udtrykkes ved Ordene „lat oss“, f. Ex. lat oss giera. (G. N. gerom vær).

237. Infinitiv er en selvstændig Form, som ikke støtter sig til nogen af de andre, men derimod tjener til Mønster for visse andre Former, især Konjunktiv og Imperativ. Som forhen er viist, ender det altid paa en Vokal (a); i nogle Ord (med e, i eller y til Rodvokal) faar det et sluttende „j“ forved Endelsen; i nogle Ord, som ikke have nogen sluttende Konsonant (§ 221), falder Endevokalen bort. — Particium er egentlig kun et afledet Adjektiv, men gjør dog Tjeneste som en Bøiningsform. I den stærke Bøining har det oftest en egen Vokal (Alyd) og ender paa „en“; i de svage Verber retter det sig efter Imperfektum og ender paa „d“ eller „t“ og „ad“; Supinum slutter sig til Particium som en Intetkønsform og ender saaledes altid paa „t“ (et, t, at).

Anm. Efter den nuværende Bøining bliver Fleertal af Indikativets Præsens altid lig Infinitiv (f. Ex. dei taka, dei vilja); men i det gamle Sprog var det kun Formen for tredje Person af dette Fleertal, som var lig Infinitiv (jf. § 233), og i de ældre beslagte Sprog havde Fleertal en anden Form i alle Personer. I disse ældre Sprog sluttede Infinitiv med en Konsonant „n“ (an), som endnu er beholdt i Tydskten (f. Ex. werden, G. T. werden), men hvortil intet Spor findes i Sammenl. Norsk. Om Infinitivets Afstgelses i Landskabsmaalene er forhen talt (§ 203, jf. § 112).

Det her anførte Participium betragtes som en Fortidsform og har for det meste en passiv Betydning med Begrebet „aaagtet“ eller „vedgjort“. Derimod er der et andet Particip. som er Santidsform (Part. Præsens) med Begrebet „virkende“ eller „gjørende“, og som altid dannes af Infinitiv med Endelsen „ande“, f. Ex. verande, komande, vitande; men denne Form gjør sædvanlig kun Tjeneste som Adjektiv og staar ligesom udenfor Bøiningen, hvorfor den her ikke har været medregnet.

238. Disse sidstnævnte Former blive meget brugte i et Slags sammensat Bøining, idet de nemlig forbindes med et Hjelpeverbum, saaledes at begge Ord i Forening betegne et enkelt Begreb, som i visse andre Sprog udtrykkes ved en enkelt Bøiningssform. Saaledes kan Participium i Forbindelse med „verda“ og „vera“ betegne en Lidelse (Passiv), medens Supinum forbundet med „hava“ betegner en afsluttet Fortid (Perfektum og Plusquamperfektum). Ligesaa kan Infinitiv i Forbindelse med „skal“ betegne en Fremtid (Futurum) foruden adskillige andre Sammenstillinger, som dog nærmest henhøre til Sætningslæren.

Anm. Som Exempel tilføies her et Verbum af Mellembøiningen med baade enkelte og sammensatte Former.

		Aktiv.		Passiv.	
Indik. Præs.		vel (veler).	Si. velja.	verb vald.	Si. verda valbe.
	Imperf.	valbe.	valbe.	vardt vald.	vordo valbe.
	Perf.	hever valt.	hava valt.	er vald.	ero valbe.
	Plusqv.	hadde valt.	hadde valt.	var vald.	vaaro valbe.
	Futur.	skal velja.	skulo velja.	skal verda vald.	skulo verda valbe.
Konj. Præs.		velje.	velje.	verde vald.	verde valbe.
	Imperf.	(valbe).		(vyrde vald.	vyrde valbe).
Imperativ		vel.	velje.		
Infinitiv		velja.		verda vald.	
Supinum.		valt.		Particip. vald.	Si. valbe.

239. Den forømtalte Reflexivform paa „st“ (ast) er egentlig ikke nogen virkelig Bøiningssform, men kun et Tillæg til Bøiningssformene. Den findes i en stor Deel Berber, som dannes af andre Ord- (Subst. og Adj.) og betegne en Tilstand eller Forandring, altsaa at være eller blive noget, f. Ex. dagast, vaarast, jamvast, tyngjast, friskast. Dernæst, findes den ogsaa ofte som et Tillæg til et Verbum og betegner da deels en Tilbagevirkning, f. Ex. stikjast (stille sig), sejjast (sige sig, angive sig), skjemmast (skamme sig); deels en Samvirkning eller indbyrdes Paavirkning, f. Ex. fylgjast, sinnast, takast; og deels kun en Forstærkning af Betydningen, f. Ex. haldast (holde ud, vedvare), rekast (drive om), laupast (løbe bort, rømme). Endelig findes denne Form ogsaa i en paavirket eller passiv Betydning, dog sædvanlig kun naar Verbet staaar i upersonlig Stilling (især i Infinitiv) eller med et ubestemt Subjekt (f. Ex. det spyrst, det høyrst, kjennest, tolest), og kun sjelden, hvor der tales om en Person, saasom „han venst“ (vænnes), „han nøydest“ (nædes), hvilket dog maaskee kunde forklæres som tilbagevirkende (reflexivt), altsaa: han ven seg, han nøyder seg.

Anm. I en stor Del af Landet (især søydenkjelds og i Trondh. Stift) høres ikke „st“ men kun „s“ (ligesom i Svensk og Dansk), f. Ex. minnas, minnes. Den sædvanligste Form i Sammel Norsk er „st“, ligesom i det Islandsk; men i nogle af de ældste Skrifter findes dog en anden og mere mærkelig Form, nemlig „st“, f. Ex. i Gulathings-Loven: skiliast, sinnast, mæstast o. s. v. Denne Form anses for at være den oprindelige og at være fremkommen ved en Sammensætning med det Ord „st“ (sig) I nogle Tilfælde viser ogsaa Sammenhængen tydelig, at „st“ (eller st) betyder „sig“ og staaar i Stedet for dette, f. Ex. kallast (talde sig), gæst (giver sig), læst (lægger sig), m. fl. (N. gamle Love I, 61. 36. 70). Jf. „let sik vera“ (o: angav sig at være), ombyttet med „læst vora“ (N. g. Love I, 269. 160 II, 57, 216). Og hermed stemmer det ogsaa, at adskillige Berber fremdeles bruges afværende med „seg“ og „st“, f. Ex. varast og vara seg, unbrast og unbra seg, livast (o: spare sig) og livast seg. En Tilbøielighed til at bruge denne Form til Passiv mærkes i enkelte Tilfælde temmelig tydelig; saaledes f. Ex. i et Kongebrev fra 1297, hvor det hedder, at Kirkens Guds Skal „gæymast ok inntokast ok nyrloggjast“ paa rette Sted og ikke „brøt flytjast“ . . .

eda sendast i annan stad (N. Dipl. III, 45). Smidleritid forekommer dog denne Brug i de gamle Skrifter noget sparsomt og kan vel tildeels forklares som et Forsøg paa at efterligne det latinske Passiv; f. Ex. her dōmasc opt gōdir af illum, Lat. hic sēpo a malis boni judicantar (Hornill 40). I Virkeligheden har denne Passivform, trods Exemplet fra Dansten, ikke fundet nogen synderlig Indgang hos Almuen; og desuden har den ogsaa visse Stindringer imod sig, da den ofte kommer i Strid med en ældre Brug. F. Ex. „han legst ned“ kan her ikke godt betyde, at En bliver nedlagt, da det nemlig forhen betyder, at En maa lægge sig eller blive liggende, især formiedelt Sygdom.

240. Saaformede Verber, eller saadanne som ikke bruges i alle de sædvanlige Bøiningformer, findes naturligviis saa vel her som i de beslægtede Sprog. For det første kan Konjunktivet ofte siges at mangle, deels fordi det er kun lidet brugeligt, og deels fordi det i Formen falder sammen med Indikativ. Dernæst er der endeel upersonlige Verber, som kun bruges i Forbindelse med et ubestemt Subjekt (det), f. Ex. henda, sōma, muna, nauva, kvelda, esa, hagla, regna, yra, gleppa o. fl.; visse Ord have ikke noget Imperativ og sædvanlig ikke heller noget passivt Participium. Enkelte Ord bruges kun med Reflexivformen „st“, saasom: blygjast, tækkast, luktast. Og endelig er der nogle saa Ord, som kun bruges i et Par Former, saasom: maa, mun, plagar; men saavel ved disse som ved adskillige andre Ord er det dog at mærke, at der nok er Mulighed, til at bruge flere Former, hvis det behøves. Det er f. Ex. ingen Nødvendighed, at „blygjast“ skal ansees som et ufuldkomment Ord, da der ikke er noget i Veien for at bruge et fuldstændigt „blygja“ i Betydningen at gjøre undfeelig eller skamfuld.

Anm. Bøining med ombytting eller dobbelt Rod forekommer ikke i Verberne, undtagen i „vera“ med Præs. „er“, hvor Ombyttingen dog et ubetydelig, efterat det gamle Konjunktiv „se“ (jf. Tybst set) er bortfaldet. Derimod er der nogle Ord, som have en Forandring i de sidste Konsonanter, saasom: standa, hanga, ganga, binda, vinda og flere, som før ere nævnte. — Ellers er der, som før bemærket, enkelte Ord, som vakte imellem stærk og svag Bøining, saasom laupa (Hov og laupte), stupa (skup og stupte), gnaga (gnog og gnagabe); og i et Par stærke Verber, nemlig „saa“ og „læa“ (lægja), bliver Participium nu almindelig dannet efter den svage Bøining, altsaa: sebb (G. R. seën), læbb,

f. Ex. utlædd (G. R. hleginn); ligesaa Supinum: -sett (rettege feet) og lætt (G. R. hlegit). I et Pat. andre Ord, nemlig saa og ganga (gaa), bruges ogsaa paa mange. Støber en blandet Bøining (saar, sett, saatt; gaar, gæft, gaatt); men dette har dog mindre at betyde, da den rette Bøining endnu er i fuld Brug i adskillige andre Egne.

Naturligvis er Bøiningen her i mange Tilfælde forskjellig fra den danske. Saaledes i: hjælp (enten hjælp eller halv, ikke hjælp), lyda (lybde), srida (sribde), svinga (svingade), vinna (vinnade), jaga (Jagade); setja (setto), selja (selde), følgja (følgde); if. verja (værde), rybja (rubde) o. s. v. Ord som: bringa, tressa, treffa, maa her forbigaaes, da de ere fremmede og forkastelige. Blandt andet maa man her bemærke, at Passiv paa „sk“ (s) for det meste er fremmedt, at Reflexivet i det stærkformede Præsens kun har „sk“ og ikke „est“, f. Ex. trisk, fink, trengsk, bysk, — og at Imperfektum ofte har „d“, hvor Danishen har „t“. f. Ex. kende, sende, talde; spurde, kallade. Endelig mærkes ogsaa Adskillelsen af Endelserne „er“ og „ar“, som saa tit vilde blive forvekslede af Folk, som ikke kende Sproget tilfulde. Men dette gælder da paa en Maade ogsaa for det Svenske, som nemlig i dette Punkt har omtrent de samme Former som det Norske.

Fjerde Afdeling.

Orddannelse.

241. Ved Siden af de Forandringer, som høre til Ordnes Bøining, er der (som forhen bemærket) ogsaa et Omstifte, hvorved Ordet faar en anden Betydning tilligemed en anden Form eller anden Bøining og altsaa gaar over til et andet Ord, som f. Ex. naar Adjektivet flætt (o: jævn) forandres til et Verbum flætta (o: gjøre jævn) eller til et Substantiv flætta (o: en jævn flåde). Det er altsaa kun den egentlige Rod, som her vedbliver at være den samme, idet den benyttes til flere forskjellige Ord, hvoraf det ene kan ansees som Stamord, og de andre som afledede Ord, hvilke tildeels blive kjendelige ved en egen Endelse eller et tilføjet Slutningsord. Denne Omgang er kaldet Orddannelse og kan betragtes paa to Maader, idet man enten opstiller Ordene efter de Former, som de have faaet ved Afledning, eller ogsaa efter de Betydninger,

hvortil disse Afledningsformer sædvanlig henføres. Den første Maade giver Veiledning til en nærmere Indsigt i Sprogets Grundregler og indre Bygning, medens den anden Maade ogsaa har sin Nytte som Veiledning til en rigtig Udvikling og Betielse af Sprogets eget Ordforraad. Det synes derfor tjenligst at fremstille Ordbannelsen fra begge disse Sider, forsaavidt som dette kan skee uden Bidtøstighed eller Gjentagelse af det foregaaende. Vi betragte saaledes først Ordbannelsen efter Formen; idet vi afdele den i tre Grene, nemlig først Overførelse (eller kort Afledning), dernæst Afledning ved Endelser, og endelig Sammensætning.

I. Overførelse.

242. Hvad vi her kalde Overførelse, er en Afledning, som foregaar uden Endelser, det vil sige saaledes, at ingen Konsonant bliver tillagt, og altsaa ingen virkelig Forlængelse finder Sted. Det er saaledes kun Stamordets Rod, som her bliver overført i en anden Klasse eller brugt som et andet Ord. I nogle Tilfælde bliver det afledede Ord tilsyneladende kortere end Stammeordet, f. Ex. Drag, n. af draga, v.; — i andre Tilfælde kan det enten beholde den samme Længde, f. Ex. Verja, f. af verja, v., eller ogsaa faae en tilsyneladende Forlængelse ved en sluttende Vokal, f. Ex. blada, v. af Blad, n. I dette sidste Fald har det afledede Ord ofte faaet Omlyd, f. Ex. Gjerde, n. af Gard, m. eller Løysa, v. af laus, adj. Den mærkeligste Forandring af Rodvokalen findes imidlertid i de Ord, som dannes af de stærke Verber, da nemlig nogle Ord kunne udgaae fra Grundformen, og nogle fra Aflydsformerne, f. Ex. Bit, m. af bita; men Beit, f. og beita, v. a. af Formen beit. (Jf. § 100.

Anm. Ved denne Afledning betegnes sædvanlig en Overgang fra et mere naturligt og simpelt Begreb til et mere abstrakt og efterbannet eller ogsaa fra et mere omfattende Begreb til et, som er mere særskilt og begrændset. I Almindelighed er man tilbøielig til at ansee det Ord for Stamord, som efter Betydningen er det naturligeste og nødvendigeste og derfor ogsaa det mest brugelige; imidlertid er her forskellige Forholde, som her komme i Betragtning, og i visse Tilfælde kunne to

beslægtede Ord see ud. som om det ene var afledet af det andet, medens de dog egentlig ere begge afledede af et andet Ord, som nu er sjældent eller forældet. En tydelig Regel tilhører sig i de Ord, som staae i Forbindelse med et af de stærke Verber; thi da disse Verber i det hele maa ansees som Stamord, maa altsaa de beslægtede Ord være Afledninger, f. Ex. Brest, m af bresta; Bev, m af beva. En anden Regel har man i Omlyden, hvor denne finder Sted, da nemlig det Ord, som har en af de forømtalte Afledningsvokaler (§ 95), maa ansees som afledet af det, som har den tilsvarende Stammevokal, f. Ex. boma af Dom, bota af Bot, knyta af Knut. Forøvrigt maa Forholdet nærmest bestemmes efter Betydningen, som ovenfor er nævnt; og i enkelte Tilfælde kan det blive vanskeligt at sige, om det ene eller det andet er Stamordet (f. Ex. af Smal og smaka, Saum og sauma), men i flige Fald vil en nærmere Afgjørelse sjelden blive nødvendig.

• Hvor der er flere afledede Ord, maa man sjældent tænke sig Afledningen som dobbelt eller dødt i flere Led. F. Ex. Træl, n (=: strengt Arbejde) maa ikke uledes ligesåm af Træl (=: Slave), men af det mellemliggende Verbum træla^d (arbejde som en Træl), og Ordningen er altsaa: 1) Træl, m., 2) træla, v., 3) Træl n. Saaledes ogsaa: full, adj. (fuld), deraf fylla, v. (fylde), og deraf Fyll, f. (Fylningsstof); ligesaa: Fætl, m. (Baand), deraf fetla, v. (forbinde), og deraf Fætl, n. (Forbinding).

243. Af Substantiver dannes to Slags Ord ved Overførelse, nemlig Substantiver og Verber. De afledede Substantiver ere sædvanlig svagformede (tostavede med sluttende Vokal) og have ofte Omlyd; f. Ex. Leira (Reergrund) af Leir, Torva (et Stykke Grønsvær) af Torv, Væra (hvilende Åger) af Væker. De afledede Verber, som udgjøre en stor Mængde, høre samtlige til den svage Bøining, idet de, som have faaet Omlyd, sædvanlig søie sig til den anden Klasse (§ 244), og de øvrige til den tredje; f. Ex. fiska af Fisk, vatna af Våtn, Fjamba af Ramb, pløgia af Pløg.

Anm. De her til hørende Subst. ere oftest Femininer, som: Skinna, Leina, Umbra, Selma (af Salm), Hetta (Katt), Søya (Saub); — skundom Neutrer, som: Drætte (af Draatt), Erve (Arv), Kevle (Kavl), Renne (Mann), Snøre (Snor), Stamne (af Stamm); men sjelden Maskuliner, som: Ramne, Nagle, Hovde (af Hovud). Af Femin. findes enkelte med „o“ for „a“ (altsaa med haard Omlyd); saaledes: Föia (Fat), Loka (Luf), Løppa (Løpp). Perimød beholde nogle Verber

Grundbuden „a“, medens det tilhørende Subst. har „o“ —; saaledes: Dork, barka; Kos, kask; Bol, vala; Lagg, lagga; Stong, stanga.

Oversførte Adjektiver af Subst. ere forskellige til paavise. Det gamle Sprog har enkelte saadanne i Sammensætning, f. Ex. kreinlifr, fastordr, veimall; men saadanne Ord faae nu sædvanlig en Endelse, f. Ex. mangordig, saamaalig. Ved nogle Adj. som ere meget lige med et beslægtet Subst., er Afledning en noget dunkel; saaledes ved: grunn, ljøs, røm, harm, saar. I enkelte af disse Tilfælde er vistnok baade Adj. og Subst. afledt af et ældre Stamord, saaledes Djup (et Dyb) og djup, adj. af et forældet Verbum „djupa“ (at synke?).

244. Af Adjektiverne dannes ogsaa Substantiver og Verber ved Overførelse, og for disse gjælder omtrent det samme som for de Ord, som dannes af Navneordene. Hertil høre Substantiver som: *Tunge* (o: *Lyngde*) af *tung*, *Vande* (Vanskelighed) af *vand*, *Raadløysa* af *raadlaus*; — og Verber som: *letta* af *lett*, *festa* af *fast*, *tøma* af *tom*. Desuden er der ogsaa nogle Adverbier, som høre hertil, da de kun adskille sig fra Adjektivet ved en tillagt Vokal; saasom: *lengi* af *lang*, *vida* af *vid*, *stora* af *stor*.

Anm. De hertil hørende Subst. ere for det meste Femin. som: *Bratta*, *Grunna*, *Stilla*, *Bæta*, *Sylja* (af *slut*), og ellers Mask. som: *Lite*, *Unge*, *Jamne*, *Traae*, *Graae* Til Fem. høre nogle faa Ord med Omlyden *o*, som: *Solva* af *halv*, *Longa* af *lang*.

I nogle Tilfælde bliver Adjektivet overført i Navneords Form til at betegne en enkelt Ting efter dens Egenskab eller Udseende og bruges saaledes som et Slags Egennavn, f. Ex. *Stora* (den store), *Søten* (den søde). Disse Ord have den Egenskab, at de kun bruges i den bestemte Form, og at de adskille Kjønnene ved en besynderlig Forskel i Bøjningen. For Hunkøn have de nemlig den stærke Bøjning og betones som Genstavsord (efter § 161), f. Ex. *Svarten*, *Graaen*, *Rauden*, *Brunen*, *Blakken*; for Hunkøn have de derimod fuldtommen svag Form (§ 169), f. Ex. *Svarta*, *Bruna*, *Blakka*.

245. Af Verber dannes en Mængde Substantiver ved Overførelse, deels i Genstavsform, som *Sald* af *halda*, *Sogg* af *hogga*, *Bast* af *lasta*; deels i Løstavsform, som: *Leika* (Vegetoi) af *leika*, *Kvise* (Hvilested) af *kvila*. Sjældnere findes derimod Adjektiver af denne Afledning, saasom: *lut* (o: *ludende*) af *luta*, *spar* (o: *sparsom*) af *spara*, *snak* (snagende) af *snaka*.

Ligeledes Berber, som her ere dannede ved Omlyd, saasom: hengja, v. a. af hanga, v. n., Løypa (o: sætte i Løb) af laupa (løbe). Ellers findes flere saadanne Ord, som dannes efter-Aflydsformerne i de stærke Berber; men disse Ord fortjene en Betragtning for sig selv, hvorom nedenfor.

Anm. De hertil hørende eenkavede Subst. ere oftest Intetkjensord (§ 156), som: Bruf, Styr, Spel, Tap, Lat, Set, Kenn; — tildeels Mastul. som: Brest, Smell, Støyt, Steng, Lest, Sup; men seld den Femin. som: Fyll, Hjelp, Latt. De toskavede Ord ere derimod oftest Fem.; saaledes: Bløytq, Kjola, Løypa, Kenna, Velta, Vinna. Heriblandt nogle med Omlyden o' for a, som: Voda (af vada), Vola (vaka), Droga (draga).

Efter t og g faae enkelte Berber et fluttende „i“, som tildeels bortfalder i Bviningen; saaledes: veltja af vaka, viltja af vika, trengja af trenga. Et saadant i, som egentlig ikke kan betragtes som nogen Eybelse (jf. § 93), findes smidlertid ogsaa i nogle Ord, som flutte sig nærmest til et Substantiv eller Adjektiv; saaledes: herja (til Her), Hessa (Hes), glesja (glad); ogsaa i Subst. som: Retja (til Ret); Lilla (Lid), Fylla (Fyl eller Fole). Men i saadanne Ord er Afledningens noget duplet og støtter sig til visse gamle Former, som nu ikke lettelig kunne paavises.

Oversførelse af Aflydsformer.

246. I de Ord, som dannes ved Oversførelse af de stærke Berber, bliver Afledningens mere forskjellig, da den ei alene udgaar fra Roden i Stamordets Hovedform eller Samtidsform (Infinitiv og Præs. Ind.), men ogsaa fra Roden i Fortidsformerne (Imperfektum og Participium). Blandt de hertil hørende Ord kunne vi først lægge Mærke til de, afledede Berber, som sædvanlig have en paavirkende eller tildrivende Betydning, f. Ex. sætja (o: sætte, faae noget til at sidde) af „sitja“ med Formen „sät“. Ved disse Ord er det netop Regel, at de afledes af Fortidsformen og faae Omlyd efter denne, forsaavidt Vokalen er stillet til Omlyd. De dele sig altsaa i visse Rækker eller Klasser, ligedan som Stamordene (efter § 207), saaledes at den første Række har Rodvokalen „e“, den anden faar „æ“ (tildeels e), den tredie „ei“, den fjerde „ey“ og den femte „o“, som i følgende Exempler:

- 1, *slæppa* (o: lade: slippe, give løst); af *slæppa*, *slapp*.
- 2, *svæva* (faae til at sove), af *svæva*, *svav*, *Fl.* *svaavo*.
- 3, *reisa* (reise, sætte op), af *rifa*, *reis* (o: stod op).
- 4, *fløyta* (faae til at flyde); af *fljota*, *flaut*.
- 5, *lægja* (faae til at lee), af *lægja* (*læa*), *log*.

I de stærke Verber af den sjette Række (§ 215) udgaar Afledning kun fra Hovedformen og ikke fra Fortidsformen, saa at denne Form ikke har nogen Betydning for Orddannelsen.

Anm. Da denne Afledning frembyder en mærkelig Grundregel i Sproget, maa de tydeligste Exempler her i Korthed anføres. I første Række haves vi saaledes: *svetta*, *smetta*, *spretta*, *snerta*, *svelta*, *velta*, *stjella*, *smella*, *breyma*, *renna*, *kyrva*, *slæppa*, — alle med svag Bøining, ved Siden af det stærke Verbum, f. Ex. *svælt*, *svelte* (o: udsultede, lod sulte), af *svelt*, *svalt* (o: sultede selv, led Sult). I disse er altså Infinitivet ganske ligeban i det afledte Ord som i Stamordet, medens derimod Bøiningsformerne ere anderledes. Smidlertid er dog Infinitivet i det svage Verbum ogsaa en afledt Form, hvilket allerede kan sluttes heraf, at det altid har Vokalen „e“, endog i de Tilfælde, hvor Stamordet har „t“, som netop maa være den oprindelige Vokal i det stærke Verbum; saaledes i „*sprengha*“ (sprænge) af *springa*, *spring*; og „*vendq*“ af *vinda*, *vatt*, som egentlig hedte „*vand*“. (Sf. Svenssk: *springa*, *slippa*, *brinna*, *rinna*, forskjelligt fra det afledte: *springa*, *slappa*, *bränna*, *ränna*). Men allertydeligst sees dette af de ældste beslektede Sprog, f. Ex. af Gothisk *brannjan* (o: lade brænde), af *brinnan*, *brann*. Det svage Verbum findes altsaa at være Afledning af Fortidsformen af det stærke Verbum, saavel i denne Række som i de andre.

I anden Række er Afledningen vakkende. Ved Siden af det ovennævnte „*svæva*“ findes et Verbum „*væra*“ (o: faae til at være eller forblive) af *vera* (*var*, *vaaro*); samt et svagformet „*mæta*“ og „*næma*“, som dog har næsten samme Betydning som Stamordet *meta* og *nema* (hvorum f. § 211). Ordet „*sæja*“ (o: passe paa). faaar noget langt fra Stamordet „*slifja*“ og hører nærmere til et afledt Subst. Saatz; derimod er „*sætja*“ det sædvanlige Paavirkningsord, som før er nævnt. Ligesaa „*leggja*“ (lægge) af *leggja* med Imperf. *laag* (oprindelig: *lag*).

Af tredje Række mærkes: *beitta* (faae til at bide, af *bíta*, *beit*), *leitda* (af *líða*, i Betydn. gaae), *reitda* (føre med Hest, lade ride), *stleitda*, *reitda*, *drætva*, *sveitva*. Et Par Ord beholde Vokalen „t“, nemlig: *svitda*, (faae til at svide), *viftja* (faae til at vige).

Eller fjerde Række høre mange Ord, som alle ere regelrette med Omlyden „*ey*“ for „*au*“; saaledes: *brœpta* (om en vis Brydning, af *brjota*,

bräut), löyta, nöyta, tröyta (bringe til Ende, af tröta, traut), söyda (faae til at syde), fröyfa (faae til at fröfe), dröyfa, fröyfa, löyfa (af flupa, flaup), löyfa (af fluka, fauk), röyfa, löyfa, smöyfa, löyfa (∴ lade sue). Nogle bruges i en Betydning, som staar temmelig nær ved Stamordets, saasom: löyta (tilsyde), löyfa (strømme), löyfa (bruse op), löyfa (flöve), löyfa (fluge), löyfa (knuse, ligesom grupa).

Af femte Række høves kun faa Ord; bertil: tröta (drive ved Træbning, af tröta, tröb), öfa (öybföfe, af öfa, öf), föra (af fara, för), löyfa (f. ovenför). Mindre tydeligt er Slægtskabet imellem „öla“ (öyflamme) og öla, „öjola“ (smigre) og öla, „öyöva“ (afpasse) og öyöva med Fortien öv. Tydeligere Afledninger ere derimod: löjola af löla, löf (∴ frös), löyöva af löyöva (eller löyöva), löv (∴ lövte, tilstöppe); men her ere Stamordene ubetydeligt forældede.

247. De Substantiver, som udgaae fra de stærke Verber, dannes ogsaa for en stor Deel af Fortidsformen, f. Ex. Sprang, n. af springa, sprang; Sneid, f. af snida, sneid; Klauv, f. af kljuva, klauv; og tildeels af Fleertallets Form, saasom: Draap, n. af drepa, drap, draap. Men ved Siden heraf er der ogsaa mange Ord, som beholde samme Vokal som Particium og saaledes slutte sig nærmest til denne Form, f. Ex. Bit, n. og Bite, m. (med aabent i), af bita, beit, biten; Brot, n. og Brote, m. (med aabent o), af brjota, braut, broten. De fleste Afledninger udgaae fra Verberne af tredje og fjerde Række.

Anm. Til Mindelse: hidsættes Aflydens Gang i Stamordene:

Inf.	Impf.	Part.	Inf.	Impf.	Part.
1, e (ö)	a, fl. ö'	o' (u)	4, jo	au, fl. u'	o'
2, e	a	aa e' (o)	5, a (e)	o	a (e)
3, i	ei	i'			(S. § 207).

Blandt de afledede Subst. af første Række ere nogle faa med „a“, som: Kvær, Vær, Vand, Sprang; og nogle med u' eller o, som: Svult (ogsaa Svulte), Dumba, Sprunga, Smotta. Afvigende i Medlyden ere: Bruine, Rune, Spune (med aab. u) af brenna, renna, spinna. Af anden Række findes nogle med „aa“, nemlig: Naat, Naata, Gaata, Saat, Naat, Naate, Naar, Slaare, Gaava, Naam, Draap; og med Dmlyden „ö“: Öate, Övöde, Öjara, Övöva, Öge. — Af tredje Række ere nogle med „ei“, især: Beit, Leit, Reib, Streib, Sneib, Reiv, Greiv, f. (jf. Beite, Lette, Reibe); men mange flere med „i“ (aabent), som: Bit (et Btd), Rit, Silt, Entb, Rts, Stin, Driv, Riv, Örtv, Svit,

Sig, Stig (Neutra); Btte, Solbe, Rife, Grippe, Stige (Maskul.); Slita, Skrida, Driva, Riva (Femin.). — Af fjerde Række ere nogle med „au“, nemlig: Braut, Balud, Gauv, Klaus, Nauv, Graup, f. (ff. Skaut, Staup, Saup, n.; Slaute, Traute, m.); og nogle faa med „u“ (aab.): Brut, Lüt, Skuf; Fluga; men mange flere med „o“ (aab.), som: Brot, Flot, Rot, Stot, Lot, Trot, Bob, Rob, Sob, Gos, Ros, Gov, Klov, Rov, Drop, Grop, Krop, Fof, Rot, Flog, Smog, Eog. (Neutra); Brote, Flote, Sobe, Frose, Klove, Drape, Sope (Maskul.); Brota, Rota, Stota, Gofa, Gova, Stroka, Smoga (Femin.). — Til femte Række høre kun faa Subst. med o (luft), nemlig: Grov, Drog, Stob, Forä, Stova; og med Omlyden o: Före, Löfe, Droege, Löge, n.

248. Endelig er der ogsaa nogle Adjektiver, som udgaae fra Fortidsformen i de stærke Verber uden at tage nogen Endelse til sig; dog er deres Slægtskab tildeels noget dunkelt. Tydeligst afledede ere de, som dannes af Stambrd i anden og femte Række med Omlyden æ og ø, f. Ex. skjær (o: som kan skjæres), af skjera, skaarv; — tøk (o: som kan tages), af taka, tok. De Ord, som høre til de andre Rækker have en stor Lighed med Stamordets Fortidsform, f. Ex. veik (o: svag); formentlig af vika, veik; men disse Ord ere kun faa, og Betydningen tildeels afvigende.

Anm. Til Verber af anden Række henhøre: æt (aal-æt, o: altædende), sæt (kraft-sæt: altid lidende), bæ (bærende), skjær, vær (ff. gladvær), gjæv (givende), svæv (soyende), kvæm (kommende). Hertil ogsaa: mæt (o: værdig), næm (nem), fræg (berømt, egentl. omspurgt, af frega, G. N. fregna, frágum); og efter G. N. skulde vi ogsaa have: kvæb, bræv, ræk, læg, sæ (af flaa). — Af femte Række have: vø (ogsaa: vø, o: opbrusende), fœr (farende), svœr (som kan sværge), mœl (malende), tœk (f. ov.), brœg (dragende), slœg (flaaende), flœb (flaaende); og efter G. N. kunde vi ogsaa have: vœb, sl, grœv, vœg. — Under de andre Rækker kunne følgende mærkes: snærp, frapp, vand (ff. snerpa, freppa, vinda); gleib, leib, seig (ff. gliba, lida, sga); raub, nauv (ff. rjoba, nava); men ved disse Ord er Slægtskabet noget dunkelt. Forandrede ved en tilføjet Medlyd ere: beitt (bidende) og leitt (ubseende); ff. flœytt (flydende), flœygd (flyvende); dog kunne de sidste maastee henføres til et afledet Subst. (flœyta, flœygja).

249. Blandt de Ord, som dannes af de saakaldte Mellemboininge-Verber (som forhen ere omtalte i § 220), er der ogsaa nogle, som udgaae fra Fortidsformen og beholde den der-

til hørende Vokal; f. Ex. Sam (o: Enighed) af semja, samde, altfaa af Roden „sam“ med fradragen Endelse; ligesaa: Tæme, (o: Dvælse) af temja, tamde; Dul (o: Fordølgelse) af dylja, dulde. (Jf. § 98). De hertil hørende Ord ere fornemmelig Substantiver. Nogle faa Adjektiver kunne ogsaa regnes hertil, som: Kvæt (til kvætja), van (venja), tam (temja); dog synes det uvist, om disse Ord skulle ansees som afledede af Verbet.

Anm. Hertil hørende Ord ere: Tab (tebja), Tal (telja), Val, Tan, Sam, Tam, Gæv (o: en Gant), Krav, Dav, Lag (til leggja); Rub (Gaardsnavn, af rybja), Flus (flysja), Spur (i Spurbage, Spursmaal, Spurvits; jf. spyrja), Dul, Dun (o: Drøn), Run, Sum (o: Svømning), n.; — Dvale (til dvælja), Lane (tenja), Vane, Tame, Gave, m., og nogle faa Hunkjensord med Omlyden o (aab.) for a: Kvota (Elbning), Toba (Gjødning), Loga (o: Løgning); jf. Soga, for Saga, af segja, sag-be.

Ellers er det her at mærke, at der ogsaa er nogle Ord med Vokalen o (aab.), som slutte sig til et Verbum med Lydstiftet „v-u“, nemlig: Vos (til bysja), Tros (tröfsja), Spor (til spyrja), Sol (til bysja), Rob (mybja). Her kan det være tvivlsomt, om „o“ er overgaaet fra „u“, eller om Subst. er Stamord og selv har en anden Oprindelse.

Nogle beslagte Verber, med uforandret Stammevokal, ere maast nærme at ulede af Substantivet; saaledes: tana (tenja), vana, dula, buna, runa.

250. Blandt de overførte eller forte Afledningsord ere altfaa de, som udgaae fra Verberne, de fleste og mærkeligste, og især findes der en fortrinlig Udgang til Afledning af de Verber, som have Aflyd og stærk Bøining. Disse Stamord udgjøre rigtignok kun en liden Hob, men da mange af dem have en meget omfattende Betydning, kunne de tildeels faae et stort Følge af Afledningsord, som blive desmere tydelig adskilte, fordi de slutte sig til forskjellige Former af Stamordet. Saaledes udgaar, f. Ex. fra Ordet brjota (braut, bruto, bröten): Brjot (o: En som bryder), Braut, f. (Bei, Sted hvor Grunden er brudt eller jævnet), bröyta (ombryde, afbryde), Brut, m. (Brækstang), Brot, n. (et Brud), Brota, f. (Gjennembrydning), Brote, m. (Masse af Brudstykker). Ligeledes fra Verbet fara: Far, n. (Færd, Bei, Spor), Fare, m. (En som fa-

rer, f. *Gr. Nordfare*), *För*, f. (*Færd*; *G. N. för*); og fra Fortidsformen: *Sora* (*Færd*, *Spør*), *för*, adj. (*farende*, *færdig*, *færbar*), *föra*, v. a. (*føre*, *sætte i Fart*), *Söre*, n. (*Veilighed til at fare*). Og hertil kommer da ogsaa den videre Afledning ved Endelser (f. *Gr. farande*, *Farar*, *Faring*, *Ferd*, *Ferel*), hvorom i det følgende.

Ann. En Ordslagt for hver Aflydsrække kan her tilkægges:

- 1, springa: Spring, n. Sprang, n. sprengrja, v. a. Sprunga, f.
- 2, bera: — Bar, n. (?), Baar, f. bær, adj. (f. Burd, m. Byrd; f.).
- 3, bita: Bit (it), Bett, f. betta, v. a. Bit (it), n. Bitte (it), m.
- 4, fljuga: — Flauv, f. fljóva, v. a. Flou, n. Floue, m.
- 5, draga: Drag, n. Drog (o'), f. Drog (od), f. drög, adj. Dröge, n.

I enkelte Tilfælde forekommer en lignende Slagt af Ord, uden at noget tilsvarende stærkt Verbum forefindes, og i disse Tilfælde slutter man, at der har været et saadant Stamord, som nu enten er taabt eller har faaet svag Bøining. Saaledes findes et svagt Verbum „bjuga“ (o: bygne) og ved Siden deraf findes; Baug, m. bøyja, v. a. Bug, m. Bog, n. og Boge, m., alle med beslagtet Betydning, og desuden et Adj. „bogen“ (o), som har alle Mærker af et Participleum; heraf synes det klart, at „bjuga“ har haat stærk Bøining (baug, bugo, boget), ligesom det tydske: biegen, bog, gebogen. Tilsvarende heri Ordene: taug, adj. tøyja, v. a. Tog, n. og Toge, m. til et Verbum „tuga“ med Formerne taug og toget, ligesom Lydb: ziehen, zog, gezogen. Af lignende Sammenstillinger kan man slutte sig til flere saadanne Verber, saasom: melta (f. Malt, Molta, mölten), Merya (f. Mær, Skorpa, storpen), sviga (f. Sveig, sveigja, Svig, Sviga), djuga, el. duva (f. Djuv, dauv, böyva, Döv, boven), äga (Äge, Dge, øgja) og flere.

I enkelte andre Stamord ere de oprindelige Aflydsformer bleve noget forvandlede eller maaskee forvalde i det nyere Maal, medens de derimod ere tydelige i det gamle (f. S 218); og i disse Ord er det netop den gamle Form, som bør høves for die ved Afledning. Ved de Ord, som komme af Verbet „sova“, maa man saaledes minde sig om den gamle Fortidsform: svav, svavo (hvoraf: svæv, adj. svæva, v. a. og Svæva, f.); ved Ordet „koma“ maa man tænke paa det gamle: kvam, kvamo (hvoraf: kvæm, adj. Samkvæm, n.). Tilsvarende ved „meta“ paa Imperf. mat, maato (hvoraf: Maat, Maate, mat, Mata); ved „nema“ paa: nam, naamo (hvoraf: Naam, næm, Næme). Af lignende Stamord mærkes: luka (f. Löl, in. Loka, f.), laba (f. löba, v. a.), kveva, el. kvava (f. Kov, n. kvöva, v. a.)

I disse Afledningsregler finder man saaledes overalt en mærkelig Orden og Samklang og i særdeleshed en fortrinlig Benyttelse af Lyd-

skiftet i Bokaljerne. Men heraf vil det ogsaa sees, hvor ønskeligt det er at overholde den rette gamle Udtale. og Skrivemaade ved Bokaljerne, da enhver Afvigelse i dette Stykke gjør den egentlige Regel ukjendelig og forvirrer Opfatningen af Ordenes Slægtskab.

II. Afledning ved Endelser.

251. En anden Afledningsmaade er den, at en Endelse med en eller flere Medlyd lægges til Stamordets Rod, og at Ordet altsaa faar en virkelig Forlængelse, f. Ex. i Sægd, af høg; steinutt, af Stein. Disse Aflednings-Endelser, som forhen ere i Rørhed nævnte (§ 85 og følg.), findes fornemmelig ved Substantiver og Adjektiver, men sjeldnere ved Verberne, som ikke just ere modtagelige for nogen betydelig Forlængelse. De forbindes med Roden paa samme Maade som Bøiningformerne, saaledes at de udstøde en foregaaende Endevokal og et sluttende „j“, hvor dette forekommer; f. Ex. Sør-sla af søra, Byg-d af byggja. Forved enkelte Endelser, især „t“ og „d“, findes tildeels Omlyd, f. Ex. Dypt (af djup), Spekt (spak), Tyngd (tung), Grend (Granne), Ferd (fara); forøvrigt bliver selve Roden i de fleste Tilfælde uforandret.

Anm. Enkelte Ord, som dannes af stærke Verber med tilagt „t“ eller „d“, tage sin Bokal af en Aflydsform, saasom: Frøst (af frjósa), Gult (gísla), Kluft (kjuva), Qurb (bera), Sturd (stera), Stuld (stela). Ligesaa bliver Aflyden Raakende i nogle Ord paa „ning“, som dannes af Mellembøiningoverber, nemlig: Flutning (flutja), Rubning (rubja), Studning (stúða), Spurning (spyrja), Smurning (smyrja). Jf. G. N. kvadning (kvodja), tamning (temja) o. fl. Afvigende Lydsølge finder Sted i Ordene: Natnab, Fobnab, Plagnab (til: eta, foda, plögja), bog kun i saa Dialekter. Af gamle Omlydsformer mærkes: Togn og Sögn (af tegja, tag-de, og segja, sag-de), som nu ere noget sjeldne.

Omlyd forved Endelsen „ar“ (er) hører ikke hjemme i dette Sprog; det er kun en tydsk Form, som tildeels er optagen i Dansk, f. Ex. Søger, Forglænger, Forræder, Vægter, Stræmmer.

252. Af Verber afledes Substantiver med følgende Endelser: ar, el, t, d, n, ing, ning, nad, sl, str; f. Ex. Spinnar, Spinnel, Vegt, Gjern, Bign, Lesing, Lesning, Lesnad, Søyrsl, Sørsla, Vakster. Ligeledes Adjektiver paa: ad, d, t;

en, all; ande, ig (ug); f. *Ex.* lagad, Fojld, trøytt, trøyten, Fostall, Fostande, Iyðig. Dernæst ogsaa adskillige andre Verber med et tillagt „n“, som: sovna (af sova); sjeldnere med l, r, s, t, saasom: ringla, vime, dragfa, Fremta (jf. ringja, vima, draga, fremtja). Hertil hører ogsaa en Mængde Verber med Endelsen st (ast, f. *Ex.* takast); men denne Form har en egen Stilling, da den adskilles fra Roden ved de mellemkommende Bøiningformer.

Anm. Til Adj. paa en, t, d og ad, høre alle de saakaldte Participle, som efter det foranførte kunne ansees som et Slags Bøiningform af Verbet. Adj. paa „ande“ er ogsaa næsten at ansee som en Bøiningform. I Intetkjensformen bruges disse Ord ogsaa som Adverbier.

Enkelte Former som: dom, skab, semd, sam og leg, ere ikke egentlige Endelser; men et Slags Sammensætningsord, hvorom senere.

253. Af Substantiver dannes enkelte andre Substantiver med Endelsen: ing, ung og ling; f. *Ex.* Aaring, Teining, Ridling. Ligesaa en Deel Adjektiver paa: en, t, d, ad, all, utt, ig (ug), st; saasom: auren, føtt (af Fot), øygd (af Auga), hjærtad, frostall, bolutt, minnug, himmelst. Verber, som dannes af Subst., have sjelden nogen Endelse, undtagen Slutningsformen „st“, f. *Ex.* dågast.

Anm. Af Subst. dannes ogsaa enkelte Adverbier paa „om“ (egentlig en Dativform) og „es“, f. *Ex.* stundom, samstundes, betnleides. Ligeledes et Slags Adv. paa „ende“, f. *Ex.* stinendehardt (d. e. stenhærdt), isende kaldt (= iskaldt) — Blandt sjeldne Afledninger af Subst. mærkes Subst. paa „d“, som: Løvd (af Love), Umegd (af Umage).

254. Af Adjektiver dannes Substantiver med Endelserne: ing (inge), ende, d, t, le (la); f. *Ex.* Jamning, m., Leidende, n., Lengd, Tjukt, Saalke, Grønka. Af samme Ord dannes en Deel Verber med „n“ og „t“ (st); f. *Ex.* vaatna, turka (af turt), reinska (af reiu); og desuden en Mængde med Slutningsformen „st“, f. *Ex.* lengfast (af lang). Endelig dannes en Mængde Adverbier med „t“ efter Adjektivets Intetkjensform, f. *Ex.* langt, stort, litet.

Anm. Endeel Verber med „n“ er kun overførte fra Adj. paa „en“ saasom: visna (visen), bogna (bogen). Ligesaa endeel Subst som:

Lipna (lipen), Hæfna (hæten). Af bestemmente. Adj., især Ordenstal, dannes nogle Subst. paa „ung“, som: Erbjung, Fjorjung, Aattung. — Ved Sammensætning med „leg“ dannes afledede Adj. som: varleg, lifleg; og heraf dannes Adverbier paa „lega“, som: varlega (varla). Forhen omtalt i § 91.

255. Af de Adverbier, som betegne Sted eller Stilling, har der tildeels dannet sig Adjektiver med Vigningsformerne „re“ og „st“ (efter § 189), saasom: indre (af inn), ytre (ut), nærrer (nær); inst. fremst, nedst. Ved Siden heraf findes et andet Slags Adjektiver med Formen „leg“ og et mellemkomende „ar“, som vel ogsaa er en Vigningsform; f. Ex. innarleg, utarleg, nedarleg. Af samme Slags Stamord dannes ogsaa andre Adverbier med Endelsen „an“, hvorved man Tædvånlig betegner en Retning fra Stedet, f. Ex. innant (indenfra), framman; (o. fra Forsiden).

Anm. Foruden denne Form med „an“ have nogle af disse Stedsord ogsaa en Mellemform, som betegner Stillingen eller Opholdet paa Stedet; og i disse Fald dele de sig altsaa i tre Former med særskilt Betydning, nemlig 1) til Stedet, 2) paa Stedet, 3) fra Stedet. I nogle Tilfælde bliver dog Mellemformen ligedan som den første Form. Disse Ord ere følgende:

1.	2.	3.	1.	2.	3.
inn.	inne.	innan.	nord.	(nord).	nordan.
ut.	ute.	utan.	sub.	(sub).	subnan.
upp.	uppe.	ovan.	aust.		austan.
næd(r).	nædre.	næban.	vest.		vestan.
under.	(under).	undban.			
att(er).	—	attan.	hitt.	her.	hedan.
fram.	framme.	framman.	dit.	der.	dedan.
heim.	heima.	heiman.	kvart.	kvær.	kvædan.
burt.	byrte.	burtan.			

Ordet „ovan“ (o) hører ikke til „upp“, men hellere til en anden Rod (ov), ligesom Adj. ovarleg, øvre, øst. Formerne „burt“ og „burtan“ ere tilkomne i en senere Tid og have dannet sig af det gamle „braut“ (å braut), brot, brott. Disse Former med „an“ blive ellers utvivelige i Dagligtalen, da nemlig „n“ sædvanlig bortfalder (f. Ex. inna', utta', aava') og kun høres i sammensatte Ord, som: innantil, utanfraa. Noget lignende er ogsaa Tilfældet med Formen „arleg“, hvor „r“ sædvanlig bortfalder (inna'leg, utta'leg o.-f. v.). Den hertil hø-

rende Abværtsform „lega“ bliver ogsaa forkortet til „le“ eller „la“ (inna'le, inna'la); men denne Forkortning findes allerede i de gamle Skrifter, f. Ex. innarla, ofarla, nedarla, nordarla.

En Endelse „ne“ (forbum na), som ofte lægges til adskillige Adverbier, f. Ex. her-ne (høra-ne, heran, hørn), so-ne (so'n), — synes egentlig at være et Slags paavtsende Partikel, men har ellers ikke nogen tydelig Betydning.

256. Efter det forhen anførte er det Substantiverne, som have de fleste Endelser; men nogle af disse ere imidlertid kun lidet benyttede. Nest-brugte ere Formerne: ar, ing, (ring), nåd, sla; sjældnere ere: t, d, n, st(r), ke, el, ende, ung, ling. Derimod ere Adjektivernes Endelser mere jævnt benyttede, idet kun et Par Former (all, st) ere noget sjældne; medens derimod de øvrige (ad, d, t, en, ande, ig, utt) ere i megen Brug. Af Verbernes Afledningsformer er det kun „t“ og „n“, som ere i nogen betydelig Brug, foruden Formen „st“ (ast), som egentlig kan anses som et tilføjet Ord.

Anm. Nogle Substantiv-Endelser ere her forbigaaede, fordi de kun bruges i faa Ord. Saadanne ere: — de: Hølge, Naade, m. — te: Skjæfte, Gufte, m. — esta: Tænesta, Hællsta, f. — estja: Rennekja, f. — r: Løyr, Grodr (Gror), m. — erne: Elverne, n. — ald: Kjer-ald, Havalb, n. — elde: Naælde, Krefelbe, n. — la: Kibla, Fjorsolla, f. — an: Fangan, Drifkan, n. — end: Btend, Bifend, f. — ang: Farang, Havang, m.

Derimod er der to eller tre Endelser, som nu ere meget i Brug, men hvis Afkomst her er tvivlsom, da de ikke høre til Sprogets gamle og ægte Former. Den ene er Formen „heit“, f. Ex. i Friheit, Kærligheit. Dette „heit“ er egentlig et Ord, som her skalde hedde „heid“ (ff. Angelsk. hād, Eng. hood, Holl. hoid), men som dog er optaget i den høitidske Form, da man rimeligvis har troet, at det var i Slægt med „heita“ (hedde, kaldes). — En anden Form er „else“, f. Ex. Hembelse, Rettelse; denne Form findes rigtignok i et Par Ord i det gamle Sprog, men synes forøvrigt at være fremmed og er desuden en ubekvem Form. — En tredje Endelse er „ri“, f. Ex. i Fiskeri, Brenneri; dette er egentlig en romansk Form (ia, ie), som man har forbundet med germaniske Ord, især med saadanne, som slutte med „r“, og da den saaledes haabe er grundløs og tillige meget støvende i nordiske Ord, er den endnu mere forfæstelig end nogen af de andre.

III. Sammensætning.

257. En tredje Afdeling af Ord-dannelsen er Sammensætningen, hvorved et Ord forbindes med et andet, saaledes at de begge tilsammen kunne bruges som et eenligt Ord. Denne Maade har tildeels nogen Lighed med Afledningen, da nemlig Slutningsordet i nogle Tilfælde har en saa omfattende eller svævende Betydning, at det kun bliver opfattet som en Endelse; f. Ex. i Ordet Ungdom, hvor „dom“ kun betegner en Egenkab eller Tilstand. Men i de fleste Tilfælde beholder dog Slutningsordet sin særegne Betydning, saaledes at det kun bliver nærmere bestemt og afgrændset ved det Ord, som sættes forved det; f. Ex. i Gran-Skog, o: Skov som bestaar af Gran-træer. Og fra Formens Side er det sluttende Ord altid at ansee som Hovedordet, da nemlig dette altid beholder sit Klasse-mærke og sin Bøining ligesuldt i den sammensatte Stilling, som naar det staar alene. Hvis dette Ord f. Ex. er et Substantiv, da bliver det sammensatte Ord ogsaa Subst. med samme Køn og samme Bøiningsformer, som om det sidste Ord stod i eenlig Stilling.

Anm. Hvorvidt to Ord ere sammensatte eller ikke, kan sædvanlig skjønes af Betonningen; dog kan det i enkelte Tilfælde blive noget tvivlsomt. Hvor to Subst. forbindes ved en Genitivform, men begge betones lige stærkt, maa de ansees som adskilte, f. Ex. Ets Bøn, Manns Færd, Manna Rinne, ein Ero Mann (o: en Sødermand). En Præposition og et Subst., som begge danne en Udfyldning i Sætningen, ansees ogsaa rettest som adskilte, f. Ex. i Dag, i Hov, i Sel, aa Stab, um Vord, til Meins. En betonet Præposition, som sættes forved et Verbum, men egentlig figter til et ubeladt Ord, maa ogsaa ansees som fraskilt; f. Ex. Der vandt at ved gjera (= gjera ved det); det er mangt um tenka (= at tenka um det). En Partikel, som forbinder sig med Verbs Egenstabsform (Particip), ansees derimod som sammensat med denne; f. Ex. ut-faren, inthlagd, framsett o. T. o. Dog er denne Sammensætning temmelig løs, hvorom senere.

258. De Slutningsord, som have den største Lighed med Afledningsformerne, ere fornemmelig Substantiver og Adjektiver, hvoraf nogle i Sammensætningen faae en dunkel Betydning, saa at de sædvanlig kun betragtes som en Endelse, og andre derimod kun bruges i Sammensætning og ikke som eenlige Ord.

De vigtigste af de hertil hørende Substantiver ere: dom, Skap, leike, semd (af Adj. sam), og løysa (af Adj. laus); f. Ex. i Manddom, Trusksap, Storleike, Leidsemd, Endeløysa. De mest brugelige af de hertil hørende Adjektivformer ere: leg, sam, laus; f. Ex. vanleg, langsam, endelaus. Af disse sidste dannes ogsaa Adverbier paa: lega, samr, laust; f. Ex. vanlega, langsamr, endelaust. Forøvrigt bruges mange andre Former paa samme Maade, men ikke i saa mange Tilfælde.

Anm. Andre Subst. som høre hertil, men som tilbeels forekomme meget sjelden, ere følgende:

a) Tilstand, Egenkab.
 aatta: Vibatta, Beberaatta.
 dage: Barbage, Spurbage.
 bome: Herrebome, Meisterbome.
 bag: Aarbag, Buhag (?).
 baatt: Beberbaatt, Tilbaatt.
 lag: Aagnalag, Landslag.
 lynde: Suglynde, Godlynde.
 veg: Aarveg, Jordveg.
 vist: Husvist, Heimvist.
 være: Bebvære, Samvære.

b) Sag, Ting, Person.
 aule: Ordbauke, Synbauke.
 emne: Maalemne, Mannsemne.
 fang: Erefang, Husfang.
 maal: Solsmaal, Dulsmaal.
 kab: Bønskab, Lovskab.
 hue: Haughue, Dalahue.
 fare: Nordfare, Framfare.
 sete: Busete, Gaasete.
 menne: Ungmenne, Godmenne.
 nøyte: Matnøyte, Tegnøyte.

Af Adjektiver, som høre hertil, mærkes følgende: bær (landbær, subbær), dømb (Hosdømb og fl.), felt, feigb. (og fengen). Hænd (Hællhænd, grasthænd), kynd (smaakynd, godkynd), laaten, leitt (langleitt, raubleitt), lynch, næm, røn (landrøn, utrøn), sett (hardsett, trængsett), voren (Hensvoren, storvoren).

259. De Ord, som udgjøre den første Deel i Sammensætningen (Ophavsordene), ere af langt mere forskjellig Art, da næsten alle Slags Ord kunne sættes i denne Stilling. Adverbier og andre Partikler, som ellers ikke komme i Betragtning ved Orddannelsen, blive endog særdeles meget brugte som Ophavsord, især til at betegne en Omstændighed, Stilling eller Retning ved den Ting, som nævnes ved Slutningsordet; f. Ex. Framsida, o: den Side som vender fremad. Ligesaa bruges Verber i samme Stilling, især til at betegne, hvad en Ting bruges til; f. Ex. Kvilestad, o: Sted til at hvile paa. Adjektiverne bruges deels i sin egentlige Betydning af Egenkab,

og deels om en Omstændighed, som ellers udtrykkes ved Adverbium, f. Ex. nykommen (o: nyelig kommen), snargjort (snart gjort). Og endelig bruges Substantiverne i samme Stilling til at betegne det, som en Ting tilhører eller er bestemt for, og forøvrigt i meget forskjellige Betydninger, som her for Kortheds Skyld maa forbigaaes.

Pronomener og Konjunktioner bruges ikke gjerne i Sammensætning.

Anm. Nogle Partikler og andre Ord, som enten bruges alene i Sammensætning, eller som i denne Stilling have en egen Betydning, maa her anføres:

and (o: imod), f. Ex. i Andstrøm, Andvind, andfætted.

att (om en Tilslutning): attaat, attved, attpaa, attyver.

aub (o: kettelig): aubfjend, aubsebb. Jf. aubmjul, aubvar.

aa (o: paa, over, til): Aalæbe, Aalag, aabøta, aamuna.

aar (o: tidlig): aarvat, aarleg. (Ejelden).

før (i værre Betydning): Førland, Førpeder, forvilja. Ellers med Betydning „for meget“: forvaksen, fordriven, fortenkt.

t (ved Adj.): tgrøn (o: grønagtig), tblaa, tsvart.

mis (Subst. Miss, o: Felt): Mistak, Misantne, misbugsa.

or (ud, af): orsaka, orminnast, orventes.

ov (overmaade): Ovverf, Ovfrøst; ovrik, ovstor.

sam (tilsammen): Samlag, Sameiga, samraaba.

ff (o: altid, el. overalt): ffull, ffvaat, ffregna, ffreidd.

tør, med o' (o: vanskelig): tornem, Torføre.

u (som Regtelse eller Modsatning): Uro, ulkf, urædd; (ogsaa med værre Betydning): Udyr, Ugras, Uaar.

van (om en Mangel): Vandelsa, vansøy, vantakta.

vaa (med værre Betydn.): Vaabøn, vaalynd, vaabøv.

ør (forstærkende): ørliten, ørgamall, ørung.

Endvidere kunne følgende mærkes: — aal (af all): Aalmuge, aalgrøn, aalvaat. — ein (mere langtønet end Talordet): Einhole, einøyg.

— tví (tvø): Tvíbratte, tvílagd. — faa (faatt, o: lidet): faamælt, faakunnig. — fjøl, og mang: fjølment, mangment. — tid: tidgjengd, tidmælt. — fjeld: fjeldfengd, fjeldfjunt. — frum: Frumvyrter, frumvaksen. — fjð: Fjðgro, Fjðkast. — mid (i'): Midvifa, Midsumar. — høpe: Høpemart, Høpetrig. — kapp: Kapplaup, kappro. — Jf. Mein, Raub, Stam, forbundet med Verber, som: meinhalba, meinstra; naubfalka, naubtruga; flammva, flammflaa.

Endelig forekomme nu ogsaa adskillige Ord med en begyndende Partikel, som er fremmed for det gamle Sprog og som i en senere Tid er ind-

kommen fra det Tydske. Saadanne Partikler ere: *be, an, er; f. Er.* i *behalda, betentfa, bespara: ansøfja, anffaa; erfaren, ernæra.* Hertil hører ogsaa Ordet „*for*“, såavdt som det er dannet efter det tydske „*ver*“ og ikke har nogen klar Betydning; *f. Er.* i *forføfja, førretta, forgylla.* Ligeſaa „*und*“, som Tillempting af det tydske „*ent*“, som *i: unbgjelda, unbfjaa, unbfkjda.* Et Par andre Ord, nemlig „*gien*“ (egentl. *giegn*) og „*veder*“, ere egentlig ikke fremmede for det gamle Sprog; men de ere nu ſjældne (som i *Gjengjeld, Gienſlag; Vederlag, vederfarast*), og deres Betydning er forvunſket, ſaa at de her kunne ſættes ud af Betragtning.

260. Det første Ord i Sammenſætningen er ſædvanlig udelukket fra al Bøining og fra al Forbindelse med andre Ord i Sætningen udenfor det Ord, ſom det er ſammenſat med, da nemlig Slutningsordet alene opſtiller ſig ſom Sætningsled og beholder ſin egen Bøining uſvækket. For en ſtor Deel er det ſaaledes kun Roden af det første Ord, ſom bruges i Sammenſætningen; imidlertid er dette dog ikke altid Tilfældet. Betberne beholde i denne Stilling ſædvanligſt en Endevokal (*e*), ſom ſenere vil viſes. Adjektivet faar ſtundom ogsaa en Endevokal, ſom nærmest ſvarer til Ordets Endelse i den beſtemte Form (§ 184). Subſtantivet faar meget ofte en Endelse, ſom rietop falder ſammen med Ordets Gieform eller Genitiv og alſaa er en Bøiningsform. Dette indtræffer helſt ved viſe Klaſſer af Subſtantiver, iſær ſaadanne, ſom betegne eenlige og let bemærkelige Ting; men undertiden kan dog det ſamme Ord bruges deels med og deels uden Genitivform, *f. Ex. Landsveg, og Land-vind.* Det første kaldes den uegentlige eller løſe Sammenſætning, det andet kaldes den egentlige eller faſte Sammenſætning.

A. n. m. I nogle ſag Sammenſætninger af pronominale Adjektiver beholde begge Ord ſine Bøiningsformer; ſaaledes: *eitkvær, i Neutrum eitkvært; annantkvær, annatkvært; mængeln, mangtelt; halvannan, halvtannat* (§ 197). I et Par Tilfælde er en Dativform ſammenſat med en Partikel, nemlig: *di-fyre* (*o: derfor*) og *tv-fyre* (*hvorfør*). *Jf. diltit, dinaft, dibelber;* og med Genitiv: *beſsutan, beſslumkom;* dog ere diſe Sammenſætninger meget løſe og ſaa at ſige kun tilføneladende. Om Sammenſætning med „*der*“ og „*her*“ (*f. Ex. dermed, hermed*) vil ſenere blive talt. I Almindelighed maa det bemærkes, at her ikke findes ſaa

mange Slags Sammensætning som i Radosprogene; saaledes holdes Partikler og Verber sædvanlig adskilte, f. Ex. braga fráa (frabrage), leggja av (afslæge), taka mot (møbtage), standa fyre (forestaae), setja saman (sammensætte); undtagen i Participium, hvor Partikelen sættes først, f. Ex. fráa-bregin, avlagb, mottelen.

Sammensætningsformer.

261. Den betydeligste Forskjel i Formerne finder Sted ved Substantivet i Sammensætning med et følgende Substantiv, da nemlig det første Ord ofte opstilles med Genitivform i den løsere Sammensætning (§ 180). Denne Form viser sig tydeligt i de stærkformede eller eenstavede Ord, som saaledes antage følgende Endelser:

Neutr. „s“, f. Ex. Aarstal, Livstid, Landsfolk,

Masc. 1) s: Dagsleid, Mannshøgd, Kongsgard.

— 2) at: Sønarson, Matarmaal, Skogarteig.

Fem. ar: Sandarbak, Solargang, Sønarfolk.

Hertil kommer ogsaa en Fleertalsform, som indtræder, naar Tingen ikke tænkes som ganske eenlig, men mere som en Fleerhed eller Mængde; og denne Form ender egentlig paa „a“ i alle Røn, f. Ex. Landafred, Dagatal, Sandaskifte. Imidlertid er Endelsen vallende i de Tilfælde, hvor den kun bestaar af en Vokal; saaledes ogsaa i Tostavellesord paa „e“ og „a“. Jintetkjønsord paa „e“ beholde med Rette sit „e“, f. Ex. Epletre, Beltestad, og faae stundom ogsaa et tilføiet „s“, f. Ex. Vitnesmaal, Merkesgard (§ 176). Hunkjensord paa „e“ skulde derimod i denne Skilling have „a“, f. Ex. Nakke, Nakkebein (§ 162), og Hunkjensordene paa „a“ skulde her egentlig have „o“ (eller u), f. Ex. Klofka, Klofkeslag (§ 169); men disse Regler ere nu noget vanskelige at overholde, da nemlig baade „a“ og „o“ almindeligt vil gaae over til „e“.

Anm. Den sædvanlige Overgang af „a“ og „o“ til „e“ er forhen omtalt (§ 112, 180). Formerne med „a“ findes helst bevarede i den søndre Deel af Bergens Stift; Formen med o (u) høres tydeligt i Sandanger (§ 172). I det Søndensjælske har man ellers mange Sammensætninger med „a“ og „u“ (o), men kun i saabanne Ord, som have Udværgningslyd (§ 113) eller langtonet aaben Vokal i Roden, f. Ex.

Saga-blom, Revasslag, Følafot; Furuftog, Røttuft, Svøpufflag; medens man derimod i andre Lybftiklinger kun har „e“, f. Ex. Laavebru, Læmetal; Visebot, Hælleberg. b- f. v Det er faaledes „e“, som nu er den almindeligfte Sammensætningsform for Lofvælsesordene, ligesom i adskillige andre Tilfælde, hvorom nedenfor.

Ogsaa Formen „ar“ bliver ofte utydelig derved, at „r“ bortfalder (§ 139); f. Ex. Retta'bot, Mata'maal, o. f. v. I det Søndenfielbste bruges ofte endog „e“ for „ar“, f. Ex. Solegla (Solarglad), Gutehaan (Gutarbårn); medens man derimod paa andre Steder adskiller-Formerne ved at sætte „a“ for ar, og „e“ for a (f. § 172). — I enkelte Ord er „d“ kommet i Stedet for „ar“, f. Ex. Raals-odd (Hebre Raal-odd); især findes dette ofte i de Hunkjønnsord, som ende paa „ing“, hvor det maaste kunde optages som almeengyldigt; f. Ex. Føringmann, Finningsløn. Imidlertid findes dog ogsaa Formen ar (a) paa enkelte Steder, saaledes i Bergens Stift: Bøtinga(r)traad, Føbingar-rid, og Itgnende.

Nogle faa Hunkjønnsord, som i G. N. endte paa „ir“ (§ 162), beholde med Rette sit „e“; saaledes: Etne-tvist, Tyrne-ftog, Terredåg og Terresdag (som ogsaa er rigtigt). Et Par Intekjønnsord paa „a“ have beholdt det gamle Fleertals-Benitid med „n“ (§ 174), saaledes: Augnalo, Dyrnabaar.

Ellers er at mærke, at naar Slutningsordet begynder med en Vokal, bliver den foregaaende Endevokal utydelig i Talem; f. Ex. Løveunge vil blive udtalt som „Løvunge“. Jf. Havre-aaker, Duse-egg, Snøre-ende o. f. v. Den tilføjede Vokal ved Genstavelsesordene kan i dette Fald ofte ubelades, f. Ex. Fift-aat, Fugl-unge.

262. For en stor Deel sættes dog Substantiverne i den faste Sammensætning; saaledes at kun Roden, uden nogen Endelse, forbindes med det følgende Ord. Blandt andet finder dette Sted ved de fleste Stofnavne og Samlingsord (Kollektiver), f. Ex. Malm-omn, Steingard, Sandjord, Doggfall, Regndag. Dernæst synes det at falde naturligst, naar det sluttende Ord er dannet af et Verbum og betyder en Paavirkning, f. Ex. Stogbrug, Landmæling, Sandfylling, Mannval, Manddragp. Ellers findes denne Form ved en stor Mængde af Intekjønnsordene og forøvrigt i mange Tilfælde, som vanskelig kunne samles under nogen Regel. Forsaavidt som Betydningen tillader det, er denne Form ogsaa at foretrække i adskillige Tilfælde, hvor den gamle Boiningsform er bleven uty-

delig; saaledes: **Skalbrød** (bedre end **Skalebrød**), **Strengspil** (for **Strengjespil**), **Skjeggrot** (for **Skjeggjerot**) og **delige**.

Anm. Ogsaa enkelte af de Ord, som ende med Vokal, kunne sammensættes paa denne Maade, saaledes at Endevokalen bortfalder. Denne Fortørring findes oftest ved Hantjensord; saaledes: **Grann-folt** (**Granne**), **Sag-gard**, **Laav-bril**, **Dr-høna**, **Strang-uld**, **Evang-siba** (jf. **Maandag**, **Endskap**, **Frendskap**); — flerbne ved Ord af de andre Kjen, som: **Bjoll-ku** (**Bjolla**), **Rvig-kals**, **Kug-lefte**. Jævnfør **G. N. oiklid** (til **oikja**), **haglendi**, **magfylli**, **frøndbót**, **flandbod**. — Som bekjendt bruges denne Form meget ofte i **Svensk**, f. **Er.-bondson**, **tinglas**, **naabenz**, **skolbol**, **visbol**, **Kockslag** o. s. v., ved Siden af adskillige gamle Former med „a“ og „o“ (a), som: **åndamål**, **vandamål**; **qvinnoføn**, **fibokjede**, **vedoføn**, **salubod**, **ladugård**; — og enkelte forbundne Former med „e“, som: **banesår**, **andebrag**, **tankebilb**. (Jf. **rättegång**, **martegång**, **ättefaber**).

Sammensætninger, som ere altfor besværlige for Udtalen, som f. **Er. Frägtgods**, **Lufdrag**, **Kunststykke**, burde man søge at undgaae. Hos Almuen blive saadanne Ord enten ganske vragede eller noget afstumpe i Udtalen, f. **Er. Loffstova** for **Loffstova**, o. s. v.

Ved enkelte Ord, som reitest sammensættes paa denne Maade, findes visse Afvigelser i Bygdemaalene. Saaledes har man i **Telemarken** mange Intetjensord med „s“, som: **Bråuds-letv**, **Blodsdrope**, **Søys-laff**, **Regns-el**. I enkelte lignende Ord tillægges et „a“, som er vanskeligt at forklare; saaledes **søndensjeds „Kolasett“** (o: **Kulsæt**), og i **Bergens Stift**: **Togastubbe** (**Tongstump**), **Robatøysa** (**Robløshed**); reitere: **Kolselt**, **Togstube**, **Robløysa**.

En anden Sag er det, at eet Ord kan have to eller tre Former med forskjellig Betydning, nemlig en med Genktiv i Ental og en med Genktiv i Fleertal eller uden Genktivs Begreb. Exemppler herpaa ere: **Mannsværl**, **Mannastifte**, **Mannal**; **Sanbarlegg**, **Sanbalag**, **Sandsag**; **Sorbarbreng**, **Sorbagods**, **Sorbrud**; **Barnsfostra**, **Barnalag**, **Barnom**; **Landsmann**, **Landamerke**, **Landsverja**.

263. I disse forskjellige Sammensætninger bliver Ordets Rod for det meste uforandret; imidlertid findes der dog nogle Undtagelser, som have sin Grund i den gamle Bøining. For det første er der nogle Ord, som have Omlyden: a til o' (§ 171) og som netop beholde „a“ i denne Form; saaledes: **Tanngard**, **Laggaband**, **Navahogg**, ved Siden af: **Tonn**, **Logg**, **Nov**. Dernæst er der nogle, som i Sammensætningen faae et sluttende „i“ (§ 172); saaledes: **Vessa-tange** (hest i-Fleertal), **Zessar-**

stad, Skjelsasand, ved Siden af: Nes, Ses, Skjel. Og endelig kunne nogle af de Ord, som ende paa „el“, faae en Sammenbragning i Endelsen, f. Ex. Lyflahont (Lyfel), Onglamakar (Ongul el. Ongel).

Ann. Et Par afvigende Former ere forhen nævnte, nemlig: Marar af Merr, og Durar af Dyr (§ 172); ligeledes: Bais for Batns (§ 56). Enkelte andre Dverge gaae hvide tun at ansee som Dialektformer, f. Ex. Fabefolk, Bakkedag, Jarband, Galkraa, Splring; som rettelig hebbe: Fabrefolk (o: Fabreneslagt), Bakkedag, Jarband, Galkraa, Splring.

Da den gamle Regel for Omlyden „a—o“ er bleven meget forbunklet, gives der nu ikke ret mange Ord, som ombytte o' med a i denne Form. (Jf. § 171). I det gamle Sprog havde Sammensætningsformen altid „a“, enten Genitiv-Endelsen fulgte med eller ikke; f. Ex. sök, sakergift, saktal; önn, annfridr; jörd, jördriki; sjödr, sjädrklædi; mödr, mädrskinn; björn, bjärnveidi, ö. s. v. De Ord, som nu almindelig behöve dette Vokalfifte, ere derimod tun saa; da nemlig Lyden „a“ tildeels ogsaa indtræder i Stebet for „o“, f. Ex. Aff (Aff), Affabein. Derimod findes flere Exempler i enkelte Bygder, saasom: Önn, Annvika (Höyannvuku, i Snaasen); Höyd, Hanbamagt Sogn og fl.); Rönb, Ränbaas (Sjl.); Gorn, Garnaflav (Ganneflav, Sdm.); Jorb, Jarbarferb (Jaraker, Sogn); ff. Baka(r)gar(b)en, det samme som „Velle“, Dativ af Boll (Sdm.). I de Ord, hvor Lyden o' (eller ö) er bleven herskende (efter § 102), vil derimod denne Lyd ogsaa vedblive i denne Form; f. Ex. Bombfyll, Spongslæbe, Tongslime; Bottgull, Björnfeld, Rjölbrag, o. s. v.; saa at en Gjenoprettelse af den gamle Regel ikke let kan paataenkes.

Den Halvlyd, som (efter § 64) ofte indflydes, hvor et sluttende r, l og n, kommer efter en anden Medlyd, bliver ogsaa staaende i denne Form, f. Ex. Akterkaal, Sæterveg, Timbrerlass; dog findes paa nogle Steder en Afvigelse, saaledes at et „e“ tillægges efter den sidste Medlyd; saaledes i Söndmör: Akterkaal, Sæterveg, Timbrerlass. I Sammel Nörss staar denne Sammensætning uden nogen Vokal, f. Ex. søtrbäd, timbrlass, akkerarl, bakstrkona, fingrull, seglböt, nafaböt. Imidlertid er det rimeligt, at Udtalen har häst en Skjelpevokal forved den sidste Konsonant.

Hantjansord paa „te“ og „ge“ kunne udtales med ti og gi, naar de staae alene (§ 162), men i Sammensætning faae de altid haardt t og g, om endog det følgende „a“ er gaaet over til „e“, f. Ex. Bakkie, Bakkilag; Fangje, Fangebus; Makke, Makeløysa; Agle, Ageløysa. De Hantjansord, som ende paa t eller g, og som i Fleertal faae ti og gi

(efter S 163), beholde derimod dette „j“ i Sammensætningen, f. Ex. Ragg, Raggjarbyrd; men i disse Ord vil Endevokaler almindeligst blive „e“, f. Ex. Sefsto, Døfsefloft, Beggjesmid. Rigtignok findes Formen med „a“ tildeels (især i Søndre Bergenhuus Amt), men i enkelte Ord, f. Ex. Beggjevær, synes intet andet end „e“ at forekomme. Dette er egentlig en ubelig Form, da det netop maatte synes mest nødvendigt at beholde de haarde Vokaler (a, o) efter „j“, ligesom ogsaa efter „k“ og „g“: f. Ex. Duffslag, Beggjaband; if. Kyrtjoveg, Lungomaagl, Follaslag. Men alligevel har dog Lyden „e“ faaet en saadan Oervægt, at en anden Form nu almindeligst vil synes skøndt, saa at det her er vanskeligst at komme tilbage til den gamle Form.

Et saadant „e“ findes ellers nu i adskillige Tilfælde, hvor man kunde være tilbøjelig til at ansee det som en Hjælpelyd eller Sammensætningsvokal, især for et gammelt o (u), f. Ex. Saalebod, Gladtemann, Ekefjög, Bjørkeflog, Mjøllemat, Dnnetid, Dspeflog. (If. Fjordefoll, Hjortebørn). En Sammensætningsvokal, adskilt fra Genitiv, findes rigtignok i gamle beslagede Sprog, men i Dagmel Norsk synes den ikke at have Sted, hvis man ikke hertil kunde henføre det „u“ (o), som findes i saadanne Ord som skuldunaur, sesannaur, råduneyti, og lignende. Nu er det vistnok saa, at hvis man endelig skulde have en saadan Hjælpelyd, da burde det helst være en haard Vokal (a eller o); men imidlertid kan man ogsaa sige, at dette „e“, som man nu er vant til, har en vis Fordeel deri, at det netop ved sin Svagheb er ganske passende til et Skillemærke imellem to sammensatte Ord. Og ialtså er det neppe længere muligt at faae dette „e“ oockalt bortskaffet og ombyttet med ældre Former.

264. Naar Substantivet sammensættes med Ord af en anden Klasse, kommer det oftere i den faste Sammensætning uden Endelse. I Forbindelse med et paafølgende Adjektiv sættes Genstavelserordene oftest uden noget Tilfæg; f. Ex. mannstet, handfast, aarvifs; og Former med „s“ og „ar“ ere saaledes noget sjeldne, som: aaragamall, vatsfull, botnarlaus. Løstavelserord, som ende med Vokal, faae derimod sædvanlig den samme Form, som naar de forbindes med Substantiv, f. Ex. makalaus, legokjær (el. legekjær), vitnesfast (el. vitnesfast).

Med et paafølgende Verbum forbindes Substantivet alleroftest uden nogen Endelse; f. Ex. handfara, rothogga, landslysa. Dog beholde Løstavelserordene sin sædvanlige Sammensætningsform, saasom: makastifta, helleleggja.

Anm. I de mange Sammensætninger med „laus“ er Formen „s“ meget sjelden, saasom i: vatlaus (vandløs); derimod findes ofte „ar“, som: matarlaus, vidarlaus, rettarlaus. Ellers bruges ogsaa andre Former ligesom ved Subst. f. Ex. idnlaus, sykklaus, drengklaus. (Debre: sykklaus, drengklaus). — I Forbindelse med Formen „leg“ bruges flere Endelser, nemlig „s“: mannsleg, barnsleg, kvardagsleg; — „ar“ og „a“: munarleg, naubarleg, agaleg, offaleg; og „e“: manneleg, folkeleg, narreleg, maateleg. Det sidste staar vistnok ofte i Stedet for et-gammelt o (u); jf. G. N. vadhlegr, eighlegr, matulegr, naudulegr, hörmulegr. I endeel Ord, hvor det synes optaget efter Dansten, kunde det helst udelades, f. Ex. and(e)leg, gudleg, fredleg, daudleg, sebleg, kjoleg, Kamleg.

Af sjeldne Sammensætninger med „s“ og „ar“ ved Verber mærkes: badtsro, vatsbera, botnarsetja.

265. Adjektiver sammensættes almindeligst uden nogen Endelse med et efterfølgende Ord; saaledes med Substantiv, f. Ex. Storbæat, Ungskog, Langhøy o. s. v.; ligesaa med Adjektiv, saasom: kvitblakk, ljósgraa, myrkrand; — og med Verbum, saasom: rettleida, fullføra, halvblanda. Af Undtagelser mærkes, at der ofte indskydes et „s“ forved Adjektivformen „leg“, f. Ex. oudsleg, godsleg, illslæg, reinsleg, tydsleg. I Sammensætning med Substantiv gives derimod afstillelige Tilfælde, hvor Adjektivet ender med en Vokal, især „e“, f. Ex. Littlefinger, Fasteland; men dette synes da at være en løsere Sammensætning, hvor Adjektivet tænkes opstillet i den bestemte Form.

Anm. Afstillelige Forbindelser af Adj. og Subst., som kun bruges i den bestemte Form, kunne snarest betragtes som løse Sammenstillinger, f. Ex. Gamlemannen, Kuleguten, Nyegaten, Betnevegen, Rangesbda, Saaresbda, Gamlefolket, o. s. v. Noget Ligebød hermed have afstillelige Stedsnavne, saasom: Littlefand, Mykleby, Slettebø, Flateland, Langedes, Langesund. (Jf. G. N. Langidalr, Digridalr, Lillifjördr, Breidamyrj, Svartaland, Hvitanes, Lillahefad). Men paa nogle Steder, især i Bergens Stift, bruges ogsaa en stor Deel andre Ord med „e“, f. Ex. Storebaat, Snarehavre, Svartetrast, Kviteblad, Ketnevatn, Blaquegrfjot; og for enkelte Ord synes denne Form at være almindelig i Landet, saasom: Langeleik, Letteforn, Myrkeløst. (Jf. G. N. fastaland, brådasöt, myrkvastofa, hvitavadir, hvitabjörn).

Adj. paa „en“ faae i denne Stilling sundam Endelsen „ne“ saa-

som: Rognesmat, Rødnegræs, Galneferd; eller bruges dog ogsaa Formen „en“, og i visse Tilfælde er denne netop den rette, (sær forøved „dom“ og „kap“; f. Ex. Kristendom, Eigenskap I Forbindelse med et andet Adj. bortfalder Runedom Endelsen: saaledes: valbendt (valent), gisten (gisen), gal-laaten. Imidlertid blive disse Ord ikke meget brugte i Sammensætning.

Et Par Ord blive sædvanlig forkortede i Sammensætningen, nemlig „jam“ og „hal“, som her almindelig hedde „jam“ og „hal“, endog forøved en Vokal, f. Ex. Jam-albre; hal-eten. (Jf. det almindelige „sjøl“ for „sjolv“). Skrivemaaden „jam“ er meget gammel og synes fremdeles at være tilkæbelig; derimod bør nok „halv“ skrives fuldt ud, dog det ellers kunde misforstaaes.

266. Verber, som sammensættes med et efterfølgende Ord, faae oftest Endelsen „e“; saaledes med Substantiv, f. Ex. Velte-sjøl, Slipestein, Kviledag, Læreboq, Livemaate; og ligesaa med Adjektiv, som: Kviletrengd, reisefør, vitekjør. Ellers findes ogsaa en kort Form uden Vokal, f. Ex. Farveg, Drag-seng, Brennhte; men i dette Fald kunde Ophavsordet maa- skee ansees som et afledet Substantiv. Desuden forekommer ogsaa en Form med „ar“ eller „a“, f. Ex. Kennarbeffe, So- vardag, Spyrjarstova (o: Sted hvor Katekisering holdes); Kostasam, Strævasamt o. s. v.; hvor Ophavsordet rimeligviis maa betragtes som Substantiv. (Strengt taget, kunde man maa skee endog sige, at selve Formen med „e“ tilhører et afledet, tildeels ubrugeligt, Substantiv, og at det egentlige Verbum ikke sammensættes med et efterfølgende Ord).

Anm. Her er Vokalen „e“ saa sit rette Sted og svarer ganske til den gamle Form Jf. G. R. sondibréf, lærisevinn, kennimadr, festi- band, rennidrif. Ellers har det gamle Sprog ogsaa den forkortede Form, f. Ex. farvegr, dragreip, gangvegr, brennheitr.

Af Formen med „ar“ og „a“ kunne endnu mærkes: Bisargut, Skentfarvein, Dansarnatt, Dragarkst, Bakkarbatn; Bentabøger (vel rettere: Bentar-b); Skrapalass; vaagasam, bestasamt. Formen med „ar“ synes at passe bedst efter f og g, hvor Lyden „e“ er mindre heldig, forsaavidt som f og g skal udtales reent eller haardt; imidlertid har man her ogsaa Afgang til den forkortede Form (saavidt den falder be- kvem nok for Udtalen), f. Ex. Skat-tein, Ref-vid. Gangveg, gangljøs, vaagasam; Baagsfemb.

De øvrige Ordklasser behøve her ikke nogen særskilt Betragtning.

Om Formen „ar-leg“ ved nogle Adverbier er forhen talt (§ 255); om Sammensætnings-Partiklerne ligesaa (§ 259).

IV. Ordannelse efter Betydningen.

267. Den foregaaende Fremstilling har kun været en Oversigt af Ordannelsen efter Formen (§ 241); men de forskellige Afledningsformer blive ogsaa benyttede som fælles Nævner for visse Betydninger eller Begreber, og det kan derfor have sin Nytte at tage en kort Oversigt af disse Betydninger med de dertil hørende Former. I denne Oversigt maa de forhen opstillede Afdelinger staaes sammen til een; den korte Afledning eller Overførelsen falder her sammen med Afledning ved Endelser, og en Deel af de sammensatte Ord falder ogsaa ind under samme Hoved, nemlig forsaavidt Slutningsordet har faaet en saa udvidet Betydning, at det kun opfattes som en Endelse. Af de andre Sammensætninger er det kun saa, som her komme i Betragtning, og i det hele bliver det her nødvendigt at holde sig til de Former, som have den mest omfattende Betydning, da nemlig de øvrige ere saa forskellige, at en Opregning af dem ikke vilde tjene til nogen synderlig Oplysning.

A. Afledede Substantiver.

a) Subst. af Verbum.

269. Efter hvad forhen er anført, er der en stor Mængde Navneord, som dannes af Verber, da nemlig Begrebet om en Hændelse eller Gjerning lettelig gaar over til et Begreb om en Ting (eller Person) og saaledes udtrykkes i substantivisk Form. Den fælles Betydning i disse Navneord er noget forskjellig; imidlertid kunne de dog paa den korteste Maade inddeles i fem Rækker.

I første Række opstille vi de Ord, som betegne selve Hændelsen som en Ting for sig selv, og altsaa fremstille Verbet egen Betydning i Navneords Form. Denne Række er meget stor og har forskjellige Former, hvoraf den allermost benyttede er Endelsen „ing“, f. Ex. Væltning (det at noget vælter), Ven-

ting, Leiting, Kenning, Vending, Bering (Bæren), Soring, Falding, Eting, Lesing o. s. v. Næst efter denne komme Endelserne: -la (sl), -nad og -ning, f. Ex. Sørsla, Brensla, Serpsla, Køyrsla (jf. Høyrsl, Tyngsl); Vaagnad, Freistnad, Lovnad, Skilnad, Spurnad; Gjerning, Setning, Skilning, Bygning, Slutning. Og ved Siden heraf har man ogsaa en stor Mængde af korte Afledninger, saadom: Fall, Drag, Tak, Stræv, Røp; Leif, Dett, Skjelv, Møte, Byte; Lega (o: Viggen), Seta (o: Sidden). De korte Former have imidlertid ofte en Afvigelse i Betydningen, idet de betegne en mere fortvarig eller forbigaaende Hændelse, f. Ex. „Støbt“, om et enkelt Stød, forskjelligt fra „Støpting“, om vedvarende eller gjentagne Stød.

Anm. Foruden de anførte Endelser mærkes endnu følgende: -n, -b, -t, -st; f. Ex. Eign, Løpsn, Segu; Ferb, Gjerb, Flob (o: Skaansel); Drift, Begt, Draatt, Staatt; Blaaster, Bakster, Refster, Hogster. Dog ere disse Former noget sjældnere, og Betydningen vil gjerne gaae over paa Tingen, som bliver behandlet eller frembragt ved Gjærningen.

Ved Formen „-ing“ udtrykkes den mest abstrakte eller fra Tingen afdragne Betydning, og ved denne Endelse kunne saa godt som alle Verber gjøres til Substantiv; saaledes: Bering (o: Bæren), Verbing (Bliven), Farjng, Roming o. s. v. Den svarer saaledes til Endelsen „-en“ i Dansk (og Tydsk), men er altid Hunkønsform og kan bruges i Fleertal (paa „-ar“) ligesuldt som i Gentel. En anden Hunkønsform, nemlig „-an“, findes meget brugt i Sammel-Norsk, men er nu blevet yderst sjelden; hertil Ordet: Vaagan (o: Vågen), det samme som Vaagnad. Egentlig vilde en Form med haard Vokal (ang, el. ung) have været bekvemmere efter „-i“ (vel ogsaa efter -t og -g); men i dette Fald har man dog ofte Afgang til Formen „-nad“ og „-ning“, f. Ex. Skilnad (Skiljing), Tenkning (Tenkning).

Ved Siden af Endelsen „-la“ er der ogsaa opkommet en ny Form „-else“, som især bruges meget om Tilstande og paatommende Hændelser, f. Ex. Ervelse, Hyggelse, Kettelse, Frisvelse, Aukelse (jf. S 256). Det er imidlertid ikke noget god Form, og heller ikke er den saa nødvendig, som den stundom nu kan synes, da den vel sædvanlig kan ombyttes med: -la, -ing, -ning, -nad, eller med en Sammensætning; f. Ex. Høyrsla (Høyrreise); Mørsla, Drygsla, Freistning (el. Freistning), Frisning, Auknad, Erlovnad (el. Erlovkap), Serdskap, Gloymskap. — Endnu mere forfæstelig er Formen „-ri“, som stundom forekommer (f. Ex. Fi-

skert, Følert, Tiggert) og som dog let kan ombyttes med en anden Form, saasom: Fiske, Fylla (el. Fylleskap), Tiggarskap o. s. v.

Den tydeligste Forskjel i Betydningen er den ovennævnte imellem de korte Afledninger. (Når Eenkavelsord) og de forlængede paa „ing“; flere Ex. mpler herpaa ere: Koy (et enkelt Raab) og Koping (gentagne Raab), Kast og Kastning, Kenn Kenning, Dett Detting, Røtt Røftning (Røftning); Smell Smelling. Imellem Formen „ing“ og det sjeldnere „ning“ findes stundom den Forskjel, at den sidste er mindre abstrakt eller gaar mere over paa en Ting, f. Ex. Røking (Rogen) og Røkning (Portion til at koge), Gidsing (Gjættten) og Gidsning (en enkelt Gjetning), Seising (Silsen) og Seising (Subst.). Formen „nab“ bruges fortrinlig til alvorlige og vigtige Betydninger, saasom: Konab, Sklnab, Salmab, Sagnab (o: Skjæbne), Stynab (Natur), -Sugnad (Fornøielse); imidlertid er denne Form ikke saa meget benyttet, som den kunde og burde være. — I nogle Tilfælde udtrykkes en lignende Betydning ved visse Slutningsord, som: Skap, bom og-maal; f. Ex. Kænestap, Vejbeskap, Spaadom, Lærdom; Kjeremaal, Sæksmaal.

269. En anden Række, som tildeels nærmer sig meget til den første, har Betydningen: det som bliver paavirket eller vedgjort, altsaa den Ting, som en Gjerning gaar ud paa. Disse Ord udgaae altsaa fornemmelig fra de paavirkende eller transitive Verber. Deres Form er oftest en kort Afledning og tildeels „ing“ eller „ning“, sjeldnere: d, t, n. Betydningen kan opfattes noget forskjelligt, saaledes: 1) Spor efter en Gjerning, f. Ex. Gnag, Hogg, Bit, Grip, Brot, Brota, Skora, Kløve; 2) Ting, som er fremkommen ved Gjerningen, saasom: Lag (af leggia), Skav, Sod, Skurd, Skøyt; Røva, Blanda, Knoda; Deild, Bygd, Grest, Klust, Segn, Lygn; Bygning, Serning, Skapning; 3) Ting, som bliver paavirket ved Gjerningen, saasom: Lyfte (o: det som man løfter), Drøge (af dråga), Velta, Byrd, Austru, Steik, Skjenk, Drykk; Sendning, Søring, Reising. Hertil høre ogsaa nogle Hæftensord paa „ing“, som: Byting (o: En som er forbyttet), Festing, Kjenning, Semning, Lyfting, Teming (o: Hest som skal sænnes).

Anm. Nogle saabanne Ord kunne ogsaa betegne en Deel eller Portion; f. Ex. Begt (det som veies paa een Gang), Kast, Brøgg, Sub, Bkte, Lurka, Dryfta. Men noget lignende er ogsaa Tilfældet med visse

Orb af den første Række, f. Ex. Gong, Ferð, Benda eller Bending, som alle kunne betyde en enkelt-Gang eller Leilighed (= Tydsk. *Mal*; Eng. *time*).

270. En tredje Række bestaar af Orb, som staae ligesom i Modsetning til de sidst omtalte, idet de hemlig betegne det som selv gjør noget, altsaa den virkende Ting eller Person. De udgjøre imidlertid en større Mængde, da de ogsaa kunne dannes af de uindvirkende (intransitive) Verber og saaledes betegne det, som er i en vis Tilstand. Forsaaibid som de betegne Personer, have de en egen Endelse, nemlig „ar“, f. Ex. Gangar, Hjelpar, Eigar, Kaupar, Maalar, Siskar, Bakar, Lesar, Sovar o. s. v. Om andre Ting bruges ofte en kort Afledning, f. Ex. Kull (o: noget, som ruller), Sopp, Sljot, Syll, Aat, Flot, Fylge, Kjola, Skrida, Sluga. Af sjeldnere Former mærkes nogle Hauljónsord paa „ing“ og „el“, som: Erving, Kenning, Myting; Kvervel, Kennel, Kistel.

Anm. Formen „ar“ (hvorom § 87) bruges tildeels ogsaa i Navne paa Redskaber og andre Ting, som: Bisar, Standar, Kaupar. Omvendt kan en kort Form ogsaa bruges for Personer, f. Ex. Brjot, Gap, Örtin, Bit, Krup; og hertil høre især nogle Hauljónsord paa „e“, som: Haugbuc, Nordfare, Busete. Denne sidste Form findes i det gamle Sprog i en Mængde af meget betyemne Ord, som: forseti, handhali, arðaki, erindreki, eidsvari, eidrofi, dómsflogi, illvirki. Og i lignende Betydning havde det gamle Naal ogsaa en stor Mængde Ord paa „ir“ (egentlig „i“ eller „e“, med stærk Bøining): saasom: væsir, stillir, fylkir, læknir, fridspillir o. s. v. (Jf. Navnene Skaldaspillir, Lagabætir, Bogvoigir). Disse Ord vilde nu betyemlest ende paa „e“ (jf. Sýrde, Mæle, Terre); men imidlertid er denne Form bleven meget sjelden, hvorimod Endelsen „ar“ er bleven saa godt som eneherrende.

271. Til en fjerde Række henført vi en Samling af Orb, som staae meget nær ved de sidst omtalte, og som betegne det som man gjør noget med, altsaa et Redskab eller Middelt til Gjerningen. Hertil hører endeel korte Afledninger, som have Lighed med Verbet i Infinitiv, f. Ex. Ansa (o: Redskab at øse med), Sakka, Strapa, Sopa, Kulla, Smella, Alemba, Verja. Jf. Feste, Styre, Kveitke, Stige, Auke. Dernæst kunne ogsaa nogle Ord paa „el“ og „ar“ henføres hertil, saa-

som: *Sevel* (at hæve eller løfte med), *Slegel*, *Skutek*, *Spinnel*, *Lykel*; *Kyffjar*, *Drivar*, *Spanar* (el. *Spennar*).

Anm. Navne paa Redskaber dannes ellers ved Sammensætning med: *Reibe*, *Beine*, *Bunad*, *Stell*, *Belde*; f. Ex. *Beibeibe*, *Hjereibe*, *Fiskebunad*. Ligesaa med *Jarn*, *Træ*, *Stoff* og lignende; saasom: *Slavjarn*, *Letteire*, *Rullestoff*.

272. Endelig kan en femte Række opstilles af saadanne Ord, som betegne: det hvori eller hvorpaa noget foregaar, altsaa Stedet for en Gjerning, tilveels ogsaa Tiden. Hertil hører en Deel Lygte Afledninger, saasom: *Vad* (o: *Badested*), *Drag*, *Sar*, *Kast*, *Laup*, *Smog*, *Skifte*, *Kvile*, *Kennia*, *Velta*; *Seta* og *Sæte*, *Lega* og *Læge*. Dertil komme adskillige Ord med visse Endelser, som: *Søymsla* (o: *Gjemmesled*), *Sengsla*, *Kensla*, *Felling*, *Løyping*, *Kæfster*, *Sogster*. Flere af disse Ord have saaledes her den samme Form, som naar de betyde selve Hændelsen eller Gjerningen (som i første Række); det samme er sædvanlig Tilfældet med de Ord, som bruges om Tiden for en Hændelse, saasom: *Lysing* (a: *Dagbrækning*), *Myrkning*, *Sasta*, *Slaatt*, *Skurd*, *Siske*.

Anm. Om Stedet for en Gjerning bruges nu ogsaa en Deel Ord med Endelsen „ri“, som: *Brenneri*, *Bruggjeri*, *Fargerri*; men dette er en fremmed og baarlæg Form (§ 256). Saadanne Navne dannes retteligt ved Sammensætning med: *Stad*, *Hus*, *Verk*, eller lignende, f. Ex. *Bruggjarhus*, *Fargarverk*, *Bevarstad*. (H. *Bevstad* og *Bevstol*).

Som ovenfor er vitt, kan et og samme Ord bruges i flere af de anførte Betydninger; saaledes kan „Foring“ betyde bgaade Førsel og det som man fører; ligesaa betyder „Drag“ 1) Dragning, 2) Redskab at drage med, og 3) Sted hvor noget drages. Og foruden de omhandlede Betydninger kunde der endnu anføres flere, som dog ere af mindre Betydning. Blandt andet kunne nogle Ord ogsaa betegne Maaden, hvorpaa noget gjøres; men hertil bruges da samme Form som for selve Gjerningen, f. Ex. *Skurd*, *Spunt*, *Bevnd*, og forøvrigt bruges Sammensætning med: *Maate*, *Lag*, *Saatt*, *Seb*, *Blis*; f. Ex. *Styremaate*, *Rivemaate*, *Ganglag*.

b) Subst. af Subst.

273. En Deel Navneord dannes af andre Navneord, og disse Afledninger dele sig efter Betydningen i flere Rækker,

hvoraaf nogle dog ere temmelig smaa, medens andre ere meget store.

Som første Række opstille vi de Ord, som betegne den Egenkab, som tilhører en Ting eller Person, forsaavidt som Navnet paa Stillingen er dannet efter Navnet paa Personen, f. Ex. Umægd (o: Umyndighed, Barndom), af „Image“ (o: Barn eller umyndig Person). Dette Slags Ord dannes dog sjelden ved egentlig Afledning, men sædvanlig ved Sammensætning, især med: *skap*, *dom* og *dsme*; saaledes: *Vinskæp* (Benskab), *Frendskæp*, *Broderkæp*, *Mannskæp* (o: Mandes Bæsen, Mandemod); *Mann-dom* (o: menneskelig Natur), *Barn-dom*, *Trældom*; *Serfedøme*, *Meisterdøme*. Ved Tilnærmelse til en Betydning af *Stif* eller *Udfærd* bruges ellers: *Rag*, *Viis*, *Paatt*, *Sed*, *Færd*; f. Ex. *Barnolag*, *Barnahaatt*, *Kvendelag* o. s. v.

Anm. De afledede Ord af dette Slags synes nu at være yderst faa; hertil hører: *Endbætte*, o: *Hæner-Stilling*, af *Umbaatt*, som oprindelig betyder en *Hæner*, men i G. N. bruges kun som *Qualifikationsord* om en *Hænestedvigde*. Et Par sjældnere Ord, som nærmest betegne en *Stif*, have *Endelsen „fla“*, nemlig: *Lybska* (Folkestif, af *Lyb*, o: *Folk*, *Familie*), og *Bondska* (nærmest af *Abj. bondsfl*). Men det gamle Sprog havde flere Afledninger med denne Form, saasom: *menska* (gødmonoka, størmonoka), *kvenska*, *bornoka*, *solska*, *pyfska*; saavel som med andre *Endelser*, f. Ex. *umægd* (Søogerkab), *fadorni* (Paternitet), *armønning* (Armands eller Forsvalters Stilling). If. magesend, frændsemi. Af disse betvæmme Ord kunne dog maaskee enkelte foresindes nogensteds i Landet; og ialtfald burde denne Afledningsmaade være meget mere bemøttet, end som den nu er.

274. En anden Række bestaar af Ord, som betegne en Samling eller Mængde af Tingene. Hertil høre kun faa Afledninger, som: *Dyrke* (af *Byll*), *Snære* (o: *Kratstov*, af *Snaar*), *Dyrke* (i Tel. „*Birkje*“, o: *Birketrat*), *Ungnøyte* (= unge *Raut*); *Leira* (Leergrund), *Mylda* (af *Mold*), *Kviksندا* (blød Sandgrund), *Grænd* (= *Grændlag*), *Menneskja* (o: *Menneskeslægten*). Derimod bruges oftere Sammensætning med „*skap*“, som: *Buskæp*, *Reidskæp*, *Manniskæp*; og med andre Ord, saasom: *Rag*, *Tal*, *Hop* og lignende. En *Rigdom* eller

Mængde af Tingen kan betegnes ved et tilføjet: Mengd, Raad, Fylla (f. Gr. Fodermengd, Matraad) og deslige; en Mangel betegnes derimod ved den meget anvendte Form: „løysa“, f. Gr. Matarløysa, Foderløysa, Kladeløysa o. f. v.

Ann. Ogsaa her har det gamle Sprog havt flere Afledninger, som nu synes at være forsvundne eller ialfald sjældne. I Særdeleshed mærkes de afledte Intetkjøns-Ravne paa Stov eller Ved af visse Træer, nemlig: fyrri, groni, birki, lindi, eiki, øski, hesli. Hertil høre adskillige af vore Stednavne, saasom: Espe, Røyne, Fyre (ei at forveksle med Fyrre), Fyresdal, Eikesdal, Børkestrand. (Jf. G. N. Birki-boinar, som nu vilde lyde som „Børkeboinar“). Af disse Afledninger kunne maaskee ogsaa visse Afsigelser i Sammensætningen, forklares, saasom det hardangerste „Eikjeskog“, „Bjorkieskog“ og lignende.

Foruden det anførte: Fag, Tal, Hov, er der ellers mange andre, som bruges til Slutningsord for at betegne en Mængde; saaledes: Flokk, Dott, Dune, Rune, Brote, Base, Skare; Bøle, Føde, Elde, Legde; Bindu, Breitva, Muga, Muffa, Nylka.

275. Til en tredje Række hører endel Ord, som betegne en Frembringelse eller Tilvirkning af Tingen. Saadanne ere: Borka (o: Barkflud), Byrkja (Birkesaft), Søxa (Løppe af Haar), Sempa (Hampetoi, ellers Lærred), Tægja (Kurv af Tøget, o: Trærødde), Teina (Kasse af Leiner, o: Spiler), Vida (Træværk), Timbra (Lammerværk), Gryta (egentlig Steengryde, af Grjot). Ellers blive saadanne Ord oftest dannede ved Sammensætning, f. Gr. Haardut, Ullgarn, Treverk osv.

Ann. Ravne paa Stoffet eller Materialet til Tingen dannes kun ved Sammensætning, især med: Fang, Emne, Vyrte, Raut, Lo, Ly; f. Gr. Husfang, Stavemne, Sledvyrte.

276. Næst efter de foregaaende kommer en fjerde Række, som har Betydningen af en lignende eller nærtkommende Ting af samme Slags, eller nærmest kun en anden Form af den samme Ting. De mærkeligste af disse Ord ere nogle, som betegne Hunkjønnets af en Dyreart, og som dannes ved Afledning af Artens fælles Navn; hertil høre: Søvda af Søud, Syla (ung Høppe) af Fyl (jf. Fole), Birna (judt. Binna, o: Hunkjønnets), Reva (Hunræv), Rjetta, el. Ratta (Hunkat). Disse

Afledninger ere imidlertid kun faa, medens derimod de øvrige, som kun betyde en Ting af samme eller lignende Art, ere temmelig mange; f. Ex. *Helma* (o: Halmstub), af *Halm*, *Wkra* (Hvileland) af *Waker*, *Bytta* (Botte) af *Butt*, *Skinna* (en Hinde) af *Skinn*, *Sætta* af *Hatt*, *Syrna* af *Horn*; *Kjeole* af *Kavl*, *Myune* af *Munn*, *Øse* (Bandslug) af *Øs*, o. s. v. Hertil kommer endeel Ord med Endelserne: *ing*, *ling*, *el*, *la*, saasom: *Æfing* af *Æls*, *Æling* (El), *Sopling* (jf. *Sop*), *Bendel* (Band), *Trygel* af *Trog*, *Sendla* (jf. *Senda*, o: Gaandsfuld), *Risla* (Trætop, af *Ris*). Iblndt disse Afledninger med „l“ (el, la, ling) ere nogle, som man næsten kunde ansee som Forimudsstringsord (Diminutiver), saasom: *Tygel* af *Tog*, *Ristel* (liden Riste), *Æringla* af *Æring* (Cirkel), *Ridla* (Rid), *Sistling* (Fiskeunge), *Rjetling* (Katteunge). Men imidlertid er det kun sjelden at disse Former betegne netop en mindre Ting, hvorimod de sædvanlig kun have en mere begrænsende eller afsluttende Betydning.

Nm. Af Funktionnavne, som ere dannede ved regetret Overførelse eller ved en saakaldet „Notion“, foresindes her egentlig ikke mange. Her gives ikke nogen særegen Endelse for Funktionets Navn, saaledes som i Tydsk, f. Ex. *Böwlan*, *Wölfirm* (jf. dansk Lovinde, Ulvinde); og desuden har vort Folk, som det synes, ikke været ukosteligt til at optage den Stik at betegne det ene Køn ved et afledt Navn og saaledes ligesom sætte det ned i en underordnet Stilling. For Funktionet af de mest bekendte Dyr har man gjerne et selvstændigt Navn, saasom: *Merr*, *Ku*, *Hind*, *Bera*, *Su*, *Æt* (jf. S 154); og forøvrigt dannes flere Navne ved Sammensætning, saasom: *Elgskolla*, *Ulotik*, *Saregett*, *Drrhøna*, *Ornamoder*. (Ogsaa tilbeels for *Sankhøn*, som: *Bjørnkall*, *Rjupetall*, *Wdarstegg*). Imidlertid mærker man ikkebeels en Mangel af et omfattende Navn for hvert Køn; for *Sankhøn* bruges rigtignok: *Kall*, *Stegg* (om Fugle), *Wölle* (om Fiske), og for *Sankhøn*: *Kolla*, *Sugga*, *Æt* (om Dyr), *Søna* (om Fugle), *Rygna* (om Fisk); men disse Navne bruges kun om nogle Arter og ikke om alle, og et sædles Navn for alle Arter (f. Ex. *Kall* og *Kolla*) kan dog i visse Tilfælde blive nødvendigt. Men den såmme Mangel findes nok ogsaa i de beslægtede Sprog. I Dansk bruges rigtignok Sammensætning med „*San*“ og „*Sun*“ (jf. Sv. *hans* og *høna*), men en saadan Brug af et Pronomen synes at være tvungen og unaturlig.

For *Menneskers* Navne haves heller ikke nogen omfattende Regel.

Biskop findes ofte to beslægtede Navne for de to Røn; men da ere de gjerne begge afledede af et andet Ord; saaledes enten af et Stedsnavn, som: Døl og Døla (af Dal), Fjrd og Fjrdsta (af Fjord), eller af et Adjektiv, som: Svenske og Svenska, Danske og Dansta, — eller af et Verbum, som: Fostre og Fostra, Rugg og Rugga, Lufs og Luffa, Sprött og Sprötta, Subb og Subba. Imidlertid er der dog nogle faa Tilfælde, hvori kun Funktionnavnet er afledet; saaledes: Kfella af Kall, Bækja af Bæak, Fenta af Fani, Koffa af Koff, Verta af Vert (egenl. Verb, Verba). Jf. ellers: Finn og Finsta, Frende og Frénta (G. N. frændkonar); og af G. N. vina (Veninde), granna (Naboerste), gydja (Gubinde). En Endelse paa „ing“ (nærmest at ligne med Lybst „inn“), findes fra gammel Tid kun i et Par Ord, nemlig: Drottning af Drotten; og Kjærling (nu almindeligst Kjerring) af Karl (nu sædvanlig bekl. i to Ord: Kall og „Kar“). Forøvrigt blive Navne for Kvindeslægtet sædvanlig dannede ved Sammensætning med et selvstændigt Ord (Kona, Glenta, Fru), f. Ex. Granntona, Bondetona, Behargenta osv. Og forsaavidt som Navnene kun hentyde paa en Stillning eller Egenskab, bruges det samme Ord for Kvindeslægtet som Mandeslægtet, f. Ex. Skjæ, Erving, Tehar, Bevar, Husbalbar (jf. S. 153).

Formindstningsformer eller Diminutiver, som i andre Sprog (især i Lybsken) have saa megen Anvendelse, maa her anses som manglende; thi de ovennævnte Former med „l“ (el. la, ling) gjælde kun i faa Tilfælde som formindstnende; derimod findes de ofte som et Slags Dialektformer, idet de i nogle Landskaber træde i Stedet for Stamordet og have samme Betydning som dette, f. Ex. Risel, Hespel, Stigel, Tektel, Kibling, ved Siden af Rife, Hespera, Stige, Tektja, Kib. Formindstningsord for levende Stabninger dannes ellers ofte ved Sammensætning med „Unge“, f. Ex. Hundsunge, Fuglung; saaledes ogsaa forstærkende ved Ord, som selv betyde en Unge, saasom: Fylsunge, Kalvsunge, Pambsunge. (Ligesaa Barnsunge). Det almindelige Udtryk for dette Begreb er imidlertid Ordet „fmaa“, f. Ex. Smagstein, Smaabjört, Smaabaat. Det bruges saaledes et alene som Fleerhedsord eller Kollektiv, men ogsaa i Stedet for „liten“, da dette sidste ikke passer til Sammensætning.

277. Noget forskjelligt fra de foregaaende er en femte Række, som betegner det, som hører til Tingene, kommer fra dem, eller er bestemt for dem. Hertil høre adskillige Tingsnavne, saasom: Stenine (Trævært omkring en Stavn), Selsk (Halsbaand), Erm (Armstykke), Bulung (Aftedningsstykke for „Bullen“, s. Overtroppen). Af større Betydning ere dog de hertil hørende Uthenavne eller Personnavne, som dannes af Navnet paa Personens Hjemsted. De have sædvanlig en egøn Form

for hvert Næn. For Mandkjønnet have de oftest Endelsen „ing“, f. Ex. Sogning (af Sogn), Frosting (af Frosta), Lending (af Land), Upplending, Norddøling, Sunnfjording o. s. v. For Kvindkjøn have de deels en kort Form, som: Sygna (el. Sogna), Vossa, Jølstra, Nordmøra, Norddøla; deels Endelsen „sta“, som: Upplendsta, Syrdsta (af Fjord). Forøvrigt blive saadanne Navne ofte dannede ved Sammensætning; f. Ex. Trondheimsmann, Nordlandsgjenta, Stavangermann o. s. v.

Anm. Iblant de mandlige Eitnavne findes ogsaa enkelte korte Afledninger; saasom: Døl (ogsaa Døling og Daling), Fjrd (af Fjord), Mør (= Møring), Mør (af Mørene i Sogn), Kvem (af Kvam i Hardanger), Lø (af Loar, Lom), Hardeng (af Hardanger); ff. ein. Voks, ein Voldres, ein Kryssl (ligt Svobets Røn). — Af sselbue Endelser mærkes „ar“ og „ung“, saaledes: Byllar af Bylle (i Sptersdal), Edbung af Eder; ff. „Saalung“ af „Saaler“ (Solør). Iblant Navnene paa „ting“ findes flere med Dmlyd, saasom: Frønting af Fron (i Øst.), Namotting af Namot, Velling af Val, Velling af Vas (i Valdres: Møsterdøling, Vester-øsing), Stafsøring af Stafsaa, Vegning af Vagn. Nogle af Navnene paa „ting“ blive i Dagligtalen stærkt forkortede og derved forvanstede, f. Ex. „Kafsting“ af Kaffe-stab, „Kolling“ af Kollag, „Bøhering“ (hebre Bøherding) af Bøherad; ff. „Stiebling“ af Stjøvælt.

Af sammensatte Navne mærkes nogle med „bue“ (bu), saasom: Dalabue (Dalbu), Sabarbue (sæby. Jærhu), Skoldebue, Etnebue, Vatøbue; og dernæst nogle med „bygg“, især af Stedsnavne paa „bu“, saasom: Sparbygg (fra Sparbu), Selbygg, Rennebygg, Ringebbygg; dog ogsaa af andre Navne, som: Vinbygg (fra Vinjar), Møbygg (af Mø, i Lel.), og „Søbygg“ (vel egentlig Søbbygg, fra Sptersbøalen), Hertil høre Sunkjonsord med „byggja“, f. Ex. Sparbyggja. Ved Eiden heraf findes nogle Navne med „vør“ (i Sunkjen „vøta“), som: Døvør, Waagvør, — og en heel Rængde med „vøring“, som: Fjordvøring, Dyvøring, Nøvøring, Saltvøring (fra Salten), Htervøring, Stadvøring (fra Staben, ø: Stabland), Spindvøring, Etkvøring, Lffjavøring. (Formen er vel egentlig Ver, el. Vere, og Vøring, men kan vanskelig skrives saaledes). Forøvrigt dannes Igenende Navne med: bygging, søtning, gjelding; f. Ex. Stadsbygging, Kalkersøtning, Vangsgjelding.

Fremmede Folkeslags Navne ere ofte tilkompe efter andre Sprog og passe mindre til de hjemlige Regler. I saadanne Ord er man nu mest vant til Endelsen „ar“, f. Ex. Arabar, Egyptar, Romar, Parisar,

Berltnar, — og „anar“ (hvør nemlig „an“ er den romanske Endelse), som: Spartanar, Afrikanar o. s. v. I det gamle Sprog brugtes oftere Sammensætning, f. Ex. India-menz, Egyptamenn, Troiumenn, Róm-verjar.

I det gamle Sprog dannedes ogsaa Vitenavne af Personnavne ved Tilleg af visse Endelser især „ung“ og „ling“, saasom: Skoldung, Sturlung, Ingling, Arnmødling, Rithyling. Ligeledes Partienavne af forskellig Oprindelse, som: Begling, Sektling, Kyllung. Nu om Stunder dannes saadanne Navne helst ved Sammensætning med: Folk, Mann, Gut, Sælle og lignende. Partienavne med nordisk Rod og fremmed Endelse, som: Saugianer, Grundtvigianer og detslige, maa her anses som uberettigede.

278: Endelig er der en Hætte Række, som bestaar af saadanne Ord, som betegne: det som har Tingen eller er forsynet med den; f. Ex. Kamme (som har samme Navn), Kjenga (Skaal med „Kjeng“, o: Hant), Kygna (Rognstift), Bytning (som har Bøtt, o: Bund), Syrning (af Horn), Spengjing (Slæde med Spong, o: Jernstikker). Hertil høre især sammensatte Ord, som ende paa „ing“, saasom: Beinstjefting (Kniv med Beenstift), Tvibytning, Trigrøming (med tre Rum), Selsæring, Trimastring; — tildeels ogsaa med andre Former, som: Sjørøtla (o: Fjirbeen), Tvisterta (Iveskjert), Langfotta (om flere Slags Insekter). Forøvrigt udtrykker dette Begreb naturligtvis oftest ved Sammensætning, f. Ex. Seglbaat, Karmflede, Raastjerald o. s. v.

Num. Til denne Række kan man ogsaa henføre endel Ord, som have Begrebet af en Alder eller en Størrelse, saasom: Aaring (eller Arung, o: aarøammest. Dyr), Bærring, Træring; Trimæling, Tialating, Einkengel (o: Rum som udgjør en Stang eller 6 Alen i Firkant). Jf. G. N. prinættingr, fjørnættingr, sexnættingr (Lib af 3, 4 eller 6 Døgn).

c) Subst. af Adj.

279. Af Adjektiver dannes Navneord i stor Mængde, deels til at betegne den Egenstabs, som Adjektivet udtrykker, og deels til at betegne en Ting, som har dets Egenstabs. Disse Substantiver dele sig altsaa i to Rækker.

I den første betegnes Egenstaben „abstrakt“ eller afdragen,

faa at det egentlig kun er Adjektivets Begreb, som her bliver overført i Navneordets Form. Denne Overførelse skeer paa flere forskjellige Maader, nemlig. 1) ved kort Afledning paa „e“ og „a“, saasom: Lette (o: Lethed, af lett), Jamne, Vande, Varme. Traae; Tunge (Tyngde); Linna, Stilla, Sæla, Nissa, Skylda, Sylla, Gleda, Ripna (af ripen); — 2) ved vidse Endelser, især: d, t, fa eller fe (ogsaa: ka, ke); saasom: Høgd (af høg), Lengd, Tyngd, Seigd, Vid, Breidd; Spekt (af spak), Tjukt, Dypt; Blidka, Tverka, Gaalka (og. Gaalka), Juska, Ørka; Saarke, Ljoske, Søkke; — 3) ved Sammensætning med: leike, skap og dom, f. Ex. Storleike, Grannleike, Beinkleike, Gødlege, Gardsleike; Truska, Klotka, Blidka, Tykka, Traaska; Ungdom, Visdom, Rikdom. — Formerne „leike“ og „skap“ have det mest abstrakte Begreb, da de kun bruges om selve Egenstaben, medens derimod, de andre Former tildeels ogsaa bruges om en Ting, f. Ex. „Høgd“, baade om Høhed og om høie Steder eller Stillinger.

Anm. Til de korte Afledninger hører en Mængde Ord med „løysa“ (af laus), som: Gagnløysa, Mobløysa, Svevnløysa, Skamløysa, Endeløysa. Til Afledninger med „d“ hører en Række med Formen „semb“ (af sam), saasom: Anssemb (o: Trøst), Langsemb, Letsemb, Weinsemb. Denne sidste Form, som nu er for lidet benyttet, burde netop have Sted i alle Afledninger af A. paa „sam“, og kunde endog bruges i adskillige andre Tilfælde. Jf. G. N. lidsemb, mågsemb; frændsemi.

Skønt der saaledes er en Rigdom af gamle Former for denne Afledning, har man dog ogsaa optaget en nyere Form, nemlig „bett“ (hvordom f. § 236), f. Ex. Frihett, Sannbett, Roleghett, Lyshghett. Denne Form har endog truet med at fortrænge de gamle Endelser og synes især at have gjort sig nødvendig efter Endelsen „leg“ og „ig“ (ug), hvor man vel kunde ønske at have Afgang til en kort Endelse (især med „d“, som: „igd“, „legd“ i Ligbed med „semb“), men hvor en saadan Form, saavidt man veed, ikke findes. Imidlertid er dette „bett“ vist ikke saa nødvendigt, som man nu forestiller sig, efterat man i Dansten er vant til at see Formen „hed“ i allehånde Tilfælde og endog tilføjet til Partitipler, f. Ex. Forrykthed, Absprekthed, Belækthed o. s. v. Det gamle Sprog bruger Formen „leik“ (leike) ogsaa efter „leg“, f. Ex. i Rongespillet: undarlegleikr (S. 26), liklegleikr (45), maklegleikr (101). El-

lers er det just ikke nødvendigt, at Ravnordet altid skal dannes ved en tilføjet Endelse, da det ofte er rettere at gaa tilbage til den korte Form, hvoraf Abt. er dannet, s. Ex. Ab (Rollighed), Soma (Sømmelighed) o. s. v. Og forstaaidt en Endelse behøves, maa vel en af Formerne: Lette, dom, eller Slab, kunne gjøre samme Ejenske som „bett“. Man kunde sige, at disse Former ofte blive tilbedtningende, men dette grunder sig mest paa en Bane og har ikke meget at betyde. Man kunde ogsaa sige, at de Kundom blive utjenlige, fordi de ere Hantjensord og altsaa ikke passe i de Tilfælde, da en vis Egenkab skal fremstilles Billedlig som et Kvindeligt Væsen; men i dette Fald kunde man vel finde en anden Udvej, især hvis man vilde opføge enkelte gamle Ord, som denno nyere Form synes at have fortrængt. (s. Ex. Aast, o; Kjærlighed). Det gamle Sprog betegnede saadanne Billeder meget bekvemt ved Hantjensord, s. Ex. saanandi, fridsemi, røitvisi, naskuna, fremstillede som fire Søstre (Kongesp. 106; R. L. 2, 62); eller: ágirmi, dramsemi, lostasemi o. s. v., fremstillede som Kvindefigurer (Aler. Saga 153). — Endelig kunde man sige, at den nye Form ikke har nogen fremmed Klang, og at man ligesaa godt kunde optage „bett“ i Norsk som „bet“ i Svensk og „bød“ i Dansk, hvor det egentlig ogsaa er fremmedt. Men da Formen ikke hører til Sproget, da den er opkommen ved Forvanskning, og den desuden virker til at fortrænge andre Former, som have bedre Ret, burde man dog søge at undgaae den overalt, hvor der er nogen Afgang til en mere hjemlig Form.

280. Den anden Række, som betegner den Ting, som Egenkaben tillægges, har for en Deel de samme Former som den foregaaende. Hertil hører saaledes endeel korte Afledninger paa „e“ og „a“, som: Like (o: Ligemand); Unge, Jamne, Kvite, Raude; Bratta, Sletta, Jamna, Skrinna, Grynna, Ketta, Konga; — og dernæst nogle Ord med Endelsen „d“ og „le“ (la), som: Høgd, Løgd, Rømd, Vidd, Breidd; Brunke (o: brun Plet), Njaakke (et smalt Punkt). Dertil komme ogsaa nogle Ord med Endelsen „ing“, saasom: Kviting (et Slags Fisk), Blinding, Arming, Storing, Jamning, Dauding.

Ann. Hertil høre ogsaa et Slags Egenkab uden Endelse, som forhen ere omtalte (§ 244), s. Ex. Blaffen, Blakka, Soarten, Soarta, Struggen o. s. v.

Deels til denne og deels til forrige Række høre nogle Intetjensord med Endelsen „ende“ (inde), saasom: Kviteude (o: levende Skabning), Leideude (o: kjedsommelig Ting), Rende (o: Udgifter, Sand-

synlighed), Gærdende (Bølsomhed), Blivende (Stub, Beskab). Efter G. R. skulde vi ogsaa have: Rættende, Røngende, Sannende, Fagrende, Godende og flere.

B. Afledede Adjektiver.

a) Adj. af Verbum.

281. Blandt de afledede Egenstabsord maa de, som udgaar fra Verberne, tages først i Betragtning. Disse Ord udgjør en stor Mængde og dele sig i flere Rækker, hvoraf nogle slutte sig sag nær til Stamordene, at de endog betragtes som Former af Verberne under Navn af Particium (§. 202). De øvrige Ord, som høre hertil, have rigtignok en mere forskjellig Afledning, men lade sig dog sammensætte under temmelig omfattende Regler.

Af de fem eller seks Rækker, hvort disse Ord dele sig, mærke vi først en, som har Fællesbegrebet: vorden, fremkommen, indtrådt i en vis Stilling eller Tilstand. Hertil høre de Participier, som komme af udydvirkende (intransitive) Verber og betegne en fuldendt Forandring eller Hændelse. Deres Former ere: — en (af stærke Verber), d, t, ad (af de svage), f. Ex. faren; Fomen, sløppen, stigen, vaksen; grodd, flydd, rømd, dæst; minkad, EviEnqd, dovnad.

Anm. Forholdet imellem disse Former er forhen omtalt (§ 207, 219). De Ord, som høre til denne Række, ere egentlig ikke mange, men kunne lettelig mangfoldiggøres ved Sammensætning med Partikler, som: utfaren, avliden, utlivd o. s. v.

282. En anden og meget større Række har Begrebet: paavirket, behandlet eller gjort. Hertil høre de Participier, som dannes af de indvirkende eller transitive Verber; og disse Ord have ganske de samme Former som første Række, nemlig: en, d, t, ad; f. Ex. bunden, driven, broten, teken, halden; dømd, gløymd, bygd, mælt, løyst, bytt; Fastad, lagad, blandad.

Anm. Disse Ord ere altsaa Fortids Participier med passiv Betydning. De ere temmelig mange, da en saadan Form kan dannes af de fleste indvirkende Verber. Desuden blibe de ogsaa mangfoldiggjorte

ved Sammensætning med Partikler, f. Ex. tilbunden, utloyst, tilslagob o. s. v.

283. En tredje Række har Begrebet: virkende eller værende i en vis Tilstand, — og betegner altsaa en ufuldendt eller vedblivende Udretning. De hertil hørende Ord have en almindelig fælles Form, nemlig Endelsen „ande“, og udgaae baade fra indvirkende og uindvirkende Verber, dog mest fra de sidste; f. Ex. farande, komande, gangande, buande, vakande. Med fuldkommen paavirkende Betydning bruges denne Form her noget sjelden, saasom: rtvande, bitande, støytande, skurande, strekjtande.

Anm. Disse Ord kunde ansees som Samtids Particijer (Part. praesentia) med aktiv Betydning (§ 237). Men det er her at mærke, at de Ord, som dannes med Formen „ande“ af de indvirkende Verber, have oftere en passiv Betydning og henhøre saaledes til den følgende Række. De virkelig aktive Ord blive ellers meget brugte i en affondret Stilling eller som Adverbier, f. Ex. koma dragatide (med), koma støytande osv.

284. Som Modsetning hertil er det en fjerde Række med Begrebet: paavirkelig, som man kan behandle eller gjøre noget ved. Disse Ord udgaae altsaa fra de indvirkende Verber og udtrykke oftest en Mulighed, tildeels ogsaa en Bekvemhed eller Værdighed. Deres Form er for en stor Deel den samme som i forrige Række, nemlig „ande“; saaledes: takande (som kan tages), brukande (brugbar), ventande, etande, drikkande; ligesaa: gjerande (raadeligt at gjøre), lastande (lastværdig), havande (værd at have), sjaaande (seeværdig), sætande (værd at mærke). En anden Form er „leg“, saasom: venteleg, trulleleg, vinneleg, tolleg, leseleg o. s. v.

Anm. Hertil høre ogsaa nogle korte Afledninger, som: skær (o: som man kan skjære), vært (værd at „meta“, agte), tåk (som kan tages), før (som kan befæres), barfløg (hærd til at flaae). Enkelte sammensatte Ord dannes som Particijer, f. Ex. barblæst hærd at tilaafe, lestrødd (om en Baad), beinkløyvd (om Trø), snargjord (om Arbejder). Jf. lættfengb (let at faae), hardgjengb (hærd at gaae paa).

Formen „ande“ bruges her altsaa baade for aktiv og passiv Stilling, og for en stor Deel kun i passiv Betydning; især bruges den meget ved en Røgtelse og saaledes ogsaa med Partikelen „n“, f. Ex. umtsfande (uindværslig), ugløymande, ufyllande, ulæjtande.

285. Ved Eiden af de foregaaende er der en femte Række, som har Begrebet: tilbøielig til at gjøre noget, vant eller tilkøbt til en vis Virksomhed eller Tilstand. De sædvanligste Former for denne Række ere Endelserne „en“ og „all“; f. Ex. slippen (o: som let giver Slip), liven (o: slaaensom), trøyten, sturen; Foiden, søkjen, fengjen (o: let fængende); teKall, skafall; blaasall, grinall, løvall. Noget sjeldnere i denne Betydning er Endelsen „ig“ (eller ug), saasom: lydig, kunnig, kynug, toslug, rødug. Derimod er der en bekvemmere Form, som tildeels bliver meget benyttet, nemlig „sam“, f. Ex. sparsam, strøvsam, hjælpsam.

Anm. Hertil høre ogsaa nogle korte Afledninger; som: spar (spar-som); snal, lut, kver; Mot; gjev (af giva), svæv (af sova), far (farende), tøl (tagende), langbrøg (af draga). — Enkelte Ord faae tilfagt „b“ eller „t“ (som Participierne); saaledes: sumb (vant at svømme), hend, tenkt, snartent, sannbrøymb, sannspædb, nærsædb, tungbøyrb.

De hertil hørende Ord med „en“ ere forskjellige fra Participierne af denne Form og dannes ligefrem af Infinitiv. F. Ex. biten (o: biter, bidst) har luft i (tt) og adskiller sig saaledes fra det „biten“ (t), som betyder bibt; — ligesaa: dragen (o: trækkende) forskjelligt fra Participiet „dregen“. — Paa nogle Steder forekommer denne Form sjelden; det samme gjælder om Formen „all“, som paa nogle Steder bruges meget ofte, paa andre Steder (f. Ex. i Gardanger) meget sjelden.

286. Endelig er der ogsaa en Række af Ord, hvis Fællesbegreb er mere ubestemt og kan omtrentlig udtrykkes som: forbunden med en Tilstand, medførende eller forarsagende en vis Hændelse. Disse Ord have Formerne „leg“ og „sam“, f. Ex. høveleg, sømeleg, byggjeleg, fyrgjeleg, grøteleg, løgjeleg; vaagsam, hestefam, strøvsam, kostsam (el. kostasam, o: bekostelig). Imidlertid have disse Ord megen Lighed med dem, som dannes af Navneordene, og deres Stamord kunde tildeels anses som et afledet Substantiv.

Anm. Efter det foregaaende kan een og samme Form tildeels betegne to forskjellige Begreber; saaledes: „gangande“, 1) gaaende, og 2) som man kan gaa paa; ligesaa: „vaagsam“, 1) vovende (om Persyn), og 2) vovelig (om en Dierning). Forskjellen vil sædvanlig let skjænes af Sammenhængen.

b) Adj. af Substantiv.

287. De Egenkabsord, som udgaae fra Substantivene, kunne efter Betydningen deles i to Hovedrækker. Den første af disse har Fællesbegrebet: havende, som har Tingen eller er forsynet med den. Hertil hører en stor Mængde Ord, som have forskjellig Form og dele sig nærmest i tre Afdelinger efter en vis Forskel i de Ting, som nævnes ved Stamordene. Naar Tingene tænkes som eenlige og begrændsede, faar Adjektivet sædvanlig samme Form som et Participium, nemlig Endelsen: ad, d, t, f. Ex. bukad (o: buget, tyf); ringad, skyad, sakad; myld (af Mold), hærð (af Haar), øygd (af Auga), hendt (af Hand), søtt (af Fot), litt, el. litad (af Lit, Farve). Naar Tingene derimod tænkes som en Flerhed eller Mængde, faar Adjektivet ofte en anden Endelse, nemlig „utt“ (øtt), saasom: steinutt (fuld af Steen); tuxutt, bakutt, haarutt, flisutt, kvistutt, flekkutt, rukkutt. Naar Stamordets Begreb ikke er nogen egentlig Ting, men kun en Tilstand eller Egenkab, kan Adjektivet faae Endelsen „ig“ eller ug; saaledes: søvning (sovning), lystig, modig, viljig, sedug, vitug, minnug, dygdig, Kraftig.

Anm. Formerne af den første Art bruges mest i Sammensætning, saasom: berr-armad, berrhovad, tunnkyad, laagstakad, storakad; lett-hendt, lettfoet, blaagygð, hofsbrynt, laagmælt, laaglendi, tvirvæmb, tvitrædd. Deres Lighed med Participium kan forklares saaledes, at man har tænkt sig et afledt Verbum som Mellemed, f. Ex. bera (bebaare) og deraf hærð. En anden Verbalform, nemlig „en“, findes ogsaa i enkelte Ord, som: auren-(gruusagtig), gruten-(grumset), senden (sandig).

Af Kollektiver dannes helst Adj. paa „utt“ i Betydningen: fuld af, bebestet med, f. Ex. malbutt, sandutt, fotutt, kolutt, flegglutt. — Ord paa „ig“ (ug) dannes her sædvanlig kun af Afstrøker eller Tilstandsord, altsaa noget forskjelligt fra den danske og svenske Brug og tilveels ogsaa fra den gamle norske. Jf. Dansk: sandig, steinig, bjergig; Sv. fotig, kollig, lerig; G. N. høligr, sauragr, tjørpgr; — her allesammen med „utt“.

288. Den anden Række staar ligesom i Modsætning til den første og har Begrebet: tilhørende eller vedkommende. Hertil hører Formen „st“, som især bruges til Afledning af Navne

paa Folkeslag, Lande og Steder, f. Ex. finsk; dansk, engelsk; upplandsk, nordmørsk, trondheimsk; — men sjelden i andre Tilfælde, som: bondsk, himmelsk. Forøvrigt bruges Formen „leg“, især med Begrebet: vedkommende eller passende for, saasom: mannleg, barnleg, folkeleg, meisterleg, narreleg. Jf. vaarleg, aarleg, dagleg.

Anm. Et Par gamle Former: „versk“ (indverskr, rómverskr) og „ness“ (saxneskr, gotneskr) synes nu at være bortfaldne. I Stedet for Adj. paa „sk“ bruger man nemlig nu ofte Subst. i Genitivs Form, f. Ex. Nordlands, Trondheims, Mandals (jf. utanlands, utanrifsk), Ved enkelte Ord er det vanskeligt at finde nogen passende Form, f. Ex. ved Telemark og Heibemark, da „telemarksk“ og „heibemarksk“ er for haarbt, medens derimod „Telemarks“, „Heibemarks“ er feilagtigt og burde helere hedde: Telemarkar, Heibemarkar.

289. Ved Siden af disse Hoveddræfter er der ellers endeel Ord, som slutte sig nærmest til den første Række, men have en vis Afvigelse i Betydningen, idet de kun udgaae fra Tilstandsord (eller Abstrakter) og have Fællesbegrebet: forbunden med, eller ledsaget af en vis Tilstand. Disse Ord have Formerne: all, leg, og sam; f. Ex. frostall, mødall, vaasfall, sorgall, fofkall; annsam (af Dun), Radsam, mødesam, minnesam, aakvorsam; roleg, fredleg, gagnleg, særleg, lukkeleg. Den første Form (all) er dog noget sjeldnere og udgaaer tildeels fra Verbets Form.

Anm. Adskillige andre Begreber udtrykkes ved Sammensætning. En Righed med Tingen betegnes oftest efter en særlig Egenkap, f. Ex. Reinhard, istald, Injokvit; Sjelden med et mere omfattende Ord saasom „voren“ og „fengen“ (= dansk: agtig), f. Ex. betnvoren (beenagtig); paa enkelte Steder bruges dog saadanne Ord ofte, saaledes i Gardanger, f. Ex. tjovvoren (tyvagtig), i Søndmør: fantefinglen, bjønnfinglen, nautesfinglen, o. fl. En Fylde eller Rigdom af Tingen betegnes ved: fengb, fænd (Trøndb. Stift), sam, full, rik, god; f. Ex. Reinfengb, Reinfænd, fiefkænd, grasskænd; folksam, regnsam, vindsam; vatsfull, laurvik; korn-god, grassgod. En Mangel betegnes derimod overalt ved „laus“, f. Ex. klæbelaus, raadlaus, meinlaus o. f. v.

c) Adjektiv af Adjektiv.

290. Endelig er der ogsaa en Mængde af Egenkapsord, som dannes af andre Adjektiver, og som især tjene til at be-

Norsk Grammatik.

tegne en vis Grad eller en vis Styrke og Varighed ved Egen-
skaben. De Former, som hertil blive mest benyttede, ere: leg,
sam og samleg; f. Ex. lettleg, tungleg, veisleg, Fjærleg,
mækleg; varsam, reinsam; vandsam; tungsam, langsam;
langsamleg. Ellers bruges Sammensætning med enkelte an-
dre Ord, især med: „voren“, f. Ex. seinvoren (o; noget seen),
survoren (syrlig), illvoren, hardvoren, stillvoren o. s. v.

Anm. Ved „leg“ betegnes gjerne en mindre Grad eller Styrke,
men tildeels en større Varighed; ved „sam“ betegnes helst en hurtig
eller sædvanlig Forekomst, altsaa en vis Varighed, f. Ex. vandsam, o;
som pleier at være „vånd“ (o; kræsen). Det samme er Tilfældet med
Formen „samleg“, som dog er noget sjelden.

Til denne Række høre især de førnævnte Former „voren“ og „fengd“
(el. fengen); dog er den sidste sjelden og bruges mest nordensjælsk; f.
Ex. spaffengd, turrfengd (i Søndmør „fingien“: flensfingien, turrfingien,
smaafingien). Af andre Sammensætningsord mærkes følgende: a) om
Natur og Sind: lynd, lymb, haattab; f. Ex. smaalynd, godlynd, ful-
lynd; godlynd, lettlynd, lauslynd; godhaattab, illhaattab; — b) om
Afsærd: før, laaten; f. Ex. seinfør, lettfør, hardfør; varlaaten, stor-
laaten, bliblaaten; — c) om Udseende: leitt og bæmb; langleitt, smaa-
leitt, raubleitt; ljosbæmb, blettbæmb, svalbæmb.

C. Afledede Verber.

a) Verbum af Verbum.

291. De Verber, som dannes af andre Gjærningsord,
kunne her deles i to Rækker, hvoraf den første omfatter
Tilstandsord eller uirksomme Verber af forskjellige Slags. Un-
der denne Række kunde vi først nævne de Ord, som have En-
delsen „st“ med tilbagevirkende Betydning, f. Ex. møtast (møde
hinanden); men denne Form har, som forhen bemærket, en sær-
egen Stilling og kan nærmest betragtes som et tilføjet Ord.
(S. § 239). Derimod findes der endeel virkelige Afledninger
med en paa sædvanlig Maade tilføjet Konsonant (n, l, r, s, t)
og for det meste med Betydningen: begynde, forsøge, holde ved
elket befatte sig med at gjøre noget; f. Ex. sovna (begynde at
sove), dropla (dryppe smaat), dundra og dunsfa (buldre, af
dynja, dunde), svigta (bøte sig lidt, af sviga). Men i disse

Orb er Fællesbegrebet for det meste dunkelt og valfende, saa at de ikke give nogen omfattende Regel.

Anm. De Orb, som dannes med „n“ ere de mest regelrette og have Fællesbegrebet: begynde at gjøre; saaledes: vakna (til vaka), tagna (tegia), livna, setna, sitna, fagna, flotna, sitna. Dög kunne nogle nærmest henføres til et Particip eller Adj. paa „en“, som: brotna, sbrötna, rivna, flovna, bogna, smoltna Ordene med „l“ og „r“ have oftest Begrebet: forsøge, besatte sig med, gjøre saa smaat; f. Ex. trivla (jf. triva), rugla, surla, tusla, ringla; flötra, valtra, vötra, tövra, futra, biva, frembra, gnalbra (gnella). Ordene med „s“ have lignende Betydning eller ogsaa: gjøre tidt, kært eller klodset; saaledes: dragfa, gnagfa, flogfa, kaffa (kava), kramfa, kömsa, balsa, vasfa (vada). Enkelte Orb med „t“ have ogsaa et saabant Begreb af tidt og smaat, saasom: fremta, grymta, fengta, flugta, gllmta; — men disse Orb kunne tilbeels henføres til et afledet Subst. f. Ex. drifta (til Drift), röfta (til Røft af röfta). Endelig findes enkelte Orb med „t“, som have et lignende Begreb, saasom: bunka (til bunnja), grunka (gruna), blunka (blunda), tustla (tussa), tralka (for trabla, til treða).

292. Den anden Række er af større Betydning, thi den ikke indeholder nogen stor Mængde af Orb. De hertil hørende Verber have nemlig en tildrivende Betydning, altsaa Begrebet: lade gjøre, faae noget til at gjøre det, som Stammeret betegner. De dannes ved simpel Oversførelse og ofte ved Omlyd, f. Ex. setja (af sitja, sat), vilja (af vilja), gröta (af graata), löypa (laupa), veftja (vaka), hengja (af hanga). De mærkeligste ere de, som dannes af Fortidsformen i de stærke Verber, saasom: velta, Impf. velte (omvælte noget) af velta, Impf. valt (vælte selv), jf. smetta, fleppa, renna, svæva, beita, flöyta, flöypa, föra, og flere, som forhen ere omtalte under § 246.

Anm. Besynderlig nok synes en saadan Afledning at mangle i adskillige Tilfælde, hvor den netop vilde være til god Gjæld; saaledes have vi intet tildrivende Verbum af ganga, standa, koma, stiga. Nogle, som foresindes i det gamle Sprog, synes nu at være forglemte, saasom: breftja (lade drifte), flselva (faae til at flselve), sværa (besværg), kynna (lade vide, af kynna, eller Adj. kunn); imidlertid ere enkelte af disse Orb saa nødvendige, at de atter bør føres i Brug.

b) Verbum af Subst

293. De Verber, som komme af Navneord, lade sig dele i to Hovedrækker; efter som de enten betyde betyde en Tilstand eller en Virksomhed. Den første Række omfatter endeel Ord med Begrebet: faae Tingen, blive forsynet eller behestet med den; de have oftest Formen „st“, som: lauvast (faae Lov), frævast (faae Frø), yllast (af Ull), aldrast, modast, lukkast, magtast. Enkelte Ord forekomme uden „st“, som: bløma (faae Blom, o: Blomster), ekfa (sætte Ag), rusta (ruste), hela (belægges med Hela, o: Riim), stya (blive styet). Nogle Ord have Begrebet: blive noget; saasom: dagast, vaarast, manast, kvælda(st), hausta; — andre have Betydningen: være, forestille eller ligne, saasom: træla (arbejde som en Træl), gjesta (være Gjest), svina (søle som Svin) o. s. v. Hertil høre især endeel upersonlige Verber, som: regna, snjóa, tela, ísa, eima, fossa, ströyma.

Ann. Afstillede Ord, som betyde: at bruge eller behandle en Ting, slutte sig nærmere til den følgende Række, f. Ex. sigla (af Segl), klifka (af Klokk), blada, stava, staura, vedra, sætra.

294. Den anden Række betegner en større Virksomhed, dog tildeels uden noget andet Objekt end det, som er betegnet ved Stamordet. Betydningerne kunne adskilles saaledes: 1) tilveiebringe eller skaffe Tingen, f. Ex. fiska; mjalka, høya, elda, røyfja; husa, vega, gjerda, mura, ysta (o: gjøre Ost); — 2) give Tingen, forsyne noget med den, f. Ex. mata, vatna, fodra, duka, gylla (af Gull), stjesta, bota, hysa (o: tage i Huus); — 3) tilrede eller behandle med: Tingen, saasom: saga, økfa, hamra, plögja, horva, fjemba, neva, femna.

Ann. Ved en Overgang i Begrebet eller ved en Forandring i Objektets Stillning, kan Verbet stundom faae Betydningen: fratage eller berøve; f. Ex. „kvista“ er egentlig at samle eller bruge Kviste, men „kvista eit Tre“ er at blotte Træet for Kviste; ff. kolla (el. kylla), kaala, grasa, stala, stinna, bera. Dette er noget ubekvent, da der stundom bliver to modsatte Betydninger, f. Ex. „stinna“ sætte Skind paa, og tage Skindet af. Imidlertid kan det sidste Begreb lettere betegnes ved Sammensætning med „av“ (avkvista) i Ligbed med: avlæða, avsto, avberfja og flere.

c) Verbum af Adjektiv.

295. De Verber, som komme af Egenkabsordene, deles sig ogsaa i to Rækker, efter som de betegne en Tilstand eller en Paavirkning. Den første Række har Fællesbegrebet: faae en Egenkab, blive faa eller saa. De hertil hørende Ord have to eller tre forskjellige Former. Nogle dannes kun ved simpel Dørførelse og oftest med et tilføjet „st“, saasom: varast, (blive varifom), jamnast, stillast, frifkast, herdast, linnast, rømast, lengjast, tyngjast, blygjast (af bljug). Andre dannes derimod med „n“ (na), saasom: kettna (blive lettere), kosna, myrkna, Flaarna, spaena, mjukna, hardna, Fvifna, raudna, graana. Endelig dannes enkelte Ord med „f“ og oftest med et sluttende „st“; saaledes: minka (af Roden „min“, jf. mindre), linka (blive lindere), smækka (af smaa); grønkast, berkast, dyrkast, smalkast, Flinkast (af flen).

Anm. Af Adjektiver, som betegne Udsende, dannes ellers endeel Verber ved simpel Dørførelse og med Begrebet: have eller fremvise en Egenkab. Saaledes: lysa (see lyst ud), myrkja, blenkja, kvita, svart, rauba, blaaa, grøna, gula. Disse Ord bruges oftest upersonligt med „i“ eller „þaa“, f. Ex. „det kvitar i Kirka“ (o: Kirken viser sig som en hvid Plet). De bruges mest i det Nørdensjælske og ere ikke ganske almindelige, men da de ere lette at forstaae, og deres Mening er vanskelig at gjengive med andre Ord, kunne de være til stor Fordeel for den poetiske og beskrivende Stil.

296. Den anden Række har Begrebet: give en Egenkab, gjøre at noget bliver faa eller saa. De hertil hørende Ord dannes for en stor Deel ved simpel Dørførelse, saasom: letta (gjøre lettere), retta, jamna, greida, bleifja, Fvessa, festa, herða, mykja, fylla, løyfa. Endeel andre Ord afledes med „f“ (fa), saasom: berka (o: blotte, af ber), turka, smalka, sælka, linka, beinka, seinka, blidka, vidka (udtalt vilka). Jf. reinska.

Anm. I nogle faa Ord findes en hertil hørende Form med „g“, saaledes: flogja (formere), viggja (for vidga); jf. gløggast (af glø). En anden selden Form er „r“ (egentlig Dørførelse af Komparativ), som i: lindra (af linn), skværa (af skum), valra (af val). En saadan

Form vilde ofte være nyttig til at betegne en Forstærkelse eller højere Grad.

Det kan endnu tilføies, at enkelte Verber ogsaa udgaae fra Adverbier og andre Partikler. Blandt disse mærkes nogle, som dannes af Steds-Adverbier og have Begrebet: flytte eller føre i en vis Retning; saaledes: attra (føre tilbage), ovra, nedra, indra, ytra; sydra, nordra (især om Vinden). Endelig kan man ogsaa danne Verber af forskellige Ord til at betegne en særegen Brug eller en ibelig Gjentagelse af selve Ordet, f. Ex. heia (raabe hei), hysa (sige hys), neia (sige ibellig nei); ff. soa, aa'a, bua, ig. (el. bia), hāra (sige „hære“), rauka (sige En „raust“) og flere lignende.

Oversigt.

297. Efter den foregaaende Fremstilling er det de Ord, som udgaae fra Verberne, som sædvanlig udgjøre den største Mængde og have de fleste Former. Af de Verber, som betegne en Tilstand eller en Virken uden nogen egentlig Indflydelse, kan der dannes Navneord til at betegne selve Virkningen (§ 268) og den virkende Ting (§ 270); ligeledes Adjektiver til at betegne, at noget har været eller er i Virksomhed (§ 281, 283) eller er tilbøieligt dertil (§ 285), og tildeels ogsaa et andet Verbum med paavirkende eller tildrivende Betydning (§ 292). Af de Verber, som betegne en Paavirkning, dannes Navneord til at betegne selve Gjerningen og den virkende Ting (268, 270), tildeels ogsaa en paavirket og en medvirkende Ting (269, 271), — og ligeledes Adjektiver, som betegne, at noget er paavirket eller kan blive det (282, 284): Hvor et tildrivende Verbum, som ovennævnt, finder Sted, ville begge disse Rækker følges ad, saa at Ordets Slægt i det hele faar et dobbelt Omfang; saaledes f. Ex. ved Stamordet „fara“, hvor det afledede Verbum „føra“ medbringer en ny Række af beslægtede Ord.

Anm. Enkelte Ordslægter, som udgaae fra et Verbum, ere allerede forhen omtalte; og foruden disse kan et Par fuldstændigere Exempler her tilføies:

Af sitja (sit, sat): Sittling, Seta; Sittjar, Sete (Busete); Saat, Sæte; — seten (vanseten), sitjande, sæt (traktæt); — setja (tildrivende B.); beraf Setling, Setning, Setnad, Set; Setjar; — sett, setjande. Sibeordnede: særa (til Saat), setna (til seten).

Af draga (dreg, drög): Draging, Dragning, Drag (§ 272), Drog.

f. (aab. o), *Drøga* (aab. o), *Drøgar*, *Drøgster*, *Draatt*, *Drøgt* (?). *Drog*, f. (oo), *Drøge*, n. — *dregen* (Particlp), *dragande*, *dragen*, *drag-sam*, *drøg* (langbrøg). *Sibordnebe*: *Drøtte*, n. (til *Draatt*), *draatta*, *dragsa*, *dragna*.

Af *vaka*: *Vaking*, *Vakster* (jf. *Vakt*); *Vakar*, *Voka* (aab. o); — *vakt* (utvakt), *vakande*, *vak*, *vaken*, *vaksam*. *Begyndende*: *vakna*. *Eilivrende*: *vekkja*; *bertil*: *vekkjing*, el. *vekning*, *vekkjar*, *vekkja*, f og flere.

298. Af *Ravn*-ord blive *Verber*, som betyde at faae eller afgive *Lingen* (§ 293, 94), og ligeledes *Egenstabsord* til at betegne, at noget har *Lingen* eller hører til den (287, 88). Af enkelte *Ord* afledes ogsaa andre *Ravn*-ord til at betegne noget, som ligner *Lingen* eller tilhører den (276, 77); dog ere disse *Ord* noget ulige og forskjellige i *Betydningen*: (Jf. § 273 og f.). *Derimod* dannes ofte *beslægtede Ord* af de afledede *Verber* og *Adjektiver*.

Anm. Disse *Ords*lagter ere mere spredte og mindre omfattende. *Nogle Exempler* kunne her tilføies:

Rann, — *mannast*, *manna* (o; *bemande*); *Adj.* *mannleg*, *mannast*, *ment* (saament), *menst* (?); *Subst.* *Menne*, n. *Menning*, m. (*Malmennig*, *Artemening*), *Mennekja*, *Mannskap*, *Mannbom*.

Land, — *landa*, v. n., *lenda*; *lend* (vaatlend), *lendst* (utlendst), *låndleg*; *Lende*, n. *Lenba*, f. (*Nylenba*), *Lenbing* (*Utlending*).

Mold, — *molba*, og *mylba*, v. a., *mylb* (*kausmylb*), *mölben* (?), *mölbutt*; *Mylba*.

Haar, — *haara* og *hara*, v. a. *harast*; *hærb* (*graahærb*), *haarutt*; *Hæra*, f. (§ 275).

Maal — *maala* (*aamaala*), *mæla*, v. a. *mælt* (*laagmælt*), *maalug*; *Mæle*, n. *Mæle*, m. *Mæling* (*Artemæling*).

299. Af *Egenstabsord* (*Adj.*) afledes *Verber*, som betyde at faae eller give en *Egenstabs* (295, 96), og ligeledes *Ravn*-ord, som betegne selve *Egenstaben* og tildeels *Lingen*, som har den (279, 80). Ofte afledes ogsaa et andet *Adjektiv* til at betegne en vis *Grad* i *Egenstaben* (§ 290). Af de afledede *Verber* dannes *beslægtede Ord* paa sædvanlig *Maade*.

Anm. Disse *Ords*lagter ere sædvanlig nogenledes fuldstændige og *regrettede*. *Som Exempler* kunne anføres:

lett, — *lettast* og *lettna*, v. n., *letta*, v. a. *lette*, m. *lettelste*; *lette*, n. (om *let Korn*); *lettle*; jf. *lettvoren*.

full, — fyllast, v. n., fylla, v. a. Fylla, f. Fyllskap. (ff., Fyllnad); fulleg. (el. fulleleg). Af Verbet fyka: Fyll, Fylling, Fylleka.

lang, — lengjast, v. n. lengja, v. a. Lengb, f. Lang, m. Longa (en Fiff), Lengja (Strimmel); langleg, langsam, ff. Verbum: langa og lengta; Adv. lenge og longo.

hard, — hardna og herbast, v. n. herba, v. a. Harbleite, Hardskap, Harbing, m. Harbleg. Af Verbet: Herbing, Herbla.

turr, — turkast (og torna), v. n. turka, v. a. Turleite, Turrtap; turreleg, turrfam, turrfengen. Af Verbet: Turt, Turta, Turking. (Afvigende: Torre, Torste, turst).

Det kan endnu anmærkes, at det kun er de simpleste og tydeligste Afledningsmaader, som i det foregaaende ere opregneede. Ved en nærmere Granfskning af enkelte Ord vil det ofte vise sig, at det, som nu kan ansees som Stamord, er selv afledet af et andet Ord, som enten nu er blevet ubekendt, eller hvis Sammenhæng med det afledede Ord er bleven noget utydelig. For at tage et Exempel af afledede Verber, kunne vi nævne Ordet „setta“ (D. sigte, o: give Sag, bestynde); dette synes nu at staa nærmest ved „Saf“, men imidlertid er der flere Ord, som her maa tages med. Der har nemlig været et stærkt Verbum „saka“ (Goth. sakan) med Imperf. „sot“; og deraf kommer da: Saf, f. Sofn, f. og setja (ff. harbsot); af Saf dannes aiter: saka (give Sag), setja (bømme skyldig), og set, adj. (sagsskyldig); heraf: Sekt, f. (Splyb, Straf), og deraf endelig: setia. Enkelte af disse Ord ere nu kun bekendte af det gamle Sprog; men i en Betragtning af Ordenes Slægtskab maa de alle have for sig.

300. Endelig kan det endnu mærkes, at enkelte Forandringer i Begrebet ikke betegnes ved Afledning, men ved Sammensætning med Partikler eller andre Ord, som stilles forved Hovedordet. Saaledes bliver en Forstærkelse i Verbernes Betydning ofte betegnet ved Ordet „stor“, f. Ex. storsprings, storlægja, storfrika; og derimod en Formindskelse ved „små“, saafom: småaregna, småaropa, småskunda seg. Ogsaa ved Navneord kan noget lignende finde Sted, saafom: Storgaava, Storverk, Storpærme; Smaaverk, Smaasending. Forøvrigt betegnes en usædvanlig Grad eller en Overdrivelse ved „ov“ og „for“, en Mangel ved „van“ og „u“, en Feil eller Mislighed ved „u“ og „mis“, hvilket allerede forhen er kortelig omtalt (§ 259). De fleste af disse og lignende Sammensætninger finde Sted ved Substantiverne og ved de Adjektiver, som dannes af Verberne.

Num. Noget af disse Opbyggelsord kunne sættes til flere forskellige Slags Ord, andre kun til eet eller to Slags Ord. Saaledes bruges „u“, „van“ og „ov“ helst ved Substantiv og Adjektiv, „mis“ ved Subst. og Verbum, „for“ helst ved Verbum og Participium. Ved andre Adjektiver ansees „for“ som fraktilt Ord med Betydningen: for meget, alt for, hvilket ellers er en nyere Brug af dette Ord i Stedet for G. N. „H“ (ligt Eng. too, og Tydsk zu), f. Ex. for myket, G. N. til mikit. En Forskiel i Betydningen er at lagttage saavel imellem „ov“ og „for“, som imellem „u“, „van“ og „mis“; f. Ex. ovdyrt (usædvanlig dyrt) lidt forskjelligt fra: for dyrt; if. ovmyket (overmaabe meget) og: for myket. Ulfjaa: Ulufta (Ulykke, Stabe), Vanlufta (Mangel paa Lykke); Utru (ond Tro), Vantru (Mangel paa Tro), Mistru (fælgagtig el. falsk Tro); Uminne (ingen Erindring), Vanminne (for dunkel Erindring), Misminne (fælgagtig Erindring). Intiblerid findes „mis“ undertiden i én afvigende Betydning, hvilket allerede finder Sted i Gammel Norsk (f. Ex. mislika, misæmja); if. D. Mistmoh, Mistånke. Men i tvivlsomme Tilfælde burde man dog helst holde sig til den regelrette Brug, f. Ex. Mistånke om en falsk Tanke, Misgjerning om en daarlig Gjerning, men ikke egentlig om en Udaad.

Femte Afdeling.

Sætningslære.

301. I en sammenhængende Tale behøves der sædvanlig en Sammenstilling af to eller flere forskjellige Ord til at udtrykke en fuldkommen Tanke eller Mening. I en saadan Sammenstilling, eller saakaldet Sætning, blive altsaa de enkelte Ord at betragte som Led eller Dele og kunne saaledes deles i tre Slags, nemlig: nævniende, fortællende og udfyldende Led (Nomen, Verbum og Partikel). De to førstnævnte Led ere her de nødvendigeste, da nemlig enhver Sætning maa først have et Ord for Tingen, som der tales om (Oprævningen, Subjektet), og dernæst et Ord for Tingens Gjerning eller Forretning (Omtalen, Prædikatet); f. Ex. Maanen (Subjekt) lyser (Prædikat). Et nævniende og et fortællende Led er saaledes allerede nok til at udgjøre en Sætning, men hertil kommer ofte adskil-

lige Tillæg og Udfyldninger, som kunne bestaae af flere Ord og tildeels endog danne Undersætninger med et eget Subjekt. I sidste Tilfælde er Sætningen sammensat og deler sig i to eller flere enkelte Sætninger, hvis indbyrdes Forbindelse kan være noget forskjellig.

Anm. I Ordnes Sammenstilling eller Syntaxen har dette Sprog naturligvis meget tilfælles med de nærmest beslægtede, og det behøves altsaa ikke her at forsøge paa en fuldstændig Udvikling, da det vel kan være nok at opstille de vigtigste Punkter i en sammenhængende Orden og berøbe paaviste de forskjellige Afsigter fra Gammel Norsk og fra Nabo-sprogene. Ellers kan det bemærkes, at dette Sprog for Liden nærmest maa betragtes som et Dmgångssprog uden Litteratur, altsaa som en Dagligtale, hvortil en streng Sætningsorden ikke er saa nødvendig som i et Bogmaal, da nemlig Betonningen og den mundtlige Fremførelse er tilstrækkelig til altid at frembæve den vigtigste Deel af Tanken, og da enhver Utydelighed strax kan afhjælpes ved en Omstilling eller ved Gentagelse af et Led i Sætningen. Paa Grund heraf har Tale-sproget ogsaa adskillige Ordstillinger, som ikke altid vilde være henlige i det skriftlige Sprog, men som dog kunne komme til Brug i visse Stilearter, og især i Samtaler og Fortællinger af Hverdagslivet, hvor man netop vilde søge at efterligne Dagligtalen.

I. Nævnende Led.

302. Til de nævnende Led regne vi først Substantiver og Pronomener som egentlig Nævning, og dernæst Adjektiverne, som udfyldende eller understøttende Nævning. Disse Ord kunne have to forskjellige Stillinger i en Sætning, nemlig enten en fri og virkende Stilling som Subjekt (Omnævning) eller en bunden og paavirket Stilling som Objekt (Undernævning); og foruden den egentlige Objekt-Stilling (Akkusativ) er der endnu et Par andre, nemlig Dativ og Genitiv (§ 159), som her kunne komme i Betragtning. Imidlertid have Ordene for en stor Deel den samme Form for Objekt som for Subjekt, saa at Ordets Fald eller Kasus kun lader sig kjende af Sammenhængen i Sætningen.

a) Egentlig Nævning.

303. Den egentlige Nævning omfatter Substantiverne og de substantiviske Pronomener, hvilke sidste have samme Værd

og Birkning i Sætningen som de første. Den første og anden Person (den talende og den tiltalte) betegnes sædvanlig kun ved Pronomen (eg, du; Ji, me, de). Den tredje Person betegnes nærmest ved Substantiv, men kan til Ombytning ogsaa betegnes ved Pronomen; og i dette Tilfælde er det Regel, at Pronomen altid skal svare til vedkommende Substantiv i Kjøn og Tal. Saaledes gjælder Ordet „han“ ei alene for en Mand's Navn, men for enhver Ting, som har et Hunkjønnsord til Navn, f. Ex. Dag, Himmel, Sjø, Skog, Hæder, Gard, Læge. Ligeledes „ho“ (hun) om enhver Ting, hvis Navn er Hunkjønnsord, f. Ex. Sol, Jord, Eng, Elv, Bud, Stova o. s. v. Altsaa „ho lyser“ om Solen, men „han lyser“ om Maanen; „han flyg“ om en Fugl i Almindelighed, men „ho flyg“ om en Fugl med Hunkjønnsnavn, f. Ex. Duv, Kraaka, Stjor, Gaas, Uria osv.

Anm. Ombytning af Gentel og Fleertal for anden Person finder Sted i en Deel af Landet. Den egentlige og naturlige Brug af Ordet „du“ (i Objektet „deg“) er fuldkommen herskende i Hjelddyggerne, hvor man nemlig siger „du“ til enhver eenlig Person, uden Forskjel paa Stand eller Stilling. Paa enkelte andre Steder bruges derimod Fleertallet „de“ (o: J) i Tiltale til Fader og Moder og til gamle eller meget anseede Personer; saaledes i Indre Sogn (bi og dikke), Fosen og Indersøen (bi og bokk), Søndhorland (de og bokk) og paa Helgeland i en anden Form (i og ør). Denne Stik, som nok først er opkommen ved enkelte Hoffer i Vittekalberen, synes allerede tidlig at være optagen af Stormændene her i Landet; saaledes findes i det saakaldte „Kongespel“ (fra omtr. 1200) en Fremstilling af Grundene, hvorfor man skal bruge Fleertal („margvalda“), naar man tæler til Kongen eller andre høitstående Folk (Kap. 33); og i samme Bog, som er stilet som en Samtale imellem Fader og Søn, siger Sønnen altid „hér“ og „ydr“ til Faderen, hvorimod denne siger „hú“ og „hik“ til Sønnen. Som bekendt har en lignende Stik befaftet sig i flere Lande og tildeels gaaet meget videre; i Engelland er saaledes Ordet du (thou) kun lidet brugt, og i Solsland et det endog gaaet ganske af Brug. I Tydsk har man ogsaa gaaet over til tredje Person og brugt „er“ (han) og „se“ (hun) for „du“, hvilket tilsidt er ombyttet med Fleertallet „se“ (de), som ogsaa Dansken har lempet sig efter. Ogsaa heraf findes enkelte Spor i vort Land, idet man paa nogle Steder siger „han“ og „ho“ til fremmede eller fornemme Folk; derimod bruges ikke Fleertallet „dei“ i denne Betydning. (Ordet „dei“ er her noget ganske andet og svarer til G. N. hér, Dansk „J“.

Lybst „Hr“; jf. § 192). At det hele er en Artikel, er let at see; men det sidste er dog det mest besværlige og forvirrende. Forsaavidt man ikke tør bruge Ordet „du“, burde man dog i det mindste holde sig til det dertil svarende Fleertal og ikke gaae over til tredje Person. — Ordene „i“ og „er“ (el. er), som paa nogle Steder bruges alene i denne Stilling (f. § 192), vilde i visse Henseender været meget bekvemme; men deres Form er noget ubelig og stærkt afvigende fra det gamle Sprog.

304. Naar en Ting skal nævnes eller indføres i Talem uden nogen nærmere Adskillelse fra andre Ting af samme Slags, betegnes den sædvanlig alene ved Substantiv, og dette staar da i den usmærkede eller ubestemte Form. Naar Tingen derimod skal blive nærmere paavist og adskilt fra andre Ting af samme Slags, betegnes den enten ved Substantiv eller et personligt Pronomen, og i dette Fald sættes Substantivet i den afmærkede eller bestemte Form, som her er kjendelig ved en egen Endelse, f. Ex. Baaten, Elvi, Landet. (Egentlig er tilhængt Artikel, see § 177). Imidlertid er her adskillige Afvigelser at mærke. Saaledes sættes Personnavne (f. Ex. Olav, Harald, Torstein) altid i ubestemt Form, og det samme er Tilfældet med en Deel Stednavne, saasom: Hamar, Ba, Mo, Bil, Lid. Og i visse Talemaader sættes ogsaa adskillige andre Ord i samme Stilling, uagtet de efter Sammenhængen helst kunde have den bestemte Form.

Anm. At enkelte Ord bruges kun i den bestemte, eller kun i den ubestemte Form, er før anmærket (§ 182), ligesom det ogsaa er paavist, at den ubestemte Form havde et større Omraade i det gamle Sprog. Denne Form er da ogsaa bleven staaende i mange Talemaader, hvor Ordet staar som Objekt eller tilføjes ved en Præposition; f. Ex. det leib langt aa Dag, (ligesaa: aa Kveld, aa Sumar, aa Vetter); det skal infje koma paa Gard; det et paa Lid; det gjeng or Sand og infje i Sand; det kom infje av Flekk. Jf. koma i Hug, koma aa Stad, fleppa aa Bø, komá paa Sjø, koma i Seng, ganga um Bord, ganga i Land, standa aa Ende, detta átt aa Bak, koma paa Fot o. f. v. Noget lignende finder ogsaa Sted i visse Tilfælde, hvor Ordene staae i en anden Stilling, f. Ex. Husi standa Begg i Begg. Garbarne liggja Bø i Bø. Det fóro Mann av Huse.

305. En Ting, som er nærmere afmærket eller bestemt,

kan ogsaa betegnes ved de paaafisende Pronomener: den, det; denne, detta (§ 196), hvilke ellers bruges mere som udsyldende Nævning, hvorom nedenfor. En Ting, som bliver efterspurgt, eller som opstilles til Udvalg, betegnes derimod ved Spørgeordene: Kven, Kvat (§ 194); f. Ex. Kven var det? Eg veit, Kvat det er. Et lignende Pronomen kunde ogsaa behøves til Relativ eller tilbagevisende Ombytningsord, i en Undersætning (ligesom Eng. who, which; Tydsk welcher, wer, der); men i Stedet derfor findes kun en Partikel „som“, saa at nogen Adskillelse af Kjon, Tal eller Kasus i dette Tilfælde ikke kan betegnes.

Anm. En stærkere paaafisende Betydning i „den“ og „det“ bliver betegnet ved en stærkere Betoning i Tællen; f. Ex. den var god, (nemlig denne sidste, eller netop denne). Men da Betoningen er vanskelig at betegne i Skrift, bliver man ofte nødt til at sætte „denne“ eller „detta“ i tilige Tilfælde. At Ordet „denne“ paa mange Steder deler sig i to Ord med en Forskjel i Betydningen, er forhen anmærket (§ 196).

Det substantiviske „den“ og „det“ bruges ellers allermost i Forbindelse med en Relativsætning, f. Ex. Den, som vil hava det, skal faa det. Han fekk det, som vantabe. — I denne Stilling kan man tilbeels ogsaa bruge „kven“ og „kvat“, og i dette Tilfælde kan Ordet ogsaa omfatte Relativet, saa at det udgjør et Led i Undersætningen ligesaa vel som i Hovedsætningen; f. Ex. „Eg veit kvat eg sær“ (= det, som eg sær).

306. Uvisse eller ubestemte Ting kunne betegnes ved enkelte Pronomener eller pronomiale Adjektiver, uden at noget egentligt Navneord behøves. En ganske ubekjendt Ting kan betegnes ved: eit (eitt), eitkvart eller nokot; f. Ex. Det var eitt, som datt ned. Eg hørde nokot, som let. (Af laata). En Tilstand, Hændelse eller Foregang betegnes ved: det; f. Ex. Det stod vel til; det gjeng ymist; det regner; det flaar nar upp o. s. v. En Person (eller Menneker i Almindelighed) betegnes ved: ein, eller (som Fleerhed): dei; f. Ex. Ein skal inke tru alt, som ein hører. Det segja, han er heimkomen. Dei hava beinkat Vegèn (o: man har tettet Veien).

Anm. Ved de Berber, som betyde en Foregang i Betret eller Luftet, bruger man søndenfføds kun Ordet „det“ (det regner, det haglar

o. s. v.); men i den vestlige og nordlige Deel af Landet bruges ogsaa „han“, f. Ex. Han regner, han snjoar, han briv, han Lettar, han Spaknar; tilbeels ogsaa: han myrknar, el. han er myrk, han er kald o. s. v. Dette passer kun i de Tilfælde, hvor der kan tænkes paa et Hantførs-ord, som Himmelén, Binden, Søen eller lignende; forøvrigt er det en Afvigelse fra den almindelige Brug i andre Sprog.

I Stedet for „ein“ og „det“ (som svarer til Tydsk og Dansk „man“) bruger man ogsaa ofte „du“, naar der nemlig sigtes til en almindelig Erfaring, f. Ex. Det gieng intje alltid, som du yónar. I visse Tilfælde ogsaa „eg“, f. Ex. Naar eg trøyter Alni, kann eg trøyta Spanni med. Til Afværking med „ein“ bruges ogsaa „han“, f. Ex. Naar ein røyner det, so vett han det. Ellers bruges alltid „han“, naar en Relativsætning kommer til, f. Ex. Han haustar litet, som litet saar. Eller omstillet: Den, som litet saar, han litet haustar.

307. Ordet „det“ bliver ellers meget brugt som et indledende eller hjælpende Subjekt i adskillige Sætninger, hvor man gjerne vil sætte Verbet forud for det egentlige Subjekt, for at Bøkten eller Eftertrykket kan falde ligeligt paa dem begge. F. Ex. Det Fjem ein Baat. Det gjekk ein Mann fram um ofs. Det synté Vegen etter deim (a: der viste sig Spor efter dem). Det rann Sveiten. Det stod Fossen. Det dreiv Sjoen. Det kom ein Storm, so det skalv alle Hus. Saaledes ogsaa: Det vil Tid til alt. Det lagst alltid nokor til. Det vil alle hava den beste. Det veit ingen, kvar han er. Det havde ingen høyrte um det; o. s. v. Disse Sætninger have altsaa en dobbelt Rævning, da det første Ord er ligesom en Forløber for det egentlige Subjekt, som først kommer efter Verbet.

Anm. I enkelte Tilfælde kan dette „det“ (udtalt: da) ombyttes med „der“ (Aby.), men dette gælder da kun, hvor et Stedsbegreb er tilstede, og forøvrigt maa Ordet anses som Pronomen. Det har nogen Tilhed med det tydske „es“, men adskiller sig dog ogsaa derfra. I Sammel Norsk synes denne Brug ikke at forekomme; men alligevel har denne Ordstilling nogen Tilhed med den gamle Brug at sætte Verbet forud Subjektet.

308. En dobbelt Rævning af et andet Slags finder Sted ved Personnavne, da nemlig Pronomenet „han“ eller „ho“ sættes forved Navnet og gjør omtrent samme Tjeneste som en

bestemmende Artikel; f. Ex. han Olav, han Harald, ho Sigríd, ho Gunnhild o. s. v. Det samme finder ogsaa Sted ved nogle Fællesnavne, som i Familielivet blive brugte som Egennavne, nemlig: Fader, Moder, Godfader, Farbroder, Morstyter og lignende. I denne Forbindelse beholder Pronomenet sin Bøining og betegner saaledes Navnets Stilling eller Kasus, medens derimod Navnet selv bliver uden Bøining. F. Ex. han Torstein, Dativ: honom Torstein, Genitiv: hans Torstein. Ligesaa: ho Mor (Moder); Dativ: henne Mor, Genitiv: hennar Mor (o: min Moders).

Anm. Denne Brug er almindelig i Dagligtalen ved Navne paa bekendte og samtidige Personer, saa at det endog ansees som meget stødende at ubelabe Pronomenet. Saaledes bruges ogsaa „han“, naar en Mand nævnes med et Familienavn, f. Ex. han Berg, han Brun, han Jonson. Derimod bruges det ikke gjerne ved historiske Navne, saasom Alexander, Augustus, Paulus. Denne Skik passer saaledes bedst for Familielivet og Dagligtalen, hvormod dens Gjennemførelse i et Bogmaal ofte vilde blive til Uelighed. I gammel Norsk findes den kun paa et og andet Sted, f. Ex. Ok i því kemr hann Asbjörn i stofna, snarask þegar at hánum þóri, ok mætti osv. (Dals Saga h. belga, 1849, S. 36). Derimod har man forðum oftere brugt Pronomenet i Fleertal, f. Ex. Börn þeirra Asulfs ok þóru váru þau Gudþórm ok Sigríd (Fagrfl. 145). Ligesledes har man ofte brugt Fleertallet (þeir) til at betegne en Mand's Følge eller Selskab, f. Ex. þeir Erlingr (o: Erling og hans Folk). Denne Brug synes nu ikke at forekomme. Paa enkelte Steder (Romsb., Gbr.) har man en lignende Sammenstilling med et Stedsnavn, f. Ex. det Dyrskog (o: Folket paa Dyrskog); men dette skaar naturligvis i et andet Forhold og kan forklares ved en ubelabt Præposition.

b) Udfyldende Rævning.

309. Til den udfyldende Rævning regne vi Adjektiverne, de adjektiviske Pronomener, Talordene og Artiklerne; altsaa alle de Ord, som have adjektivisk Form og tjene til at bestemme eller forklare Substantivet. Ved disse Ord gjælder i Almindelighed den Regel, at de skulle sættes i samme Køn og Tal som det Substantiv, hvortil de høre. F. Ex. ein liten Baat, ei liti Skuta, eit litet Skip; store Bakkar, stórá Slettur; store Berg; tvo Dagar, tvau Aar; tri Sostar; try Naut.

Naar eet og samme Adjektiv er forbundet med to Substantiver af ulige Kjon, maa det gjentages med tilsvarende Forandring, hvis det har tydelig adskilte Kjonsformer; f. Ex. ny Baat og nytt Segl; stort Vaas og stor Møda. Hvor Formerne ikke ere tydelig adskilte, er Gjentakelsen mindre nødvendig. I Fleertal tættes den udfyldende Rævnug i Intetkjon, naar den svarer til to foregaaende (eller fraakilte) Substantiver af ulige Kjon; dette viser sig tydeligst ved Talordene „two“ og „tri“, saaledes: Dei vaaro ute baade twau; om en Mand og en Kvinde; ligeledes: alle try (ogf. oll try), naar der er to af det ene Kjon, og een af det andet.

Anm. Disse Regler lide ellers megen Fordunkling herved, at Adjektivernes Fleertalsformer paa mange Steder ikke blive tydelig adskilte. Paa nogle Steder ere endog Tallene „two“ og „tri“ hjevne lige for alle Kjon (§ 198), saa at den sidstnævnte Regel ikke kendes. Paa andre Steder bliver den derimod ofte tagttaget ligesom i det gamle Sprog; saaledes om Mand og Kvinde: baae twau (Aere St.), bæi twau (Valders), bæe twaug (Voss), bæggie twau (Edm. og fl.). I Forbindelse hermed faaar den Regel, at den adjektiviske Rævning ogsaa i Gentallet sættes i Intetkjon, naar man taler om et Par Folk. F. Ex. Anten baade twau elber eit av beim. Baade saman elber twart, fyre seg. Det ero, lste; det eine er stort, og hit er større. Det lla twart annat. Det lægtv twart aat annat. Det skrba twart mot annat.

310. I Skilleformerne (den bestemte og ubestemte) maa de adjektiviske Rævninger ogsaa rette sig efter Substantivet. I den umærkede eller ubestemte Form bruges Ordet „ein“ som Artikel, med eller uden Adjektiv; f. Ex. ein Mann; ein ung Mann; eit Aar, eit godt Aar. Dog gjælder dette kun for Gentalt, da Fleertalsformen „eine“ kun bruges i nogle faa Tilfælde (see § 199); forøvrigt sættes Fleertallet uden Artikel; f. Ex. unge Menner, gode Aar. Imidlertid mangler Artikelen ofte ogsaa i Gentallet, især hvor Tingen ikke tænkes som eenlig eller affandret; saaledes ved Navne paa Stof eller Materie, f. Ex. Gull, Jarn, Løv, Veir, Båtn; ligeledes ved visse Egenkabers Navne, som: Storleike, Barme, Hollskap.

Anm. I nogle Tilfælde faaar Ordet en anden Betydning, naar Artikelen tilsettes; end naar den mangler. Saaledes: „Eiv“ kun om

Metallet, men „eit Sølvs“ om et Redskab eller Smykke af Sølv; ligeledes: „Fisk“ om en Mængde, „ein Fisk“ om en enkelt; „liten Skog“ forskjelligt fra „ein liten Skog“. Her mærkes i særdeleshed nogle Lidsnavne, som: „Annan Dag“ (den anden Dag i en Svætt) og: „ein annan Dag“ (en anden Dag); ff. „andre Dagen“ (den næste Dag). „Annat Aar“ (det kommende Aar), „eit annat Aar“ (et andet Aar); ff. „andre Aaret“ (det andet Aar) „Onnor Ratt“ (Ratten efter i Morgen), „ei onnor Ratt“ (en anden Nat).

Andre Ord, som sædvanlig forbindes med den ubestemte Form, ere: hvor, nokon, ingen: to, tri, og de øvrige Talord (Altogether med Artikel-formen „ei“, -s. § 199). Ordet „hvar“ bruges ofte som Adjektiv og gælder da for alle Køn, f. Ex. hvar Mann (o: hvilken Mand), hvar Tid o. s. v. Ordene: sit, eigen, myken, bruges sædvanlig kun i ubestemt Form; ligeledes: all og sum, dog med den Forskel, at Navnordet sættes i bestemt Form; f. Ex. all Dagen (den hele Dag), sum Fikken (o: en Deel af Fiksen).

Ordet „ein“ forbindes ogsaa Kundom med et Subst. i den bestemte Form, nemlig ved nogle Lidsnavne, saasom: „ein Dagen“ (o: en af de sidste Dage), ein Kvælden (en af sidste Aftener), eit Aaret (et af de sidste Aar). I dette Tilfælde faar „ein“ en stærk Betonning og kan nærmest anses som Talord. Ellers kunne ogsaa Ordene „hvar“ og „einhvar“ bruges paa lignende Maade, f. Ex. hvar Stillingen (o: hver eneste Stilling), einhvar Sengen (en og anden Gang).

Adjektiver, som betyde Størrelse eller Mængde, forekomme ogsaa Kundom i ubestemt Form ved Siden af et Substantiv i bestemt Form. f. Ex. Det var lang Begen. Det er mange Henderne um det. Det var ikke litte Staden. Det vardt ikke lang Stundt. Han felt ikke for Hjælp. Men denne Brug er noget besynderlig og synes at grunde sig paa en Omflytning eller Førrykkelse i Sætningen.

311. I den afmærkede eller bestemte Form bruges Ordet „den“ og „dei“ (Pl. dei) som Artikel; f. Ex. den Guten, den litte Guten, dei smaae Gutarne; det Aaret, dei Mari, dei fyrste Aart. I samme Stilling, eller med Substantiv og Adjektiv i bestemt Form, bruges ogsaa: denne (detta, desse) og hin (hitt, hine), f. Ex. denne Guten, detta Barnet; hin Foten, hi Gida, hitt Folket. — Imidlertid er der adskillige Tilfælde, hvor Artiklen (den) kan bortfalde, men Adjektiv og Substantiv bliver staaende i den bestemte Form. Dette finder Sted: 1) ved de Adjektiver, som kun bruges i bestemt Form (§ 187), f. Ex. same Dagen, fyrre Dagen, femte Dagen,

høgre Foten, øvre Vegen; 2) ved Superlativer, som: fyrste Dagen, beste Tidi, lengste Vegen, tettaste Skogen; højste Topparne; 3) naar en naturlig Egenkab ved Tingen bliver stærkt fremhævet ved Adjektivet, f. Ex. der var inkje annat end turre Sanden; berre svarte Moldi; ned paa harde Steinen; ut i Flaare Sjoen; ut paa ville Havet Saaledes ogsaa i enkelte andre Talemaader som: halve Dagen, heile Aaret, rette Vegen, og flere.

Anm. I nogle Tilfælde forandres Betydningen, naar Artikelen tilføjes eller borttages. Saaledes: „turre Landet“ om det Torre, eller Land i Almindelighed, men „det turre Landet“ om et meget tørt Land. Ligesaa „Ijose Dagen“ om en Dag med sædvanligt Lys, men „den Ijose Dagen“ om en, som er lysere end de nærmeste Dage.

Naar der tales om enkelte velbeksendte Ting, kan Artikelen bortfalde, og Adjektivet sammensættes med Substantivet, f. Ex. Gamle-Baaten, Storevegen, Røskova. Tilbeels kan ogsaa Adjektivet gøres til Substantiv og sættes i enlig Stilling, som for er omtalt (§ 244), f. Ex. Gamlen, Blakken, Svarten.

Adj. „eine“ og „einaste“ sættes altid med Artikel, f. Ex. den eine Foten; den einaste Gongen. (Afvigende fra de ovenanførte). Efter Superlativ kan Subst. sættes som ubestemt (nemlig uden Endelse), naar en Relativsætning paafølger, f. Ex. den beste Baat, som der var; — den stærkste Mann, som eg vett. Ogsaa i andre Tilfælde synes den bestemte Form ved Subst. i denne Stilling ikke at være særdeles nødvendig; ialfald vil det godt gaae an at sætte Navneordet som ubestemt i Vers og ordsproglige Talemaader, hvorefter en overflødig Stabelse vilde være til Uleilighbed.

I Tale til Personer bruger man nu sædvanlig at sætte Adjektivet i bestemt Form, men Substantivet som ubestemt; f. Ex. gode Mann, fjære Vin! — I det gamle Sprog findes Adjektivet i dette Tilfælde deels som bestemt og deels som ubestemt, f. Ex. gódi vinr (Strengl. 14; Dibr. 60), sæti sadir (Aler. 129); derimod: gódr, vinr (Barl. 74); gódr drengr (Dibr. 41, 110, 114 og fl.); góð mærr (Barl. 157); gótt folk (Barl. 191). Det sidstnævnte (Gótt Folk) er endnu den sædvanlige Brug i Tale til en Forsamling; men noget andet Exempel med Adj. i ubestemt Form synes ikke at forekomme.

312. Blandt de øvrige Ord, som høre til de udfyldende Nævninger, er der ellers nogle, som have en dobbelt Stilling og forbindes baade med bestemt og ubestemt Form. Disse Ord

ere Possesiverne (Eiendomsordene): min, din, sin og vaar, som nemlig sættes ganske i de samme Stillinger som Genitiverne: hans, hennar, offar, dyllar, deira. Den almindeligste Stilling er den, at Eiendomsordet følger efter Substantivet, og at dette sættes i den bestemte Form; f. Ex. Staven min; Baaten din; Hestarne vaare; ligedan som: Staven hans; Hesten. dyllar; Baatarne deira. Men i de Tilfælde, hvor der lægges mere Bøgt paa Eiendomsordet, kan dette sættes først, og i dette Fald staar Substantivet som ubestemt, f. Ex. Det var min Stav (nemlig: ikke nogen anden); — detta er vaar Hest, og detta er hans; — det var di Skuld. Dette Begreb kan ellers gjøres tydeligere ved et tilføjet „eigen“ eller et forudsat „sjølvs“, f. Ex. Det var di eigi Skuld; — det er sjølvs mine Pengar. (Det sidste ikke almindeligt).

Anm. Ordene: Fader, Moder, Broder, Søster, Son, Dotter (og flere lignende) sættes sædvanlig i ubestemt Form, men næsten altid forud for Eiendomsordet, f. Ex. Fader min, Søster mi; Dotter di. I de fleste Dele af Landet vilde det ansees som støvende at sige: „min Broder“, „dine Søster b. s. v. unbtagen naar Pronomenet skal betones stærkt, f. Ex. min Fader er eldre en din. Ordstillingen „Fader vaar“ er saaledes her ikke forældet, men netop overeensstemmende med Dagligtalen.

I Vers behøves ikke nogen streng Sagittagelse af disse Regler. I Biserne fra Telemarken findes endog flere Exempler, hvor Substantivet er sat først og i bestemt Form; saaledes: min Herren (s. Landskab, N. Folkeviser 609), i mitt Garden (227), sin Foten (123), mitt Gullet (609), han let sitt Håret valka (311).

c) Undernævning.

313. Som forhen er bemærket, kunne samtlige Nævninger (saavel de udfyldende som de egentlige) sættes i forskjellig Tjeneste i Sætningen, nemlig deels i en fri og virkende Stilling som Hovedled (Subjekt, Nominativ), og deels i en underordnet eller paavirket Stilling, saaledes at de støtte sig til Sætningens Verbum eller et andet Ord, som da siges at „styre“ dem eller bestemme deres Form. Denne underordnede Stilling, hvor Ordet for Kortheds Skyld kunde kaldes Undernævning, deler sig egentlig i tre Fald eller Kasus, nemlig Akkusativ, Dativ og Genitiv (§ 159); men det første af disse, hvor Ordet

lige Tillæg og Udfyldninger, som kunne bestaae af flere Ord og tildeels endog danne Undersætninger med et eget Subjekt. I sidste Tilfælde er Sætningen sammensat og deler sig i to eller flere enkelte Sætninger, hvis indbyrdes Forbindelse kan være noget forskjellig.

Anm. I Ordnes Sammenstilling eller Syntaxen har dette Sprog naturligvis meget tilfælles med de nærmest beslægtede, og det behøves altsaa ikke her at forsøge paa en fuldstændig Udvikling, da det vel kan være nok at opstille de vigtigste Punkter i en sammenhængende Orden og berøbe paaafse de forskjellige Afvigelser fra Gammel Norsk og fra Nabo sprogene. Ellers kan det bemærkes, at dette Sprog for Liden nærmest maa betragtes som et Omgængsprog uden Litteratur, altsaa som en Dagligtale, hvori en streng Sætningsorden ikke er saa nødvendig som i et Bogmaal, da nemlig Betonningen og den mundtlige Fremførelse er tilstrækkelig til altid at frembringe den vigtigste Deel af Tanken, og da enhver Utydelighed strax kan afhjælpes ved en Omstilling eller ved Geniagelse af et Led i Sætningen. Paa Grund heraf har Talesproget ogsaa adskillige Ordstillinger, som ikke altsaa vilde være tilfældige i det skriftlige Sprog, men som dog kunne komme til Brug i visse Stilarter, og især i Samtaler og Fortællinger af Hverdagslivet, hvor man netop vilde søge at efterligne Dagligtalen.

1. Nævrende Led.

302. Til de nævrende Led regne vi først Substantiver og Pronomener som egentlig Nævning, og dernæst Adjektiverne, som udfyldende eller understøttende Nævning. Disse Ord kunne have to forskjellige Stillinger i en Sætning, nemlig enten en fri og virkende Stilling som Subjekt (Omnævning) eller en bunden og paavirket Stilling som Objekt (Undernævning); og foruden den egentlige Objekt-Stilling (Akkusativ) er der endnu et Par andre, nemlig Dativ og Genitiv (§ 159), som her kunne komme i Betragtning. Imidlertid have Ordene for en stor Deel den samme Form for Objekt som for Subjekt, saa at Ordets Fald eller Kasus kun lader sig kjende af Sammenhængen i Sætningen.

a) Egentlig Nævning.

303. Den egentlige Nævning omfatter Substantiverne og de substantiviske Pronomener, hvilke sidste have samme Bærd

og Virkning i Sætningen som de første. Den første og anden Person (den talende og den tilfalte) betegnes sædvanlig kun ved Pronomen (eg, du; Ji, me, de). Den tredje Person betegnes nærmest ved Substantiv, men kan til Ombytning ogsaa betegnes ved Pronomen; og i disse Tilfælde er det Regel, at Pronomen altid skal svare til vedkommende Substantiv i Kjøn og Tal. Saaledes gjælder Ordet „han“ ei alene for en Mand's Navn, men for enhver Ting, som har et Funktionord til Navn, f. Ex. Dag, Himmel, Sjø, Skog, Aker, Gard, Læge. Ligeledes „ho“ (hun) om enhver Ting, hvis Navn er Funktionord, f. Ex. Sol, Jord, Eng, Elv, Bud, Stova o. s. v. Altsaa „ho lyser“ om Solen, men „han lyser“ om Maanen; „han flyg“ om en Fugl i Almindelighed, men „ho flyg“ om en Fugl med Funktionnavn, f. Ex. Duva, Kraale, Skjer, Gaas, Erla osv.

Anm. Ombytning af Gentel og Fleertal for anden Person finder Sted i en Deel af Landet. Den egentlige og naturlige Brug af Ordet „du“ (i Objektet „deg“) er fuldkommen vækende i Fjeldbyggerne, hvor man nemlig siger „du“ til enhver eenlig Person, uden Forskel paa Stand eller Stilling. Paa enkelte andre Steder bruges derimod Fleertallet „de“ (o: I) i Tiltale til Fæder og Moder og til gamle eller meget anseede Personer; saaledes i Indre Sogn (vi og disse), Fosen og Indersøen (vi og doff), Søndhorland (de og doffo) og paa Helgeland i en anden Form (i og or). Denne Stik, som nok først er opkommen ved enkelte Hoffer i Middealderen, synes allerede tidlig at være optagen af Stormændene her i Landet; saaledes findes i det saakaldte „Kongespeil“ (fra omt. 1200) en Fremstilling af Grundene, hvorfor man skal bruge Fleertal („margfalda“), naar man tæler til Kongen eller andre høitstående Folk (Kap 33); og i samme Bog, som er stiftet som en Samtale imellem Fæder og Søn, siger Sønnen altid „hér“ og „ydr“ til Fæderen, hvorimod denne siger „hú“ og „hik“ til Sønnen. Som bekendt har en lignende Stik befæstet sig i flere Lande og tildeels gaaet meget videre; i Engelsk er saaledes Ordet du (thou) kun lidet brugt, og i Hollandsk et det endog gaaet ganske af Brug. I Tydsk har man ogsaa gaaet over til tredje Person og brugt „er“ (han) og „se“ (hun) for „du“, hvilket tilsidst er ombyttet med Fleertallet „se“ (de), som ogsaa Dansken har læmpet sig efter. Ogsaa heraf findes enkelte Spor i vort Land, idet man paa nogle Steder siger „han“ og „ho“ til fremmede eller fornemme Folk; derimod bruges ikke Fleertallet „dei“ i denne Betydning. (Ordet „de“ er her noget ganske andet og svarer til G. R. pér, Dansk „I“.)

Lybst „Ihr“; ff. § 192). At det hele er en Artikel, er let at see; men det sidste er dog det mest besværlige og forvirrende. Forskæbdt man ikke tør bruge Ordet „du“, burde man dog i det mindste holde sig til det berktl svarende Fleertal og ikke gaae over til tredie Person. — Ordene „i“ og „or“ (el. er), som paa nogle Steder bruges alene i denne Stilling (f. § 192), vilde i visse Henseender været meget bekvemme; men deres Form er noget ubelig og stærkt afvigende fra det gamle Sprog.

304. Naar en Ting skal nævnes eller indføres i Talem uden nogen nærmere Adskillelse fra andre Ting af samme Slags, betegnes den sædvanlig alene ved Substantiv, og dette staar da i den usmærkede eller ubestemte Form. Naar Tingen derimod skal blive nærmere paaviist og adskilt fra andre Ting af samme Slags, betegnes den enten ved Substantiv eller et personligt Pronomen, og i dette Fald sættes Substantivet i den afmærkede eller bestemte Form, som her er kjendelig ved en egen Endelse, f. Ex. Baat-en, Flo-i, Land-et. (Egentlig er tilhængt Artikel, see § 177). Imidlertid er her adskillige Afvigelser at mærke. Saaledes sættes Personnavne (f. Ex. Olav, Harald, Torstein) altid i ubestemt Form, og det samme er Tilfældet med en Deel Stednavne, saasom: Hamar, Ba, Mo, Bil, Tid. Og i visse Talemaader sættes ogsaa adskillige andre Ord i samme Stilling, uagtet de efter Sammenhængen helst kunde have den bestemte Form.

Angr. At enkelte Ord bruges kun i den bestemte, eller kun i den ubestemte Form, er før anmærket (§ 182), ligesom det ogsaa er paavist, at den ubestemte Form havde et større Omraade i det gamle Sprog. Denne Form er da ogsaa bleven staaende i mange Talemaader, hvor Ordet staar som Objekt eller tilfæstes ved en Præposition; f. Ex. det leib langt aa Dag, (ligesaa: aa Ryld, aa Sumar, aa Vetter); det skal infje koma paa Garb; det et paa Tid; det gjeng or Gand og infje i Gand; det kom infje av Flekk. Jf. koma i Hug, koma aa Stad, sleppa aa Bø, komd paa Sto, koma i Seng, ganga um Vord, ganga i Land, standa aa Ende, detta att aa Bat, koma paa Fot o. f. v. Noget lignende finder ogsaa Sted i visse Tilfælde, hvor Ordene staae i en anden Stilling, f. Ex. Husi standa Vegg i Vegg. Garbarne liggja Bø i Bø. Dei føro Mann av Huse.

305. En Ting, som er nærmere afmærket eller bestemt,

kan ogsaa betegnes ved de paaafsende Pronomener: *den, det; denne, detta* (§ 196), hvilke ellers bruges mere som udfyldende Nævning, hvorom nedenfor. En Ting, som bliver efterspurgt, eller som opstilles til Udvalg, betegnes derimod ved Spørgeordene: *Even, Kvot* (§ 194); f. Ex. *Kven var det? Eg veit, Kvot det er.* Et lignende Pronomen kunde ogsaa behøves til Relativ eller tilbagevisende Ombytningsord, i en Undersætning (lignesom Eng. *who, which; Lydst welcher, wer, der*); men i Stedet derfor findes kun en Partikel „*som*“, saa at nogen Udskillelse af *Kjøn, Tal* eller *Kasus* i dette Tilfælde ikke kan betegnes.

Anm. En stærkere paaafsende Betydning i *den* og *det* bliver betegnet ved en stærkere Betonning i Talem; f. Ex. *den* var god, (nemlig denne sidste, eller netop denne). Men da Betonningen er vanskelig at betegne i Skrift, bliver man ofte nødt til at sætte „*denne*“ eller „*detta*“ i lige Tilfælde. At Ordet „*denne*“ paa mange Steder deler sig i to Ord med en Forskjel i Betydningen, er forhen anmærket (§ 196).

Det substantiviske „*den*“ og „*det*“ bruges ellers allermeest i Forbindelse med en Relativsætning, f. Ex. *Den, som vil hava det, skal faa det.* Man sekk det, som vantade. — I denne Stilling kan man tildeels ogsaa bruge „*kven*“ og „*kvot*“, og i dette Tilfælde kan Ordet ogsaa omfatte Relativet, saa at det udgjør et Led i Undersætningen ligesaa vel som i Hovedsætningen; f. Ex. „*Eg veit kvot eg fær*“ (= *det, som eg fær*).

306. Uvisse eller ubestemte Ting kunne betegnes ved enkelte Pronomener eller pronominale Adjektiver, uden at noget egentligt Navneord behøves. En ganske ubekjendt Ting kan betegnes ved: *eit* (eitt), *eitkvart* eller *nokot*; f. Ex. *Det var eitt, som datt ned. Eg hørde nokot, som let.* (Af laata). En Tilstand, Hændelse eller Foregang betegnes ved: *det*; f. Ex. *det stod vei til; det gjeng ymist; det regner; det Flaar nar upp o. s. v.* En Person (eller Menneker i Almindelighed) betegnes ved: *ein* eller (som Flerhed): *dei*; f. Ex. *Ein skal inkje tru alt, som ein høyrer. Dei segja, han er heimkomen. Dei hava beinkat Vegien* (o: man har tettet Veien).

Anm. Ved de Verber, som betyde en Foregang i Betret eller Luftet, bruger man sædvanligs kun Ordet „*dei*“ (det regner, det haglar

o. s. v.); men i den vestlige og nordlige Deel af Landet bruges ogsaa „han“, f. Ex. han regner, han snjoar, han driv, han lettar, han spaknar; tilbeels ogsaa: han myrknar, el. han er myrk, han er kald o. s. v. Dette passer kun i de Tilfælde, hvor der kan tænkes paa et Hantingsord, som Himmelén, Binden, Søen eller lignende; forøvrigt er det en Afvigelse fra den almindelige Brug i andre Sprog.

I Stedet for „ein“ og „det“ (som svarer til Tydskt og Dansk „man“) bruger man ogsaa ofte „du“, naar der nemlig sigtes til en almindelig Erfaring, f. Ex. Det gæeng inke alltid, som du yonar. I visse Tilfælde ogsaa „eg“, f. Ex. Naar eg trøyter Alni, kann eg trøyta Spanni med. Til Afverling med „ein“ bruges ogsaa „han“, f. Ex. Naar ein røyner det, so veit han det. Ellers bruges alltid „han“, naar en Relativsætning kommer til, f. Ex. Han haustar litet, som litet saar. Eller omskillet: Den, som litet saar, han litet haustar.

307. Ordet „det“ bliver ellers meget brugt som et indledende eller hjælpende Subjekt i adskillige Sætninger, hvor man gjerne vil sætte Verbet forud for det egentlige Subjekt, for at Bøkten eller Eftertrykket kan falde ligeligt paa dem begge. F. Ex. Det kjem ein Baat. Det gjekk ein Mann fram um ofs. Det synté Vegen etter deim (a: der viste sig Spor efter dem). Det rann Sveiten. Det stod Fosfen. Det dreiv Sjoen. Det kom ein Storm, so det kald alle Jus. Saaledes ogsaa: Det vil Tid til alt. Det lagast alltid nokor til. Det vil alle hava den beste. Det veit ingen, kvar han er. Det havde ingen høyrte um det; o. s. v. Disse Sætninger have altsaa en dobbelt Rævning, da det første Ord er ligesom en Forløber for det egentlige Subjekt, som først kommer efter Verbet.

Anm. I enkelte Tilfælde kan dette „det“ (udtalt: dø) ombyttes med „der“ (Aby.), men dette gælder da kun, hvor et Stedsbegreb er tilstede, og forøvrigt maa Ordet anses som Pronomen. Det har nogen Tilhæng med det tydske „es“, men adskiller sig dog ogsaa derfra. I Sammel Norsk synes denne Brug ikke at forekomme; men alligevel har denne Ordstilling nogen Tilhæng med den gamle Brug at sætte Verbet forved Subjektet.

308. En dobbelt Rævning af et andet Slags finder Sted ved Personsnævne, da nemlig Pronomenet „han“ eller „ho“ sættes forved Navnet og gjør omtrent samme Tjeneste som en

bestemmende Artikel; f. Ex. han Olav, han Harald, ho Sigríd, ho Gunnhild o. s. v. Det samme finder ogsaa Sted ved nogle Fællesnavne, som i Familielivet blive brugte som Egennavne, nemlig: Fader, Moder, Godfader, Færbroder, Morstyter og lignende. I denne Forbindelse beholder Pronomenet sin Bøining og betegner saaledes Ravnets Stilling eller Kjus, medens derimod Ravnet selv bliver uden Bøining. F. Ex. han Torstein, Passiv: honom Torstein, Genitiv: hans Torstein. Ligesaa: ho Mor (Moder), Dativ: henne Mor, Genitiv: hennar Mor (o: min Moders).

Anm. Denne Brug er almindelig i Dagligtalen ved Navne paa bekendte og samtidige Personer, saa at det endog ansees som meget skøndende at ubelabe Pronomenet. Saaledes bruges ogsaa „han“, naar en Mand nævnes med et Familienavn, f. Ex. han Berg, han Brun, han Jonson. Derimod bruges det ikke gjerne ved historiske Navne, saasom Alexander, Augustus, Paulus. Denne Stik passer saaledes bedst for Familielivet og Dagligtalen, hvortil dens Gjennemførelse i et Bogmaal ofte vilde blive til Uleilighed. I gammel Norsk findes den kun paa et og andet Sted, f. Ex. Ok i því kemr hann Asbjörn i stoluna, snarask þegar at hánun þóri, ok mælti ofv. (Dass Saga h. delga, 1849, S. 36). Derimod har man forðum oftere brugt Pronomenet i Fleertal, f. Ex. Börn þeirra Ásulls ok þóru váru þau Guðþormr ok Sigríd (Fagrfl. 145). Ligesledes har man ofte brugt Fleerfallet (þeir) til at betegne en Mand's Følge eller Selskab, f. Ex. þeir Erlingr (o: Erling og hans Følge). Denne Brug synes nu ikke at forekomme. Paa enkelte Steder (Romsd., Gbr.) har man en lignende Sammenstilling med et Stedsnavn, f. Ex. det Dyrskog (o: Folket paa Dyrskog); men dette staar naturligvis i et andet Forhold og kan forklares ved en ubelabt Præposition.

b) Udfyldende Røyning.

309. Til den udfyldende Røyning regne vi Adjektiverne, de adjektiviske Pronomener, Talordene og Artiklerne; altsaa alle de Ord, som have adjektivisk Form og tjene til at bestemme eller forklare Substantivet. Ved disse Ord gjælder i Almindelighed den Regel, at de skulle sættes i samme Køn og Tal som det Substantiv, hvortil de høre. F. Ex. ein liten Baat, ei liti Skuta, eit litet Skip; store Bakkar, stórá Slettur; store Berg; tvo Dagar, tvau Aar; tri- Søstar; try Naut.

Naar eet og samme Adjektiv er forbundet med to Substantiver af ulige Kjon, maa det gjentages med tilsvarende Forandring, hvis det har tydelig adskilte Kjonsformer; f. Ex. ny Baat og nytt Segl; stort Vaas og stor Møda. Hvor Formerne ikke ere tydelig adskilte, er Gjentakelsen mindre nødvendig. I Fleertal sættes den udfyldende Rævning i Intetkjon, naar den svarer til to foregaaende (eller frafalte) Substantiver af ulige Kjon; dette viser sig tydeligst ved Talordene „two“ og „tri“, saaledes: Dei vaaro ute baade tvau; om en Mand og en Kvinde; ligeledes: alle try (ogs. oß try), naar der er to af det ene Kjon, og een af det andet.

Anm. Disse Regler lide ellers megen Forbvikling herved, at Adjektivernes Fleertalsformer paa mange Steeder ikke blive tydelig adskilte. Paa nogle Steeder ere endog Tallene „two“ og „tri“ hjevne lige for alle Kjon (§ 198), saa at den sidstnævnte Regel ikke kendes. Paa andre Steeder bliver den derimod nøie tagttaget ligesom i det gamle Sprog; saaledes om Mand og Kvinde: baae tvau (Aere St.), bet tvau (Valders), bæe tvaug (Voss), bæggje tvau (Svm. og fl.). I Forbindelse hermed faar den Regel, at den adjektiviske Rævning ogsaa i Gentallet sættes i Intetkjon, naar man taler om et Par Folk. F. Ex. Anten baade tvau elber eit av beim. Baade saman elber kvart. fyre seg. Det ero. Ifte; bet eine er stort, og hit er større. Det lla kvart annat. Det læglo kvart aat annat. Det skrda kvart mot annat.

310. I Skilleformerne (den bestemte og ubestemte) maa de adjektiviske Rævninger ogsaa rette sig efter Substantivet. I den umærkede eller ubestemte Form bruges Ordet „ein“ som Artikel, med eller uden Adjektiv; f. Ex. ein Mann; ein ung Mann; eit Aar, eit godt Aar. Dog gjælder dette kun for Gentalt, da Fleertalsformen „eine“ kun bruges i nogle faa Tilfælde (see § 199); forøvrigt sættes Fleertallet uden Artikel; f. Ex. unge Mænnen, gode Aar. Imidlertid mangler Artiklen ofte ogsaa i Gentallet, især hvor Tingen ikke tænkes som eenlig eller affandret; saaledes ved Navne paa Stof eller Materie, f. Ex. Gull, Jarn, Løv, Veir, Båtn; ligeledes ved visse Egenkabers Navne, som: Storleike, Barme, Hollskap.

Anm. I nogle Tilfælde faar Ordet en anden Betybning, naar Artiklen tilfættes; end naar den mangler. Saaledes: „Eiv“ kun om

Metallet, men „eit Sølvs“ om et Redskab eller Smykke af Sølvs; ligeledes: „Fisk“ om en Mængde, „ein Fisk“ om en enkelt; „liten Skog“ forskjelligt fra „ein liten Skog“. Her mærkes i Særbesked nogle Lidsnavne, som: „Annan Dag“ (den anden Dag i en Høitid) og: „ein annan Dag“ (en anden Dag); ff. „andre Dagen“ (den næste Dag). „Annat Aar“ (det kommende Aar), „eit annat Aar“ (et andet Aar); ff. „andre Aaret“ (det andet Aar). „Onnor Ratt“ (Ratten efter i Morgen), „ei onnor Ratt“ (en anden Nat).

Andre Ord, som sædvanlig forbindes med den ubestemte Form, ere: kvar, nokon; ingen: to, tri, og de øvrige Talord (Aldeles med Artikel-formen „et“, -s. § 199). Ordet „kvat“ bruges ofte som Adjektiv og gjælder da for alle Køn, f. Ex. kvat Mann (=: hvilken Mand), kvat Tid o. s. v. Ordene: sli, eigen, myken, bruges sædvanlig kun i ubestemt Form; ligeledes: all og sum, dog med den Forskel, at Navnordet sættes i bestemt Form; f. Ex. all Dagen (den hele Dag), sum Fissen (=: en Deel af Fissen).

Ordet „ein“ forbindes ogsaa kun som med et Subst. i den bestemte Form, nemlig ved nogle Lidsnavne, saasom: „ein Dagen“ (=: en af de sidste Dage), ein Kvelden (en af sidste Aftener), eit Aaret (et af de sidste Aar). I dette Tilfælde faar „ein“ en stærk Betonning og kan nærmest anses som Talord. Ellers kunne ogsaa Ordene „kvar“ og „einvar“ bruges paa lignende Maade, f. Ex. kvar Stillingen (=: hver ene Stilling), einvar Sengen (en og anden Gang).

Adjektiver, som betyde Størrelse eller Mængde, forekomme ogsaa kun som i ubestemt Form ved Siden af et Substantiv i bestemt Form. f. Ex. Det var lang Begen. Det er manga Henderne um det. Det var litle Uten Sladen. Det varbt litle lang Stundt. Han fell litle for Hjelp. Men denne Brug er noget besynderlig og synes at grunde sig paa en Omflytning eller Forrykkelse i Sætningen.

311. I den afmærkede eller bestemte Form bruges Ordet „den“ og „det“ (fl. dei) som Artikel; f. Ex. den Guten, den litle Guten, dei smaae Gutarne; det Aaret, dei Aari, dei fyrste Aart. I samme Stilling, eller med Substantiv og Adjektiv i bestemt Form, bruges ogsaa: denne (dessa, desse) og hin (hitt, hine), f. Ex. denne Guten, dessa Barnet; hin Soten, hi Sida, hitt Solket. — Imidlertid er der adskillige Tilfælde, hvor Artiklen (den) kan bortfalde, men Adjektiv og Substantiv bliver staaende i den bestemte Form. Dette finder Sted: 1) ved de Adjektiver, som kun bruges i bestemt Form (§ 187), f. Ex. same Dagen, fyrre Dagen, femte Dagen,

høgre Foten, øvre Veggen; 2) ved Superlativer, som: fyrste Dagen, beste Tidi, lengste Veggen, tettafte Skogen; højste Topparne; 3) naar en naturlig Egenstaa ved Tingen bliver stærkt fremhævet ved Adjektivet, f. Ex. der var inkje annat end turre Sanden; berre svarte Moldi; ned paa harde Steinen; ut i Flaare Sjoen; ut paa ville Havet Saaledes ogsaa i enkelte andre Talemaader som: halve Dagen, heile Aaret, rette Veggen, og flere.

Anm. I nogle Tilfælde forandres Betydningen, naar Artiklen tilføjes eller borttages. Saaledes: „turre Landet“ om det Torre, eller Land i Almindelighed, men „det turre Landet“ om et meget tørt Land. Ligesaa „Iose Dagen“ om en Dag med sædvanligt Lys, men „den Iose Dagen“ om en, som er lysere end de nærmeste Dage.

Naar der tales om enkelte velbestemte Ting, kan Artiklen bortfalde, og Adjektivet sammensættes med Substantivet, f. Ex. Gamle-Baaten, Størevegen, Røstova. Tilbeels kan ogsaa Adjektivet gjøres til Substantiv og sættes i enlig Stilling, som før er omtalt (§ 24), f. Ex. Gamlen, Blakken, Svarten.

Adj. „eine“ og „einaste“ sættes altid med Artikel, f. Ex. den eine Foten; den einaste Gongen. (Afvigende fra de ovenanførte). Efter Superlativ kan Subst. sættes som ubestemt (nemlig uden Endelse), naar en Relativsætning paafølger, f. Ex. den beste Baat, som der var; — den stærkste Mann, som eg veit. Ogsaa i andre Tilfælde synes den bestemte Form ved Subst. i denne Stilling ikke at være særdeles nødvendig; ialfald vil det godt gaae an at sætte Navneordet som ubestemt i Vers og ordsporglige Talemaader, hode en overflødig Stabelse vilde være til Uleilighed.

I Udtale til Personer bruger man nu sædvanlig at sætte Adjektivet i bestemt Form, men Substantivet som ubestemt; f. Ex. gode Mann, flere Vin! — I det gamle Sprog findes Adjektivet i dette Tilfælde deels som bestemt og deels som ubestemt, f. Ex. gódi vinr (Strengl. 14; Dibr. 60), sæti sadir (Aler. 129); derimod: gódr, vine (Barl. 74); gódr drengr (Dibr. 41; 110, 114 og fl.); góð mærr (Barl. 157); gótt folk (Barl. 191). Det sidstnævnte (Godt Folk) er endnu den sædvanlige Brug i Udtale til en Forsamling; men noget andet Exempel med Adj. i ubestemt Form synes ikke at forekomme.

312. Blandt de øvrige Ord, som høre til de udfyldende Nævninger, er der ellers nogle, som have en dobbelt Stilling og forbindes baade med bestemt og ubestemt Form. Disse Ord

ere Possessiverne (Eiendomsordene): min, din, sin og vaar, som nemlig sættes ganske i de samme Stillinger som Genitiverne: hans, hennar, offar, dykkar, deira. Den almindeligste Stilling er den, at Eiendomsordet følger efter Substantivet, og at dette sættes i den bestemte Form; f. Ex. Staven min; Baaten din; Hestarne vaare; ligedan som: Staven hans; Hesten, dykkar; Baatarne deira. Men i de Tilfælde, hvor der lægges mere Vægt paa Eiendomsordet, kan dette sættes først, og i dette Fald staar Substantivet som ubestemt, f. Ex. Det var min Stav (nemlig: ikke nogen anden); — detta er vaar Hest, og detta er hans; — det var di Skuld. Dette Begreb kan ellers gjøres tydeligere ved et tilføjet „eigen“ eller et forudsat „sjølv“, f. Ex. Det var di eigi Skuld; — det er sjølv mine Pengar. (Det sidste ikke almindeligt).

Anm. Ordene: Fader, Moder, Broder, Søster, Son, Dotter (og flere lignende) sættes sædvanlig i ubestemt Form, men næsten altid forud for Eiendomsordet, f. Ex. Fader min, Søster mi, Dotter di. I de fleste Dele af Landet vilde det anses som støvende at sige: „min Broder“, „dine Søster b. s. v. undtagen naar Pronomenet skal betones stærkt, f. Ex. min Fader er eldre en din. Ordstillingen „Fader vaar“ er saaledes her ikke forældet, men netop overeensstemmende med Dagligtalen.

I Vers behøves ikke nogen streng Sagttagelse af disse Regler. I Biserne fra Telemarken findes endog flere Exempler, hvor Substantivet er sat sidst og i bestemt Form; saaledes: min Herren (s. Landskab, N. Folkevise 609), i min Garden (227), sin Foten (123), mitt Gullet (609), han let sitt Haaret vaska (311).

c) Undernævning.

313. Som forhen er bemærket, kunne samtlige Nævninger (saavel de udfyldende som de egentlige) sættes i forskjellig Ljensfæ i Sætningen, nemlig deels i en fri og virkende Stilling som Hovedled (Subjekt, Nominativ), og deels i en underordnet eller paavirket Stilling, saaledes at de støtte sig til Sætningens Verbum eller et andet Ord, som da siges at „styre“ dem eller bestemme deres Form. Denne underordnede Stilling, hvor Ordet for Kortheds Skyld kunde kaldes Undernævning, deler sig egentlig i tre Fald eller Kasus, nemlig Akkusativ, Dativ og Genitiv (§ 159); men det første af disse, hvor Ordet

staar som egentligt Objekt, er her det vigtigste og mest omfattende. Ved Pronomenet ere disse Stillinger lettest at bemærke, da de tildeels betegnes ved egne Former. Ved Navneordene er Akkusativet mindre kjendeligt, da det har samme Form som Nominativ (§ 179); derimod ere Dativ og Genitiv betegnede ved særegne Former, skjønt nogle af disse ikke ere i almindelig Brug. Ved Adjektiverne er Stillingen mere utydelig, da deres gamle Bøiningformer for en stor Deel ere bortfaldne (§ 184).

Anm. En Sætning kan ogsaa have en Rævning, som slutter sig til Verbet og er adskilt fra det egentlige Subjekt, men alligevel ikke hører til de underordnede Stillinger. Saaledes især ved Verberne: vera, verða, heita, kallast; f. Ex. han var Styrmänn; — han heter Arne. Her er det tilføjede Ord ligetilset med Subjektet og staar saaledes i Nominativ.

En Adskillelse af Pronomenets Former for Dativ og Akkusativ foresættes rigtignok tildeels, men er, som før bemærket (§ 193), vanstjellig at gennemføre og synes heller ikke at være af synderlig Bigtighed. Derimod er det her nødvendigt at holde Objektets Form adskilt fra Subjektet, da der tildeels mærkes en Tilbøielighed til at lade disse to Former sammen, især i Fleertal. Saaledes bruger man paa nogle Steder „oss“ for me, og „ðótt“ for de (Öfr., Romsb.), og paa flere Steder „dem“ (heim) i Stedet for dei. Ved Byerne forekommer nu ogsaa en delvis Brug af „meg“ (mei) for eg, og „deg“ (dei) for du, f. Ex. „Er det dei“; — „Det var mei, som gjorde dei“. Men dette er kun en Efterbelse af en nymodens dansk Talestil, som maaskee skal være en Efterligning af Fransk, men som for Resten kun seer ud til at være opfundet for Poeters Skyld.

Ved Ordene „seg“ og „sin“ er at mærke, at de kunne bruges overalt, hvor en Tilbagevisning til selve Subjektet finder Sted, og at de her gælde ligesuldt for Fleertal som for Cental; f. Ex. dei verja seg (forskjelligt fra: dei verja heim); dei toko Baatan sin, eller: Baatanne sine (ikke: þetra). Denne Brug er meget bekvem i en enkelt Sætning, men vilde derimod ofte blive ubekvem, naar disse Ord skulde komme ind i en Undersætning, som har et eget Subjekt; og derfor er det den almindeligste Stil, at man i dette Tilfælde bruger et Ord, som ikke er tilbagevisende (altsaa: honom, henne, heim; hans, hennar, þetra); f. Ex. Han veit, at dei kenna honum (ikke: seg). Det trubde, at det var þetta folk (ikke: sitt F.). Jf. G. N. på had Egill konunginn, at han skyldi fá hánnum merki eitt. (Fagrfl. 19). Imidlertid findes dog en Afvigelse paa nogle Steder og især i Tronbhjems Stil, hvor man ofte bruger

„seg“ og „sin“ i disse Tilfælde, f. Ex. Han trubde, at det vilde narra seg (∴ honom). Ho trur alltid, at det tala um seg (∴ henne). Han sagde, at Hesten sin (∴ hans) var større, o. s. v. Dette synes ogsaa at være den sædvanlige Brug paa Island, f. Ex. han sagdi, at hundr hofdi biðid sig. Men en saadan Brug er noget skjæbelsø, da man lige- saavel maa tage Hensyn til det sidste Subjekt som til det første.

314. **Akkusativ** (eller **Motsaldet**) bruges mest i Forbin- delse med Verberne, da nemlig de fleste af de paavirkende (trans- sitive) Verber styre denne Kasus. F. Ex. Han tok Staven. Dei bera Stavarne. Me sjaa Baatarne. — Dernæst er der et Par Præpositioner, som altid styre Akkusativ, nemlig: um, og gjenom (egentl. i gjegnom); f. Ex. ut um Sol- marne; gjenom Væggen. (Saaledes ogsaa: i kring um, upp um, fram um, og ombendt: umfram). Derimod er der nogle Præpositioner, som styre deels Akkusativ- og deels Dativ, og af disse mærkes først: i, aa (paa), fyre, under, yver, — som følge en fælles Regel, saaledes at de styre Akkusativ, naar de betegne en Flytning til et Sted eller Punkt (altsaa Bevæ- gelse, Tilnærmelse eller Retning), men derimod Dativ, naar de betegne Ophold paa et Sted eller Punkt (altsaa en Hvile eller Forbliven). F. Ex. Dei gingo inn i Baatarne; derimod: dei saato i Baatom. Dei sette seg paa Hestarne; — dei saato paa Hestom. Han kom ut fyre Solmarne; — han laag ut fyre Solmom. Vatnet gieff upp under Veggjerne; men: det stod Vatn under Veggjom. — Andre Præpositioner, som styre begge disse Former, ere: med, ved, etter; men disse have afvigende Regler; saaledes bruges „med“ og „ved“ med Akkusativ, naar de betyde nær ved eller tæt ved (f. Ex. ned med Sjoen), men med Dativ, naar de betyde langs med (f. Ex. ut med Sjonom); forøvrigt bruges „med“ i mangfoldige Betydninger med Dativ. Ordet „etter“ (efter) bruges med Akkusativ, naar det betyder: bag efter, næst efter (f. Ex. etter Selgi, etter Slaatten), men i andre Betydnin- ger med Dativ, f. Ex. ganga etter Hestom (∴ gaae for at hente Hestene).

Anm. Akkusativ styres ogsaa ofte af Verber, som ikke ligefrem betegne nogen Paavirkning, f. Ex. ganga Hjellet (gaae Beien over-Hjellet),

ro Fjorden. fara Sjøvegen, vada Ebot; ro ei Mil og sigla ein Fjor-
bung; sitja helle Dagen, liggja Sottt o. s. v. Ordneses Stikking Men-
nes bebt af det gamle Sprog, hvor Formerne ere nøiere adskilte.

Ved Ordet „vera“ (med Præpos.) betegnes baade Bevægelse og
Hvile, og Forskjellen i Betydningen viser sig kun i Formen af det til-
føiede Ravnord; f. Ex. Eg var ut paa Dyarne (o: jeg reiste ud til
Derne), Dg: Eg var ut paa Dyom (o: jeg var, besøgt eller opholdt
mig paa Derne). Denne forskjellige Betegnelse af Hvile og Bevægelse
findes baade i det gamle Sprog og tillige i Lybst; men i de Sprog,
som ikke have Dativform, bliver denne Forskjel ukjendelig. Ellers maa
det bemærkes, at de ovennævnte Præpositioner tildeels ogsaa have andre
Betydninger, hvort Stedsbegrebet bliver mindre tydeligt, og i dette Til-
fælde følge de visse særskilte Regler; saaledes bruges „fyre“ altid med
Akkusativ, naar det betyder: i Stedet for; ligeledes „hver“ altid med
Akkusativ, naar det bruges om Magt og Raadighed (f. Ex. raaba hver
helle Garden); men en videre Forklaring af alt dette hører nærmest til
en Ordbog og maa her forbigaaes.

I mange Tilfælde bliver Substantivet i denne Kasus sat i ubestemt
Form og uden Artikel, hvorefter Stikningen faar en særdeles Lighed med
Brugen i det gamle Sprog. F. Ex. koma aa Stab; koma aa Leib;
koma i Beg; koma i Hop; ganga i Grunn; betta i Koll; fella ait aa
Val; lida aa Kveld; fella fyre Verb; koma um Vord; no um Stun-
der o. s. v. I nogle lignende Talemaader forekommer ogsaa Objektiv
med en egen Form, dog kun i Sanktion; saaledes: koma paa berran
Botn; eta seg leiban; ro tveran Fjord; i allan Dag; paa koltan Sand
(ff. S 188). Forøvrigt er Akkusativformen bleven ukjendelig baade ved
Objektiverne og de andre udfyldende Rævninger, som forhen er omtalt.

315. Dativ sættes ved nogle Verber, som betyde at følge,
hjælpe, gavne, passe eller ligne; f. Ex. San fylgde Foreldrom.
San hjælper Brødrom. Dei maa tena Grannom. Det
høver inkje Bornom. San likjest Frendrom. Ligeledes
bruges Dativ ved nogle Verber, som betyde at gjøre noget for
En, at overlade, tilstaae eller meddele En noget; men i dette
Tilfælde styrer Verbet ogsaa et andet Ord i Akkusativ og har
saaledes to forskjellige Objekter, nemlig: det, som man gjør for
En (Akkusativ), og: den, som man gjør det for (Dativ); f. Ex.
San bygde Foreldrom eit Hus. So gav Bornom Kløde.
Dei sende Kyringom Bod. San lovade Systrom Hjelp.
Dei synto Foreldrom Pengarne sine.

Dernæst er der nogle Præpositioner, som styre Dativ, enten overalt eller kun tildeels. De, som altid tage Dativ til sig, ere: aat; fráa; mó (egentl. i Mot); av, or; hja; f. Ex. upp aat Husom; ned av Sjellom; utan or Byom. Nogle andre styre deels Dativ og deels Akkusativ, nemlig: i, aa, fyre, under, yver; med; ved, etter, — som ere omtalte ovenfor. Et Par andre, nemlig: til og millom (i millom) have forhen styret Genitiv, men bruges nu sædvanlig med Dativ i den bestemte Form, f. Ex. heim til Bornom; midt imillom Husom o. s. v.; medens derimod Genitivet hænger ved dem i den ubestemte Form, hvorom nedenfor.

Endelig blive ogsaa nogle Adjektiver forbundne med en Rævning i Dativ; saaledes: lif, ulif, stýld, tvítt, rædd, leid; f. Ex. Dei ero life Foreldrom. Sen var rædd Sundom. Eg varðt leid honom. (Det sidste kun søndersjelds). Hertil høre adskillige Ord, som sædvanlig sættes efter Rævningen (især efter et Pronomen), saasom: hjær, trú, lydig, holl, tenleg, høveleg, víss, kunnig; f. Ex. Det skal vera oss hjært; — ver meg trú; — det skal vera deg vísst; — det var honom kunnigt o. s. v.

Anm. Exemplerne paa Dativ af Subst. ere her satte i Fleertal, da nemlig disse har samme Form i alle Røn og altsaa er lettere at opfatte, medens derimod Gentel gjør Forskjel paa Røn og desuden har faaet saa mange forskellige Forkortninger, at det tildeels er vanskeligt at opfatte røgen Alneensform. Jf. S 179, 161.

Af de Verber, som forbindes med en Rævning i Akkus. og en anden i Dativ, kunne følgende mærkes: gjera, laga, reiba, byggja (og lignende); giva, senda, retta (o: rætte); selja, laana, borga, lova, bjoda, etla, unna (og modsat: spara, meinta, neitta); tildeels ogsaa: syna, segja, fortelja, svara, raada. — Verber, som kun forbindes med en Rævning i Dativ, ere: fylgja, hjelpa, lyða, gagna, byga, tena, hoya, søma, lifkast; — paa nogle Steber ogsaa: byta, skifta, mæta (f. Ex. dei bytte Duffom. Obr.). Hertil høre ogsaa: vanta, skorta, bila; og tildeels: verða, henda, liba; f. Ex. Kvæt, som varðt Gut'e (o: hvad var' det, som paakom Drengen); — kvæt som lib Dag'e (o: hvor langt det lber paa Dagen). Foruden de anførte Præpositioner bruges ogsaa et Par Adverbier med Dativ, nemlig: nær og undan; f. Ex. nær Lande; undan Bakka (o: ned ad Bakken). Paa enkelte Steber bruges

flere Adv. paa „an“ med Dativ; saaledes paa Sdm. utta' Dyaa', inna' Hjaaraa', aava Dolaa' o. s. v.; men her er formodentlig en Præpos. ubelagt, saa at det egentlig skulde hedde: utan or Dyom, innan or Hjordom, ovan or Datom.

Af den gamle Brug af Dativ med Komparativ findes kun saa Levninger: saaledes: Bonom meli, Bonom større, di helber, odro bedre (Sdm. „auraa bedre“, o: bedre end det andet). — Blant andre selbne Rinder af gammel Brug mærkes det dobbelte Dativ: „av Gosde se“ (Landst. 225), = G. R. af höfdi sér (o: af sit Hoved).

I adskillige Tilfælde bruges Dativ af Subst. i den ubestemte Form og uden Artikel, saa at det altsaa har fuldkommen Lighed med den gamle Form. F. Ex. vera aa Bege, el. aa Gange; fara av Garde; ganga i Mate; vera i Live; hava i Huse; koma av Lage. I denne Form bruges mange Stebsnavne, som forhen ere omtalte under § 179. Enkelte andre absolute Dativer betragtes nu som Adverbier; saaledes: stundom, tidom, talom, lagom. (Jf. stykkom-til). Saaledes ogsaa et Par Former af Pronomen, nemlig: kv (hvorför) og di (verför).

Dativ af Adjektivene bruges nu kun i adskillige Talemaader, som för er omtalt; saaledes: av myo, med godo, före öllo (s. § 188); paa nyom Blom; med hardom Gondom. Mærkeligt ere ellers de Former, som staae absolut (eller uden styrende Ord), saasom: nyom Stundom (Ordt), koma after beilom Bekom. (Sdm. „beilaa Beinaa“), ganga storom Fotom (Eggn); jf. nokrom Stodom (Sdm. „nokraa Stobaa“), sumom Stodom, ollom Stodom (o: paa alle Steber). I enkelte Tilfælde sammensættes Adv. med Subst., saaledes: ganga herr-leifstom (jf. berfottom), glösa rangaugom, koma braadblom (o: om fort Tid) Forøvrigt blive enkelte Former brugte som Adverbier, saasom: longo, meso, traudo; tidom, storom, drjugom.

I det gamle Sprog brugtes Dativ i mange flere Tilfælde, især efter Verberne; men dette vilde her blive för vidtloftigt at omtale.

316. Genitivet deler sig efter Betydningen i to Arter, og det er kun den ene af disse, som kan henføres til den egentlige Undernævning, eller betragtes som Form för et Objekt, som styres af et andet Ord, ligedan som Dativ og Akkusativ. I denne Stilling sættes Genitivet ved et Par Præpositioner, nemlig: „til“ og „imellem“; f. Ex. til Manna, til Dags, til Tid, til Manna, til Gusa (§ 180); imellem Verka (o: imellem Arbeidsstidene). I det gamle Sprog blev det ogsaa sat som Objekt ved en Rængde Verber; men denne Brug finder ikke længere Sted.

En anden Art er det Genitiv, som betegner, at noget vedkommer eller tilhører Tingen, og som altsaa bruges, naar Ordet bliver sammenfattet med et Substantiv; f. Ex. ein Manns Alder; Mannsens Luffa; høyr Mannna Maal. I dette Tilfælde er Genitivs-Ordet kun et Slags Udfyldning eller Tillæg til det medfølgende Navneord og stiller sig altid ved Siden af dette, enten det saa er Subjekt eller Objekt. Det har saaledes nogen Lighed med en Sammensætningsform og bruges virkelig ogsaa i Sammensætning, som forhen er vist (§ 261).

Anm. De Verber, som i G. N. kjæde Genitiv (saasom: faa, njota, avla, gjeta, missa, safna); bruges nu sædvanlig med Akkusativ-Præpos. „til“ og „millom“ kjæde forbum altid Genitiv, hvormod de nu bruges tilveels med Dativ, som før er omtalt; de selv sættes sædvanlig efter det Ord, som den kjæder, f. Ex. garða millom, hafa millom; jf. besetmillom, annarsmillom (sædv. „andsmillom“, o; imellem andre Ting). Ogsaa „utan“ og „innan“ bruges ofte med Genitivform (lige som i G. N.), f. Ex. innan Borðs, utan Garðs, utan Lands. Men disse Sammenstillinger blive sædvanlig opfattede som Adverbier (lige som: beinleibes, rettsfoles o. s. v.), og Formen bliver saaledes ofte tillempt berester, f. Ex. innansolnes, innanhendes, innannaves (egentlig: innan Sotnar, Sanda, Nava).

Den danske og svenske Brug at sætte enkelte Lidnavne i Genitiv med „i“ (f. Ex. i Morges, i Søndags) maa her ansees som fremmed. Paa enkelte Steder findes rigtignok denne Brug ved et Par Ord: i Fyrraars, i Fyrrågs, i Aftas (for Aftans); men ellers hebber det sædvanlig; Fyrraaret, Fyrredagen, i Gaarkveld, i Morgon (var), i Vaar, i Haust, Søndagen (var), Maanedagen (var) o. s. v.

I G. N. bruges Genitiv ogsaa i Sammenstilling med en Deel Adjektiver, og fornemmelig ved Superlativ, f. Ex. allra manná storkastr (egenl. stærkest af alle Mænd). Heraf findes nu kun enkelte Levninger, saasom: Eg var glad þess (Berg. Stift); — han kunde vera segin þess; allra best (eg. best af alle); sitja Mannna högt; jf. högt Dags. — Formen „þess“ bruges tilveels ogsaa ved Komparativ (f. Ex. þesslenger, þessmetr), hvorm: senere.

317. Ellers er det at mærke, at baaede Dativ og Genitiv ere nu kun svagt betegnede, da Dativformerne mangle i en stor Deel af Landet, og Genitivet kan siges at mangle i en Deel Ord (især Adjektiverne) og i visse Stillinger, navnlig i den bestemte Form af Substantiv. Dativ kan ellers udfrykkes ved samme Form som Akkusativ, og hvor større Noiagtighed

behøves, kan Begrebet betegnes ved Præpositionen „aaf“ og tildeels ved „til“ eller „fyre“; f. Ex. Han bygde eit Hus aaf Proder si (eller til M. f.). Det Genitiv, som betegnede et Objekt, er ogsaa ombyttet med Akkusativ, som før er bemærket; derimod kan Genitivet med Eiendoms-Begreb ikke falde sammen med nogen anden Form, og derfor har man i Dagligtalen søgt at erstatte det paa forskjellige Maader. Den nærmeste Maade er at sammensætte Ordene, og dette falder meget bekvemt ved korte og eenlige Ord; f. Ex. Kongsgarden (Kongens Gaard), Bygdarfolket (Bygdens Folk). En anden Maade er at opgive Genitivformen og derimod forbinde Ordet med en Præposition, fornemmelig: til eller aaf, tildeels ogsaa: av, i, paa, med, yver, fyre, etter. Dette falder bekvemmest ved Ord, som ere noget lange eller forbundne med en udfyldende Rækning; f. Ex. Arvaluten til Sønerne (o: Sønnernes Arvelod); Ketten til fyrste Vigaren (den fyrste Viers Ket); det nye Huset til Grannen vaar (vor Naboes nye Hus). Jf. Grødet av Jordi; Sanden i Havet; Lauvet paa Treom; Tilstandet med Riket (el. i Riket); Kongen yver Kongarne o. s. v. En tredje Maade er, at man tilføier Ordet „sin“, ligesom en Endelse, f. Ex. Sønerne sin Kett (o: Sønnernes Ket); paa Ervingarne si Sida; i Grannen sitt Hus o. s. v. Denne Brug falder meget bekvemt i Dagligtalen; men i Skrift eller i en strengere ordnet Stil vilde den dog have adskillige Uleiligheder, saa at den ovenfor nævnte Brug maas ansees som bedre.

Anm: I mange Tilfælde bruges flere Former vervalvits; f. Ex. Fugl-ungarne, Fuglarne sine Ungar, eller: Ungarne til (aaf) Fuglom. Ved Personnavne bruges to Slags Former for Genitiv, nemlig enten „hans“ og „hennar“ forbeholdt Navnet (§ 308), eller „sin“ efter samme, f. Ex. „i Staden hans Arne“, eller: i Arne sin Stad. Denne Brug af Ordet „sin“ er mest gjængelig nordensjælsk og vestensjælsk, hvorfør den ogsaa enkelte Gange viser sig hos nordensjælske Forfattere; f. Ex. „At Fjergels Døtre gif aarligen bort for Fjyhta sin Datter at græbe“ (P. Dals); „Det er et Barn sin Plikt Forælbrene at ære“ (P. Juel). Forøvrigt findes den samme Brug ogsaa i danske og tydske Dialekter ligesom ogsaa i Hollandsk. Den har det imod sig, at den gjør en Afvigelse fra den reflexive Betydning i Ordet „sin“, og at den tildeels kan mis-

forfaaes i Skrift, hvortimod beg i Talem er tydelig nok, da nemlig dette „sin“ faar en Betoning, som om det var sammensat med det foregaaende Navneord ligesom en Endelse.

At de gamle Genitivs let maatte komme i Uorden, kan fortares deraf, at deres Former vare saa mange og forskjellige, at de ikke kunde holde sig længere, end medens den gamle Bøiningsmaade i alt det øvrige stod ved Magt. Det samme har ogsaa været Ulfælbet i flere Sprog, saaledes ogsaa i Svensk og Dansk, hvor man har valgt den volksumme Udvei at tage den ene af de gamle Former (Endelsen „s“) og sætte denne i Stedet for alle de øvrige. Unstøkket kunde det være at have en Præposition, som bekvemt kunde erstatte Genitiv (ligesom det engelske of eller det hollandske van); men et saadant Ord mangler, da selv de bekvemste Præpos. „til“ og „aa“ ikke altid ville passe. Imidlertid kunde man dog ofte bruge det gamle Genitiv af den ubestemte Form med et følgende Navneord i bestemt Form; f. Ex. Fødelands Bølsferst, Aalmuga Kunnskaben, Heimbyggar Seberne o. s. v.

318. En Sammenstilling af to Navneord kan ellers ofte finde Sted, uden at Ordene indbyrdes Stilling betegnes ved nogen Bøiningsform eller ved noget forbindende Ord. Hertil hører Sammenstillingen af et Navn paa Maal eller Mængde med et Navn paa Art eller Stof; f. Ex. ein Tunna Korn, ei Vaag Sift, ein Sjordung Veg, eit Hundrad Sild, tjugo Tylster Timber. Her har Artens Navn egentlig staaet i Genitiv, som kan sees af Gammel Norsk (f. Ex. i pund smørs), saavel som af Tydsk og flere Sprog, men heraf findes nu neppe længere Spor; derimod blive Ordene ofte forbundne ved Præpositionen „med“, f. Ex. ei Tunna med Bygg; jf. ein Flokk med Sauder, ein Grand med Regn. — Et andet Slags er Sammenstillingen af et Personnavn med et Stedsnavn, f. Ex. Gunnar Bø, Olav Haugen d. s. v. Her staaer Stedsnavnet egentlig i Dativ og bruges ogsaa virkelig paa uogle Steder med Dativform, f. Ex. Olav Vollom, Paal Myrom, Tore Holtom (egentlig: T. paa eller: fraa Holtom). Imidlertid kunne Navnene ogsaa omslyttes og sammensættes, og i dette Fald kommer Stedsnavnet i Genitiv, f. Ex. Dals-Olav, Myra-Paal, Dyar-Lore. (Jf. G. N. Berdlu-Kåri, Steigarþórir, Dala-Gudbrandr).

Forstjellig herfra er den Sammenstilling, som fremkommer,

naar der ved Siden af et Navneord tilføies et andet, som betyder samme Ting og kun er en nærmere Forklaring til det første Ord; f. Ex. *Garden Mo, Byen Molde; Jon Skomakar, Arne Jonsen*. I dette Tilfælde er det tilføiede Ord sat i lige Stilling med Hovedordet og staar saaledes i samme Kasus som dette. Ellers kunne ogsaa disse Ord tildeels omflyttes, og i dette Fald kan det forklarende Ord sættes i Genitiv, især hvis det er et Stedsnavn; f. Ex. *Trondheims By; Vidar-Garden, Sular-Landet*.

Ann. Ogsaa i den forstævnte Stilling blive Ordene ofte omflyttede og sammensatte (f. Ex. *et Korn-tunna*); men i dette Fald sees man sjelden Spor af Genitiv, saasom i: *Ratar-bite (= ein Bite Rat), Bthar-lafs, Ullar-mork*. Dette Forhold kan saaledes betegnes paa tre forskjellige Maader, f. Ex. *ein Heka-flokk, ein Flokk Hekar, eller: ein Flokk med Hekar*. Det sidste er paa nogle Steder netop det mest brugelige.

Som forhen anført ere adskillige Gaardsnavne blevne staaende i den gamle Dativform, saa at denne er bleven enderkende, og Navnet altsaa er blevet ubotelligt; f. Ex. *Ro, Bif, Eib, Dale, Sande, Dse, Eibe, Vatne*. De Navne, som ender med; *Heim, Stad, Sæt, Hus, Rud, —* ere saaledes ogsaa blevne ubotellige, f. Ex. *Blindeheim, Marsæt o. s. v.* I disse Navne er Dativ altsaa utydeligt; derimod er det bestemte tydeligt i Navne, som staae i den bestemte Form. Som Exempler paa Dativ efter et Personnavn kan anføres fra *Subbrandsbølen*: *Dla' Haugi', Peer Plas'e, P. E'en, P. Lytkun*. Fra *Søndmør*: *Dla' Holm'a, D. Plas'a, D. Bikk'enne, Arke Eib'enne, Gunna' Nesa*.

Navne med „*Son*“ og „*Dotter*“ blive paa nogle Steder forkortede, f. Ex. *Olso, el. Olsa* (for *Olavson*), *Olste* (for *Olavsdotter*), ligesaa: *Jonsa, Hansa, Nilsa; Jonske, Hanske, Nilske*. (Især i *Nordland*). Paa mange Steder bruges saadanne Navne ikke i *Dagligtalen*, da det berimod heder: *Son hans Olav, Dotter hans Jon o. s. v.*

Ogsaa i de dobbelte Personnavne (f. Ex. *Olav Nilsen*) kan tildeels et *Slags* Omflytning foregaae. Paa mange Steder (og især i *Bergens Stift*) pleier man nemlig at benævne et *Huus* og de dertil hørende *Folk* efter en *Mand*, som boer eller har boet paa Stedet; f. Ex. *Nildgarden, Nildfloket, Nils-Olav, Nils-Nana*. I denne Stilling findes *Fornavnet* sædvanlig uden *Genitivform*; saaledes: *Rnul-garden, Gunnar-garden o. s. v.* *Sl.-Betegnelse* af *Familien* bruger man paa nogle Steder ogsaa et *Fleertalsord* enten af *Gaardens* eller *Huusbondens* *Navn*; f. Ex. i *Sogn*: *Nesarne* (o: de som boe paa *Nes*), *Namunbarne* (o: *Namunds Folk*).

II. Fortællende Led. (Verber).

319. Ved Siden af Rævningen behøver enhver Sætning et eller flere Ord til at betegne Rævningens Forretning eller Gjerning, og hertil behøves da først og fornemmelig et Verbum, da det nemlig er Verbet, som betegner Hændelsen og saaledes udgjør Sætningens fortællende eller kundgjørende Deel. I mange Tilfælde bliver dog Hændelsen ikke tilfulde betegnet ved et eenligt Verbum; men kun ved en Sammenstilling af to Verber i forskjellig Form, eller ved Tillæg af et udfyldende Verbum til en afledet Form af Hovedverbet. Det sidste er især Tilfældet, naar Rævningen skal sættes i en passiv eller lidende (passiv) Stilling, da nemlig dette Begreb her betegnes nærmest ved Participium, altsaa ved en Adjektivform, som altid behøver et Hjelpeverbum for at kunne bruges som fortællende Led. (Jf. § 202). De Hjelpeverber, som her bruges for den passive Stilling, ere: vera (er, var) og verda (verd, vardt); f. Ex. eg er sett (af setja); eg verd fett (o: bliver sat, sættes). Jf. § 238. — Ellers kan et lignende Begreb tildeels ogsaa betegnes ved et eenligt Verbum med Formen „st“ (§ 239); men dette er dog ikke nogen egentlig Passivform, og desuden bruges den kun i enkelte Tilfælde, især om en ubestemt Ting eller en Tilstand; f. Ex. det spyrst (o: rygtes), det tjonest, det legst til.

Anm. At Formen med „st“ egentlig har reflexiv Betydning og tilveels kan ombyttes med „seg“, er forhen omtalt (§ 239), men dette Begreb synes allerede tidlig at være noget fordunklet, da man nemlig i gamle Skrifter finder enkelte Verber, som have denne Form og alligevel styre et Objekt i Akkusativ, f. Ex. hrædasi daudann (Barl. 12); varaat alla þá hlasi (N. L. 2, 417). Ogsaa nu bruges enkelte af disse Verber med Objekt, men de ere dog meget saa, saasom: ottast, minnast, vonast. Derimod har den passive Betydning ikke vundet sænderlig Indgang hos Almuen. I en Deel Verber mærkes rigtignok en Tilnærmelse til Passiv; f. Ex. det litst, det tørest, tynnest, brennest, herdest, vændest, aukast; — men Begrebet er dog ikke fuldkommen passivt, da der ikke foreslæges en Paavirkning af en anden Ting og altsaa ikke er nogen Modsætning til den aktive Form Ordene „det turlast“ betyde kun: det bliver tørrere; men ikke: man tørrer det. „San styrkest“ betyder

not, at En bliver besværet eller stærkere, men ikke at nogen styrker ham. Derfor have ogsaa Passiverne i Dansk (og Svensk) for en stor Deel en fremmed Klang for os, f. Ex. Gaarden etes og drives af N. N., Forraad høves; Bladet læses; Huset holdes lukket; Roben tages og renses o. s. v. Det vilde her klinge ynderligt og stødende at bruge: eigst, drivst, høvest, læst, holdst eller lukst, — i en saadan Forbindelse.

I saadanne Tilfælde bruges her enten Participleum (f. Ex. Noti verb reinskab) eller et ligefrem aktivt Verbum med et ubestemt Subjekt (ein, det), f. Ex. ein kann staa det (det kan sees); dei selja det i alla Buder (det sælges i alle Butikker). Samme Brug findes ogsaa i det gamle Sprog, dog med den mærkelige Egenhed, at det ubestemte Subjekt ofte er ubelagt; f. Ex. her má þat heyrá (Fagrst. 37); at lögum skal land byggja (N. L. 1, 128); þá skal skip bræda ok i naust setja; en ef naust er vígi til, þá skal naust gera ok söng til fá (N. L. 2, 34). Ævninger af denne Brug findes nu meget selvsen og kun i en Ubersætning, saasom: Det er ikke meir, en som þava tarv (o: som man behøver); — Det er fyre Augom, som eta skal (o: som man skal æde).

Den reflexive Betydning betegnes ellers tydeligst ved Ordet „seg“. Dette Ord lægges ogsaa til enkelte af de uindvirkende Verber og giver dem tildeels en afvigende Betydning; f. Ex. det hender seg, fell seg, býver seg; koma seg, standa seg. Som en nyere Udtryksmaade mærkes den almindelige Brug af „seg“ ved Verber, som sammensættes med „for“ (i Betydningen: for meget), saasom: fortaka seg, forgripa seg, forlaupa, forskunda, forsöva, foreta, forsella seg o. s. v.

320. Den Fremstillingsmaade (Modus), som oftest kommer til Brug, er naturligtvis Indikativ (§ 203), som næmlig gjælder for al fortællende Stil og desuden ogsaa for de spørgende Sætninger. Det kan stundom ombyttes med Infinitiv og et tilføjet „vil“ eller „skal“ (Spn dog gjør en liden Forandring i Betydningen) eller „mun“, som giver ganske den samme Betydning, f. Ex. Det mun koma (= Det kjem). — Konjunktiv har her et lidet Omraade, og Formen falder ofte sammen med Indikativ (§ 235); det kan i mange Tilfælde ombyttes med Infinitiv i Forbindelse med: kann, maa, skal, vil (kunde, maatte, skulde, vilde), eller med Particip og tilføjet „hever“ (hadde); f. Ex. um þan skulde koma, el. hadde komet (= um þan kjeme). — Imperativ kan tildeels ombyttes med Infinitiv i Forbindelse med: maa, slyt, skal; f. Ex. du maa koma (= Kom).

Anm. Konjunktivets Brug er forskjellig efter Betydningen. I den sluttende eller forudsættende Mening er Konjunktivformen nu kun lidet brugelig; i den tilfældende eller paalæggende Mening er den ogsaa selben i Dagsligtalen, men dog ialfsald bekjendt, da nemlig den gamle Brug tildeels er bevaret i Dansk, blandt andet i Lovstilen; f. Ex. „da have hver det som han vil“; — „da bede han en Mært Guld“, o. s. v. I sønslende Betydning er derimod Konjunktivformen meget brugelig, som før er omtalt. I Bønner kan Konjunktiv og Imperativ tildeels omverle, f. Ex. „du late oss faa“ og: „lat Du oss faa“ o. s. v., men egentlig hører dog den første Form kun til tredje Person (han, det), medens Imperativ naturligtvis hører til anden Person (du).

321. De Tidsformer, som betegnes ved Bøiningen, ere egentlig kun to, nemlig Samtid (Præsens) og Fortid (§. 204); hvorimod andre Tidsbegreber betegnes ved at sætte et Hjelpeverbum til en af Verbets Former. Saaledes betegnes en fuldendt Fortid ved „hava“ (hever, havde) med Supinum (Neutr. af Particip) og i nogle Tilfælde ved „vera“ (er, var) med Particip; f. Ex. eg hever gjort, eg hadde gjort; eg er komet, eg var komet. — Den tilkommende Tid (Futurum) betegnes derimod ved „skulo“ eller „vilja“ med Infinitiv, og tildeels ved „faa“ med Supinum; f. Ex. eg skal gjera; eg fær gjort. Ellers kan den ogsaa for en stor Deel betegnes ved samme Form som Samtiden, f. Ex. eg kjem i Morgon; eg gjærer det snart.

Anm. Det sædvanlige Hjelpeverb for den fuldendte Fortid er „hava“ i den aktive, og „vera“ i den passive Betydning. Imidlertid bruges „vera“ ogsaa med aktiv Mening ved nogle Verber, som betyde Flytning, Gang eller Rørelse, saasom: fara, koma, ganga, stiga, skrifa, fluga, fly, flytja, reka, vrida, sja, sella, delta, velta, bresta. Ellers kunne disse Ord for det meste bruges baade med „hava“ og „vera“, uden Forskjel i Betydningen; f. Ex. han hever stroket, el. han er stroket (o: bortløben).

322. Talsformerne ere her det eneste Formskifte, som Verberne have tilfælles med Navneordene, og Regelen for deres Brug bliver altsaa, at naar Røvningen staar i Fleertal, skal ogsaa Verbet sættes i Fleertal; f. Ex. han fer; dei fara. Ligesaa sættes Verbet i Fleertal, naar det gjælder for flere Nav-

ninger, om endog enkelte af disse staae i Genital; f. Ex. Harald og Magnus foro heim. Ved det indledende Subjekt „det“ (§ 307) sættes Verbet altid i Genital, om end det virkelige Subjekt er Flektal, f. Ex: det hever mange færet den Vegen.

Anm. Saavel i Verbet som i Adjektiv (Particip) vil Talformen blive vakkende, naar det spæver til et Rængbrørd (Kollektiv), hvorved man tænker mere paa Delene end paa den samlede Hov; saaledes vil man helst sige: „ein Deil avheim hava skilt seg fraa“ (i Stedet for: hever skilt); „ein heil Flokk ero heimfarne“ (i Stedet for: er heimfaren). Ligesaa i Imperativ, f. Ex. Rome go, godt Folk! — I ordsproglige Talemaader vil Genital ofte træde i Stedet for Flektal, og her kan dette skøndom være til Fordeel, især hvor en Modsetning skal opstilles, f. Ex. „Alle vil apa, ingen vil skapa“, eller hvor et Sammenhæng af Bøfaler kan forebygges, f. Ex. „Det er vondt at faa. Vogn, der alle vil aka“ (for: vilja aka).

En betydelig Aftnappelse i Flektalsformens Brug er det, at Imperfektum af de svage Verber bliver ligt i begge Tal (§ 234). Desuden ligger Flektallet ellers paa den Fortrængsel i Dagligtalen, da man i enkelte Egne sjelden eller aldrig bruger noget Flektal af Verberne.

323. De Hjælpeverber, som forbindes med det passive Particip, ere efter det forhen anførte: vera og verda, hava og faa. De to første kunne ellers ogsaa forbindes med et andet Slags Participium, nemlig med de afledede Adjektiver paa „ande“ (§ 283), som i denne Stilling danne en Omstriking eller overført Form af selve Verbet. Forsaaavidt denne Form bliver dannet af uindvirkende Verber, forbindes den med „verda“ og betegner da en Forbliben; eller Vedvaren; f. Ex: det vardt atterliggjande (o: det kom til at ligge efter); han vardt der verande (eller: gangande, standande, sitjande o. s. v.). Naar Formen derimod dannes af paavirkende Verber, forbindes den med „vera“ og har da sædvanlig en passiv Betydning (§ 284), som ellers ogsaa kunde betegnes ved Infinitiv; f. Ex: det var ventande (omtrent som: det var at vente); det er inke tenkjande (o: det kan man ikke tænke); det var inke hurt fastande (o: man burde ikke kaste det hurt). Ved andre Verber kan denne Form ogsaa have aktiv Betydning, men da bruges den sædvanlig kun som et Adverbium; f. Ex: han kom dragande med di (o: han kom og drog det med sig).

Anm. Med denne Form dannes adskillige bestemte Udtryk, som man ikke let kan gjengive med andre Ord. Saaledes i Forbindelse med et Stebsbegreb, f. Ex. Der var intte komande (omtrent: man burde ikke engang komme der); — der er alvri kiggjande; — her er knapt kvande; — der var intte verande fyre ein Hund. (I Nordland: „der var intte hundverande“, o: ei engang en Hund kunde holde ud her). Eigelvdes i Forbindelse med en paafolgende Partikel; f. Ex. Det var høvrande til di (o: det var saa tit at høre, el. man maa slutte det, efter hvad man kunde høre); det er staaande til di; det var kjermande til di; det er intte lghande paa det (o: ikke værdt at lytte derfil); det er intte røbande um det; det var intte takande i det (o: man burde ikke røre ved det) o. s. v.

324. Andre Hjelpeverber forbindes kun med Infinitiv, saaledes som de forhen nævnte: vilja, skulo, muno (§ 320). Imidlertid er der mange Verber, som saaledes sammenstilles med Infinitiv af et andet Verbum; og som dog ikke egentlig kunne kaldes Hjelpeverber. De have for det meste et af følgende Begreber: 1) en Mulighed, som: mega (maa), funna, gita (hjelden); vinna, orka, tola, bella, herda (f. Ex. „eg herder intte høvra paa det“); 2) en Nødvendighed, som: mega, ljota, byrja, skulo, turva; saa, verda; f. Ex. „eg verd vel hjelpa honom“ (Trøndh. Stift); 3) en Bille eller Beslutning, som: vilja, skulo, lysta, tora, trøysta, timast, nennast. — Og hertil komme ogsaa nogle Verber med Endelsen „st“, som egentlig indeholder en Nævning (i Akkusativ), saasom: segjast, kvodast, laatast (laast), tykjust, synast; f. Ex. „han segjest vera rædd“ (o: siger sig at være ræd, el. siger at han er ræd).

I disse Sammenstillinger sættes Infinitiv sædvanlig alene uden nogen ledsagende Partikel. I andre Tilfælde forbindes det derimod med en Partikel; „at“ eller „til at“; f. Ex. eg hadde tentt at koma; — der var litet til at faa, o. s. v. Dette „at“ forbindes saaledes meget ofte med Ordet „til“, men ikke gjerne med andre Partikler (som: med, ved, i, fyre), hvilket altsaa er en Afvigelse fra de andre nyere Sprog.

Anm. Dette „at“ er vel egentlig samme Ord som Præpositionen „aat“; men har dog overalt en anden Form (Sf. Sv. att, og i Dial. å). I Gammel Norsk findes det altid skrevet „at“, men hvad enten det Norsk Grammatik.

da har været ubtalt „at“ eller at (aat), saa lyder det nu overalt i Landet som „aa“, og „t“ høres ikke. Ordet forbindes jævnlig med „til“, og saaledes lyder det „til aa“, „te aa“ eller kun „te“, hvorved det da faar en tilfældig Lighed med det nordtydske to, Holl to, Eng. to, X. zu. Dette „te“ er endog nepos den sædvanlige Form i den vestlige og nordlige Deel af Landet; og deraf kommer det ogsaa, at man i Høstviserne saa ofte finder „til“ (te) for „at“ eller „til at“, f. Ex. hos Landstæd: komā til gange. (S. 7), sein til fjøbe (405), følt til ljuge (746), gild til disse (774). Endstjønt man saaledes kan sige, at Formen „at“ ikke bruges i Dagligtalen, synes det dog rettest at bruge denne Form i Skrift, da den baade er gammel norsk og tilslige almindelig bekjendt af den danske Skrift.

I det gamle Sprog bruges Partikelen „at“ i enkelte Tilfælde, hvor den nu ikke bruges; saaledes ved: turna, turvá (parfa) og verba; f. Ex. ek verd at flya (∴; jeg maa fly). Det sidste lyder i Indbered: „Eg val fly“ (Imperf. eg vardt fly). Jf. da vardt so vaaraa (∴; det maatte nu saa være).

Infinitiv for Fortiden (Inf. Perfektum) dannes af „hava“ (aktivt) og „vera“ (passivt) med Participium; men Ordet „hava“ bliver i denne Stilling ofte ubeladt, saa at Supinum kommer til at staag i Stedet for Infinitiv. Almindeligst ubelades det efter Ordene: vilde; skulde, kunde, turvte, maatte; f. Ex. eg vilde gjort det; han skulde gjort det o. s. v. Ogsaa horkafder „hava“ sædvanlig efter Supinerne af disse Ord; f. Ex. han hadde kunnat gjort det; — og i dette Tilfælde faar det foregaaende Supinum paa nogle Steder en besynderlig egen Form: vilða, skulða, turta (for turvt), maatta; f. Ex. han hadde maatta tekke bæ“ (for: maatt hava teket, eller bedre: maatt tala); i Rigged bermed siges ogsaa „han ha' lota gjort bæ“, for: hadde lotet gjera det. (Øbr., Sbm. og flere Steder).

En lignende Ubelabelse eller Omstilling finder ogsaa Sted i andre Tilfælde, hvor et Infinitiv skulde følge efter et Supinum med foregaaende „hava“ (have, hadde), da nemlig det følgende Infinitiv ombyttes med Supinum, saa at dette endog beholder Infinitivets Partikel (aa, eller to) forved sig. f. Ex. Det hava havt Lid te gjort bæ“ (∴; til at gjøre. el. have gjort det). Hadde me havt nokot te gjort med (∴; til at gjøre med). Me ha' inkse sloppet te voret) der (∴; til at være der). Det hadde voret Moro te høyr det. Eg hadde inkse vaagat meg te aa sagt det. Hadde me sunnet nokot te lagt uppaa (∴; til at lægge ovenpaa) o. s. v. — Denne Brug er meget sædvanlig i de vestlige Egne og vistnok i en større Deel af Landet, men den er noget uformelig og burde neppe indføres i Skrift, hvor man hellere maa bruge det fuldkomne Infinitiv enten i Præsens eller Perfektum, f. Ex. enten „gjera“ eller „hava gjort“.

Beh Ordet „hava“ er ellers endnu at mærke, at ogsaa Formen „hadde“ bliver stundom ubeladt i visse Undersætninger. Saa at Supinum kommer til at sige alene. S. Ex. Det var som ein høyrte eit Skot (for: hadde høyrte). Naar eg berre tort (o: hadde turdt). Naar eg berre visst, at eg naatt høfom, o. s. v. Da nu Supinum af de sterke Verber udtaleß, som om det endte med „e“, altsaa uden „t“, vil det i denne Stilling faae Udsende af en Konjunktivform; f. Ex. Det saag ut, som det vore(t) eit Hus. Naar han funne' seg nogd med vi. Naar det vorte (o: vorde) Be'r te fara, so vilde eg fare(t), um det so vore' i Kvelb. — Det er saaledes stundom vist, om denne Form dirfeltig er Supinum (med ubeladt hava) eller en Konjunktivform af den afvigende Art, som forben er omtalt under § 235. Imidlertid er denne Brug ikke almindelig, og selv i Bergens Stift, hvor den helst hører hjemme, pleier denne Form ofte ombyttes med det egentlige Imperfectum, som dog ialfsald er mere tydeligt.

325. Forstjellige fra Hjelpeverberne ere nogle Ord, som ofte bruges til et Slags Udfyldning ved et andet Verbum, for at dette kan faae en større Vægt eller fyldigere Betydning. De Verber, som bruges hertil, ere netop saadanne, som betegne en Stilling, Færd eller Virksomhed i Almindelighed, saasom: standa, sitja, liggja, ganga, fara, eller med en Partikkel: taka til, halda paa, vera aat, el. vera ved. Disse Ord sættes i samme Stilling og Tidsform som Hovedverbet og forbindes med dette ved Ordet „og“, f. Ex. han stend og sagar; han gjeng og leitar; han sat og saumade o. s. v.; han tof til og gjeff (eller: tof og gjeff); dei heldo paa og høyade; han var aat og lagade seg til. — Paa lignende Maade bruges ogsaa „gjera“, men ved dette Ord bruges intet Bindeord (og); desuden sættes det sidst, naar det svarer til et eenligt Verbum, men derimod først naar det svarer til flere Verber; f. Ex. strævar gjeter han som ein Mann; — rodde gjorde dei, mest dei vunto; — draff gjorde han munarlega. Derimod: dei gjera baade slaa og spenna; han gjorde haade gret og bad. — Denne Brug synes her at være temmelig almindelig.

Anm. Ordet „liggja“ har i denne Stilling sæbvanlig et Begreb af Ringagt, f. Ex. „dei liggja og trætta samt“ (om en ufødig eller unyttig Erætte). Noget lignende er ofte Tilfældet med „fara“, f. Ex.

det forp og tøybe med det; — han fer med og skal skriva (han befatter sig med at skrive). — Naar en Partikel tilføies, kan det følgende Verbum tildeels sættes i Infinitiv; f. Ex. han iol til at ganga; — han held paa at slaa.

Til den læregne Sammenstilling med „gjera“ kan nogle Exempler tilføies af Folkeviserne; saaledes: — sprang so gjorde beff. flote Foler (Landstod, 118); skibde gjorde det med Straume (137); slogost gjorde det (ib.); han gjerer baad' skipar og grib (S. 35); Blaffen gjerer baad' bit og spenner (S. 53). — I det gamle Sprog findes ogsaa enkelte Exempler paa denne Brug; saaledes: ef hann gerir bædi sær og slær (N. L. I, 125); i enkelte Tilfælde findes „gjera“ ogsaa sammenstillet med et eenligt Verbum, saasom: „Söl gordi oigi skina“, (Homll. 114).

III. Følgende Led (Partikler).

326. Foruden Rævningerne og Verbet behøver en Sætning tildeels ogsaa andre Ord enten til Udfyldning i enkelte Led eller til Forbindelse imellem forskjellige Dele af Sætningen. Hertil bruges de saakaldte Partikler, og af disse er det især Adverbierne, som bruges til Udfyldning enten ved Verbet, f. Ex. det gjeff vel, eller ogsaa ved Adjektiv, f. Ex. det var lika langt. Desuden bruges Adverbium ogsaa som nærmere Udfyldning ved andre Partikler, saaledes ved visse Slags Adverbier, f. Ex. lika lunge; og ved Præpositioner, som betegne Sted eller Retning, f. Ex. upp aa Bakken, ut i Byarne, utan or Dyom.

Anm. Blandt de mest brugte Adv. mærkes: 1) om Sted: her, der, tvær, inne, ute, uppe, framme; 2) om Retning: hit, dit, kvart, inn, ut, upp, ned, atter, fram, burt; heban, innan, utan o, f. v. (f. S 255); 3) om Tid: no, daa, fyrr, sidan, naar; 4) om Grad: so, for (el. fo, G. N. -hvé), vel, for, valla (varla); 5) om Maade: vel, illa, so, forso, eins, samt o. f. v. Særskilt maa mærkes de forstærkende, som: hardla, mesta, myket, offa, pølega (ovla), storlega (storla); svært, øgjelega, uhorvelega; — og de formindskende, som: nokot, litet, smaatt, knapt, vandt, valla.

Præpositionerne: til (i, paa) og fraa (af, or) blive her (ligesom i G. N) sædvanlig ledsagebe af et Adverb, som betegner Retningen, forsaavidt der tales om et nærliggende Sted; f. Ex. ned til Sjoen, ut til Nes, inn til Vik, burt til Vik (nemlig fra en anden Side), upp i Dalen, ut paa Haugen; ligesaa: neban fraa Sjoen, utan fraa Nes,

hurtan or Bit, ovan or Dalen, utan av Haugen. Naar bertmøb Stedet er noget langt borte, saa at Begrebet om Retningen bliver dunkelt, bortfalder Adverbiet; f. Ex. til Byen, til Bergen, til Skotland, fraa Hamborg o. s. v.

327. Et andet Slags Udvidelse i Sætningen gjøres ved Præpositionerne, da nemlig disse forbindes med en Nævning (Subst. eller Pron.), saaledes at begge Ord tilsammen danne en Udfyldning (et Komplement), som gjør samme Tjeneste i Sætningen som et Adverbium; f. Ex. i Land, paa Vegen, av Stad, um Dagen; med oss, med di o. s. v. Naar Nævningen er Substantiv, kan den ogsaa forbindes med Adjektiv og Artikel som udfyldende Nævning, og disse Ord komme da til at staae i samme Kasus under Styrelse af Præpositionen; f. Ex. i lang Tid; paa ein annan Maate o. s. v.

Anm. De enkelte Præpositioner ere: 1) med Akkusativ: um (og gjenom); 2) med Dativ alene: aat, fraa, av, or, hjaa; mot; 3) med Dativ (om Opbold i eller ved) og Akkusativ (om Flytning til eller forbi): i, aa (paa), fyre, under, pver; og med afvigende Skilning: med, ved, etter; 4) med Genitiv og Dativ: til, millom. Disse Ords Styrelse og indbyrdes Sammenhæng er forhen omtalt (§ 314—316). Ellers kunne ogsaa enkelte Adverbier bruges som Præposition med en Nævning; saaledes især: undan, ovan, inyan, utan. Desuden kunne Præpos. ogsaa sammensættes med Adverbier, men beholde ellers den samme Styrelse; saaledes: utum, framum (jf. umfram); innaat, attaat, framaat o. s. v. En stærk Tilbøielighed til Sammensætning viser sig ved Ordene: av, or, i, aa, — idet de tre første sædvanlig vilde forbindes med „ut“ (utav, utor, utt), og det sidste med „upp“ (uppaa), og da nu den første Vokal bliver svagt betonet og derfor lettelig bortfalder, saa disse Forbindelser ofte en forkortet Form: 'tav ('ta'), 'tor (to), 'ti, 'paa (jf. pi, for upp i). Den første Forkortning (især 'ta og 'ti) bruges i en stor Deel af Landet meget ofte, og den sidste Form ('paa) er endog bleven saa almindelig, at den rene Præposition „aa“ nu kun høres i enkelte Talemaader. Det er formodentlig en Stræben efter Velklang, som har bevirket denne Forkortning, da nemlig et svagt betonet Ord, som begynder med en Vokal (som: av, i, aa), ofte vil blive ligesom fortrængt, naar det følger efter et Ord, som ender med Vokal (især e); f. Ex. i de Ord: „Det er ingen Banje i detta“, hvor man helst vil udtale enten „Bandi“ eller „Bande'ti“.

328. Til Forbindelse imellem Ordene i Talen bruges el-

lers de Partikler, som kaldes Konjunktioner eller Bindeord, saasom: og, en, som o. s. v. Et Par af disse Ord (og, eller) bruges til Forbindelse baade imellem to Ord i samme Sætning og imellem to sammenhængende Sætninger. De øvrige bruges sædvanlig til at indlede en følgende Sætning og tjene da ogsaa til at betegne Sætningens Natur og Stilling; saaledes bliver en Sætning, som skal vise et Formaaf eller en Følge, indledet ved Ordet „at“, — en sluttende eller betingende Sætning bliver tilføjet ved „um“ eller „naar“ (søframt), en sammenlignende Sætning ved „som“ eller „en“ o. s. v. Enkelte af disse Bindeord have et mærkeligt Omfang i Betydningen; saaledes især Ordet „som“, da nemlig dette ogsaa optager Begrebet af et relativt Prænommen og saaledes sættes i Stedet for et Røvnings-Ord baade i Subjekt og Objekt, som siden vil blive omtalt under Relativsætninger.

Arm. Til Bindeord bruges ogsaa en Del Adverbier, hvor nogle som betegne Sted og Tid; saasom: der, kvar, utan; daa, fyrr, aader, siban. Et Par andre Ord er egentlig Præpositioner, hvorved altsaa en Røvning maa tænkes ubeladt, nemlig: til (= til des at), etter (= etter det at). De vigtigste af de egentlige Konjunktioner ere: og, eller, fort (G. N. hvært); en, men, for (el. fyre), at, um, naar (nær); som, endaa, medan, innan (paa nogle Steder: annast; G. N. unz). Dobbelte Bindeord ere: baade—og, anten—eller, forfje—eller.

Flere af disse Ord ere stærkt afvigende fra den gamle Form; saaledes: men (G. N. en, maastee forblandet med; medan); eller (G. N. eda, eär, viftnof forblandet med; ellar, o; ellers); anten, antan, eller anti (G. N. annat tveggja, og annat hvært o; et af to); endaa (G. N. þó at, þótt); for, el. fyre, som maastee kunde ombyttes med „biat“ (egentl. fyre þi at; G. N. því at). Enkelte gamle Bindeord synes at være ganske forglemte, nemlig: er (= daa, som), of (um), né (elber, forfje), nema (utan), þegar (= daa, so snart).

Blandt de Ord, som ellers bruges som Konjunktioner, mærke vi nogle Sammenstillinger af en Præposition med Ordet „bi“ (di, des), nemlig: af bi (G. N. af því), med bi, ved bi, fraa bi, fyre bi, etter bi, til des. De forbindes tildeels med et følgende „at“, som dog ikke synes meget nødvendigt; f. Ex. Det er graatt, af bi (at) det hever skadet so lenge ute. I visse Eftersætninger kan Præpositionen sættes sids; saaledes: bi-fyre, desfjinnkom, desfjorutan. I denne Stilling sættes ogsaa det spørgende: hví fyre (G. N. því fyrir, og fyrir því) og: kvat-

fyre. Ellers blive Ordene „kvat“ og „kven“ altid satte først og ganske adskilte fra Præpositionen, f. Ex. Eg veit, kvat det kom av; ei. kven det kom ifraa. Ligesaa: Kvat kom det av? Kven kom det fraa?

I denne Forbindelse bruges ogsaa et Par Adverbier, nemlig „her“ og „der“, som Rævning eller Pronomen, nærmest om Sted og Tid (sønt: hertil, dertil, herifraa, derifraa, heretter, deretter), men desuden ogsaa om Sag eller Ting, saasom: herum (o: om dette), dermed, derav, deryder. I denne sidste Betydning synes disse Ord at have ligesom en fremmed Klang; enkelte Ord med „der“ bruges rigtignok meget, saasom: derum, derutav, derimot; men lignende Ord med „her“: ere meget sjeldne i Dagligtalen og synes nærmest at passe kun for Skrift, hvor Materien tænkes mere samlet og begrænset. Imidlertid har dog Brugen Medhold i det gamle Sprog, især fra en noget senere Tid; hvor man ofte træffer paa Ord som: her um, her med, her i; par um, par med, par fyrir, par imóta. I de ældste Skrifter er dette vistnok sjeldnere, da Præpos. gjerne staar alene eller med Pronomen, f. Ex. of nokorr fær bana af (o: faar sin Død deraf), eller: fær madr af því bana (N. L. 1, 65); og naar det paa et Sted hejber: „skal hann þar siri hava halvan eyri“ (N. L. 1, 14), da kunde vel dette nærmest opfattes saaledes: „da skal þan þer (i dette Tilfælde) have en halv Dre for (sin Umage)“. Men dette Begreb om et Sted eller Punkt vilde naturligtvis let ubvide sig til et Begreb om en Sag i Almindelighed, og i dette Fald maatte Ordene betragtes som sammensatte.

Da nu det spørgende Adverbium „kvar“ (o: hvor) staar ganske jævnsides med „her“ og „der“, kunde man ogsaa vente at finde de samme Forbindelser med dette Ord, som altsaa kunde benyttes til Bindeord med spørgende og tilbageførende (relativ) Betydning. Dette er ogsaa virkelig Tilfældet i de andre beslagtebe Sprog, hvor nemlig det Ord, som svarer til „kvar“, er kommet til megen Brug i denne Sammensætning; saaledes: i Tydsk: warum, womit, wozu, worauf, worüber; Eng. wherefore, whereof, wherewith; Svensk hvaraf, hvarföre, hvarom; Dansk hvoraf, hvori, hvormed o. s. v. Men i Norsk synes denne Brug ikke at have fundet nogen Indgang. I enkelte Skrifter fra det 14de Aarhundrede findes rigtignok et Par Forbindelser med „hvar“, saaledes i Eitjorn: hvarfyrir (S. 2, 9, 54, 80) og hvaraf (S. 1, 21, 23, 34, 74); ellers: hvordan af (6, 23, 33, 70, 79). Men i den ældre og simple Stil synes denne Brug at være fremmed, og det samme er den fremdeles i Almuens nuværende Sprog. Vi have her kun et Par saadanne Ord med Stedsbegreb, nemlig: „kvarifraa“ (= kvadan) og sjeldnere „kvaritil“ (= kvarti), men derimod ikke noget: kvarum, kvarmed, kvarav eller kvarti. (Ordet „kvat-fyre“ hører ikke hertil). I en ubluderet Tale kan man maaske høre „korsfyre“ eller „korav“ (jf. korøver, i Landst. Folkeviser 699); men dette er kun en forfæilet Efterligning af

den danske Form med „hvor“, som nemlig sammenblander to forskjellige Ord, hvoraf det ene svarer til G. N. hvor, *hvar*, *hw*, Eng. where, Sv. hvar, men det andet til G. N. hvé (hversu), *hve*, *hw*, Eng. how, Sv. huru. Det første Ord hedder her „hvar“, og da dette som sagt ikke bruges i den her omspurgte Betydning, maa ogsaa disse Former her ansees som manglende. I Stedet derfor bruges „hvat“ (spørgende) og „som“ (relativt) med frastilt Præposition, f. Ex. Kvat kom det av? Orsakt, som det kom av. I det Islandske er Brugen omtrent ligedan. (Se. hvoraf, hvori o. s. v. i Gislasons danske-islandske Ordbog).

329: En særegen Art af Partikler er Negtelsesordene, som ophæve eller modsigge en Mening, og som man derfor bør kjende nøie for at kunne adskille dem fra andre lignende Ord. De negtende Partikler ere her følgende: *ikkje*, *inkje*, *ei*, *aldri*, *forckje*, og Sværdsordet: *nei*. Andre Ord, som have negtende Betydning, ere Adjektiverne: *ingen* (*inkje*) og *forckje* (*forckje*) og tildeels Modfætnings-Partikelen „u“ f. Ex. *ublid*, *ukomen*. En halv eller deelviis Negtelse betegnes ved enkelte Adverbier, som: *knapt*, *nauvt*, *vandt*, *valla*, *feint*, *sjeldan*, — og ved den faste Partikel „van“, f. Ex. *vanfør*, *vanfreistad*.

Anm. Den ælste Form for Negtelsen, som vist sig i flere gamle Sprog, er Ordet „ne“; men dette synes her at være ganske bortfaldet, og af vore negtende Ord er der ellers kun eet, som begynder med „n“, nemlig „net“. Derimod er der et andet dunkelt Ord, som meget tidlig er bleven brugt som en negtende Slutningsform eller Endelse; dette Ord hedder „gi“ (*gie*) og efter en haard Konsonant „ki“, saasom i: *ei-gi* (=: *ingensinde*), *aldri-gi* (*ingen Tid*, el. *Alter*), *ein-gi* (*ingen*), *ekki* (for *ekki-ki*), *hvar-gi* (*ikke nogen*), *hvar-ki* (for *hvart-ki*). Imidlertid findes dette Tilæg i gamle Skrifter ogsaa med en ganske modsat Betydning, f. Ex. *hvatki hlut*, =: *hvilkensomhelst Ting* (Kongsp. 34); saaledes især i Lovene: *hvatki* (N. L. 1, 25. 45. 46. 61. 113), *hvergi* (ib. 22. 237. 181), *hvargi* (41. 54. 86. 103. 251), *nærgi* (155. 233), *hvégi* (19. 20. 37. 209. 227). Af denne Betydning, som rimeligviis er den oprindelige (f. Grimm's b. Gram. 3, 36), findes nu neppe Spor, med mindre man kunde gjenkjende „*hvatti*“ i det sændensjeldste „*hokke*“ og „*hokken*“, som rigtig nok nærmer sig til Sv. og D. „*hvilken*“, men derimod er stærkt afvigende fra G. N. *hvilki* (=: *hvordan*).

Et Par af disse Ord, nemlig „*ei*“ og „*aldri*“, have, som man sees, lidt en stærk Forkortning, og Ordet „*ingen*“ blev allerede meget forvansket i det gamle Sprog. Ved Siden af „*ikkje*“ (*ekki*) er der ogsaa kommen en anden Form „*inkje*“ (nogle Steder *inte*), som nu netop er den

sædvanlige, naar Ordet faar abjektivisk eller faar nogen stærkere Betoning. Ordet „ei“ bruges kun i visse Stillinger, især efter en anden Regtelse, f. Ex. „Det er ingen so laag, at han et maa luta“, og efter Konj. „elder“, f. Ex. „ånten han vil elder et“. Det fortjente imidlertid en større Anvendelse, åkerhelt i Vers, hvor man ofte vil behøve en Regtelse, som er Genkælfesord.

330. Endelig forefindes ogsaa abstillige løse Partikler, som staae ligesom udenfor Sætningerne og tildeels træde istedet for 'en heel Sætning. De vigtigste af disse ere Svørsordene: ja, jau, nei, som dog ogsaa ofte bruges som et Slags Indledningsord uden nogen bestemt Betydning. Et Par andre Partikler bruges altid kun som Indledningsord, nemlig „aa“ og „enn“; f. Ex. *Åa*, det var inkje stort. *Enn* um det no kom Regn. De øvrige hertil hørende Ord ere Udraabsordene (Interjektionerne), f. Ex. *aa!* *haa ha!* *hei!* *høy!* *tvi!* Forsaabid disse Ord forbindes med en Sætning, sættes de altid forved denne.

Num. Til denne Række maa man ogsaa henføre abstillige Udtraab og Røffeord, som ikke udgjøre noget egentligt Sætningsled, saasom: *hut*, *hys*, *kis*, *kille*, *gis*. Som førden bemærket, have de tildeels en særegen Udtale og staae ligesom udenfor Sprogets Regler; enkelte af dem ere endog uskavelige (som *hst!* *pr!*) og kunne saaledes ikke ansees som virkelige Ord. Jf. § 75.

Svørsordene forbindes ofte med en Gjentakelse eller med et andet Ord, saasom: *ja ja*, *ja so*, *jau menn*, *nei daa* — og kunne da have meget forskellige Betydninger, som kun afstilles ved en forskjellig Betoning. Ordet „jau“ bruges (ligesom *Sv.* og *D.* *jo*) til Svar paa en Sætning, som indeholder en Regtelse eller en Lovt; som Indledningsord har det et Slags forstærkende Betydning. Ved Efterligning af Dansken kunde maastee nogen ogsaa vilde bruge „jau“ som Apyverb eller Konjunktion (ff. *D.* *han* har *jo* selv sagt det; — *jo* før, *jo* hellere); men denne Brug er aldeles fremmed for dette Sprog.

IV. Ordfølge.

331. Den sædvanlige Ordfølge i de enkelte Sætninger er den, at Subjektet sættes først og dernæst Verbet; derefter kommer da Objektet, hvis Sætningen har Objekt. Imidlertid betoer dog Ordfølgen meget paa Ordenes Vægt i Sætningen, og

saaledes kan ogsaa Objektet stundom komme til at staae først; dog stæer dette sædvanlig kun da, naar Subjektet er et Pronomen; f. Ex. *Huset fann eg, men Folk fann eg inkje.* Her kommer altsaa Subjektet til at følge efter Verbet; og denne Stilling, som man kalder den omvendte Ordfølge, gjælder ogsaa for adskillige andre Tilfælde og især, hvor et Komplement eller et betonet Adverbium begynder Sætningen; f. Ex. *daa kom han;* — *i Morgon kjem han.* Ellers kunne Komplementet ogsaa lægges til Subjektet eller Objektet og have da sædvanlig sin Plads efter samme. Ligeledes kan en Undersætning med „som“ (relativt) ogsaa lægges til Subjektet eller Objektet, og i dette Tilfælde indtræde visse Afvigelser i Ordfølgen, hvorom nedenfor.

Num. De Tilfælde, da Verbet sættes forved Subjektet, ere følgende: 1) i Spørgsmaal, f. Ex. *Saaq du det?* — 2) i Imperativform (forfaaibdt Subj. tages med): *Kom du, Barn!* — 3) efter forudstillet Objekt, som ovenfor nævnt. — 4) efter forudstillet Adverb eller Komplement, f. Ex. *No veit eg det;* — med *Tibi* skal det no verba; — 5) efter en Undersætning eller en Anførelse: *Som du reider, so ligg du;* — *so er det, segja det;* — 6) i forudsættende eller betingede Sætninger: *Kjem eg, so ser du meg;* — *skalde det henba o. s. v.* Desuden bruges den samme Stilling i visse Relativsætninger, hvorom senere.

I det gamle Sprog findes denne Ordstilling, ofte ogsaa i fortællende Sætninger, som ikke høre til de svennebnænte; f. Ex. *Tok på alt folk i landinu at unna hávum, ok var hann af því kalladr Magnus gódi.* I dette og flere Tilfælde nærmer den nu brugelige Ordfølge sig mere til Ordfølgen i de nyere beslagte Sprog.

I en Fortælling eller Forklaring, som ikke er forhen indledet eller forberedt, er det sædvanlig Stk, at man ikke begynder Talen med et Komplement eller et Substantiv, men hellere med et Ord af mindre Vægt, især med „det“; f. Ex. *Det var ein Gong;* — *det var paa ein Stab;* — *det er ein Ting som o. s. v.*

332. Den Nævning, som bruges til Subjekt eller Objekt, er enten et Pronomen eller et Substantiv, og det sidste er tildeels forbundet med en udfyldende Nævning (Adjektiv og Artikel). I dette Tilfælde gjælder nu den sædvanlige Regel, at Artikelen sættes først, og Substantivet sidst; f. Ex. *ein Skog;* *ein stor Skog.* Naar Artikelen manglet, staaer Adjektivet først

(f. *Ex.* store Skogar); men hvis det udfyldende Ord er et Possesiv (min, din o. s. v), sættes dette sædvanlig sidst, f. *Ex.* Skogen vaar (f. § 312). I visse Tilfælde kan en gjentagen eller dobbelt Rævning finde Sted, saasom i de forhen (i § 307) omtalte Sætninger, som indledes med Ordet „det“. I andre Tilfælde kan Rævningen (især Pronomen) have saa liden Bøgt, at den endog kan udelades; saaledes bortfalder Subjektet i enkelte lette, tilhængte Sætninger, f. *Ex.* maa vita (o: kan man vide); Skal tru; Kann henda; — ligeledes Objektet, f. *Ex.* han maa vel (udeladt: det); — han ser inkje, som hava skal. En mere sædvanlig Brug er det, at Rævningen udelades efter en Præposition i Enden af Sætningen, hvor det manglende led vil skjønnes af Sammenhængen; f. *Ex.* Dei hava skilt seg fraa (nemlig fra Flokken eller Selstabet); — han gjekk fram um; — han stod og saag utyver; — det fell ikkje aat; — det regnet sud i; — det ligg inkje meir ved o. s. v. Saaledes ogsaa naar en Rævning er nylig anført, saa at den kun skulde gjentages eller ombyttes med Pronomen; f. *Ex.* Han tok ein Kjepp og slog med (neml. med honom); — han tok Baaten og strauk med; — Dei toko Zestarne og sette seg uppaa; — tak eit Glas og slaa i, o. s. v. Ellers kan Gjentakelsen ogsaa udelades, hvor Rævningen skulde staae som Objekt; f. *Ex.* Sinn ein Stein og legg uppaa (for: legg honom upp-aa det); — han tok Zatten og sette uppaa seg; o. s. v.

Anm. I det gamle Sprog blev Artiklen ofte sat efter Substantivet, f. *Ex.* koungur einn; sveinn einn Will. Noget lignende finder Sted i gamle Viser; saaledes hos Landskab (Norske Folkeviser): Hever du inkje Dotter ei (S. 148); til ho aatte Sonen den (224); maa eg liggja i Haugen den (110); kom eg meg aat Botnom dei (78); Kjempa den skal eg røyna (135). — I det Sænderfjeldske, bruger man ofte at gjentage Artiklen efter et Adjektiv, som ellers skulde staae alene uden noget paafølgende Navneord; f. *Ex.* det var ein stor eit; ein gammal ein; et god ei; eit stort, langt eit.

Et Slags dobbelte Rævninger med „det“, „han“ og „ho“ ere forhen omtalte (§ 307, 308). Et andet Slags dobbelt Rævning fremkommer ved en Gjentakelse af Pronomenet, som er meget brugelig i Dagligtale-

len; f. Ex. Eg veit det vel, eg; — han var alt komen, han; — dei hava voret her ofta, dei. Men denne samste Gjentakelse finder ogsaa Sted ved Substantivet, kun saaledes, at dette ombyttes med Pronomen, og at Ordnes Stilling forandres efter den forskjellige Bøgt eller Betyning. Naar der lægges mere Bøgt paa Røvningen end paa Verbet, sættes Substantivet først, og det gjentakende Pronomen sidst; f. Ex. Baaten er snart full, han; — Huset varbt no for lttet, det; — Gutarne ero komne, dei. Med en større Bøgt paa Røvningen kunne begge Ord sættes jævnsides; f. Ex. Binningen, han varbt no lttet. (Endog med dobbelt Gjentakelse: Binningen, han er no den same, han). Naar derimod Dmtalen (Prædikaten) har den største Bøgt, sættes Pronomen først; f. Ex. Han er alt full, Baaten; — det varbt for lttet, Huset. (Her er allsaa en Tilnærmelse til de Sætninger, som have Indlednings-Subjekt, som „det kjem etu Mann“ o. s. v. § 307). Disse Gjentakelser kunne ogsaa finde Sted ved Objektet; dog et dette noget sjeldnere; f. Ex. Sønerne, veim kjenner eg vel; men Døttert, henne kjenner eg inlje. I det Hele maa denne Ordstilling nærmest ansees som en Egenhed for Dagligtalen, saa at den vel neppe burde indføres i Skrift, undtagen i det Slags Stilt, som netop skal efterligne den daglige Tale i dens frieste og bredeste Form.

333. Verbet har i Almindelighed sit Sted nærmest ved Subjektet, som før er omtalt; dog er herved at mærke, at naar Verbet deles sig i to Ord, nemlig et Hjelpeverbum og et Hovedverbum (i Infinitiv eller Particij), da kommer Hjelpeverbet netop til at indtage den Plads, som Hovedverbet skulde have, hvis dette stod alene. Dette mærkes lettest, naar et Adverbium skal følge efter Verbet; f. Ex. Eg skal snart koma (= eg kjem snart); ligeledes i Sætninger med omvendt Ordfølge (§ 331), hvor selve Subjektet kommer ind imellem begge Verber, f. Ex. Daa skal eg koma (= daa kjem eg). — I spørgende Sætninger staar Verbet først, undtagen naar et spørgende Pronomen følger med, da dette i saa Fald sættes først, hvad enten det er Subjekt eller Objekt; f. Ex. Kvat er det? Kvat vil han no hava? — I Relativsætninger (med „som“) kan Verbet sættes efter et Adverb eller Adjektiv og endog efter et Navneord (i Objekt); f. Ex. alle dei, som inne vaaro; — dei, som frikke ero; — den, som Raad hever. I samme Tilfælde kan Hjelpeverbet ogsaa sættes efter Hovedverbet, f. Ex.

Evat, som Foma Fann; — den, som hava Skal; — det som gjort er, o. s. v.

Anm. En Udelabelse af Sjælpeverbet „hava“ er forhen omtalt (§ 324). I nogle Tilfælde bliver derimod Hovedverbet udelabt, naar det nemlig betyder et Foretagende, som let vil skjønnes af Sammenhængen: f. Ex. eg vil beim (udelabt „hava“ el. besl.); han skal til Byen; — eg laut ut; — eg laut i Begen.

Adskillige Sætninger, som i Gammel Norsk havde et upersonligt Verbum med Objekt, have nu faaet en Omstilling, saaledes at det gamle Objekt er blevet til Subjekt; f. Ex. eg tyrsker (G. N. mik pyrstur); eg ventar, langar, tyrsker, synest, og flere. Imidlertid bruges dog nogle Verber i begge Stillinger: saaledes: eg lyster, og: det lyster meg; eg likar det, og: det likar meg. (Det sidste sjelden). En lignende Omstilling kan ogsaa finde Sted, naar et Adjektiv følger med, og i dette Fald findes Exempler paa, at Adj. bliver staaende i Intetktion, uagtet det er overført til en Person; saaledes: Han vardt ilt ved (i Stedet for: det vardt honom ilt ved). Jf. § 187. Ved en saadan Overførelse af Adjektivet fremkomme ellers adskillige besynderlige Udtryk, saasom: „han er inkje snar at sinna“ (for: det er inkje snart at sinna honom); — Pengarne ere vonde at faa (det er vondt at faa Pengar); — Subt er hard at misa (det er hardt at misa Subt). Jf. Landst. N. Folkesifer 641.

Et andet Slags Omstilling, som er meget sædvanlig i de beslagtebe Sprog, synes her at være noget fremmed, nemlig den, at en aktiv Sætning gjøres passiv ved Ombytning af Subjekt og Objekt, hvorved da det oprindelige Subjekt sættes som Komplement med „af“; f. Ex. Kirken er bygget af en Bonde; Bogen er skreven af N. N. Ved det, som en Ting er „gjort af“, tænker man her sædvanlig kun paa et Stof eller Emne; og den ovennævnte Ordstilling hører altsaa til de dunkle Udtryk, som kun ere bekjendte af Læsning, men ikke brugelige i den hjemlige Tale.

334. Adverbiet sættes nærmest ved det Ord, som det hører til eller er forbundet med. Naar det hører til et Adjektiv, sættes det sædvanlig forved dette; f. Ex. so stor; -lika stor; myket større. Naar det hører til et Verbum, sættes det derimod altid efter dette; f. Ex. fara vel; vera lenge; Foma atter; saaledes ogsaa: føra inn, leggja ut, setja fram, taka upp, setja ned o. s. v. Naar derimod Verbet gaar over til Particty og saaledes bliver Adjektiv, sættes Adverbiet først (efter ovennævnte Regel), og Ordene ansees da som sammensatte; f. Ex. atter-komen, innsjørd, utlagd, framsett, uppteken, ned-

fett; ligesaa: atterkommande, innførande o. s. v. Følger baade Adverbium og Objekt med Verbet, da sættes Adverbiet forved Objektet, hvis dette er Substantiv, men efter samme, hvis det er Pronomen; f. Ex. dei sette fram Baaten; eller: dei sette honom fram; — slepp ut Hesten (slepp honom ut); — dei toko inn Høyet. (dei toko det inn); — han sleit av Bandet (han sleit det av); — han fekk atter Pengarne (= han fekk deim atter). I den omvendte Ordfølge sættes Adverbiet sidst, f. Ex. Pengarne fekk han atter; eller (med Hjælpeverb): P. hever han fengtet atter.

Regtelsesordene sættes sædvanlig i samme Stilling som Adverbiet, altsaa forved Adjektiv og efter Verbum o. s. v. F. Ex. han var ikkje stor; — han blygdest ikkje. — Eg kjenner ikkje Mannen; eg kjenner honom ikkje.

Anm. I visse Dele af Landet findes dog Afvigelser fra bløse Regler. I de østligste Egne, hvor sندنسئلس, bruger man ofte at sætte Adverbiet forved Pronomen ligesom ved Substantiv; f. Ex. eg tok upp det; — han aat upp det; — eg kasta' ut 'en (o: han, honom); — kasta' inte burt det; — legg inn det o. s. v. Enkelte korte Komplementer sættes da ogsaa i samme Stilling, saasaa: kom i Hug det; legg i Hov det; ik. han log mest i Hel seg. (En Tilnærmelse-til den svenske Talebrug): — I den vestlige og nordlige Deel af Landet sættes derimod Regtelsen forved Pronomen; saaledes: eg fekk-ikkje det; han saag ikkje meg; eg kjende ikkje honom. I den omvendte Ordfølge sættes da ogsaa Regtelsen næst ved Verbet, f. Ex. kann ikkje du koma? — no kann ikkje eg koma; — daa saag ikkje eg det atter. Ordet „ikkje“ eller „ikkje“ er i denne Stilling meget svagt-betonet og lider derfor ofte en stærk Forkortning i Talem, hvor naar det kommer imellem to Vokaler; f. Ex. kann 'k' eg saa det; maa 'k' eg; han kjend' ik' osv. Ligesaa: „a' k' an komeh“ (er han ikkje komeh).

Den Regel at Adverbiet skal sættes forved et Substantiv, som er Objekt, gjælder ellers ikke ved alle Slags Adv., men nærmest ved de Ord, som betegne Sted eller Retning, og forøvrigt ved mange andre, som vanskeligt kunne angives i Kortheit. Men selv ved Stedsadverbier bliver Regelen ikke altid strengt gennemført, da det ogsaa godt gaar an at sætte Substantiv først, f. Ex. Dei sette Baaten fram. Dette kan stundom være til Hjælp til at forebygge Utydelighed, hvor ved nogle Ord, som kunne være baade Adverb og Præposition. I Dagligtalen er det altid tydeligt nok at sige: „eg sleit av Traaden“, eller „han streit uum

Brevet" (o: omstrev det), da nemlig den stærke Betoning paa Ordet „av“ eller „um“ er tilfrættelig til at forebygge enhver Misforstaaelse; men da alt, hvad der kun berøer paa Betoningen, vil blive utydeligt i Skrift, vilde det maaskee her være bedst at sætte Adverbiet sidst. I enkelte Tilfælde kan det vel ogsaa gaae an at sætte Adverbiet forved Verbet.

Naar flere Verber sættes i Imperativ med Regtelse, er det almindelig Skik, at Regtelsen sættes ved det første Imperativ og ikke ved de øvrige. f. Ex. Kom ikke her og lug fyre meg. Far ikke so og tøv. Gaff ikke so og drag Føterne.

I G. N. er det meget sædvanligt, at en Regtelse eller et Adverb sættes allerførst i Sætningen; f. Ex. Elgi er pat undarlogt; — illa er pat; — oft verda slikt, o. s. v. Dette forekommer nu sjelden, undtagen ved enkelte Steds- og Tidsadverbier, saasom: her, der, daa, no, sidan og lignende.

335. Præpositionen sættes altid forved den Nævning, som den styrer (undtagen ved Pron. kvat og kven); f. Ex. i Land, i Huset, paa Vegen, fraa oss, med honom. Begge Ord tilfammen danne en Udfyldning (et Komplement), som tildeels behandles som et Adverbium og saaledes ogsaa kan sættes imellem Verbet og Sætningens Objekt; dog stæer dette kun, naar Komplementets Nævning er et Pronomen; f. Ex. set paa deg Satten; — han tok av seg Satten; — dei tok med seg Bøckerna; — dei tok fraa honom Pergarne. Hvor Nævningen ikke har synderlig Vægt, bliver den, som forhen bemærket (§ 332), ofte udeladt, og Præpositionen løntmer da til at staae alene ligesom et Adverbium; f. Ex. eg tok det fraa. I dette Tilfælde kan Præpositionen ofte komme til at staae næst forved Verbets Objekt og altsaa ved en Nævning, som den ikke styrer; f. Ex. taK av Toppen (o: tag Toppen af det); — legg aat Baaten (o: læg Baaden til); — dei sette fyre Hesten; — dei tok fraa Hesten; — dei hava sett i ein Ring; — dei hava lagt uppaa ein Stein (o: lagt en Steen paa det). I denne Stilling bliver Præpositionen stærkt betonet, saa at Sammenhængen i Talem. ikke kan misforstaaes.

Ann. I G. N. findes Præpos. sundom sat efter Substantiv, nemlig i Vers, f. Ex. i Saadamaal: annars brjostium i; gullum stóli á; vatni á (o: paa Vandet). Dette forekommer nu kun i gamle Viser;

saaledes i Landstads Samling: Hallvard Rongen imote (S. 223); sine
Frenbar ifraa (325); ho vender seg Veggen til (328).

Ved de spørgende Pronomener „hvad“ og „hvem“ sættes Præpos. al-
tid sidst og sædvanlig frakket i Enden af Sætningen; som: hvad kann det
koma av; — hvem skal det vera aat; — hvad skal eg hava det I? (Jf.
§ 328). Ogsaa sættes Præpos. sidst i Relativsætninger (hvorum senere),
f. Ex. den, som det kom fraa. Tilføjes i visse Udfølbninger, hvor et
Pronomen kunde tænkes tillagt; f. Ex. ein Samar and Staal i; eit
Strin med Jarn, paa; ei Kanna med Føter under; — og saadg eit Barn
og ein Fisk i. Jf. G. R. ef á reanni milli bæsa ok eru skakar i (R.
L. 1, 41).

Præposition uden Rørvyng findes ellers ofte i visse Talemaader, hvor
et Verbum i Infinitiv paafølger; saaledes: han hever sit i sinna (o;
at sinde-berl); laast inke i vera (lad som om ber ikke var noget i det);
tøfja aat vera (o; tøfjes at ber er noget ondt ved det); det er mangt
um tenkja (o; at tænke om det); det er vundt at ved gjera; det er leidt
at med dragast; tungt at til svara; det er skam at av segja; det hava
mangt at fyre vera, og flere. Saaledes ogsaa ved Particypium; (udenfor
den sædvanlige Sammensætning); f. Ex. han er fram i lomen; han er
inn paa lomen; det er inke meir i lomet; det er stek paa kofat; det
var litet til tetet; det vardt inke nokot ved gjort (ogsaa: ved di gjort).
Disse Bendinger ere meget bekvemme og passe høt til den gamle Ud-
tryksmaade; men da derra rette Forsqaelse berær paa den stærkere Be-
tyning af Præpositionen, ere de ikke altid saa bekvemme for Skrift som
for Dagligtalen.

336. De Konjunktioner, som forbinde enkelte Ord (§ 328)
sættes naturligvis imellem de sammenslædede Ord; imidlertid
blive de ofte ledsagede af et andet forbindende Ord, og dette
sættes da først; f. Ex. baade Akker og Eng; Forfje paa
Sjo elder Land. Hvor tre eller flere ligeslædede Ord ere for-
bundne, kunde Bindeordet imellem de første af dem ydelædes;
dog er denne Udelæbelse ikke tilvant i Dagligtalen, hvor man
sædvanlig altid gjentager Bindeordet; f. Ex. ein Stagg med
Bjært og Rain og Osp og Setja og andre Slag. Ved
Adjektiverna er ellers at mærke, at de ofte kunne sammenslædes
uden noget Bindeord; f. Ex. smaae runde Steinar; eit stort,
nytt, raudmaalat Sus. Imellem Adverbierne sættes Binde-
ordet ligi hvís de ere ligeartede og fuldkommen ligeslædede; f.
Ex. baade vel og snart; — Forfje fyrr elder sidan.

Anm. Den indbyrdes Ordning imellem ligestillede Ord, som jævnlig følges ad, kan ofte synes at være ganske ligegyldig; men alligevel er der tilveels en vis Bedtægt, som gjør, at det ene Ord, altid sættes først; saaledes siger man f. Ex. altid: „att" og fram", ikke: fram og att, uagtet man dog ogsaa siger „fram og tilbaka" (ligesom i Svensk og Dansk). Saaledes ogsaa: av og til; intot eller med; her og der; nær og fierr. Ligefad: Hus og Gard; Kveld og Morgon; holl og tru; høgt og lqagt; meir eller mindre: (Naar det ene Ord har en Stavelse mere, sættes det gjerne sidst). Ved Talordene mærkes den stadige Brug, af Itallene sættes sidst; f. Ex. ett og tjugo Aar (ligesaa: i ett og tjugande Aret); ein og femti, tvo og femti, tri og femti, o. s. v. Denne Stilling er her foranderlig og har ogsaa sin Forbeel for Besklangen, naar et Substantiv kommer til, da man derved undgaar et Sammenstød af to Stavelser, som ere lige stærkt betonebe. — I andre Tilfælde nævnes den første Mængde, eller Tænbet sædvanlig først; f. Ex. ein Dalar og tolv Skilling; ei Baug og femtan Merker; — undtagen naar den mindre Tænbet omtales som en Deel af den større, f. Ex. tolv Merker paa femte Baagi (= 4 Baager, 12 Mk.); saaledes nævnes en Halvdeel altid først, i de mindre Tal, idet Ordet „halv" sammensættes med et Ordstak; f. Ex. halvsforde (o: 3½), halvtolvte (11½); ff. halv-femte Hjordung (1½ Mkil). Dele, som ere mindre end en halv, nævnes derimod efter det hele Tal og helst ogsaa efter det tilhørende Navneord; f. Ex. fem Pund og ein Femtepart (5½ P).

Af Sammenstillinger uden Bindeord mærkes nogle med Ordet „kvar" (o: hver), nemlig: „einkvar" (o: en eller anden), et at forverle med „kvar ein" (o: enhver, hver eneste); — „annankvar" (o: hver anden), et at forverle med „kvar annan" (o: hinanden); ligesaa: tråbjevar, florbekvar, femtevar o. s. v., hvori Ordstallet altid sættes først.

337. Ordene i en enkelt Sætning kunne ofte være saaledes sammenstillede, at de udtrykke en dobbelt Tanke eller omfatte et Indhold, som nærmest kunde tænkes fordeelt paa to Sætninger. Blandt andet er dette Tilfældet, naar Sætningen foruden sit egentlige Verbum ogsaa har et tilføiet Verbum i Infinitiv. Dette tillagte Verbum kan ogsaa forbindes med et eget Komplement eller Objekt, og med adskillige Udfyldninger til Objektet. F. Ex. det er helst at liva i Sted; — det gjæff seint at faa inn Pengarne; — det Postar at halda so mange Folk. I nogle Tilfælde kan et tilføiet Verbum henlægges til Sætningens Objekt, saaledes at det betegner en Gjærning for Objektet, ligesom om dette skulde selv være et

Subjekt. Denne Ordstilling, som kaldes „*Akkusativ med Infinitiv*“, kan finde Sted efter nogle Verber, som betyde at fornemme og at tillade eller formaae En til at gjøre noget; saaledes efter: *sjaa, høyr, kjenna, og især estet: lafa og bidja* (bede); f. Ex. *eg saag deim Poma; — eg høyrde Suglarne syngja; — lat Mannen faa det; — han bad meg Poma; eg bad honom syna meg Veget, o. s. v.* Ved et Par Verber forekommer ogsaa Dativ med Infinitiv, nemlig ved: *læra* (jf. G. N. *kenna*) og *hjelpa*; f. Ex. *han lærde Bornom (at) lesa; — han stulde hjelpa Systrom at flytja heim.*

Anm. Akkusativ med Infinitiv kunde ogsaa tænkes at have Sted ved enkelte reflexive Verber; f. Ex. *han seglest vera trøytt* (for: *han segjer seg vera trøytt*); *han læst vera rædd* (f. *læt seg*); jf. *han tykkest vera framsloppen.* — Hvor Ordet „*seg*“ følger efter Infinitiv, kan Rættningen i enkelte Tilfælde blive dunkel (jf. S 313); f. Ex. *han læt deim prøva seg; — han bad deim minna seg um det.* Her kan det i visse Fald være bedre at sætte et andet Ord (onom) i Stedet for „*seg*“, hvis man nemlig mener den første af de omtalte.

Infinitivet kan ogsaa bruges som Rævning og opstilles som Subjekt i en Sætning; f. Ex. *at segja annat var urett.* Desuden bruges det ogsaa meget som Komplement med Præpositionen „*til*“, f. Ex. *hava myket til at glera; hava nokot til at fara med; inke til at liva av, o. s. v.* Derimod bruges det ikke gjerne ved andre Præpos.; og heri er altsaa en Forskjel fra den danske Ordstilling med: *for at, ved at, i at, over at, efter at, uden at; — som her ombyttes med en anden Udtryksmaade.* F. Ex. *Han kom for at søge Raad* (her: *han kom og vilde søkja Raad*). *Jeg blev glad ved at høre det* (eg vardt glad, daa eg høyrde det). *Han overgaar dem i at flyde* (han gieng yver deim i Skjoting, el. til at skjota). *Han blev fornærmet over at see sig forglemt* (han vardt tykkjen, daa han saag seg glemd; eller: tykkjen fyre det, at han var glemd). *Efter at have holdt lidt gif vi videre* (vra me hadde holdt nokot-litet, giango me lenger).

338. Ogsaa ved en anden Form af Verbet, nemlig *Participium*, kan en Sætning faae en saadan Forsøgelse, at den egentlig indeholder Stof til to Sætninger. Imidlertid bruges denne Form ikke i saa mange Stillinger som Infinitiv. *Participium* kan sættes som Udfyldning ved Subjekt eller Objekt, ligesom et andet Adjektiv; f. Ex. *han kom atter skræmd;*

eg saag honom utboren; eg fann Guset nedrivet; ligesaa: han sekk det sovande; eg fann deim sovande. If. Fjenna seg sviken; høyra seg lastad; sjaa seg forfylgd. — I Lighed med Brugen i andre Sprog kunde det aktive Particip ogsaa tænkes forbundet med et eget Objekt (f. Ex. talande Bot; søkjande Raad o. s. v.); men denne Ordstilling er fremmed for Dagligtalen, uagtet den vel kan være tilvant ved Læsning. Derimod bruger man hellere at tilføie et Slags Objekt med en Præposition, f. Ex. Han kom drivande med Flokken; — han kom berande med ein Sækk. Men i denne Stilling vil Participiet sædvanlig blive opfattet som et Adverbium.

Anm. En Ordstilling, som ofte forekommer i det gamle Sprog, er den, at et Verbum sættes som Particip ved Siden af sit Subjekt, og at begge Ord sættes i Dativ; f. Ex. illum & heyrandum (o: som alle hørs paa); oss sjálsum hjá verandum; — ofte med Forordet „at“, f. Ex. at bornum vitnum (o: naar Vidnesbyrd ere fremførte). Denne Brug, som ogsaa findes i andre gamle Sprog, synes nu at være ganske forældet, saa at der kun findes yderst saa Levninger, som desuden ere noget afvigende; saaleeds: honom uspurt (o: uden at spørge ham); — oss ubitande (o: som vi ikke vide).

Particip med Objekt forekommer af og til i det gamle Sprog, dog især i en nyere og kunstigere Stil, som synes at være lempet efter fremmede Sprog; f. Ex. styrandi heim ok styrkjande, m fl. (Stjorn 9). — I de nyere Sprog bruges Participialstillingen overmaade meget til Inddragelse af en Undersætning; f. Ex. i Dansk: Stødt over denne Tiltale svarede han o. s. v.. Opbragt herover pønsede han paa Høvh. Styrkebe af denne Hølle gave vi os paa Veien. Trodsende alle Hindringer trængte han frem. Mærkende sin Felttagelse gjorde han strax Undskyldning. — Denne Ordstilling maa her siges at være aldeles fremmed og vilde talsfald i Dagligtalen synes underlig og søgende. I Stedet derfor bruger man her altid en tilføiet Sætning eller en Sammenstilling med „og“, f. Ex. han mærkede Mistatet sitt og orsakade seg.

V. Sammensatte Sætninger.

339. Naar Udtrykket for en Tanke ikke kan optages i en enkelt Sætning, deler det sig i to eller flere sammenhængende Sætninger, som forbindes med hinanden paa forskjellig Maade, dog for det meste ved et Bindeord. De tilføiede eller udfyl-

dende Sætninger deles i forskjellige Arter. Nogle af dem kaldes Sidesætninger og have kun en løs Forbindelse med sin Forsætning; de tilføjes ved Bindeordene: og, eller, men, for (Diat), eller ogsaa med et Adverbium, som: helder, so, daa, sidan, endaa, deretter, disyre. Andre kaldes Undersætninger, og disse ere fastere forbundne med en Hovedsætning, saa at de ikke let kunne frakilles eller opstilles som selvstændige; de blive sædvanlig tilfæstede ved Bindeord, som: at, um, naar, daa, medan, fyrr (en); sidan, utan, en, som. Sidesætningerne have sædvanlig den regelrette Ordfølge, undtagen naar de tilføjes med et Adverbium; thi i dette Fald faae de den omvendte Ordfølge (§ 331), f. Ex. Sidan vår eg ute og lydde; daa høyrde eg ingen Ting, og disyre gjekk eg inn atter. Undersætningerne have sædvanlig den regelrette Ordfølge; dog kan et Adverbium eller en Rægtelse ofte sættes forved Verbet, f. Ex. Eg vilde sjaa, um han endaa inkje var komen. I nogle Tilfælde kan dog Undersætningen opstilles først, med omvendt Ordfølge og uden Bindeord; f. Ex. Var inkje det, so hadde eg aldri fenget det. (= Eg hadde aldri fenget det, naar inkje det var). De fleste Egenheder i Ordfølgen findes ellers i Relativsætningerne, hvorom senere.

Num. Som forhen er omtalt, kunne Undersætninger ogsaa tilføjes med et Forord (Præpos.) med Pronomen „det“ (di); saaledes: av di, med di, ved di, fraa di, fyre di, etter di. Et enkelt Art af Sætninger kunne tilføjes alene med Formen „di“, nemlig Sammenlignings-sætninger med Komparativ, f. Ex. Di lenger eg kom, di verr varbt det. Men ved denne Form finder megen Væksen Sted. I det gamle Sprog bruges Formen því (hi), som, paa Grund af en gammel Tiltrækning imellem Dativ og Komparativ, ogsaa maa ansees som den rigtigste; f. Ex. því sleira sem hann hefir; því sleira girnisk hann (Homil. 50). Men ved Siden heraf findes ofte ogsaa Genitivet „þess“; saaledes: þú er æ þess ljósara, er sjálf er nátt. myrkvari (Kongsp. 46). Nu om Stunder forvikles disse Sætninger paa følgende Maader: 1) med „di“ (selv, blandt andet i Snaasen); 2) med „þess“ (mest søndensfjelds); 3) med „te“ el. „ti“ (vesten og nordensfjelds og paa flere Steder); 4) uden Bindeord; f. Ex. Sterkare Storm det var, gildare tykte han det vera. (Mest ved Bergen og Stavanger). Den besynderligste af disse Former er netop den mest ubredte, nemlig „te“, som lyder ganske ligedan som

den sædvanlige Fortørring af „til“ (tt', te) og derfor almindelig opfattes som „til“. Men dette kan dog neppe være rigtigt. Nærmest synes det, at dette „te“ er en Dvergangsform af „di“ (G. N. því), og at vi i dette Ord have den samme uregelrette Dvergang (med „t“ for „d“), som forefindes i det svenske „ty“ og det danske „thi“, i Stedet for det gamle því eller þi (∴ forbí, derfor).

Enkelte Bindeord blive ofte ubelabte, saaledes „at“ (især efter „det“), f. Ex. Eg vilde, han skulde følge mig. (Eg vilde det, han skulde følge mig). Han svarade det, han skulde koma. Ordet „en“ ubelabes gjerne efter „annat“: Eg visste ikke annat, han var inne. Ordet „som“ bliver ogsaa ofte ubelabt, hvorom nedenfor.

I nogle Undersætninger, som have et ubestemt Subjekt, kan dette ubelabes, og i dette Fald sættes da det vægtigste Ord først. F. Ex. Halde upp no, medan vel er (= medan det er vel, ∴ medens det endnu naar vel til). Han lyt no saa det, skal vel vera (∴ hvis det skal gaa godt; hvis der skal blive nogen Fred). Um so illa skulde ganga (= um det skulde ganga so illa). I enkelte Tilfælde bortfalder ellers haabe Bindeordet og Subjektet; saaledes: Det lettnar, alt fram lid (= alt medan det lid fram). Det vendest, leid ut paa Dagen (= daa det leid osv.). Det vels Vilse, vel gleng (= daa det gleng vel). Det hender ofta stift paa Eioen, sagde Selen, var stoten i Rugat.

340. Blandt de udfyldende Sætninger mærke vi først nogle, som tilføjes uden noget egentligt Bindeord. Her til høre de, førnævnte Undersætninger, som sættes forved sin Hovedsætning og indeholde et Vilkaar eller en Betingelse, som kunde tænkes tilføjet ved Bindeordet: um, naar, soframt, eller lignende. F. Ex. Sekt eg alt detta, so vardt eg rik. Sever han ikke meir, so er det for litet. — Dernæst mærkes de saakaldte Ansørgelsesætninger, hvori man ligefrem efterfiger, hvad En har sagt eller tænkt at sige; f. Ex. Han sagde: Vil du vera med? (Eller oftere omstillet: Vil du vera med, sagde han). Eg tenkte: No kann det vera nog. (Eller: No kann det vera nog, tenkte eg). Ellers kunne disse Sætninger ogsaa opstilles som fortællende (ikke efterfigende), og i dette Fald faae de Bindeord „um“, eller „at“; f. Ex. Han spurde, um eg vilde vera med. Eg tenkte, at no kunde det vera nog. Endelig regne vi her til saadanne Sætninger, som begynde med: Kvot som, Eyen som, stik, so stor, so myket som, ikke meir en, og lignende; f. Ex. Det skal han hava, Kvot som.

atter verd (o: hvor meget eller lidet der bliver tilovers). Det er no det sannaste, Euen som annat segjer (o: hvem der saa end vil sige noget andet). Han maa vel kunna hjelpa, slik Mann som han er. Han hever endaa inkje lært det, so stor som no et han. Eg skulde helst hava gjort det, inkje meir Mann er eg er.

Anm. En enkelt selvstændig Sætning bliver ofte gjort til et Slags Undersætning herved, at man tilføjer et Par Ord, enten for at betegne Sætningen som sin egen Tante, eller for at henstille den til en Andens Erfaring og Skøn. F. Ex. Det lettar snart av, trur eg. Det giong no so ymist med ti, ser du. I første Tilfælde tilkægges sædvanligk: veit eg, trur eg, tenkjer eg, spaar eg, vonar eg, ottast eg, er eg rædd (f. Ex. Det verb verr ein annan Dag, er eg rædd). I andet Tilfælde bruges: ser du, veit du, stynar du, kann du vita. (Sf. skal du tru, skal du sjaa, og fl.). Denne Ordstilling har megen Lighed med den engelske Brug af Tilkæggene: I know, I think, I suppose, I hope, I fear. Sf. you know, you see, og lignende.

Nogle Sæntillingsætninger, af samme Art som de ovennævnte, have den Egenhed, at Subjektet paa gammel Bids bliver ubeladt; f. Ex. Det var no tyngst i første Taktet, maa vita (o: kan man vide); ligeledes: maa tru, maa tenkja, skal tru. Ellers bruges den samme Stilling ogsaa i nogle Tilfætninger, som betegne en Mulighed, nemlig: maa henda, maa vera, kann henda, kann vera (Sf. det nyere Ord: kann hie).

Noget anderledes stillede ere nogle korte Tilfætninger, som lægges til Tidsnavne eller Personers Navne til en nærmere Forklaring. F. Ex. Det skulde koma i Morgon, var. Eigesaa: i Morgon, hem. Sundagen, var. (Eller: S. hem). Bifa, hem. Kvittsunndelgi, var, o. s. v. Det tillagte Ord maa her nærmest betragtes som en Relativsætning, med ubeladt „som“, og det vilde vistnok være rettere at skrive „Bifa, som var“, el. „B. som hem“. Ved Personnavne betegner „var“ at En er afdød; f. Ex. Gamle Olav, var. So Sunnib, var. — Andre Beninger betegnes ved: skal vera, læst vera, skal saast i vera; f. Ex. Maa-gen, skal vera (o: Svogeren, som han nu skal være). Husbonden, skalbe vera. Kongen, skalbe vera. Lensmannen, læst vera. Styremannen, skal saast i vera (o: som han skal befatte sig med at være).

Endelig kan man hertil ogsaa henføre nogle Tilfætninger, som indeholde et Onske, et Udtryk af Deeltagelse, Latnemmelighed eller Ikuende; f. Ex. So slapp i beste Tid, sæl var ho! — Han hever lagat det vel fyre oß, velsignad vere han!. — Ved disse Tilfætninger er at mærke, at de paa nogle Steder have Rævningen i Dativ (hvts den er Pronomen);

f. Ex. Sæl var honom. Betsignad vere honom. Vel vere henne. (Sdm.). Herpaa findes ogsaa Exempler i det gamle Sprog, saasom: Vel sé þeim, er þik hingat sendi (Strengl. 46).

341. Et særeget Slags Undersætninger ere de, som tilfæstes med Partikelen „som“ og som staae i en „relativ“ eller tilbageførende Stilling, da nemlig dette „som“ træder i Stedet for et relativt Pronomen baade i Subjekt og Objekt. I disse Sætninger kunne flere Slags Omstillinger i Ordfølgen finde Sted. Saaledes kan Objektet udelades, hvis det er Pronomen (især „det“); f. Ex. Han skal verda fege; som fær (o: som faar det). Han ser ikke, som hava skal (o: den som skal have det, ser det ikke). — Verbet kan sættes efter Objektet; f. Ex. Eg kom til den, som Raad hadde. Det var han, som minste Lutten fekk. — Ligeledes efter Adverb eller Komplement; f. Ex. Den, som sidst kom. Dei, som heima vaaro. Baade den, som ut gav, og den, som fram bar. Alt det, som i Husom fanst. — Hjelpeverbet kan sættes efter Hovedverbet (Inf. og Particp), f. Ex. Det er ikke byrte, som koma kann. Han fær ikke vera veik, som vinna skal. Han er sæl, som sloppen er. — En Preposition, hvis Rævning ligger skjult i Relativordet, kommer til at staa eenlig i Enden af Sætningen, f. Ex. Det, som dei forø med. Den, som han fekk det fraa. Den, som han hadde gjort det aat. Det Huset, som han var i. Ein Gop med Bøker, som ikke var nokøt Gagn i.

Anm. Ordet „som“ har her en usædvanlig stor Anvendelse, ligedan som „er“ og „som“ i det gamle Sprog, af hvilke det første synes her at være ganske bortfaldet, saa at altsaa det andet (sem, som) er blevet eneherkende. Saaledes bruges „som“ baade som Stebs- og Uds-partikel, f. Ex. der som det laag (o: der hvor); rett som han var innkommen (o: just da); — dernæst som Sammenligningsord, f. Ex. lika so god som dei andre, — og endelig som Relativord, som ovenfor er omtalt, hvorved endnu er at anmærke, at det ei alene svarer til „som“ i Svensk og Dansk, men ogsaa træder i Stedet for „hvor“ og „hvilken“ i de relative-Udfyldninger, f. Ex. den Grunnen, som han bygde paa (o: hvorpaa, el. paa hvilken han byggede). Jf. § 328, hvor Sammensætninger med „hvar“ (hvor) ere omtalte.

Denne Sammenstilling synes netop at være den ægte gamle og oprindelige Brug i Norsk. I gamle Skrifter findes rigtignok to forskellige Slags Brug af Relativ, men den ene synes tydelig at være tilkommen ved Forsøg paa at efterligne andre Sprog, især Latinen. I en mere lærd og udpyntet Stil, fra en senere Tid, findes nemlig Spørgsordet „hvørr“ optaget som Relativ; saaledes: Brøf ydart kom til vár, i hverju er þer beiddust at o. s. v. (Dipl. 3, 81). Mianist upp á hans píno, med hverre hann löysti oss. (N. L. 3, 298). Abel, hvers blóð er . . . kalladi til guds. (Stjorn 51). I den ældre og simplere Stil findes berrimod Partiklerne „er“ og „som“ benyttede som Relativ i allehaande Stillinge, f. Ex. þat (skip), er stafnar ero af brotnir (N. L. 1, 55). I þann fjordung, er sú jörd liggr i (N. L. 1, 89). Frá þeirre dyrd, er hann var til skapadr, o: fra den Herlighed, hvortil han var stapt (Homil. 98). Efters er þet ogsaa at mærke, at Partikelen ofte findes forbunden med et personligt Pronomen, især efter et Demonstrativ (så, sú); saaledes: Sá, er hann þjónar naudigr (o: den som tjener nødtvungen), hyggj jafnan slátt (Aler. 134). En sú kona, er hon vilt ill vera, þá gjaldi hon úkvensku sinnar (Fágrsk. 11). Dette er værdt at lægge Mærke til, da nemlig en saadan Ordstilling ogsaa bruges til at betegne det relative Genitiv, som i Dansk betegnes ved „hvis“ (L. westén; Eng. whose). F. Ex. þá taki så arf, er skilgetinn or fadir hans, o: da skal den tage Arven, hvis Fader er ægtefødt (N. L. 1, 205). Eller: Sá som fadir hans var skilgetinn (N. L. 2, 25). Jf. N. L. 2, 80. 194. 392. Konor þær, er soðr þeirra (o: hvis Fædre) váro brøðra synir (N. L. 1, 49). Þeim öllum, er andor þeirra (o: hvis Aander) lifa i sagnadar stöðum (Homil. 186). þann kalla ek sannan gud, er undir hans valde ok bode verda þesser aller lutir at rørast, o: under hvis Magt og Befaling alle disse Ting maa bevæge sig (Barl. 130). Denne Udtryksmaade kan maaſke endnu siges at være i Brug; talkald er þet os ifte noget paafalvende at þyre en saadan Ordstilling, saasom: Ein Mann, som eg hever gløymt Namnet hans. (o: hvis Navn jeg har glemt); eller: Den Kona, som Son hennar varðt Prest (o: hvis Son blev Pr.). Men den sædvanligste Brug er dog nu, at saadanne Sætninger opstilles paa en anden Maade, saa at ingen Genitivstilling findes. Sted; saasom: Ein Mann, som eg hever gløymt Namnet til (eller: paa). Den Kona, som hadde ein Son, som varðt Prest. (Eller: som er Moder til þonom, som o. s. v.). Ligesaa: Det Følk, som me saago Huset til. Den Mannen, som han forbe Sakt fyre, o. s. v. — I enkelte Tilfælde bliver Stillingen betegnet alene ved Ordet „som“, f. Ex. i den beſkjendte Gaade: Kvæt er þet for eit Tre, som Roti snur upp, og Toppen ned? (Landst. 372).

Dibet „som“ bliver ofte ubeladt i Talem, hvor det staar i Objektets Stilling; f. Ex. Det, eg fekk, var litet. Det var den, eg minst hadde.

tenkt paa. I Folkeviseerne ubelæbes det ogsaa i Subjektets Stilling; f. Ex. For alt det, som Forbi er (Landst. 534). Alt Folket, i Stova sat (ib. 351). Kvar ein Mann, gjenom Dyri feig (204). Men i Skrift og især i Prosa, synes det rettest overalt at beholde Ordet „som“, hvad enten det staar som Subjekt eller Objekt, og ialfsald er det albrig-nogen god Stik at ubelæbe et Ord; som har en saadan særegen Stilling og saa megen Betydning som Forbindelsesled imellem Sætningerne.

342. Disse Relativsætninger foraarsage tildeels ogsaa en Forandring i den Hovedsætning, hvori de ere indskudte, fornemmelig naar denne begynder med et demonstrativt Pronomen (den; det). En meget sædvanlig Forandring er det, at Subjektet bliver gjentaget ved et tilsvarende Pronomen, som sættes næstefter den indskudte Sætning; f. Ex. Den Nakren, som var fyrst saadd, han vardt det beste. Dei Folki, som no ero ute, dei faa ei dugande Bløyta. Hvor Substantiv mangler, gjentages selve Pronomenet; dog sættes sædvanlig „han“ i Stedet for „den“, f. Ex. Den, som inkje lærer, han inkje veit. Den, som sjeldan ror ut, han sjeldan fiskar. Saaledes ogsaa, om Rævningen kommer til at staae som Objekt, f. Ex. Den, som er so uftød, honom kann ingen lita paa. — Ellers kunne disse Sætninger ogsaa omstilles, saaledes at den hele Hovedsætning sættes først, og da behøves ingen Gjentakelse; f. Ex. Den Nakren vardt den beste, som var fyrst saadd. Han veit inkje, som inkje lærer. Det kann ingen lita paa den, som er so uftød. Imidlertid falder denne Omstilling ikke altid bekvem, blandt andet naar der ogsaa er en anden Undersætning ved Siden af Relativsætningen, f. Ex. Dei Barorna, som ganga den Vegen, dei verda dyre, fyrr dei koma fram.

Num. Denne Gjentakelse af Rævningen kan rigtignok ansees som en Afvigelse fra den strenge Sætningsorden, men er alligevel ikke ganske at forlæste. Den forekommer ofte i det gamle Sprog, f. Ex. Sá, er ríkr er, hann óttast ekki (Strengl. 26). Sá, er fyri óðrum tekr, hann skal þat astr serra (N. L. 1, 20). Sá, er mik elskar, hann vardveitir vei minar røðor (Varl. 205). Ligeledes findes den i Svensk og Dansk, især i den ældre og simplere Stil; saaledes meget ofte i Bibelen; f. Ex. (i Svensk): Den, som bebor, han får, och den, som söker, han fin-

ner (Matth. 7, 8). Den, der kan göra godt, och gör icke, honom är det synd (Jas. 4, 17). — Man vill heraf see, at denne Ordställning i visse Tilfælde er til Fordeel baade for Lydelighed og Velklang, og at den saaledes er værd at beholdes.

Jmitlertid er der ogsaa en anden Maade, hvorpaa man forbinder Hovedsætningens Slutning med Mellemsetningen, nemlig den, at Adverbiet „so“ bliver indstøbt som et Slags Bindeord; f. Ex. Den, som er ute komet, so lyt han ute vera. Den, som ikke ser klokere fram, so kann han slikt venta seg. Den, som er alle Manns Bin, so er han ingen Mann tru. — Ogsaa denne Brug findes igjen i det gamle Sprog, hvor den endog er meget sædvanlig, dog med den Forskjel, at Forbindings-Partikelen er „þá“ (baa) og ikke „svá“ (so); f. Ex. Sá, er trúir á mik, þá man hann lifa (Homfl. 22). Hverr sem þetta rýfr, þá liggur honum slikt við (Dipl. 1, 86). Hverr einn, er svá gerir, þá fær hann illar endalyktir (Barl. 121). I Svenskt og Dansk synes en lignende Brug at have høyt Sted, men findes selben i Skrift; saaledes: Den, som tar sig vavn öfver hufvudet, så löper 'et honom i ärmnet. (Grubbs Ordspörög). Hvo ei driver sin Kæring, saa driver Kæringen hannem. (P. Syn, Ordsp. S. 205). Ogsaa her i Landet synes denne Brug ikke at være saa almindelig som den forhen omtalte. Den har en betydelig Fordeel for Velklangen, da man herved undgaar adskillige Sammenstød af betonebe Stæbelfer; men den har det imod sig, at den gjør et Slags Afbrydelse i Sætningen og sætter den sidste Deel i en anden Stilling end den første.

Naar Hovedsætningen stilles først, betegnes den ubestemte Person sædvanlig ved „han“ (forskjelligt fra G. N. som her bruger „så“, o: den); f. Ex. Han talar mest, som minst veit. Han er heppen, som veit, kvat han vil. — Naar et Objektiv sættes forud for Subjektet, bruges der imod „den“; f. Ex. Sæl er den, som kann hava slikt. Heppen var den, som visste detta fyrr. — Sætninger med indledende Subjekt (det), blive altid afsluttede, førend Relativsætningen kommer til; f. Ex. Det undbradest alle, som saago det. Det kann ssaá det kven, som vil. No kann det koma so mange, som vilja. Jf. Han talade so høgt, at det kunde høyra honom alle, som inne vaaro.

343. Flere forskjellige Sætninger kunne ofte sammenstilles i en saadan Orden, at de udgjøre en sammenhængende Række, som ikke kan afbrydes eller opløses, uden at Fremstillingen i det Hele bliver forandret. F. Ex. Det er nokot, som ofta hender, at eit Barn, som Folk vyrda lttet um, kann endaa taka seg so vel fram, naar det fær Nari paa seg, at det kann verda Folket sitt til langt større Sugnad en

andre, som gildare tykkest vera. — Saadanne Kjæder kunne ofte falde ganske naturlige endog i den simplere Dagligtale; og de kunne da ogsaa gjøre en god Tjeneste til en pæffelig Afvegling i Talen eller til at forebygge den Gensformighed, som følger med en længere Række af korte og adskilte Sætninger. — Et andet Middel til en saadan Afvegling er det, at enkelte Sætninger kunne faae et fyldigere Indhold ved Inddragning af en Undersætning, idet et Verbum bliver omdannet til Adjectiv (Particip) eller Substantiv; f. Ex. Eg hever høyrte honom ofta nemnd (= Eg hevet ofta høyrte, at han var nemnd). Han fann deim vøkande (= medan dei vakte). Det skapast um i Vokstren (= medan det voks). Men i alt dette vil det være tilraadeligt, at man altid holder sig nær til den naturlige Talebrug og ikke lader sig forlede af den kunstige Periodebygning og voldsomme Sammen dragging, som er kommen i Mode i enkelte andre Sprog.

Anm. Hvor flere Undersætninger følge sammen med en Hovedsætning, indtræffe stundom adskillige Sammenstillinger, hvorved der kan være nogen Tvivl om, hvorvidt de ere rigtige. F. Ex. Eg gjorde det, som eg tenkte, var best. Det søkte paa den, som det trubde, var Kongen. Nokra Baror, som ingen visste, Iven som aatte deim. — Disse Sammenstillinger bør vel ikke ganske vrages, og som oftest vil det vel ogsaa udvindes, at de kunne have sin Rigtighed, især paa Grund af de mange Betydninger, som her kunne lægges i Ordet „som“.

Ved Inddragning af Undersætninger maa man her ikke tænke paa nogen Efterligning af Brugen i Dansk, hvor netop saadan Inddragning (ligesom i Tydsken) drives til Yverlighed. F. Ex. Ved Modtagelsen af denne Efterretning forandrede han sin Beslutning. Ved en paa Stebet foretagen Opgravning har man fundet endeel Baaben. Ved Forbølgelse af sin egentlige Grund anførte han adskillige Paastub. Forblindet af alle disse Tilløftelser satte han al Forsigtighed til Side osv. (N. S. 338). — Ved en saadan Sammen trængelse kan vel Fremstillingen tildeels blive kortere; men ofte vil det dog vistnok vise sig, at Retningen kunde betegnes ligesaa kort ved et mere naturligt Udtryk.

Tilhængte Navneord.

344. Forskjellige fra de hidtil omtalte Sammenstillinger ere nogle, hvori Sætningen faar et Tillæg, som ikke indeholder

noget Verbum, men kun et Substantiv eller en Nævning, som vel nærmest kan siges at staa i et Slags Vedstilling (Apposition) til Subjekt eller Objekt, men som dog stundom ogsaa afviger fra denne Stilling. Nærmest høre hertil de Sætninger, hvori et Substantiv, med eller uden Adjektiv, bliver tilføjet i Tiltaleform (Vokativ); s. Ex. Kom hit, Barn. Sjaa deg fyre, Mann. Men ved Siden af disse sædvanlige Tilmærninger i anden Person findes ogsaa nogle lignende, som her maa tages i Betragtning. For tredje Person (han, ho) tillægges ofte en Nævning, som indeholder et Slags Bedømmelse og tjener til Udtryk enten for Agtelse og Deeltagelse eller for Ringagt og Uvillie. F. Ex. Han gjorde vel det, Mannen. So hever inkje til at blygjast fyre, Gjenta. Han er no alltid uhepper, Krøken. For første Person (eg) tillægges ofte en Nævning med beklagende eller forringende Mening, og her indtræder den særegne Form, at Possessivet „min“ (eller vaar) bliver altid tillagt; s. Ex. Eg, min Arming. Me, vaare Stakarar. Eg visste inkje betre, min Daare. For anden Person (du) tillægges ligeledes en Nævning med Begreb af Belvillie eller Uvillie (et Kjæleord eller et Skjældsord), og her bruges sædvanlig ogsaa det tilføiede Possessiv (din). F. Ex. No frys du i Sel, ditt vesle Ting. Dett no inkje paa Steinen, din litle Skugge. Gakk heimatter, din Krøf. Saaledes som Skjældsord: din Stut, di Sugga, ditt Naut, ditt stygge Fø, o. s. v.

Anm. Egentlige Tiltaleord eller Vokativer bruges her temmelig sparsomt; derimod bliver Ordet „du“ særdeles meget brugt i Samtalen som Tilrægsord; s. Ex. Det er alt-for sant, du. Det gjeng no oftafke so, du, o. s. v. Af Slægtskabsnavnene er der kun et Par, som blive ofte brugte i Samtalen, nemlig Fader og Moder; de øvrige blive derimod sjelden eller aldrig brugte som Tiltaleord. Seri er alfsaa en betydelig Forskjel fra det gamle Sprog, hvor Ordene: brødir, systir, søn, dóttir, frændi, og lignende, findes ibelig indførte i Samtalen, hvilket nu almindeligst vilde anses som støpende eller besværligt.

Ved de tillagte Ord for tredje Person kan bemærkes, at naar de betegne det, som Personen virkelig er og vil anses for at være (saasom: Mannen, Drengen, Guten; kona, Gjenta, el. Lauff), da anses de al-

tid som hæderlige, og den omtalte finder sig smigret berøvet; saaledes vil en ung Mandsperson synes vel om at høre, at man kalder ham „Drengen“, da han berøvet finder sig erkendt som en fuldbommen Karl eller Mand, hvilket netop er hans Duffe. Naar de berimod betyde noget andet, blive de altid noget mistænkelige og ansees sædvanlig som en Fornærmelse.

Liltaleord med det tilføjede „din“ (f. Ex. din Stakar) bruges ogsaa i Svensk og Dansk; men i andre Sprog skal denne Ordstilling ikke forekomme (Jf. Grimm, d. Gram. 4, 296). I Gammel Norsk findes den samme Brug, men tildeels noget anderledes, nemlig saaledes at Navneordet (tilføjedes „din“) faar i fuld Forbindelse med Sætningen, som om det skulde betegne en tredje Person; f. Ex. Eigi af hundinum þinam (Fagrfl. 131), hvilket nu maatte hebre: „Inke av deg, din Hund.“

VI. Talemaader og afvigende Sætninger.

345. Blandt andre Sammenstillinger, som afvige fra den sædvanlige Sætningsorden, mærke vi først en Art af ufuldkomne Sætninger, hvori et af Hovedledene, Subjektet eller Prædikatordet, mangler. Hertil høre blandt andet saadanne Udraab, hvorved man kun nævner eller minder om en Hændelse uden at sige noget om den f. Ex. Enn slik Natferd daa! Sara so og mødast heile Dagen, o. s. v. Ligeledes kan man hertil henføre nogle fortællende Sætninger, hvori man ubelader en Deel af Prædikatet, især det Verbum, som skulde følge Subjektet; f. Ex. Han — ut og skulde sjaa etter. (Størf Betonning paa „han“). Me — paa Skogen, og skulde leita. Mannen gjekk beint aat Saugen og — til at grava.

Anm. I saadanne Udraab som de ovenfor nævnte kan sundom ogsaa en Hovedsætning ubelades. f. Ex. At eg ikke skulde hugsa detta fyrr! — Naar du berre visste alt. — Det, som maatte alle dei Pengarne!

I Sætninger, som tjene til Svar-paa et Spørgsmaal, kan sundom et og andet ubelades, fordi det allerede er nævnt i Spørgsmaalet; imidlertid bliver dog Svaret sædvanlig stillet saaledes, at det udgjør en Sætning; f. Ex. Kven var, som fylgde honom? Det var Broderen. Hvor er han no komen? Han er paa Nes. Ved Undtagelse af Svarsordene „ja“ og „nei“ bruges saaledes sjelden et eenligt Ord til Svar; og endog ved „ja“ og „nei“ er man tilbøjelig til at lægge noget til, for at Svaret kan have en vis Udfyldning eller Afrunding. Saakaldte

„Iatoniske“ Saar med et enkelt Ord synes derimod her at være noget usædvanligt.

346. Udstillige Sætninger kunne have en stærkere Betydning, end som Ordene egentlig medføre; og dette bliver da betegnet derved, at Taler lægger en særdeles stærk Betoning eller Vægt (Emfasis) paa den hele Sætning. Saaledes f. Ex. Det var Mann! (Udtryk af en usædvanlig Agtelse eller Beundring for en Mand). Det vardt ein Dag. Der vardt ein Kveld. Det kunde henda. Det var inkje fritt. Det haud til. Det var mest likt til det. (Om noget, som ei alene har haandt, men som ogsaa er kommet ret for Alvor eller til Overmaal). Noget lignende kan ogsaa finde Sted, naar Paastanden fremsættes som en Benægtelse af det modsatte, f. Ex. No er han inkje blid. Daa var han inkje sein. Det vardt inkje vanskreistat.

Anm. Ved Steden af visse forstærkende eller emfatiske Sætninger er her ogsaa en anden meget sædvanlig Talebrug, hvorved Tanken fremsættes som en Paastraaelse af det modsatte, altsaa ironisk; dog altid med en Betoning, som tydelig angiver den egentlige Mening. F. Ex. Jau, det var godt gjort. (Om noget, som netop er ilde gjort). Det var fine Folk. Der var uret, til at saa! Eg hever vanhøyr detta! (Jeg har kanske hørt det for sjelden). Jau, no skal han verda blid! o. s. v. Lignende Sætninger findes ogsaa i det gamle Sprog, hvor den egentlige Mening kan skjønnes af Sammenhængen, saaledes: Ho, ho, segnar muno þær oss sadma, o s. y. (Alex. 95).

Til Forøgelse af Meningsens Styrke bliver stundom et forstærkende Adverbium sat forved Verbet; f. Ex. Han vel var der. Han godt fekk det. Dog synes dette ikke at være almindeligt. En mere sædvanlig Brug er det at Ordet „so“ sættes forved Verbet i visse Eftersætninger; f. Ex. Han bad meg fylgja med, og eg so gjorde. (I Stebet for; eg gjorde so).

Blandt forstærkende Udtryk mærkes ellers nogle, som betegne alt eller intet af en Rængde, saaledes at ikke Tingene selv, men kun de mindste Dele af samme blive nævnte. Saaledes: kvart eit Haar (om Dyr), kvart eit Bein (om Fisk), kvar ei Fliis (om Træ), kvar ein Drope (om Væske), kvar Saab, el. kvar Dust (om Madvarer). Lige-
saa: inkje eit Haar, inkje eit Bein, inkje ei Fliis, inkje ein Drope, inkje Saab, inkje Dust.

347. Et andet Slags Sætninger kunne have en mere omfattende eller mere mangfoldig-Betydning, end som Ordene egentlig medføre, da de nemlig indeholde en Yttring, som kan opfattes figurligt eller bruges som Exempel for allehaande lignende Tilfælde. De ere saaledes et Slags' ordsproglige Talemaader, hvori et Exempel træder i Stedet for mangfoldige andye. Hertil høre Sætninger som følgende: Han hever Janget fult (o: han har nok at bestille, o. s. v.). Han hever mange Jarn i Elden. Dei toko seg Våtn yver Hovud. Han før Kamb til Gaaret. sitt. Han pløgger med annan Manns Øyk. Han hever Bugti og haade Endarne. Det gjeng med Staven. Det kom Bjørn i Barnaleik, o. s. v. — Ved Siden heraf findes dog ogsaa endeel Talemaader, som kun give Tanken en Bending eller Omskrivning, idet de kun betegne en Deel af det Hele eller en enkelt Omstændighed i Stedet for selve Hændelsen; f. Ex. faa Gryta av Benken (o: faa noget til at koge); — ganga med ein Prokutt Arm (o: have et Barn at bære): — faa eit Tareblad under Hovudet (o: drukne, synke i Søen).

Anm. Andre Talemaader dannes ved Sammenstilling af et Par Ord, som gjerne vilde følges ad paa Grund af en Ligbed eller en Modsetning i Betydningen. F. Ex. Kveld og Morgon, Berg og Dal, seint og tidla, o. s. v. Hertil hører endeel Sammenstillinger, som selv betegne en Sammenligning, saasom: mjuk som Dun; sleip som ein Nat; standa som ein Stak; grava som ein Bond. (s. S 48); styra som et Risa, o. s. v.

Forskjellige herfra ere de Talemaader, som dannes ved en nødsendig Sammenstilling af to eller flere ulige Ord, som tilsammen skulle udtrykke et enkelt Begreb. Hertil hører fornemmelig Sammenstillingen af et Verbum og en Partikel; f. Ex. bera ned; fara aat; halda til; koma ved; standa til; taka etter; vera til o. s. v. Enkelte af disse Talemaader bruges kun i en Deel af Landet og ere altsaa lidet bekjendte, saasom: bera aat, halda att-i, taka nedfyrr, fara ned imillom, koma til seg, o. s. v. Noogle Landskaber synes at være meget rigere end andre paa Talemaader af dette Slags. I Ligbed hermed have ogsaa Islændingerne en stor Mængde af saadanne særegne Talemaader, og dette er da ogsaa en af de fornemste Aarsager til, at deres Sprog falder saa vækkelig at forstaae endog for Nordmændene.

348. J. Sammenstillinget af ligeartede eller ligestillede Ord, som følge med hinanden paa Grund af en Lighed eller Modfætning i Begrebet, have Ordene ofte ogsaa en vis Lighed i Formen, da nemlig Talebrugen her har sammenstillet netop saadanne Ord, som have en Samklang (Alliteration), hvorved Forbindelsen eller Følgestabet bliver saa meget bekvemmere. For en stor Deel ere disse Sammenstillinger dannede af Ord, som have Bogstavrim, det vil sige, som begynde med samme Konsonant, eller ogsaa med en Vokal. Exempler herpaa ere: a) Subst: Folk og Fe; Sus og Heim; Naad eller Nøgd; Sorg og Sut; Spott og Spe; Seng eller Sefs; i Lag og Lyd; med Odd og Egg; yver Dy og Dike; yver Haug og Samar; fraa Fjell og til Sjøra. — b) Adj.: fal elder fast; heil og halden; Fjøn og Fjeit; tekk og tyd; grovt og grant; lett og litet; steng og strid; svart og sviden. c) Verber: bu og byggja; muna elder minka; rota og røra; flaka og fjelva; det gjeng og gjeld; det lyste og løvde, det smatt og smaug, o. s. v. — Ellers kan Bogstavrimet ogsaa finde Sted i Ord, som ikke ere ligestillede; saaledes blandt andet i Sammenligninger; f. Ex. fegen som Fuglen; hardt som Horn; naken som ei Naal; eta som ein Ub; renna som ein Rakke; mødast som ein Maur, o. s. v.

Anm. Bogstavrimet har været meget brugt i det gamle Sprog, da nemlig de gamle Vers for en stor Deel gik med stadige Bogstavrim, saaledes at enten to eller tre Ritmord altid fulgtes ad efter disse bestemte Regler. Ellers findes det ogsaa meget brugt i ubunden Stil, især af enkelte Forfattere, som synes at have sat megen Piss derpaa. Det kan ogsaa virkelig blive til Velklang og Prydselse for Stilen, naar det kun bruges med Maabe; derimod vil det let blive til Misklang og gjøre et ubehagligt Indtryk, naar det bruges til Overmaal eller indføres paa urette Sted, nemlig hvor Fremstillingen skulde have en raskere Gang og ikke betynges ved forsinkende Sammenstillinger.

349. En anden Deel af de ovenfor nævnte Sammenstillinger har derimod fuldkommen Rim, det vil sige samme Rodvokal og samme paafølgende Medlyd. f. Ex. Land og Strand; Sug og Dug; med Raad og Daad; forkje Mat

elder Sat; Ku elder Su; det hever Forkje Rot elder Fot. — Adj.: pid og sid; lang og svang; audt og snaudt; dyrt og ryr; faett og smaatt; bratt og flatt. — Adv.: jamt og saint; knapt og snapt; rett og flett. — Verber: haga og laga; noyta og troyta; grava og stava; graata og laata; det heng og sleng; det ryt og tyt; knakar og brakar, o. s. v. — Denne Form synes nu at være mere anseet, fordi den er lettere at bemærke.

Ann. Abgangen til dette Slags Rrim er ikke saa ganske let som til Bogstavrimet, og derfor synes det heller ikke i saadan Mængde i Talen. Ved begge disse Slags Rrim bannes ellers en Mængde ord-sproglige Talemaader eller „Stev“, det vil sige, saagende Talemaader, som ere satte i en saadan Form, at de lettelig kunne eftersiges med de samme Ord. En stor Deel af Ordsprogene kunne ogsaa siges at være stottebe eller opretholde ved en saadan Form.

350. Det sidste Slags Rrim er det, hvormed Vers og Sange nu sædvanlig blive sammensatte. Versbygningen har ellers her som i de andre Sprog en særegen Frihed i Ordfølgen, da nemlig Sætningsdelenes sædvanlige Ordning ofte forandres, saa at de betonedede Ord og Stavelser kunne komme paa det Sted eller i den Orden, som passer til Versmaalet: De sædvanligste af disse Omstillinger er følgende: Gjentagen eller overflødig Nævning forekommer ofte, f. Ex. Kongen han varde so illa ved Moe (Landsfad, N. Folkevise, S. 60). Soli ho ryr (179) paa Tinde (ib. 183). At Folket det fall ifraa (302). Verbet er sat forved Subjektet: Førde han av seg Kridarflædi (S. 23). Tofo dei til at fæla (37). — Adj. verb og Komplement er sat forved Verbet: Inn so kom det væne Vio (S. 11). Han seg av Garde reid (298). So ut av Vindauga saag (298). — Objektet er sat forved Verbet: Inger det eg kjende (78). Du meg spyr, og eg deg svarar (103). Han maag meg inkje sjaa (299). — Udfylgende Adjektiv er sat efter Substantivet: Klipper han Bergi blaæ (23). Det gjer' eg med Vilje god (524). Ut i Dagen ljose (38). — Enkelte Binbeord, især „som“, ere ofte udeladte, f. Ex. Den Drykken, eg drakk, han var inkje.

stor (721). — Ved disse Omstillinger bør nogen Varsomhed altid iagttages, for at de ikke skulde komme ind i en Sætning, hvor de kunde foraarsage Misforstaaelse eller Fordunkling af Sammenhængen.

Anm. Svad Rimet i Særbeleshed vedkommer, kan det til Slutning bemærkes, at det ikke falder saa let-at rime i dette Sprog som i Dansk, da nemlig Danstien, især paa Grund af sit ringe Vokalforraad, har en usædvanlig Afgang til en Rængde af Rimm. I Endestavelserne har Danstien kun een Vokal, nemlig „e“, i Stedet for: e, a og o; i Rodstavelserne har den kun „ø“ i Stedet for: ø, au og øy, og ligeledes kun „e“ for: e og ei, dertil kommer, at Efterlyden „d“ svarer baade til d og t, og ligeledes „s“ til baade g og k, foruden adskillige andre Afvigelser. Herved seer det, at der skundom findes en Række af Ord, som rime sig i Dansk men ikke i Norsk. Saaledes Formerne: Fader, Skabar, hatar, Gator, ved (= væber), læt, Læte, som allesammen kunne rime sig i den danske Form. Ligesaa: føda, Grøde, bota, Røte, dæude (plur.), øyda, søyda. Ligeledes: bleike (plur.), blettja, leika, Leikar, Eiter; if, strika, sviko, sligo. Derimod kan mgn sige om Afgangten til Rimm i Norsk, at den staar omtrent paa samme Fod som i Svensk, dog med den Forskjel, at Svensken ikke har Tvelyd og altsaa kan rime flere Ord med „ø“ og „e“. (Det sidste har dog liket at betyde, da det svenske lange „e“ alleroftest svarer til det norske „ei“). Dette Overstud af Vokaler i den norske Sprogform er imidlertid, som forhen bemærket, ikke nogen Feil eller Forvæksling men hellere et Fortrin ved Sproget; det er altsaa noget, som man bør lade staae og ikke gjøre noget ved. Derimod kunde der maaskee findes en eller anden Lettelse for Versbygningen paa andre Punkter, blandt andet i nogle forhen omtalte Dobbeltformer af endel Verber og Substantiver, s. Ex. stend og stender; Haugom og Haugarne. Ligeledes kunne enkelte af de sædvanligste Sammenbragninger i Talen benyttes, især i Imperfektum-forved en Vokal; s. Ex. maatt' eg (maatte eg); saaledes ogsaa det sædvanlige „d'er“ for: det er (ligesom i Engelsk: 't is, og Tydsk: 's ist). Og da der især kan blive stærk Trang til Genstavelesformer for visse Pronomener og Partikler, kan det her bemærkes, at enkelte saadanne Former vistnok kunne være tilladelige i Vers, saasom: „han“ (Alfus) eller Forkortningen „hom“ for honom; „for“ for fyre; „ei“ for ikke (intke); dog burde det sidste bruges varsomt og kun sættes paa et betonet Punkt i Verset, da det nemlig ogsaa er et andet Ord, som har den samme Form.

Første Tilæg.

Om Landskabsmaalene.

351. Efter hvad der er anført i det foregaaende, deler Landets Sprog sig i flere Grene eller Dialekter, som af Folket selv kaldes Maal (Bygdarmaal, Landsmaal) og adskille sig ved visse Egenheder i Former og Udtale. Til en Oversigt af deres indbyrdes Sammenhæng kunne de bedømmest inddeles i tre Hovedrækker, nemlig 1) den nordensjælske (i Trondhjems Stift og Nordland), 2) den vestensjælske (i Bergens Stift og den vestlige Deel af Kristiansands Stift), og 3) den sødensjælske (for Agerøhuus og den østlige Deel af Kristiansands Stift).

Anm. De Egenheder ved Sproget, som man snarest lægger Mærke til, ere de, som have Sted i Udtalen og Tonefaldet, og det er nærmest disse Egenheder, som Almuen betegner ved Navnene: Raalføre, Raalfella, Raallydka, Talemaate. (I Byerne bruges „Dialekt“ om den samme Ting). Disse Mærker ere imidlertid vanskelige at betegne i Skrift og maa derfor her forbigaaes. Lettere at betegne ere derimod Egenhederne i Ordformer og Bøiningformer (Raalbroyte, Raalbrigde, Ordbvit, Ordbvending), og især er det Afvigelserne i Substantivernes Bøiningformer, som give den bedømmeste Grund for en Inddeling og Sammenstilling af Dialekterne.

En Inddeling efter Formerne kunde ogsaa opstilles paa flere Maader; man kunde saaledes ogsaa antage to Hovedrækker, en for Bergens og Kristiansands Stift, og en anden for Agerøhuus Stift og det Nordensjælske. Den sidste adskiller sig fra den første blandt andet ved en særegen Udtale af l, rd, rt (§ 34, 35), og tildeels ved et mindre tydeligt Vokalstifte. Ligeledes i følgende Punkter: Infinitiver og Femininer have ulige Endevokaler; i Lokavelsesord blive Vokalerne ofte tiljævne (§ 113), og i Fordiendelse hermed findes Maskuliner paa „a“ og Femininer paa „u“ (ö). Endevokalen „e“ bortfalder gjerne i Trekavelser-Former (f. Ex. Hestang, for Hestarne). De Subst., som slutte med Kobvokalen, have regelret Bøining (hvilket selben finder Sted i Bergens og Kristiansands Stift).

L. Den nordensjælske Række.

352. For Maalene eller Dialekterne i det Nordensjælske kunde følgende Mærker opgives. En særegen Udtale finder Sted

ved: u, nn, tl og sl; ligeledes forekommer det tykke *l* (§ 35) fra Romøbølen til Helgeland. Infinitiverne have ulige Endelse: *e*, *a*, *aa*; men det sluttende „*e*“ bortfalder som oftest (§ 112); ligeledes bortfalder det sluttende „*e*“ i Bøjningsformer paa tre Stavelser, og det mellemkommende „*e*“ i sammensatte Ord. Maskuliner paa *a*, *a* (*aa*) og Femininer paa *u* (*o*) forekomme meget; dog ikke paa alle Steder. Stærke og svage Femininer adskilles i Bøjninger; men begge Arter faae almindeligst „*a*“ i den bestemte Form. En Halvlydsform (med *er*; *e*) mangler baade i Adjektiverne og Verberne (§ 65). Af Endelser mærkes: *au* (for *ug*) og *aatt* (for *utt* eller *øtt*).

Denne Række kan deles i tre Græne: A, den nordlandste, B, den indre trøndhjemske, og C, den ytre trøndhjemske.

Anm. For Rørbøds Styk og for at undgaae Sjantagelser af det foranstaaende vilke kun faa Exempler her blive tilføiede. Som et lettere Udtryk bruger jeg her Benaævnelser „Første Maskulinum“ om de stærkformede Sanktjensord (§ 161) og „Andet Maskul.“ om de svage; ligeledes „Første Femininum“ om de stærkformede Sanktjensord (§ 168) og „Andet Femin.“ om de svage.

353. A. Den nordlandste Græn har blandt andet følgende Mærker. Første Feminin faar i den bestemte Form „*a*“ (paa eet Sted *æ*), og i Fleertal „*e*“ (som tildeels bortfalder). Andet Feminin har i bestemt Form „*a*“ (noogle Steder *o*) og i Fleertal almindeligst „*a*“, ellers: *e*, *aa*, *aar*. Neutrum har i det bestemte Fleertal „*an*“ (*ann*). Dativ bruges tildeels i Gentel, men sjelden i Fleertal. Tilføjning i Vokalerne (§ 113) finder ikke Sted. De aabne Vokaler udtales ofte kort, som om den paaafølgende Medlyd var fordsøbet, f. Ex. Bite som Bitt, Drope som Drotte, Mol som Moll.

Formerne af de regelrette Substantiver ere:

	Gental.	bit. Nom.	Dativ	Fl. ub.	bit. N.	Dativ
Fem. 1	Skaal	'a, 'æ	'en	e	enn (inn)	(o)
2	Bis (a)	a, o	en (aan)	e, a, aa, aar	enni, anri,	-
Mask. 1	Stav	'en	'a, 'æ	a	ann	(o)
2	Laave	en (in)	a, o	a	ann	-
Neutr. -	hus	'e	(e)	-	'an	(o)

354. Denne *Maalgreen* deler sig atter i mindre *Grene*, som dog synes noget vanskelige at adskille. Den mærkeligste af dem er vistnok den, som tilhører den indre *Deel* af *Hjelgeland* og *Salten*, hvoraf følgende *Førm* her kunne mærkes. *Andet* *Feminin* har i ubestemt *Form* tildeels: *a* (f. *Ex.* ei *Kloffa*, ellers: *Kloff*), men i bestemt *Form*: *o* (*Kloffo*), i *Fleertal*: *aar*, bft. *aan* (*Kloffaar*, *Kloffaan*); dog gjælder det sidste kun for *Hjelgeland*. *Andet* *Masculin* har i *Dativ* „*o*“ (f. *Ex.* i *Sago*, *paa Laavo*, i *Rjolo*). *Lydene* *K* og *G* blive bløde (*h*, *g*) i første *Mascul.* men ikke i det andet (f. *Ex.* *Stoffjen*, *Skogjen*; — *Sage*, *Bakke*, *Skugge*).

Anm. I *Bessen* adskilles *Femininum* i den bestemte *Form* saaledes, at det første har „*a*“ (*Skaal'a*, *Marth'a*), men det andet har „*o*“ (*Wiso*, o. s. v.). Ligeledes har første *Mascul.* i *Dativ* „*a*“ (f. *Ex.* i *Baat'a*, *ma Stav'a*), medens det andet har „*o*“. I *Salten* har *beretimod* første *Femin.* „*a*“ (*Skaal'a*, *Marth'a*), og *Dativ* af første *Mascul.* har ligeledes „*a*“ (i *Baat'a*, *ma Stav'a*). I disse *Former* med *a* (*e*) og *o* har det væsentlige *Maal* en mærkelig *Lighed* med det *hardangerste* og *vossiske*, og i *Fleertallet* med „*aar*“ (for *or*) har det ogsaa en stærk *Lilnærmelse* til *Formen* i *Gammel Norsk.* (Sf. S 169).

355. B. Den indre *trøndhjemske* (eller *indtrøndste*) *Maalgreen* kan siges at strække sig fra *Namdalen* til *Orkedalen* og betegnes nærmest ved følgende *Mærker*. *Andet* *Femin.* adskilles fra det første og har i *Dativ* „*un*“ eller „*aan*“, i *Fleertal* „*o*“ eller „*aa*“, i bft. *f.* *unn*, *aan*. *Neutrum* har i det bestemte *Fleertal* „*a*“. *Dativ* bruges meget og har i *Fleertal* den fuldkomne *Form* „*om*“ (*aam*). *Præsens* af *Verberne* har tildeels „*e*“ i *Stedet* for „*a*“ (§ 228). Den mærkeligste *Egenhed* ved disse *Maal* er ellers de mangfoldige *Overgangsformer*, som fremkomme ved *Tilføjning* af *Vokalerne* i *Løstavelserord* (efter § 113, f.); der findes saaledes en stor *Deel* *Infinitiver* og *Masculiner* med „*a*“ (for *e* og *i*) eller „*aa*“ (for *a*, *e*, *i*), og ligeledes en *Deel* *Femininer* med „*u*“ eller „*o*“ (for *o*, *e*, *i*). *Endevokalen* „*e*“ bortfalder i mange *Former*.

Formerne af de regelrette *Subst.* ere:

	Cental	bst. Nom.	Dativ	Fl. ubst.	fl. N.	Dativ
F. 1	Staal	'a	'en	e (i)	inn	om
2	Bis	a	un, aan	o, aa (aar)	unn, aan	om
M. 1	Stav	'en	'a, i	a	ann	om
2	Laave	en (in)	a, am, om	a	ann	om
N.	Hus	'e	(e); a		'a	om

356. De hertil hørende Maal kunne nærmere betegnes saaledes:

1) Randskft. Andet Femin. har i Dativ „aan“, i Fleertal „aa“ (i Nærøen: aar), bst. F. aan: De to Maskuliner adstilles ogsaa i Dativ (i Cental); det første har „i“ (som: mæ Stav'i, aat Hest'i), det andet har „om“, eller aam. Ved Tiljævning bliver „e“ og „i“ til „o“ i Feminin. (Logo for Lega, Voko for Vila); men til „a“ i Maskul. og Inf. (Mava for Neve, Batta f. Bite; laasa f. lesa, vatta f. vita).

2) Indherreds Maal (i Indrøen, Bærdalen, Stjørdalen, og tildeels i Strinden). Andet Femin. har særskilt Form i Dativ (aan) og Fleertal (aa, aan) som i det Randskft; derimod have de to Maskuliner sælles Form i Dativ, nemlig „a“. Ved Tiljævning overgaar o', e', i' til „u“ i Femin. (Svulu f. Svola, Lugu f. Lega, VuKu f. Vila); ligeledes: a, e', i' til „aa“ i Mask. og Inf. (Saagaa f. Hage, Taataa f. Tæle, Saattaa f. Hite; laasaa f. lesa, vaattaa f. vita).

3) Orkedalens og Guldalens Maal. Andet Femin. har i Dativ: un (unn), i Fleertal: o, i bst. Form: unn (un). Andet Mask. har i Dativ almindeligst „a“, men paa eet Sted „am“. Tiljævning i Vokalernes finder Sted ligedan som i Indherred.

Anm. I Guldalen og nogle nærliggende Egne (Lybbal, Dypal, Kennebo) overgaar Dstøngerne til en simplere Lyd, nemlig: au til o', et til e, øy til ø, f. Er. brot. (braut), fros (fraus), los (laus), bet (bett), løf (løfsa). — I Brugen af „fj“ og „gj“ i Slutningen af Subst. findes tildeels en besynderlig Afvikelse; i Indherred og Randskft har man saaledes: Skogi'en, Marki'a, men derimod: Batten, Baffe, Stugge; i Orkedalen har man: Skog'en, Mark'a, men derimod: Baffe, Stugge. — Sædvydsformen i Fleertal af Subst. (§ 171) bortfalder ganske i Dr-

ledalen, f. Er. Føt', Hønd', Bøt'; i Indbetred er den derimod behøvet, saa at Lyden „r“ endog medfølger i den bestemte Form, f. Er. Bøter, Bøtera, i Bøterom. — Mærkelige ere Datterne paa „am“ i Melbalden f. Er. i Endam, paa Bakkam, paa Laavam, og paa „aam“ (om) i Rambalen, saasom: i Endaam (o: i Enden), paa Bakkam (Bakken), i Sogaam (Søven).

357. C. Til den yttre-trondhjemske Forgrening maa vi regne Maatene i Fosen, Nordmør og Romøbdalen; endskjønt deres Former ere noget ulige. Første og andet Femin. adskilles i Fleertal, men kun tildeels i Gentalt; det andet Femin. har i Fleertal: a, aa eller o (i bft. F. ann, aan, og tildeels: enn). Dativ bruges i de sydligere Egne og ender i Gentallet i Mass. og Neutr. paa „a“, i Femin. paa „en“ og „aan“, i Fleertallet kun paa „aa“ (nemlig for: om). Tiljævning i Bokalernes findes kun ved nogle fåa Ord i de nordlige Egne. Subst. paa „l“ og „g“ faar altid kj og gi i det bestemte Gentalt (Skogj'en, Markj'a, Follj'e).

Formerne af de regelrette Subst. ere:

	Gental	bft. Nom.	Dativ	Fl. ubft.	bft. Nom.	Dat.
F. 1	Staal	'a	'en	e	inn	aa
2	Bis	a, aa	aan, en	a, aa, o	ann, aan, en	aa
M. 1	Stav	'en	'a-	a	ann.	aa
2	Laave	en (inn)	a	a	ann.	aa
N.	Sus	'e	a ('e)	-	'a	aa

358. Disse Maal kunne nærmere betegnes saaledes:

1) Fosenst. Andet Femin. har i Fleertal: a, bft. Form ann (ligesom i det Nordlandst.). Dativ synes at mangle. Enkelte Mass. paa „a“ og Femin. paa „u“ forekomme (som: Soga, Stega, Suru, Svotu). Af Endelser mærkes „li“ for leg.

2) Nordmørst. Andet Femin. har i Dativ „aan“, i Fleertal „aa“, bft. Form aan. Dativ bruges stadigt. Massul. paa a og Femin. paa aa forekomme kun sjelden (som: Lava, Sala, Sora, Struaa).

3) Romøbdalst. Andet Femin. har i Fleertal „o“ (el. e), bestemt F. aan (enn). I Gentallets bestemte Form har det første Femin. „a“, men det andet har „aa“ (som i de vesten-

fjeldste Maal). Endevokalerne bortfalde ikke saa ofte som i de nordligere Egne.

Anm. Halvlydsformen i Fleertal af Subst. er beholdt i Fosen (som: Bøker, Føter, Mennet), men bortfalder i Nordmør (Bøl, Føl, Menn). Det fosenke Maal, som frastikker sig ved flere Former, synes at være den mest anseede af de trøndste Dialekter og strækker sig ind til Omegnen af Trondhjem og til selve Byen. Det romsbalste nærmer sig meget til Maalene i Bergens Stift.

2. Den nordsjældske Række.

359. For de vestenfjeldste Maalgrænse kunne følgende Mærker opstilles. Endevokalerne beholdes baade i Tostavelse- og Trestavelseformer. Infinitiverne ere lige og ende enten alle paa „a“ eller alle paa „e“. Ligeledes have de svagformede Femininer enten kun „a“ eller kun „e“. Tilføjning i Vokalerne finder ikke Sted. Første og andet Femin. ere lige i Dativ, og ligesaa i Fleertal (undtagen i Hardanger). De Femin., som slutte med Rodvokalen, have sædvanlig en Afvigelse (§ 168). Subst. paa „f“ og „g“ faae altid fj og gj i den bestemte Form (undtagen i Indre-Sogn). Halvlydsformen „er“ lyder sædvanlig som „e“ og beholdes overalt i Adjektiv og Verbum, f. Ex. faste, bryte (undtagen i Nhl.). Af Endelser mærkes: ande (ikke and), ig'e (for igr), ett'e (for attr).

Denne Række kan deles i tre Grene, nemlig A, den fyrdste eller nordre bergenske, B, den hordste eller søndre bergenske, og C, den stavangerste. Den første har noget tilfældes med de nordenfjeldste Maal; de to sidste ere mere frastikte og have megen indbyrdes Lighed.

360. A. Den nordre bergenske (eller fyrdste) Green omfatter Maalene i Søndmør, Nordfjord, Søndfjord og en Deel af Yttre-Sogn; som kunne betegnes ved følgende Mærker. Den nordenfjeldste Udtale af U, nu, ti og si, er herskende. Infinitiv ender paa „e“; andet Femin. ender ogsaa altid paa „e“. Første og andet Femin. falde sammen i Fleertal i Formen „e“, bsk. F. „enne“ (inne). Dativ bruges stadigt og har i Gentel Endelsen „a“ for Mask. og Neutrum, og „enne“ (inne) for Femin.,

i Fleertal: aa. Hunfjordsord, som slutte med Rodvokalen, faae i den bestemte Form: naa eller na (Bru'naa, Bru'na). Adjektiverne have kun „e“ i den bestemte Form.

Formerne af de regelrette Subst. ere:

	Cental	bst. Nom.	Dativ	Fl. ubst.	bst. Nom.	Dativ
Fem. 1	Skal	a	inne	e	inne	aa
2	Bise	aa, a	inne	e	inne	aa
Mast. 1	Stav	en (inn)	a	a	anne	aa
2	Laave	en (inn)	a (aa)	a	anne	aa
Neutr.	Hus	e	a	-	a	aa

361. De hertil hørende Maal kunne adskilles saaledes:

1) Søndmørsl. Første og andet Femin. adskilles i den bestemte Form saaledes, at det første faar „a“ og det andet „aa“. Levninger af den gamle Nominativform forekomme ikke i Substantiv; undtagen i Mandssnavne, f. Ex. Eking'e, Girk'e (f. § 166).

2) Nordfjords og Søndfjords Maal. Første og andet Femin. falde sammen i den bestemte Form, saaledes at begge faae „a“. Levninger af en Nominativform findes sædvanlig ved de stærke Maskuliner (f. Ex. Vaat'e, Hest'e).

Ann. I nordre Søndmør findes Dativer paa „aa“ i Cental af andet Maskul. (i Sagaa, paa Laavaa, i Skulaa); dette findes nok ogsaa i Romsbale, og kan sammenlignes med den helgelandske og hambalske Form. Maalet i søndre Søndmør og Nordfjord beholder Lyden „b“ i Enden af Ordene bedre end paa andre Steder (§ 33). I Søndfjord findes visse Tilnærmelser til det sognske, blandt andet „bt“ og „bs“ for ft, fs (§ 124). Det saakaldte „Sognsjøremaal“ i Ladevigs og Estnevigs Præstegjelde har endnu mere fælles med det sognske, (blandt andet Udtalen af „na“), men i Bøiningformerne falder det alligevel sammen med det søndfjordske. Paa Grændsen imellem Vigs og Ladevigs Præstegjelde er saaledes et Skillested imellem to Maalgrens, som adskille sig i flere betydelige Punkter.

362. B. Den nordste eller søndre bergenske Maalgreen omfatter Maalene i Sogn (for den største Deel), Voss, Hardanger og Nordhordland. (Det Søndhordlandske hører egentlig ogsaa hertil, men frastiller sig noget i Bøiningformerne, saa at det bekvemmere kan regnes til den stavangerste Green). For oven-

nævnte Måal kunne følgende Mærker opstilles. Infinitiv ender paa „a“; ligesaa ender andet Femin paa a. Første og andet Femin. adskilles tydeligst i det bestemte Gentel, hvor det første har „i“ eller „æ“ (e), og det andet har „aa“ eller „o“. Dativ bruges tildeels og adskilles saaledes, som nedenfor bliver anført. Sammensætning med „a“ er sædvanlig. Adjektiverne faae „a“ i den bestemte Form for Femin. og Neutrum. Af Overgangsformer mærkes: di for li, og dn for nn (tildeels), dn for rn (overalt), bn for vn (tildeels), pt og ps for ft, fs (overalt).

Formerne af de regelrette Subst. ere:

	Gental	bst. Nom.	Dativ	Fl. ubst.	bst. Nom.	Dativ
F. 1	Skaal.	'i, æ	'enne	e, er	enna, idna	aa, o
2	Bisa	aa, o	enne	e, ur (or)	enna, unna	aa, o
M. 1	Stav	'en	'i, æ	'a, ar	anne, adne	aa, o
2	Laave.	en	a. (æ)	a, ar	anne, adne	aa, o
N.	Hus	'e	i, æ	—	i, æ	aa, o

363. Disse Måal kunne nærmere betegnes saaledes:

1) Sognstf. (Fræregnet Sognsjøen). Første og andet Femin. adskilles i Gentallet saaledes, at det første faar „i“, det andet „aa“. Dativ bruges kun tildeels og har i Maskul. „i“ (og a?), Fem. enne, N. i; Fl. o. — Vokalen „aa“ har en egen Udtale (§ 11); de aabne Vokaler udtales reent og tydeligt.

2) Nordjordlandstf. Første og andet Femin. adskilles saaledes, at det første faar „æ“, det andet „aa“. Dativ bruges sædvanlig (især med Præposition) og har i Mask. æ, F. enne, N. æ, Fl. aa. — Halvlydsformen bortfalder tildeels i Adjektiv (f. Ex. fast, ung), og i Fleertal af Subst. (Hof, Røt).

3) Vossstf og Hardangerstf. Første og andet Femin. adskilles derved, at det første faar „æ“, det andet „o“. Vokalen „aa“ har en egen Udtale, ligesom i Sogn. — Ellers kan denne Green adskilles saaledes:

a) Vossstf. Fleertal af Mask. og Femin. har kun „a“ og „e“. Dativ bruges (ved Præpos.) og har i Mask. „æ“ og „a“, i Femin. enne, Neutr. æ, Fl. o.

b) Hardangerstf. Fleertal af Mask. har „ar“; Fl. af Fe-

min. har „er“ (irr) og „or“ (urr). Dativ synes at mangle. Præsensformen „or“ (§ 228) udtales tydeligt.

Det Søndhordlandste bliver omtalt i næste Stykke.

Anm. Endelser i det bestemte Fleretal af Mask. og Fem. lyder i Hardanger som: anne, enna; unna; i Sogn som: abne, ebna (fbna); ellers: anne, enna. — Dativ af første og andet Maskul. afslides paa Bøfs (og maaste i Sogn) ved „æ“ og „a“ (i. Baat'æ, paa Bakka); men i Nbl. synes de at falde sammen i Formen „æ“. — Omlyden a—o' findes i Hard. og Bøfs sædvanlig beholbt i Neutrum, f. Ex. Fat, Fot; Glas, Glos; Lat, Lot (f. § 175); og ligeledes i Adjektiv, f. Ex. fast'e, fost; varm'e, vorm (§ 184). — Femin. som slutte med Vokalen (f. Ex. Bru), faae her Formen: naa (Sogn), na (Hard.), næ (Nbl.). — Adj. paa „en“ faae i Funktion: „i“ (Sogn) eller „æ“ (Nbl., Bøfs, Hard.). — Verbernes Fleritalsform bortfalder ofte i Sogn, men bruges i de andre Egne sædvanlig. — Lydene R og Ø omstifte sædvanlig til H og G forved. Endelser med „e“, og mest regelret i Hard og Bøfs, hvor man ogsaa afslider Adjektivformer som: rikke og rika; unge og unga (§ 184); bertimod har man i Indre-Sogn ofte haardt R og Ø forved „e“ og „i“, f. Ex. Bakke, Hage; Skogen, Markt; bregen, fligen, løgen o. s. v. — Af Endelser mærkes: are, unge (i Subst.), an (i Adv.), især i Hard. og Bøfs; den sidste Form gaar ellers over til „aa“, især i Nbl., f. Ex. flaa for fban.

364. C. Den stavangerste Forgrening, som omfatter Maalene fra Søndhordland til Vister, har meget tilfælles med den foregaaende, men frastiller sig for det meste ved en større Simpeltid i Bøiningen. — Infinitiv ender paa „a“; andet Femin. ender ligeledes paa „å“. Første og andet Femin. falde sammen i Bøiningen, saaledes at de begge i det bestemte Gentel faae „o“ eller „aa“, i Fleretal „e“, bft. F. „enne“. (Dog findes Undtagelser). I Righed hermed har Neutrum i det bestemte Fleretal: o, eller aa (nogle Steder: an, anne). Dativ bortfalder ganske. Sammensætninger med „a“, og Adjektivformer med „a“ finde Sted ligesom i den foregaaende Maalgren. Ligeledes Overgangsformer med: di for li, dn for rn, pt og ps for ft og fs. Af andre Former mærkes: di for l, og dn for n, efter en lang Vokal (§ 166), f. Ex. Stodl for Stol, Steibn for Stein. (Ogflaa i Hardanger).

Formerne af de regelrette Subst. ere:

	Cental ubst.	bst.	Pl. ubst.	bst.
Fem. 1.	Staat	o, aa, æ	e, er	enne
2	Bisa	o, aa	e, er	enne
Mast. 1	Stav	en	a, ar	anne
2	Laave	en	a, ar	anne
Neutr.	hus	e	—	o, aa, an

365. Fertil høre følgende mindre Grene:

1) Søndhordlandst (s. 362). Flektal af Mast. og Femin. har sædvanlig „a“ og „e“, men paa nogle Steder: ar, er. Femininerne faae i det bestemte Cental „o“ (paa nogle St. aa); bst. Pl. enne. Ellers meget tilfælles med Nordhordlandst.

2) Rysvylkes Maal. Flektal af Mast. og Femin. har ar, og er. — Femin. faar i bestemt Cental „aa“. I den sydlige Deel gaae de haarde Konsonanter (t, p, k) over til bløde (d, b, g) efter Vokalen.

3) Jædersst. Flektal med „a“ og „e“ (uden r). Femin. faae i Centallet „aa“. Bløde Konsonanter efter Vokalen. Tildeels en mere slap Udtale: j for lj, ll for ld, nn for nd.

4) Visterst. Femin. faar almindeligst i Cental „aa“, men i nogle Egne frastilles første Femin. som da faar „æ“. Neutrum faar i det bestemte Flektal sædvanlig „an“ (anne). Overalt bløde Konsonanter.

Ann. En Afstillelse af de to Arter af Femin., hvorved det første faar „æ“ og det andet „aa“, findes Sted i Stredalen og i de sydligste Egne af Jæderen (eller Dalerne).

3. Den søndensjædske Kække.

366. De søndensjædske Landstabsmaal kunne vanskeligt betegnes ved mange fælles Kjendemerker, da de mange Grændse-distrikter have noget tilfælles med de nærmeste vestensjædske eller nordensjædske, medens derimod de sydlige og østlige Egne have visse Egenheder for sig selv. Imidlertid kunne følgende Punkter mærkes. Infinitiverne ere ulige, da nogle ende paa „a“, men de fleste paa „e“. Femininerne af den svage Form ere og-

faa ulige, da nogle ende paa „u“ eller „o“, men de fleste paa „e“. Maskuliner paa „a“ forekomme, isæt i Agerhuus Stift, og staae i Forbindelse med et Slags Tiljævning i Vokalerne (ligedan som Femin. paa „u“ og Inf. paa „a“). Første og andet Feminin adskilles for det meste, især i Fjeldbygderne. Endevokalen bortfalder ofte i Trestavelsesord, men ikke i Løstavellesord. Halvlyd ved Adjektiverne findes i de vestlige Egne, men ikke ellers. Den bestemte Form af Adj. har kun „e“ (og ikke a): Af Overgangsformer mærkes: fl for tl, sj for stj, nn for ru.

Denne Række kan deles i fire Grene, som vi her kunne benævne: den ragbygske eller arendalske, den vestre oplandske, den østre oplandske og endelig den foldenske eller søndre agershusiske.

367. A. Den første Forgrening, som omfatter Maalene i Raabygdelaget og Telemarken med de nærmeste Søbygder, kunde betegnes ved følgende Mærker, som dog nærmest gjælde for de øverst liggende Distrikter. Første og andet Femin. adskilles (i de øvre Bygder) baade i Gentel og Fleertal, saaledes som nedenfor bliver vist. Dativ bruges kun i nogle Fjeldbygder. Fleertal af Mask. og Femin. har for det meste tydeligt „r“ (ar, ir, ur). De svage Verber have ligeledes i Præsens tydeligt „ar“ og „er“ (ir), medens derimod de stærke og Mellemboiningens-Verberne kun have Halvlyden, f. Ex. finn'e, bryt'e, set'e. Omlydsformer af Subst. have „ar“ (a) med Halvlydsbetoning, f. Ex. Bøf'ar, Hønd'ar, Menn'ar. Sætningsform med „a“ og „u“ findes sædvanlig kun ved saadanne Substantiver, som ere modtagelige for Tiljævning i Vokalerne (S 261). De aabne Vokaler ere for det meste tydelige, og Konsonanternes Udtale er reeu og simpel.

Formerne af de regelrette Subst. ere følgende:

	Gental	bst. Nom.	Dativ	Fl. ubst.	bst. Nom.	Dat.
Fem. 1	Staal	'æ, i, a	'inne	ir, e	inne, inn	o
2	Bise	a	unne	ur, u, o	unne, unn	o
Mask. 1	Stav(e)	'en	'æ, (i)	ar (a)	anne, ann	o
2	Laave	en	a	ar (a)	anne	o
Neutr.	Hus	'e	æ, e	—	'æ, i, a; an	o

368. Denne Forgrening kan tages i tre Dele, nemlig først Raabygdelagets Maal, som har sin Kjerne i Sætersdalen, dernæst Telemarkens lidt forskellige Maalgrene, og endelig Maallet i de nedre Bygder (Mandal, Nedenaes, Bamble), som frafaller sig ved mere tillempede og noget svækkede Former med visse indbyrdes Uligheder.

1) Sætersdalsk. Første og andet Femin. adskilles i det bestemte Gentel; det første faar „e“ (æ) og det andet „a“. Dativ bruges (i de ovenangførte Former). Første Maskul. har Palpblyden af en gammel Nominativform (f. Ex. Dag'e, Hest'e). Fleertallets „r“ bortfalder tildeels. Af Dørgangsformer mærkes: dd for ll (§ 130), s for ns (§ 131), bortfaldet „l“ forved t, g, v, in (§ 130), og bortfaldet „f“ forved n (§ 137)

2) Telemarkens Maal. Første Femin. faar i Gentallet: i, eller e (nogle St. å). Dativ bruges sjelden og kun i de øverste Bygder (Mask. i, a; F. enne, Fl. o). Fleertallet har tydeligt „r“ (ar, tr, ur). Femininer paa „u“ forekomme. Af Endelser mærkes: are, ingje (§ 89), aat (§ 116), fleg (§ 137); dog findes disse ogsaa i det Sætersdalske.

3) Udbygdernes Maal. Første Femin. har samme Form som det andet, nemlig „a“. Det bestemte Fleertal af Neutrum har ligeledes „a“ (i Mandal: an, anne). Dativ mangler.

Anm. Her kunde vistnok flere Afdelinger opstilles, da Sobygdernes Maal ogsaa have visse Egenheder; dog ere disse af mindre Betydning. I det Mandalke mærkes en Tilbøielighed til at gøre Fleertalsformen „anne“ fælles for alle tre Køn; i de østlige Sobygder begynder et fælles Fleertal med „er“ (ligesom i Egnene ved Oslofjorden). Brugen af de bløde Konsonanter er herkende i Mandals-Egnen (ligesom paa Lister) og rækker langs Skanten henimod Arendal. I de ovenfor liggende Egne eller Næstbygderne ere adskillige gode Dialekter; saaledes i Aaserall (med Infinitiv paa „a“), i Kamlid (med Fleertal paa: ar, tr, ur) og vistnok paa flere Steber.

I det Sætersdalske findes enkelte gamle Former bedre bevarede end paa de fleste andre Steber; saaledes Vøiningen af Talordene (§ 198), Aflyden i Fleertal af de stærke Verber (f. Ex. las, laase), og enkelte Konjunktivformer. Ligeledes findes en Rængde Exempler paa Omlyden a—o i Fleertal af Neutrum (som: Kask, Kofk) og i Funktion af Adj. (som: falk'e, folk'e). Ved Siden af disse besynderlige Dørgange findes

ogsaa en teen og tydelig Udtale i visse Lydstillinger (lj, ld, nd, mb), som ellers paa mange Steder blive forvanskede.

Telemarkens Maal adskiller sig i flere Grene. Nitsedal falder nær sammen med østre Raabygdelaaget (Femin. med. bst. Form paa „å“). Roland, No og Vinje have meget tilfælles med Sætersdalen (som: Femin. med bst. Form paa „e“; Omlyden a—o; Overgangene: bb for ll, s for ns, n for kn, g for lg, v for lv, og flere). Linn Præstegjæld falder nær sammen med Nummedal; Nebre Telemarken falder nær sammen med Egnene ved Delofjordene og frakstiller sig tildeels ved Tiljævning i Vokalene, især med „aa“ for a (laagaa for laga; ff. søkkaa for setja). — Forøvrigt er Telemarkens Dialekt mærkelig derved, at den kan siges at være mere dyrket end nogen anden, så man her har en større Rigdom af Folkebetegnelse end paa andre Steder i Landet, som kan sees af Landstads betydelige Samling fra denne Egn i hans „Norske Folkevise“ (Christiania. 1853), og ligeledes af Bugge's senere udfomne Samling, som formodentlig vil blive meget forøget.

369. B. Den vestre oplandske Green, hvortil Maalene i Fjeldbyggerne fra Nummedal til Gudbrandsdalen kunne henregnes, lader sig betegne ved følgende Mærker, som fornemmelig gjælde for de øverste Distrikter. Første og andet Femininum adskilles baade i Gentel og Fleertal; det første har sædvanlig „e“ i Gentallets bestemte Form. Dativ bruges næsten overalt og har særskilt Form for stærke og svage Substantiver. Lyden „r“ bortfalder sædvanlig i Fleertal af Subst. og i Præsens af Verberne. Sælvlyd ved Adjektiv findes kun i enkelte Egne (især i Balderø). Maskuliner paa „a“ (aa) og Femin. paa „u“ eller „o“ forekomme; og paa nogle Steder findes ogsaa Vokal-Tiljævning med „aa“ for a. Endevokalen bortfalder gjerne i Trestavelserformer, især i Fleertal af-Subst.

Formerne af de regelrette Navneord ere følgende:

	Gental	bst. Nom.	Dativ	Fl. ubst.	bst. Nom.	Dativ
F. 1	Staal	'e	'en	i, e	inn, idn	o, om
2	Bise	a	un	u, o	unn, udn	- -
M. 1	Stav	'en	'e	a, e	ann, adn	- -
2	Laave	en (iy)	a	a, e	ann, adn	- -
N.	Hus	'e	e	—	'e ('i)	- -

370. De hertil regnede Maal adskilles saaledes:

2) Nummedalsk. Fleertal med: a, i, u (nogle Steder:

ar, ir, ur); bestemte *F.* ann, inn, unn. Dativ bruges sjelden; helst i Fleertal (paa: o). Adjektiv uden Halvlyd efter en Konsonant, men med „r“ efter Rodvokalen (f. *Gr.* graa'r, ny'r). Tiljævning med „aa“ for a (f. *Gr.* laagaa, fot laga). Af Dvergangsformer mærkes: „gv“ for hv, eller ty (§ 140).

2) Hallingdalsk. - Fleertal med: a, i, u; bst. *F.* adn, idn, udn. Dativ bruges stadigt. (*F.* Fleertal: o). Fleertal med Omlyd faar Halvlyden „a“ (Bof'a, Fot'a). Adjektiv uden Halvlyd. Ingen betydelig Tiljævning. Haardt „t“ og „g“ forved „en“, men blødt (kj, gj) forved: „e“ (f. *Gr.* Engj'e, paa Eng'en).

3) Balderisk. Fleertal med: a, e, o; bst. adn, idn, udn. Dativ stadig brugt. Fleertal med Omlyd som i Hallingdal. Adjektiv med Halvlyd: „e“ (*o*). Præsens af de stærke Verber ligesaa. Haardt „t“ og „g“ forved „e“ (Bafte, Hage; Skogen, i Skog'e). Det aabne „o“ gaar ofte over til „ø“. Meget sæls med Hallingdalsk.

4) Gædbranddalsk (i de øverste eller nordligste Egne). Fleertal i Maskul. med „e“ bst. *F.* enn (einn, ainn); i Femin. med „e“ og „o“; bst. *F.* inn og unn. Dativ bruges stadig og har i Fleertal „om“. I Fleertal med Omlyd bortfalder Halvlyden (f. *Gr.* Bof, Fot); den bestemte Form faar „inn“ (Bof'inn, Fot'inn). Adjektiv uden Halvlyd. Tiljævning med „aa“ for a (laagaa f. laga).

Ann. En Forskel mellem de øverste og nederste Distrikter er her overalt at mærke. I den mellemste Deel af Nummedal bruges saaledes Fleertal paa: ar, ir, ur; i den nederste Deel (Flesberg), faar Første Femin. „a“. Nederst i Hallingdal findes særgjære Dvergangsformer, især „t“ for v, og „et“ for vy (§ 125). Den nederste Deel af Gædbrandsbælen sælber nærmere sammen med den østre oplandske Førgrening. Maalet paa Ringeringe og Sabeland nærmer sig mere til den søndre agerskuffiske Green.

Sæltes for Nummedal, Hallingdal og Balder er en fortrinlig Brug af Verbernes Fleertalsform. I Præsens er Fleertal ligt Infinitiv, altsaa deels med „a“ og oftest med „e“. I Imperf. af de stærke Verber har Fleertal Aflyd og ender paa „o“, f. *Gr.* sat, saato (Num.) eller soto (f. § 211). Aflyden: au—u, og et—i er tydeligst i Hallingdal og Balder.

Af Dvergtange mærkes: *jo* for *jo* og *ju* (i *Salk.* og *Valb.* ligesom *nordensfelds*) og for *o'* (mest i *Valb.*), *æl* for *al* (næsten almindeligt).

371. C. Den østte oplandske Forgrening kan betegnes ved følgende-Mærker. Første og andet Femininum have for det meste de samme Former og ende i det bestemte Genital paa „a“. Dativ bruges, men sædvanlig kun i een Form for hvert Køn. Fleertal af Maskul. og Femin. vil gjerne falde sammen i Formen „er“; men i den bestemte Form findes tildeels en Adskillelse, saaledes at Maskul. faar Endelsen „ann“ eller forkortet „a“ f. Ex. *Hesta'* (d. e. *Hestene*). Maskuliner paa „a“ (aa) og Femin. paa „u“ (o) forekomme ofte (paa Grund af Tiljævning i Vokalerne); de første faae i den bestemte Form: *an* (aan), f. Ex. *Hagan*; de sidste faae: *ua* (oa), f. Ex. *Fyrúa*, *Gutúa*. Adjektiv uden Halvlyd. Præsens af Verberne vil falde sammen i Formen „er“. Af Dvergtange mærkes: „*ri*“ for *rg*, og „*li*“ for *lg*; „*le*“ og „*ge*“ for *lje* og *gje* i Enden af Ordene.

Formerne af de regelrette Substantiver ere sædvanlig:

	Genital	bst. Nom.	Dativ	Fl. bst.	bst. Nom.	Dativ
F. 1	Staal	'a	'en	er	enn (inn)	om
2	Bise	a	un, en	er	ent	om
M. 1	Stav	'en	'a, 'em	er	enn, ann, a	om
2	Laave	en	a, om	er	enn, ann, a	om
N.	Hus	'e	'e, a	—	'a	om

372. Af de hertil hørende Grene mærkes følgende:

1) Østerdalsk. Maskulinum har Dativ deels paa „a“, deels paa „em“ eller „om“ (for Genital). Neutrum har Dativ paa „a“ (ligesom *nordensfelds*). Distongerne gaae sædvanlig over til enkelte Vokaler (ligesom i *Suldalen*). Af andre Dvergtange mærkes „au“ for *ag* (§ 144).

2) Soløersk. Dativ paa „a“ i Maskulinum. Distongerne „au“ og „ei“ beholde sin almindelige Form; derimod findes Afvigelser i Udtalen af enkelte andre Vokaler, især *o'*, *s*, *y*, og *vy*.

3) Hedemarkisk. Dativ paa „a“ i Maskul., men paa „e“ i Neutrum; — i Femin. tildeels adskilt, saa at første-Genital

min. faar „en“; og det andet „un“. Tvehyden „et“ er tildeels overgaaen til „e“.

Den nedre Deel af Gudbrandsdalen maa ogsaa regnes hertil; forsaavidt som Maalet har Fleertal paa „er“, bestemt Form paa „a“ i første Femin. og Dativ paa „a“ i alle Maskuliner; forøvrigt har det meget tilfælles med Maalet i den øvre Deel af Dalsfjædet, som før er omtalt. — Ogsaa Toten og Vand falde ind under denne Forgørelse, især paa Grund af Brugten af Dativformerne.

Anm. Østerdalens vildløstige Dalsøre stikker sig egentlig i to Dele, og den øvre Deel har meget tilfælles med det nærmeste nordnorske Distrikt Gulbalen, især i de mangfoldige Dyringsformer, som grunde sig paa Tilhøring i Vokalene, nemlig „aa“ for a, e, i (i Berber og Maskuliner), og „u“ for o, e, i (i Femininerne) efter § 114 og 115.

373. D. Den foldenske eller søndre agerøhusiske Forgørelse, som omfatter Egnene ved Østfjorden og strækker sig til Ringerige og Rommerige, kan betegnes ved følgende Mærker. Alle Femininer faae „a“ i det bestemte Gentel. — Dativ bortfalder ganske. Fleertal har „er“ baade i Maskul. og Femin., tildeels endog i Neutrum; men i Fleertallets bestemte Form findes tildeels en Udskillelse, saaledes at Maskul. faar „a“ (Hesta), Femin. „enn“, og Neutr. „a“. Berberne faae i Præsens „er“, saavel i den stærke som den svage Bøining. Stærke Berber, som ellers faae Omlyd i Præsens, beholde her den haarde Vokal, f. Ex. kommer, sover, graver (§ 217). Af Overgange mærkes „v“ for tv (hv) efter § 140.

Anm. I denne Maalet viser sig altsaa en stærkere Stræben efter at udjævne alle mindre Forskjelligheder, saa at alle Ord af samme Klasse kunde faae samme Form eller Bøining (f. Ex. „er“ i Subst. og Verbum). Herved fremkomme flere betydelige Afvigelser fra den gamle Form, blandt hvilke man især kan lægge Mærke til den ovennævnte Mangel paa Omlyd i Præsens af de stærke Berber (f. Ex. kommer, laater, graater), som allerede er nok til at give Sproget en fremmed Klang. For en stor Deel ere disse Afvigelser at ansee som en Overgang fra Norsk til Dansk, og denne Overgang viser sig da stærkest i det saakaldte Bymaal (Dagligtalen i Byerne), som vel altid har noget tilfælles med Maalet i det nærmeste Landdistrikt, men dog sædvanlig viser en større Stræben til at efterligne det danske Bømaal, saa at det tildeels kun

fraktiler sig ved Brugen af enkelte norske Ord og ved en større eensformighed i Bøiningen (f. Ex. i Fleertal: Hester, Flotter, Husser). I en mere zirlig og ubstuderet Tale gaar Sproget endog ganske over til den danske Form, saa at det kun fraktiler sig ved visse norske Egenheder i Tonefald og Udtale.

374. De Landskabsmaal, som nærme sig mest til det gamle Sprog, ere saaledes de, som bruges i det Vestensjældske og i de tilgrændsende Dalsstrøg paa den østlige Side af Langsjiel-dene. Maalene i Bergens Stift kunne siges at være de fuldkomneste med Hensyn til Lyd og Ordformer; derimod have Maalene paa den søndensjældske Side en større Fuldkommenhed i enkelte Bøiningformer, og især en skarpere Adskillelse af den stærke og svage Bøining i Navneordene. Substantivernes Bøiningformer kunne siges at være fuldkomneste i Hardanger, Telemarken og tilstødende Egne; medens dog enkelte Former ere fuldkomnere paa andre Steder (saaledes Dativ i Gudbrandsdalen og Orkedalen). Adjektivernes Bøining er fuldkomneste i den søndre Deel af Bergens Stift. Verbernes Bøiningformer kunne siges at være fuldkomneste i Raabygdelaget og Telemarken; men de stærke Verbers Bøining er tildeels fuldkomnere i Nummedal, Hallingdal og Valdres.

Anm. Mærkelig er den Tilnærmelse eller tiltagende Lighed, som sædvanlig finder Sted i Sproget i to jævnsides liggende Distrikter, om de endog ere adskilte ved store Fjelde eller ubeboelige Strækninger. Ved de høie Fjeldrygge i Midten af Landet finder man saaledes oftest en gradvís Overgang, saa at Maalet i de øverste Bygder paa den ene Side har megen Lighed med Maalet paa den anden Side; saaledes i Telemarken og Hardanger, i Valdres og Sogn, i Gudbrandsdalen og Romsdalen, i Østerdalen og Gulbalen; ligeledes paa Siderne af de mindre Fjeldgrene, f. Ex. imellem Setersdalen og øvre Telemarken, imellem Linn og Nummedal, Hallingdal og Valdres. Selv en saa mægtig Skælvæg som Justebals-Breden har ikke kunnet hindre, at Maalet i Justebalen i visse Smaating afviger fra det Sognske og nærmer sig til det Nordfjordiske. Derimod finder man kunndom en betydelig Overgang paa et Sted, hvor man mindre sulde vente det; saaledes i i Nærheden af Trondhjem, i Midten af Gudbrandsdalen, i den østlige Deel af Telemarken, og hvad der maaskee er mærkeligst, i den vestlige Deel af Sogn, - hvor nemlig Ladestig og Evindevigs Præstegjelde i flere

betydelige Punkter. afsøge fra det egentlige Sognste og derimod falde sammen med det Søndstjorste.

375. I Ordforraadet, eller i Brugen af selve Ordene, have Landstabsmaalene et meget større Fællesskab, saa at man neppe kan opvise nogen betydelig Samling af Ord, som skulde være særegne for et enkelt lidet Distrikt. Som man kunde vente, er Ligheden med det gamle Ordforraad størst i de Egne, hvor de gamle Former have holdt sig bedst, og især paa begge Sider af Fjeldryggen i Midten af Landet. Imidlertid træffer det ogsaa til, at enkelte Fjeldnere gamle Ord netop gjenfindes i saadanne Egne, hvor Formerne ere meget afvegne fra det gamle Maal; og i Almindelighed kan man sige, at alle Distrikter i Landet tilbyde noget Stof til en ægte norsk Ordksamling. Nogle Distrikter, som Telemarken og Gudbrandsdalen, synes at have en stor Rigdom af gode Ord, medens derimod andre, saasom Egnene nordensfor Trondhjem, synes at have et lidet eller fattigt Ordforraad, idet de mangle en Deel af de Ord, som ere nogentunde almindelige i andre Dele af Landet. Nye og fremmede Ord ere af og til indtrængte overalt, dog noget mindre i Fjeldbygderne.

Anm. Af saadanne Ord, som ere meget brugelige i en Deel af Landet og derimod sjeldne andenkeds, kunne til Ex. mærkes;

1) Nordensfjelds: baag, bella, bitta, Drøsa, Fark, Fjælde, forda (føl), Gaatt, huftra, kvita, v. n., Laan (for Lon, § 48), Mel, Rund, n., runa, stryp, snara, talma, trøya, Varg, Bakka.

2) Vestensfjelds: Ange (Aangle), betja, Bø, fatt, fjelg, Flaga, haa v. n. baken, Rav, Kvarde, Lot, Maaf, Role, nita, reika, rynja, Røt, Skuata, Sory, søgja, Tab, Terre

3) Søndstjelds: Aare, Brote, Farkost, Gjorde (Jore), Gufa, gyya, hokken, Holt, kopa, Korp, Laft, Lime, Met, Strubb, smala, stebja, seta, Taffa, Toll, s., Troff, Tyre.

Af Ord, som tilhøre den sydligste Deel af Landet, mærkes: Aa, s. blaud, Dape, Fen, Forlog, garbla, hoya, Kik, okkar, Rista, Njot, Spab, Stokka, Tjor, Tola, Torn, Vette.

Af sælles vestensfjeldste og nordensfjeldste mærkes endelig: Brøbja (Brya), disfa, v., Flud, Grov, Hont, Kumar, laaf, Marbakke, Røv, Raft, Rib, Smale, Stamp, traust, Tust, Vaag, Vefe.

Andet Tillæg.

Om Landssproget.

376. Efter Oversigten af Landskabsmaalene kunde det see ud, som om der var flere Sprog i Landet, eller som om Ulligheden var saa stor, at man ikke kunde finde nogen Eenhed i Mangfoldigheden. Imidlertid er dog ikke, alt saa forskjelligt, som det her kan synes, da vi nemlig her med Flid have udføgt de Punkter, hvor netop den største Forskjel finder Sted. I de øvrige Former, som her ere forbigaaede, er der altsaa en større Lighed, ligesom ogsaa i Ordforraadet og Udtryksmaagden, som her maa tages i fortrinlig Betragtning. Det er nemlig at mærke, at det egentlig er Ordformerne og Ordnes Rod, som det til Slutning mest gjælder om, og at derimod de tilføjede Bøiningss-Endelser gjerne kunne være noget forskjellige i Dagligtalen, uden at dette bliver til synderlig Hinder for Sprogets Forstaaelse. Og ved nærmere Eftersyn vil man ogsaa finde, at selve Bøiningssformerne med alle sine Afvigelser dog have en fælles Grund i et gammelt og selvstændigt Landsprog, hvilket allerede er paaviist paa adskillige Steder i den foregaaende Fremstilling.

Anm. Det er ofte vanskeligt at vide, hvor vidt et Ord er udbredt i Landet, og det træffer ofte til, at et Ord, som synes kun at tilhøre et enkelt Landskab, dog vil findes at være meget videre bekendt. Elgeledes træffer det skundom til, at enten det samme eller et beslægtet Ord findes igjen i en langtfra liggende Egn, skønt det synes at mangle i et vist Mellemrum. Som Exemppler herpaa kan mærkes: Snart, m. (Tel.), Snerta. (Helg.) og Snerte, el. Snarte (Norb.); Kaufe (Sæt) og Køysa (Norb.); gløse (Tel.) og gløse (Edm.); baag (Helg.), bægjen (Norb.) og bægja, v. a. (Berg Stift); Daam (Sogn), daamleg (Tel.), daamlaus (Gbr.). Noget lignende finder ogsaa Sted ved enkelte Former; saaledes ved den nordalandske Form paa „æ“ for Cental af de stærke Femininer (f. Ex Solæ), som ogsaa gjenfindes paa Helgeland og tildeels i Nør og Satersdalen. Som forhen antydet, er ellers dette „æ“ det samme som „e“ og „i“ (§ 168), saa at de tre Endelser egentlig fulde betragtes som een. Og ved denne Form kan det ogsaa være værdt at minde om den tilsvarende Form i Sverrige (f. § 177), hvor man nemlig i enkelte Udkanter (som Dalarna og Gotland) har Endel-

fen „t“, men almindeligt Endelsen „a“, ligesom her i Landet, uagtet dog det svenske Bogmaal adskiller Femininum i to Former, nemlig med „en“ for de stærke, og „an“ for de svage, ligedan som i det gamle Norske.

Det skulde her være fornødt at vide noget om Alderen for Landskabsmaalenes Egenheder i Lyb og Ordformer; men dertil gives kun li- den Afgang, da vore ældste Optegnelser af Dialekterne kun ere et Par Aarhundreder gamle. Efter en Række af Dagsnavne paa en Primstav fra Bälbers af 1644 (omtalt i Sammers Norske Huusboldningskalender, 2, 253), synes Udtalen i Bälbers at have været den samme da som nu; saaledes: Krøsmes (o: Krøsmesfa), Søstosoko, Dlsoko, Bosoko (ved bunkel Udtale af det tykke l i Doolosoko, for Botolfsvofo). Efter Jensens Gløsebog fra 1646, som nærmest gælder for Søndfjord, synes Formerne ogsaa her at have været de samme som nu. Saaledes har Nominativmærket „r“ kun været udtalt som „e“, f. Ex. Lustarvol'e (S. 130), Vettrung'e (133), ein makslans'e Skalf'e (77), møt'e (78), vesall'e (132). Ligeledes har Lyden „b“ efter Vokalen faldet bort, f. Ex. Ly (Lyb), Stie (Stida), Smee (Smib), Leer (Lidur), Lera (for Litræde), hvilket sidste er mærkeligt nok, da dette „b“ ialfsald endda var i Brug i Rabobiskrikket Nordfjord, hvor det endnu virkelig udtales.

I de gammelnorste Skrifter (fra 13de og 14de Aarh.) findes rigtignok mange Forskjelligheder i Formerne, men dog sjelden saadanne, som man kunde kalde egentlige Dialekformer. Enkelte af dem kunne vel henføres til en enkelt Deel af Landet, især den foromtalte Galolyds-Endelse „ar“ for „r“ i en Løvbog fra Lunsberg (f. S. 171); men for adskillige andre vil derimod vanskelig noget Hjemsted kunne angives; f. Ex. val (vel), kæmr (kemr), vón (vån), hótid (hátid), mit (vit). I de forskjellige Afskrifter af Landsloven har man saaledes ofte fundet flere Afvigelser, som synes at vise, at Ordene enten havde forskjellig Form i Talen eller ogsaa vare sjeldne og lidet bekjendte. Saaledes f. Ex. vadmal, vesmal, vedmal og vœumal (N. L. 2, 156); hes, hers, hæsar, hæss (ib. 159); lyritar, lyrettar, lyristar (94). Og stundom findes Ordet ogsaa at være ombyttet med et andet Ord, f. Ex. ál, = taumr, snæro (S. 95); sæta, = tad, myki (113); vár-orka, = vár-yrkja, váronn, várvinna (131). — Men paa en anden Sted findes der ogsaa Mærker nok paa Eenhed, et alene i Formerne og de vigtigere Ord, men ogsaa i Benævnelser paa mangehaande ubetydelige Ting. De mange Afvigelser, som foresindes fra en senere Tid, især fra det 15de Aarhundrede, synes heller ikke at tyde paa nogen egentlig Landskabs-Skif. For en Deel fremvise de kun et Lybblifte, som siden er blevet almindeligt, hvilket især gælder for det gamle „th“ (þ), som i enkelte Breve efter 1420 findes saaledes sammenblandet med „t“, at det netop seer ud til, at Udtalen ikke længere har givet nogen rigtig Betledning. (Dipl. 1, 518, 2, 509, 3, 576 o. s. v). Men for en større

Deel fremvise diſe Afſigelſer kun en Klæmpning efter en fremmed Sprogform, da nemlig Landets Høvdinge alt mere og mere have bekræbt ſig for at ſkrive Danſk, ſaa at at man ikke længere kan bedømme Landets Sprog efter Skrivebruget.

I. Om Formerne.

377. Ved en Sammenligning med det gamle, norſke Bogmaal viſer det ſig, at nogle af Landſkabsmaalene ſtaa meget nær ved den gamle Form, ſaa at de endnu tilbyde et godt Grundlag til en almeengyldig norſk Sprogform. En ſaa-
dan Middelform bliver her at betragte ſom Normalſprog eller Mønſterform imellem Landſkabsmaalene, ligedan ſom det ſvenſke Bogmaal imellem de ſvenſke Dialekter, det danſke imellem de danſke Dialekter o. ſ. v. Alle de enkelte Ordformer og Bøiningsformer, ſom falde ind under denne Middelform og ſtaa i Samklang dermed, blive alſaa at betragte ſom egentlig norſke med fuld Ret til almindelig Gyldighed; hvorimod de øvrige Former, ſom grunde ſig paa en afvigende Opfatning eller Tillempling, blive at anſee ſom Dialektformer, ſom kun have Gyldighed for Dagligtalen i enkelte Egne, men ikke kunne optages i det regelbundne Landſprog.

Anm. Denne Opfatning er her aldeles nødvendig, for at Sproget kan blive rigtig bedømt og nyde ſamme Ret ſom andre Tungemaal. Det kommer her ikke an paa, om Sproget er dyrket ved Skrivning eller ikke; Hovedſagen er, at man her har for ſig et levende Sprog, ſom tilhører Landets Folk og ſtaaer paa ſin egen Grund, ſaa at det ikke la-
der ſig forklare ſom en Underafdeling af noget andet Lands Sprog. Forſkjellige Landſkabsmaal findes lige fuldt i andre Lande ſom her, ſaaledes ogſaa i Sverige og Danmark, hvor man ogſaa kan anſee Bogmaalet ſom en Middelform imellem en Række af Dialekter. Forſkjellen er kun, at man der er bleven oplært i et hjemligt Bogmaal og derfor har vant ſig til at ſtjelne imellem Landſprog og Dialekt, medens man her har vant ſig til at betragte alſammen ſom Dialekt, om det endog var herſkende over hele Landet.

Efter Folkets og Sprogets Stilling er her kun Afgang til at antage een Sprogform og ikke flere. Dersom her nu var en enkelt Dialekt, ſom omfattede alle de fuldkomneſte Former og nærmede ſig mere end alle andre til det gamle Sprog, da vilde det være bedſtemmeſt at

tage denne til *Middelform* eller *Præteritum* til *Kristelig Dyrkning*. Nu findes her rigtig nok enkelte *Dialekter*, som have store *Fortrin* i mange *Punkter* (saasom *Harbangerst* og *Sognst*); men selv disse have dog en eller anden *Mangel*, som kunde udfyldes efter en anden *Dialekt*, og i enkelte *Lidsælde* synes ogsaa en *Udfyldning* efter det gamle *Sprog* at være nødvendig, saaledes som det forhen er paavist under *Udvalget* og *Ordbøgerne*. Det raadeligste var altsaa ikke at holde sig strengt til en eneste *Dialekt*, men kun at tage en eller to af de fortrinligste til *Grundlag* og forøvrigt udfylde *Formerne* fra andre *Kanter*, saavidt som dette syntes nødvendigt. Paa denne *Maade* kan man altsaa opstille en *Sprogform*, som bærer en passende *Middelform* imellem *Dialekterne* og som tillige er vel *stillet* til *Dyrkning* og beholder de væsentligste *Fortrin* af det gamle *Sprog*.

378. Den norske *Sprogform* staar ved *Siden* af den *Svenske* og *Danske* med adskillige *Regler*, som ikke gjælde for de andre *germaniske Sprog* og saaledes kunne kaldes *nordiske Sprogmærker*. Saadanne ere følgende. Lyden „aa“ er tydelig adskilt fra andre *Vokaler* (§ 11). En *Konsonant* forbindes ofte med et paafølgende „j“, saavel i *Forlyden* (§ 77) som i *Efterlyden* (§ 51). R og G deler sig i *haard* og *blød Lyd*, og sammensmelter med et paafølgende „j“ (§ 51). Lyden „th“ er for det meste ombyttet med „t“ (§ 32). B og F bruges ikke som *eenlig Efterlyd* (§ 78). *Endevokalerne* ere tre: a, e, o (§ 81). *Betoningen* i *Løstavelseordene* er to *Slags* (§ 64). *Substantiv* faar en *Endelse* i *Stedet* for den bestemte *Artikel* (§ 177); *Fleertal* faar *Endelser* med „r“ i to *Røn*. *Adjektiv* har en *egen Form* (med „t“) for *Neutrum*. *Verbet* har oftest „r“ i *Præsens*, og mangler *Personalformer*. *Infinitiv* ender med *Vokal*. *Imperativ* ender med *Roden* eller med „a“ (§ 236). En *Reflexivform* paa „st“ (§) forefindes (§ 234). *Sammensætning* af *Partikel* og *Verbum* finder ikke saa ofte *Sted* som i enkelte andre *Sprog*, navnlig i *Lydsten*.

Anm. I enkelte *Punkter* gjælder dog det anførte kun for *Norsk* og *Svensk*, da nemlig *Dansken* bruger „B“ som *Efterlyd*, men mangler „j“ i *Efterlyden* og har kun *een Endevokal* og *een Form* for *Imperativ*.

Af *nordiske Egenheder* i *Ordbannelsen* mærkes: *Subst.* paa: ende, nab, ning; *Adj.* paa: all; *Adv.* paa „t“; *Verber* med „t“ og „n“ (ta, na, § 295), og enkelte *Partikler*, som ofte bruges i *Sammensætning*,

som: fram, fraa, mot, ob, sam, sunder. — Derimod mangle adskillige Former, som bruges i de andre Sprog; saaledes blandt andet de tydske Partikler: be, ent, er, ge, ver og zer; ligeledes „an“, som her skulde hedde „aa“. Noget af dem ere rigtignok bekjendte i enkelte indførte Ord; men alligevel maa de her anses som fremmede og uden Betydning.

379. Ved Siden heraf har denne Sprogform ogsaa adskillige Regler, som ikke gjælde for de to andre nordiske Sprog, og som altsaa kunne kaldes særegne norske Sprogmærker. Blandt andet adskiller den sig baade fra Svensk og Dansk i følgende Punkter. — Tre Distonger (au, ei, øy) findes staaende som oprindelige og nødvendige Vokaler (§ 110); hertil hører ogsaa Omlyden: au -til øy. Hunkjønns Navneord have oftest Omlyden o' for a (§ 192); i andre Ord findes ofte o' for u (§ 110). Lyden „kj“ og „gi“ beholdes i Endestavelserne (§ 51). Artikel-Endelsen er forskjellig for Hunkjønns- og Hunkjønnsord (§ 177). Et fælles Genitiv er ikke optaget (§ 180). De stærke Verber have Omlyd i Præsens (§ 217). Reflexivformen bruges ikke som almindelig Passivform (§ 319). Relative Adverbier (som: hvoraf o. s. v.) ere ikke optagne (§ 328).

Fra Dansten adskiller Sproget sig desuden ogsaa i følgende Punkter. Medlydene t, p og k, beholdes usvækkede efter Vokalen (§ 110). Lydene „ll“ og „nn“ adskilles fra lb og nd (110). Lydstillingen „jo“ og „ju“ er beholdt (§ 104) og gaar kun ved Omlyd over til y (95). Lyden „j“ er beholdt i Endestavelserne (§ 93). Endevokalerne (a, e, o) adskilles (§ 81); saaledes adskilles ogsaa Endelserne „ar“ og „er“ i Subst. og Verbum. Navneordene deles i tre Kjøn med særskilt Bøining (§ 152). Fleertal har „r“ i Hunkjøn og Hunkjøn, men ikke i Intetkøn (§ 178). Verbernes Præsens deler sig i tre Former (§ 233), og Imperativ i to (§ 236). Navneordet beholder sin bestemte Form, om ogsaa en bestemt Artikel gaar forud (§ 311).

Anm. Af de mindre vigtige Punkter, hvor Norsk adskiller sig fra Dansk og tildeels ogsaa fra Svensk, ere enkelte forhen omtalte (§ 110), og hertil kan man ogsaa føie: Brugen af visse Endelser (ing, nad, leike, semb, løysa) og Forpartikler (and, atter, øv, si, ør); Omfirkjøning med Particlvier paa „ande“ (§ 323); Possessiv efter Navneordet (§ 312), og Udelabelse af Røringen efter en Præposition (§ 332).

I Formerne i det Hele findes saaledes meget mere Lighed med Svensk end med Dansk. I de Tilfælde, hvor hvert af de tre Sprog har en egen Ordform, er det sædvanlig den svenske, som staar næst ved den norske; f. Ex. *aula*, *bla*, *øge*; *leika*, *lela*, *lege*; *Saug*, *båg*, *høi*; *skopta*, *sibta*, *skøde*; *heim*, *hem*, *Hjem*; *gløyma*, *gløymma*, *glemme*. — Og ved Sammenligning med de gamle beslagtede Sprog vil man ogsaa finde, at den norske Form just ikke fortjener at kaldes den mest forvandlede.

380. I de omhandlede Punkter stemmer denne Sprogform sædvanlig overens med Gammel Norsk; men i enkelte andre Punkter har den nyere Form en Afvigelse fra den gamle. Af disse Afvigelser mærkes følgende. Omlyden *a—o'* findes ikke ganske gjennemført; der forekommer saaledes stundom *a* for *o'* (§ 102) og omvendt (§ 263). I Rodstavelsen findes ofte „*je*“ for „*ja*“ (§ 104); ligeledes *y* for „*i*“ forved *r* (§ 103). I Forlyden er *th* (*p*) gaaet over til *t* eller *d* (§ 106); ligeledes *hv* til *fw* (105). Bøiningen efter Kasus er bleven meget indskrænket i Substantiverne (§ 179) og kan anses som bortfalden i Adjektiv (§ 188). Den dobbelte Omlyd i endeel Substantiver er bortfalden (§ 164). Enkelte Sammensætninger med „*e*“ ere opkomne (§ 263). Personalsformer i Verberne ere bortfaldne (§ 233); Konjunktiv er meget indskrænket (§ 235). Den bestemte Form af Substantiv er kommen til større Brug (§ 177). Færre Verber forbindes med Dativ (§ 315), og ingen med Genitiv (316). Den omvendte Ordfølge bruges noget sjeldnere (§ 334); ligesaa er her sjeldnere Brug af Verbum uden Subjekt (§ 319) og af upersonligt Verbum (333).

Anm. Et Par betydelige Afvigelser i Bøiningen er, at Nomina-tivmærket (*r*) i Hantjensordene falder bort (§ 166), og at Artikel-Endelsen „*n*“ er bortfalden i Hantjensordene og i Fleertal af Intetkøn (§ 168, 173); det sidste afviger ogsaa fra det svenske og danske Bogaal. I selve Ordformerne er Afvigelsen ellers ikke betydelig, og det eneste Tab, som egentlig er at beklage, er at det gamle *p* (*th*) er bortfaldet. I Ordbannelsen ere kun faa Forandringer indtraadte, saasom at Endelsen „*an*“ er sædvanlig ombyttet med „*ing*“ (§ 268), og at nogle Endelser (*alb*, *elbe*, *erne*) ere blevne meget sjeldne, ligesom ogsaa nogle Sammensætningsord (*aub*, *tor*, *sjøl*, *megin*, *adal*, *frum*, *forn*, *ender*) ere blevne sjeldne eller ubekjendte, hvilket egentlig er Skade, da disse Ord kunne være til stor Nytte for Ordbannelsen.

381. Efter det anførte er det fornemmelig en simplere Bøiningsmaade, som adskiller det nyere Sprog fra det gamle, medens derimod de egentlige Ordformer for det meste ere de samme. Overgangen fra det gamle til det nye er altsaa her omtrent den samme som i enkelte andre Sprog, og navnlig i Svensk og Dansk. Naar nu den nyere Sprogform skal overføres fra Tale til Skrift, vil det nærmest gjælde om at holde sig til den virkelige Talebrug uden dog at gjøre nogen unødvendig Afvigelse fra den gamle Form. Forsaavidt den nyere Form er opkommen ligesom af sig selv og uden egentlig fremmed Paavirkning, har den ogsaa en Ret til at blive optagen i den skriftlige Brug, i Lighed med de nyere Former i Nabo-sprogene. Men paa en anden Siden maa det ogsaa mærkes, at en nøiagtig Betegnelse af den almindeligste Talebrug vilde i nogle Tilfælde medføre en uheldig Afvigelse fra den gamle Form og blive til Hinder for den Orden og Tydelighed, som er nødvendig i Skrift. I saadanne Tilfælde bliver det rettest at beholde den gamle Skrivemaade, om den end ikke har fuldt Medhold i den almindeligste Dagligtale.

Ann. Her mærkes især den sædvanlige Udelabelse af „t“ og „b“ i Endelserne, f. Ex. Hte(t), Huse(t), anna(t), Hera(b) o. s. v., og adskillige andre Afvigelser, som forhen ere omtalte, f. Ex. Li, Dr, Fær, Kønn, Kjønn, Selv, Sætar (for: Lb; Ord, Ferb, Korn, Tjorn, Sjelv, Sjætar). I saadanne Former vilde det ikke være tilraadeligt at skrive efter Udtalen, da den tilbeels gjør Indgreb i Ordnes Række og forstyrrer Begrebet om Ordnes Slægtskab; desuden vilde Sproget berøves faae Udseende af en Dialekt og synes mere forvansket end Nabo-sprogene, hvori den gamle Form er beholdt i Skrift, uagtet de Afvigelser, som Dagligtalen kan have. Det vilde blive omtrent det samme, som om man skulde skrive Dansk efter den Udtale, som man her sædvanligst hører; f. Ex. Jai la' da' paa Bore', jai ha'nte tatt noe' a' da'. Jai ha' ta'nt aa füll'en aa selv'en. Si' mei va'n sa'. Han skulle jøre da' naar'en kommer jern i Jæn, sa'n. — Dette vilde i visse Tilfælde see værre ud end adskillige Dialekter.

I mange Tilfælde er Afvigelsen fra den gamle Form kun tilsyneladende, f. Ex. naar Ordet „Hage“ udtales som Haje (G. N. hagi, udtalt Haje), eller „vigla“ som via (§ 36); og i slige Tilfælde bør Ordet skrives med sin oprindelige Lyd, saa meget mere som denne kommer tydeligere frem i visse Bøiningsformer, f. Ex. vigjer, vigbe, vigt.

Forsvrigt har Udtalen ogsaa adskillige Egenheder, som ikke engang vedkomme Bøgmaalet, saasom det nordensjælske: *ll*, *nn*, *ll* (og *tl*), det søndenjælske *ff* (*ff*), det tykke *l* og det aspirerede *D*. Den særegne Udtale bliver her at ansee som en Dialektform og at overlade til Dagligtalen.

382. I den hele Sammenstilling af Ordformer og Bøiningsformer bliver det nødvendigt at stræbe efter en Enhed, saa at der ikke bliver opstillet flere Former i Stedet for een, da dette vilde føre Sproget tilbage til Landstabsmaalenes Stilling og saaledes gjøre det vanskeligt at lære. En fast og stadig Sprogform er nødvendig til skriftlig Brug, for at Læseren altid kan finde samme Tanke betegnet paa samme Maade, eller for at Udtrykket for ethvert Begreb kan blive desmere bestemt og utvivlsomt. Dette medfører da, at en Forfatter maa give Slip paa enkelte Former, som hans egen Dialekt tilbyder, forsaavidt som disse ikke kunne forenes med den Sprogform, som tilbyder sig ved en prøvende Sammenligning af alle Landstabsmaal. Men jo mindre forvansket et Landstabsmaal er, des lettere bliver naturligtvis Overgangen til Mønsterformen.

Ann. I de fleste Egne findes en eller anden Afvigelse, som man her maatte søge at undgaae. En Trønder maatte saaledes opgive sine mange Forkortninger, en Agerbøsting sine mange Former paa „e“ og „er“, en Bergensbøsting sine skæbte Fleertalsformer med „e“ (for er og or). Der gives endog Distrikter, hvor et eller andet af Norkens vigtigste Egenmærker er fordunklet; saaledes *Ev*lydene i *Norbalden* og *Gulbalden*, de *haarde* *Esterlyd* (*t*, *p*, *h*) i *Stavanger* og *Nandals Amt*, og *Oml*lyden i de stærke *Verber* i *Smaalene* og flere *Steder*. Men overalt vilde dog de ældre Former for en stor Deel være bekendte af Omgang med Folk fra andre Egne.

Ved enkelte Bøiningsformer, som forhen ere nævnte, kunde Bestemmelsen blive noget tvivlsom; saaledes ved *Dativ* af *Subst.* (§ 179), *Sammensætning* med „e“ (§ 263), den bestemte *Form* af *Adjektiv* (§ 184), *Dativ* af *Pronomen* (§ 193, f.), *Præsens* med *Salvlyd* (§ 233), og *Konjunktiv* i *Imperfektum* (§ 235). I saadanne Tilfælde kunde der blive Spørgsmaal om, hvorvidt to-ligegeældende Former kunde bruges jævnsides, f. Ex. *giv* og *giver*. I sig selv kunde dette vistnok forsvares for enkelte Tilfælde og især for Brugen i *Bers* og *Ritm*, som allerede forhen er omtalt. Ogsaa andre Sprog have en og anden *Dobbeltform*, f. Ex. *So*. *giver* og *ger*, *tager* og *tar*, (*de*) *unge* og *unga*; *lf*. *Lydf*

ward og wurde, biegen og beugen. Men ialfsald burde saadanne Dobbelformer ikke være mange og ikke forekomme ofte i Prosa eller ubunden Stil.

383. Dernæst udtræves ogsaa en Frigjørelse fra adskillige fremmede Former, som kunne være tilvante ved Læsning i andre Sprog. De Ordformer, som fra gammel Tid tilhøre dette Tungemaal, have naturligtviis lige god Ret, hvad enten de tilhøre dette Maal alene, eller de ogsaa tilhøre et andet beslægtet Maal; og ligesom ingen Form bør vrages, fordi den er alene norsk, saa bør heller ingen vrages, fordi den ogsaa er svensk eller dansk. Derimod burde uvedkommende Former være udelukkede, fordi de her blive uden Betydning og desuden ogsaa komme i Veien for en fuldkomnere Brug af de rette hjemlige Former.

Anm. Blandt fremmede Ordformer mærkes nogle Endelser, som: *ri, heit, inna* (inde); *bar, hastig, agtig*; — og nogle Sammensætningsord som: *an, be, bi, er, ge, hen, unb, og tilbeels*; *upp, for, fort* (efter tydsk Maade). Og hertil høre ogsaa nogle Sammensætninger med „en“ (som: *Rosenkrands, Tastenspiller, Tappensfreg, Grækenland*); nogle aflede Subst. med „net“ (som *Skylbner, Gjelbner, Kunstner*), og nogle med Dmlyd (som *Jæger, Fuglesænger, Løsgjænger*). Jf. 251. Enkelte af disse Former ere rigtignok nu saa tilvante, at man vel kunde være fristet til at bruge dem som en Rødhjælp indtil videre; men det bør dog have sig for Øie, at de ikke tilhøre Sproget, og at deres Indførelse grunder sig paa en Forsømmelse af den rette Udvikling i de nordiske Sprog.

Af særegne danske Bøtningsformer, som her maa holdes borte, mærkes: Fleertal paa „e“ og „er“ i Neutrum (Ex. *Lande, Guse, Klæder*), enbeel Imperfekter med „te“ og „ede“ (*hændte, kjændte, kaldte; sækte, vælte, hærbede*) og nogle Reflexformer med „e“ (som: *trives, gledes, hydes*), foruden adskillige andre, som forben ere nævnte.

384. Endelig vil her ogsaa i Skrivemaaden udtræves en Frigjørelse fra en og anden tilvant Brug, som kunde være til Hindrer for den rette Opfatning af Sprogets naturlige Regler. Blandt andet gjælder dette for Sammensætning af Ord (§ 257), for Fordobling af Konsonanter (§ 42) og især for Betegnelsen af de aabne Vokaler, da det her er mest nødvendigt at vedtage den Form, som bedst antyder Ordens Slægtkab ved Aflyd.

og Omlyd, som i det foregaaende er omtalt. En anden Sag er det derimod med den Brug, som ikke vedkommer de egentlige Former, men kun det ydre eller det, som er for Diet, saasom Brugen af Skriftsort, Skriftegn og store Bogstaver. I disse Ting bliver det uden Tvivl bedst at følge Brugen i Danmark og Tydsk, da det er denne, som Landets Almue nu engang er vant til, og da nogen Forandring i denne Sag ikke er nødvendig.

Anm. Hvad Ordformerne især vedkommer, da er de hertil hørende Enkeltheder saa mange, at de ikke let kunne afhandles andensteds end i en Ordbog. En god Billedning har man rigtig nok i den Normalskrift, som nu er vedtagen for det gamle Sprog; men alligevel vilde det dog ikke være raadeligt at følge denne i alle Dele. Saaledes vilde den indførte Dvertegnning eller Accentuering af de lulte Vokaler her blive vanskelig at gennemføre, og som forhen bemærket, kunde man her tildeels hellere behøve Tegn for de aabne end for de lulte Vokaler. Ligeledes vilde det her falde ubekvemt at optage Endevokalerne „i“ og „u“ (s. S. 82, 83), Vælyden „ey“ (for ey), Forlydene hr, hl, hn, Efterlyden „f“ (for v) eller pt og ps (for ft og fs). Det vil nemlig her være mest tilraadeligt at beholde den Skrivemaade, som Almuen i den senere Tid er bleven vant til, forsaavidt som der ikke er særdeles vigtige Grunde til at afvige derfra. Af samme Grund vil det ogsaa være tjenligt at beholde Frakturskriften eller den saakaldte tydske Skrift, og ligeledes at bruge store Forbogsstaver i Substantiverne ligesom. Tydskerne og Danskerne. (Sf. S. 72). Det er ikke godt, at et Lands Almue skal idelig blive breven frem og tilbage efter enkelte Forfatteres personlige Smag og Behag, og det er allerede uheldigt nok, at man af vigtigere Grunde er nødt til at forelægge Folk saa meget andet, som er nyt og uvant, om man ikke ogsaa skal plage Almuen med allehaande unødige Forandringer.

2. Om Ordforraadet.

385. Til det norske Ordforraad regne vi alle de Ord, som bruges i Landet, forsaavidt som deres Form kan kaldes norsk og ikke staar i nogen Strid mod Sprogets gamle Regler for Lydstillingen og Ordformerne. Forsaavidt et Ord har forskellige Overgangsformer i Landskabsmaalene, blive disse her at behandle ligesom de foromtalte ligegyldende Bøiningformer,

nemlig saaledes at den fuldkomneste af dem optages som almeengyldig til skriftlig Brug, medens derimod de øvrige betragtes som Dialektformer og overlades til Dagligtalen. Hvor man derimod har flere forskellige Ord af een og samme Betydning, kunne de alle betragtes som almeengyldige, forsaavidt de behøves, da det ofte er nyttigt at have flere Ord til Afvegling for eet og samme Begreb. I dette Tilfælde er det at mærke, at det rigtignok er tjenligt at tage det mest bekendte Ord til Brug i Skrift, men at man dog ogsaa maa komme ihu, at det ikke altid er det bedste Ord, som er det mest bekendt, og at man heller ikke bør forskyde et godt Ord, fordi det er lidet kjendt; da det netop ved at bruges i Skrift vil blive mere bekendt og derved tjenligt til større Brug.

Anm. Forskjellige Overgangsformer findes især ved saadanne Ord, som enten have en dunkel Rod, f. Ex. Fjvrelbe, Fjvrelb, Fjvvil (dansk Sommerfugl), eller have en Lydstilling, som er bleven forskjellig ubtalt, f. Ex. Fjos, Fjøs, Føs, Føe, Føe (o: Fys); — Weber, Beer, Bær, Beir (o: Veir); — Kettle, Kæle, Kæle, Kæle (o: Kæbe); — Fjrd, Fjrr, Fjrr, Fjrr (o: Fjrr); — Knoda (o'), Knøde, Knø, Knaa, Kna (o: ælte). Flere Exempler er forhen anførte (§ 111, f.).

Som Exempler paa forskjellige Ord for samme Begreb (Synonymer) kunne her anføres: Kette, Ketne, Kette, Kette, Kette (o: Kettefaber); — Stabe, Stabbe, Staal, Muga, Muffa (o: Muffe); — Baara, Bylgja, Alba (Olba), Baag (o: Bølge); — Gim, Gosa (o'), Gosa (o'), Gim (o: Damp); — Ange, Daam, Lev, Snif, Luft, Luft (o: Lugt); — ill, vond, Jaak, raten (o: ond); — flokka, kvetta, kvetta, kvetta, kvippast (o: fare op af Stræk). — De ere sædvanlig noget forbeelte ud over Landet, saa at ikke alle bruges paa samme Sted og i samme Betydning.

386. I det samlede Ordforraad findes atter det samme Forhold, som forhen er omtalt ved Formerne, nemlig at en Deel af Ordene ogsaa tilhøre et eller flere af de beslægtede Sprog, medens derimod en anden Deel kun tilhører dette Lungemaal. En stor Deel af Ordene kan ansees som fælles for de germaniske Sprog, og disse Ord have da sædvanlig en almindelig Brug og en meget sikker Stilling. En anden Deel er kun fælles for de nordiske Sprog og mangler i de øvrige.

Nogle Ord ere kun fælles for Norsk og Svensk, og nogle ere endelig særegne for det norske Maal. Disse sidste have tildeels en noget usikker Stilling, da nogle af dem ere kun i liden Brug, og andre kun bruges i en Deel af Landet, saa at de ikke ere ganske almindelig bekjendte. Imidlertid er naturligviis mangfoldige Ord bekjendte nok, om de end ikke bruges i den daglige Tale.

Anm. Som Exempler paa fælles germaniske Ord (tildeels med nogen Forskiel i Formen) kunne anføres: Aaga, Dag, Ende, Foll, Fugl, Sand, Sus, Klæde, Korn, Land, Raagn, Son, Stein, Ting, Veg; — all, halv, mild, open, svart, varm; — bita, brisoa, eta, giva, halba, toma, liva, senda, vaka, venda.

Til Exempler vga fælles nordiske Ord kan tages: Aude, Barn, Dreng, Eld, Golv, Grein, Kjet, Kvist, Leir, Neve, Rab, Seng, Skog, Vaar, Vegg; — gamall, kaat, sein, snar, tung; — aufa, brjota, elsa, gløymta, graata, lyda, naa, fjelva, sova, søma, tegja, venta.

Exempler paa særegne norske Ord ere: Aule, Baara, Brum, Filla, Flaum, Floke, Gjenta, Gut, Kongul, Kausf, Rabb, Rid, Saud, Stodda, Svab, Tare, Tora, Vva; bein, greid, hot, strinn, stutt, traas; ala, grøta, huska, klora, masa, rugga, rønja, sprifja, ståaka, vinnra.

Adskillige Ord have i ældre Tider været mere udbredte; saaledes gjenfindes endeel nordiske Ord i Gammel Høitydsk, saasom: Barn, Leif, Rat, Raag, Rold; blid, sein; siga, tegja (døgen), tjota (diznan), vera (wesan). Det nedertydske har ogsaa haft mange Ord fælles med Norden, og deraf er da ogsaa en Deel gaaet over i det Engelske. Mærkeligt er det, at adskillige af vore Ord gjenfindes i Engelsk og ikke i Dansk; saaledes: Bol (bull), Fen, Ufs (oavog), bin, ill, saar (sore); benda, larva, lita, rifa, skaka, sova (sweep), vanta. Rimeligviis have disse og lignende Ord ogsaa været bekjendte i Danmark uden at blive benyttede eller bevarede ved skriftlig Brug. Det danske Bogmaal synes at have haft en ubelvig Tilbøielighed til at indskrænke sit oprindelige Ordforraad, hvorved der dog er blevet Armod i det nordiske Stof og derimod en desto større Rigdom af fremmede Ord.

387. Det norske Ordforraad falder nær sammen med det Jølandsk, men frastikker sig dog i visse Punkter og især saaledes, at enkelte Ord, som ere meget brugte i det ene Sprog, ere blevne sjældne i det andet. Paa en anden Side har vort Ordforraad et stort Fællesskab med det Svenske, og dette Fællesskab er naturligt, da det ikke er opløst ved nogen Ind-

forelse eller Efterligning. Dernæst har det norske Ordforraad ogsaa meget fælles med det danske; men dette Fællesskab er tildeels opkommet ved en stærkere Paaavirkning, da nemlig Dansten i lange Tidet har været det eneste Bøgmaal, som det norske Folk har kjendt noget til. Alligevel, er det dog ikke mange af de egentlig danske Ord, som her ere optagne; derimod ere mange fremmede, især tydske, Ord paa denne Maade indkomne, saa at de tildeels ere i temmelig almindelig Brug.

Anm. Af norske Ord, som ogsaa bruges i Svensk, men ikke i Dansk, mærkes følgende som Exempler: Agn, Bos, Dy, Fikka, Grenb, Grind, Helg, Klubba, Naag, No, Nun (mån), Plass, Saa, Snar, Sæter, Telg, Torva; einstaka, tvilt, sæl, teff; byrja, foba, herma, bysa, laata, orka, raaka, skaka, skabna, svarba, tevla, vyrba.

Endeel Ord, som bruges i Svensk eller Dansk, maa her anses som manglende. Af Ord, som saaledes er baade svenske og danske, men ikke norske, mærkes følgende (i dansk Form): Bugle, Die, Ebbi, Faar, Her, Hjertel, Klippe, Kro, Kor, Kov, Skave, Stot, Svoger, Yngel; brætte, gungt (gunga), ile, levne, plete (plåga); stidsi; hos, jo, Hønt. — Af Ord, som ere danske og ikke norske, mærkes desuden: Ambolt, Bebe, Drog, Gane, Krat, Neg, Skimmel, Trin, Tusmørte, Voreb; betlig, smidig, taus; dable, søle, luge, mylre, pludre, ruge, runge, striffe, ulme, vrimle, vrinske, vrovle.

388. Den største Deel af det nyværende Ordforraad findes allerede benyttet i Gammel-Norsk, og har saaledes været i stadig Brug hos Almuen fra gammel Tid. Imidlertid har det gamle Sprog ogsaa adskillige Ord, som nu synes at være gaaede af Brug i Talen, ligesom ogsaa enkelte Ord ere bleve sjeldne og bruges kun i en liden Deel af Landet. Og derimod har det nyere Sprog adskillige Ord, som saavidt bekjendt ikke findes i de gamle Skrifter, men som dog have norsk Form og ikke see ud til at være indførte fra noget andet Maal. Af disse Ord kan der maaskee være adskillige, som først have blevet bekjendte og udbredte i en senere Tid; men forøvrigt maa de vel helst anses som gamle og hjemlige Ord, saa meget mere som enkelte af dem ogsaa findes paa Island, hvor de neppe kunne være indkomne fra andre Lande.

Anm. Af de her tilføjede Ord, som synes at mangle i gamle Norsk Grammatik.

Strikter, mærkes følgende: Ampe, Dott, Filla, Gamp, Grov, Gut, Hma, Kamp, Liffa, Lot, Moro, Rabb, Ruff, Rer, Stobda, Sllnd, Svaa, Taus, Tora. Lyta; bidig fjelg, os, strinn, tauq; asa, bylfa, buva, furia, glofa, gluba, gyya, haa, hœsa, hœssa, hœkka, myta, ruva, skua, smetta, spriffa, stupa, soalla, tryssa, tulla, vima. (Sf. s 218).

Af gamle Ord, som nu synes at mangle eller ialfsald ere bleve sjeldne, mærkes følgende: Umbaatt, Kaltyda (alpyda), Naft, Bol, Daun, Flærb, Gløp, Gaaffe, Njm, Maale, Rættja, Rog, Sjob, Svift, Lungl, Tegn, Tjob, Vaatt, Vig; aagjet, elliv, hovug, iter, jarp, mær, naalæg, rag, rygg, sel, tett; betba, blesfa, fela, glata, kvibja, Tetja, rinda, synja, tyrma, tæla, velta.

Enkelte gamle Ord, som have været fælles for Norsk og Dansk, ere nu bekjendte af de danske Bøger, men ellers ikke i synderlig Brug; saaledes: aarla (aarle), Borgon, Frest (Frist), Gisl, Heimild (Hjemmel), Hjorb, Jbtrøtt (Jbrøtt), Jartegn, Kinnbest; Kval, Ristunn, Dier (Ager), Skarn, Ubaad, Verbstyld; fremja (fremme), hemja, hjemta, hysla. Det maa nemlig erindres, at der overalt kan være en Mængde af Ord, som ere bekjendte og forstaaede, uden just at bruges i daglig Tale.

Nogle gamle Ord have derimod nu faaet en Forandring i Betydningen. Saaledes have nogle faaet en mere indskrænket Betydning, saasom: berja, drepa, gjøda, kanna, starva, tigga; — medens enkelte andre have faaet et andet Slags Tillempling eller Omstjæning. Saaledes bruges nu Ordet „tenfja“ i Stedet for G. R. hyggja, hugsa og sæla; derimod betegner „byggja“ at glæde eller fornøje, „bugsa“ at mindes, og „etla“ at bestemme eller beslutte. Imidlertid ere dog saadanne Forandringer ikke ret mange.

389. En mere betydelig Afvigelse fra det gamle Sprog er derimod opkommen ved en tiltagende Brug af fremmede Ord. Rigtignok havde ogsaa det gamle Maal optaget enkelte fremmede Ord, især af Latinen; men disse Ord vare dog ikke mange, og desuden vare de allerede saaledes tillempede efter den hjemlige Talebrug, at de ikke kunde være til synderlig Uleilighed. Efter den senere tiltagende Forvansking af Bogmaalet og den derpaa følgende Tilvænnelse til det danske Bogmaal er derimod en stor Mængde af unordiske Ord bleven bekjendt i Landet, og en Deel af dem er da ogsaa kommen i Brug hos Almuen. Da disse nyere Ord ere optagne af flere forskellige Sprog og for en stor Deel uden nogen Tillempling efter de nordiske Former, have de her gjort en skadelig Virkning i flere Henseender

og især derved, at de have svækket den nedarvede Sprogstands og stillet sig i Veien for mange hjemlige Ord, som enten allerede vare dannede eller med Lethed kunde dannes af nordisk Rod.

Anm. Man maa her gjøre Forskiel paa det gamle naturlige Fællesskab imellem Sprogene og det paatungne Fællesskab, som er opkommet i en senere Tid. En stor Deel Ord er, som før sagt, fælles for de germaniske Sprog fra gammel Tid, og adskillige af de simpleste og nødvendige Ord (f. Ex. Fader, Moder; eg, du, o. s. v.) ere endog fælles for mange flere Sprog, endskjønt Formen er lidt forskjellig. I Nordsætning til andre gamle Sprog, f. Ex. Latin, have de germaniske Maal tildeels antaget en egen Ordform ved en regelret Overgang (Lydslydning); saaledes med F for P: Fader, Fisk, Fe (Lat. pater, piscis, pecu); B for F: bera, bora, Botn (L. fero, foro, sandus); K for G: Kiun, Kyn, kald (L. gena, genus, gelidus); S for R: Sud, Horn, Hovud (L. cutis, cornu, caput). I enkelte Ord findes dog denne Odtgang ikke, f. Ex. fast (festus), Hær (carus), Kista (cista), Koka (coquo), og disse kunde maaskee være optagne i en senere Tid; men imidlertid er Sammenhængen dermed noget dunkel, og forøvrigt er det os nok at vide, at mange af vore Ord kunne gjenfindes i fremmede Sprog og dog ikke bør ansees som fremmede Ord.

Exempler paa Ord, som allerede findes optagne i det gamle Sprog, især fra Latin og Græsk, ere følgende: Altar, Apostel, Biskop (Bisp), Brev, Dekt, Djevel, Engel, Fest, Funt, Kalk, Klerk, Kor, Kros, Kyrkje, Meister, Messa, Non; Paaste, Penn, Pina, Prest, Regla, Skule, (Skole), Tavla, Vers. Disse og flere lignende ere tidlig blevne læmpede efter de hjemlige Former og maa ansees som fuldkommen indlemmede i Sproget. Jf. § 150.

I den sidste Tid, da man endnu skrev et Slags Norsk, havde man allerede begyndt at optage adskillige tydske Ord, især af den nedertydske Sprogform; men dette var dog før intet at regne imod al den Tydske, som siden er optagen i det Danske. Af disse indførte tydske Ord er da ogsaa mange efter et langvarigt Bekjendtskab nu komne i Brug hos vor Almue, saasom: Affieb, Ansigt, Anskalt, Forstand, Gemyt, Handel, Krig, Mangel, Pligt; dunkel, munter, oprigtig; forbi; begjære, begynde, betale, blive, erkatte, forlange, forsikre, bylle, opvarte, stasse, snakke, treffe, underrette. Mangfoldige andre ere derimod kun bekjendte og ikke brugte, og mange ere endnu ubekjendte og lidet forstaaede, f. Ex. bæslig, opbragt, umiddelbar; fortsætte, indskrænke, ombringe. De tydske Ord falde rigtignok lettere at bruge end andre fremmede Ord, men alligevel gjøre de dog megen Uæstlighed, idet de indtrænge sig imellem hjemlige Ord, som de have nogen Lighed med, og derved forstyrre Begrebet om Ord-

bannelsen, ligesom de ogsaa virke til at fortrænge adskillige gode Ord, som have tilhørt Sproget fra gamle Tider.

390. Med Hensyn til Mængden af Udtryk for de nødvendige Begreber, maa det norske Ordforraad ansees som ligesaa rigt som det danske og svenske, og naar de fremmede Ord paa alle Sider fraregnes, vil det maaskee ogsaa have visse Fordele. Imidlertid mærkes det samme Tilfælde her som i Nabo-sprogene, at det oprindelige eller hjemlige Stof vil stundom synes utilstrækkeligt i Sammenligning med visse andre Sprog, som have været længe og omhyggelig dyrkede. For de almindelige Begreber, som ere lette at opfatte og adskille, findes her Udtryk nok og stundom endog til Overflod; men for visse sjeldnere Begreber, som enten ere meget omfattende eller ogsaa noget vanskelige at adskille og begrænse, er Forraadet tildeels knapt, saa at et og andet synes at mangle. Der er saaledes visse Tanker, med hvilke man kommer i nogen Forlegenhed for et hjemligt Udtryk, og dette har da ogsaa været en Aarsag til, at saamange fremmede Ord ere optagne i Nabo-sprogene og derved blevne bekendte ogsaa her i Landet. Denne Udvei er naturligviis ogsaa tilladelig for det norske Maal; men alligevel burde man dog altid have for Øie, at dette just ikke er den rette Maade, hvorpaa et Sprog skal udvikles og beriges.

Anm. At der mangler et enkelt Ord for et eller andet nødvendigt Begreb, er noget, som kan forekomme selv i de rigeste Sprog, og der findes ogsaa Exempler paa, at en saadan Mangel kan finde Sted i flere forskellige Maal i samme Tilfælde. Saaledes finder man overalt Fællesnavne for Dyr, Fugl og Fisk, men ikke noget oprindeligt Navn for Insekt; thi de klassiske Navne „entomon“ og „insectum“ etc, som man seer, kun Sammensætninger, som betegne Indsekt eller en indskaa-ren Ting. Ligesaa finder man overalt Navne paa Sol, Maane og Stjerner, men vanskelig noget Fællesnavn for dem alle tilsammen; thi Navnet „Himmellegeme“ (X. Himmelskørper) er kun sammensat og ikke synderlig helbtigt. (G. N. tungl brugtes tildeels i denne Betydning). — Forøvrigt vil man vel i alle Folkesprog finde det ovennævnte Forhold, at der er Overflod paa den ene Side og Armød paa den anden; men alligevel mærke vi dog ikke synderligt til nogen Armød, undtagen naar vi ville efterligne de rigeste og mest dyrkede Maal, og i dette Fald er det ikke underligt. Ingen bør vente, at man her skal finde særbig-

flaaende Ord for hver eneste Tante, som man kunde have faaet ved Bekjendtskab med andre Sprog.

Som bekjendt kunne enkelte Sprog have en særegen Bekvemhed til at danne Ord, som blive vanskelige at oversætte i andre Maal. De romanske Sprog have saaledes en stor Fordeel ved sine bekvemme Aflednings-Endelser (saasom: ar, al, an, in, os), og de germaniske maa da søge at erstatte dette paa andre Maader, blandt andet ved Sammensætning. Det Tydske har en stor Fordeel ved sine Forpartikler (an, be, ent, er, ge, ver); men de nordiske Maal have ogsaa Partikler, som tilveels have været kun lidet benyttede (som: aa, or, um, sam, ved, haa). Det gamle Norske havde mange bekvemme Ord til en helbig Ordbyggelse, og man pleier ogsaa at sige, at det gamle Sprog var meget rigt. Om det nuværende Svenske og Danske kan det derimod neppe siges, at de ere rige, naar nemlig alle de optagne fremmede Ord fraregnes. Men Sagen er nok, at de aldrig have benyttet sit hele Forraad tilfulde; det har altså gaaet ud paa Optagelse, men sjelden paa Benyttelse af det hidtil forsømte hjemlige Stof. Man har gaaet frem efter den Tante, at naar man kun havde et Navn paa hver Ting, saa var det ligegyldigt, hvorhelt Navnet var kommet fra. Dette kunde nok have sin Fordeel til en større Nægtighed eller Præcision i Udtrykket; men denne Fordeel blev da kun en Lørdom for en lidet Hov og kunde ikke komme det hele Folk tilgode, et at tale om den store Forvansking, som selve Sproget herved maatte lide. Vi kunne undre os over, hvorledes det engelske Folk er tjent med de mangfoldige romanske Ord, som det har faaet at lære endog i den simpleste Børnelærdom, f. Ex. grace, pardon, remission, trespass, doctrine, commandment, baptism o: s. v. Men vi skulde ogsaa betænke, hvorledes de nordiske Folk ere tjente med alle de tydske Ord, som ere dem paatvungne. Det kan f. Ex. aldrig falde Almuesfolk ind, at „Andagt“ skal opfattes som „An-dacht“ og betyde Paatænkning (Natante); hellere maatte de da troe, at det kom af „Aand“ og „agte“ eller noget lignende. Heller ikke vil det være dem muligt at udfinde Roden til: Fornuft, forsage, fortørne, bedrøve, be- tragte; eller til: geistlig, begejstre, offentlig, indskrænket, forløren, be- skjæftige, blvaane, og lignende. Der behøves altsaa overalt en Forkla- ring, og naar saa skal være, da kunde man ligesaa godt bruge ukjendte eller seldne nordiske Ord.

391. Ved en tiltagende skriftlig Dyrkning af Sproget bliver det altsaa nødvendigt at tænke paa en Jævning eller Ordning af Landets Ordforraad, for at saa meget som muligt deraf kan komme til Benyttelse. Hvor flere eenstydsige Ord forefindes, maa det bedste eller bekvemmeste af disse blive taget

til stadig Brug, og de øvrige kunne da bruges enten til Af-
 værling eller til Udtryk for en Bending i Begrebet. Hvor der-
 imod Knaphed eller Mangel paa Udtryk synes at finde Sted,
 maa man benytte sig af de sjældnere Ord, som virkelig betegne
 Tingen, eller ogsaa af visse ubestemte eller svævende Ord, som
 betegne Tingen tilnærmelsesviis; thi det er netop Skrivebrugen,
 som baade kan gjøre de sjældne Ord bekjendte, og tillige bestemme
 Betydningen af de mere svævende eller vakkende Ord. Og hvor
 nye Udtryk behøves, maa saadanne kunne dannes ved Sammen-
 sætning eller Afledning af visse bekjendte Ord; saaledes som
 dette forhen er skeet i adskillige andre Sprog.

Anm. Med saadanne Ting, som omtales i Kontrakter, Skifte-
 breve og lignende, har det hidtil ofte været Tilfældet, at man har brugt
 et Navn i en Deel af Landet, og et andet Navn i en anden Deel, saa
 at flere eenslydige Ord kunne siges at være hævdede i Skrift. Saa-
 ledes: Lvsøye, Føderaad, Føllog (egentl. Forlag), Følga, Rør (skrevet:
 Raar) og Gold (om en vis Aftægt af en Gaard); Rylna, Rlona, Lurf
 og Babstova (om et Lærrehuus); Kolla, Kingja, Bunka og Aft (om et
 Rællekar). Dette viser sig blandt andet i Bekjendtgjørelser i Bladene;
 de søndensjællske Aviser tale om „Føderaadssolk“, de kristiansandske om
 „Follougfolk“, de stavangerste om „Folgesolk“, de bergenske om „Raar-
 solk“, de nordlandske om „Goldsolk“. Det er godt, at alle disse Ord
 ere saaledes benyttede; men det vilde dog være ønskeligt, om et af dem
 var almeengsælbende, og de øvrige kunde benyttes for andre nærliggende
 Begreber.

Adskillige gode Ord, som have en meget snæver og indskrænket Be-
 tydning, vilde blive til langt større Nytte, naar Betydningen blev no-
 get udvidet. Det er ikke nogen rigtig god Indretning, at Ordene: Føde-
 raad, Lvsøye og Følga kun skulle betegne Opholdsmidler for Folk, som
 fratræde en Gaard, medens derimod Opholdsmidler for andre Folk be-
 tegnes med en Række af fremmede Ord (Pension, Gratiale, Provision,
 Stipendium, Diæter, Gage, Appanage). Det er ikke ret nyttigt, at
 „Dnn“ skal kun betegne to eller tre Slags Arbejde, at „Agn“ skal kun
 være et eneste Slags Vokkemiddel, at „Næver“ skal kun være Overhin-
 den paa et eneste Slags Træ, at man kun skal sige „glæta“ om at
 vogte Fæ, og „lanna“ kun om at eftersee Fæet. Ved en mere udvidet
 Brug vilde derimod saadanne Ord først faae sit rette fuldkomne Værd.
 Paa en anden Side kunde ogsaa Ord af en mindre bestemt Betydning
 gjerne overføres paa en bestemt Ting, s. Ex. „Stare“ om et vist Antal,
 „Kamp“ om en enkelt Steenart, „Spikke“ om en Klasse af Fugle, osv.

Eignende Oversættelser have ofte fundet Sted i andre Sprog; man erindre sig kun, at Fr. compagnie betyder et Selskab, og corps et Legeme, og at disse Ord nu ere os bekendte i en ganske anden Betygning.

Af særdeles Bigtighed er det her at benytte de sjeldnere Ord, som fortjene en større Brug og tilveels kunne træde i Stedet for visse fremmede Ord; f. Ex. Ansemd (Travshed), berka (Blotte), etnkaka (isoleret), forba (transportere), forn (antik), Kappe (Helt), Lybsta (Folke-Egenhed), Oge (Urefrygt), rausk (generøs), ruvsam (voluminøs), Semja (Overeenskomst), Skeib (Bane), Levling (Konkurrent), traust (solid), tvinn (bobbelt), Vord (Genius), o. s. v. Ligeledes burde bekendte Ord af det gamle Sprog benyttes, hvad enten de for Dieblisset ere i Brug eller ikke; f. Ex. Fylle, Herod, Fylking, Ejob (Nation), Skjepna (Kreatur), kynna (underrette), Kyra (forklare), veita (Kasse) osv. En Uleilighed kunde det nok være ved saadanne Ord, at de for Dieblisset ere for lidet bekendte og derfor maatte stilles i en saadan Sammenhæng, at man kunde slutte sig til Betygningen; men det blev dog ikke værre med disse end med de mange hundrede fremmede Ord, som man har forelagt os, uden at spørge os synderligt om, hvorvidt vi forstod dem eller ikke.

For nyere Begreber, som her ikke have noget bestemt Udtryk, er det den naturlige Udvei at danne sig tilsvarende Ord af hjemlig Rød og efter hjemlige Regler. Allerede i Gammel Norsk ere enkelte Ord opkomne, som ser ud til at være Oversættelser, f. Ex. innblastr (inspiratio), samvizka (conscientia), nasingr (proximus), holdlegr (carnalis), stundlegr (temporalis). Ogsaa Danstien har sine nydannede Ord, saasom: Lærebogning, Sædelære, Indblik, Medbeiler, Særfører, Sagfører (if. Igtenfødselse, Sælliggførelse, Retfærdiggførelse); men det var at ønske, at der var flere saadanne, som vare bannede af nordisk Rød; thi tsaafald kunde de, paa Grund af det naturlige Fællesskab, ofte ogsaa benyttes i det Norske. Imidlertid er det at mærke, at man her har meget bedre Afgang til saadan Ordbannelse, da nemlig det Norske har baade et rigere Forraad af Rødder og tillige en mere nøagtig Adskillelse af Lyd og Lydstillinger, saa at her i det Hele er langt større Rum for nydannede Ord.

392. Den største Deel af den fremmede og uvedkommende Indblanding i Sproget kunde saaledes blive undgaaet ved Benyttelse af de sjeldnere hjemlige Ord, eller ved en passende Oversættelse, og ofte ogsaa ved en Omskrivning med flere Ord, da det ikke just er nødvendigt, at hvert enkelt fremmedt Ord skal her gengives med et eneste tilsvarende Ord, og ikke flere. Imidlertid er det dog ikke nogen Nødvendighed, at alle frem-

mede Ord skulde forskydes: De Ord, som ere optagne i ældre Lieder med Tillem্পning efter Sproget, maa, som før bemærket, nu anses som indlemmede; og enkelte af de senere tilkomne kunne vel ogsaa uden Skade blive staaende. Men de sidste burde dog behandles noget strengere, saa at man kun skulde beholde saadanne Ord, som ere lette at udtale, ikke medføre nogen Usikkerhed i Bøiningen, og ikke komme i Veien for de ægte hjemlige Ord. Og dernæst burde det ogsaa paasees, at man kun beholdt saadanne, som ogsaa ere optagne i flere Sprog og der- ved ere blevene fælles Udtryk for flere forskellige Folkeslag.

Anm. De vigtigste Grunde mod Optagelse af fremmede Ord ere allerede forhen nævnte eller antydede, nemlig at de medføre en ubekendt Rød, saa at man ikke deraf kan slutte sig til Betydningen, men altid behøver en Forklaring, og dernæst at de ofte kræve en fremmed Udtale eller Betonning, og oftest ogsaa ere usikre i Bøiningen, ligesom de ogsaa forstyrre Sprogets naturlige Samklang og fordærve Folkets Sprog- sands. Den største Uleilighed finder Sted ved de tydsferte franske Ord, da disse afvige mest fra den nordiske Lydstilling (jf. S 150). Engelske Ord kunne ogsaa, paa Grund af Udtalen, være besværlige nok; men helbigviis er det dog kun saa af disse, som ere blevene bekjendte her i Landet. Hvad de tydske Ord vedkommer, da have disse rigtignok ikke nogen saadan Vanskelighed; men alligevel maa de her anses som hinderlige, da de ofte medføre Duntelighed og Misforstaaelse og komme i Veien for afstiklige hjemlige Udtryk. Mange af dem have kun faaet en usfuldkommen Tillem্পning, uagtet de dog kunde have, eller virkelig have, i en nordisk Form; f. Ex. *Altr* (G. R. *uir*, \circ : *Ure*) og flere, som forhen ere nævnte (S 109). Nogle af dem støde sammen med Ord af en anden Betydning, f. Ex. „forebrage“ og „tilbrage sig“, som her maatte hedde: „bera fyre“; og „bera til“, da nemlig det tydske „tragen“ bruges anderledes end vort „braga“. Nogle af dem kunne anses som forvanskede Former i selve Tydsken; saaledes „Pragt“ (Pracht) for Bracht (som Grimm sammenstiller med det nordiske „Brat“, \circ : Larm); ligeledes „Puffel“ for Buffel; „Guns“ for Ge-unst (jf. vort unna); „bange“ for be-ange (beklemi); „barmhertig“, L. barmherzig, for dum armherz (Lat. *misericors*), som ikke har noget med „Barm“ at gjøre; — „Synbflob“, L. Sündfluth, for dum Sintflut og Stnflut, som betyder den store eller alt overgaaende Vandflob (St-flob) og ikke har noget med Ordet Synb at bestille. Nogle er derimod blevene forvanskede ved Overførelsen; saaledes „bedrage“, som i Tydske hedder betrügen (Subst. Betrug) og har intet at bestille med „drage“, men som vistnok her har

stret til at fortrænge nogle gamle Ord af lignende Betydning (G. N. tæla, véla, blekkja; jf. Subst. tál, vél, flærd). Ligeledes „for-nøben“ (L. vonnöthen), hvorfra man har dannet et Adjektiv og endog et Substantiv (Fornødenhed). Andre Slags Overgangsformer ere: „breie“, som her skulle hedde „traa“ eller noget lignt, da Tydsk breen er beslægtet med Draht, som her hedder Traad; — „Frygt“ et L. Furcht og hedder i G. L. forahita, el. forohta; — „ægte“, L. echt, er forvansket af G. L. ehast (o: lovlig); — „sagte“ er kommet i Stedet for G. L. samste, el. sanst (Eng. soft); ligeledes „agtig“ (f. Ex. naragtig) for haft el. hastig. Enkelte saadanne Former kunne vel anses som nedertydte, men i de nordiske Raal have de ingen Grund. Og ved saadanne Ord er der heller ikke den Forbeet, at flere-Folkeslag kunne bruge dem; de høre hverken til det hjemlige Forraad og heller ikke til noget almindeligt fælles Forraad; hvorfor der altsaa er desmere Grund til at lade dem fare.

3. Om Udtryksmaanden.

393. I de Sammenstillinger af Ordene, som tjene til en nærmere Betegnelse af enkelte Tanker, findes et lignende Forhold som ved de enkelte Ord, at nemlig dette Sprog har noget tilfælles med andre, og noget særegt for sig selv. Nogle af disse Sammenstillinger synes at være fælles for de germaniske Sprog, f. Ex. standa ein i Begen (o: være til Hinder for En), Eng. stand in-one's way, Tydsk: einem im Wege stehen. Imidlertid ere de nordiske Egenheder temmelig mange, og her gjælder atter det samme som ved Ord og Former, at det norske har en stor Deel fælles med det svenske. Fra det gamle Sprog adskiller det nyere sig ofte ved en anden Udtryksmaade, saaledes at enkelte Ord ere ombyttede med andre, som dog ogsaa ere hjemlige Ord; f. Ex. det gjæft so til, G. N. svá bar til; — det laut so vera, G. N. þat vard svá at vera.

Anm. Af fælles nordiske Talemaader mærkes til Exempel: vera til, standa til, vera seg aat, giva seg til, slaa seg fraa, koma i Hug, draga til Minnes, faa inn i Svoubet, faa Auga paa, faa upp Munnen o. s. v. — Derimod synes en Mængde andre at være kun norske, f. Ex. fara aat, verða fyre, taka i, vera seg undan, lata seg til, tru seg til, koma til Manns, vera tila komen; det send um; det kem vel ved, o. s. v.

Af fremmede Sammenstillinger er det kun faa, som ere komne i Brug hos Almue; saaledes: standa bi, ganga an, koma an paa. Ab-

stille danske Talemaader ere derimod her at ansee som fremmede og blive ikke almindelig forstaaede; saaledes: blive ved; bære over med; stille af med; tage sig af En; sætte sig ud over; lade haant om; op ad Dage; hen i Laaget; hvad der gaar af ham; jeg gab vides; det lader til; det kleder mig; binde En noget paa Hæmet; bryde Staven over En; gjøre sine Hoser grønne o s. v. Af adskillige smaa Afvigelser mærkes: skrive ned (her: skrive upp); brænde ned (brenna upp); give sig af med (giva seg til med); omkuld (i Kold); ad Aare (mot Aare); ad Gangen (um Gongen, eller: i Gongen, ligesom: i Senn).

394. Den ulige Udtrykksmaade i to forskjellige Sprog medfører, som bekendt, adskillige Vanskeligheder, naar man skal oversætte fra det ene Maal til det andet. Det er ofte Tilfældet, at et vist Begreb har faaet sit Udtryk i et enkelt Ord i det ene Maal, men ikke i det andet, saa at det her maa betegnes med en Omskrivning, forsaavidt man ikke kan udfinde eller danne et netop tilsvarende Ord. I det danske Bogmaal, med dets nuværende Udfyldning og Tillem্পning efter andre Sprog, træffe vi saaledes mange Udtryk, som synes vanskelige at gjengive i reen og rigtig Norsk; og paa sin Side har det Norsk ogsaa en Mængde af Ord og Udtryk, som ere vanskelige at oversætte i det danske Bogmaal. Her indtræder altsaa den Uleilighed, at den Deel af Ordforraadet, som her behøves, vil netop synes utilstrækkelig, medens derimod en anden og meget god Deel af Ordforraadet vil komme til at staae ubenyttet, fordi den staar ligesom udenfor den Tankefølge, som det andet Sprog medfører. Det vil saaledes synes noget vanskeligt at gjøre en Oversættelse ligesaa klar og hjemlig som en forfattet Fremstilling; men alligevel maa dog dette Formaal kunne opnaaes, og hertil behøves da en fuldkommen Overtigt af Landets Ordforraad og nogen Ovelse i at benytte alt i rette Tilfælde.

Anm. For en stor Deel har denne Forskiel sin Grund i Brugen af enkelte Ord, og disse Bemærkninger falde saaledes nær sammen med det, som forhen er sagt om Ordforraadet (§ 390). Som Exempler paa fremmede Ord, som her synes vanskelige at oversætte, mærkes følgende: afgang, Autoritet, Begeistring, bestemme, Distrikt, Exemplar, Fantasie, Forhold, forældre, gjenstbvg, Gjenstand, Hensigt, hylle, Interesse, Korporation, materiel, normal, organisk, politisk, Substant, System, Tradidtion, Typus, umiddelbar, universal, votere, zelottisk. — Som Exempler paa norske Ord, som synes vanskelige at oversætte med et enkelt Ord,

kan derimod anføres: *Áfsala, Bil, bogen, Bul, brygja, emna, faatenkt, Floke, frýsa, furta, Glenna, greid, grøta, hugbeil, Hove, Koll, kura, kvefka, lava, kvona, minnug, Mun, Nøgd, rettsæles, Rib, Slaatt, Sney, snaub, skaben, störtol, tagna, Urb, vell, víkja.*

Det maa her ogsaa erindres, at mange Ord have en vis Hælbning i Betydningen, som en Oversættelse netop bør tage Hensyn til. Ordet „Sug“ betyder rigtigtvis *Sind*, men har ikke som dette et Støbebegreb af *Sands*, derimod betyder det ogsaa *Lyst* eller *Lilbøielighed*, og derved faar Ordet en egen Opfatning. Ordet „*Bit*“ betyder ei alene *Forstand*, men ogsaa en *førstandig Opførsel*, og især *Besindighed*, *Maadehold*, *Forsønlighed*; derimod har det ikke her nogen Betydning af *Humør* ligesom *D. Bid*, *Eng. wit*, og *L. Wit*. Ordet „*saj*“ betyder *lykkelig*, men kun for *Alvor* eller helst i *aandelig Henseende*; det falder saaledes nær sammen med det nye og dunkle Ord *salig*, og bruges virkelig ogsaa i *G. N.* som Oversættelse af *Lat. beatus*, s. *Er. Sælir ero fridsamir* (*Matth. 5, 9*). — *Jf. Eng. Blessed are the peacemakers*, som nærmest kunde forklares som: „*velsøgne ere de fredstiftende*“, og saaledes er et af de mange Exempler paa, at selve Bibelen Ord blive noget forskjelligt opfattede af forskjellige Folkeslag.

Af de her omtalte Grunde vilde det være tjenligt at begynde Sprogets Dyrkning med nye eller originale Skrifter og helst med lettere Sager, som *Fortællinger*, *Naturskildringer* og *beslige*. Ved Siden deraf kan ogsaa *Oversættelser* sørges, men disse burde helst i Forskningen være noget frie og tildeels omskrivende, indtil man fik mere *Duelse* i at benytte hele det *Hjemlige Ordforraad*. Et godt Forbillede har man allerede i *Gammel Norsk* i de mange *Oversættelser* fra *Latin*, i hvilke Udtrykket for det meste er saa *hjemligt*, at man ikke synderlig mærker Spor af nogen *Oversættelse*.

395. Det bliver her nødvendigt at tænke efter, hvorvidt en *Lillempning* efter andre Sprog er nødvendig eller ikke. Den moderne *Udtryksform*, som de andre nordiske Maal have lempet sig efter, og som man nærmest kunde kalde den *romansk-tydske Form*, har naturligvis ogsaa sin *Vigtighed* for os, da vi deri kunne finde en *Paaviisning* af de *Punkter*, hvori vi maastee mangle *Udtryk* for et mere eller mindre nødvendigt *Begreb*, og dernæst ogsaa en *Veiledning* til at *udfylde* og *berige* *Ordforraadet* og til at *skjelne* *skarpere* imellem *nærliggende Begreber* og *begrænde* deres *Udtryk*, saa at det ene ikke kommer i *Veien* for det andet. En *Lillempning* kan saaledes tildeels være *nødvendig*; men det bør dog *paasees*, at denne *Lempning* kan blive

til Gavn for Sproget, og ikke til Skade. Det er nødvendigt at optage afskillige nye Begreber og give dem et Udtryk her som i andre Maal; men det er hverken nødvendigt eller nyttigt, at man hertil altid skal tage det første fremmede Ord, som tilfældigviis tilbyder sig. Det er ønskeligt at faae en vakker og velklingende Stil, men det er ikke ønskeligt at optage den stive og kunstige Periodebygning, som er kommen i Brug i visse andre Sprog. Hvis derimod Exemplet fra de andre Bogmaal kan drive os frem til en fuldstændig Benyttelse og Ordning og Udvikling af vort gamle hjemlige Ordforraad, da vil denne Litempning være til Binding for Sproget, ligesom for det Folk, som Sproget tilhører.

Anm. Det er overalt at mærke, at det er Tanken og ikke Ordet, som skal overføres fra et andet Maal til vort eget. Det er f. Ex. ingen Berigelse for Sproget at optage Ordet „officiel“; thi bets Rød er fremmed, og bets Form er stridende mod dette Sprogs Regler; hvis det derimod kan oversættes, f. Ex. ved „embætteleg“ (ligt Tydsk amtlich), da er det en Binding, som ikke er at forkaaste. Heller ikke er der nogen virkelig Berigelse i de mange unordnede Udtryk, som i senere Tider ere opkomne i Dansten og derved blevene os bekendte; f. Ex. en behagelig Erindring; en foruroligende Estorretning; en slet-Handling; en ædelmodig Handlemaade; en fordeeslagtig Beskæftigelse; et ubstrakt Bekendtskab; gjenfaldige Forpligtelser; indskrænkede Forholde o. s. v. Ivertimod maa saabanne Prydselser hellere anses som et Mærke paa Forlegenhed for Udtryk eller nærmest paa en besynderlig Tilbøielighed til en opstruet og unaturlig Udtryksmaade.

Det er klart nok, at en grundig Krenselse i Stil og Udtryksmaade bør gaae Haand i Haand med en begyndende Dyrkning af det norske Maal; og en saadan Bestrøelse vil her ogsaa falde ganske naturlig, fordi de fremmede Ord vilke her synes langt mere stødende end i de andre Maal, hvor de nu engang have faaet et Slags Hærb. Hvorvidt en helbig hjemlig Udtryksmaade kan blive gennemført, vil imidlertid meget beroe paa, om Forfatterne have fortroligt Kendskab til Landlivet i alle bets Grene og til Folkets egen Opfatning og Udtryksmaade, og dernæst om de ere frte for al Afsonbringsaand og selv haave fælles Tanke og Medfølelse med Landets Almue. Det kunde her være nyttigt at tage Exempel af enkelte udenlandske, især engelske Forfattere, som have forstaaet at fremsætte Folkets Tanke i en meget simpel, men dog meget tækkelig og tiltalende Form.

396. Det er imidlertid at mærke, at ogsaa det hjemlige Sprog behøver nogen Bragning, naar det skal bruges i Skrift, og at der i visse Punkter maa blive en Forskjel imellem Bogmaal og Dagligtale. Dette er noget, som allerede den naturlige Forskjel imellem Skrift og Tale fører med sig. Talen har nemlig den store Fordeel, at den overalt er ledsaget af Betoningen, som giver hvert Ord sin rette Bøgt, medens derimod de skrevne Ord blive staaende som eensformige og lydlose Figurer, udsatte for allehaande mislig Opfatning. Allerede af denne Grund bliver det nødvendigt, at Ordene i Skrift maa sammenstilles med en større Omhyggelighed; for at Sammenhængen ikke skal misforstaaes. Og dernæst har Dagligtalen ogsaa store Fordele deri, at den kun henvender sig til enkelte eller meget faa Personer og altsaa har Afgang til en meget større Frihed i Udtrykket. Den behøver kun løselig at nævne de Ting, som ere bekendte for Liden og for Stedet; men den har ogsaa Afgang til en bred og vidtloftig Forklaring af Ting, som ere lidet bekendte. Disse Fordele kunne vel nogenledes benyttes i den Stil, som netop skal efterligne Dagligtalen, saasom i Hverdagsfortællinger, Anekdoter, Samtaler og lignende; men i andre Sager vil den skriftlige Fremstilling behøve en større Omhyggelighed i Valget af Udtryk saavel som i selve Sammenstillingen.

Anm. En simpel Sætning kan ofte blive dunkel af Uvisshed om Betoningen; f. Ex. „Det var vel det,“ hvor Meningen bliver forskjellig, eftersom Tonen lægges paa det sidste eller næstsidste Ord. „Han kann fara, naar han vil“ — faar en anden Mening, hvis Ordet „naar“ bliver stærkt betonet. „Det er ein, som velt det, og han tegler“ — bliver først tydeligt, naar man veed, at Ordene „ein“ og „han“ skulle betones stærkt. Enkelte andre Punkter, hvor Betoningen kommer i særdeles Betragtning, ere forhen nævnte; saaledes ved Ordene „den“, „det“ (§ 305) og „ein“ (§ 310), ved Partikler forved Substantiv (§ 334) eller forved et udestommende Ord (§ 335), og ved visse forstærkende eller emfatistiske Sætninger (§ 346).

Nogle Ordstillinger, som passe bedre for Tale end for Skrift, ere forhen nævnte i Sætningslæren; saaledes „han“ og „ho“ ved Personnavne (§ 306), „hans“ og „sin“ for Genitiv (§ 317), Supinum for Infinitiv (§ 324), Gjentakelse af Subjektet (§ 332), ubelædt „som“ (§ 340) og indskudt „so“ (§ 342). — Omvendt kunne nogle Ordstillinger siges at

passer bedre for Skrift end for Dagligtalen, saasom: Sammensætninger med „her“. f. Ex. herum, hermed (§ 328), Adverbium forved Verbet, f. Ex. innføra (§ 334), Affusativ med Infinitiv (§ 337) og maaskee Participium med Objekt (§ 338).

397. Med Hensyn til Valget af passende Udtryk vil Dagligtalen selv for en stor Deel give tilstrækkelig Veiledning. Talebrugen gjør ofte Forskjel paa et ædlere og et lavere Udtryk, saaledes at det første benyttes i den alvorligere Tale, men det sidste kun i den friere Hverdagstale, eller hvor ingen Forsigtighed behøves, f. Ex. naar man taler om sig selv eller sine egne Sager. Saaledes har Talebrugen ofte ogsaa sine visse Udtryk for Spøg som for Alvor, for en djerv og aabenhjertig Tiltale saabelsom for en særdeles Opmærksomhed og Høflighed; og i alle saadanne Tilfælde vil det kun gjælde om at hævde de Udtryk, som findes at være de ældste og bedst berettigede. Men imidlertid har Talebrugen ogsaa visse Udskielser, som ikke fortjente at blive hævdede i Skrift. I Omtalen af visse ubehagelige eller kildne Sager ere Folk tilbøielige til en overdreven Formildelse eller Forfinelse i Udtrykket, saa at de gjerne ville vrage de Ord, som efter gammel Brug betegne Tingene bedst, og derimod optage dunkle og fremmede Benævnelser, som alligevel efter nogen Tids Brug ogsaa ville synes at være for grove, saa at de atter maa ombyttes med noget finere. I andre Sager mærker man derimod en Tilbøielighed til en overdreven Brug af meget stærke og kraftige Udtryk, som efterhaanden medfører en Forvanskning i Sprogets rette og naturlige Forstærkningsord, da nemlig disse Ord saa ofte blive brugte i Utide, at de ligesom forslides og tabe sin Kraft, saa at de til sidst maa ombyttes med noget, som er stærkere. I saadanne Tilfælde burde Bogsproget give Talesproget et godt Forbillede ved at holde fast paa de naturligste og sømmeligste gamle Udtryk og derimod afholde sig fra de Forvanskninger, som paa et og andet Sted ville indsnige sig i Talebrugen.

Anm. Den muntre og aabenhjertige Samtale, som gjerne finder Sted i smaa Selskaber af fortroltige Bekjendte, vil sædvanlig gjøre Brug af en stor Mængde af spøgende Udtryk; f. Ex. hava Aesten paa Staf-

tet (o: være oplagt til at snakke); koma paa rette Striket (o: i det rette Hjørne, egentl. om Binden); stora paa Horni (o: faae visse Albersmærker, egentl. om Gjeberne); han var so blit som ei Smør-øffa (eller ogsaa "smørkfib"); det er so tett som ett Saalb, o. s. v. Sf. Blaamyri, eller Storemyri (o: Havet); Husebygvi (Eøen); Gamle-Rella (Havbølgen; tildeels ogsaa: Jorden); Weinlaufen (Binden); Kviteflugorna (Eneen); klumsa (faae En til at tie). — Og da en saadan Samtale ikke just behøver at være kræsen i Valget af Udtryk, vil den ogsaa ofte bruge saadanne Ord, som ikke anses passende for en mere alvorlig Tale; f. Ex. „Unge“ i Steedet for Barn, „Kjæft“ for Runn, „Bles“ for Andlit, „Bomb“ for Mage, „Filla“ for Plagg, og lignende. I den skriftlige Brug burde saadanne Udtryk altsaa kun benyttes ved passende Leilighed og især i den Stil, som nærmest vil efterligne Dagligtalen.

Forvanskninger, som grunde sig paa en unødig Stinbed eller Kræsenhed, forekomme netop i den alvorligste Tale, idet man nemlig søger at undgaae adskillige gode gamle Ord, som synes at være noget for stærke, eller som maaskee ved visse Leiligheder kunne bruges i en Albrig Betydning; f. Ex. laupa, gjera, avla; kvát, ob, ful. Paa enkelte Steder er man saaledes meget ræd for at bruge Ordet „gjera“ og søger ofte at ombytte det med andre Ord (som: laga, mafa, arbeida), endstjønt dette dog er unyttig Møie, da Ordet „gjera“ staar altsfor fast til at kunne saaledes affaaes. En lignende Kræsenhed er det nok ogsaa, som driver Folk til at forsøge paa slige Forandringer som „Vein“ for Fot og „Veinklæde“ for Brok, eller at indføre fremmede Navne som „Strømpe“ for Hosa. Enkelte Folk synes at finde det meget besværligt, at visse Inflekter skulle hebbe Luus, da man nemlig seer Forsøg til visse underlige Forbedringer, som „Veggjety“ (Væggetøl); hvortil kan anmærkes, at man dog ogsaa forefinder et G. N. veggjalús, og det endog i selve Hofloven eller Hirdskraa (N. L. 2, 427). Den største Vengslighed synes ellers at finde Sted ved saadanne Ord, som betyde Ureenlighed, og her har man da gjort saa mange Forsøg, at man vel nu kunde vende tilbage til de gamle Navne, f. Ex. Saur og Ekarn, da disse nu ere noget sjeldne og derfor maaskee findes mindre stødende. Ligeledes kunde vel Ordene „Lad“ og „tebja“ komme til en mere almindelig Brug i Steedet for „Hævd“ og „hævda“ eller ved Siden af „Gjødning“ og „gjøva“. Ordet „hævda“ skulde nærmest betyde at vedligeholde og forbedre, ligesom „gjøva“ egentlig skulde betyde at forædle eller forbedre (af god); og man kan saaledes for Alvor sige, at disse Ord vare for gode til at drage „nød i Starnet“.

Lignende Forvanskninger kunne ogsaa opkomme af den ovenfor nævnte Tilbøielighed til meget stærke Udtryk. Det er formodentlig en overdreven Brug, som har foraarsaget en Svækkelse i Betydningen af

enkelt gamle Ord; saaledes ved det Ord „gjerna“, som i det gamle Sprog havde en stærkere Betydning, s. Ex. vær heilsom gjerna, o: vi hilse hjerteligt, eller inderligt. Blandt andet kunne vi her nævne de Ord, som betyde: frygtelig eller forfærdelig; saafom: fæl, fæleleg, gruvelig, øgjeleg, agaleg, rygjeleg, fræmeleg, fygjeleg, talbleg, højeleg; — disse Ord bruges nemlig som forstærkende Udtryk, men uheldigvis blive de saa ofte brugte i Utide, at de netop derved tabe sin Betydning; saaledes siger man et alene „fælt stygt“, men ogsaa: fælt vænt, fælt blid, fælt godt, fælt morsomt, o. s. v. Et lignende Ordgyverie kan ogsaa fremkomme ved voldsomme Forsøg paa at gjøre Talem komisk eller løstelig og forøvrigt paa forskjellige Maader. Men det værste Slags Ordgyverie er dog det, hvorved man enten forfalder til Misbrug af heilige Navne eller til en idelig Brug af allehaande Eder og Forbandelser, en Skik, som paa nogle Steder drives noget utrolig vidt. Saadanne Ustikke burde dog ialfald ikke faae Indpas i det skriftlige Sprog.

398. Ved Bedømmelsen af den tilvante Udtryksmaade vil det ogsaa i mange andre Punkter være nødvendigt at see tilbage til Sprogets gamle Skik og til dets nedarvede særegne Regler, for at man ikke skal stole for meget paa den Smag og Opfatning, som for Dieblisset er den herskende. Det er at mærke, at den almindelige Opfatning er ført paa Afveje ved en Tilbønnelse til allehaande fremmede Former og ved en feilagtig Mening om Sprogets Stilling i det Hele, saa at man endog har været tilbøjelig til at ansee alle de særegne norstke Former som Forvanskninger og at forestille sig, at den hjemlige Udtryksmaade var saa lav og plump, at den kun skulde passe for det ubemærkede Landliv og forøvrigt kun være tjenlig til Spøg og Leg, men ikke til noget høiere Formaal. Efter saadan Mening maatte da de mest forðærvede Landskabsmaal blive netop anseede som de bedste, og derimod de bedste ansees som de daarkigste; de gammelnorstke Former maatte kun ansees som stødende, og især maatte man vrage alle de Udtryk, som kun foresandtes i affides liggende Egne og ikke vare brugelige i Omegnen af Hovedstaden. Men en saa bagvendt Opfatning bør naturligvis ikke have Indflydelse paa Behandlingen af Landets Tungemaal. En Undersøgelse af Tingen vil vise, at det netop er den ældste Form, som her har Fortrinnet, og at denne bør behandles som en selvstændig Sprogform med Optagelse af

att det gode Stof fra alle Landets Egne, og med Udelukkelse af de nymodens Udtryk, som ere opkomne ved unødig Efterligning af fremmede Forbilleder. Og paa denne Maade kan det ogsaa bedst vise sig, at den norske Form har ligesaa god Ret som enhver anden, og at nogen Understøttelse fra andre Lande ikke behøves mere her end i Nabo-sprogene.

Anm. Det danske Bogmaal har saa længe været fremstillet som Mønster for den norske Talebrug, at det ikke er at undres paa, at ogsaa Almuen tildeels har søgt at lempe sig derefter. Vi høre Stringer nok om, at man burde „tale efter Skriften“, og vi see endog Spor af den samme Tanke i de Dialekt-Prøver, som af og til komme paa Prent. Vi faae sjelden see Prøver af de mest ægte Dialekter, formodentlig fordi de blues mest for at vise sig; og i de øvrige Prøver vilde vi sædvanlig finde allehaande Efterligninger af Danskten, endog i Stilt eller Ordstilning, hvor dog Dagligtalen talsfald pleier at følge Landets egen Brug. I Samtale med fremmede eller reisende Personer vilde Landsfolk ogsaa gjerne tale saa dansk som muligt og vogte sig for at bruge sine egne gammelbogs Udtryk, saa at vistnok mange Fremmede komme til at faae et meget fællagtigt Begreb om Landets Talebrug. Paa flere Steder ansees de norske Former at være for simple i en Tale om gubellige Ting; og her findes endog Exempler paa, at et Ord kan bruges i to Former, en dansk til bedre Brug og en norsk til andre Ting; saaledes pleier man paa nogle Steder at sige „daub“ om Dyr, men derimod „døb“ om Mennesker, hvorefter altsaa den norske Form skulde være god nok, naar der tales om Fæ, men ikke ellers. Og naar det skal være rigtig vakkert, vil man nok ikke heller være synderlig vel tilfreds med saadanne Former som: Aaker, Slaap, Slot, Skuld, djup, turr, og lignende, da de ikke passe til Mønstersproget og altsaa kunne vække Mistanke om Mangel paa „Dannelse“. Men heldigviis finde vi dog tæt ved Siden af os et Sprog, som er vel anset i Verden; uagtet det har meget tilfælles med det norske. Det Svenske har nemlig en Mangfoldighed af Former, som effter en eenstidig dansk Opfatning maa synes ligesaa plumpe som de norske; f. Ex. mijuk, sjuk, låg, svart; låta, gråta, vakta, vakna, sakna, ropa, stija, vilja, o. s. v. Kan man nu sige, at saadanne Ord ere vakre, naar de bruges af Svensker, men derimod stygge, naar de bruges af Nordmænd? Rigtignok høre vi ofte, at Folk forundre sig over, at et Maal, som er saa „bondest“ som det svenske, skal kunne gaae an til at bruge i Kirken og Stolen, i Bøn og Prædiken saa vel som i alle verdslige Sager. Men man burde dog kunne skjønne, at det svenske Folk maa betragte Tingen anderledes, og at ogsaa det norske Folk vilde

betragte denne Ting anderledes, naar det kun blev vant til at see sit Maal behandlet paa den rette Maade.

Den omtalte Stræben efter en Rettelse i Talebrugen er i Grunden ganske naturlig; thi Almuen selv finder sig ofte besværet af de mange forskellige Overgangsformer, som findes i Landet, og derfor føler den ogsaa en stærk Trang til en Mønsterform, som kunde staae over Dialekterne og blive mere almindelig erkendt og forstaaet. Det er kun Skade, at en hjemlig Mønsterform har aldeles manglet, og at man har maattet gaae saa langt som til Danskten efter et Mønster for Talem; thi det er klart, at hvis man endelig skulde have en udenlandsk Mønsterform, da vilde vort Folk være langt bedre kjent med den svenske end med den danske. Naar man nu skal forestille sig en indenlandsk Mønsterform, vil det altid være nødvendigt at komme ihu, at de norske Ord og Former maa anses at have lige god Ret, hvad enten de bruges i noget andet Sprog eller ikke. Der er norske Former, som afstille sig saa bestemt fra de danske, at de ikke godt kunne bruges i Dansk; f. Ex. Aur, Braut, Leite, Veita, Eit, Dy, Dyr, Nat, Rot, Grjot, Dnn, Fonn; tenja, rymja, semja. Der er Ord, som tilfældigvis have Lighed med danske Ord af en ganske anden Betydning; f. Ex. Sage, Rage, Bog, Sæbe; biba, mðba, siga, vaaga, lava, svæva, vaasa, vfa. Der er ogsaa andre Tilfælde, hvor et Ord har en anden Betydning her end i Dansk; f. Ex. Dike, Dreng, hoven, dum, feig, kaat, langsam, gjosa (gyser), maala, stemma. Og man har ogsaa seet Exempler paa, at dette har været anset som en Hindring for Brugen af afstillede norske Ord. Men hvad pleie andre selvstændige Folk at gjøre i slige Tilfælde? De pleie kun at tage Hensyn til Brugen i deres eget Land og ikke kjøtte noget om hvad ligt eller uligt der findes i andre Lande. De vide, at andre Folk ikke lempe sig efter dem, og de finde sig heller ikke skyldige til selv at lempe sig efter andre i saadanne Sager. Og saaledes maa det ogsaa være, naar et Folk vil anses værdigt til at have sin egen Brug.

Den skriftlige Behandling af et Sprog, som har været saa længe forsømt, vil saaledes allerede fra Begyndelsen kræve en særdeles Omhu, for at det daarligere Stof kan blive vraget, og det gode fremdraget. Man maa rigtignok søge at blive forstaaelig, men man maa dog ikke agte for meget paa den Indpænding, at der bliver et og andet, som ikke alle forstaae. Et Sprog, som er saa gennemklart, at hvert Menneske i Landet strax forstaaar hvert eneste Ord, er noget, som er umuligt at skaffe; men det er da ogsaa noget, som man heller ikke har havt, ialfsald ikke i de senere Tider. De flestnere Ord, som her maatte komme til Brug, burde opstilles med nogen Agtsomhed, for at de kunde forstaaes af Sammenhængen; men dette er noget, som ogsaa vilde behøves ved alle de hidtil brugte udenlandske Ord, hvis man for Alvor ønskede, at alle skulde forstaae dem. Til Forfatterstab i dette Maal behøves baade

en grundig Kundskab om Sproget og tillige en særdeles Omhu for Behandlingen deraf; men dette er noget, som ogsaa vilde behøves andensteds, hvis man vilde lægge Vægt paa den Regel, at en Folkeskribent skal kun tage Hensyn til, hvad Folket har Ret til at kræve, og ikke netop følge den Skik, som falder ham selv mageligst.

399. Ved en skriftlig Dyrkning af Lands sproget skulde man altsaa have det for Øie, at dette Sprog ei alene maa behandles som et selvstændigt nedarvet Tungemaal, men at det ogsaa maa behandles med Omtanke og Prøvelse, for at det ret kan fremvise det Værd og Fortrin, som det i Grunden virkelig har. Den skriftlige Form bør være den fuldkomneste, reneeste og værdigste Form af Folkets Tale. Den virkelige Talebrug bliver naturligvis at følge, forsaavidt den enten stemmer overens med det gamle Sprog eller ialfald staar i Samklang med de gamle Regler. Men i denne Efterfølgelse af Talebrugen burde man dog ikke holde sig eensidigt til et eneste Landstabsmaal og heller ikke medtage de nylig opkomne Bendinger, som efter en feilagtig Opfatning skulde være Forbedringer, men som i Grunden kun ere Forvanskninger. Ved en heldig Benyttelse af de bedste Former og det bedste Stof vil derimod dette Tungemaal kunne faae en værdig skriftlig Form, som atter kunde blive et godt Forbillede for Talebrugen, saa at Skrift og Tale kunde understøtte hinanden til virkelig Forbedring paa begge Sider.

Anm. Man vil bemærke, at der i Talebrugen som i visse andre Skikke er en vis Omstiftelighed, en vis Bevægelse frem eller tilbage. Saavel i Bygjerne som i Byerne vil man saaledes have fundet, at visse Udtryk til en Tid ere meget i Brug og siden blive sjældnere, og at derimod andre Udtryk, som paa en Tid have været lidet brugte, kunne ved visse Leiligheder opskrives og komme i megen Brug. Man kunde slutte, at det især er hjemlige Ord, som forsvinde, og fremmede Ord, som komme op; men alligevel er dette dog ikke altid Tilfældet. Ivertimod høre vi ofte Exempler paa, at et Ord gaar af Brug, som ikke havde noget synderligt Værd, og at der iblandt de opkommende Ord ere adskillige, som netop ere gode gamle og hjemlige Ord, som altsaa paa en Tid have ligesom ligget i Hvile, men dog ikke vare ganske forglemte. Den Talemaade, at et Ord er forældet, har saaledes ikke altid saa meget at betyde. Vi see ogsaa lignende Exempler i Bogmaalen i de andre Lande, idet adskillige gamle forældte Ord blive atter opskrivede,

medens enkelte nyere Ord om en kort Tid blive forskudte; og paa denne Maade er det ligesaa vel muligt at forbedre et Sprog som at forvanske det. Ogsaa hos Islændingerne var Sproget før nogen Tid siden meget forvansket; men de islandske Forfattere have især i den sidste Mandaalder gjort sig alvorlig Flid for at føre Bogmaalet tilbage paa sin gamle Grund, saa at en stor Forbedring der kan siges at være gjort paa en temmelig kort Tid.

Men det er at mærke, at man her har Aalebning til noget mere end blot at forbedre et Sprog i enkelte Punkter. Man forefinder her et gammelt nebarvet Tungemaal, som engang har været dyrket paa en meget helbig Maade, og som siden, uagtet en lang Forsømmelse, dog har bevaret sin friske Kerne og aldeles ikke er saa dødt og magtesløst, som mange have meent. Man finder her et Forraad af Ord og Former, som ved god Benyttelse kan afgive et Bogmaal, som med Vrede kan sættes ved Siden af de beslagtebe Sprog. Og efter Sproglundskabens nuværende Stilling har man desuden en bedre Afgang end nogenstude forhen til at vide, hvad der er det bedste Stof, og hvorledes det bedst bør benyttes. Der er saaledes en god Afgang til at opreife Sproget af en usorshldt Fornedrelse og derved vellede og tilskynde Folket til at sætte Pris paa sin gamle Talestil, som ei alene er et kosteligt Minde fra Forsøbrene, og et tydeligt Mærke paa Folkets rette Stilling i Rækten af de beslagtebe Folkeslag, men som ogsaa er den eneste Talestil, som passer tilfulde til Folkets Tanke og til Landets nebarvede Sævaner.

Enkelte Tillæg og Rettelser.

§ 63. (Side 47).

I Sammensætninger, som begynde med et tostavet Ord, bliver den tredje Stavelse omtrent ligesaa stærkt betonet som den første; f. Ex. Sendebrev, Kvittebog, Styremaate, Heimanslygja, Jverbunab. I Sammensætninger af to enstavede Ord faar den første Deel sædvanlig en stærkere Betoning. Hvor den første Deel har een Stavelse, og den anden har to, skulde egentlig ogsaa den første Deel være stærkest betonet; men i den almindeligste Tale er dog denne Form noget vakkende; f. Ex. i „fuldføra“ o. s. v. — Naar et Ord har tre Stavelser, hvoraf de to sidste kun udgjøre en Endelse uden nogen bekjendt Betydning, pleter Tønnen altid falde paa den første Stavelse; f. Ex. Teneſta, Menneſtja, Fivrelbe, Lunnenbe; farande, einaste. (Dette kan være nyttigt at erindre ved adskillige gamle Ord, som nu ere lidet bekjendte, saasom: Fornestja, Eitnestja, Rangende). I saadanne Ord som: Bertinde, Fyrstinde, osv., lægges rigtignok en stærkere Tone paa Mellemstavelsen; men dette kan helst anses som et Mærke paa, at disse Former ere fremmede.

§ 78. (S. 60).

(Første Deel af Anm.) Former med eenligt „i“ efter Vokalen ere faa og tvivlsomme: man maa nemlig fraregne de Former, hvor Udtalen har i for gi, som: vægja, pløgja, o. s. v. I de gamle Skrifter findes ofte et „i“ (i) efter y og øy; men dette synes her overflødig, da en saadan Lyd allerede er indsluttet i det foregaaende „y“. Derimod er der nogle faa Ord med „a“, som maaskee skulde have Formen „aj“, nemlig: læja (lee), klæja (have Kløe, af klaa), spēja (Speide), tæja (opstibe), Blæja (en Dug) og maaskee Klæja (en Stang). Imidlertid have disse Ord en forskjellig Udtale; et Par af dem udtales nok overalt med „ei“ (Dvellyb), nemlig: Kleia, spēia; ligeledes hører man oftest: Pleia (ogsaa Bløya, Blæja, el. Blægja), og Reia (ogf. Raie); derimod lyde Ordene læja og tæja dels som læ(a), tæ(a) og dels virkelig som læja, tæja; men i dette Fald opfattes „i“ som „gi“, altsaa: lægja (med Formerne: læg, log) og tægja (med F. tægbe, tægt). Efter Udtalen

vilde disse Ord altsaa falde fra hinanden, og efter deres Afledning eller Slægtskab vilde det endog synes rettest at skrive dem med „a“ uden j, altsaa: læa, klæa, spæa, o. s. v. Forsvrigt findes ogsaa nogle Former med „j“ efter en haard Vokal, men disse maa her anses som regelstridige. Saaledes forekommer et Par Intetkjensord, nemlig „Buj“ (ved Stavanger) og „Laaje“ eller Laagje (i Smaalenene) eller „Laje“ (paa Ringerige); men det første er kun en Afvigelse af det almindelige „Bu“ (v: Besætning af Kreature), og det andet (som her betyder et smalt omgjerdet Jordstykke) hører vistnok til et gammelt Ord „Laa“, som baade forekommer i G. N. (Dipl. 6, 339; „upp i hœllune sem ligger a taono“) og tillige i Svensk (Rydqvist, Sv. Språkets Lagar 2, 135) og som det synes, ogsaa i ældre Dansk (Molbæchs Dialekt-Lexikon, under Ordet „Forte“, som nok egentlig er „For-taa“, hvoraf ogsaa det nyere „Fortoug“ er opkommet). Nogle andre Ord med et saadant i (eller i) maa ogsaa anses som forvanskede eller fremmede; saaledes: Kate (s. Ræja ovenfor), Kate (Fugl), Buie (= Bugras), Kota, Papegota; jf. Kota, huta.

§ 93 (S. 74).

Kavneord med et „i“ i Efterlyden forekomme i stor Mængde og tilhøre næsten ubelukkende Hunkønnet, f. Ex. Ferja, Selja, Brynja. Intetkjensord paa „je“ findes meget sjelden (som: Berje, Belse, Remje) og ombyttedes gjerne med en anden Form (Berja, Bel, Rem). Hantkjensordet „Bilje“ synes nu at være enestaaende og vil paa enkelte Steder gaae over til Hunkøn: Bilja (ligesom i Svensk). Jf. Adj. „tribje“, som ogsaa paa mange Steder gaar over til: tribja (tree). Det gamle Sprog havde dog flere Hantkjensord paa „je“, men deres Form er noget usikker, da de sædvanlig findes skrevne med et enkelt „i“, og ikke med „ie“ eller „ii“, f. Ex. vili, stodi, bryti, skipveri, uagtet de dog have Bøjningsformer med „ia“ (vilia, stedia, brytia). Der findes saaledes et Mandsnavn, som vistnok har hedt „Selje“, men dog er skrevet Seli, s. Dipl. 1, 454; 2, 388, 510; paa sidstnævnte Sted staar endog „Seli Gudlaugssun“ ved Siden af „Gudlauger Seliasun“.

§ 94.

Ogsaa i det gamle Sprog synes alle Intetkjensord paa e (i) at have kind Vokal, medens derimod Ord med en længere Endelse ogsaa findes med haard Vokal, saasom: sagrindi, sannindi, hardindi. Et Par Ord paa: en (in) findes ogsaa uden Omlyd, nemlig: aldin (Frugt) og bundin (Korn-Neg); men disse have her en anden Form; det første hedder i Hardanger: Alba, f. (mon oprindelig: Alpan?), det andet hedder: Bundan n. (Sdm.), Bundel, m. (Sogn), Bunde, n. (Hard.). Foruden dette „Bunde“ skal der ogsaa findes et Par andre Intetkjensord

paa „e“ uden Dmlyd, nemlig: Lagje (o: forelagt Arbejde) og Forne (o: gammelt Græs); men disse maa vistnok være overgaaede fra Sanktionen. Et Par andre, som kun findes i de østlige Egne, ere vistnok Dvergangsformer, nemlig: Laaje, el. Laagje for Laa (som forhen er omtalt), og „Jore“ for Gjorde, som allerede findes i gamle Breve og uden Tvivl er en Dialektform af „Gjerde“ (o: omgjærdet Mark).

§ 115. (C. 99).

Som man lettelig vil see, kan det ofte træffe til, at to eller tre forskellige Ord ved denne Tilsvøning blive lige, saasom „baataa“ for beta (bade) og bita (opbede); „baaraa“ for bera og bora; „Aaavaa“ for Aave, Alove og Alove. Men imidlertid synes adskillige Undtagelser at finde Sted, saa at Tilsvøningen ikke er gennemført i alle de Tilfælde, hvor den er mulig. Ellers er det mærkeligt, at Lyden „b“, som ellers ofte bortfalder i andre Ord, pleier netop at blive staaende i denne Lydstilling; f. Ex. vaavaa (vada), Slaavaa (Slede), Svavaa (Svibe), Knoba (Knoba, o: Deigklump), Vubu (f. Bida, Træverk). Og om denne Lyd bortfalder (som især er Tilfældet i Gulbalen), bliver alligevel Tilsvønings-Vokalen staaende; saaledes: vaa' (vada), Slaae (Slede), Waage (= Waavaa, for Wibe, o: Redskab til at ridse dobbelte Linier); ligesaa: Bu eller Bue for Bida, Skrus for Skrida. — I det hese kan man sige, at disse Dvergange, saa besynderlige de end synes at være, dog ofte kunne tjene til Dplysning før en eller anden tvivlsom Form. Ordet „Spene“ (o: Patte) udtales almindelig som Spæne, men hvis „e“ var den oprindelige Vokal, vilde det ikke gaae over til Spæna og Spænaa. „Hamar“ udtales sædvanlig Hammar, men hvis dette var rigtigt, vilde det ikke gaae over til Haamaar. Ordet „Lur“ (Fugl) hedder ogsaa: Leur, Leer, Løbur og Lubur: disse Former vise netop tilbage til den rette Form: Libur (aab. i), G. R. pidur. I Orkebalen bruges et Verbum „aavaa“ (o: vrinle, myrre); paa andre Steder bruges „ia“ (o: hvirle); disse Former falde sammen i et gammelt: ida (aab. i), som ogsaa findes paa Island. Jf. Vat-ia, Vat-ubu, med det nordfjordske: Aiter-ida (o: Tilbagestrømning). Et Slags voldsom Sygdom hedder i Dødt „Trokru“ og i Lydbalen „Trokrobbu“; dette „Ru“ eller Røbu er uden Tvivl samme Ord som G. R. rida eller riduótt, som synes at betyde en hård Feber; dersom Ordet brugtes overalt, vilde det ogsaa have Formerne: Rida (i), Rta, Rea, Reo, Røbu og Røbu.

§ 132.

Paa nogle Steder forekommer derimod „m“ for „mm“; saaledes paa Esm.: Flame (Flamme), snæme (snemma, o: snart), dæme (dem-

ma, skæme (skemma). Imsbleetid maa det bemærkes, at det ved enkelte Ord er tvivlsomt, om de egentlig skulle have enkelt eller dobbelt *R*.

§ 178.

Som Afsigelser mærkes, at nogle faa Ord (som: Dalar, Skilling, Mark, Nil, Fot) bruges uden Fleertalsform, naar de sammenstilles med et Talord; f. Ex. fem Skilling. Ordet „Ting“ bruges som Hantjensord uden Fleertalsform, naar det betyder Sag eller Gjenstand. (Jf. Haa, Sto, § 166). Ligeledes bruges „Mann“ ofte uforandret i Fleertal, naar det forbindes med Ord, som betyde Tal eller Rængde; f. Ex. tolv Mann; alle Mann. Og i denne Stilling kan det endog have Gentallets Genitiv, f. Ex. Vera alle Manns Bin. Hava tie Manns Bit og tolv Manns Styrke liksom Bjørnen.

§ 193.

I Brugen af Formerne: hans, hennar og besß, er ellers en stor Forskjel, da nemlig de to første ere i fuld Brug som almindeligt Gentids og i Forbindelse med et Navneord, men det sidste, saavidt bekjendt, kun bruges i eenlig Stilling og især i Betydning af Tilfælde eller Omstændighed; f. Ex. besß-inkom, til besß; — det var Bon besß (∴ det var Sandsynlighed derfor); — han var glad besß (∴ derved, derfor).

§ 194.

Ordet „kvat“ bruges ellers meget i Betydningen: hvilket, eller hvilken, i Forbindelse med et Navneord og gjælder da for hvert Køn og Tal uden Forskjel, f. Ex. Kvat Kar var det? Kvat Mann (eller Venner) er det? Ligesaa: kvat Dag (Dagar); kvat Stab, Beg, Tid, Stba, o. s. v.

§ 217. (S. 206).

Blandt de afvigende Former i Supinum mærkes ogsaa nogle, som netop forekomme i Byerne og synes at være noget omstiftelige. Paa flere Steder forekommer saaledes en sammenbragen (eller eenstævet) Form med en og anden Afvigelse i Vokalen, saasom: vært el. vört (for voret), vært, Mært, fart, dratt (dreget), slaatt (leget), satt (setet), lagt (leget). I Bergen have enkelte Ord havt en særegen Form, saasom: fore (for faret), toke (tefet), droge (dreget), loge el. lugge (leget); — tildeels ogsaa: han har voren, boren, foren, token, stullen, bruffen. I Kristiania have lignende Afvigelser forekommet i andre Ord, saasom: han har bindi (∴ bundet), finni, vinni, stikki, driffi, syngi. Betydnerlig nok see vi, at det sidste Slags Former (bindi, finni, o. s. v.) ogsaa bruges i Stockholms Byes Dialekt: (Nyquist, Sv. Språkets Lagar, 1, 460). Hvorvidt saadanne Former ere overgaaede fra det ene Sted til det an-

det, er vanskeligst at vide; men ialfald seer det ud til, at paa de Steber, hvor man er mest vant til Omstiftelse i andre Ting, er man ogsaa mest tilbøjelig til at indføre noget nyt i Sproget.

§ 229.

Saabanne Former som: lokte, bopte, narre, o. s. v., kunde maaskee forklares som et Slags vilkaatlige Næleformer for en mere fornem eller pyntelig Tale. Man kunde f. Ex. synes, at Formen „lofta“ var noget for simpel, og at Nonsterformen „loftede“ derimod var alt for fremmed, og saaledes vilde man da søge at finde en eller anden upaa-klagelig Næleordet. Ialfald er det meget rimeligt, at adskillige andre Dvergangsformer ere stkomme paa denne Maade, saasom: Bjerk (mellem B. Bjerk og D. Bjerk), Mjel (mellem Mjøl og Meel), Rjyv (m. Ljyv og Ljv), selte (mellem selja og sælge), spørre (m. spørja og spørge).

§ 266.

En særegen Art af Sammensætning forekommer i adskillige Ord, som begynde med et Verbum og indeholde en Sætning eller Talemaade, og som især bruges i en spøgende Tale; saasom: Fyl-upp, Lætt-it, Galt-med, Dabland, Frystidel (om Personer); Stuttiboll (om et Fald), Sit-upp (om en Forstrækkelse), Galt-snart (om en Dortviltning). M-lerede i Jensens norske Glosebog findes flere Ord af dette Slags; saaledes: Bylsiffell (en Øjed), Flattmebland (en Baad), Haldtsast (en Knappenaal), Ripatt (et Bidsel), og Røyrram (en Svøbe). De ere ellers ikke meget anseede og forekomme sjelden i nogen alvorlig Tale. Imidlertid findes saabanne Ord ofte i andre Sprog. Jf. Grimm's b. Grammatik, 2, 961.

§ 313. (C. 291).

Overskriften „Undernævning“ kunde bedre hedde: Rævninger i Understiftning.

§ 321.

Ordet „hava“ sammensættes ogsaa med et Supinum, som er sammensat med „u“ eller „van“, og paa denne Maade dannes adskillige meget bekvemme Udtryk. F. Ex. Hava nokot uftot (∴ have nogen Tid tilbage at leve i). Hava nokot ugfjengt (have endnu et Stykke at gaa). Eg hever endaa nokot vanspurt (∴ noget, som der er spurgt for libet om; altsaa: noget at spørg:). Eg hever ikke nokot vantalsat med honom (∴ noget at omtale eller afgjøre med ham). Jf. Det hever ikke vansvoret so (det har ikke sjelden været saa).

§ 332. (S. 316).

Denne Hjentagelse eller Løbelling af Rævningen er imidlertid ofte til Fordeel, idet den giver en bekvem Afgang til at lægge større Bøgt paa den vigtigste Deel af Sætningen. Især er dette Tilfældet, naar Substantivet er forbundet med et Objektiv eller en anden Udfyldning; f. Ex. Det erhardt under Doff, detta gamle Lumbret. Det vaaro nokre Biskyringer, desse Rjemporna.

§ 335.

(Ell den anden Anm.). Vertil hore ogsaa enkelte Sætninger med omvendt Ordfølge, hvor Subst. sættes først og Præpos. sidst; saasom: Vatnet er intje vordt i. Nya kann ingen byggja paa. Ein Dalar hem han itffe langt med.

§ 375.

Herved er dog at mærke, at mange gamle Ord kunne være bekendte i en vis Egn, om de end ikke bruges i Dagligtalen. I den nordlige Deel af Bergens Stift bruger man f. Ex. Ordene: heit, fielig eller ly, i Stedet for „varm“; men alligevel er Ordet varm ogsaa kendt og forskaaet. Ligesaa bruger man altid „røva“ i Stedet for „røra“, og det sidste ansees næsten som et fremmedt Ord, men alligevel er det ligesaa godt forskaaet. Ogsaa vil man nok altid forskaae, at „Bylgja“ betyder Vaara, at „Åa“ er Elv, og at „Grest“ er Belta, om end disse Ord ikke ere i Brug. Derimod ville ikke alle forskaae, at „Loka“ (Lange) er det samme som Slødda, at „Ret“ er Garn, og at „Hjerne“ er Helle, uagtet disse Ord ogsaa findes i den danske Skrift. Og iblandt den store Mængde af Ord, som man ikke har seet i Bøger, vil naturligvis altid være noget, som er uforkaaeligt i en eller anden Deel af Landet.

§ 385.

Det er at mærke, at et enkelt eller usammenfat Ord maa ansees at have større Værd end et, som er sammenfat, om end det sidste falder bekvemmere for Folk, som ikke forskaae Sproget tilfulde. F. Ex. Lid (Bergsida), Svab (Snaubberg), Slætte (Slaattemark), Haa (Ettergras), Naust (Naarhus), Jøkul (Jotapp), Jart (Høblad), Niska (Herbarokst); Kuren (ufegen), traub (ufus), Hjerr (Hærstræmb). Gaalebes ogsaa adskillige Verber, som kunne træde i Stedet for to Ord; saasom: byrja (tala til), rifa (handa upp), tropta (halda ut), vægja (giva etter).

§ 387.

I første Anmærkning (S. 369, L. 11) kunde Ordet „Rebburd“ (Sv. nederbörd) tilkægges. Derimod kunde „orka“ (L. 13) ubelæbes.

Register.

Med Henvisning til Siderne.

- A, Lyd, S. 7. 99. Endevokal 63. 94.
- aa, Lyd, 8. 100. i Tilhøring 77.
- Accent, s. Betonning.
- ab, Endelse, 68. 71. 171. 269. 272.
- Adjektiv 56, høiet 166, s. sammensat 254, øfstedet 269, i Sætningen 287.
- Adverbium 57, øfstedet 243, i Sætningen 308. 311. 317.
- Afledning 67. 75. 232 og følg.
- Aflyd 78. 195.
- Agershusiske Dialekter 351.
- Affusativ 132. 160. 173. 293. — med Infinitiv 321.
- all, Endelse 69. 271. 273.
- an, Endelse 244. 257, i Adv. 243.
- ande, 70. 270. 304.
- Anomale Verber 213.
- ar, Endelse 66. 69. 259. 265, for Genitiv 141. 150. 162. 249, for Fleertal 134. 146. 158, for Præsens 217.
- Artikel 131. 157. 188. 287.
- Afsmilering 42. 117.
- ast, Endelse, s. ft.
- au, Lyd, 15. 101.
- Ø, Lyd, 60. 110.
- Bergenshusiske Dialekter 344.
- Bestemt Form 131. 158. 284. 288.
- Betonning 46. 53. 381.
- Bindeord 310. 320.
- Bogstavrim 336.
- Bortfalden Lyd 41. 45. 94. 114.
- Brydnug 77. 84. 89.
- Østning 122, i Subst. 133, i Adj. 166, Pronomen 177, Verbum 191.
- D, Lyd, 24. 44. 87. 105. 115, i Afledning 41. 68. 241. 258. 267, i Østningen 41. 210.
- Dativ 132. 135. 141. 160. 173. 293.
- Demonstrativ 184. 289.
- Dialekter 339. 355.
- Distonger 15. 91.
- Dobbelt Konsonanter 32.
- Dobbelt Rørvug 286. 315.
- dom, som Endelse 71. 261. 267.
- Dualis 178.
- È, Lyd, 9. 10. 34. 36. 84. 102. Endevokal 64. 74. 94. 253.
- Østerlyd 31. 60.
- ei, Lyd, 16. 103.
- el, Endelse 69. 263.
- else, 71. 244. 257.
- en, Endelse 69. 269. 271, i Østningen 134. 156. 189.
- ende, 70. 268; jf. 242.
- Endelser 67. 73. 129. 241. 244.
- Endevokaler 63. 94.
- er, Endelse 50. 68, for Fleertal 138. 142, for Præsens 214. 222.
- es, Endelse 68. 242. 297.
- È, Lyd, 60. 110.

- Haarformede Subst.** 161, Adj. 172.
 175. Verber 230.
- Femininum, f. Hunkjønord.**
- Fleertal** 131, af Subst. 158, af Adj.
 167, af Verbum 234. 303.
- Forfortning** 114. 119. 309.
- Forlyd** 31. 58.
- Former, til Sammenligning, 81, f.**
 359, f.
- Fortællende Led** 301.
- Fremmede Ord og Former:** 119. 130.
 165. 166. 220. 244. 248. 370.
 373. 376.
- Fyldende Led** 308.
- G, Lyd, 22. 26. 50, i Overgang**
 111. 112. 115. 116, i Afled-
 ning 70. 277. (See gj).
- Genitiv** 132, i Subst. 162. (141.
 150. 156); i Adj. 173, i Sam-
 menfættning 249, i Sætningen
 296—298.
- Germaniske Sprog** 88; ff. 368. 371.
 gj. Lyd, 26. 28. 39. 73, i visse
 Former 137. 144. 153. 169.
 170. 207. 215. 252.
- Gjentagelser i Sætningen** 316. 329.
- Grundformer** 58.
- Grundvokaler** 21. 73. 79.
- gv, Lyd, 86. 113.**
- h, Lyd, 61. 85. 90. 113.**
- Halslyd** 48. 139. 147. 149. 252.
- Hankjønord** 122. 134. (paa a og
 aa: 96. 98. 137).
- Haarde Vokaler** 5. 39.
- heit, 244. 267.**
- hj, Lyd, 85. 113.**
- Hjælpeverbum** 191. 228. 303. 304.
 316.
- Hunkjønord** 122. 142, afledede 262.
 (Paa u, o 96. 98. 146).
- hv, Lyd, 85. 113.**
- J, Lyd, 11, 38. 103.**
- ig, Endelse, 70. 271. 272.**
- Imperativ** 193. 227.
- Imperfektum** 193. 223.
- Indikativ** 193, 221. 302.
- Indledende Ord** 286. 313.
- Indfaldt Lyd** 44. 48.
- Infnitiv** 57. 63. 193. 227, i Sæt-
 ningen 305. 321.
- ing, Endelse, 71. 130. 257, f. 265, f.**
- Interjektion** 58. 313.
- Intetkjen** 122. 151.
- I (i), Lyd, 26. 40. 59. 73. 84. 92.**
 112, i Fleertal 138. 148. 156.
 i Verbum 211, 215. 221. —
 ja, jø, 84. 89. 104. — jo, ju,
 59, 85. 100. 102.
- k, Lyd, 22. 28. 50. 85, i Over-**
gang 111, i Afledning 69. 267.
 277.
- Kafus** 132. 159. 173. 178. 291.
- kj, samme Steder som „gj“.**
- Kjøn, 122.**
- Komparativ** 174, i Adv. 177.
- Komplement** 309. 319.
- Konjunktion** 57. 310. 320.
- Konjunktiv** 193. 206. 225. 302.
 307.
- Konsonanter** 22, tilkompe 39. 90,
 bortfaldende 41. 45. 86. 90.
 104, overgaaende 45. 85. 104.
 111.
- kv, Lyd, 85, 113.**
- l, Lyd, 26. 108. i Afledning** 69.
 243. 263. 274. 275.
- Landskabsnaal** 339.
- Landsprog** 357.
- laus, som Endelse** 71. 273.
- leg, Endelse** 71. 171. 270, f.
- lega (la), Endelse** 71. 243. 244.
- leife, som Endelse** 71. 267.
- Eggedannede Vokaler** 96.
- Egningsformer** 174. 176.
- Ende Vokaler** 5. 28. 74.
- ling, Endelse, 71. 263.**

- II, Lyd, 30. 108.
 Lydskytning 91. 371.
 Lydlære 4—54.
 Lydstillinger 31.
 Lysfa, Gndelse, 71. 131. 262. 267.
 M, Lyd, 22. 37, bortfaldende 45.
 109, i Bøiningen 136. 160.
 Massfulnum, f. Santjensord.
 Mellemstøining 211.
 mn, Lyd, 109.
 Modus 193.
 Motion 263.
 Mønsterform 359.
 N, Lyd, 29. 45. 87. 90. 108, i
 Bøiningen 143. 152. 154. 159,
 i Afledning 69. 242. 257. 274.
 277.
 nad, Gndelse, 71. 257.
 Navne 55. 119. 127. 159. 160.
 164. 262. 284. 287. 299. 300,
 fremmede 119. 165.
 Navneord, f. Substantiv.
 nd, i Gndelser, 70.
 Regtelfer 312. 318.
 Neutrum, f. Intetkøn.
 ng, i Gndelser, 71.
 ning, Gndelse, 71. 257.
 nn, Lyd, 30. 108.
 nom, Bøiningesform 136. 141. 150.
 153.
 Nominativ 132. 140. 291. 292.
 Nordensjælske Dialekter 339.
 Ravnng 282. 314.
 D, Lyd, 12. 100, Gndesofal 66. —
 Hædent D (o') 12. 36. 37. 100,
 som Dmlyd 77. 82. 89. 147.
 155. 168. 251.
 Objekt 132. 292.
 Ombytning af Lyd 104. f.
 Dmlyd 74. 80. 232, i Subst. 139.
 147. 155, i Adj. 168, i Ver-
 bum 207. 226. (See D).
 Omsætning 118.
 Omvendt Drbfølge 314.
 Ophavsord 72, 246. 280.
 Oplandske Dialekter 351.
 or, Gndelse, 67. 144.
 Ordbannelse 231—281.
 Ordformer 55—121.
 Ordforraad 366, f.
 Drbfølge 313.
 Ordslægter 79. 239. 278.
 Ordstilling 282.
 Oversførelse 232. 235.
 Overgang i Ordformen 81.
 Overageformer 93—121.
 Oversigt af Bøiningen i Subst.
 156, i Verbum 206. 221, af
 Ordbannelsen 278.
 P, Lyd, 62. 110.
 Particplum 57. 192. 228. 269.
 322.
 Partikler 57. 308. 313.
 Passiv 192, 228. 301.
 Personalform 222.
 Plurals, f. Fleetal.
 Possesiv 183. 291. 332.
 Pronomen 57. 177, f. 282. 286.
 Prædikat 281.
 Præposition 57. 295. 309. 319.
 Præsens 193, med „er“ 214, med
 „ar“ 217.
 Præteritum 193.
 Quantitet 31.
 R, Lyd, 25. 45. 87. 90. 107. 140,
 i Afledning 69. 275, i Fleet-
 tal 158, i Præsens 211. 222.
 rd, Lyd, 25. 106.
 Reduplikation 205.
 Reflexivform i Verberne 192. 229.
 301, i enkelte Klasser 206. 214.
 217. 219.
 Reflexivt Pronomen 181. 292. 322.
 Relativ-Partikel 182. 310. 327. 328.
 Relativsætning 316. 327, f.
 ri, Gndelse, 244. 257. 260.

- Nitum 336, 338.
 ra, Lyd, 107.
 Robvokal 31. 58. 73, fultende 61.
 i Sub. 136. 144. 149. 153, i
 Adj. 167, i Verbum 212.
 S, Lyd, 41. 62. 106, i Afledning
 68, 275, for Genitiv 135. 156.
 sam, som Gubelse, 71. 271. 273.
 Sammenbragning 44. 114. 118.
 140.
 Sammenligning med Gammel Norsk
 82. 135. 157. 167. 179. 209.
 222. 362. 370 og fl. — med
 Svensk 17. 91. 158. 164. 190.
 361. 369, med Dansk 91. 130.
 361. 369, med flere Sprog
 89. 91. 92.
 Sammensætning 72. 245. Sammen-
 sætningsformer 249.
 send, Gubelse, 71. 267.
 s, Gubelse, 70, 273.
 ssp, som Gubelse, 71. 130. 261.
 267.
 sj, Lyd, 27
 sl, Lyd, 30, Gubelse 70. 257.
 Slutningsord 71. 246.
 Sprogægtstaf 88. 360. 366.
 Sprogmærker 360.
 Spørgeord 182. 285.
 st, Gubelse, 70. 276. 277. Reflexiv-
 form 192. 229. 301.
 Stedsnavne, s. Navne.
 Stikningsformer 132. 159.
 str, Gubelse, 70. 257.
 Styrelse 291.
 Stærk Bøining i Subst. 134, i Ver-
 bum 194. 309.
 Subjekt 122. 261, indledende 286.
 gjentaget 316. 329.
 Substantiv 55. 122, høiet 133. 159,
 sammenfat 249, affødet 256, i
 Sætningen 282.
 Superlativ 174.
 Suptinum 192. 303.
 Svag Bøining i Subst. 134, i Ver-
 bum 194. 210.
 Svartsord 313. 333.
 Sætninger 281. 313, sammensatte
 323, afvigende 333.
 Sætningslære 281—338.
 Søndensjælske Dialekter 348.
 T, Lyd, 23. 41. 45. 86. 104, i Af-
 ledning 41. 68. 241, i Bøinun-
 gen 152. 167. 192.
 Talemaader 333, 377.
 Talformer 131: 193. 303.
 Talord 187. 321.
 th, Lyd, 23, 86. 90.
 Tidsform 57. 198. 303.
 Tilhængt Sætning 326, Rævning
 331.
 Tilhævning i Vokalerne 95.
 Tillempebe Ordformer 81.
 Tiltaleform 290. 332. Tiltaleord
 58. 313.
 tl, Lyd, 30. 45.
 Tonelag 52.
 Trondhjemme Dialekter 341.
 tt, Gubelse, 68.
 Tvetyd 15.
 Tydske Former 91. 284. 365. 371.
 373. 376.
 u, Lyd, 12. 13. 37. 101. Partikel
 72. 101. 247. 280.
 Ubestemt Form 131. 284.
 Ubelabelse af Lyd 41. 43. 45. 94.
 104, af Rævning 302. 315.
 319, af Verbum 306. 317. 333,
 af Vindeord 325. 326.
 Udflydende Led 281. 306.
 Udbræksord 58. 313.
 Udtrykmaade 377.
 ug, Gubelse, 70.
 Udvirkende Verber 57. 191.
 Underævning 282. 291.
 ung, Gubelse, 71. 243. 266

Upersonlige Verber 230.

utt, Endelse, 68, 272.

B, Lyd, 59, 87. 90. 109. 117.

Balg af Udtryk 382.

Verber 56, bstebe 191, f. 221, stærke 195. 209, som Stamord 234. 241, afledebe 274, i Sammensætning 255, i Sætningen 301. 316.

Vers 337.

Vestensjælske Dialekter 344.

vn, f. mn.

Vokaler 5. 17. 32, tillempebe 35. 89, tilfævnebe 95, overgaaende

99, stiftende ved Dmlyd, 74, f. ved Aflyd 78. 195.

Vokalfæring 115.

voren, adj., 201. 273. 274.

vr, Lyd, 59, 91. 110.

Y, Lyd, 14. 38. 83. 103. 104, som Dmlyd 76. 77.

Z, Lyd (i G. N.), 23. 42.

Æ, Lyd, 8. 102, som Dmlyd 76.

Ættenavne 138. 264.

Ø, Lyd, 14. 103, som Dmlyd 76, af A 82, med j 83. 84. 77.

Øy, Lyd, 16. 104, som Dmlyd 76.

Trykfeil.

- §. 5, 2. 9 o. f. Normal, I. Normal-
- 43 - 9 — Tillemtinger, I. Tillemptinger.
- 83 - 6 n. f. 101, I. 103.
- 85 - 2 o. f. ge, I. gange.
- 97 - 4 — Gunkjønorb, I. Gunkjønorb.
- 132 - 10 — fluttebe, I. fluttenbe.
- 139 - 12 — 154, I. 164.
- 167 - 22 — rik, rikt, I. rik. rikt.
- 177 - 9 n. f. 119, I. 191.
- 240 - 10 o. f. Dit (tt), I. Dit (tt), m.
- 256 - 12 n. f. 269, I. 268.
- 276 - 3 o. f. det sidste „betyde“ udslætted.

